

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

mr. sc. Tomislav Stojanov

**JEZIKOPISNO PLANIRANJE I
ELEKTRONIČKA PISMENOST NA
HRVATSKOME JEZIKU**

DOKTORSKI RAD

Mentor:

dr. sc. Bernardina Petrović, izv. prof.

Zagreb, 2015.

Faculty of Humanities and Social Sciences
University of Zagreb

mr. sc. Tomislav Stojanov

LINGUOGRAPHIC PLANNING AND E-LITERACY IN CROATIAN LANGUAGE

DOCTORAL THESIS

Supervisor:

dr. sc. Bernardina Petrović, izv. prof.

Zagreb, 2015.

Podatak o mentorici

Dr. sc. Bernardina Petrović rođena je 24. prosinca 1965. u Vinkovcima. Studij kroatistike završila je 1991., magistrirala je 1999., a doktorirala 2003. godine. U istraživačko zvanje asistentice izabrana je 1999. godine, u zvanje više asistentice 2003. godine, u znanstveno-nastavno zvanje docentice 2004., a izvanredne profesorice 2010. godine.

Od 1991. do 1993. radila je kao profesorica hrvatskoga jezika i književnosti u osnovnoj i srednjoj školi. Od 1993. do 2004. uposlena je u *Zavodu za lingvistička istraživanja* HAZU. Od 2004. uposlena je na Katedri za hrvatski standardni jezik Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Na Preddiplomskome studiju kroatistike Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu predaje obvezatni kolegij *Hrvatski standardni jezik – Fonologija i morfonologija*. Na Diplomskome studiju kroatistike Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu predaje izborne kolegije *Tekstna lingvistika*, *Semantika hrvatskoga jezika* i *Hrvatski jezik za nastavnike*. Izvodi nastavu na doktorskim studijima kroatistike i lingvistike. U akademskoj godini 2006./2007. predavala je kolegij *Hrvatski standardni jezik* na Učiteljskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. U akademskoj godini 2007./2008. gostujućom je profesoricom u okviru CEEPUS-ove stipendije na Institutu za slavistiku Sveučilišta u Grazu. Od akademske godine 2008./2009. nositeljicom je izbornoga kolegija *Hrvatski jezik u inženjerskoj praksi* na Fakultetu elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu.

Objavila je četiri knjige, pedesetak radova u znanstvenim časopisima i zbornicima radova sa znanstvenih skupova te sudjelovala izlaganjima na tridesetak međunarodnih i domaćih znanstvenih skupova. Od 1999. do 2004. godine bila je tajnicom uredništva Filologije. Od 2013. predsjednica je Državnoga povjerenstva u Natjecanju u poznavanju hrvatskoga jezika. Aktivno je sudjelovala u organizaciji nekoliko znanstvenih skupova i u uređivanju znanstvenih i stručnih publikacija. Održala je pedesetak pozvanih predavanja na stručnim skupovima i seminarima, ljetnim školama i znanstvenopopularnim tribinama. Članicom je Hrvatskoga filološkog društva.

Posveta

Obitelji.

Moto

Bijes odnio i te naše črčkare! Pomahnitali, što li?

Svaki ti jaše svoga magarca, a čim ga uzjaši, umišlja si, da je „Spasitelj svieta“ i da jaši u Jerusolim, — a kad tamo, eto ih u Babilonu!

Svaki dan se piše „čistije“ i nerazumljivije, u pravopis pako uvlači se moda.

Već nijedan naš profesorčić, — koji je po nesreći u crnilo prste umočio — ne miruje, dok i on česa izmudrio nije, a takovih se uvijek nadje, koji ga „četvero-ručke“ sliede.

Mjesto da se svi skupa složimo, mi se još više cjepkamo. Hoćemo li se ikada složiti? Teško.

Razkolništvo i partikularizam nam Slovenom tako je u krvi, da ih se — dok je i cigle kapi te krvi u nama — lišiti ne možemo. Ta razne pijavice nam je već dosti izsisale, a mi još uvijek svaki na svoju!

Dokle ćemo tako?

Čujem vas, da još niste sa jezikom na čistu, da još niste sa pravopisom gotovi! Pak? — — Zar se nebismo u čemu već gotovom mogli složiti? — — —

Ali čemu da se timi misli mučim? Jalov posao, brate! A da još rečem što mislim, složili bi se sigurno, prvi put u životu, i složno — na me navalili!

Mani se!...

Fran Mažuranić, u čas. *Dom i svet* 1888, br. 9,
10. travnja 1888, 136

Sažetak

U disertaciji je istražena pravopisna standardizacija i čimbenici pravopisnih reformi u odabranim južnoslavenskim i drugim europskim jezicima koji su tipološki i kategorijalno važni za hrvatski jezik.

Zbog deficitarnosti sličnih analiza o hrvatskome jeziku, disertacija sadržava dva ciljana anketna istraživanja prosječne pravopisne pismenosti (526 hrvatskih studenata tehničkoga smjera) i mišljenja o pravopisnoj standardizaciji i jezičnoj politici za hrvatski jezik (2000 članova hrvatske akademske zajednice).

Opisuje se suvremena povijest kroatističke pravopisne norme i jezičnopolitička situacija u Hrvatskoj danas. Popisuje se i raščlanjuje 25 pravopisnih nerazumijevanja, predrasuda i zabluda o pismenosti na hrvatskome jeziku. Provodi se bibliometrijsko istraživanje hrvatskih pravopisnih priručnika od 1639. do 2014. i uspostavljaju se pravopisne razvojne faze.

Opisuje se jezična elektronička pismenost i širi kontekst jezika i računala. Tradicionalna lingvistička podjela jezika i govora promijenjena je u trojstvo govorne, zapisne i značenjske strane prema čemu se razvio jezikopisni opis hrvatskoga jezika.

Istražujući kontekst hrvatskoga jezika prema računalstvu, jezičnoj e-pismenosti i mjeri u kojoj se jezik prilagođava informacijskome društvu, disertacija je obrazlagala potrebu za zelenom knjigom o razvoju pismenosti iz čega bi proizišla strategija razvoja hrvatskoga standardnog jezika s definiranom jezičnom politikom i mjerljivim kriterijima uspjeha.

Normiranje jezika mora voditi brigu i o suvremenoj pisanosti i pismenosti te uključiti računalnojezične aspekte u jezičnu politiku.

Summary

In this dissertation I have researched the orthographic standardization and the factors of orthography reforms in selected South Slavic and other European languages which are typologically and categorically important for the Croatian language.

Due to deficiency of similar analyses of Croatian, the dissertation contains two targeted surveys of the average orthographic literacy (526 Croatian polytechnic students) and of the opinion on Croatian orthographic standardization and language policy (2000 members of the Croatian academic society).

The contemporary history of the Croatian orthography standard and the language policy situation in Croatia today are described. 25 instances of orthographic misunderstandings, prejudice, and misconceptions about literacy in Croatian are listed and analyzed. A bibliometric investigation of Croatian orthography manuals from 1639 till 2014 is provided and orthography development phases are established.

The linguistic e-literacy and the broader context of language and computers are described. The traditional linguistic division into language and speech has been changed into the triad of speech, writing and meaning, pursuant to which the linguographic description of Croatian developed. Investigating the context of the Croatian language with regard to computing, linguistic e-literacy and the extent to which language is adapting to the information society, the dissertation illuminates the need for a green book on the development of literacy, which would give rise to a development strategy for standard Croatian with a defined language policy and measurable success criteria.

The standardization of language has to take into account contemporary writing and literacy and include the computational linguistics and digital media aspects into the language policy.

Prošireni sažetak

- Poglavlje 1. Utvrđuje prosječnu razinu pravopisne pismenosti veleučilišnih studenata, uspostavlja kvantitativne kriterije mjerenja pravopisne pismenosti (indeksi odstupanja, relevantnosti i spornosti) i uspostavlja kategorizaciju pravopisne pismenosti u šest razreda. Tumači anketne podatke. Opisuje motivaciju, metodologiju i rezultate anketnoga istraživanja članova hrvatske akademske zajednice vezano za pravopisne stavove i kroatističku jezičnu politiku. Raščlanjuje anketne pokazatelje prema određenim temama. Utvrđuje sporne pravopisne točke i razine pravopisnoga neslaganja javnosti. Iznosi smjernice za rješavanje otvorenih pitanja o hrvatskome pravopisu.
- Poglavlje 2. Razmatra odabrane europske jezike o stanju, načinu provođenja, provoditelju, sadržaju, recentnosti i medijskoj angažiranosti jezične sredine vezano za pitanja pravopisne standardizacije. Utvrđuje važnost regulatornih središta i institucionalne brige o jeziku prema provođenju jezične politike. Opisuje razloge nepostojanja službenoga pravopisa i jezičnoga regulatora za engleski jezik. Prikazuje Deklaraciju o nordijskoj jezičnoj politici te uspoređuje nordijsku i južnoslavensku sredinu. Iznosi motive i argumente za jezičnu standardizaciju. Kategorizira kriterije pravopisne standardizacije.
- Poglavlje 3. Opisuje suvremenu pravopisnu i jezičnopolitičku situaciju za hrvatski jezik. Navodi pet temeljnih pravopisoslovnih načela odsudnih pri donošenju jezičnih pravila. Popisuje 25 pravopisnih nerazumijevanja, predrasuda i zabluda o pismenosti na hrvatskome jeziku svrstanih u 8 vrsta prema kojima se sažima šest smjernica za kroatističku jezičnu standardizaciju. Daje bibliometrijski pregled pravopisnih priručnika hrvatskoga jezika od 1639. do 2014. i utvrđuje osam žarišnih točaka prema kojima se uspostavljaju pravopisne razvojne faze. Predstavlja tematske jedinice hrvatskih pravopisa, temeljnu podjelu u 9 cjelina i pravopisne stalnice.
- Poglavlje 4. Bavi se implikacijama promjene medija na kojemu se pisanje danas većinski ostvaruje i opisuje jezičnu e-pismenost. Prema četirima

relacijama definira odnos pravopisa i jezikopisa, uspostavlja njihove jedinice i nazivlje te razdvaja ostvarajnu stranu jezika od tipografije. Objašnjava potrebu za internacionalizacijom jezikopisne standardizacije. Predstavlja osnovna jezikopisna pravila hrvatskoga jezika vezano za pisanje brojeva, matematičkih operacija, raspona, nadnevaka, dosega, prijelaza i sklonjenih brojeva u određivanju razdoblja.

Objašnjava jezičnu e-pismenost i širi kontekst odnosa jezika i računala. Opisuje računalne aspekte upravljanja jezikom, zapisnu stranu jezika kao standardološko pitanje i jezikopisnu pismenost.

Poglavlje 5.

Kao širi okvir hrvatske jezične politike, opisuje se stanje jezične politike u Europskoj uniji i službeni dokumenti koji ju grade. Analizira rezultate ankete EFNIL-a. Razmatra jezičnu politiku za hrvatski jezik, institucionalizaciju jezičnoga upravljanja kao i pitanja vezana za regulatorno središte za hrvatski jezik. Navodi ciljeve normiranja pisanja i budućnost hrvatske standardizacije u kontekstu jezičnih i društvenih promjena.

Poglavlje 6.

Ističe najvažnije zaključke prethodnih poglavlja u kontekstu jezikopisnoga planiranja i jezične elektroničke pismenosti. Navodi smjernice za razvoj hrvatske jezične politike.

Expanded synopsis

Chapter 1

Determines the average level of orthographic literacy of polytechnic students; establishes quantitative criteria for measuring orthographic literacy (deviation, relevance, and contestability indices) and establishes the categorization of orthographic literacy into six classes. Interprets survey data.

Describes the motivation, methodology and results of the survey among the members of the Croatian academic society regarding attitudes to orthography and the Croatian language policy. Analyses the survey indicators in relation to particular topics. Establishes disputable orthography segments and the levels of orthographic divergence in the public. Puts forward guidelines for resolving outstanding issues on Croatian orthography.

Chapter 2

Discusses selected European languages with regard to the status, manner of implementation, implementer, content, recentness and media engagement of the language environment relating to orthography standardization issues. Establishes the importance of regulatory bodies and institutional language care for the implementation of language policy. Describes the reasons for the missing official orthography standard and language regulator for English. Presents the Declaration on Nordic Language Policy and compares the Nordic with the South Slavic environment. Brings forward motives and arguments for language standardization. Categorizes the criteria of language standardization.

Chapter 3

Describes the contemporary situation of Croatian orthography and language policy. States five basic orthography principles essential for establishing the language rules. Lists 25 instances of orthographic misunderstandings, prejudice, and misconceptions about literacy in Croatian, categorized into 8 types and leading to six guidelines for Croatian language standardization.

Provides a bibliometric review of Croatian orthography manuals from 1639 till 2014 and establishes eight focus points pursuant to which spelling development phases are established.

Chapter 4	<p>Presents the topical units of Croatian orthography manuals, basic division into 9 units and the orthography constants.</p> <p>Deals with the implications of the change of medium in which writing is predominantly performed today and describes linguistic e-literacy. Defines the relation between orthography and linguography in four relationships, determines their units and terminology and separates the realizational side of language from typography. Explains the need for internationalization of linguographic standardization. Presents the basic linguographic rules of Croatian with regard to writing of numbers, mathematical operations, ranges, dates, scopes, transitions and declined numbers in determining periods of time.</p> <p>Explains linguistic e-literacy and the broader context of language and computers. Describes the computational aspects of language management, the aspect of written language as a standardology issue, and linguographic literacy.</p>
Chapter 5	<p>As the broader framework of Croatian language policy, describes the state of language policy in the European Union and its official building documents. Analyses the EFNIL survey results. Discusses the language policy for Croatian, institutionalization of language management, as well as issues regarding a regulatory center for Croatian. States the goals in standardization of writing and the future of Croatian standardization in the context of linguistic and social changes.</p>
Chapter 6.	<p>Highlights the most important conclusions of previous chapters in the context of linguographic planning and linguistic e-literacy.</p> <p>States the guidelines for Croatian language policy development.</p>

Ključne riječi

hrvatski pravopis, jezična pismenost, pravopisna standardizacija, jezična politika, upravljanje jezikom, jezikopis

Key words

Croatian orthography, language literacy, orthography standardization, language politics, language planning, linguography

Sadržaj

Predgovor i motivacija	1
Uvod.....	2
1. Anketni pokazatelji i zatečeno stanje	5
1.1. Anketiranje studenata	5
1.1.1. O anketnoj skupini, anketiranju i obradbi.....	5
1.1.2. Profil anketiranih	7
1.1.3. Anketni upitnik	8
1.1.4. Prikaz rezultata.....	9
1.1.5. Tablični prikazi anketnih rezultata.....	18
1.1.5.1. Opis zbirne tablice s anketnim rezultatima	18
1.1.5.2. Tablica čestotno poredanih pravilnih oblika	21
1.1.5.3. Indeks odstupanja	22
1.1.5.4. Indeks relevantnosti	24
1.1.5.5. Tablica spornosti pravopisno ispravnih oblika zapisa	26
1.1.5.6. Vjerodostojnost anketnoga istraživanja i rezultata.....	27
1.1.6. Tumačenje podataka	28
1.2.7. Anketni zaključci	31
1.2. Anketiranje hrvatske akademske zajednice o pravopisu	35
1.2.1. Uvod.....	35
1.2.2. O metodologiji anketiranja	35
1.2.3. Ustanove ispitanika, njihove zemljopisne lokacije i način kako su pristupali anketi	37
1.2.4. Odaziv i odustajanje.....	44
1.2.5. Pitanja i odgovori.....	47
1.2.5.1. Osnovna pitanja o ispitaniku	47
1.2.5.2. Opća uvodna pitanja	49
1.2.5.3. Kratki upiti o jezičnome svjetonazoru	51

1.2.5.4. Razmišljanja o pravopisu	56
1.2.5.5. Pravopisne smjernice	64
1.2.6. Raščlamba rezultata	70
1.2.6.1. O ispitanicima	70
1.2.6.2. Hrvatski i drugi južnoslavenski standardni jezici	72
1.2.6.3. Hrvatski dijakritički znakovi u e-komunikaciji.....	74
1.2.6.4. Lokalizacija, prevođenje i softversko sučelje	78
1.2.6.5. Pravopis, pismenost i norma	78
1.2.6.6. Pravopisne reforme i njihova načela.....	79
1.2.6.7. Rasprostranjenost i utjecaj pravopisnih priručnika za hrvatski jezik	81
1.2.6.8. Institucije i čimbenici u pravopisnome normiranju.....	81
1.2.6.9. Odstupanja u odgovorima magistara i doktora znanosti u odnosu na studente	83
1.2.6.10. Odstupanja u odgovorima hrvatskih filologa prema ostalima	85
1.2.6.11. Odstupanja u odgovorima onih koji se slažu da treba postojati središnje regulatorno tijelo u odnosu na one koji se ne slažu.....	87
1.2.6.12. Pravopis između jezika i identiteta te smjernice za jezično planiranje	88
1.2.7. Zaključak.....	92
1.3. Zaključak dviju provedenih anketa.....	95
2. Pravopisna standardizacija u odabranim europskim jezicima.....	96
2.1. Južnoslavenski jezici	96
2.1.1. Bošnjački.....	96
2.1.2. Crnogorski.....	102
2.1.3. Slovenski.....	107
2.1.4. Srpski	110
2.2. Pravopisna standardizacija u ostalim jezicima	113
2.2.1. Engleski.....	113
2.2.2. Francuski.....	117
2.2.3. Njemački	120
2.2.4. Skandinavski jezici	123
2.2.4.1. Danski	124
2.2.4.2. Norveški.....	126
2.2.4.3. Švedski.....	131

2.2.4.4. Deklaracija o nordijskoj jezičnoj politici	133
2.2.4.4.1. Preambula	133
2.2.4.4.2. Deklaracija o nordijskoj jezičnoj politici	134
2.2.4.4.2.1. Uvod	134
2.2.4.4.2.2. Demokratska jezična politika za višejezičnu nordijsku zajednicu.....	135
2.2.4.4.2.3. Jezična prava nordijskih stanovnika	135
2.2.4.4.2.4. Ciljevi	136
2.2.4.4.2.5. Četiri pitanja na kojima treba raditi	136
2.2.4.4.3. Raščlamba Deklaracije.....	139
2.2.4.4.4. Nordijska jezična konvencija	141
2.3. Zaključci i raščlamba o pravopisnoj standardizaciji europskih jezika	141
2.3.1. Motivi za jezičnu standardizaciju	142
2.3.1.1. Argument autoriteta	142
2.3.1.2. Argument jedinstva	143
2.3.1.3. Argument pravilnosti.....	143
2.3.1.4. Argument pripadnosti	143
2.3.1.5. Argument tradicije.....	144
2.3.2. Nepostojanje anglističkoga regulatornog tijela.....	144
2.3.3. Kategorizacija pravopisne standardizacije.....	148
3. Pravopisna standardizacija u hrvatskome jeziku.....	155
3.1. Novija povijest hrvatske pravopisne standardizacije.....	155
3.2. Jezičnopolitička situacija u Hrvatskoj danas	166
3.3. Pravopisna nerazumijevanja, spornosti, predrasude, zablude i mitovi o pismenosti na hrvatskome jeziku.....	170
3.3.1. „Djeca u školama moraju naučiti ispravno se služiti jezikom u pisanju i govoru, a ne opterećivati ih silnim pravilima.“	171
3.3.2. „Dobro je ono što je praksa prihvatila.“	171
3.3.3. „Hrvatskome je jeziku prirodniiji/dosljedniji/svojstveniji fonološki pravopis nego morfonološki.“	171
3.3.4. „Jezik se mijenja samo u govoru.“	172
3.3.5. „Koristim se pravopisom koji sam naučio u školi prije XY godina i od njega ne odustajem. To je radio i Krleža.“	172

3.3.6. „Najbolje je imati samo jedan pravopis.“	173
3.3.7. „Najbolji je onaj pravopis koji se najmanje mijenja.“	174
3.3.8. „Ne koristim pravopise jer su puni novokovanica.“	175
3.3.9. „Ne postoji pravopisno pitanje hrvatskoga jezika.“	175
3.3.10. „Ne treba nam jedinstveni pravopis.“	175
3.3.11. „Nikada ne treba mijenjati pisanje.“	175
3.3.12. „Pismenima ne treba pravopis.“	176
3.3.13. „Pravopis je dobar ako opisuje jezik, ali ga pritom ne mijenja i ne utječe na njega.“	176
3.3.14. „Pravopis je dogovor pa je sasvim svejedno kako se piše.“	176
3.3.15. „Pravopis je tradicija, a tradiciju ne valja mijenjati.“	176
3.3.16. „Pravopis nije lingvističko pitanje jer je rezultat dogovora“	177
3.3.17. „Pravopisna norma samo je sredstvo jezičnoga purizma i kao takva nije ni potrebna.“	177
3.3.18. „Pravopisne promjene vezane su za društvene promjene.“	177
3.3.19. „Pravopisnim se promjenama uništava međugeneracijska komunikacija.“	178
3.3.20. „Promjenom se pravopisa čini prosvjetna šteta činjenja svih nepismenima.“ ...	178
3.3.21. „Protivim se pravopisnim promjenama jer se pravila nameću.“	178
3.3.22. „Smisao postojanja pravopisnoga priručnika dokidanje je nerazumijevanja i dvosmislenosti.“	179
3.3.23. „'Teška' mjesta u pravopisu treba dokinuti.“	179
3.3.24. „Tradicija je ono što ja pamtim.“	179
3.3.25. „Višepravopisje je anarhija.“	180
3.3.26. Zaključak o pravopisnim predrasudama	180
3.4. Pregled pravopisne bibliografije hrvatskoga jezika od 1639. do 2015.....	182
3.4.1. Grafijski prijestandardni	188
3.4.2. Grafijski standardni.....	190
3.4.3. Bibliometrijski zaključak o hrvatskim pravopisima	191

3.5. Tematske jedinice hrvatskih pravopisa.....	195
3.6. Zaključak	200
4. Računalni aspekti upravljanja jezikom i jezična e-pismenost.....	202
4.1. Računalni aspekti upravljanja jezikom.....	202
4.1.1. Zapisna strana jezika kao normativno pitanje.....	204
4.1.2. Hrvatski slovopis u elektroničkome pisanju	207
4.1.3. Suvremena jezična elektronička pismenost	210
4.1.4. Pravopisni provjernici	211
4.1.5. Iskustvo francuske pravopisne reforme i utjecaj na Microsoftove proizvode	216
4.2. Jezikopis	219
4.3. Pravopisoslovlje i jezikopisoslovlje	224
4.4. Računalna metodologija izradbe jezikopisa i jezikopisoslovna načela	226
4.4.1. Određenje jezikopisnih jedinica i pojmova.....	226
4.4.2. Nazivlje prema planu sadržaja i izraza	230
4.4.3. Abeceda i nizovi hrvatskoga jezika	230
4.4.4. Jezikopis i tipografija.....	232
4.4.5. Jezikopisna pravila.....	234
4.4.5.1. Pisanje brojeva	235
4.4.5.2. Matematičke operacije.....	236
4.4.5.3. Rasponi	237
4.4.5.4. Pisanje nadnevaka	238
4.4.5.5. Dosezi	240
4.4.5.6. Prijelazi	242
4.4.5.7. Sklanjanje brojeva u određivanju razdoblja	243
4.4.6. Međunarodna jezikopisna standardizacija	243
4.5. Zaključak	245
5. Jezična politika i upravljanje jezikom	246
5.1. Predgovor.....	246
5.2. Jezična politika u Europskoj uniji	248

5.3. Raščlamba stanja jezičnih politika u Europskoj uniji.....	258
5.4. Jezična politika za hrvatski jezik	269
5.5. Institucionalizacija jezičnoga upravljanja hrvatskoga jezika	284
5.6. Uloga regulatornih jezičnih središta u društvu	287
5.7. Zamišljena standardizacija hrvatskoga jezika prema francuskome scenariju	296
5.8. Južnoslavenski jezični prostor i nordijska deklaracija.....	297
5.9. Jezične promjene i društvo	301
5.10. Ciljevi normiranja pisanja i načela hrvatske pravopisne standardizacije	304
6. Pogovor prije zaključka.....	310
6.1. Uvod	310
6.2. O pravopisnoj standardizaciji hrvatskoga jezika i drugim odabranim jezicima.....	312
6.3. O jezikopisu, računalnim aspektima upravljanja jezikom i jezičnoj e-pismenosti.....	315
6.4. O jezičnoj politici i upravljanju jezikom	316
6.5. Smjernice za razvoj hrvatske jezične politike	318
7. Zaključak.....	320
Popis literature.....	322
Prilog A – popis slika	336
Prilog B – popis tablica	339
Životopis autora s popisom objavljenih djela	341

Predgovor i motivacija

Inspiracija za odabir disertacijske teme o jezičnome upravljanju i jezičnoj elektroničkoj pisanosti/pismenosti proizišla je promatranjem korištenja jezika u računalnoj tehnologiji. Novi je medij puno toga promijenio i bilo je potrebno istražiti njegov utjecaj na jezičnu normu.

Druga motivacija za istraživanje teme tiče se promišljanja suvremene pismenosti. Što je potrebno da bi se netko danas nazvao pismenom osobom i kako će ona izgledati skoro u budućnosti? Koja je veza pravopisa i (e-)pismenosti?

Ako je jezik toliko važan da se shvaća bitnim dijelom identiteta, zašto postoji toliko neslaganja i sukoba u jezičnoj politici? Što bi se trebalo učiniti da se postigne dogovor oko temeljnih pitanja? Disertacija promišlja kroatističku jezičnu politiku i uspoređuje ju s odabranim jezicima i sredinama. Promatraju se brojni aspekti pravopisnoga normiranja te se donose smjernice za njegov razvoj u elektroničkome dobu.

Uvod

I.

Dva anketna istraživanja provedena su za potrebe disertacijskoga istraživanja u cilju utvrđivanja otvorenih pravopisnih pitanja za hrvatski jezik. Jedno je ciljalo utvrditi konkretna sporna pravopisna mjesta (istraživanje nad 526 nefiloloških studenata Tehničkoga veleučilišta u Zagrebu), a drugo za teoretska i općenita razmišljanja o pravopisnoj standardizaciji za hrvatski jezik (istraživanje nad 2000 članova hrvatske akademske zajednice).

Kvantitativna mjerenja poslužit će za utvrđivanje stupnja pravopisne pismenosti (indeksi odstupanja, relevantnosti i spornosti) te će se uspostaviti kategorizacija pravopisne pismenosti u šest razreda. Raščlambom anketnih pokazatelja utvrdit će se sporna mjesta kroatističke jezične politike koja izazivaju neslaganja javnosti. Uvidom u otvorena pitanja moći će se odrediti problematika planiranja razvoja hrvatskoga jezika u idućim poglavljima kao i uspostaviti smjernice njihova rješavanja. Nastojalo se opisati razmišljanje članova hrvatske akademske zajednice vezano za jezičnu elektroničku pismenost, a koje je poslužilo u stvaranju zaključaka o računalnim aspektima u upravljanju jezikom te izgradnji računalne metodologije izrade jezikopisa i jezikopisnih načela.

II.

U drugome dijelu daje se pregled jezičnih standardizacija u odabranim europskim sredinama. Poznavanje standardizacijskoga konteksta i načelā upravljanja jezikom u drugim sredinama dat će zorniju sliku hrvatske jezične situacije o kojoj će se raspravljati u trećemu dijelu.

Iako je promatranje razvoja standardnoga jezika zanimljiva tema za svaki jezik, osobito u regionalnomu i širemu kontekstu, zbog gospodarnih se razloga fokusira samo na odabrane europske jezike te na prikaz osnovnih parametara: je li jezična standardizacija centralizirana i tko ju provodi, koliko su se često događale pravopisne reforme i kada je bila zadnja važnija, u kojoj su mjeri pravopisne teme aktualne, izaziva li jezična politika širi nacionalni angažman javnosti te je li ona po svojoj naravi konzervativna ili progresivna. U mjeri u kojoj je to odsudno za razumijevanje suvremene situacije istražiti će se čimbenici koji su utjecali na jezični razvoj, kao i motivi pravopisnih promjena.

Važnije jezične reforme kroz koje su prošli turski (promjena pisma kao dio reforme turskoga društva u 1929.), španjolski jezik (utjecaj pravopisnih reforma na drugi svjetski jezik) i hebrejski (oživljavanje izumrla jezika) promatrat će se na nekom drugom mjestu, a ovdje će u

središtu pozornosti biti jezične standardizacije usporedivih sredina za hrvatsko jezično upravljanje. Turski, španjolski i hebrejski primjeri u manjoj su mjeri zanimljivi za suvremenu kroatističku situaciju, dok su engleski, francuski i njemački predstavnici triju modela kao triju mogućih kroatističkih scenarija u budućnosti. U želji da se bolje predoči suvremeni kontekst hrvatske jezične situacije, opisuju se standardizacijski momenti južnoslavenskih jezika – bošnjački, crnogorski, slovenski i srpski. Budući da se za skandinavsku jezičnu politiku pretpostavlja da bi jednoga dana mogla postati i model jezične politike u Europskoj uniji ili šire na europskome kontinentu, u razmatranje su uključeni jezici iz skandinavske skupine – danski, norveški i švedski.

III.

Nakon opisa pravopisne standardizacije u odabranim europskim jezicima slijedi opis za hrvatski jezik. U ovome će se poglavlju opisati novija povijest hrvatske pravopisne standardizacije i jezičnopolitička situacija u Hrvatskoj danas.

Na temelju prethodnoga opisa, predstaviti će se i prokomentirati popisanih 25 pravopisnih predrasuda, zabluda i mitova o pismenosti na hrvatskome jeziku.

U cilju boljšega razumijevanja tipa kroatističke pravopisne standardizacije dat će se pregled pravopisne bibliografije hrvatskoga jezika od 1639. do 2014. uz zaključke bibliometrijskoga istraživanja. Također, istražiti će se tematske jedinice hrvatskih pravopisa kao pravopisnonormativne stalnice.

IV.

U četvrtome poglavlju raspravlja se o posve novoj točki upravljanja jezikom koja se u anketnome istraživanju pokazala važnom sastavnicom hrvatske jezične politike. U cilju dugoročnoga rješavanja pravopisnoga pitanja u očima javnosti, četvrta se točka odnosi na standardiziranje hrvatskoga elektroničkoga pisanja i pismenosti. Da bi se moglo govoriti o standardiziranju elektroničkoga hrvatskoga, potrebno je utvrditi na što se točno odnosi jezična elektronička pismenost te proučiti računalne aspekte upravljanja jezikom.

Zaključuje se da je računalni medij bitno utjecao na razvoj pisanja te da ga mijenja i dalje. Tradicionalna pravopisna standardologija ne obuhvaća mnoge aspekte elektroničkoga pisanja te ga svojim tradicionalnim metodološkim pristupom ne može suvremeno i iscrpno opisati. Utvrditi će se da se veliki dio onoga što se tradicionalno naziva pravopisom zapravo odnosi na jezikopisnu dimenziju, čime će se otvoriti posve nova perspektiva jezične standardologije, a na što kroatistička jezična politika mora voditi brigu.

V.

Disertacijsko istraživanje posvećeno je e-pisanju i e-pismenosti, a promatra se u širemu kontekstu pravopisa i pismenosti, odnosu hrvatskoga jezika prema računalstvu i mjeri u kojoj se jezik prilagođava informacijskomu društvu iz čega će se raspravljati potreba za redefiniranjem jezičnoga planiranja, jezične politike i sustava obrazovanja u perspektivi nove pismenosti.

1. Anketni pokazatelji i zatečeno stanje

1.1. Anketiranje studenata

1.1.1. O anketnoj skupini, anketiranju i obradbi

Anketirano je **130** studenata u akademskoj godini 2011./2012., **117** studenata u ožujku 2013. u akademskoj godini 2012./2013., **150** studenata u listopadu 2013. u akademskoj godini 2013./2014. i **129** studenata u listopadu 2014. u akademskoj godini 2014./2015. koji su upisani na Stručni studij informatike na Tehničkome veleučilištu u Zagrebu u prva tri semestra studija. Anketiranje je vršio na uvodnim predavanjima 15. listopada 2012., 7. ožujka 2013., 7. listopada 2013. i 15. listopada 2014. iz kolegija Uvod u (X)HTML i CSS i Jezik i računalo viši predavač, mr. sc. Tomislav Stojanov. Anketni upiti preuzeti su od dr. sc. Milice Mihaljević i dr. sc. Lane Hudeček, predobradbu (digitaliziranje i brojenje anketnih listića u drugome i trećemu anketiranju) napravio je vježbenik Ivan Pandžić, a svu statističku obradbu mr. Stojanov.

Anketiranje nije bilo najavljeno te studenti nisu mogli bili pripremljeni za njega. Na početku anketiranja spomenuta je anketna svrha za potrebe pravopisnoslovnih istraživanja te su dane samo osnovne informacije o načinu ispunjavanju. Rješenja nisu bila sugerirana ni izgovarana. Diktatna rečenica „nećemo/ne ćemo ispravljati pogreške/pogrješke u Johnnyjevim/Johnnyevim zadacima/zadacima“ jasno je izgovorena. Studentima je radi pojašnjenja rečeno da zamisle da je *Johnny* iz rečenice osoba *Johnny Cash* (radi razjednačavanja s *John Wayneom* ili nekim trećim, domaćim oblikom imena).

Anketiranje se provodilo na papiru jer se procijenilo da bi računalnim pristupom odaziv bio bitno manji te mogao utjecati na rezultate.

Zbog činjenice da je anketiranje provedeno u papirnatome obliku, nije moguće naprednije računalno pretraživanje i stvaranje upita poput: „koliko je onih koji razlikuju pisanje množinskoga oblika *svetac* i *svetak* točno napisalo množinski oblik od *iscjedak*?“ ili „koliko je onih koji su naveli množinski oblik *sudci* napisalo množinski oblik *sveci*?“.¹

Obradba podataka vršila se ručno pa su stoga moguće pogreške u računanju s odstupanjima ± 2 %.

---

¹ Bude li potrebe, takva se istraživanja nad anketnom građom mogu napraviti naknadno s prethodnom digitalizacijom svih odgovora.

U obzir su uzeti samo relevantni odgovori. Relevantni statistički uzorci ($\geq 5\%$) u tablicama se prikazuju crvenim kurzivom.

Oznaka + (plus) kraj broja ukupno odgovorenih označuje broj odgovora studenata koji su imali više od jednoga odgovora. Oznaka „116+3“ obilježava ukupno prikupljenih 119 odgovora kojih je odgovorilo 116 studenata (dakle, troje je studenata navelo dvostruka rješenja). Iako dvostrukih odgovora ima vrlo malo (trostruki i višestruki nisu se pojavljivali), iz razloga točnosti anketne metodologije te su se informacije željele sačuvati. Za obilježavanje dvostrukosti studenti su se koristili oznakom kose crte ili zagradama, primjerice „grijesi/grehovi“ ili „pe(t)ci“.

Polje „ostalo“ obuhvaća sve nerelevantne odgovore – od nečitljivosti i gramatičkoga ili leksičkoga neprepoznavanja oblika koji se traži pa sve do šaljivih primjedaba studenata. Zbog svoje nerelevantnosti, rubrika „ostalo“ uvijek je postavljena na zadnje mjesto popisa, bez obzira na čestotnost. Netočno navođenje odraza jata nije se smatralo nerelevantnim odgovorom. Nadalje, brojni odgovori koje su studenti navodili pod množinskim oblikom riječi „iscjedak“ (ukupno čak 25 oblika!) namjerno su ostavljeni zbog svoje znakovitosti. Naime, ta je brojnost informacija pravopiscima da studenti „osjećaju“ da nešto nije u redu s oblikom „iscjeci“, a pritom nisu bili dovoljno upućeni da znaju zapisati „iscjedci“. Svi su takvi i slični primjeri ostavljeni (npr. „redtci“ kao množina od redak).

Svaka anketna obrada na dnu tablice navodi podatak o omjeru samo standardnih oblika radi lakšega pregleda tabličnih podataka. Standardnim su se oblicima uzimali oni koji su propisani preporučenima ili dopuštenima u suvremenim hrvatskim pravopisima. Dakle, standardnim su se oblicima smatrali „podaci“ i „podatci“ te „crepovi“ i „crjepovi“. Takozvani kratki množinski oblici (crijepi, grijesi, brijezi), iako u skladu s gramatičkim pravilima hrvatskoga jezika, radi stilske obilježenosti nisu se kategorizirali kao standardni leksički oblici, pa je anketna obrada promatrala odnos „crepovi – crjepovi“, „grehovi – grjehovi“, „bregovi – brjegovi“. S druge strane, svi su dativni oblici „pripovijetci – pripovijetki – pripovijeci“, „zagonetci – zagonetki – zagoneci“ i „žabovlatci – žabovlatki – žabovlatci“ smatrani standardnima. Riječ „žabovlatka“ namjerno je odabrana kao slabo poznata leksička jedinica (naziv iz biljoslovlja) kojom se željela ispitati dativna morfološka tvorba u odnosu na „pripovijetku“ i „zagonetku“.

Zbog zaokruživanja na jednu decimalu, moguće je da ukupni zbroj postotaka u tablicama ne iznosi 100 % nego da varira unutar jednoga postotnog boda.

1.1.2. Profil anketiranih

Na temelju četverogodišnjega testiranja smatra se da se može dati ocjena o općoj i prosječnoj razini pismenosti studenata TVZ-a. Na temelju iskustvenih procjena rada sa studentima u zadnjih osam godina, ispitanik utvrđuje da je opći prosjek razine pismenosti studenata TVZ-a na prvoj, odnosno drugoj godini studija ispod prosjeka pismenosti koja bi se očekivala od veleučilišnih studenata.

1.1.3. Anketni upitnik

Tablica 1. Prikaz anketnoga upitnika

mn. od petak	
mn. od patak	
mn. od iscjedak	
mn. od redak	
mn. od bitak	
mn. od nebitak	
mn. od predak	
mn. od napredak	
mn. od napitak	
D od pripovijetka	
D od zagonetka	
mn. od crijep	
mn. od zadatak	
mn. od podatak	
mn. od brijeg	
mn. od grijeh	
mn. od svitak	
mn. od otpadak	
mn. od ostatak	
D od žabovlatka	
mn. od privitak	
mn. od usadak	
mn. od nacrtak	
mn. od sudac	
mn. od svetac	
mn. od svetak	
mn. od curetak	

Umanjenica od **strijela**: _____

Umanjenica od **brijeg**: _____

Ako je osoba koja radi radnik, kako se zove osoba koja **griješi**: _____

Ako je osoba bez sreće nesretnik, kako se zove osoba **bez grijeha**: _____

Ako se od svršenoga „doseliti“ tvori nesvršeni „doseljivati“, kako od svršenoga **spriječiti** glasi nesvršeni oblik: _____

Kako od svršenoga **unaprijediti** glasi nesvršeni oblik: _____

Diktatna rečenica:

1.1.4. Prikaz rezultata

Tablica 2. Prikaz anketnih rezultata – množina od *petak*

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	116			129+1			149+1			129		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>petci</i>	107	92,2 %	<i>petci</i>	125	96,1 %	<i>petci</i>	133	88,7 %	<i>petci</i>	109	84,5 %
2.	petki	4	3,5 %	petki	2	1,5 %	peci	7	4,6 %	<i>petkovi</i>	11	8,5 %
3.	petkovi	2	1,7 %	petkovi	1	0,7 %	petki	4	2,7 %	petki	3	2,3 %
4.	[ostalo]	3	2,6 %	[ostalo]	3	2,3 %	petkovi	2	1,3 %	peci	2	1,6 %
5.							[ostalo]	4	2,7 %	[ostalo]	4	3,1 %
omjer pravih	petci 100 % – peci 0 %			petci 100 % – peci 0 %			petci 98,5 % – peci 1,5 %			petci 98,2 % – peci 1,8 %		

Tablica 3. Prikaz anketnih rezultata – množina od *patak*

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	113+1			129+1			150			128		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>patci</i>	97	85,1 %	<i>patci</i>	113	86,9 %	<i>patci</i>	126	84 %	<i>patci</i>	101	78,9 %
2.	<i>patke</i>	7	6,1 %	patke	5	3,8 %	<i>patke</i>	12	8 %	<i>patke</i>	10	7,8 %
3.	patki	4	3,5 %	pac	4	3 %	pac	7	4,7 %	patki	4	3,1 %
4.	pac	2	1,8 %	patki	2	1,5 %	patki	4	2,7 %	patkovi	3	2,3 %
5.	pataci	2	1,8 %	pataci	1	0,7 %	[ostalo]	1	0,7 %	pac	2	1,6 %
6.	[ostalo]	2	1,8 %	patkovi	1	0,7 %				[ostalo]	8	6,2 %
7.				[ostalo]	4	3,1 %						
omjer pravih	patci 98 % – paci 2 %			patci 96,6 % – paci 3,4 %			patci 94,7 % – paci 5,3 %			patci 98 % – paci 2 %		

Tablica 4. Prikaz anketnih rezultata – množina od *iscjedak*

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	117			130			149			128		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>iscjedci</i>	77	65,8 %	<i>iscjedci</i>	88	67,6 %	<i>iscjedci</i>	123	82,6 %	<i>iscjedci</i>	100	78,1 %
2.	<i>iscjetci</i>	11	9,4 %	<i>iscjetci</i>	11	8,4 %	<i>iscjetci</i>	9	6 %	<i>iscjetci</i>	12	9,4 %
3.	<i>isjedci</i>	7	6 %	<i>isjedci</i>	11	8,4 %	iscjedsci	6	4 %	isjedci	3	2,3 %
4.	<i>iscjedčci</i>	6	5,1 %	iscjedci	2	1,5 %	isjetci	2	1,3 %	isjedčci	2	1,6 %
5.	isjetci	4	3,4 %	iscjedtci	2	1,5 %	iscječci	2	1,3 %	isjedki	1	0,8 %
6.	isjedci	2	1,7 %	iscjedsci	2	1,5 %	iscjedki	1	0,7 %	iscjedakovi	1	0,8 %
7.	isječci	1	0,9 %	iscjedšci	2	1,5 %	iscjetki	1	0,7 %	iscječci	1	0,8 %
8.	iscjedki	1	0,9 %	isjetci	2	1,5 %	isjedčci	1	0,7 %	iscjetsci	1	0,8 %
9.	iscjedčci	1	0,9 %	iscjedki	2	1,5 %	iscjedski	1	0,7 %	iscijedci	1	0,8 %
10.	iscjetki	1	0,9 %	iscjeci	1	0,7 %	isjetki	1	0,7 %	isjetki	1	0,8 %
11.	iscjedšci	1	0,9 %	iscjedsci	1	0,7 %				[ostalo]	6	4,7 %
12.	iscjedtci	1	0,9 %	isdjedci	1	0,7 %						
13.	iscijedci	1	0,9 %	isječci	1	0,7 %						
14.	[ostalo]	3	2,6 %	iscjedatci	1	0,7 %						
15.				iscjedčci	1	0,7 %						
16.				iscječci	1	0,7 %						
17.				[ostalo]	1	0,7 %						
omjer pravih	iscjedci 100 % – iscjeci 0 %			iscjedci 99 % – iscjeci 1 %			iscjedci 100 % – iscjeci 0 %			iscjedci 100 % – iscjeci 0 %		

Tablica 5. Prikaz anketnih rezultata – množina od *redak*

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	117+1			129			150			128		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>redci</i>	54	45,8 %	<i>redci</i>	68	52,7 %	<i>redci</i>	68	45,3 %	<i>redci</i>	77	60,2 %
2.	<i>retci</i>	48	41 %	<i>retci</i>	44	34,1 %	<i>retci</i>	59	39,3 %	<i>retci</i>	31	24,2 %
3.	<i>reci</i>	10	8,5 %	<i>reci</i>	12	9,3 %	<i>reci</i>	18	12 %	<i>reci</i>	9	7 %
4.	redtci	4	3,4 %	redtci	2	1,5 %	redtci	2	1,3 %	retki	3	2,3 %
5.	redki	1	0,8 %	redovi	1	0,7 %	redovi	2	1,3 %	redovi	2	1,6 %
6.	[ostalo]	1	0,8 %	retkovi	1	0,7 %	redki	1	0,7 %	redki	1	0,8 %
7.				[ostalo]	1	0,7 %				redkovi	1	0,8 %
8.										[ostalo]	4	3,1 %
omjer pravih	redci 84 % – reci 16 %			redci 85 % – reci 15 %			redci 79 % – reci 21 %			redci 89,5 % – reci 11,5 %		

Tablica 6. Prikaz anketnih rezultata – množina od bitak

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	115			128			149			127		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>bitci</i>	103	88 %	<i>bitci</i>	118	92,1 %	<i>bitci</i>	131	87,9 %	<i>bitci</i>	95	74,8 %
2.	<i>bici</i>	6	5,2 %	<i>bici</i>	4	3,1 %	<i>bici</i>	6	4 %	<i>bici</i>	9	7,1 %
3.	<i>bitke</i>	1	0,9 %	<i>bitki</i>	2	1,5 %	<i>bitaci</i>	3	2 %	<i>bitkovi</i>	7	5,5 %
4.	<i>bitaki</i>	1	0,9 %	<i>bitkovi</i>	1	1,5 %	<i>bitke</i>	2	1,3 %	<i>bitki</i>	5	3,9 %
5.	<i>bitka</i>	1	0,9 %	<i>bitaci</i>	1	1,5 %	<i>bitki</i>	2	1,3 %	<i>bitaci</i>	2	1,6 %
6.	<i>bitaci</i>	1	0,9 %	<i>bitke</i>	1	1,5 %	<i>bitakovi</i>	1	0,7 %	<i>bitke</i>	2	1,6 %
7.	<i>bitici</i>	1	0,9 %	[ostalo]	1	1,5 %	<i>bitkovi</i>	1	0,7 %	<i>bitakovi</i>	1	0,8 %
8.							[ostalo]	3	2 %	<i>bitaki</i>	1	0,8 %
9.										[ostalo]	5	3,9 %
omjer pravih	bitci 94 % – bici 6 %			bitci 97 % – bici 3 %			bitci 95,6 % – bici 4,4 %			bitci 91,3 % – bici 8,7 %		

Tablica 7. Prikaz anketnih rezultata – množina od nebitak

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	114			126			147			126		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>nebitci</i>	96	84 %	<i>nebitci</i>	120	95,2 %	<i>nebitci</i>	122	83 %	<i>nebitci</i>	99	78,6 %
2.	<i>nebici</i>	11	10 %	<i>nebici</i>	2	1,5 %	<i>nebici</i>	9	6,1 %	<i>nebici</i>	10	7,9 %
3.	<i>nebitke</i>	2	1,8 %	<i>nebitkovi</i>	1	1,5 %	<i>nebitki</i>	5	3,4 %	<i>nebitkovi</i>	4	3,2 %
4.	<i>nebitaki</i>	1	0,9 %	<i>nebitki</i>	1	1,5 %	<i>nebitaci</i>	3	2 %	<i>nebitki</i>	4	3,2 %
5.	<i>nebitki</i>	1	0,9 %	<i>nebitaki</i>	1	1,5 %	<i>nebitke</i>	3	2 %	<i>nebitaci</i>	2	1,6 %
6.	[ostalo]	3	2,6 %	[ostalo]	1	1,5 %	<i>nebitakovi</i>	1	0,7 %	<i>nebitakovi</i>	1	0,8 %
7.							<i>nebitkovi</i>	1	0,7 %	<i>nebitke</i>	1	0,8 %
8.							[ostalo]	3	2 %	[ostalo]	5	3,9 %
omjer pravih	nebitci 90 % – nebici 10 %			nebitci 98 % – nebici 2 %			nebitci 93,1 % – nebici 6,9 %			nebitci 90,8 % – nebici 9,2 %		

Tablica 8. Prikaz anketnih rezultata – množina od predak

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	116			128			149			129		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>preci</i>	66	56,9 %	<i>preci</i>	65	50,7 %	<i>preci</i>	75	50,3 %	<i>preci</i>	71	55 %
2.	<i>pretci</i>	24	20,7 %	<i>pretci</i>	30	23,4 %	<i>pretci</i>	36	24,2 %	<i>pretci</i>	27	20,9 %
3.	<i>pretci</i>	23	19,8 %	<i>pretci</i>	30	23,4 %	<i>pretci</i>	35	23,5 %	<i>pretci</i>	26	20,2 %
4.	<i>predaci</i>	1	0,9 %	<i>predtci</i>	2	1,5 %	<i>predaci</i>	1	0,7 %	<i>predaci</i>	1	0,8 %
5.	[ostalo]	2	1,7 %	[ostalo]	1	0,7 %	[ostalo]	2	1,3 %	[ostalo]	4	3,1 %
omjer pravih	predci 26 % – precii 74 %			predci 31 % – precii 69 %			predci 31,8 % – precii 68,2 %			predci 26,8 % – precii 73,2 %		

Tablica 9. Prikaz anketnih rezultata – množina od napredak

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	116			128			148+3			129		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>napredci</i>	61	52,6 %	<i>napredci</i>	68	53,1 %	<i>napredci</i>	87	57,6 %	<i>napredci</i>	79	62,2 %
2.	<i>napretci</i>	44	37,9 %	<i>napretci</i>	54	42,1 %	<i>napretci</i>	55	36,4 %	<i>napretci</i>	40	31,5 %
3.	<i>napreci</i>	5	4,3 %	<i>napreci</i>	5	3,9 %	<i>napreci</i>	8	5,3 %	<i>napreci</i>	5	3,9 %
4.	<i>napredki</i>	1	0,9 %	<i>napredtci</i>	1	0,7 %	[ostalo]	1	0,7 %	<i>napredovi</i>	1	0,8 %
5.	[ostalo]	5	4,3 %							[ostalo]	2	1,6 %
omjer pravih	napredci 92 % – napreci 8 %			napredci 93 % – napreci 7 %			napredci 91,6 % – napreci 8,4 %			napredci 94 % – napreci 6 %		

Tablica 10. Prikaz anketnih rezultata – množina od napitak

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	117			129			150			128		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>napitci</i>	93	79,5 %	<i>napitci</i>	107	82,9 %	<i>napitci</i>	124	82,7 %	<i>napitci</i>	108	84,4 %
2.	<i>napici</i>	21	17,9 %	<i>napici</i>	21	16,2 %	<i>napici</i>	24	16 %	<i>napici</i>	18	14,1 %
3.	[ostalo]	3	2,5 %	[ostalo]	1	0,7 %	[ostalo]	2	1,3 %	[ostalo]	2	1,5 %
omjer pravih	napitci 81 % – napici 19 %			napitci 83 % – napici 17 %			napitci 83,8 % – napici 16,2 %			napitci 85,7 % – napici 14,3 %		

Tablica 11. Prikaz anketnih rezultata – dativ od pripovijetka

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	110			128			149			125		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>pripovjetci</i>	45	40,1 %	<i>pripovjetci</i>	50	39 %	<i>pripovijetki</i>	63	42,3 %	<i>pripovijetki</i>	42	33,6 %
2.	<i>pripovijetki</i>	34	30,9 %	<i>pripovijetki</i>	49	38,3 %	<i>pripovijetki</i>	45	30,2 %	<i>pripovijetki</i>	41	32,8 %
3.	pripovjedci	4	3,6 %	<i>pripovijetki</i>	8	6,2 %	<i>pripovijetki</i>	11	7,4 %	<i>pripovijetki</i>	9	7,2 %
4.	pripovjetki	4	3,6 %	pripovjedci	3	2,3 %	<i>pripovjetki</i>	9	6 %	<i>pripovjetki</i>	8	6,4 %
5.	pripovjeci	3	2,7 %	pripovjetki	3	2,3 %	pripovjedci	6	4 %	<i>pripovjedci</i>	7	5,6 %
6.	pripovjedci	2	1,8 %	pripovjeci	2	1,5 %	pripovijetki	3	2 %	<i>pripovjedci</i>	7	5,6 %
7.	pripovijeci	1	0,9 %	pripovijeci	1	0,7 %	pripovijeci	1	0,7 %	pripovjedki	1	0,8 %
8.	pripovijetki	1	0,9 %	[ostalo]	9	7 %	pripovjeci	1	0,7 %	[ostalo]	10	8 %
9.	[ostalo]	16	14,5 %				[ostalo]	10	6,7 %			
omjer pravičnih	pripovijetki 96 % pripovijetki 2 % pripovijeci 2 %			pripovijetki 84 % pripovijetki 14 % pripovijeci 2 %			pripovijetki 84 % pripovijetki 14,7 % pripovijeci 1,3 %			pripovijetki 82,3 % pripovijetki 17,7 % pripovijeci 0 %		

Tablica 12. Prikaz anketnih rezultata – dativ od zagonetka

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	107			128			149			123		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>zagonetki</i>	68	63,6 %	<i>zagonetki</i>	97	75,8 %	<i>zagonetki</i>	106	71,1 %	<i>zagonetki</i>	88	71,5 %
2.	<i>zagonetki</i>	25	23,4 %	<i>zagonetki</i>	19	15 %	<i>zagonetki</i>	35	23,5 %	<i>zagonetki</i>	27	22 %
3.	zagoneci	3	2,8 %	zagoneci	3	2,4 %	zagoneci	2	1,3 %	zagoneci	1	0,8 %
4.	[ostalo]	11	10,3 %	[ostalo]	10	7,8 %	[ostalo]	6	4 %	zagonedci	1	0,8 %
5.										[ostalo]	6	4,9 %
omjer pravičnih	zagonetki 71 % zagonetki 26 % zagoneci 3 %			zagonetki 81 % zagonetki 16 % zagoneci 3 %			zagonetki 74,1 % zagonetki 24,5 % zagoneci 1,4 %			zagonetki 75,9 % zagonetki 23,3 % zagoneci 0,8 %		

Tablica 13. Prikaz anketnih rezultata – množina od crjep

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	115			128			148			129		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>crijepovi</i>	87	75,7 %	<i>crijepovi</i>	116	90,6 %	<i>crijepovi</i>	125	84,5 %	<i>crijepovi</i>	105	81,4 %
2.	<i>crijepovi</i>	24	20,9 %	crijepovi	6	4,7 %	<i>crijepovi</i>	17	11,5 %	<i>crijepovi</i>	19	14,7 %
3.	crijepi	3	2,6 %	crijepi	4	3,1 %	crijepi	2	1,4 %	[ostalo]	5	3,8 %
4.	[ostalo]	1	0,9 %	[ostalo]	2	1,5 %	[ostalo]	4	2,7 %			
omjer pravičnih	crijepovi 100 % – crepovi 0 %			crijepovi 100 % – crepovi 0 %			crijepovi 100 % – crepovi 0 %			crijepovi 100 % – crepovi 0 %		

Tablica 14. Prikaz anketnih rezultata – množina od zadatak

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	116+2			129+1			150+2			129		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>zadaci</i>	59	50 %	<i>zadaci</i>	78	60 %	<i>zadaci</i>	77	50,6 %	<i>zadaci</i>	73	56,6 %
2.	<i>zadatci</i>	57	48,3 %	<i>zadatci</i>	52	40 %	<i>zadatci</i>	75	49,4 %	<i>zadatci</i>	53	41,1 %
3.	zadatki	1	0,8 %							[ostalo]	3	2,3 %
4.	[ostalo]	1	0,8 %									
omjer pravičnih	zadatci 49 % – zadaci 51 %			zadatci 40 % – zadaci 60 %			zadatci 49,4 % – zadaci 50,6 %			zadatci 42,1 % – zadaci 57,9 %		

Tablica 15. Prikaz anketnih rezultata – množina od podatak

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	116+3			127			149+1			129		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>podaci</i>	70	58,8 %	<i>podaci</i>	72	56,6 %	<i>podaci</i>	76	50,6 %	<i>podaci</i>	68	52,7 %
2.	<i>podatci</i>	44	37 %	<i>podatci</i>	50	39,3 %	<i>podatci</i>	68	45,3 %	<i>podatci</i>	56	43,4 %
3.	[ostalo]	5	4,2 %	[ostalo]	5	3,9 %	[ostalo]	6	4 %	[ostalo]	5	3,8 %
4.												
omjer pravičnih	podatci 38 % – podaci 62 %			podatci 43 % – podaci 57 %			podatci 47,3 % – podaci 52,7 %			podatci 45,2 % – podaci 54,8 %		

Tablica 16. Prikaz anketnih rezultata – množina od *brjieg*

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
	115+5			128+7			149+1			130+2		
odgovori	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>brjegovi</i>	59	49,2 %	<i>brjezi</i>	68	50,4 %	<i>brjezi</i>	69	46 %	<i>brjegovi</i>	68	51,5 %
2.	<i>brjezi</i>	23	19,2 %	<i>brjegovi</i>	46	34,1 %	<i>brjegovi</i>	58	38,6 %	<i>brjezi</i>	44	33,3 %
3.	<i>brjegovi</i>	19	15,8 %	<i>brjegovi</i>	14	10,4 %	<i>brjegovi</i>	9	6 %	<i>brjegovi</i>	9	6,8 %
4.	brjezi	5	4,2 %	brjezi	3	2,2 %	brjegi	3	2 %	bregovi	4	3 %
5.	bregovi	4	3,3 %	bregovi	2	1,5 %	bregovi	2	1,3 %	brjezi	1	0,7 %
6.	brjegi	3	2,5 %	[ostalo]	2	1,5 %	brežuljci	2	1,3 %	bregi	1	0,7 %
7.	bregi	1	0,8 %				brježuljci	1	0,7 %	[ostalo]	5	3,8 %
8.	brezi	1	0,8 %				brjezi	1	0,7 %			
9.	brežuljci	1	0,8 %				brjegi	1	0,7 %			
10.	[ostalo]	4	3,3 %				[ostalo]	4	2,7 %			
omjer pravih	brjegovi 82 % – bregovi 18 %			brjegovi 85 % – bregovi 15 %			brjegovi 81,8 % – bregovi 18,2 %			brjegovi 69,2 % – bregovi 30,8 %		

Tablica 17. Prikaz anketnih rezultata – množina od *grjeh*

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
	116+2			128+1			150			129+2		
odgovori	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>grjesi</i>	104	88,1 %	<i>grjesi</i>	109	84,5 %	<i>grjesi</i>	129	86 %	<i>grjesi</i>	112	85,5 %
2.	<i>grjesi</i>	7	5,9 %	<i>grjehovi</i>	9	6,9 %	<i>grjehovi</i>	10	6,7 %	<i>grjehovi</i>	8	6,1 %
3.	grjehovi	4	3,4 %	<i>grjehovi</i>	7	5,4 %	grjesi	5	3,3 %	grjesi	3	2,3 %
4.	grjehovi	3	2,5 %	grjesi	3	2,3 %	grjehovi	3	2 %	grjehovi	3	2,3 %
5.				grjehovi	1	0,7 %	grjehi	1	0,7 %	grjehi	2	1,5 %
6.							[ostalo]	2	1,3 %	gresi	1	0,8 %
7.										[ostalo]	2	1,5 %
omjer pravih	grjehovi 100 % – grehovi 0 %			grjehovi 87,5 % – grehovi 12,5 %			grjehovi 100 % – grehovi 0 %			grjehovi 100 % – grehovi 0 %		

Tablica 18. Prikaz anketnih rezultata – množina od *svitak*

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
	116			129			149			129		
odgovori	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>svitci</i>	104	89,7 %	<i>svitci</i>	98	75,9 %	<i>svitci</i>	129	86,6 %	<i>svitci</i>	98	76 %
2.	<i>svici</i>	12	10,3 %	<i>svici</i>	31	24 %	<i>svici</i>	18	12,1 %	<i>svici</i>	25	19,4 %
3.							[ostalo]	2	1,3 %	svitki	2	1,6 %
4.										svitkovi	2	1,6 %
5.										[ostalo]	2	1,6 %
omjer pravih	svitci 90 % – svici 10 %			svitci 76 % – svici 24 %			svitci 87,8 % – svici 12,2 %			svitci 79,7 % – svici 20,3 %		

Tablica 19. Prikaz anketnih rezultata – množina od *otpadak*

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
	116			129			149			129		
odgovori	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>otpadci</i>	50	43,1 %	<i>otpadci</i>	54	41,8 %	<i>otpadci</i>	74	49,7 %	<i>otpadci</i>	75	58,1 %
2.	<i>otpadci</i>	45	38,8 %	<i>otpadci</i>	49	37,9 %	<i>otpadci</i>	60	40,3 %	<i>otpadci</i>	40	31 %
3.	<i>otpaci</i>	13	11,2 %	<i>otpaci</i>	18	13,9 %	<i>otpaci</i>	9	6 %	<i>otpaci</i>	9	7 %
4.	odpatci	2	1,7 %	odpadci	4	3,1 %	odpatci	1	0,7 %	odpadci	2	1,6 %
5.	odpaci	1	0,9 %	odpatci	2	1,5 %	odpadci	1	0,7 %	odpaci	1	0,8 %
6.	otpadtci	1	0,9 %	otpatki	1	0,7 %	[ostalo]	3	2 %	[ostalo]	2	0,8 %
7.	[ostalo]	4	3,4 %	[ostalo]	1	0,7 %						
omjer pravih	otpadci 79 % – otpaci 21 %			otpadci 75 % – otpaci 25 %			otpadci 87 % – otpaci 13 %			otpadci 89,3 % – otpaci 10,7 %		

Tablica 20. Prikaz anketnih rezultata – množina od ostatak

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	116			130			149			127		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>ostaci</i>	66	56,9 %	<i>ostaci</i>	85	65,3 %	<i>ostaci</i>	86	57,7 %	<i>ostaci</i>	73	57,5 %
2.	<i>ostatci</i>	50	43,1 %	<i>ostatci</i>	43	33 %	<i>ostatci</i>	62	41,6 %	<i>ostatci</i>	51	40,2 %
3.				[ostalo]	2	1,5 %	[ostalo]	1	0,7 %	[ostalo]	3	2,4 %
omjer pravih	ostatci 43 % – ostaci 57 %			ostatci 34 % – ostaci 66 %			ostatci 42 % – ostaci 58 %			ostatci 41,1 % – ostaci 58,9 %		

Tablica 21. Prikaz anketnih rezultata – dativ od žabovlatka

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	107			127			144			123		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>žabovlatci</i>	63	58,9 %	<i>žabovlatci</i>	74	58,3 %	<i>žabovlatci</i>	89	61,8 %	<i>žabovlatci</i>	66	53,7 %
2.	<i>žabovlatki</i>	29	27,1 %	<i>žabovlatki</i>	37	29,1 %	<i>žabovlatki</i>	36	25 %	<i>žabovlatki</i>	41	33,3 %
3.	žabovlaci	3	2,8 %	žabovlaci	5	3,9 %	<i>žabovlaci</i>	8	5,6 %	žabovlaci	5	4,1 %
4.	[ostalo]	12	11,2 %	[ostalo]	10	7,8 %	[ostalo]	11	7,6 %	žabovladki	2	1,6 %
5.										žabovladci	1	0,8 %
6.										[ostalo]	8	6,5 %
omjer pravih	žabovlatci 66 % žabovlatki 30 % žabovlaci 4 %			žabovlatci 64 % žabovlatki 32 % žabovlaci 4 %			žabovlatci 67 % žabovlatki 27 % žabovlaci 6 %			žabovlatci 58,9 % žabovlatki 36,6 % žabovlaci 4,5 %		

Tablica 22. Prikaz anketnih rezultata – množina od privitak

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	115			129			149			129		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>privitci</i>	80	69,6 %	<i>privitci</i>	78	60,4 %	<i>privitci</i>	102	68,5 %	<i>privitci</i>	85	65,9 %
2.	<i>privici</i>	34	29,6 %	<i>privici</i>	50	38,7 %	<i>privici</i>	44	29,5 %	<i>privici</i>	42	32,6 %
3.	[ostalo]	1	0,9 %	[ostalo]	1	0,7 %	privitki	3	2 %	[ostalo]	2	1,6 %
omjer pravih	privitci 70 % – privici 30 %			privitci 61 % – privici 39 %			privitci 70 % – privici 30 %			privitci 66,9 % – privici 33,1 %		

Tablica 23. Prikaz anketnih rezultata – množina od usadak

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	114			128			148			129		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>usadci</i>	92	80,7 %	<i>usadci</i>	103	80,4 %	<i>usadci</i>	117	79 %	<i>usadci</i>	115	89,1 %
2.	<i>usatci</i>	15	13,2 %	<i>usatci</i>	20	15,6 %	<i>usatci</i>	22	14,9 %	<i>usatci</i>	10	7,7 %
3.	usaci	3	2,6 %	usadtcaci	2	1,5 %	usaci	2	1,4 %	usadaci	1	0,8 %
4.	usadtcaci	2	1,8 %	usaci	1	0,7 %	usadtcaci	1	0,7 %	usadaci	1	0,8 %
5.	usadki	1	0,9 %	usadki	1	0,7 %	usadki	1	0,7 %	[ostalo]	2	1,5 %
6.	usadsci	1	0,9 %	usadsci	1	0,7 %	usadaci	1	0,7 %			
7.							[ostalo]	3	2,7 %			
omjer pravih	usadci 97 % – usaci 3 %			usadci 99 % – usaci 1 %			usadci 98,3 % – usaci 1,7 %			usadci 100 % – usaci 0 %		

Tablica 24. Prikaz anketnih rezultata – množina od nacrtak

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	113			129			143			129		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>nacrtci</i>	78	69 %	<i>nacrtci</i>	87	67,4 %	<i>nacrtci</i>	103	72 %	<i>nacrtci</i>	89	69 %
2.	<i>nacrti</i>	20	17,7 %	<i>nacrti</i>	29	22,4 %	<i>nacrti</i>	19	13,3 %	<i>nacrti</i>	16	12,4 %
3.	<i>nacrtki</i>	7	6,2 %	<i>nacrtki</i>	7	5,4 %	nacrtaci	6	2,8 %	<i>nacrtki</i>	7	5,4 %
4.	nacrtaci	3	2,7 %	nacrci	2	1,5 %	nacrtki	5	3,5 %	nacrtaci	3	2,3 %
5.	nacrdaci	1	0,9 %	nacrtaci	2	1,5 %	nacrci	2	1,4 %	nacrtaki	2	1,5 %
6.	nacrtaki	1	0,9 %	nacrtaki	1	0,7 %	nacrtaki	2	1,4 %	nacrtkaci	2	1,5 %
7.	[ostalo]	3	2,7 %	[ostalo]	1	0,7 %	[ostalo]	6	2,8 %	nacrtaki	2	1,5 %
8.										nacrtkovi	1	0,8 %
9.										[ostalo]	7	5,4 %
omjer pravih	nacrtci 100 % – nacrci 0 %			nacrtci 98 % – nacrci 2 %			nacrtci 98,1 % – nacrci 1,9 %			nacrtci 100 % – nacrci 0 %		

Tablica 25. Prikaz anketnih rezultata – množina od sudac

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	116+2			129			148+2			129		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>suci</i>	87	73,7 %	<i>suci</i>	92	71,3 %	<i>suci</i>	102	68 %	<i>suci</i>	96	74,4 %
2.	<i>sudci</i>	28	23,7 %	<i>sudci</i>	36	27,9 %	<i>sudci</i>	45	30 %	<i>sudci</i>	29	22,5 %
3.	sutci	2	1,7 %	sutci	1	0,7 %	sutci	3	2 %	sutci	3	2,3 %
4.	[ostalo]	1	0,8 %							[ostalo]	1	0,8 %
omjer pravih	sudci 25 % – suci 75 %			sudci 29 % – suci 71 %			sudci 30 % – suci 70 %			sudci 23,2 % – suci 76,8 %		

Tablica 26. Prikaz anketnih rezultata – množina od svetac

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	116+1			128			147			129		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>sveci</i>	92	78,6 %	<i>sveci</i>	100	78,1 %	<i>sveci</i>	108	73,5 %	<i>sveci</i>	97	75,2 %
2.	<i>svetci</i>	25	21,4 %	<i>svetci</i>	28	21,8 %	<i>svetci</i>	37	25,2 %	<i>svetci</i>	32	24,8 %
3.							[ostalo]	2	1,4 %			
omjer pravih	svetci 21 % – sveci 79 %			svetci 22 % – sveci 78 %			svetci 25,5 % – sveci 74,5 %			svetci 23,2 % – sveci 76,8 %		

Tablica 27. Prikaz anketnih rezultata – množina od svetak

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	113			129+1			143			128		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>svetki</i>	65	57,5 %	<i>svetki</i>	80	61,5 %	<i>svetki</i>	90	62,9 %	<i>svetki</i>	71	55,5 %
2.	<i>svetki</i>	27	23,9 %	<i>svetki</i>	21	16,1 %	<i>svetki</i>	16	11,2 %	<i>svetki</i>	15	11,7 %
3.	<i>svetkovi</i>	6	5,3 %	<i>svetkovi</i>	10	7,7 %	<i>svetkovi</i>	11	7,7 %	svetki	14	10,9 %
4.	svetki	4	3,5 %	<i>svetki</i>	8	6,1 %	<i>svetkaci</i>	11	7,7 %	svetkovi	8	6,3 %
5.	svetki	3	2,9 %	svetkaci	5	3,8 %	<i>svetki</i>	10	7 %	svetkaci	7	5,5 %
6.	svetaki	2	1,8 %	svesci	1	0,7 %	svetkci	1	0,7 %	svedci	2	1,6 %
7.	svetatci	1	0,9 %	svetaki	1	0,7 %	[ostalo]	4	2,8 %	svesci	1	0,8 %
8.	svetaci	1	0,9 %	svedci	1	0,7 %				svetkci	1	0,8 %
9.	svetakci	1	0,9 %	[ostalo]	2	1,5 %				[ostalo]	9	7 %
omjer pravih	svetki 71 % – sveci 29 %			svetki 79,2 % – sveci 20,8 %			svetki 84,9 % – sveci 15,1 %			svetki 82,5 % – sveci 17,5 %		

Tablica 28. Prikaz anketnih rezultata – množina od curetak

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	113			128			143			128		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>curetci</i>	87	77 %	<i>curetci</i>	103	80,4 %	<i>curetci</i>	110	76,9 %	<i>curetci</i>	104	81,3 %
2.	<i>cureci</i>	11	9,7 %	<i>cureci</i>	14	10,9 %	<i>cureci</i>	18	12,6 %	<i>cureci</i>	7	5,5 %
3.	<i>curetci</i>	8	7,1 %	<i>curetci</i>	8	6,2 %	curetci	6	4,2 %	curetci	6	4,7 %
4.	cureći	1	0,9 %	curedci	1	0,7 %	curetškovi	3	2,1 %	curetškovi	1	0,8 %
5.	curetke	1	0,9 %	curetaki	1	0,7 %	curetke	1	0,7 %	curetškci	1	0,8 %
6.	[ostalo]	5	4,4 %	curetke	1	0,7 %	[ostalo]	5	3,5 %	cureći	1	0,8 %
7.										[ostalo]	8	6,3 %
omjer pravih	curetci 89 % – cureci 11 %			curetci 88 % – cureci 12 %			curetci 85,9 % – cureci 14,1 %			curetci 93,7 % – cureci 6,3 %		

Tablica 29. Prikaz anketnih rezultata – umanjenica od strijela

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	116+2			67+1			139			128+1		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>strelica</i>	49	43 %	<i>strelica</i>	42	61,7 %	<i>strelica</i>	55	39,6 %	<i>strijelica</i>	53	41,1 %
2.	<i>strijelica</i>	39	34,2 %	<i>strijelica</i>	21	30,8 %	<i>strijelica</i>	51	36,7 %	<i>strelica</i>	51	39,5 %
3.	<i>strijelica</i>	17	14,9 %	strijelica	3	4,4 %	<i>strijelica</i>	26	18,7 %	<i>strijelica</i>	14	10,9 %
4.	strijelčica	5	4,4 %	strijelčica	1	1,4 %	strijelčica	4	2,9 %	strijelčica	4	3,1 %
5.	strijelčica	2	1,8 %	strela	1	1,4 %	strijelčica	2	1,4 %	strijelčica	4	3,1 %
6.	[ostalo]	2	1,8 %				strelčica	1	0,7 %	strijelčica	1	0,8 %
7.										strelčica	1	0,8 %
8.										strijelčica	1	0,8 %
omjer pravih	strijelica 26 % – strelica 74 %			strijelica 7 % – strelica 93 %			strijelica 32,1 % – strelica 67,9 %			strijelica 21,5 % – strelica 78,5 %		

Tablica 30. Prikaz anketnih rezultata – umanjenica od brijeg

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	112+1			69+1			136			129		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>briježić</i>	32	28,3 %	<i>brežuljak</i>	29	41,4 %	<i>briježić</i>	42	30,9 %	<i>briježić</i>	50	39,1 %
2.	<i>briježić</i>	19	16,8 %	<i>briježak</i>	17	24,3 %	<i>briježić</i>	39	28,7 %	<i>briježić</i>	34	26,6 %
3.	<i>briježić</i>	18	15,9 %	<i>briježuljak</i>	13	18,6 %	<i>brežuljak</i>	16	11,8 %	<i>brežuljak</i>	14	10,9 %
4.	brežuljak	18	15,9 %	<i>brežuljak</i>	4	5,7 %	<i>briježić</i>	14	10,3 %	<i>briježić</i>	10	7,8 %
5.	brjegić	7	6,1 %	briježićak	2	2,8 %	<i>brjegić</i>	9	6,6 %	brjegić	3	2,3 %
6.	briježuljak	3	2,6 %	brežak	2	2,8 %	briježići	1	0,7 %	bregić	3	2,3 %
7.	brežić	2	1,7 %	bregak	1	1,4 %	briježići	1	0,7 %	briješčić	3	2,3 %
8.	brjegovi	2	1,7 %	brežićak	1	1,4 %	brežić	1	0,7 %	briježak	2	1,6 %
9.	[ostalo]	11	9,7 %	[ostalo]	1	1,4 %	brijezi	1	0,7 %	briježić	1	0,8 %
10.							brjegec	1	0,7 %	brežuljci	1	0,8 %
11.							briješčić	1	0,7 %	brežuljak	1	0,8 %
12.							brježuljak	1	0,7 %	brježuljak	1	0,8 %
13.							briježuljak	1	0,7 %	briješčić	1	0,8 %
14.							briješci	1	0,7 %	brjegić	1	0,8 %
15.							[ostalo]	7	5,1 %	brežić	1	0,8 %
16.										[ostalo]	2	1,6 %
omjer pravih	brežuljak 0 % brežuljak 100 % briježić 90 % brežić 10 %			brežuljak 12 % brežuljak 88 %			brežuljak 5,8 % brežuljak 94,2 % briježić 93,4 % brežić 6,6 %			brežuljak 6,7 % brežuljak 93,3 % briježić 90,9 % brežić 9,1 %		

Tablica 31. Prikaz anketnih rezultata – osoba koja griješi

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	116+1			66+1			145			127		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>grešnik</i>	66	56,4 %	<i>griješnik</i>	35	52,2 %	<i>grešnik</i>	94	64,8 %	<i>grešnik</i>	74	58,3 %
2.	<i>griješnik</i>	31	26,5 %	<i>grešnik</i>	28	41,8 %	<i>griješnik</i>	37	25,5 %	<i>griješnik</i>	36	28,3 %
3.	<i>grješnik</i>	16	13,7 %	<i>grješnik</i>	4	6 %	<i>grješnik</i>	10	6,9 %	<i>grješnik</i>	15	11,8 %
4.	[ostalo]	4	2,7 %				[ostalo]	4	0,7 %	[ostalo]	2	1,6 %
omjer pravih	grješnik 20 % – grešnik 80 %			grješnik 12,5 % – grešnik 87,5 %			grješnik 9,6 % – grešnik 90,4 %			grješnik 16,9 % – grešnik 83,1 %		

Tablica 32. Prikaz anketnih rezultata – osoba bez grijeha

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	114			67			140			123		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>bezgrešnik</i>	64	56,1 %	<i>bezgriješnik</i>	31	46,2 %	<i>bezgrešnik</i>	84	64 %	<i>bezgrešnik</i>	75	61 %
2.	<i>bezgriješnik</i>	19	16,7 %	<i>bezgrešnik</i>	27	40,2 %	<i>bezgriješnik</i>	22	15,7 %	<i>bezgriješnik</i>	18	14,6 %
3.	<i>bezgriješnik</i>	18	15,8 %	<i>bezgriješnik</i>	7	10,4 %	<i>bezgriješnik</i>	13	9,3 %	<i>bezgriješnik</i>	12	9,8 %
4.	bez griješnik	4	3,5 %	[ostalo]	2	4,4 %	bez griješnik	4	2,9 %	bez grešnik	4	3,3 %
5.	bez grešnik	3	2,6 %				bez grešnik	4	2,9 %	bez griješnik	2	1,6 %
6.	[ostalo]	6	5,3 %				bez griješnik	1	0,7 %	besgrešnik	1	0,8 %
7.							besgrešnik	1	0,7 %	[ostalo]	11	8,9 %
8.							[ostalo]	11	7,8 %			
omjer pravih	bezgriješnik 23 % bezgrešnik 77 %			bezgriješnik 21 % bezgrešnik 79 %			bezgriješnik 13,5 % bezgrešnik 86,5 %			bezgriješnik 13,8 % bezgrešnik 86,2 %		

Tablica 33. Prikaz anketnih rezultata – nesvršeni od *sprječiti*

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	112			68			137			123		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>sprječavati</i>	43	38,4 %	<i>sprječavati</i>	40	58,8 %	<i>sprječavati</i>	67	48,9 %	<i>sprječavati</i>	58	47,2 %
2.	<i>sprečavati</i>	40	35,7 %	<i>sprečavati</i>	20	29,4 %	<i>sprečavati</i>	43	31,4 %	<i>sprečavati</i>	45	36,6 %
3.	<i>sprječavati</i>	25	22,3 %	<i>sprečavati</i>	7	10,2 %	<i>sprečavati</i>	22	16,1 %	<i>sprečavati</i>	17	13,8 %
4.	sprječivati	1	0,9 %	[ostalo]	1	1,4 %	[ostalo]	5	3,6 %	[ostalo]	3	2,4 %
5.	[ostalo]	3	2,7 %									
omjer pravih	sprječavati 38 % sprečavati 62 %			sprječavati 74 % sprečavati 26 %			sprječavati 66,2 % sprečavati 33,8 %			sprječavati 72,6 % sprečavati 28,4 %		

Tablica 34. Prikaz anketnih rezultata – nesvršeni od *unaprijediti*

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	107			66			127			121		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>unaprijeđivati</i>	50	46,7 %	<i>unaprijeđivati</i>	27	40,9 %	<i>unaprijeđivati</i>	69	54,3 %	<i>unaprijeđivati</i>	57	47,1 %
2.	<i>unaprijeđivati</i>	30	28 %	<i>unaprijeđivati</i>	23	34,8 %	<i>unaprijeđivati</i>	24	18,9 %	<i>unaprijeđivati</i>	19	15,7 %
3.	<i>unaprijeđivati</i>	16	15 %	<i>unaprijeđivati</i>	6	9 %	<i>unaprijeđivati</i>	26	20,5 %	<i>unaprijeđivati</i>	17	14 %
4.	unaprijeđivanje	4	3,7 %	<i>unaprijeđivati</i>	6	9 %	unaprijeđivati	2	1,6 %	<i>unaprijeđivati</i>	13	10,7 %
5.	unaprijeđivati	2	1,9 %	unaprijeđivati	3	4,5 %	unaprijeđivati	1	0,8 %	unaprijeđivati	5	4,1 %
6.	unaprijediti	1	0,9 %	unaprijeđivati	1	1,5 %	unaprijeđivati	1	0,8 %	unaprijeđivati	4	3,3 %
7.	[ostalo]	4	3,7 %				[ostalo]	4	3,1 %	[ostalo]	6	5 %
omjer pravih	unaprijeđivati 65 % unaprijeđivati 35 %			unaprijeđivati 33 % unaprijeđivati 66 %			unaprijeđivati 48 % unaprijeđivati 52 %			unaprijeđivati 52,8 % unaprijeđivati 47,2 %		

Tablica 35. Prikaz anketnih rezultata – niječni prezent glagola *htjeti*

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	114			126			147			129		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>nećemo</i>	99	86,8 %	<i>nećemo</i>	102	81 %	<i>nećemo</i>	124	84,4 %	<i>nećemo</i>	109	84,5 %
2.	<i>nećemo</i>	8	7 %	<i>ne ćemo</i>	18	14,3 %	<i>ne ćemo</i>	18	12,2 %	<i>ne ćemo</i>	11	8,5 %
3.	ne ćemo	3	2,6 %	nećemo	6	4,7 %	ne ćemo	2	1,4 %	<i>nećemo</i>	9	7 %
4.	ne ćemo	3	2,6 %				nećemo	1	0,7 %			
5.	[ostalo]	1	0,9 %				[ostalo]	2	1,3 %			
omjer pravih	ne ćemo 3 % nećemo 97 %			ne ćemo 15 % nećemo 85 %			ne ćemo 12,6 % nećemo 87,4 %			ne ćemo 9,2 % nećemo 90,8 %		

Tablica 36. Prikaz anketnih rezultata – *pogreške/pogrješke*

ak. g.	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
odgovori	114			126			147			129		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	<i>pogreške</i>	102	89,5 %	<i>pogreške</i>	115	91,3 %	<i>pogreške</i>	112	76,2 %	<i>pogreške</i>	108	83,7 %
2.	<i>pogrješke</i>	8	7 %	<i>pogrješke</i>	7	5,6 %	<i>pogrješke</i>	19	12,9 %	<i>pogrješke</i>	14	10,9 %
3.	pogrješke	4	3,5 %	pogrješke	4	3,2 %	<i>pogrješke</i>	13	8,8 %	<i>pogrješke</i>	7	5,4 %
4.							[ostalo]	3	2 %			
5.												
omjer pravih	pogrješke 7 % pogreške 93 %			pogrješke 3 % pogreške 97 %			pogrješke 10,4 % pogreške 89,6 %			pogrješke 11,5 % pogreške 88,5 %		

Tablica 37. Prikaz anketnih rezultata – lokativ imena Johnny

ak. g. odgovori	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
	113			126			145+3			129		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	Johnnyjevim	22	19,5 %	Đonijevim	39	31 %	Johnijevim	27	18,4 %	Johnnyjevim	26	20,2 %
2.	Johnijevim	18	15,9 %	Johnnyjevim	38	30,2 %	Johnnyjevim	20	12,9 %	Johnnyjevim	25	19,4 %
3.	Johnnyjevim	14	12,4 %	Johnnyjevim	15	11,9 %	Johnny-evim	17	11,6 %	Johnijevim	12	9,3 %
4.	Johnny-evim	11	9,7 %	Džonijevim	11	8,7 %	Johnnyjevim	17	10,9 %	Johnijevim	7	5,4 %
5.	Džonijevim	10	8,8 %	Johnny-jevim	11	8,7 %	Džonijevim	13	7,5 %	Johnny-evim	7	5,4 %
6.	Johnnyjevim	9	8 %	Johnijevim	8	6,3 %	Đonijevim	11	7,5 %	Johnnievim	7	5,4 %
7.	Đonijevim	7	6,2 %	Johnnievim	2	1,6 %	Johnnyjevim	10	6,8 %	Johnnyjevim	6	4,7 %
8.	Johnny-evim	4	3,5 %	John-ijevim	1	0,7 %	Johnnyjevim	7	4,8 %	Johnnievim	5	3,9 %
9.	Johnnyjevim	2	1,8 %	[ostalo]	1	0,7 %	Johnny-evim	6	4,1 %	Johnny-evim	5	3,9 %
10.	[ostalo]	14	12,4 %				Johnnyjevim	2	1,4 %	Johnnyjevim	4	3,1 %
11.							John-ijevim	2	1,4 %	John-ijevim	3	2,3 %
12.							Johnnievim	2	1,4 %	Đonijevim	3	2,3 %
13.							Johnny-jevim	2	1,4 %	Johnny-jevim	2	1,6 %
14.							Johnnievim	2	1,4 %	Johnnyjevim	1	0,8 %
15.							Johnnievim	1	0,7 %	Johnnyjevim	1	0,8 %
16.							Johnny-jevim	1	0,7 %	Johnny-jevim	1	0,8 %
17.							John-ovim	1	0,7 %	Džonijevim	1	0,8 %
18.							John-ievim	1	0,7 %	[ostalo]	13	10,1 %
19.							Johnnyjevim	1	0,7 %			
20.							Johnnievim	1	0,7 %			
21.							Đoni-jevim	1	0,7 %			
22.							Đonievim	1	0,7 %			
23.							[ostalo]	2	1,3 %			
omjer pravih	Johnnyjevim 61 % Johnnyjevim 39 %			Johnnyjevim 28 % Johnnyjevim 72 %			Johnnyjevim 54 % Johnnyjevim 46 %			Johnnyjevim 49 % Johnnyjevim 51 %		
	Johnnyjevim/Johnnyjevim 68 % Džonijevim/Đonijevim 32 %			Johnnyjevim/Johnnyjevim 51 % Džonijevim/Đonijevim 49 %			Johnnyjevim/Johnnyjevim 61 % Džonijevim/Đonijevim 39 %			Johnnyjevim/Johnnyjevim 92,7 % Džonijevim/Đonijevim 7,3 %		

Tablica 38. Prikaz anketnih rezultata – lokativ od zadatka

ak. g. odgovori	2011./2012.			2012./2013.			2013./2014.			2014./2015.		
	114			126			146			129		
RB	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.	pojavnica	aps.	rel.
1.	zadacima	73	64 %	zadacima	65	51,6 %	zadacima	84	57,5 %	zadacima	90	69,8 %
2.	zadacima	39	34,2 %	zadacima	61	48,4 %	zadacima	59	40,4 %	zadacima	39	30,2 %
3.	[ostalo]	2	1,7 %				[ostalo]	3	2 %			
omjer pravih	zadacima 35 % zadacima 65 %			zadacima 48 % zadacima 52 %			zadacima 41,2 % zadacima 58,8 %			zadacima 30,2 % zadacima 69,8 %		

1.1.5. Tablični prikazi anketnih rezultata

1.1.5.1. Opis zbirne tablice s anketnim rezultatima

U tablici 39 zbirno se predstavljaju anketni rezultati. Oblici koji su prevladavajući nalaze se u stupcu „primjeri“.² Međutim, ukupnome broju od 37 ispitnih mjesta u anketi koji imaju svoj prevladavajući oblik zapisa, dodana su još četiri mjesta zanimljiva za anketnu obradu pravopisnoga pisanja: tako se za umanjenicu od „brijeg“, pored oblika „brežuljak“ (tj. „brježuljak“), promatralo oblike „brježić“ (prema „brežić“). Nadalje, kadšto se do zanimljivijih anketnih rezultata dolazilo ako se određeni odnos između pravopisno alterirajućih oblika međusobno supostavio, nego ako se promatrao isključivo u perspektivi onoga oblika koji je prevladao. To je slučaj navođenja lokativa imenice „Johnny“ koji u tablici prikazuje odnos oblika „Johnnyjevim“ prema „Johnnyevim“, „Johnnyevim“ prema „Johnnyjevim“ i „Johnnyjevim/Johnnyevim“ prema „Džonijevim/Đonijevim“. Također, u jednome je slučaju bilo teško donijeti sud o prevladavajućemu pravopisnom obliku pa je tablica prikazala rezultate za oba zapisa. Tako oblik „unapređivati“, kada se supostavi isključivo obliku „unaprjeđivati“, ima 0,3 % češći prosjek pisanja, ali ako se gleda prema indeksu relevantnosti, koji promatra čestotnost u odnosu na sve druge pojavne oblike toga anketnog upita, zapis „unaprjeđivati“ nosi višu vrijednost za 9,2 postotna boda.

U stupcima s navedenom godinom nalazi se podatak o rezultatu u kojemu je taj oblik zastupljen prema alternativnome pravopisnom obliku, npr. oblik „patci“ u 2012. ima vrijednost od 98 % što znači da je odnos između „patci“ i „paci“ 98 % prema 2 %. Svi alterirajući oblici i njihovi postotni odnosi navedeni su na dnu tablice u retku „omjer pravilnih“ u poglavlju s prikazanim rezultatima.

Stupac „prosjek 2012. – 2015.“ srednja je vrijednost četiriju promatranih godina. Iz promatranoga 41 primjera zaključuje se da prosjek pravopisnoga oblika u odnosu na alternativni zapis može biti od 45,3 % do 100 % (njihov je prosjek 79,1 % što znači da se dva supostavljena oblika iz 41 primjera prosječno pojavljuju u odnosu 8 : 2). Niža vrijednost s oko 50-ak postotnih bodova koje imaju primjeri „zadaci“, „unaprjeđivati“ i „Johnnyjevim“ označuje da su alternativni, ali pravopisno dopušteni oblici jednako zastupljeni („zadatci“, „unapređivati“, „Johnnyevim“). Visoka vrijednost od 99 i 100 postotnih bodova koje imaju oblici „crjepovi“, „iscjedci“ i „petci“ označuje da su alternativni dopušteni pravopisni oblici („crepovi“, „iscjeci“

---

² Tablica prikazuje samo pravilne, a ne sve statistički relevantne pravopisne oblike koji se pojavljuju među anketnim rezultatima.

i „peci“) nepostojeći ili statistički marginalni. U tablici 40 prikazani su oblici poredani s obzirom na prosjek pojavljivanja u promatrane četiri akademske generacije.

Stupac „indeks odstupanja“ razlika je najvećega i najmanjega rezultata četiriju promatranih godina. Razlog posebnoga isticanja ovoga podatka jest želja za prikazom rezultatskih anketnih odstupanja kroz godine u cilju utvrđivanja anketne vjerodostojnosti kao i uočavanja promjena u pisanju. Što je niža vrijednost indeksa odstupanja, to su rezultati u četirima promatranim godištimaj ujednačeniji. Vrijednost 100 označivala bi potpunu promjenu pisanja. Tako oblik „crjepovi“ s vrijednošću od 0 postotna boda označuje da sve četiri generacije studenata, u odnosu na oblik „crepovi“, pišu posve ujednačeno. S druge strane, sklanjanje imena „Johnny“ kao i oblici s odrazom jata, „str(j)elica“, „unapr(j)edivati“ i „spr(j)ečavati“, pokazuju visoka odstupanja u pisanju.

Zadnji stupac s nazivom „indeks relevantnosti“ prikazuje prosjek rezultata zastupljenosti navedenoga pravopisnog oblika ne samo prema svome alternativnom pravopisnom obliku nego prema svim drugim pojavnim anketnim oblicima. On se navodi zbog želje za ispravnim statističkim iščitavanjem anketnih rezultata jer podatak o prosjeku odnosa dvaju oblika, bez podatka o općoj prihvaćenosti, nije dostatan. Tako se, primjerice, podatak o rezultatu anketnoga istraživanja odnosa „grehovi – grjehovi“, u kojemu bi od prosječnih 100 studenata njih čak 97 odabralo potonji oblik, može supostaviti podatku iz istoga istraživanja u kojemu bi taj prevladavajući oblik „grjehovi“, u odnosu na sve druge pojavne pravopisne oblike, odabralo tek troje od prosječnih 100 studenata. Slično tome, oblik „crjepovi“ u odnosu na „crepove“ ima stopostotnu prevagu, ali je njegova relevantnost tek 12,7 %. Oblik za koji se odlučuje 83 od 100 studenata jest „crijepovi“ koji uopće nije pravopisno ispravan.

Visoka vrijednost indeksa relevantnosti govori u prilog o raširenosti određena oblika. Uvjerljivo najrašireniji oblik je „petci“ (množina od „petak“) za koji bi se odlučilo devet desetina studenata.

Tablica 39. Zbirni rezultati anketiranja studenata TVZ-a 2012. – 2015.

primjeri	2012.	2013.	2014.	2015.	prosjek 2012. – 2015.	indeks odstupanja	indeks relevantnosti
petci	100 %	100 %	98,5 %	98,2 %	99,2 %	1,8 %	90,3 %
patci	98 %	96,6 %	94,7 %	98 %	96,8 %	3,3 %	83,7 %
iscjedci	100 %	99 %	100 %	100 %	99,7 %	1 %	74 %
redci	84 %	85 %	79 %	89,5 %	84,4 %	10,5 %	50,8 %
bitci	94 %	97 %	95,6 %	91,3 %	94,5 %	5,7 %	86,1 %
nebitci	90 %	98 %	93,1 %	90,8 %	93 %	8 %	85,2 %
preci	74 %	69 %	68,2 %	73,2 %	71,1 %	5,8 %	53,1 %
napredci	92 %	93 %	91,6 %	94 %	92,6 %	2,4 %	56,3 %
napitci	81 %	83 %	83,8 %	85,7 %	83,4 %	4,7 %	82,4 %
pripovijetci	96 %	84 %	84 %	82,3 %	86,6 %	13,7 %	36,7 %
zagonetci	71 %	81 %	74,1 %	75,9 %	75,5 %	10 %	70,8 %
crjepovi	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	0 %	12,7 %
zadaci	51 %	60 %	50,6 %	57,9 %	54,9 %	9,4 %	54,2 %
podaci	62 %	57 %	52,7 %	54,8 %	56,6 %	9,3 %	54,5 %
brjegovi	82 %	85 %	81,8 %	69,2 %	79,5 %	15,8 %	9,5 %
grjevovi	100 %	87,5 %	100 %	100,00 %	96,9 %	12,5 %	3,2 %
svitci	90 %	76 %	87,8 %	79,7 %	83,4 %	14 %	82 %
otpadci	79 %	75 %	87 %	89,3 %	82,6 %	14,3 %	45,7 %
ostaci	57 %	66 %	58 %	58,9 %	60 %	9 %	59,4 %
žabovlatci	66 %	64 %	67 %	58,9 %	64 %	8,1 %	58,3 %
privitci	70 %	61 %	70 %	66,9 %	67 %	9 %	66,1 %
usadci	97 %	99 %	98,3 %	100 %	98,6 %	1,3 %	82,3 %
nacrtci	100 %	98 %	98,1 %	100 %	98,7 %	2 %	69,4 %
suci	75 %	71 %	70 %	76,8 %	72 %	5 %	71,7 %
sveci (od svetac)	79 %	78 %	74,5 %	76,8 %	77,1 %	4,5 %	76,2 %
svetci (od svetak)	71 %	79,2 %	84,9 %	82,5 %	73,4 %	13,9 %	59,5 %
curetci	89 %	88 %	85,9 %	93,7 %	89,1 %	7,8 %	78,9 %
strelica	74 %	93 %	67,9 %	78,5 %	78,3 %	25,1 %	43,4 %
brežuljak	100 %	88 % ³	94,2 %	93,3 %	95,8 %	6,7 %	12,7 %
brježić	90 %	0 % ⁴	93,4 %	90,9 %	91,4 %	3,4 %	11,1 %
grešnik	80 %	87,5 %	90,4 %	83,1 %	85,2 %	10,4 %	57,4 %
bezgrešnik	77 %	79 %	86,5 %	86,2 %	82,2 %	9,5 %	56,3 %

³ Nije uzeto u obzir u statističkoj obradi izračuna prosjeka, indeksa odstupanja i indeksa relevantnosti.

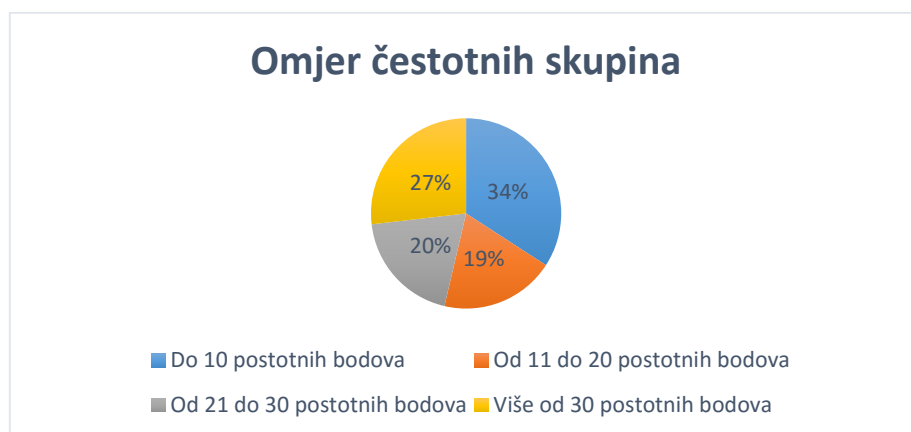
⁴ Nije uzeto u obzir u statističkoj obradi izračuna prosjeka, indeksa odstupanja i indeksa relevantnosti.

sprječavati	38 %	74 %	66,2 %	72,6 %	62,7 %	36 %	30,2 %
unapređivati	35 %	66 %	52 %	47,2 %	50 %	31 %	15 %
unaprjeđivati	65 %	33 %	48 %	52,8 %	49,7 %	32 %	24,2 %
nećemo	97 %	85 %	87,4 %	90,8 %	90 %	12 %	84,1 %
pogreške	93 %	97 %	89,6 %	88,5 %	92 %	8,5 %	84,7 %
Johnnyjevim (prema Johnnyjevim)	61 %	28 % ⁵	54 %	49 %	54,7 %	12 %	17,2 %
Johnnyjevim (prema Johnnyjevim)	39 %	72 % ⁶	46 %	51 %	45,3 %	12 %	14,6 %
Johnnyjevim/Johnnyjevim (prema Džonijevim/Đonijevim)	68 %	51 % ⁷	61 %	92,7 %	73,9 %	31,7 %	31,8 %
zadacima	65 %	52 %	58,8 %	69,8 %	61,4 %	17,9 %	60,6 %

1.1.5.2. Tablica čestotno poredanih pravilnih oblika

Tablica 39 sa zbirnim rezultatima anketiranja pokazuje da je studentima za trećinu anketnih primjera (njih 14 ili 34,1 %) vrlo jasno koji bi pravopisni oblik zapisali te da su usuglašeni iznad 90 postotnih bodova. Za otprilike pola anketnih primjera (njih 22 ili 53,6 %) usuglašeni su u vrijednosti višoj od 80 postotnih bodova, odnosno kod tri četvrtine anketnih primjera (njih 30 ili 73,2 %) usuglašenost je viša od 70 postotnih bodova. Dno tablice prikazuje kojih je to 11 najspornijih pravopisnih oblika koji predstavljaju četvrtinu anketnih primjera (26,8 %) kod kojih je vidljivo veće odstupanje u pisanju.

Omjer čestotnih skupina mogao bi se prikazati i sljedećim prikazom.

Slika 1. Prikaz omjera čestotnih skupina za 41 anketni primjer iz tablice 39

⁵ Nije uzeto u obzir u statističkoj obradi izračuna prosjeka, indeksa odstupanja i indeksa relevantnosti.

⁶ Nije uzeto u obzir u statističkoj obradi izračuna prosjeka, indeksa odstupanja i indeksa relevantnosti.

⁷ Nije uzeto u obzir u statističkoj obradi izračuna prosjeka, indeksa odstupanja i indeksa relevantnosti.

Vrijednost od 50 % koju imaju oblici „unapređivati“ i „unaprjeđivati“ te „Johnnyjevimi“ i „Johnnyjevimi“ govori da su upravo oni oblici oko kojih su studenti bili znatno podijeljeni. Nakon toga slijede oblici „zadaci“ i „podaci“ koji stoje u maloju prednosti u odnosu na „zadatci“ i „podatci“.

Tablica 40. Čestotno poredani oblici prema prosjeku pojavljivanja 2012. – 2015. (izvadak tablice 39)

primjeri	prosjeck 2012. – 2015.		
crjepovi	100 %	otpadci	82,6 %
iscjedci	99,7 %	bezgrešnik	82,2 %
petci	99,2 %	brjegovi	79,5 %
nacrtci	98,7 %	strelica	78,3 %
usadci	98,6 %	sveci (od svetac)	77,1 %
grjehovi	96,9 %	zagonetci	75,5 %
patci	96,8 %	Johnnyjevimi/Johnnyjevimi (prema Džonijevimi/Đonijevimi)	73,9 %
brežuljak	95,8 %	svetci (od svetak)	73,4 %
bitci	94,5 %	suci	72 %
nebitci	93 %	preci	71,1 %
napredci	92,6 %	privitci	67 %
pogreške	92 %	žabovlatci	64 %
brježić	91,4 %	sprječavati	62,7 %
nećemo	90 %	zadacima	61,4 %
curetci	89,1 %	ostaci	60 %
pripovijetci	86,6 %	podaci	56,6 %
grešnik	85,2 %	zadaci	54,9 %
redci	84,4 %	Johnnyjevimi (prema Johnnyjevimi)	54,7 %
napitci	83,4 %	unapređivati	50 %
svitci	83,4 %	unaprjeđivati	49,7 %
		Johnnyjevimi (prema Johnnyjevimi)	45,3 %

1.1.5.3. Indeks odstupanja

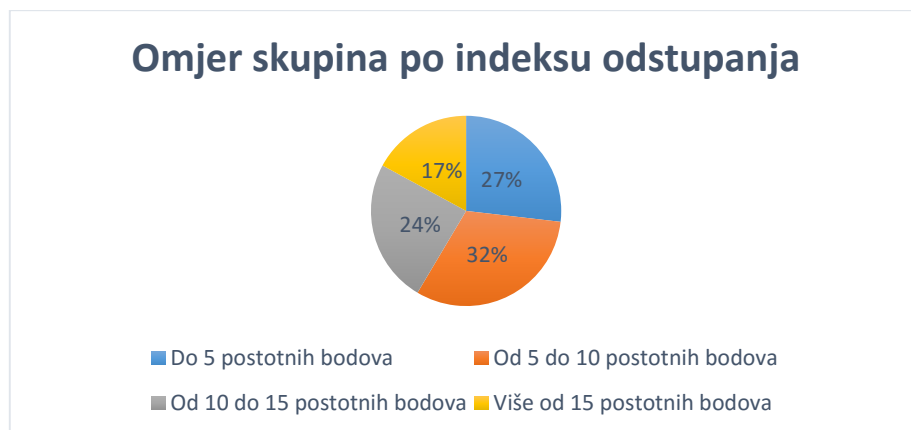
Slika 2 prikazuje poredane rezultate prema indeksu odstupanja. Oblik „crjepovi“ s rezultatom od 0 % označuje da u četiri godine niti jedan od prosječnih 100 studenata nije zapisao alternativni oblik „crepovi“.

Kada se traži prosjek cijele tablice prema 41 promatranom primjeru dolazi se do indeksa odstupanja pisanja u četirima akademskim godinama za 526 ispitanih studenata u vrijednosti od 11 % postotnih bodova. Velika većina anketnih mjesta pokazuje vrlo mala odstupanja po

godištima: četvrtina upita (njih 11 ili 26,9 %) rezultatski odstupa samo 5 %, pola upita (njih 24 ili 58,5 %) do 10 %, pet šestina (njih 34 ili 82,9 %) do 15 %, a tek svaki šesti primjer (7 upita ili 17 %) ima bitnije odstupanje tijekom četiriju godina.⁸

Iz ovih se podataka može zaključiti da studenti Tehničkoga veleučilišta u Zagrebu pišu vrlo ujednačeno te da su anketni rezultati statistički relevantni.

Indeksi odstupanja po skupinama mogu se predočiti i sljedećim prikazom.

Slika 2. Prikaz indeksa odstupanja po skupinama za 41 anketni primjer iz tablice 39

Odstupanja kroz godine očekivano su bila velika u primjerima koji imaju više od jednoga leksičkoga i/ili pravopisnoga oblika zapisa tražene riječi (npr. lokativ od „Johnny“, nesvršeni oblik od „unaprijediti“ i „spriječiti“ te umanjena od „strijela“). Kod binarnih oblika studenti su pokazali iznadprosječno visoku podudarnost u pisanju u promatranome četverogodišnjem razdoblju.

---

⁸ Zbog pogreške koja se dogodila pri anketnome prikupljanju u akademskoj godini 2012./2013., kao što je navedeno u poglavlju „Vjerodostojnost anketnoga istraživanja i rezultata“, oblici umanjene od „brijeg“ i lokativa od „Johnny“ iz te godine nisu statistički uvršteni u izračun indeksa odstupanja jer bi ga umjetno povećali. Prosjeci su uzeti za preostale tri godine.

Tablica 41. Indeks odstupanja poredan od najmanjega do najvećega (izvadak tablice 39)

primjeri	indeks odstupanja		
crjepovi	0 %	podaci	9,3 %
iscjedci	1 %	zadaci	9,4 %
usadci	1,3 %	bezgrešnik	9,5 %
petci	1,8 %	zagonetci	10 %
nactci	2 %	grešnik	10,4 %
napredci	2,4 %	redci	10,5 %
patci	3,3 %	Johnnyjevim (prema Johnnyevim)	12 %
brježić	3,4 %	Johnnyevim (prema Johnnyjevim)	12 %
sveci (od svetac)	4,5 %	nećemo	12 %
napitci	4,7 %	grjegovi	12,5 %
suci	5 %	pripovijetci	13,7 %
bitci	5,7 %	svetci (od svetak)	13,9 %
preci	5,8 %	svitci	14 %
brežuljak	6,7 %	otpadci	14,3 %
curetci	7,8 %	brjegovi	15,8 %
nebitci	8 %	zadacima	17,9 %
žabovlatci	8,1 %	strelica	25,1 %
pogreške	8,5 %	unapređivati	31 %
ostaci	9 %	Johnnyjevim/Johnnyevim (prema Džonijevim/Đonijevim)	31,7 %
privitci	9 %	unaprjeđivati	32 %
		sprječavati	36 %

1.1.5.4. Indeks relevantnosti

Nalik na tablicu 40 i 41, tablica 42 izvadak je tablice koja prikazuje poredak oblika prema stupcu prosjeka zastupljenosti navedenoga pravopisnog oblika prema svim drugim pojavnim anketnim pravopisnim oblicima. Kao što je već navedeno, ovi su podatci vrlo važni jer zorno prikazuju u kojemu se prosjeku navedeni oblik pojavljuje prema svim drugim navedenim zapisnim inačicama. Upravo zbog odnosa prema apsolutnim anketnim podacima ova se vrijednost naziva „indeksom relevantnosti“, koji zajedno s „indeksom odstupanja“ i „indeksom prosjeka 2012. – 2015.“, anketu čini cjelovitom i bitnom za statističku obradu.

Tablica 42. Indeks relevantnosti poredan od najvećega prema manjemu (izvadak tablice 39)

primjeri	indeks relevantnosti
petci	90,3 %
bitci	86,1 %
nebitci	85,2 %
pogreške	84,7 %
nećemo	84,1 %
patci	83,7 %
napitci	82,4 %
usadci	82,3 %
svitci	82 %
curetci	78,9 %
sveci (od svetac)	76,2 %
iscjedci	74 %
suci	71,7 %
zagonetci	70,8 %
nacrtci	69,4 %
privitci	66,1 %
zadacima	60,6 %
svetci (od svetak)	59,5 %
ostaci	59,4 %
žabovlatci	58,3 %
grešnik	57,4 %
napredci	56,3 %
bezgrešnik	56,3 %
podaci	54,5 %
zadaci	54,2 %
preci	53,1 %
redci	50,8 %
otpadci	45,7 %
strelica	43,4 %
pripovijetci	36,7 %
Johnnyjevim/Johnnyjevim (prema Džonijevim/Đonijevim)	31,8 %
spriječavati	30,2 %
unaprijeđivati	24,2 %
Johnnyjevim (prema Johnnyjevim)	17,2 %
unapređivati	15 %
Johnnyjevim (prema Johnnyjevim)	14,6 %
crjepovi	12,7 %
brežuljak	12,7 %
brježić	11,1 %
brjegovi	9,5 %
grjehovi	3,2 %

Visoka vrijednost obaju stupaca, prosjeka 2012. – 2015. i indeksa relevantnosti, čini jasnu potvrdu određena pravopisna zapisa. Njihov zbroj u maksimalnoj vrijednosti od 200 % predstavljao bi zaključak da se svi studenti odlučuju za određeni oblik pisanja i da pri tome nemaju u opciji niti jednu drugu pravopisnu inačicu s kojom bi bili u nedoumici. Te zbrojene vrijednosti pod nazivom „indeksa spornosti“ prikazat će se u tablici 43 kao konačni anketni podatci.

Visoka vrijednost „prosjeaka 2012. – 2015.“, a s niskim indeksom relevantnosti označuje već opisanu situaciju da se studenti uočljivo opredjeljuju za jedan oblik u odnosu na alternativni pravopisni zapis, ali da on u cjelini ne predstavlja statističku važnost (primjer s „grjehovi“ i „crjepovi“).

Primjeri s niskom vrijednošću „prosjeaka 2012. – 2015.“ koji ujedno imaju visok indeks relevantnosti nisu zabilježeni u ovome anketnom istraživanju.

1.1.5.5. Tablica spornosti pravopisno ispravnih oblika zapisa

U sljedećoj tablici prikazani su anketni primjeri poredani prema kriteriju zbroja prosjeaka 2012. – 2015. i indeksa relevantnosti. Ova bi se tablica mogla nazvati i najreprezentativnijom jer se prema njoj mogu zorno predstaviti anketni zaključci s obzirom na kriterij kvalitativnosti rezultata koji obuhvaća dvije razine relativnih statističkih omjera. Primjeri s vrha tablice predstavljaju oblike i s visokim prosjekom u odnosu na one alternativne i s visokom relevantnošću u odnosu na sve pojavne oblike. Dno tablice prikazuje statistički najmanje relevantne oblike. Ova bi se tablica mogla nazvati i tablicom „spornosti“ pravopisno ispravnih oblika zapisa među 526 studenata tijekom četiriju akademskih godina u kojoj su najmanje sporni oblici prikazani s vrha, a najsporniji s dna tablice. Zbrojena vrijednost tih dvaju podataka predstavlja **indeks spornosti**.

U poglavlju s anketnim zaključcima prema indeksu spornosti kategoriziraju se svi anketni primjeri u 5 skupina.

Tablica 43. Poredani primjeri zbroja prosjeka 2012. – 2015. i indeksa relevantnosti koji čine indeks spornosti

primjeri	indeks spornosti		
petci	189,5	svetci (od svetak)	132,9
usadci	180,9	otpadci	128,3
bitci	180,6	preci	124,2
patci	180,5	pripovijetci	123,3
nebitci	178,2	žabovlatci	122,3
pogreške	176,7	zadacima	122
nećemo	174,1	strelica	121,7
iscjedci	173,7	ostaci	119,4
nacrtci	168,1	crjepovi	112,7
curetci	168	podaci	111,1
napitci	165,8	zadaci	109,1
svitci	165,4	brežuljak	108,5
sveci (od svetac)	153,3	Johnnyjevim/Johnnyevim (prema Džonijevim/Đonijevim)	105,7
napredci	148,9	brjezić	102,5
zagonetci	146,3	grjevovi	100,1
suci	143,7	sprječavati	92,9
grešnik	142,6	brjevovi	89
bezgrešnik	138,5	unaprjeđivati	73,9
redci	135,2	Johnnyjevim (prema Johnnyjevim)	71,9
privitci	133,1	unapređivati	65
		Johnnyjevim (prema Johnnyjevim)	59,9

1.1.5.6. Vjerodostojnost anketnoga istraživanja i rezultata

U cijelome istraživanju tijekom četiriju akademskih godina samo dva anketna podatka nisu bila uvrštena u statističku obradu: podatak o lokativu imena „Johnny“ i podatak o umanjenici imenice „brijeg“, oba iz akademske godine 2012./2013. Naime, prilikom anketiranja dogodio se anketni propust kada je više studenata naglas izgovorilo rješenja („brežuljak“, odnosno ime pjevača Branimira Štulića, u tisku često navođenoga u fonetiziranome obliku Đoni), a što je dovelo do umjetno dobivena rezultata za sve oblike i zbog čega se, iz razloga želje za točnošću anketne metodologije, statistika pisanja tih dvaju primjera izostavila u izračunu prosjeka, indeksa odstupanja i indeksa relevantnosti.

Tablica 41 predočila je indeks odstupanja rezultata u četirima anketnim istraživanjima prema kojima se zaključilo da su rezultati u skladu s očekivanjima. Jedno od tih očekivanja jest da primjeri s više leksičkih/pravopisnih oblika zapisa imaju veća odstupanja, za razliku od binarnih opreka.

Prosjek odstupanja pisanja za 37 primjera iz anketnoga obrasca iznosi 10,76 %.

S obzirom na anketnu transparentnost, broj i profil anketiranih, ujednačenost ispitnoga uzorka, duljinu trajanja ispitivanja, širinu istraživanja i broj anketnih upita te rezultate koji kroz godišta ne pokazuju neočekivana odstupanja, može se utemeljeno zaključiti da je pravopisna anketa studenata na Tehničkom veleučilištu u Zagrebu provedena na zadovoljavajućoj znanstvenoj razini i metodologiji te da su njezini rezultati vjerodostojni za daljnju jezikoslovnu raščlambu.

1.1.6. Tumačenje podataka

Nakon tabličnih prikaza anketnih rezultata i utvrđivanja metodološke vjerodostojnosti prelazi se na isticanje zanimljivih podataka kao dijela obrade istraženih podataka:

1. Od svih anketnih upita vezano za množinski ili dativni oblik, pisanje jata na pokrivenome *r* i diktatne rečenice, studenti se izrazito odlučuju za sljedećih devet oblika koji imaju indeks odstupanja manji od 5 %:

1.1. *crjepovi*, a ne *crepovi* (mn. od *crijep*) – 100 %

1.2. *iscjedci*, a ne *iscjeci* (mn. od *iscjedak*) – 99 %

1.3. *usadci*, a ne *usaci* (mn. od *usadak*) – 98,7 %

1.4. *petci*, a ne *peci* (mn. od *petak*) – 98,2 %

1.5. *nacrtci*, a ne *nacrci* (mn. od *nacrtak*) – 98 %

1.6. *napredci*, a ne *napreci* (mn. od *napredak*) – 97,6 %

1.7. *patci*, a ne *paci* (mn. od *patak*) – 96,7 %

1.8. *sveci*, a ne *svetci* (mn. od *svetac*) – 95,5 %

1.9. *napitci*, a ne *napici* (mn. od *napitak*) – 95,3 %

2. Najrjeđe zapisani pravopisni oblici s manje od 10 pojavljivanja (u odnosu na 526 anketiranih studenata):

2.1. *crepovi* (mn. od *crijep*) – 0 studenata

2.2. *iscjeci* (mn. od *iscjedak*) – 1 student

2.3. *grehovi* (mn. od *grijeh*) – 1 student

2.4. *nacrci* (mn. od *nacrtak*) – 4 studenata

2.5. *brježuljak* (um. od *brijeg*) – 5 studenata

- 2.6. *pripovijeci* (D od *pripovijetka*) – 6 studenata
- 2.7. *usaci* (mn. od *usadak*) – 6 studenata
- 2.8. *peci* (mn. od *petak*) – 8 studenata
- 2.9. *zagoneci* (D od *zagonetka*) – 9 studenata
3. Oblici s više od 10 pravopisnih inačica zapisa (ne računajući oblike iz kategorije „ostalo“):
- 3.1. mn. od *iscjedak* – 25 zapisa
- 3.2. um. od *brijeg* – 24 zapisa
- 3.3. L od *Johnny* – 24 zapisa
- 3.4. mn. od *brijeg* – 11 zapisa
- 3.5. mn. od *svetac* – 11 zapisa
- 3.6. um. od *strijela* – 11 zapisa
4. Oblici s minimalnim brojem (2) pravopisnih inačica zapisa (ne računajući oblike iz kategorije „ostalo“):
- 4.1. mn. od *svetac*
- 4.2. mn. od *ostatak*
- 4.3. mn. od *napitak*
5. Studenti su naveli čak 24 oblika zapisa riječi *Johnnyjevim* od kojih je njih 8 (33 %) pisano sa spojnicom.
6. Vrlo je zanimljiva uočena pogreška studenata u tvorbi množinskih oblika imenica na *-dak* s dometkom *-tci*. Za taj se oblik odlučilo od 8,3 % do 39,3 % studenata (prosječno 25,7 %):
- 6.1. *otpatci* (mn. od *otpadak*) – prosječno 39,3 %
- 6.2. *napretci* (mn. od *napredak*) – prosječno 37 %
- 6.3. *retci* (mn. od *redak*) – prosječno 34,6 %
- 6.4. *pretci* (mn. od *predak*) – prosječno 22,1 %
- 6.5. *usatci* (mn. od *usadak*) – prosječno 12,8 %
- 6.6. *iscjetci* (mn. od *iscjedak*) – prosječno 8,3 %
7. Od 24 relevantna mjesta studenti su se odlučili u 18 slučajeva (75 %) za one množinske oblike koji slijede pravila morfonološkoga pisanja (*petci, patci, iscjedci, redci, bitci, nebitci, napredci, napitci, pripovijetci, zagonetci, svitci, otpadci, žabovlatci, privitci, usadci, nacrtci, svetci* [mn. od *svetak*], *curetci*), a 6 je onih koji su prema načelu fonološkoga pisanja (25 %). To su oblici:
- 7.1. *sveci* (mn. od *svetac*) – prosječno 77,1 %
- 7.2. *suci* (mn. od *sudac*) – prosječno 73,2 %
- 7.3. *preci* (mn. od *predak*) – prosječno 71,1 %

7.4. *ostaci* (mn. od *ostatak*) – prosječno 59,3 %

7.5. *podaci* (mn. od *podatak*) – prosječno 56,6 %

7.6. *zadaci* (mn. od *zadatak*) – prosječno 54,9 %

8. U dativnim oblicima u riječima *pripovijetka*, *zagonetka* i *žabovlatka* uočljiva je pravilnost u prvome izboru studenata za oblik *-tci* (prosječno 75,4 %), zatim za oblik *-tki* (prosječno 22 %), a uvjerljivo je na zadnjemu mjestu zapis koji je proveo jednačenje *-ci* (prosječno 2,6 %).

9. Vezano za zaključak iz prethodne točke, uočeno je da se sibilizacija dativnih oblika provodi razmjerno leksičkoj čestotnosti u općemu jeziku: što je riječ poznatija, to je sibilizacija češća – oblik „pripovijetki“ i „zagonetki“ imaju prosjek od 12,1 % i 22,4 %. Što je riječ manje poznata, to se studenti rjeđe odlučuju za tu glasovnu promjenu – oblik „žabovlatki“ ima prosjek od 31,4 %.

10. Vrlo je uočljivo izbjegavanje pisanja jata u ekavskome odrazu kad god je postojala mogućnost odabira drugoga leksema. Tako su kod pisanja umanjnice od *brijeg* odabirani oblici *briježić*, *brijegić*, *brježić* i drugi. Kod anketiranih 526 studenata ekavski oblici izrazito su podzastupljeni u sljedećim primjerima:

10.1. *crepovi* – 0 pojavljivanja

10.2. *grehovi* – 1 pojavljivanje (0,2 %)

10.3. *bregovi* – 12 pojavljivanja (2,3 %)

Izbjegavanje tih oblika postiglo se čestim odabirom kratkoga množinskoga oblika s ijekavskim odrazom jata *grijesi* (prosječno 86 %) i *brijezi* (prosječno 37,2 %). Treći oblik *crijepi* posve je nestandardan, ali ga je svejedno odabralo 9 studenata (1,8 %).

Kad nije bilo moguće odabrati zamjenski leksički oblik (npr. umanjnica od *strijela*, nesvršeni od *spriječiti* i *unaprijediti*, *grešnik*, *bezgrešnik*), visoko je zastupljeno alternativno pisanje s dugim odrazom jata koji niti u jednome suvremenom pravopisu nije dopušten:

1. *sprječavati* (208 studenata ili 39,5 %)

2. *unaprijeđivati* (203 studenata ili 38,6 %)

3. *strijelica* (164 studenata ili 31,2 %)

4. *griješnik* (139 studenata ili 26,4 %)

5. *bezgriješnik* (89 studenata ili 16,9 %)

11. Studenti razlikuju množinske oblike *svetak* i *svetac*. Iako su im oblici istopisni, odgovori su posve suprotni: od *svetac* većina (77,1 %) tvori množinu *sveci*, a od *svetak* većina (79,4 %) tvori množinu *svetci*.

12. Samo je 7 glasova bilo potrebno da najčestotniji odgovor na anketno pitanje o dativu riječi *pripovijetka* bude pravopisno pogrešan oblik *pripovjetci*. Za njega se odlučilo 181 student ili 34,4 %, dok je najčestotniji oblik *pripovijetci* istaknulo 188 studenata ili 35,7 %.
13. Studenti se u velikoj većini priklanjaju sastavljenome pisanju niječnice *nećemo* (434 studenata ili 82,5 %) i obliku riječi *pogreška* (437 studenata ili 83,1 %).
14. Razlika u odgovorima na anketiranje pisanje riječi *zadatci/zadaci* u tablici i u diktatnoj rečenici odstupa u vrijednosti od 6,5 %. To možda nešto govori o odnosu kosih padeža i zapisivanja riječi u diktatnome rečeničnom zapisu kada su studenti bliskiji glasovnoj strani nego kada se o riječi razmišlja izdvojeno od rečeničnoga niza te kada su studenti skloniji analitičkome promišljanju koje logično vodi morfonološkome slaganju dijelova riječi. Nažalost, u ovoj je anketi premalo takvih primjera da bi se ova zakonitost mogla potvrditi, pa se ona samo navodi kao pretpostavka.

1.2.7. Anketni zaključci

Na temelju indeksa spornosti uspostavlja se kategorizacija pravopisne spornosti.

Pravopisno stabilno stanje hrvatskoga jezika bilo bi onda kada bi svi studenti odabrali jedan pravopisni oblik i samo njega. Skupina oblika koja spada u ovu kategoriju naziva se **pravopisno nespornom kategorijom**. To je idealno stanje koje karakteriziraju pravopisno nerelevantni primjeri, a koje će svi govornici, ako nije riječ o zatipkavanju, zapisati na isti način. Najmanje sporan primjer je množinski oblik „petci“ od imenice „petak“ s vrijednošću od 189,5, a najsporniji je lokativni zapis imena „Johnny“ s vrijednošću od 59,9.

S druge strane, pravopisna spornost **vrlo niskoga** stupnja odnosi se na primjere koji imaju indeks spornosti iznad 175 te se naziva **kategorijom 5. razreda pravopisne spornosti**. To su primjeri „petci“ (u odnosu na „peci“), „usadci“ (u odnosu na „usaci“), „bitci“ (u odnosu na „bici“), „patci“ (u odnosu na „paci“), „nebitci“ (u odnosu na „nebici“), „pogreške“ (u odnosu na „pogrješke“).

Pravopisna spornost **niskoga** stupnja odnosi se na primjere koji imaju indeks spornosti od 150 do 175 te se naziva **kategorijom 4. razreda pravopisne spornosti**. To su primjeri „nećemo“ (u odnosu na „ne ćemo“), „isjedci“ (u odnosu na „isejeci“), „nacrtci“ (u odnosu na „nacrci“), „curetci“ (u odnosu na „cureci“), „napitci“ (u odnosu na „napici“), „svitci“ (u odnosu na „svici“) i „sveci“ (prema „svetac“; u odnosu na „svetci“).

Pravopisna spornost **umjerenoga** stupnja odnosi se na primjere koji imaju indeks spornosti od 125 do 150 te se naziva **kategorijom 3. razreda pravopisne spornosti**. To su primjeri

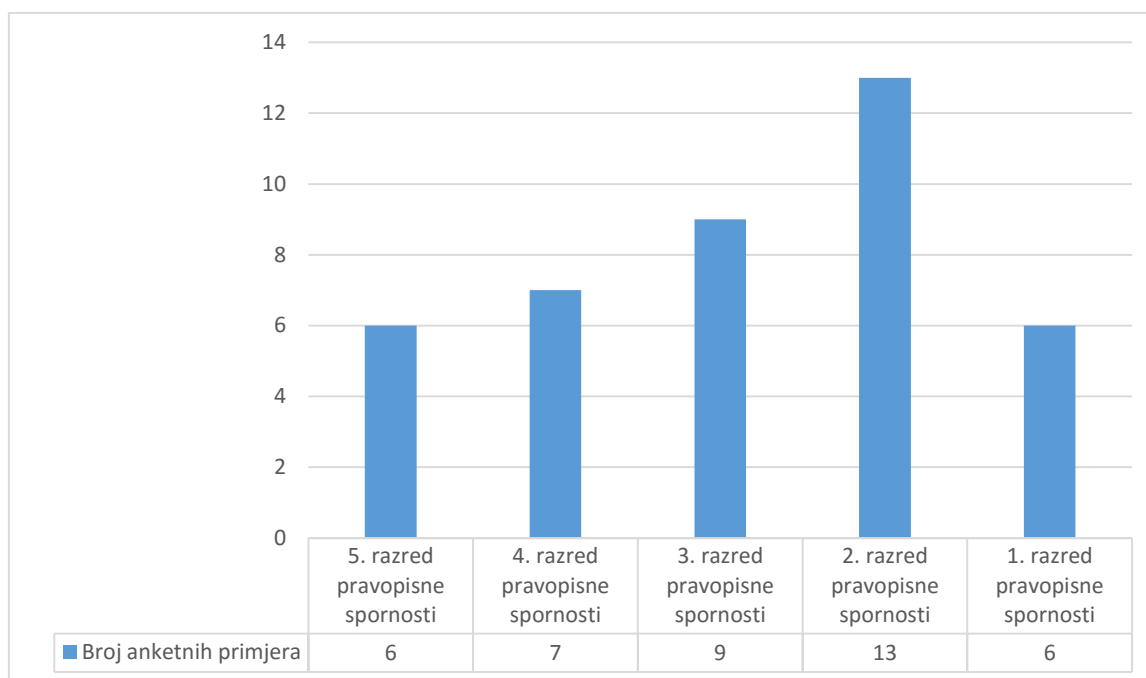
„napredci“ (u odnosu na „napreci“), „zagonetci“ (u odnosu na „zagoneci“), „suci“ (u odnosu na „sudci“), „grešnik“ (u odnosu na „grješnik“), „bezgrešnik“ (u odnosu na „bezgrješnik“), „redci“ (u odnosu na „reci“), „privitci“ (u odnosu na „privici“), „svetci“ (prema „svetak“; u odnosu na „svetak“) i „otpadci“ (u odnosu na „otpaci“).

Pravopisna spornost **visoka** stupnja odnosi se na primjere koji imaju indeks spornosti od 100 do 125 te se naziva **kategorijom 2. razreda pravopisne spornosti**. To su primjeri „preci“ (u odnosu na „predci“), „pripovijetci“ (u odnosu na „pripovijeci“ i „pripovijetki“), „žabovlatci“ (u odnosu na „žabovlatci“ i „žabovlatki“), „zadacima“ (u odnosu na „zadacima“), „strelica“ (u odnosu na „strjelica“), „ostaci“ (u odnosu na „ostatci“), „crjepovi“ (u odnosu na „crepovi“), „podaci“ (u odnosu na „podatci“), „zadaci“ (u odnosu na „zadacima“), „brežuljak“ (u odnosu na „brježuljak“), izvornim pisanjem lokativa imena „Johnny“ (u odnosu na glasovno prilagođeno zapisivanje), „brježić“ (u odnosu na „brežić“) i „grjehovi“ (u odnosu na „grehovi“).

Pravopisna spornost **vrlo visoka** stupnja odnosi se na primjere koji imaju indeks spornosti niži od 100 te se naziva **kategorijom 1. razreda pravopisne spornosti**. To su primjeri „sprječavati“ (u odnosu na „sprečavati“), „brjegovi“ (u odnosu na „brjegovi“), „unaprjeđivati“ (u odnosu na „unapređivati“), „Johnnyjevim“ (u odnosu na „Johnnyjevim“), „unapređivati“ (u odnosu na „unaprjeđivati“) i „Johnnyjevim“ (u odnosu na „Johnnyjevim“).

Sudeći prema gore navedenoj kategorizaciji pravopisne spornosti i prosjeka svih promatranih anketnih primjera (vrijednost 132,7) moglo bi se utvrditi da je ukupna spornost pravopisnoga pisanja studenata u 3. razredu, odnosno umjereno sporna.

Omjer skupina 41 anketnoga primjera prema razredu pravopisne spornosti za 526 studenata Tehničkoga veleučilišta u Zagrebu tijekom četiriju akademskih godina može se prikazati na sljedeći način:

Slika 3. Anketni primjeri prema razredima pravopisne spornosti

Gornji prikaz pokazuje identičan omjer primjera vrlo niske i vrlo visoke pravopisne spornosti (6). Većina preostalih anketnih primjera preteže na stranu veće spornosti što upućuje da je razina pravopisne standardizacije na temelju odabranih riječi još daleko od zreloga ili stabilnoga stanja u praksi pisanja studenata Tehničkoga veleučilišta u Zagrebu.

Anketa potvrđuje znatno češći odabir morfonoloških množinskih oblika u odnosu na fonološke. Taj je odabir moguće i daljnje raščlaniti: što se više analitički pristupa nekoj riječi (npr. leksički ili morfonološki manje poznatoj riječi), to će studenti prije odabrati morfonološki izvedeno pisanje riječi koje završavaju na *-tac*, *-tak*, *-dac* i *-dak*. Što je riječ poznatija, to se više oslanja na njezinu glasovnu stranu te se ona zapisuje slijedeći fonološki kriterij.

Iz ankete se može zaključiti da je pisanje jata iza pokrivenoga *r* relativno slabo zastupljeno, ali da studenti tendiraju izbjeći pisanje ekavskoga odraza jata te da su zbog toga spremni napraviti i pravopisnu pogrešku.

Najspornija pravopisna mjesta su pisanje odraza jata i lokativ imena „Johnny“ i njegova transkripcija. Najmanje su sporna binarna mjesta u kojima ne postoji mogućnost za alternativnim leksičkim i gramatičkim oblicima.

Zaključuje se da je pisanje jata (osim za riječ „pogreška“) i pitanje transkripcije stranoga imena mjesto najvećih pravopisnih kolebanja. Fonološko pisanje izvedenih oblika riječi koje završavaju na *-tac*, *-tak*, *-dac* i *-dak* manje je sporno tek za jedan primjer – „sveci“ (od „svetac“).

Primjeri koji se u literaturi često navode kao vrlo čestotni u fonološkome obliku zapisa – „suci“ i „preci“ – zbog kojih su uspostavljena posebna pravopisna pravila u hrvatskim pravopisnim priručnicima, prema indeksu pravopisne spornosti umjereno su i visoko sporni pravopisni oblici (spadaju u 3., odnosno 2. razred pravopisne spornosti). S druge strane, morfonološki oblik zapisa ili je vrlo zastupljen ili posve prevladavajući u većini anketnih primjera, pa se može reći da studenti osjećaju bliskijim morfonološko pisanje. Najsporniji takvi morfonološki oblici zapisa su dativne morfološke izvedenice 2. razreda spornosti „pripovijetci“ i „žabovlatci“.

Sastavljeno pisanje „nećemo“ (u odnosu na nesastavljeno pisanje „ne ćemo“) nisko je sporni pravopisni problem (4. razred).

Na temelju uspješno uspostavljene metodologije i u cilju daljnjega dobivanja zanimljivih rezultata i pravopisoslovnih zaključaka, anketiranje će se nastaviti i sljedećih godina, čime će se pokušati napraviti jedinstveno istraživanje praćenja pravopisne pismenosti za određenu populaciju.

Također, bit će zanimljivo pratiti primjenjivanje Hrvatskoga pravopisa Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje kao službenoga školskog pravopisa u Republici Hrvatskoj od 2013. Zadnja provedena anketa (ak. g. 2014./2015.) napravljena je godinu dana nakon njegova pojavljivanja na tržištu te je još prerano govoriti o njegovu utjecaju na pisanje studenata Tehničkoga veleučilišta u Zagrebu. Budući da je on proglašen preporučenim pravopisom u osnovnim i srednjim školama u zemlji, njegov će se utjecaj moći dobro raščlaniti tek za 12-ak godina kada današnji prvašići upišu prvu godinu Tehničkoga veleučilišta u Zagrebu.⁹

Četverogodišnji kontinuitet anketnoga istraživanja nije dovoljan da bi se moglo govoriti o praćenju pravopisnih navika u vremenu ili o pravopisnim dijakronijskim tijekovima standardnoga pisanja, ali će se takvi zaključci posve sigurno moći izvesti već nakon prvoga desetljeća provedenih istraživanja.

Unatoč tomu, već se sada može preliminarno pretpostaviti: ne promijeni li se školski status Hrvatskoga pravopisa Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje i u sljedećemu desetljeću, za očekivati je da će preporučeni oblici koje on propisuje postati sve više prevladavajući, odnosno da će indeksi pravopisne spornosti imati silaznu putanju. Ostane li slučajno razina pravopisne spornosti na približno istoj vrijednosti od 132,7 (prosjeak vrijednosti spornosti 41 primjera iz tablice 43 koji je izračunat na temelju četiriju promatranih godina), odnosno bude li ona imala

---

⁹ Provoditelj anketnoga ispitivanja nada se da će biti u mogućnosti izvoditi istraživanje i u sljedećim akademskim godinama.

i izraženiju vrijednost, za projekt pravopisne standardizacije u hrvatskim školama moći će se reći da nije postigao svoj glavni cilj ujednačivanja pisanja.¹⁰ Takav bi crni scenarij mogao otvoriti brojna pitanja na koja neće biti jednostavno dati odgovor: od onih koji se tiču normativnih i pravopisoslovnih pitanja, zatim o sociolingvističkome utjecaju Hrvatskoga pravopisa Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje pa sve do pitanja o nastavi učenja materinskoga jezika i razine pismenosti hrvatskih učenika i studenata.

1.2. Anketiranje hrvatske akademske zajednice o pravopisu

1.2.1. Uvod

Ovome se anketiranju pristupilo iz razloga što ovakva vrsta pravopisoslovnih istraživanja dosad nije bila provedena za hrvatski jezik. Kroatistička normativistika i jezična politika na brojna pitanja nema anketnih odgovora, a ni približnu spoznaju o stavovima hrvatske javnosti vezano za hrvatski pravopis iz čega, posljedično, znanstveni i stručni krugovi mogu donositi pogrešne ili neprovjerene zaključke i odluke.

Osim osnovne statističke raščlambe, podatkovnim rudarenjem (eng. *data mining*) pokušat će se utvrditi konzistentnost odgovora u mnoštvu naoko raznorodnih podataka te doći do zanimljivih korelacija o nedovoljno očitim vezama i povezanostima.

Budući da je dio pravopisnih tema pod izrazitom pozornošću javnosti, postupak donošenja odluka o takvim pitanjima mora uključiti ispitivanje javnosti, biti posve transparentan i s jasno navedenim kriterijima pod kojima su odluke ili preporuke donesene. Dosad se, nažalost, premalo hrvatskih pravopisa vodilo tim načelom, a što je potaknulo rasprave da se pravopisoslovna standardizacija provodi nedovoljno transparentno i planski. Upravo se zato prikupljeni odgovori i rezultati s ove ankete predaju javnosti i struci da posluže u pravopisnim smjernicama i istraživanjima. Rezultati će se nalaziti na javno dostupnome mjestu.

Iako je autor ankete jedan od autora pravopisa hrvatskoga jezika (IHJJ 2013), izjavljuje se da ona nema nikakve veze s tim djelom. Anketa je nastala posve samostalno i neovisno, te isključivo za potrebe disertacijskoga pravopisoslovnog istraživanja.

1.2.2. O metodologiji anketiranja

Očekivanja ankete bila su da će dobiveni odgovori iz ciljane skupine akademske zajednice dati široku lepezu i pregled stavova obrazovanih hrvatskih građana. Pretpostavilo se da će upravo

---

¹⁰ Naravno, takav zaključak mora se vremenski ograničiti samo na svoje prvo desetljeće postojanja, samo za navedenu studentsku anketnu skupinu te samo na odabrane promatrane primjere.

akademska zajednica dati najodsudnije odgovore, pa se anketa ograničila na hrvatske sveučilišne, znanstvene i veleučilišne ustanove. Najbolji je put bio iskoristiti CARNetov domenski popis ustanova članica koji obuhvaća 227 ustanova vrlo široka profila: tu se nalaze (abecedno poredano) agencije, akademije, centri, društva, fakulteti, instituti, knjižnice, koledži, sveučilišta, udruge, visoke škole i zavodi. Broj adresā e-pošte zaposlenika, suradnika i studenata na svih 227 ustanova znatno je premašivao okvire istraživanja (ugrubo rečeno, sigurno je veći od više desetaka tisuća adresa)¹¹, pa se odredilo da anketa ne bi smjela imati broj ispitanika manji od 1000 da bi se mogla smatrati relevantnom. Poteškoća je bila u tome što su se radi dobivanja reprezentativnosti ishoda željela obuhvatiti sva hrvatska sveučilišta, a put do ispitanika u nekim je centrima bio teži nego kod drugih. Za neke je pak fakultete ili sveučilišta bilo potrebno uložiti znatno više vremena i truda za uspostavljanje kontakata, pisanje službenih dopisa ili za druge administrativno-tehničke poslove provođenja anketiranja, a negdje uopće nije dobivena povratna informacija poslana e-poštom ili upućena telefonskim putem. To znači da je postojala opasnost da neka sredina zbog duže izloženosti obavijesti o postojanju ankete bitno prevagne u broju ispitanika u odnosu na druge sveučilišne centre. Iz objektivnih razloga anketa nije mogla biti pokrenuta i otvorena za sva hrvatska sveučilišta odjednom pa je taj posao bio rađen tijekom tri radna dana (unutar kojih je još bio vikend). Anketiranje je započelo u petak, 23. svibnja 2014. u 8:44 ujutro s Institutom za hrvatski jezik i jezikoslovlje, a 500. ispitanik ispunio je anketu već dva dana nakon toga, u nedjelju oko podneva (tj. nakon četiri dana od njezina otvaranja). Budući da u prvome danu anketa još nije bila ođaslana na druge sveučilišne centre ili je još čekala odobrenje za obavijest, procijenjeno je da se anketni broj ispitanika s 1000 podigne na 2000. To se pokazalo dobrom odlukom jer je interes javnosti za ispunjavanjem nadmašio očekivanja te je 1000. ispitanik anketu ispunio već u utorak oko podneva. Dvijetisućiti ispitanik ispunio je anketu točno tjedan dana nakon početka, u petak 30. svibnja 2014. u 6:32 ujutro nakon čega se anketni obrazac samostalno zaključao. Nažalost, ne postoji mogućnost uvida u broj potencijalnih ispitanika koji su otvorili mrežnu stranicu u želji da ispune anketu od trenutka zatvaranja ankete.

Iskustvo je pokazalo da je znatno bolje kada ispitanik dobije osobnu e-poruku od anketara (koju moderator prethodno mora odobriti da se propusti u slanju na skupne adrese), nego kada moderator u ime anketara šalju molbu za ispunjavanjem ankete. Takav je slučaj bio, primjerice, na Sveučilištu u Rijeci gdje je dio ispitanika nakon popunjavanja ankete osjetio potrebu da se

---

¹¹ Prema riječima odgovornih osoba u informatičkim službama samo Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu ima oko 6000 adresa, a cjelokupno Sveučilište u Zadru oko 4000 adresa. U nekim sredinama nije bilo moguće dobiti ni približni broj otvorenih korisničkih računa koji domenski pripadaju određenome fakultetu ili sveučilištu.

javi anketaru s dodatnim svojim komentarima, a koji su se pokazali informativnim povratnim obavijestima.

Anketa je provedena isključivo u mrežnome obliku, i to preko koordinatora CARNeta koji su, najčešće, članovi informatičkih službi svojih ustanova i moderatori skupnih adresa e-pošte. Osim za zaposlenike, ako je ustanova imala skupnu adresu e-pošte i za studente, moderatori su bili zamoljeni da odobre slanje poziva i njima. Anketiranje se osobito uspješno provelo na Sveučilištu u Rijeci koje na razini cijeloga sveučilišta ima svoj Sveučilišni informacijski centar koji objedinjuje informatičku potporu za sve svoje fakultete i druge sveučilišne sastavnice i gdje se centralizacija moderiranja pokazala osobito uspješnom za ovakav tip rada. S druge strane, Sveučilište u Osijeku nema jedinstvenu informatičku službu, nego su one nezavisne i ograničene po fakultetu pa je provođenje ankete preko Rektorata Sveučilišta u Osijeku i zamolba njihova sistemskoga administratora drugim informatičkim službama ostvario slabiji rezultat – svega se nekoliko administratora odlučilo odazvati i proslijediti molbu za anketiranjem svojoj ustanovi. Sveučilište u Zagrebu, pak, toliko je nesrazmjerno veličini drugih sveučilišta da, bez obzira na središnji informatički centar (Srce, <http://www.srce.unizg.hr/>), svaka ustanova ima zasebnu informatičku službu zaduženu, među ostalim, i za moderiranje e-pošte.

Ispitanici niti u jednome trenutku nisu mogli vidjeti anketne rezultate pa oni nisu mogli utjecati na daljnje odgovaranje.

1.2.3. Ustanove ispitanika, njihove zemljopisne lokacije i način kako su pristupali anketi

Hrvatske akademske ustanove kojima je proslijeđena skupna e-poruka s molbom za anketiranje i sa čijih su IP adresa dolazili odgovori jesu (abecedno posloženi):

- Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Fakultet strojarstva i brodogradnje Sveučilišta u Zagrebu
- Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
- Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Institut Ruđer Bošković
- Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
- Sveučilište Jurja Strossmayera u Osijeku
- Sveučilište u Rijeci
- Sveučilište u Zadru
- Tehničko veleučilište u Zagrebu

Ustanove kojima je također upućena molba za anketiranjem, ali koja na koncu *nije* bila prosljeđena na skupne adrese:

- Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Fakultet elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu
- Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
- Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Sveučilište u Dubrovniku
- Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Budući da su sveučilišta u Rijeci i Zadru integrirana, za razliku od Sveučilišta u Zagrebu, njihove su skupne adrese sadržavale brojne fakultete, knjižnice, škole i studentske domove. Odaziv sa Sveučilišta u Osijeku, kao što je napomenuto, budući da nema skupne adrese e-pošte, ovisilo je o volji pojedinačnih sistemskih administratora tako da je tek manjem dijelu zaposlenika na tome sveučilištu prosljeđen poziv na anketiranje.

Anketa namjerno nije obuhvaćala pitanje o zaposlenju ili ustanovi studija pa su se podatci o ustanovama odakle su korisnici dolazili provjeravali prema njihovim IP adresama. Od ukupno dobivenih 2000 anketnih odgovora i 2000 IP adresa dobivena je 1451 različita (raznospisna) adresa.¹²

IP adrese za koje je bilo moguće ustanoviti iz kojega dijela hrvatske akademske zajednice korisnici dolaze jesu sljedeće (poredano prema čestotnosti):

---

¹² Neke ustanove pristupaju preko zajedničke adrese, kao što su to, primjerice, 193.198.162.13 i 193.198.162.14 s kojih je pristiglo 145 odgovora, a o kojima samo stoji podatak „CARNet backbone“. Nije poznato o kojim je ustanovama riječ.

Tablica 44. Ispitanici prema ustanovama

broj ispitanika	naziv IP adrese
145	CARNet <i>backbone</i>
80	Sveučilište u Rijeci
73	Sveučilište u Zadru
57	Fakultet strojarstva i brodogradnje Sveučilišta u Zagrebu
55	Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci
51	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
43	Institut Ruđer Bošković ¹³
34	Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
28	Tehničko veleučilište u Zagrebu
21	Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
20	Poljoprivredni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
20	Studentski dom Stjepan Radić
19	Studentski dom Cvjetno naselje
18	Tehnički fakultet Sveučilišta u Rijeci
17	Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
16	Strojarski fakultet u Slavnskome Brodu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
13	Medicinski fakultet u Osijeku
13	Studentski dom Ante Starčević
8	Sveučilišna knjižnica Sveučilišta u Rijeci
8	Veleučilište Nikola Tesla u Gospiću
7	Klinički bolnički centar Rijeka
7	Pomorski fakultet Sveučilišta u Rijeci
7	Učiteljski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
7	Studentski centar Sveučilišta u Rijeci
4	Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci
3	Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci
3	Odjel za matematiku Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
2	Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu
2	Nastavni Zavod za javno zdravstvo Primorsko-goranske županije
2	Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja
2	Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu
2	Klinička bolnica „Dubrava“
2	Klinička bolnica Split
2	Gradska knjižara Zadar
2	Učenički dom Novi Zagreb
2	Studentski dom u Zadru

Po jedan je odgovor došao iz sljedećih **28** ustanova (poredano abecedno): Agencija za odgoj i obrazovanje, Centar za odgoj i obrazovanje Slava Raškaj, Fakultet elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvo u Opatiji, Geotehnički fakultet u Varaždinu, Gimnazija Franje Petrića u Zadru, Inovacijsko-poduzetnički centar Međimurje, Klinička bolnica Merkur, Kolegij družbe Isusove, Končar – Institut za elektrotehniku, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odjel za biologiju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku – Studentski kampus, Osnovna škola „Gripe“ u Splitu, Osnovna škola Zadarski otoci u Zadru, Prirodoslovno-matematički fakultet u Splitu, Prva gimnazija u Varaždinu, Srednja škola Ban Josip Jelačić u Zaprešiću, Studentski centar u Splitu – Studentski dom Spinut, Studentski dom u Osijeku, Sveučilišna knjižnica u Splitu, Sveučilište Josipa Jurja

¹³ Iz Instituta Ruđer Bošković došlo je 11 odgovora iz Zavoda za istraživanje mora koji je smješten u Rovinju, a ostalih je 32 iz Zagreba.

Strossmayera u Osijeku – Rektorat, Sveučilište u Splitu – Sveučilišni odjel za stručne studije, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Učiteljski fakultet – dislocirani studij u Slavonskome Brodu, Učiteljski fakultet – središte u Čakovcu, Umjetnička akademija u Osijeku, Veleučilište u Slavonskome Brodu – laboratorij i e-Učionica, Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Sve zajedno čini **823** ispitanika za koje se može sa sigurnošću potvrditi da su anketu popunjavali s računala koja pripadaju hrvatskoj akademskoj ustanovi.

Ispitanici nisu pristupali anketi isključivo iz službene poslovne mreže, nego i iz vlastita doma te mobilnih mreža. Takvih je ispitanika bilo **1009**. U tablici 45 slijedi prikaz odaziva toga dijela ispitanika s obzirom na mrežu odakle su se spajali na mrežnu stranicu s anketom (poredano prema čestotnosti):

Tablica 45. Ispitanici prema mreži

broj ispitanika	mreža
373	T-HT
163	B.net Hrvatska d. o. o.
132	Iskon Internet d. d.
55	Optima Telekom d. d.
49	VIPnet d. o. o.
44	Amis Telekom d. o. o.
41	Iskon Duo CARNet
32	B.net CARNet
26	VIPnet CARNet
23	Metronet telekomunikacije d. d.
17	Optima CARNet
17	H1 Telekom d. d.
16	Tele2
6	Terrakom d. o. o.
5	BTnet d. o. o.
4	T-mobile CARNet
3	Magic Net d. o. o.
2	Metronet CARNet
1	Tele2 CARNet

Iako je anketa išla kroz domenski prostor CARNeta, dio je ispitanika (ukupno 168) anketi pristupao s računala koji pripadaju gospodarskome sektoru, javnim ili državnim ustanovama. Oni se dijele u dvije skupine: ispitanici koji su anketi prilazili iz Republike Hrvatske (50) i oni izvan nje (118). Zanimljivo je uočiti da su anketni odgovori dolazili iz čak pet ministarstva Republike Hrvatske.

Slijedi prikaz ispitanika iz Republike Hrvatske (poredano abecedno, broj u zagradama predstavlja broj ispitanika):

Tablica 46. Ostali ispitanici iz Republike Hrvatske

broj ispitanika	mreža
1	ADRIS GRUPA d. d., Rovinj, Croatia
1	ADSL – net u školi
2	Agrokor
1	APIS IT d. o. o.
1	ATO Inženjering network
1	Biosistemi
1	BRVZ d. o. o.
1	Croatia Airlines d. d.
1	Croatia osiguranje d. d.
1	Croatian Air Navigation Services, Ltd.
1	Envox Lab, Zagreb
1	EXPORTDRVO d.d.
1	FINANCIJSKA AGENCIJA d. o. o.
1	Grad Rijeka – Gradsko Vijeće
1	Grad Zagreb – gradsko poglavarstvo
6	HEP d. d.
2	HRT – Hrvatska radiotelevizija
1	Hrvatska Poštanska Banka d. d.
1	Hrvatske ceste
1	Hrvatske šume
2	Hypo-Alpe-Adria banka
1	Insig2 d. o. o.
1	Končar – Elektronika i informatika d. d.
1	Ministarstvo poduzetništva i obrta Republike Hrvatske
1	Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture Republike Hrvatske
1	Ministarstvo obrane Republike Hrvatske
2	Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske
2	Ministarstvo vanjskih poslova Republike Hrvatske
1	National Bank of Croatia – Governor's office, Zagreb
2	Omonia d. o. o.
2	Podravka d. d.
1	Public Services network for Allianz Croatia
1	Školska knjiga d. d.
1	Softnet d. o. o.
1	Sport-Bet-Network
2	Sportske novosti
1	Viadukt Network

Preostalih 118 ispitanika dolaze iz sljedećih zemalja, odnosno mreža (poredano čestotno prema zemljama, a onda abecedno s podatkom o broju ispitanika određene mreže u uglatim zagradama). Velik broj zemalja (32 isključivši Hrvatsku) i inozemnih akademskih ustanova govori u prilog o mobilnosti hrvatskih znanstvenika.

Tablica 47. Ispitanici prema zemljama i mrežama

broj ispitanika	zemlja	mreža
13	Austrija	<ul style="list-style-type: none"> • EUnet Telekom GmbH • H3G Customers • KAPSCH BusinessCom AG • Network of Hutchison Drei Austria GmbH • Schoenherr Rechtsanwalte GmbH • Siemens AG • Tele2 • Telekom Austria • Telekom Austria TA AG

		<ul style="list-style-type: none"> • T-Mobile Austria GmbH • [2] UPC Austria • UPC Telekabel
11	Sjedinjene Američke Države	<ul style="list-style-type: none"> • California State University, Northridge • [2] Cogent Communications • Columbia University Computer Operations • DQE Communications Network Services, LLC • FDCservers.net • [3] Road Runner • Suddenlink Communications • University of Alabama at Birmingham - The University Computer Center
9	Njemačka	<ul style="list-style-type: none"> • Deutsche Telekom AG • Humboldt-Universitaet zu Berlin • Kabel BW GmbH • MARS INCORPORATED • Martin-Luther-Universitaet Halle-Wittenberg • NetCologne GmbH • Studentenwohnheime in Karlsruhe • Tele2 • Telefonica Germany
7	BiH	<ul style="list-style-type: none"> • [3] BH Telecom d.d. Sarajevo • europroNET Bosnia d.o.o. • Logosoft OnLine ISP • MREZA d.o.o. • Telemach d.o.o. Sarajevo
7	Italija	<ul style="list-style-type: none"> • Infrastructure for Fastwebs main location • KPNQWest Italia S.p.a. • Telecom Italia • Telecom Italia Mobile • Telecom Italia S.p.A.IPTV Platform • [2] WIND Telecomunicazioni S.p.A
7	Slovenija	<ul style="list-style-type: none"> • Comtrade programske rešitve d.o.o. • Nuklearna Elektrarna Krško d.o.o. • SiOL d.o.o. (Slovenia Online) • Studentski domovi v Ljubljani • [2] T-2 d.o.o. • Znanstveno raziskovalno središče Republike Slovenije
7	Ujedinjeno Kraljevstvo	<ul style="list-style-type: none"> • Cable & Wireless Telecommunication Services • Pricewaterhouse Coopers Services Ltd • Research In Motion UK Limited • Telefonica O2 UK • Three • University of Strathclyde • Virgin Media
6	Nizozemska	<ul style="list-style-type: none"> • CPE Customers NL • Euronet Internet BV • Technische Universiteit Eindhoven • Vrije Universiteit Amsterdam • XS4ALL Internet BV • Ziggo
6	Srbija	<ul style="list-style-type: none"> • Akademska mreza Republike Srbije • Interaktivne Kablovske Objedinjene Mreze • JP PTT saobracaja Srbija • Orion Telekom Tim d.o.o. • Serbia BroadBand • YUnet International
5	Kanada	<ul style="list-style-type: none"> • Beanfield Technologie • Cogeco Cable • Primus Telecommunications Canada • TekSavvy Solutions • TELUS Communications Inc.
4	Belgija	<ul style="list-style-type: none"> • [2] Belgacom Skynet • Katholieke Universiteit Leuven

		<ul style="list-style-type: none"> • Telenet N.V.
4	Francuska	<ul style="list-style-type: none"> • Bouygues Telecom S.A. • Credit Agricole S.A. • Institut National de Recherche en Informatique et • NC Numericable S.A.
4	Španjolska	<ul style="list-style-type: none"> • Centre de Serveis Científics i Acadèmics de Catalunya • Consejo Superior de Investigaciones • [2] Telefonica de Espana
3	Kina	<ul style="list-style-type: none"> • PCCW Limited • Renjiao International Technology Corporation Ltd • Wuhan City of Hubei Province
3	Mađarska	<ul style="list-style-type: none"> • Magyar Telekom • Pecs Tudományegyetem • UPC Hungary
2	Australija	<ul style="list-style-type: none"> • Australian National University • OPTUS Internet
2	Bugarska	<ul style="list-style-type: none"> • [2] NET1 Ltd.
2	Češka	<ul style="list-style-type: none"> • Telefonica O2 Czech Republic • Ustav hematologie a krevni transfuze
2	Švedska	<ul style="list-style-type: none"> • Bredbandsbolaget AB • Ownit Broadband AB
2	Švicarska	<ul style="list-style-type: none"> • Cablecom GmbH • EMPA-EAWAG
1	Danska	<ul style="list-style-type: none"> • Telenor A/S
1	Estonija	<ul style="list-style-type: none"> • Tallinn Technical University
1	Grčka	<ul style="list-style-type: none"> • Multiprotocol Service Provider
1	Irska	<ul style="list-style-type: none"> • Vodafone Ireland Limited
1	Luksemburg	<ul style="list-style-type: none"> • Commission Europeenne
1	Monako	<ul style="list-style-type: none"> • Monaco Telecom
1	Norveška	<ul style="list-style-type: none"> • Sund Bredband
1	Oman	<ul style="list-style-type: none"> • OmanTel NAP
1	Poljska	<ul style="list-style-type: none"> • mikrob.biotech.uni.wroc.pl
1	Portugal	<ul style="list-style-type: none"> • Universidade Tecnica de Lisboa
1	Rumunjska	<ul style="list-style-type: none"> • National Institute for Physics and Nuclear Engineering
1	Ujedinjeni Arapski Emirati	<ul style="list-style-type: none"> • Emirates Integrated Telecommunications Company

Omjer broja ispitanika koji dolaze iz hrvatskih, odnosno inozemnih mreža jest 1882 prema 118, tj. 94,1 % prema 5,9 %.

Anketa je sadržavala pitanje je li ispitaniku hrvatski materinski jezik, a na to je niječno odgovorilo samo 1,95 % ili 39 ispitanika. Ovo je njihova podjela u odnosu na ustanovu ili zemlju odakle su anketi pristupali:

- [8] ispitanici iz stranih zemalja
  - [2] Sjedinjene Američke Države
  - [2] Srbija
  - [1] BiH
  - [1] Kanada
  - [1] Mađarska
  - [1] Slovenija

- [14] ispitanici iz hrvatskih akademskih ustanova
  - [2] CARNet *backbone*
  - [1] Filozofski fakultet u Splitu
  - [1] Fakultet strojarstva i brodogradnje Sveučilišta u Zagrebu
  - [1] Klinička bolnica Split
  - [2] Medicinski fakultet u Rijeci
  - [1] Studentski dom Cvjetno naselje
  - [1] Studentski dom Stjepan Radić
  - [1] Sveučilište u Rijeci
  - [2] Sveučilište u Zadru
  - [1] Tehnički fakultet u Rijeci
  - [1] Učiteljski fakultet u Osijeku
- [17] ispitanici koji su anketi pristupali s kućnih računala ili mobilnih mreža

Zbog želje za potpunom zaštitom privatnosti, podatak o IP adresama jedini je izostavljeni podatak iz anketnih rezultata predstavljen javnosti.

Na osnovi zemljopisnih lokacija i ustanova preko kojih je pristupano anketi, može se konstatirati da ispitanici statistički relevantno pripadaju ciljanoj skupini te da se očekuju takvi i odgovori.

1.2.4. Odaziv i odustajanje

Na upit koliko je adresa e-pošte na određenoj ustanovi sistemski administratori nisu mogli točno odgovoriti te se može samo okvirno procijeniti da Filozofski fakultet ima oko 6000 adresa (zaposlenici i studenti), a Sveučilište u Zadru i Rijeci svaki po 4000 adresa. Ugrubo se procjenjuje da je anketa odaslana na minimalno 20.000 adresa e-pošte. Budući da je anketa imala ciljnu skupinu od 2000 ispitanika, koji su se odazvali u točno sedam dana trajanja anketiranja, odaziv od 10 % čini se izvrstan. Kada bi se radila institucionalna i opsežnije zamišljena anketa o jeziku s dužim rokom otvorenosti, mogao bi se očekivati barem dvostruko veći odaziv koji će unutar dva ili tri tjedna prikupiti i 10.000 ispitanika, a što bi mogla biti optimalna i vrlo reprezentativna ciljna skupina za akademsku zajednicu u Republici Hrvatskoj za donošenje metodološki potvrđenih zaključaka. Takvo bi anketiranje svakako trebalo pokrenuti za sve ustanove, i to s početkom u istome danu, a čemu bi prethodilo dobivanje dopuštenja za anketiranje s rektoratima i upravama fakulteta, instituta i drugim obrazovnim

institucijama kao i usklađivanje slanja sa sistemskim administratorima i moderatorima skupnih adresa e-pošte zaposlenika i studenata.

Anketa je sadržavala 40 pitanja od kojih je na 39 bilo obvezno odgovoriti. Jedino pitanje na koje se nije trebalo odgovoriti odnosilo se na popis pravopisnih priručnika kojima se ispitanik služi, a među kojima je neodabir niti jednoga također bio informativan odgovor. Riječ je o 34. pitanju u kojemu 672 ispitanika nije odabralo niti jedan od ponuđenih odgovora. Budući da je do te četvrte anketne stranice već odustalo 228 ispitanika, može se zaključiti da je 444 ispitanika namjerno neodabralo niti jednu opciju (u odnosu na 1328 osoba koje su odgovorile). Sadržajna raščlamba nalazi se u idućim poglavljima.

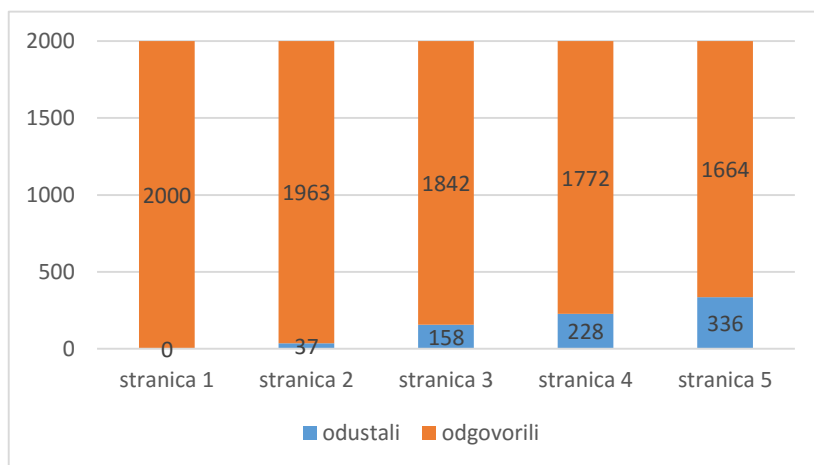
Na dio pitanja nije bilo moguće odgovoriti s „ne znam / nisam siguran ili sigurna / ne želim odgovoriti“, a odnosilo se ili na osnovna pitanja o ispitaniku ili na 17 pitanja s treće (mrežne) stranice na osnovi kojih se željelo stvoriti sliku o profilu ispitanika. Ti su kratki upiti, logično, sadržavali samo opciju „slažem se“ ili „ne slažem se“.

Pitanjima u kojima se očekivalo da ponuđeni odgovori ne mogu do kraja predočiti stav ispitanika, i u kojima bi dodavanje drugih opcija bilo neinformativno, zalihosno i opterećujuće za razumijevanje, dodana je opcija „drugo (objasnite)“ za upis vlastita teksta. Tako je, primjerice, u 7. pitanju o korištenju hrvatskih dijakritičkih slova u elektroničkoj komunikaciji na hrvatskome jeziku dodana mogućnost objašnjenja stava iako je pitanje bilo binarnoga tipa i odgovaralo se sa „da“ ili „ne“. Očekivalo se da će ispitanici imati potrebu pojasniti svoj stav o ovoj temi pa ne čudi da je ovu opciju odabrala čak 91 osoba ili 4,64 %.

Pitanja su posložena u zasebne mrežne stranice ne samo radi tematske grupiranosti, nego i zbog toga da se od ispitanika koji nisu bili sigurni hoće li htjeti dovršiti anketu dobije što je moguće više pohranjenih odgovora. Naime, umjesto da se tek na kraju 40. pitanja pojavi tipka koja bi rezultate poslala poslužiocu, svaki je prelazak na novu stranicu pohranio prethodne odabire, a sa čime se ipak dobilo dosta odgovora kao i informaciju u kojoj su mjeri i na kojim stranicama ispitanici odustajali. Budući da je anketa bilježila IP adresu posjetitelja, bilo je moguće tragati za anketnim obrascima, primjerice koji je profil ustanova koji su iznadprosječno odustajali ili postoje li podudarnosti u do tada odgovorenim pitanjima.

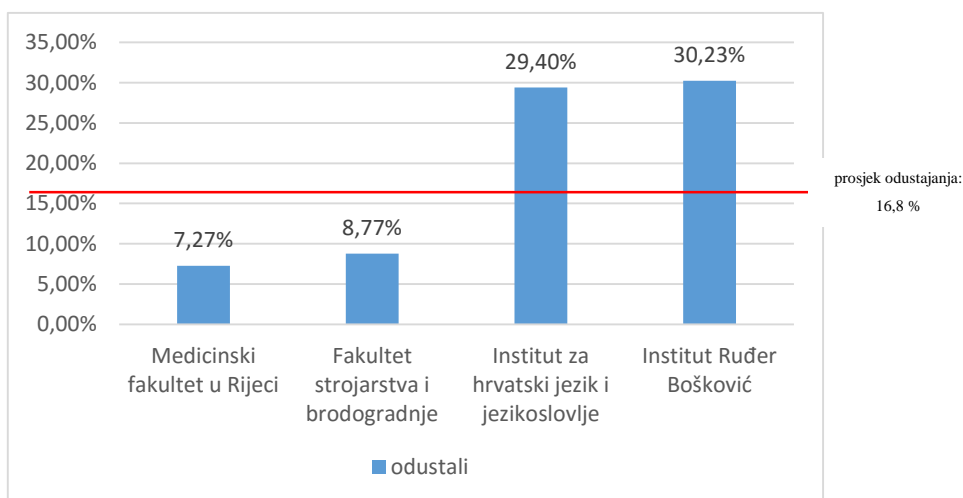
- Osnovna pitanja o ispitaniku (prva stranica s 5 pitanja): **0** odustalih
- Opća uvodna pitanja (druga stranica s 4 pitanja): **37** odustalih (1,85 %)
- Kratki upiti o jezičnome svjetonazoru (treća stranica sa 17 pitanja): **158** odustalih (7,9 %)

- Razmišljanja o pravopisu (četvrta stranica sa 9 pitanja): **228** odustalih (11,4 %)
- Pravopisne smjernice (peta stranica s 5 pitanja): **336** odustalih (16,8 %)

Slika 4. Omjer odustalih ispitanika prema skupinama anketnih pitanja

Gledano prema hrvatskim akademskim institucijama, najveći broj odustalih imaju Institut Ruđer Bošković i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje sa 30 % onih koji nisu dovršili anketu, a najmanji broj dolazi s Medicinskoga fakulteta u Rijeci i Fakulteta strojarstva i brodogradnje s oko 8 %.

Slika 5. Prikaz omjera najmanje i najviše odustalih ispitanika prema ustanovama

Gledano apsolutnim vrijednostima o odazivu ispitanika koji su anketu ispunjavali unutar svoje ustanove, osobito se ističe visoki odaziv na Fakultetu strojarstva i brodogradnje Sveučilišta u Zagrebu u odnosu prema nižemu odazivu na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.¹⁴ Filozofski fakultet imao je 51 ispitanika koji je anketu ispunjavao iz fakultetske mreže u odnosu na odaslanih 6000 adresa, dok je Fakultet strojarstva i brodogradnje imao 57 na odaslanih 3000

¹⁴ Molba za ispunjavanjem ankete odasлана je obama fakultetima istovremeno te se isključuje vremenski čimbenik da je jedan fakultet imao manje vremena za ispunjavanje ankete od drugoga.

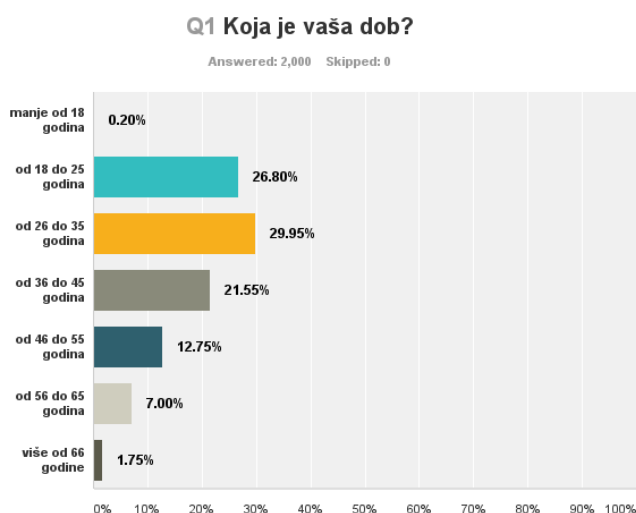
adresa što govori o dvostruko boljem odazivu na tehničkome nego na humanističkome fakultetu kojega se ova anketa sadržajno i tiče.¹⁵ Možda bi se ovaj nesrazmjer mogao relativizirati kada bi se znalo koliko je njihovih zaposlenika i studenata ispunjavalo anketu od doma ili iz mobilnih mreža, odnosno kada bi se imalo spoznaju o mobilnošću zaposlenika i studenata na obama fakultetima. U ovoj anketi, uostalom, podatak o ustanovi zaposlenja ili studiranja nije bio ključan, pa se to nije ni pitalo. Provjera odakle su ispitanici dolazili služila je ponajprije radi utvrđivanja vjerodostojnosti ispitanika i njihove pripadnosti hrvatskoj akademskoj zajednici, a u cilju donošenja metodološki ispravnih zaključaka

1.2.5. Pitanja i odgovori

U ovome se poglavlju navode anketna pitanja i grafikoni s prikazima odgovora. Raščlamba i zaključci navest će se u zasebnome poglavlju. Odgovori su prikazani u svojoj ukupnosti, a kasnije će se selektivno propitkivati prema raznoraznim filtrima i međusobnim uvjetovanjima.

1.2.5.1. Osnovna pitanja o ispitaniku

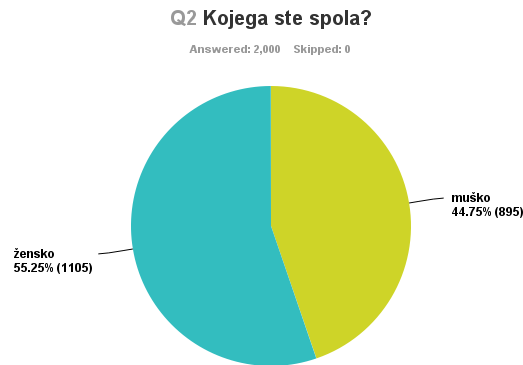
Budući da je anketa namijenjena za ispitanike koji su vezani za hrvatske akademske ustanove, odgovor koji se ne očekuje kao relevantan jest onaj o maloljetnim ispitanicima. Takvih je bilo samo 4 ili 0,20 %. Razdoblja su namjerno tako podijeljena, čime se željelo obuhvatiti generacijske pripadnike: mlađi od 18 godina predstavljaju dostudentsku populaciju, oni od 18 do 25 studentsku, oni od 26 do 35 poslijediplomsku populaciju, znanstvene novake, asistente i dio mlađega znanstvenog kadra, oni od 36 do 45 i od 46 do 55 najproduktivniji dio hrvatske

Slika 6. Prikaz odgovora na 1. pitanje o dobi ispitanika

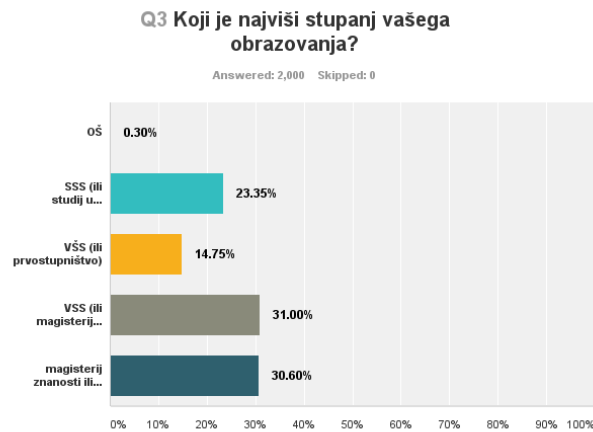
¹⁵ Veličina fakulteta može se usporediti i upisnim kvotama: dok Filozofski fakultet u Zagrebu godišnje upisuje 1126 studenata, Fakultet strojarstva i brodogradnje u Zagrebu upisuje 425 studenata.

akademske zajednice, a od 56 do 65 zajednicu zrelih i posve izgrađenih hrvatskih intelektualaca. Stariji od 66 čine stariji naraštaj znanstvenika i umirovljeničku populaciju.

Slika 7. Prikaz odgovora na 2. pitanje o spolu ispitanika

Broj onih koji su se izjasnili da imaju završenu osnovnu školu jest 6 ili 0,30 % što je podudarno

Slika 8. Prikaz odgovora na 3. pitanje o najvišem stupnju obrazovanja ispitanika

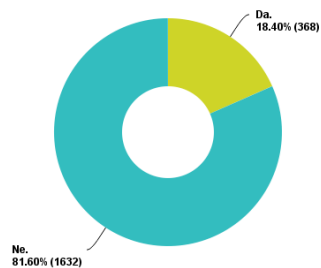
odgovoru iz prvoga pitanja o maloljetnim ispitanicima. Takvi su odgovori bili manje relevantni.

Četvrto je pitanje bilo važno da bi se ustanovila veza profila ispitanika i njegovih odgovora.

Izvjescno je da će filolozi imati veći interes za pravopisnom tematikom kao i da će biti skloniji

Q4 Jeste li filolog (kroatist, lingvist, germanist, anglist i sl.)?

Answered: 2,000 Skipped: 0

Slika 9. Prikaz odgovora na 4. pitanje o pripadnosti filološkoj struci

određenim odgovorima, pa se željela ustanoviti veza utjecaja stručnoga razmišljanja i pojedinih odgovora.

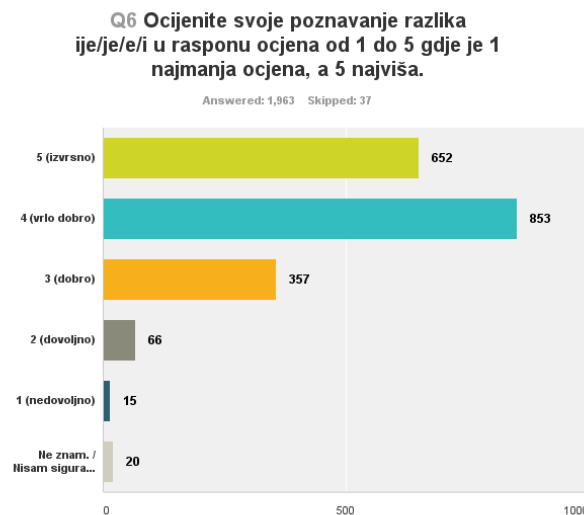

Slika 10. Prikaz odgovora na 5. pitanje o materinskome hrvatskom jeziku

Pitanje o hrvatskome kao materinskome jeziku ispitanikā važno je jer se nastojala ustanoviti moguća veza između određenih sociolingvistički uvjetovanih stavova i izvornih govornika.

1.2.5.2. Opća uvodna pitanja

Mjesto gdje se često griješi u hrvatskome pravopisu upravo je pisanje odraza jata. S anketnim podatkom o samoocjenjivanju vlastita znanja pokušalo se dovesti u vezu odnos ispitanikova poznavanja pravopisnoga pisanja i njegovih odgovora.

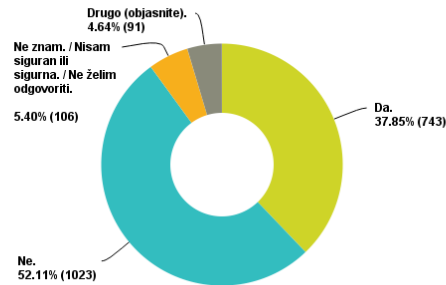

Slika 11. Prikaz odgovora na 6. pitanje o poznavanju razlika ije/je/e/i

Sedmo je pitanje jedno od važnijih u anketi jer se ovisno o korištenju hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji nastojalo zaključiti o profilu ispitanika kao i o njegovu općenitu odnosu prema pravopisu. Ovo je pitanje omogućivalo dopisivanje vlastita mišljenja pod odgovorom „drugo (objasnite)“, a u nastavku su sažeti najčešći argumenti. Prva su dva dopisana odgovora uvjerljivo najčešća.

Q7 Smeta li vam nekorištenje hrvatskih dijakritičkih slova (č, ć, š, đ, ž) u elektroničkoj komunikaciji na hrvatskome jeziku (e-pošta, forumi, društvene mreže, teleteksti, SMS-ovi itd.)?

Answered: 1,963 Skipped: 37

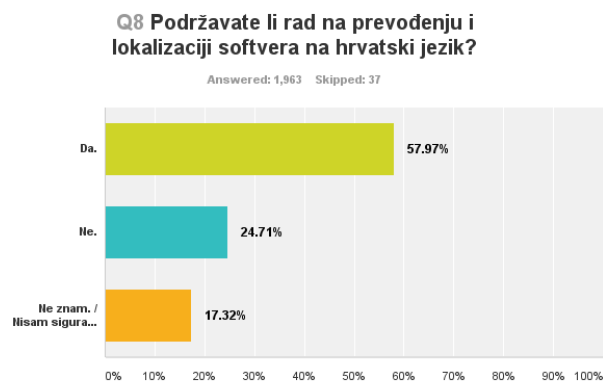
Slika 12. Prikaz odgovora na 7. pitanje o korištenju dijakritičkih znakova u e-komunikaciji

1. „Smeta mi ako se radi o službenoj komunikaciji, ali mi ne smeta ako je neslužbena komunikacija.“
2. „Ne smeta mi kada je preko mobitela, smeta mi ako je na računalu.“
3. „Ne smeta mi, ali je nekorištenje loša praksa.“
4. „Ponekad je bolje pisati bez dijakritičkih znakova zbog nekompatibilnosti softvera koji ih prikazuje.“
5. „Tehnologija još nije dovoljno zrela pa je lakše ne koristiti ih.“
6. „Nepisanje dijakritičkih znakova cijena je koju plaćamo korištenjem suvremene tehnologije.“
7. „Ne smeta jer sam navikao ili navikla bez njih.“
8. „Ne smeta mi, ali se trudim koristiti ih gdje mogu.“
9. „Dijakritičke bi znakove trebalo ukloniti radi jednostavnosti ili bolje čitljivosti u e-komunikaciji.“
10. „Dobro je koristiti hrvatske dijakritičke znakove, ali se kadšto oni pretvaraju u nerazumljive znakove koji otežavaju čitanje.“
11. „Pisanje SMS-a s dijakritičkim znakovima smanjuje broj raspoloživih znakova pa je bolje ne koristiti ih.“
12. „Smeta mi, ali mi smeta i kada se znakovi pretvore u neke druge.“
13. „Smeta mi, ali poruke SMS-a ne doživljavam dovoljno ozbiljno pa mi je svejedno.“
14. „Smeta mi jer je dosad njihovo nekorištenje bilo uvjetovano razvojem tehnologije, a sada više nema razloga za neuporabom.“
15. „Smeta mi samo u slučajevima kad dolazi do nejasnoća, npr. *oči* i *oci*.“
16. „Ne smeta mi jer dijakritički znakovi nepotrebno kompliciraju e-komunikaciju.“

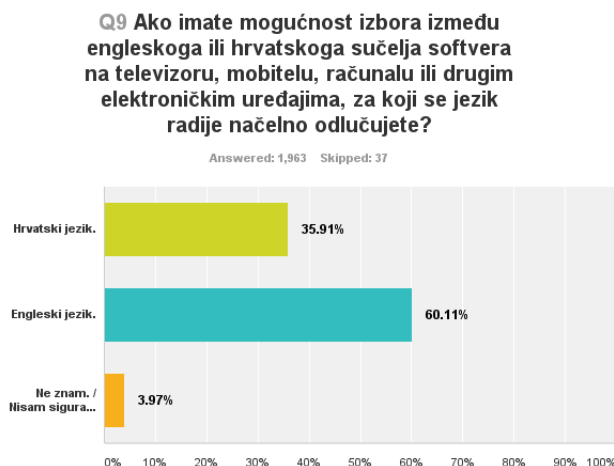

17. „Pisanje dijakritičkih znakova u e-komunikaciji tehničko je pitanje.“
18. „Smeta mi jer me nekorištenje dijakritičkih znakova ometa u čitanju.“
19. „Puno mi više smeta pisanje sh, ch i drugih zamjenskih kombinacija za dijakritičke znakove.“
20. „Smeta mi jer taj oblik komunikacije najčešće preferiraju oni koji pisanjem c skrivaju svoje nepoznavanje razlika između č i ć.“

Zanimljivo, samo je jedna osoba od 91 komentara naglasila da ju smeta što mobilni operatori višestruko naplaćuju poruke SMS-a koje sadržavaju dijakritičke znakove.

Slika 13. Prikaz odgovora na 8. pitanje o podržavanju rada na prevođenju i lokalizaciji softvera

Slika 14. Prikaz odgovora na 9. pitanje o preferiranome odabiru jezika na sučelju softvera

1.2.5.3. Kratki upiti o jezičnome svjetonazoru

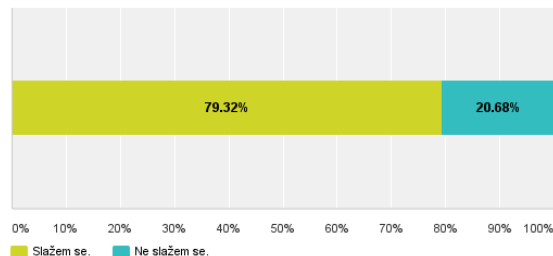
Skup 17 anketnih pitanja u kategoriji kratkih upita o jezičnome svjetonazoru imaju temeljni cilj da doprinesu stvaranju slike o profilu ispitanika, a široko zahvaćaju u stavove o jeziku. Ponuđeni su odgovori binarni čime se željelo postići da ispitanici na ovome dijelu što brže i spontanije reagiraju i prepoznaju svoju sklonost prema opciji „slažem se“ ili „ne slažem se“.

Pitanja namjerno nisu uvijek bila tematski grupirana, a izbjegavalo se da se pod odgovorom „slažem se“ uvijek nalazi odgovor za koje bi se pretpostavilo većinsko slaganje.

Prva se dva pitanja (10. i 11.) odnose na hrvatski jezik i njegove južnoslavenske susjedne standardne jezike. Jedno sadržava deklarativni upit o zasebnosti hrvatskoga u odnosu na bošnjački, crnogorski i srpski, a drugi o međusobnoj suradnji njihovih standardologa u zajedničkom pisanju nadnacionalnih pravopisnih priručnika. Ovim se pitanjima nastojalo ispitati u kojoj se mjeri hrvatski jezik doživljava samostalnim standardnim jezikom. Da bi se otklonila moguća zabuna ili konfliktnost pri odgovaranju, deseto je pitanje namjerno uključivalo pojam „zasebnosti“, a ne „različitosti“ oko koje bi neki lingvisti (npr. Kordić 2010) mogli biti suzdržani. Naime, čak i oni koji misle da se hrvatski jezik ne razlikuje u odnosu na druge južnoslavenske jezike, prihvaćaju činjenicu da su ti nacionalni jezici standardni, a što ih čini „zasebnima“ i „samostalnim“ (ako već ne i „različitima“). Iako bi bilo točnije upotrijebiti naziv „standardan“ u pitanju, nije ga se koristilo jer se pretpostavilo da će ciljnoj ispitnoj skupini riječ „zaseban“ više značiti nego naziv „standardan“.

Q10 Hrvatski jezik zasebni je jezik od bošnjačkoga (bosanskoga), crnogorskoga i srpskoga jezika.

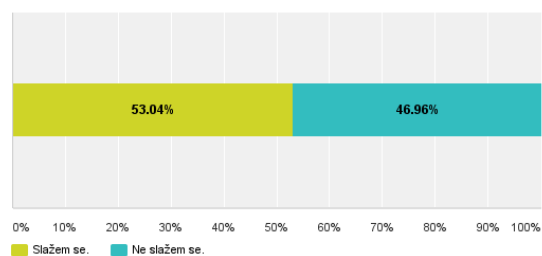
Answered: 1,842 Skipped: 158

Slika 15. Prikaz odgovora na 10. pitanje o zasebnosti hrvatskoga u odnosu na druge južnoslavenske jezike

Q11 Prihvatljivo mi je da hrvatski, bošnjački (bosanski), crnogorski i srpski standardolozi međusobno surađuju i zajednički pišu nadnacionalne pravopisne priručnike.

Answered: 1,842 Skipped: 158

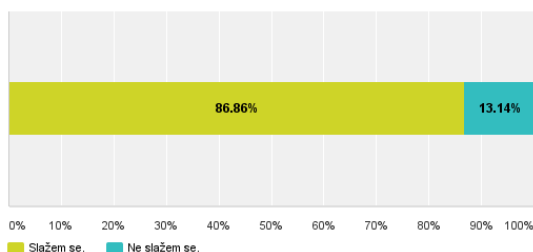

Slika 16. Prikaz odgovora na 11. pitanje o pravopisnoj suradnji južnoslavenskih standardologa

Sljedeća su se tri pitanja ticala osobnoga odnosa ispitanika prema vlastitoj i tuđoj pismenosti. Ovim se odgovorima željelo vidjeti u kojoj je mjeri korisnicima važna njihova vlastita razina pismenosti, odnosno kako doživljavaju opću razinu pismenosti drugih govornika hrvatskoga jezika. Iako se možda ne ističe među brojnim drugim pitanjima u ovoj kategoriji, dvanaesto je pitanje jedno od najvažnijih u ovoj vrsti: njime se pokušalo ispitati koliko ispitanici uopće povezuju pravopis i pismenost, odnosno smatraju li pravopisno pitanje hrvatskoga jezika ujedno i pitanjem vlastite pismenosti.

Q12 Pravopisno pitanje hrvatskoga jezika važno je jezično pitanje i bitna stvar moje osobne pismenosti.

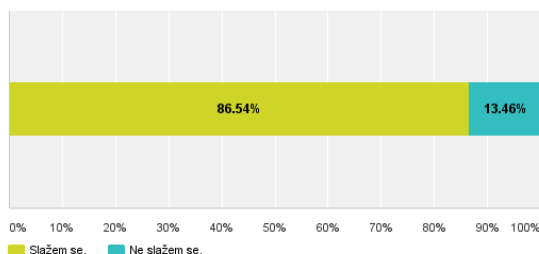
Answered: 1,842 Skipped: 158

Slika 17. Prikaz odgovora na 12. pitanje o važnosti pravopisa ispitaniku

Q13 Zadovoljan sam razinom vlastite pismenosti.

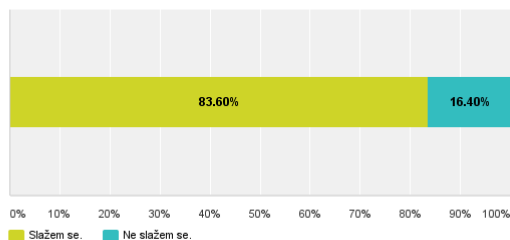
Answered: 1,842 Skipped: 158

Slika 18. Prikaz odgovora na 13. pitanje o zadovoljstvu vlastitom pismenošću

Q14 Opća je razina pismenosti izvornih govornika hrvatskoga jezika niska.

Answered: 1,842 Skipped: 158

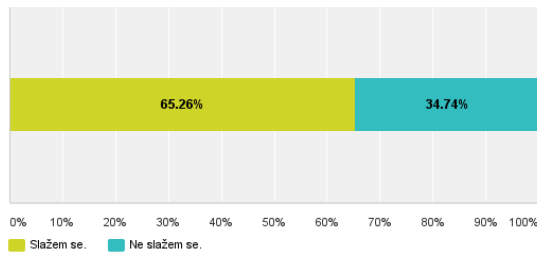

Slika 19. Prikaz odgovora na 14. pitanje o razini pismenosti izvornih govornika hrvatskoga jezika

Petnaesto, osamnaesto i devetnaesto pitanje trebala su utvrditi mišljenje o osobnoj prihvatljivosti pravopisnih reformi koja ciljaju ka pojednostavnjivanju pisanja, odnosno uvidjeti odnos ispitanika prema iznimkama i dvostrukostima u kontekstu pravopisne jasnoće.

Q15 Pravopisne reforme koje idu za ciljem pojednostavljanja pisanja prihvatljive su mi.

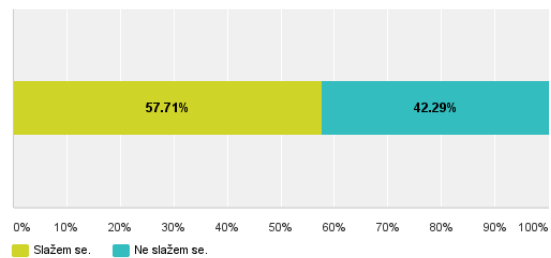
Answered: 1,842 Skipped: 158

Slika 20. Prikaz odgovora na 15. pitanje o prihvatljivosti pravopisnih reformi

Q18 Pravila koja dopuštaju dvostrukosti u pisanju zbunjuju i u konačnici nas čine manje pismenima.

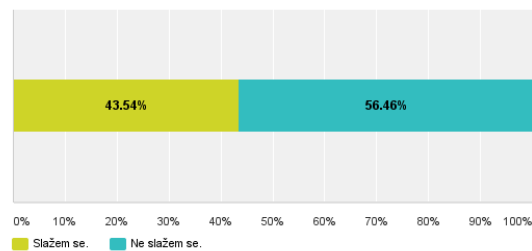
Answered: 1,842 Skipped: 158

Slika 21. Prikaz odgovora na 18. pitanje o zbunjivanju dvostrukoga pisanja

Q19 Iznimke u pravilima zbunjuju i u konačnici nas čine manje pismenima.

Answered: 1,842 Skipped: 158

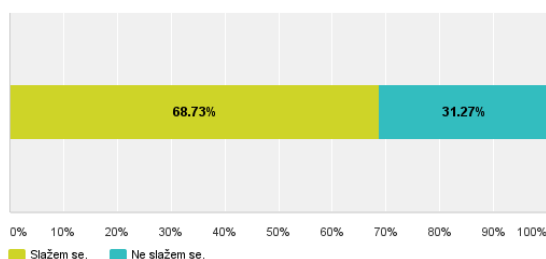

Slika 22. Prikaz odgovora na 19. pitanje o pravopisnim iznimkama

Budući da se u javnosti često spominje snažan utjecaj suvremene elektroničke komunikacije na jezičnu pismenost, dvadeseto je pitanje nastojalo potvrditi to uvriježeno mišljenje.

Q20 Utjecaj interneta i društvenih mreža negativno utječe na jezičnu pismenost.

Answered: 1,842 Skipped: 158

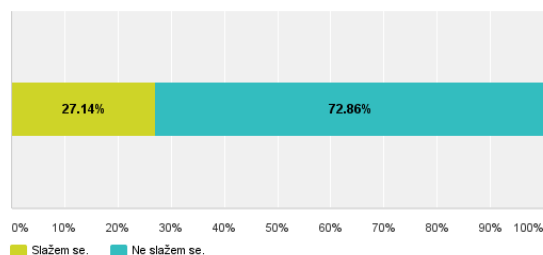

Slika 23. Prikaz odgovora na 20. pitanje o utjecaju interneta i društvenih mreža na jezik

Razmišljanje o prošlosti i budućnosti hrvatskoga jezika nastojala su se formulirati kroz dva upita od kojih je jedan političko-nacionalno motiviran i u pozadini mnogih jezičnih podjela u suvremenome hrvatskom društvu (pitanje o utjecaju jezičnih unitarizacija na hrvatski pravopis). Budućnost hrvatskoga jezika opisana je očekivanjima za hrvatski jezik u Europskoj uniji.

Q16 Mislim da će ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju dugoročno negativno utjecati na hrvatski jezik.

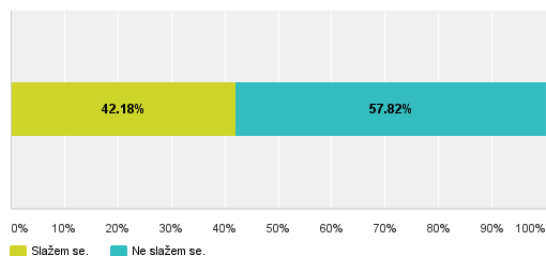
Answered: 1,842 Skipped: 158

Slika 24. Prikaz odgovora na 16. pitanje o utjecaju EU-a na hrvatski jezik

Q17 Da hrvatski jezik nije bio pod pritiskom jezične unitarizacije za vrijeme jugoslavenskih političkih asocijacija, hrvatski bi pravopis danas izgledao bitno drukčije.

Answered: 1,842 Skipped: 158

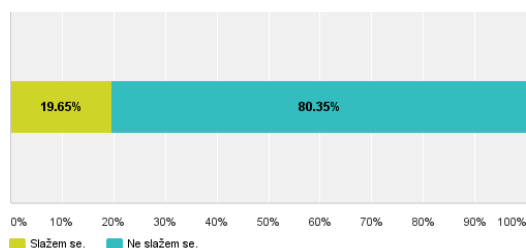

Slika 25. Prikaz odgovora na 17. pitanje o vezi hrvatskoga pravopisa i jugoslavenskih političkih asocijacija

Potreba za pravopisom u hrvatskome društvu, odnosno nužnost njegove primjene za akademske građane željela se potvrditi u 21. i 22. pitanju.

Q21 Akademski obrazovanim građanima općenito ne bi trebalo lektorirati tekstove.

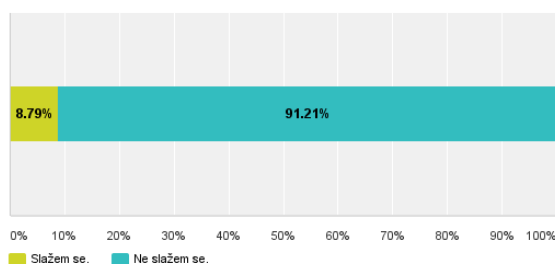
Answered: 1,842 Skipped: 158

Slika 26. Prikaz odgovora na 21. pitanje o potrebi lektoriranja tekstova obrazovanim građanima

Q22 Hrvatski jezik ne treba propisani pravopis jer ga nema ni engleski jezik.

Answered: 1,842 Skipped: 158

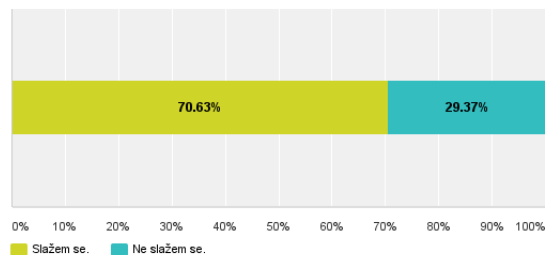
Slika 27. Prikaz odgovora na 22. pitanje o potrebnosti pravopisa za hrvatski jezik

Naknadno se uočava da je pitanje o lektoriranju moglo biti i preciznije sročeno. Naime, htjelo se pitati „je li nam lektorska služba potrebna kao takva“, a zbog akademskoga konteksta ove ankete ispalo je „jesu li akademski obrazovani građani dovoljno pismeni“.

U 23. i 26. pitanju nastojalo se stvoriti sliku o odnosu hrvatskoga jezika i entiteta koji ga definiraju. U jednome se tražilo mišljenje o potrebi postojanja središnjega regulatornog tijela za hrvatski jezik, a u drugome o Zakonu o javnoj uporabi hrvatskoga jezika.

Q23 Hrvatski jezik treba imati svoje središnje regulatorno tijelo.

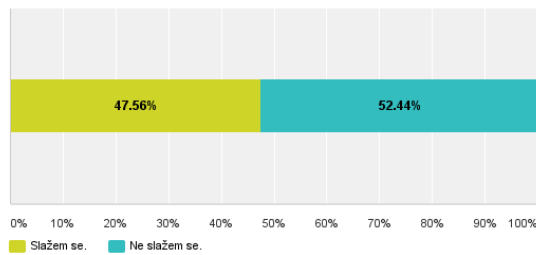
Answered: 1,842 Skipped: 158

Slika 28. Prikaz odgovora na 23. pitanje o potrebi postojanja središnjega regulatornoga tijela za hrvatski jezik

Q26 Ne treba donositi Zakon o javnoj uporabi hrvatskoga jezika.

Answered: 1,842 Skipped: 158

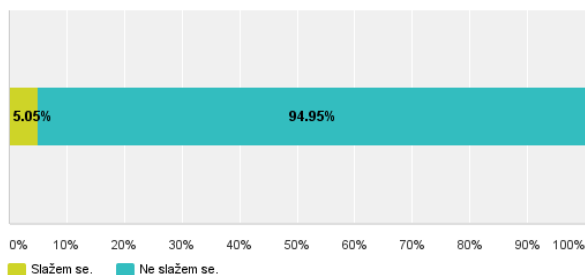

Slika 29. Prikaz odgovora na 26. pitanje o potrebi donošenja Zakona o javnoj uporabi hrvatskoga jezika

U zadnjim se dvama pitanjima tražilo mišljenje o načelnoj prihvatljivosti pisanja nekoliko odabranih prototipnih primjera prema dvama međusobno suprotstavljenim načelima od kojih oba nisu standardizirana u hrvatskim pravopisima. Osim čestotnoga toponimnog primjera („Nju Jork“), svi su se primjeri odnosili na (ne)provođenje glasovnih promjena jednačenja po zvučnosti, i to između predmetka i osnove. Zajedničko svim primjerima jest dosljednije provođenje fonološkoga, odnosno morfonološkoga pravopisnog načela.

Q24 Načelno mi je prihvatljivo pisanje "potčiniti", "Nju Jork", "pretstava" u hrvatskome jeziku.

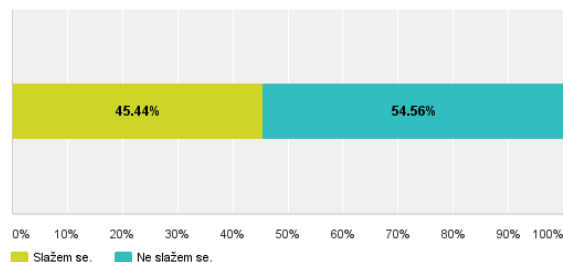
Answered: 1,842 Skipped: 158

Slika 30. Prikaz odgovora na 24. pitanje o prihvatljivosti pisanja (1)

Q25 Načelno mi je prihvatljivo pisanje "podkrovlje", "podpredsjednik", "nadprosječčan", "predpotopni", "podhodnik", "bezpravni" u hrvatskome jeziku.

Answered: 1,842 Skipped: 158

Slika 31. Prikaz odgovora na 25. pitanje o prihvatljivosti pisanja (2)

1.2.5.4. Razmišljanja o pravopisu

Peta anketna podstranica nalazila se u kategoriji „razmišljanja o pravopisu“ i sadržavala je 8 pitanja, a odnosila su se na one upite koji su imali višestruke odgovore kao i mogućnost dopisivanja vlastitoga mišljenja. Ta su razmišljanja bila u kontekstu hrvatskoga pravopisa i stranaca koji uče hrvatski jezik (27. pitanje) te prema inojezičnim pravopisima (33. pitanje), o pravopisnoj konzervativnosti, o afirmativnome ili negativnome stavu prema pravopisnoj normativnosti, o pravopisnoj konkurenciji ili unifikaciji te o počecima hrvatske pravopisne tradicije kao i o aktualnim pravopisnim priručnicima za hrvatski jezik.

Answer Choices	Responses
Ne znam. / Nisam siguran ili sigurna. / Ne želim odgovoriti.	32.34% 573
Fonološko i morfonološko uvjetovano pisanje.	28.33% 502
Odraz ije/je/e/i.	24.38% 432
Transkripcija i transliteracija.	6.38% 113
Drugo (odredite). Responses	6.26% 111
Sastavljeno i rastavljeno pisanje.	1.13% 20
Interpunkcija.	1.02% 18
Veliko i malo slovo.	0.17% 3
Total	1,772

Slika 32. Prikaz odgovora na 27. pitanje o težini savladavanja pravopisnih poglavlja za strance

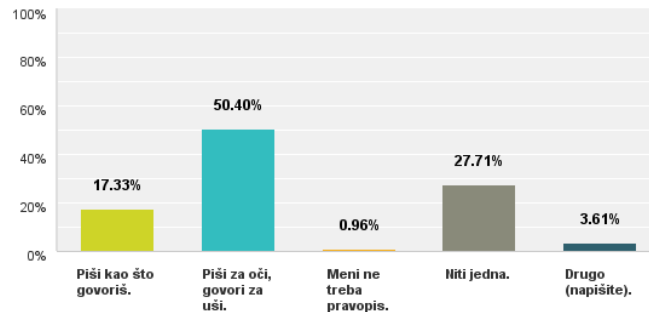
Pitanje pod rednim brojem 27. glasilo je: „Za koji dio hrvatskoga pravopisa mislite da stranci najteže savladavaju kada uče hrvatski jezik?“, a odgovori su prikazani u nastavku. Pod odgovorom „drugo (odredite)“ svoje je mišljenje upisalo 111 ispitanika, a ovdje se iznosi njihov sažetak. Uvjerljivo najviše odgovora odnosi se na prvu točku.

1. „Padeži i deklinacija.“
2. „Sve navedeno.“
3. „Č i ć, dž i đ.“
4. „Rodovi“
5. „Naglasak.“
6. „Raspored riječi u rečenici.“
7. „Gramatika.“
8. „Svršeni i nesvršeni glagoli.“
9. „Glagolska vremena.“
10. „Ovisi o jeziku odakle govornik dolazi.“
11. „Sve navedeno.“

Sljedeća dva pitanja tiču se načelnih prihvaćanja izjava koji bi trebali pomoći odrediti ispitanikov stav o hrvatskome pravopisu. Izjave su se odnosile na poznate izreke iz hrvatske pravopisne povijesti koje su pripadale vukovskoj i zagrebačkoj filološkoj školi. U odnosu na njih omogućio se i odabir koji upućuje na negativni stav prema pravopisu („meni ne treba pravopis“).

Q28 Koja izjava najviše odgovara vašemu stajalištu o hrvatskome pravopisu?

Answered: 1,772 Skipped: 228

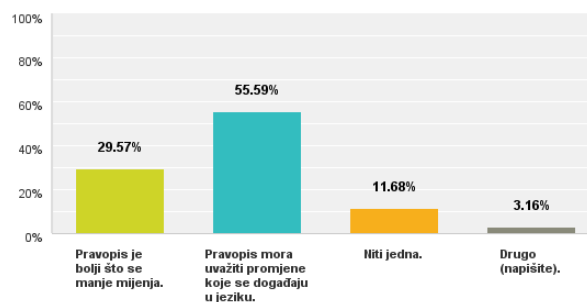
Slika 33. Prikaz odgovora na 28. pitanje o stajalištu o hrvatskome pravopisu

Pod odgovorom „drugo (napišite)“ ispitanici su mogli dopisati svoje mišljenje ako se ono razlikovalo od ponuđenih. Budući da se među 64 odgovora nalazi mnoštvo komentara koji ili nisu vezani za pitanje ili se samo rubno odnose na njega, u sažetku su navedeni samo oni prevladavajući relevantni odgovori. Prvi je odgovor najčešći.

1. „Uglavnom piši kao što govoriš.“
2. „Govori kao što pišeš.“
3. „Ono što se trenutavno koristi, to je ispravno.“
4. „Piši da te se razumije.“
5. „Piši kako je standardizirano.“
6. „Svejedno je kako se piše dok se izgovara jednako.“
7. „Trebalo pisati i govoriti bez iskrivljavanja riječi.“

Q29 Koja izjava najviše odgovara vašemu stajalištu o hrvatskome pravopisu?

Answered: 1,772 Skipped: 228

Slika 34. Pregled odgovora na 29. pitanje o pravopisnoj otvorenosti i zatvorenosti

Pitanje pod rednim brojem 29. ispituje stav javnosti o zatvorenosti ili otvorenosti promjenama u pravopisu. Pravopisna se zatvorenost može nazivati i konzervativnošću iako je taj izraz

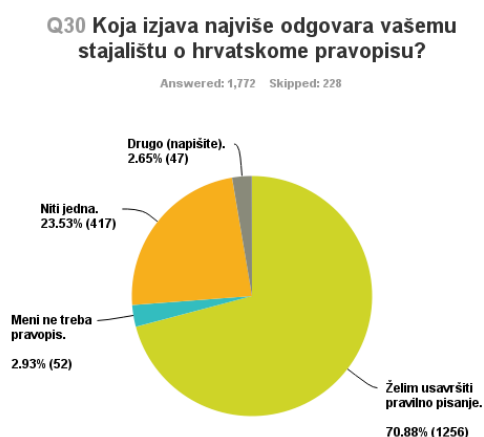

opterećen izvanjezičnom konotativnošću koja dijelu javnosti može predstavljati negativno određenje.

Kao i u prošleme pitanju, odgovori u nastavku predstavljaju sažetak komentara koji su relevantni za postavljeno pitanje, čime se dio odgovora izuzeo.¹⁶ Među dopisanim odgovorima najčestotnije je prvo rješenje, a često je i drugo i treće.

1. „I prvo i drugo ili ravnoteža prvih dvaju odgovora.“
2. „Promjene treba uvažavati, ali ne prečesto.“
3. „Promjene su prihvatljive ako kreću od govornika.“
4. „Stručnjaci moraju odlučiti između prve i druge izjave.“
5. „Pravopis mora uvažavati promjene koje se događaju u jeziku, ali kriteriji bi trebali biti strogi.“
6. „Promjene su poželjne ako se time postiže pojednostavnjenje.“
7. „Promjene su prihvatljive ako su dugoročno zamišljene i općeprihvatljive.“
8. „Pravopis ne smije uvažavati promjene koje se događaju u jeziku u smislu potuđivanja jezika.“
9. „Pravopis mora uvažiti samo bitne promjene.“
10. „Pravopis je dobar ako opisuje jezik, ali ga pritom ne mijenja i ne utječe na razvoj jezika.“
11. „Pravopis kroz promjene treba utjecati na jezik da se neke pogreške ne ustale.“

Odgovori na trideseto pitanje ciljaju stvoriti sliku hrvatske akademske javnosti o odnosu prema pravilnome pisanju i spremnosti na njegovo prihvaćanje.

Slika 35. Prikaz odgovora na 30. pitanje o odnosu prema pravilnome pisanju

¹⁶ Primjerice, stav „hrvatski jezik treba imati samo jedan pravopis“ ili „nemam mišljenje o tome pitanju“.

Dio je ispitanika (47) dopisao svoje mišljenje među kojima se izdvajaju sljedeći odgovori. I ovdje se ističe da odgovori koji nisu bili u korelaciji s ponuđenim odgovorima nisu uzeti u obzir (primjerice, mišljenje da „pravopis treba prilagoditi govorniku“ ili „treba postojati jedan pravopis“). Dopisani odgovori tiču se osobnoga stava ispitanika o pravopisu i pravilnome pisanju u kontekstu njegove potrebe za pravopisanjem.

1. Pravopis sam naučio u svojoj ranoj fazi obrazovanja i nemam potrebe za daljnjim usavršavanjem.
2. Želim usavršiti pisanje, ali uz pojednostavnjivanje pravila.
3. Želim usavršiti pisanje, ali uz poštivanje višestoljetne tradicije.
4. Želim pisati pravilno, ali to nije nužno u vezi s pravopisom.
5. Želim više vremena i truda ulagati u kvalitetu jezičnoga sadržaja, a ne njegove forme. To je i najveći problem suvremenih pravopisa.
6. Propisivanje pravilnoga pisanja je puristički čin suprotan živoj i slobodnoj naravi jezika.
7. Usavršavanje pravilnoga pisanja nije moguće zbog postojanja različitih pravopisnih priručnika i pravila.

Mišljenje o početcima pravopisne tradicije za hrvatski jezik tražilo se u 31. pitanju s ponuđenim odgovorima koji bi trebali simbolizirati pravopisna razdoblja koja imaju jezičnu ili izvanjezičnu (nacionalno-političku) važnost. Tako su se pravopisnim razdobljima smatrala vremena nastanka prvih hrvatskih latiničnih tekstova, prva pravopisna standardizacija u drugoj polovici 19. stoljeća (vrijeme dominacije morfonološkoga pravopisa), druga standardizacija početkom 20. stoljeća (vrijeme dominacije fonološkoga pravopisa), odnosno razdoblja nakon Drugoga svjetskog rata te suvremeno doba Republike Hrvatske. Iako bi doprinijelo jednoznačnosti pitanja, posebno istaknuti „morfonološki“ i „fonološki“ podatak u razdobljima želio se izbjeći da se izravno ne sugerira odgovor pa su se ponuđene opcije kronološki kategorizirale i odredile jasnim političkim granicama. Time je ovo pitanje nefilozofima bilo teže za odgovoriti (što se vidi i iz 36,8 % suzdržanih kao najbrojnijega odgovora) pa će se o tekstu ovoga pitanja u budućim anketama još razmisliti.

Kada po vašemu mišljenju započinje hrvatska pravopisna tradicija?

Answered: 1,772 Skipped: 228

Answer Choices	Responses
U vrijeme prvih zapisanih latiničnih tekstova na hrvatskome jeziku.	22.35% 396
U vrijeme prve standardizacije hrvatskoga jezika u drugoj polovici 19. stoljeća.	27.09% 480
U vrijeme druge standardizacije hrvatskoga jezika početkom 20. stoljeća.	5.19% 92
U vrijeme nakon drugoga svjetskog rata.	2.48% 44
U vrijeme nakon osamostaljenja i međunarodnoga priznanja hrvatske države.	4.40% 78
Ne znam. / Nisam siguran ili sigurna. / Ne želim odgovoriti.	36.85% 653
Drugo (odredite).	Responses 1.64% 29
Total	1,772

Slika 36. Prikaz odgovora na 31. pitanje o početku pravopisne tradicije za hrvatski jezik

I u ovome se pitanju dopustila mogućnost upisivanja vlastita mišljenja, a to je iskoristilo relativno malo ispitanika – tek njih 29 čiji se odgovori sažimaju u nastavku. Najčestotniji je odgovor bio pod rednim brojem 1.

1. Od prvih zapisa na hrvatskome jeziku (neovisno o pismu).
2. 18. stoljeće i vrijeme oblikovanja štokavskoga i kajkavskoga književnoga jezika.
3. Pravopisna tradicija materinskoga jezika započinje trenutkom rođenja i sve je prije toga nevažno.

Vjerujete li u potrebu za konkurencijom među pravopisnim priručnicima?

Answered: 1,772 Skipped: 228

Answer Choices	Responses
Ne, dobro je imati samo jedan pravopis i jedinstvena pravila o pravilnome pisanju.	77.88% 1,380
Ne znam. / Nisam siguran ili sigurna. / Ne želim odgovoriti.	10.67% 189
Da, pravopisi se kao priručnici ne razlikuju od gramatika i rječnika gdje je uobičajeno imati različite metodologije, opise, opsege, ciljeve i korisnike.	9.76% 173
Drugo. (Dopišite).	Responses 1.69% 30
Total	1,772

Slika 37. Prikaz odgovora na 32. pitanje o potrebi postojanja međusobno konkurentnih pravopisnih priručnika za hrvatski jezik

U želji da se ispita mišljenje javnosti o trenutačnoj kroatističkoj situaciji vezano za višeprovopisje, postavljeno je pitanje o potrebi postojanja konkurencije između pravopisnih priručnika.

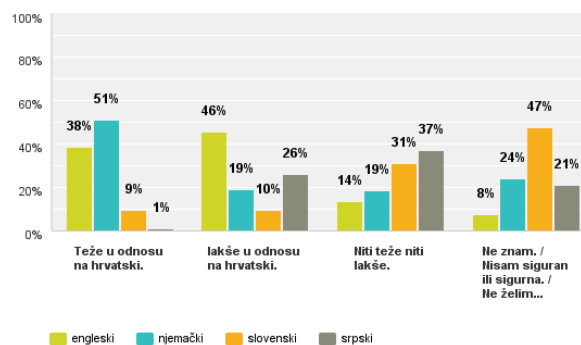
Dopisani odgovori u sažetku su upućivali na sljedeća razmišljanja od kojih su najčešća prva dva:

1. I jedno i drugo.
2. Dobro je imati jedan pravopis i jedinstvena pravila, ali se do njega dolazi konkurencijom i izborom struke i javnosti.
3. Dovoljan je jedan pravopis, ali kada postoji sumnja u kvalitetu, bolje je imati izbor.
4. Pravila trebaju biti jedinstvena, a izdavačke kuće mogu ta pravila različito grafički uobličiti, donositi manji ili veći broj primjera itd.
5. Dobro je imati jedan pravopis, ali je bitno tko će biti jezični regulator.
6. Jezik je predinamičan da bi mogao biti opisan u samo jednome pravopisu.
7. Pravopis je društveno-politička kategorija i država ima pravo ovlastiti nekoga da odredi pravopisna pravila. Nema demokracije u pravopisu koji se tiče javnih službi.
8. Pravopis nije lingvističko pitanje. S obzirom na arbitrarni karakter pravopisa, sva su rješenja moguća.

Trideset i treće pitanje po redu željelo je ispitati mišljenje javnosti o usporedbi savladavanja pravilnoga pisanja u hrvatskome u odnosu na engleski, njemački, slovenski i srpski. Odabrani

Q33 Mislite li da je pravilno pisanje u hrvatskome jeziku načelno teže savladati nego što je to slučaj s drugim jezicima (odaberite odgovor za ponudene jezike)?

Answered: 1,772 Skipped: 228

Slika 38. Prikaz odgovora na 33. pitanje o usporedbi lakoće savladavanja pravilnoga pisanja u drugim jezicima u odnosu na hrvatski

su engleski i njemački kao svjetski jezici bliski hrvatskim govornicima te slovenski i srpski među južnoslavenskim jezicima. Slovenski je jezik odabran jer je njegova pravopisna osnovica utemeljena na većinski morfonološkome načelu, odnosno srpski s izraženijim fonološkim pravopisnim načelom. Osim što hrvatski jezik s njima ima snažne povijesne veze, riječ je o susjednim južnoslavenskim jezicima za koje se pretpostavljalo da će hrvatski govornici moći iznijeti svoje mišljenje.

Važnim pitanjem o najčešćem odabiru pravopisnoga priručnika za hrvatski jezik završava četvrti anketni odjeljak. Ispitanici su mogli odabrati više odabira, ali su mogli i ne odabrati niti jedan ponuđeni odgovor. Budući da je poznat podatak o odustalim ispitanicima na četvrtoj anketnoj podstranici (228), može se precizno odrediti i broj onih koji nisu odabrali niti jedan pravopisni priručnik, a koji pretpostavlja populaciju koja se ne služi pravopisnim priručnicima.

Kojim se pravopisnim priručnikom hrvatskoga jezika najviše služite? (Moguće je odabrati više njih ili niti jedan ponuđeni odgovor.)

Answered: 1,328 Skipped: 672

Answer Choices	Responses
Babić-Finka-Moguš ("Hrvatski pravopis", Školska knjiga).	51.05% 678
"Hrvatski pravopis", Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.	30.50% 405
Anić-Silić ("Pravopis hrvatskoga jezika", Novi Liber i Školska knjiga).	30.20% 401
Badurina-Marković-Mičanović ("Hrvatski pravopis", Matica hrvatska).	10.24% 136
Babić-Ham-Moguš ("Hrvatski školski pravopis", Školska knjiga).	7.68% 102
Total Respondents: 1,328	

Slika 39. Prikaz odgovora na 34. pitanje o odabiru pravopisnih priručnika za hrvatski jezik

Riječ je o 444 ispitanika koji čine omjer od 33,4 % u odnosu na broj ispitanika koji su odabrali barem jedan pravopis. Drugim riječima, dvije trećine ispitanika koristi se najmanje jednim pravopisnim priručnikom.

Da bi se olakšao odabir, popis aktualnih pravopisnih priručnika za hrvatski jezik nije uzimao u obzir izdanja. Ovome je odabiru mogao biti pridružen i pravopis Babić-Moguš (2011.), ali budući da je on nasljednik pravopisnih rješenja iz Babić-Finka-Moguš, nije ga se posebno uvrštavalo također iz razloga jednostavnosti anketnoga pitanja. S druge strane, *Hrvatski pravopis* autora Babić-Ham-Moguš uvrstio se u popis jer je on imenovani školski priručnik pa je kao predstavnik svoje vrste bio zanimljiv za selekciju.

Koristan je podatak koliko je ispitanika odabralo svih pet priručnika – 11 ispitanika što čini udio od 0,8 % od onih koji su odabrali barem jednu opciju.

Slijedi omjer koji su odabrali samo po jedan priručnik (poredano prema čestotnosti):

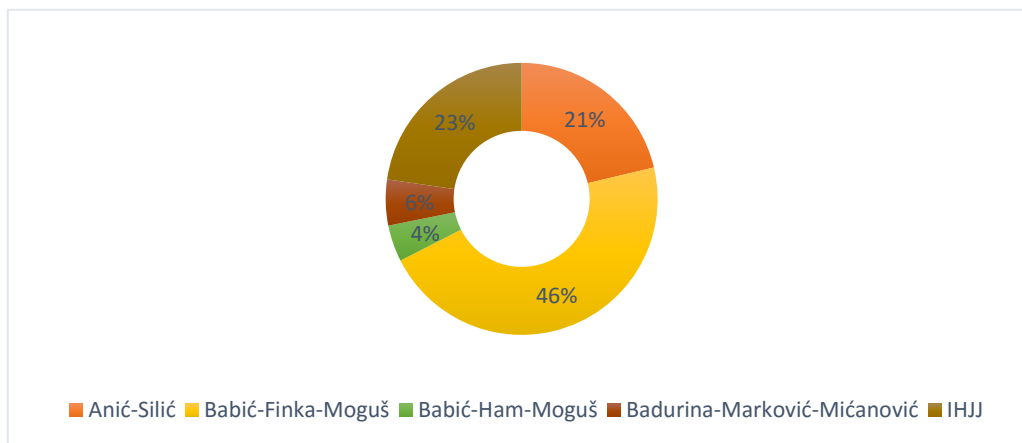
Samo Babić-Finka-Moguš odabralo je 458 ispitanika što čini udio od 46 % ispitanika od onih koji su odabrali barem jednu od pravopisnih opcija.

Samo pravopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje odabralo je 225 ispitanika što čini udio od 23 % od onih koji su odabrali barem jednu od pravopisnih opcija.

Samo Anić-Silić odabralo je 211 ispitanika što čini udio od 21 % ispitanika od onih koji su odabrali barem jednu od pravopisnih opcija.

Samo Badurina-Marković-Mićanović odabralo je 54 ispitanika što čini udio od 6 % od onih koji su odabrali barem jednu od pravopisnih opcija.

Samo Babić-Ham-Moguš odabralo je 43 ispitanika što čini udio od 4 % od onih koji su odabrali barem jednu od pravopisnih opcija.

Slika 40. Prikaz omjera odabira samo jednoga pravopisnog priručnika

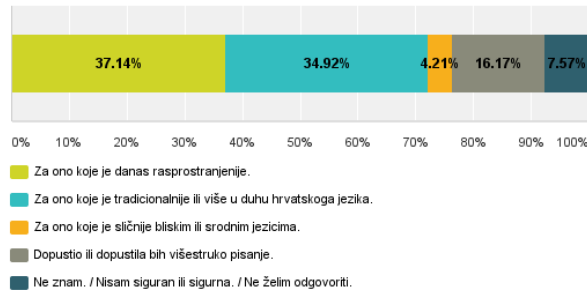
1.2.5.5. Pravopisne smjernice

U zadnjemu anketnom dijelu nalazilo se šest pitanja, koji zajedno s prethodnim odjeljkom i pitanjima o razmišljanju o pravopisu čine središnji dio ankete. Ova skupina upita imala je za cilj steći uvid o svim onim pravopisnim aspektima o kojima se vodila polemika i o čemu se raspravlja u stručnim krugovima. Ispitanici su namjerno stavljeni u ulogu osobe koja se treba odlučiti za jedno od predloženih rješenja ili za jedno pravopisoslovno načelo (ili više njih) prema kojima se vode jezični standardolozi. Odgovori na ova pitanja u znatnijoj su mjeri doprinijela krajnjim zaključcima anketne raščlambe koja će uslijediti u sljedećemu poglavlju. Osim jednoga pitanja, sva su ostala imala isključenu mogućnost dopisivanja teksta. To se dopustilo samo za 39. pitanje (ono jesu li korisnici doista i spremni promijeniti svoju naviku pisanja) koje je zbog svoje važnosti namjerno ostavljeno da bude otvoreno za raspravu.

Trideset i peto pitanje ispitanika je stavljalno u ulogu jezičnoga standardologa s više ravnopravnih načina pisanja koji se mora odlučiti na načelo prema kojemu će napisati pravilo pisanja.

Q35 Zamislite da ste jezični standardolog i da imate dva načina ili više ravnopravnih načina pisanja i morate napisati pravilo pisanja o tome. Za koje biste se rješenje odlučili?

Answered: 1,664 Skipped: 336

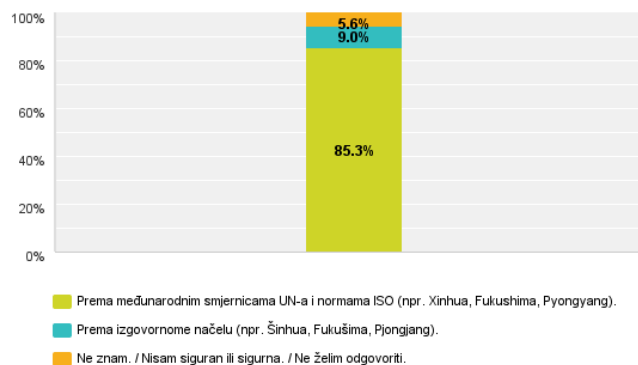
Slika 41. Prikaz odgovora na 35. pitanje o odabiru kriterija za pravopisno pravilo u slučaju više ravnopravnih načina pisanja

Sljedeće se pitanje odnosilo na pitanje pisanja imena iz nelatiničnih jezika. Odabrana su tri primjera iz dalekoistočnih jezika koji pišu tzv. CJK pismom (kineski, japanski i korejski, eng. *Chinese, Japanese and Korean*), i to oni koji su vrlo poznati govornicima hrvatskoga (prvi je primjer ime kineske državne izvještajne agencije, drugo je ime grada u Japanu poznatog po nuklearnoj havariji, a treći je grad u Sjevernoj Koreji).¹⁷

Trideset i sedmo pitanje tiče se odabira načela pisanja kada se pravila hrvatskoga jezika nalaze suprotstavljena pravilima ili uvriježenome načinu pisanja unutar neke struke. Da bi primjeri bili što reprezentativniji, uzeti su nazivi kemijskih elemenata.

Q36 Koji bi bio vaš odabir u pisanju imena iz nelatiničnih jezika?

Answered: 1,664 Skipped: 336

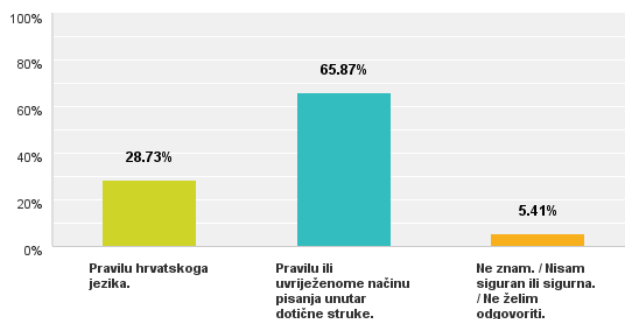

Slika 42. Prikaz odgovora na 36. pitanje o pisanju imena iz nelatiničnih jezika

¹⁷ Problem pisanja imena iz nelatiničnih jezika daleko je složeniji nego što se može sažeti u jednom anketnom upitu, pa su se pitanje i primjeri vrlo poopćili radi razumljivosti.

Q37 Kojemu biste se pravopisnome rješenju priklonili kada biste imali međusobno suprotstavljena pravila pisanja (npr. pisanje naziva kemijskih elemenata kirij/curij, borij/bohrij itd.)?

Answered: 1,664 Skipped: 336

Slika 43. Prikaz odgovora na 37. pitanje o izboru pisanja u slučaju suprotstavljenih pravila pisanja hrvatskoga jezika i pravila struke

Trideset i osmo pitanje tiče se pet općih pravopisoslovnih načela prema kojima se stvaraju pravopisna pravila. Riječ je o načelima jednostavnosti, jednoznačnosti, prihvaćenosti, usustavljenosti i tradicionalnosti (o kojima se više piše u poglavlju „Ciljevi normiranja pisanja i načela hrvatske pravopisne standardizacije“), a anketno je odgovaranje tako složeno da su ispitanici odgovore mogli ručno pomicati gore ili dolje, odnosno promijeniti brojku u padajućemu izborniku. Prikaz odgovora nije poredan prema distribuciji nego prema statističkome ponderiranom prosjeku (eng. *weighted average*).

Rezultati se tumače na sljedeći način: prva su dva kriterija, obilježeni vrijednošću 3,49, dobila najveću statističku važnost, a najmanju vrijednost ima kriterij s vrijednošću 2,52. Prvih pet stupaca označen brojkama od 1 do 5 predstavljaju redni broj, odnosno mjesto kriterija u poretku. Na primjeru kriterija jednostavnosti 32,63 % ispitanika ga je stavilo na prvo, najvažnije mjesto, 22,84 % ga je stavilo na drugo mjesto itd. sve do 12,44 % koji su ga stavili na posljednje, peto mjesto. Zbroj tih postotaka, dakako, mora činiti vrijednost 100 %.

Poredajte pravopisoslovna načela prema važnosti (pomičite odgovore gore/dolje ili promijenite brojku u padajućemu izborniku):

Answered: 1,664 Skipped: 336

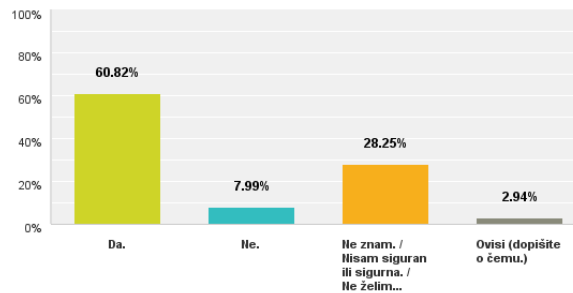
	1	2	3	4	5	Total	Average Ranking
Jednostavnost (kriterij "što lakše naučiti i zapamtiti, to manje griješiti").	32.63% 543	22.84% 380	17.67% 294	14.42% 240	12.44% 207	1,664	3.49
Jednoznačnost (kriterij "što manje iznimaka i višestrukosti").	22.96% 382	31.97% 532	23.14% 385	14.78% 246	7.15% 119	1,664	3.49
Prihvaćenost (kriterij "što raširenije, to prihvatljivije").	12.38% 206	18.15% 302	30.11% 501	23.08% 384	16.29% 271	1,664	2.87
Usustavljenost (kriterij "što znanstveno utvrđenije, to vjerodostojnije").	18.57% 309	13.88% 231	13.88% 231	19.11% 318	34.56% 575	1,664	2.63
Tradicionalnost (kriterij "što stalnije, to bolje").	13.46% 224	13.16% 219	15.20% 253	28.61% 476	29.57% 492	1,664	2.52

Slika 44. Prikaz odgovora na 38. pitanje o poretku pravopisoslovnih načela

Predzadnje, 39. pitanje jedno je od ključnih pitanja jer želi utvrditi koliko je ispitanika uopće spremno promijeniti svoju naviku pisanja (ako bi promjena počivala na njima prihvatljivim kriterijima čiji su poredak odredili u prošleme pitanju).

Q39 Biste li bili spremni promijeniti svoju naviku u pisanju hrvatskoga jezika ako bi neka zamišljena promjena pravopisnih pravila bila u skladu s vašim odabirom kriterija iz prethodnoga pitanja?

Answered: 1,664 Skipped: 336

Slika 45. Prikaz odgovora na 39. pitanje o spremnosti promjene navike pisanja

Ovo je jedino pitanje u odjeljku koje je zbog svoje važnosti omogućivalo dopisivanje odgovora. Ukupno je 49 ispitanika navelo svoje mišljenje, a koji se mogu sažeti u sljedećim tvrdnjama:

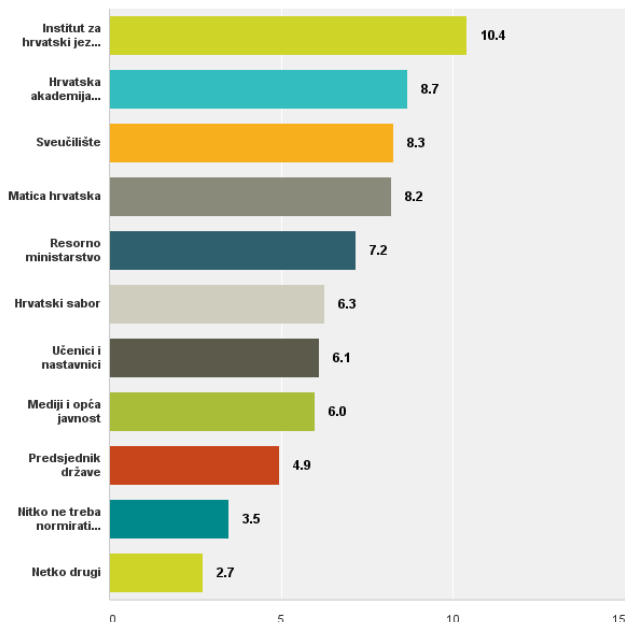
1. „Ovisi o konkretnome primjeru.“
 „Teško je općenito poredati načela jer su u različitim primjerima različito poredana.“
 „Nestručnjaku je teško odgovoriti što sve određeni kriterij podrazumijeva.“

2. „S vremenom bih prihvatio ili prihvatila promjenu, ali bi brzina prihvaćanja ovisila o mome slaganju s promjenom.“
3. „Unatoč tome što je jezik živ, nikada ne bih mijenjao ili mijenjala ništa u pisanju.“
4. „Ovisi o tome bi li promjena bila prihvaćena.“
5. „Ovisi o tome služe li kriteriji u političke svrhe. Ako služe, promjene mi nisu prihvatljive. Ako je riječ o kodificiranju prirodnog razvoja jezika, onda su mi promjene prihvatljive.“
6. „Ovisi o tome koliko je promjena različita o moje dosadašnje navike pisanja.“
7. „Ovisi je li promjena smisljena.“
8. „Ovisi o motivima za uvođenje promjene. Svaki motiv mora biti argumentirano opravdan i utemeljen. Gornji kriteriji mogu samo poslužiti u rangiranju argumenata jednake snage.“
9. „Ovisi o logici.“
10. „Ovisi o tome u kojoj bi mjeri promjenu i sam spontano prihvatio.“
11. „Ovisi o tome bi li promjene prihvatila cjelokupna jezična zajednica.“
12. „Ovisi o potrebnosti promjene pravila pisanja.“

Zadnje, 40. pitanje bitno je po tome jer su ispitanici morali poredati institucije ili čimbenike po važnosti u normiranju pravopisa. Iz ovih se odgovora željelo stvoriti statističko mišljenje o stavu akademske javnosti o temi koja je dosad stvarala žustre polemike. Pitanje je također omogućivalo ručno pomicanje odgovora gore ili dolje, odnosno odabir brojke u padajućemu izborniku, ali uz novost da su se pojedini odgovori mogli posve isključiti. Isključivanje odgovora značilo je da odabrana institucija uopće nije bila smatrana odsudnim čimbenikom u pravopisnome normiranju.

Q40 Poredajte sljedeće institucije ili čimbenike po važnosti u normiranju pravopisa (pomičite odgovore gore/dolje ili promijenite brojku u padajućemu izborniku; odgovore možete isključiti ako smatrate da nisu relevantni):

Answered: 1,664 Skipped: 336

Slika 46. Prikaz grafikonskih rezultata na 40. pitanje o važnosti institucija u normiranju pravopisa

Osim prikaza ponderiranoga prosjeka s prethodne slike, da bi se bolje predočili rezultati daje se i tablični prikaz s apsolutnim i relativnim vrijednostima. Rezultati se iščitavaju na isti način kao što je to navedeno za prošlo pitanje.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	Isključi iz odgovora.	Total	Average Ranking
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje	68.03% 1,132.0	13.76% 229.0	5.83% 97.0	4.27% 71.0	1.50% 25.0	1.14% 19.0	0.42% 7.0	0.30% 5.0	0.24% 4.0	0.00% 0.0	0.18% 3.0	4.33% 72.0	1,664	10.39
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti	5.65% 94.0	25.12% 418.0	23.74% 395.0	14.48% 241.0	10.88% 181.0	3.91% 65.0	1.68% 28.0	1.02% 17.0	0.54% 9.0	0.18% 3.0	0.24% 4.0	12.56% 209.0	1,664	8.66
Sveučilište	6.61% 110.0	17.19% 286.0	18.33% 305.0	22.78% 379.0	12.20% 203.0	4.33% 72.0	6.31% 105.0	1.50% 25.0	0.24% 4.0	0.18% 3.0	0.00% 0.0	10.34% 172.0	1,664	8.27
Matica hrvatska	3.55% 59.0	20.85% 347.0	20.31% 338.0	16.59% 276.0	10.04% 167.0	8.17% 136.0	3.91% 65.0	1.86% 31.0	1.14% 19.0	0.24% 4.0	0.18% 3.0	13.16% 219.0	1,664	8.22
Resorno ministarstvo	2.04% 34.0	6.73% 112.0	10.70% 178.0	10.64% 177.0	14.48% 241.0	10.58% 176.0	7.39% 123.0	4.03% 67.0	2.10% 35.0	0.42% 7.0	0.24% 4.0	30.65% 510.0	1,664	7.16
Hrvatski sabor	3.19% 53.0	3.06% 51.0	3.43% 57.0	5.83% 97.0	6.48% 108.0	9.74% 162.0	7.15% 119.0	8.58% 143.0	3.25% 54.0	1.26% 21.0	0.72% 12.0	47.30% 787.0	1,664	6.26
Učenci i nastavnici	1.50% 25.0	3.25% 54.0	5.59% 93.0	7.27% 121.0	14.12% 235.0	14.00% 233.0	8.65% 144.0	5.65% 94.0	11.72% 195.0	0.78% 13.0	0.12% 2.0	27.34% 455.0	1,664	6.10
Mediji i opća javnost	2.46% 41.0	3.49% 58.0	3.91% 65.0	6.61% 110.0	8.59% 143.0	13.58% 226.0	11.48% 191.0	12.68% 211.0	6.43% 107.0	0.66% 11.0	0.42% 7.0	29.69% 494.0	1,664	5.98
Predsjednik države	0.84% 14.0	2.28% 38.0	1.74% 29.0	1.32% 22.0	2.64% 44.0	3.73% 62.0	7.03% 117.0	7.09% 118.0	9.74% 162.0	2.46% 41.0	1.20% 20.0	59.92% 997.0	1,664	4.94
Nitko ne treba normirati pravopis	3.49% 58.0	0.48% 8.0	0.30% 5.0	0.42% 7.0	1.02% 17.0	1.26% 21.0	2.04% 34.0	2.28% 38.0	2.28% 38.0	20.31% 338.0	5.23% 87.0	60.88% 1,013.0	1,664	3.48
Nitko drugi	1.26% 21.0	0.36% 6.0	0.36% 6.0	0.48% 8.0	1.32% 22.0	1.56% 26.0	3.19% 53.0	3.48% 58.0	3.43% 57.0	6.91% 115.0	21.21% 353.0	56.48% 940.0	1,664	2.72

Slika 47. Prikaz tabličnih rezultata za 40. pitanje o važnosti institucija u normiranju pravopisa

1.2.6. Raščlamba rezultata

U ovome se poglavlju raščlanjuju dobiveni rezultati iz kojih se nastojalo doći do krajnjih zaključaka o hrvatskome jeziku kao i o potrebnome smjeru kroatističke jezične politike.

Dobiveni rezultati raščlanili su se izolirano i u kontekstu, te cjelovito i uvjetovano. To znači da su se, osim komentiranja apsolutnih statističkih veličina, uspoređivali i ishodi ovisno o tome kako su ispitanici odgovorili na koje pitanje. Bilo je zanimljivo uočavati u čemu su se razlikovale skupine koje su različito odgovarale na pitanje je li hrvatski jezik zaseban u odnosu na druge južnoslavenske standardne jezike, ili kako su na pitanja odgovarali filolozi u odnosu na one ispitanike koji se nisu izjasnili da pripadaju filološkoj struci itd. Odstupanja u odgovorima smatrala su se statistički relevantna ako su prelazila granicu od 5 %. Pritom je metodološki točnije uspoređivati suprotstavljene rezultate dviju skupina ispitanika, a ne rezultat jedne skupine s ukupnim prosjekom odgovora na neko pitanje.

1.2.6.1. O ispitanicima

Anketna skupina očekivano je ravnomjerno raspodijeljena: najveći je broj ispitanika star od 26 do 35 godina (29,95 %) dok sljedeće skupine opadaju kako odmiču generacijska desetljeća pa je tako starijih od 66 godina tek 35. Populacija od 36 do 55 predstavlja trećinu (34,3 %), a ona od 26 do 55 godina dvije trećine ispitanika (64,25 %), čime su na zanimljiv način mogli uspoređivati generacijski rezultati.

Podijeljenost populacije prema kronološkoj se dobi podudara s rezultatima najvišega akademskoga stupnja ispitanika. Osoba sa srednjom i višom stručnom spremom (ili studijem u tijeku i prvostupništvom) zajedno čini 38,1 %, a što je u ravnoteži sa skupinom koja ima visoku stručnu spremu i magisterij struke (31 %), odnosno prema magistrima ili doktorima znanosti (30,60 %).

Relevantnost ankete dobiva na važnost jer je velika većina ispitanika izvan filološke struke – više od 1600 osoba ili 80 % anketne populacije o jeziku će govoriti izvan profesionalnih okvira.

O profilu anketne populacije najviše se može doznati iz trećega anketnog dijela sa skupinom kratkih upita o jezičnome svjetonazoru iz čega se zaključuju sljedeće statistički relevantne informacije (poredano po statističkoj važnosti):

1. Načelna neprihvatljivost pisanja „potčiniti“, „Nju Jurk“ i „pretstava“ (94,95 %).
2. Afirmativno mišljenje o potrebi postojanja propisana pravopisa za hrvatski jezik (91,2 %).

3. Zadovoljstvo vlastitom razinom pismenosti (86,5 %).
4. Kritični stav prema općoj niskoj razini pismenosti izvornih govornika hrvatskoga jezika (83,6 %).
5. Mišljenje da akademski obrazovanim građanima općenito treba lektorirati tekstove (80,35 %).
6. Uvjerenje da ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju neće dugoročno negativno utjecati na hrvatski jezik (72,86 %).
7. Stav da hrvatski jezik treba imati svoje središnje regulatorno tijelo (70,63 %).
8. Mišljenje o negativnome utjecaju interneta i društvenih mreža na jezičnu pismenost (68,7 %).
9. Prihvatljivost provođenja pravopisnih reformi koja idu za ciljem pojednostavnjivanja pisanja (65,3 %).

Mišljenje je podijeljeno ili se još nije izgradilo o sljedećim temama:

1. O stavu o hrvatskome jeziku koji bi danas izgledao bitno drukčije da, povijesno gledano, nije bio za vrijeme jugoslavenskih političkih asocijacija pod pritiskom jezične unitarizacije (57,82 % prema 42,2 % u korist mišljenja da bi ostao nepromijenjen).
2. O pravilima koja dopuštaju dvostrukosti u pisanju i koja negativno utječu na pismenost (57,7 % prema 42,3 % u korist mišljenja da dvostrukosti negativno utječu na pismenost).
3. O iznimkama u pravopisnim pravilima koja negativno utječu na pismenost (56,5 % prema 43,5 % u korist mišljenja da ne utječu).
4. O načelnoj neprihvatljivosti morfonološkoga pisanja oblika „podkrovlje“, „podpredsjednik“, „nadprosječan“, „predpotopni“, „podhodnik“ i „bezpravni“ (54,6 % prema 45,4 % za takvo pisanje).
5. O potrebi donošenja Zakona o javnoj uporabi hrvatskoga jezika (52,4 % prema 47,6 % u korist njegova donošenja).

Iz devet točaka koji prevladavajuće opisuju stavove hrvatskih govornika može se zaključiti da stav prema jeziku ne iznenađuje: on je legitimističan i prevladavajuće konzervativan, a ogleda se u mišljenju da nove tehnologije i novi komunikacijski kanali negativno utječu na jezičnu pismenost, da je razina pismenosti u opadanju, da treba lektorirati tekstove bez obzira na stupanj obrazovanja i pretpostavku o neupitnosti razine pismenosti akademskih građana, te da razvoj jezika mora imati institucionaliziranu brigu u vidu središnjega regulatornog tijela. Vrlo je zanimljiv (dvotrećinski) stav hrvatske akademske zajednice da je spremna prihvatiti pravopisne promjene koje bi išle za pojednostavnjivanjem pisanja.

Iz pet točaka u kojima javnost nema definirano i prevladavajuće mišljenje može se zaključiti sljedeće: čak 57,8 % hrvatske akademske zajednice misli da rješenja suvremenoga pravopisa nisu nastala kao posljedica nacionalno-političkih i jezičnih unitarističkih stremljenja nego kao prirodan jezičan razvoj, a o čemu bi mnogi jezični povjesničari i pravopisoslovci zauzeli kritično mišljenje (Bešker 2007, Vince 2002, Samardžija 2012). Također, iako se u javnosti često ističe problematičnost pravopisnih dvostrukosti i iznimaka, anketa pokazuje da akademska zajednica nije osobito osjetljiva na njih i da nema izgrađeno mišljenje o tome.

Stajalište o Zakonu o javnoj uporabi hrvatskoga jezika vrlo je podijeljeno iz čega se vidi da javnost, zapravo, nema dovoljno informacija o njemu ni što bi on trebao regulirati.

Dojmljiv anketni dio i znakovito mjesto o kojemu će se više raspravljati tiče se gotovo izjednačujućega rezultata o načelnoj prihvatljivosti morfonološkoga pisanja oblika i neprovođenja glasovne promjene jednačenja po zvučnosti na spoju predmetka i osnove. S druge strane, prihvatljivost pisanja prema izraženijemu glasovnom načelu (24. pitanje) potpuno je neprihvatljivo (95 %).

Potvrđuje se pretpostavka da mnogi ispitanici ne znaju točno što je pravopisno u jeziku, pa se među dopisanim odgovorima na 27. pitanje (o pravopisnim poglavljima koji su strancima teži za savladati u hrvatskome jeziku) veliki dio odnosi na posve nepravopisne fenomene.

1.2.6.2. Hrvatski i drugi južnoslavenski standardni jezici

Odgovori na 10. i 11. pitanje, koji se tiču hrvatskoga i drugih južnoslavenskih standardnih jezika, mogli bi mnoge iznenaditi. Naime, skoro 21 % govornika hrvatskoga jezika (246 ispitanika) smatra da hrvatski jezik nije zasebni jezik od bošnjačkoga (bosanskoga), crnogorskoga i srpskoga jezika, a čak 53 % ispitanika prihvatljivo je da hrvatski standardolozi međusobno surađuju i zajednički pišu nadnacionalne pravopisne priručnike. Iako se može učiniti da su odgovori međusobno u kontradikciji (većina smatra da je hrvatski zasebni jezik, ali i da pritom normativisti trebaju pisati zajedničke pravopise), anketa nije dokraja odredila što je nadnacionalni pravopisni priručnik, pa se iz ovako postavljenoga pitanja može zaključiti da je riječ o djelu čiji bi naslov mogao izgledati otprilike ovako: „Pravopisni priručnik za bosanski, crnogorski, hrvatski i srpski jezik“, a u čijem središtu ne bi bio jedan, nego više južnoslavenskih standardnih jezika.

Da bi se bolje upoznala ova populacija, napravljeno je dodatno filtriranje. Ovisno o tome misle li ispitanici da je hrvatski zasebni jezik u odnosu na druge južnoslavenske jezike, uspoređivali su se odgovori s drugim anketnim upitima. Rezultati potvrđuju početnu pretpostavku o

predvidljivosti odgovora ovih dviju skupina ispitanika: za razliku od svojih neistomišljenika, ispitanicima koji misle da je hrvatski zasebni jezik u odnosu na druge južnoslavenske jezike ujedno smeta nekorištenje dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji, odnosno oni podržavaju rad na lokalizaciji i prevođenju, biraju hrvatsko sučelje, protiv su pisanja nadnacionalnih pravopisnih priručnika te im je pravopisno pitanje važno. S druge strane, ispitanici koji ne misle da je hrvatski jezik zaseban dijele sve obratne odgovore: ne smeta im nekorištenje dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji, ne podržavaju rad na lokalizaciji i prevođenju, biraju englesko sučelje, prihvaćaju izradu nadnacionalnih pravopisnih priručnika, te ne misle da je pravopis za njih bitan. U brojkama to izgleda ovako:

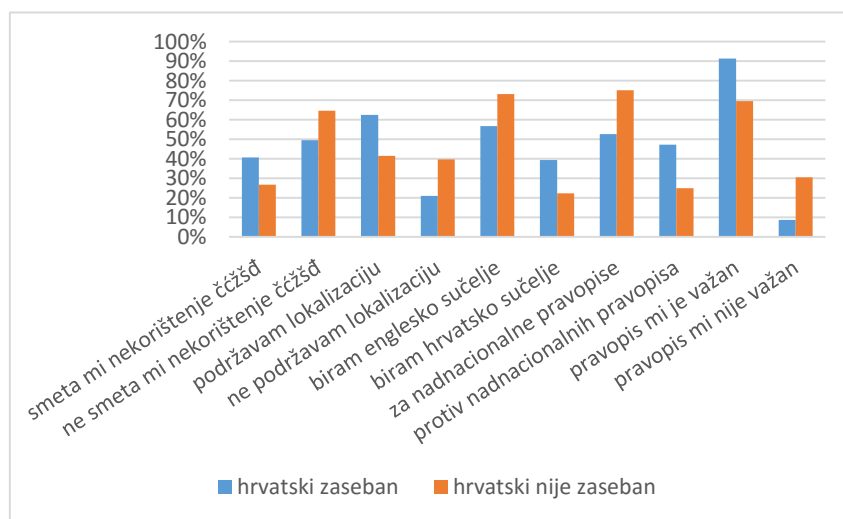
Među onima koji misle da hrvatski nije zasebni jezik od bošnjačkoga (bosanskoga), crnogorskoga i srpskoga, njih 64,6 % ne smeta nekorištenje dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji, za razliku od 40,6 % onih kojima smeta i koji misle da je hrvatski zasebni jezik.

Među onima koji misle da hrvatski nije zasebni jezik od bošnjačkoga (bosanskoga), crnogorskoga i srpskoga, njih 39,6 % ne podržava kroatističko prevođenje i lokalizaciju, za razliku od 62,4 % onih koji podržavaju i koji misle da je hrvatski zasebni jezik.

Među onima koji misle da hrvatski nije zasebni jezik od bošnjačkoga (bosanskoga), crnogorskoga i srpskoga, njih 73,2 % bira englesko sučelje umjesto hrvatskoga, za razliku od 56,7 % onih koji misle da je hrvatski zasebni jezik.

Među onima koji misle da hrvatski nije zasebni jezik od bošnjačkoga (bosanskoga), crnogorskoga i srpskoga, njih 75,1 % podržava suradnju standardologa u pisanju nadnacionalnih pravopisnih priručnika, za razliku od 47,3 % onih to ne podržavaju i koji misle da je hrvatski zasebni jezik.

Među onima koji misle da hrvatski nije zasebni jezik od bošnjačkoga (bosanskoga), crnogorskoga i srpskoga, 30,4 % ispitanika dijeli stav da pravopis nije važno jezično pitanje i da im nije osobito važno pitanje u njihovoj pismenosti, za razliku od 91,4 % onih kojima je pravopisno pitanje važno jezično pitanje i pravopisom kao važnim mjestom u osobnoj pismenosti, a koji misle da je hrvatski zasebni jezik.

Slika 48. Odnos odgovora ovisno o stavu ispitanika je li hrvatski zasebni ili nije

Drugim riječima, ove se dvije skupine najmanje razlikuju u stavovima o lokalizaciji i prevođenju (22,8 %) i pisanju dijakritičkih znakova (24 %), a najviše se razlikuju pri biranju jezika sučelja (34 %) i stava o važnosti pravopisa (60,9 %).

Dakle, iz statističkih se pokazatelja može ukazati na tendenciju postojanja dvije suprotstavljene skupine koje se posve razlikuje u svojim stavovima. Ovi će se statistički pokazatelji moći još zornije tablično prikazati u poglavlju „Pravopis između jezika i identiteta te smjernice za jezično planiranje“ u kojima će se ove dvije naznačene skupine detaljnije opisati.

1.2.6.3. Hrvatski dijakritički znakovi u e-komunikaciji

Većini ispitanika ne smeta nekorištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji iako taj odnos nije posve prevladavajući (52,11 % prema 37,85 %). Dio ispitanika koji su dopisali svoj odgovor relativizira taj odnos u korist onih kojima smeta nekorištenje (navodeći da im smeta ako je riječ o službenoj komunikaciji, odnosno ako se komunikacija odvija računalno, a ne s pomoću mobilnih telefona). Iako bi postotak onih koji prihvaćaju hrvatsku elektroničku grafiju porastao kada bi se otklonila tehnološka ograničenja (osobito na razini zadanih postavaka poslužioaca i klijenata za e-poštu i mobilnih operatora), činjenica je da je još uvijek puno onih koji preferiraju isključivo englesku abecedu za hrvatski jezik ili koji su se, kako ih je dio nadopisao, „navikli na pisanje c, z i s“ (tj. umjesto č, ž i š).

Ova je tendencija navikavanja opasna za razvoj ne samo hrvatskoga jezika nego općenito za jezičnu raznolikost jer pretpostavlja postojanje „prilagođena“ jezika za elektroničku komunikaciju. Prihvatanje takvoga jezika ili pisanja može dovesti do trajnijega utvrđivanja stilske pisane raslojenosti jezika ovisno o mediju, a o čemu bi jezični stručnjaci osobito pozorno trebali voditi brigu. Stav prihvatanja nehrvatske abecede u svim pisanim komunikacijskim vidovima, povijesno je gledano, inferioran – da se pisanje primarno povodilo pragmatičnim jezičnim načelima i prilagođavalo dominantnome jeziku i grafiji određenoga doba, vrlo se vjerojatno nikada ne bi pojavila ni Bašćanska ploča ili *Misal po zakonu rimskoga dvora*, a ni nacionalni se jezici ne bi u toj mjeri razvijali i postajali standardnima u svojoj sredini.

Računalna tehnologija mora potpomoći ostvaraju jezičnoga bogatstva, a ne dokidati ga, osobito danas kada postoji široko rasprostranjena i zrela tehnologija kao što je unikod.¹⁸ Dugoročna strategija razvoja elektroničkoga hrvatskog jezika mora imati precizno uspostavljene kriterije i stalno propitkivanje je li hrvatska grafija aktualna i u dovoljnoj mjeri prihvaćena. U slučaju situacije u kojoj jezična praksa zanemaruje hrvatski jezik ili grafiju (kao što je još uvijek problematično područje teleteksta), zalaganje za stvaranje zakonskoga pravilnika kojim bi se to reguliralo jasan je smjer djelovanja. Ako tehnička roba koja se uvozi u Republiku Hrvatsku s namjerom njezina prodavanja na domaćemu tržištu mora zadovoljiti raznorazne tehničke i ine preduvjete (primjerice, automobilska homologizacija ili robne deklaracije na hrvatskome jeziku), onda se ne bi smjelo dopuštati ni prodaju televizijskih prijamnika koji ne mogu ostvariti znakovnu prikazbu (eng. *character representation*) hrvatske abecede, a osobito bi trebalo spriječiti aktualnu diskriminaciju s mobilnim operaterima koji korištenje dijakritičkih znakova dodatno naplaćuju. To što je za prikaz hrvatskih dijakritičkih znakova potrebno dva bajta, a ne jedan, nije stvar koja bi se krajnjega korisnika uopće trebala ticati kao što se ne tiče ni ćirilčnih jezika u kojima se pisanje SMS-ova na ćirilici jednako naplaćuje kao latinični tekst, iako i on ima zapis dužine dva bajta.

Drugim riječima, ovako postavljena teza o brizi o elektroničkome hrvatskom (e-hrvatskome) vodi k tomu da se jednoznačno definira elektronički hrvatski jezik u kontekstu njegove znakovne prikazbe. Jezik se može prikazati različitim kodnim prikazima od kojih su za hrvatski jezik svi osim unikoda zastarjeli ili nedovoljno prilagođeni. Dakle, hrvatski jezik, osim tradicionalnoga navođenja svoje abecede, treba jasno odrediti i svoju znakovnu prikazbu za potrebe elektroničke komunikacije. Ako postoji potreba normiranja rukopisnoga pisanja (što je

---

¹⁸ Više će o unikodnome standardu biti riječi u drugim poglavljima, a najviše u „Hrvatski slovoпись u elektroničk“.

prvi napravio Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje), onda bi trebala postojati i potreba za normiranjem elektroničkoga pisanja.

Usporede li se odgovori u svim drugim pitanjima ovisno o tome kako je odgovoreno na ovo sedmo pitanje, dolazi se do sljedećih zaključaka o skupini kojoj smeta nekorištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji (poredano prema statističkoj važnosti):

- Radije se odlučuju za sučelje na hrvatskome jeziku na elektroničkim uređajima (50,2 % prema 26,3 % kod onih kojima ne smeta nekorištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji: razlika **+23,9 %**).
- U znatno većoj mjeri podržavaju rad na prevođenju i lokalizaciji softvera na hrvatski jezik (70,9 % prema 48,3 % kod onih kojima ne smeta nekorištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji: razlika **+22,6 %**).
- U većoj se mjeri slažu da treba donijeti Zakon o javnoj uporabi hrvatskoga jezika (64,9 % prema 43,4 % kod onih kojima ne smeta nekorištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji: razlika **+21,5 %**).
- Prije se odlučuju za pravilo koje je tradicionalnije ili više u duhu hrvatskoga jezika u slučaju izbora između dvaju ili više načina pisanja (46,8 % prema 27,1 % kod onih kojima ne smeta nekorištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji: razlika **+19,7 %**).
- U većoj mjeri misle da utjecaj interneta i društvenih mreža negativno utječe na jezičnu pismenost (79,6 % prema 61,7 % kod onih kojima ne smeta nekorištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji: razlika **+17,9 %**).
- Više vjeruju da bi hrvatski pravopis danas izgledao bitno drukčije da hrvatski jezik nije bio pod pritiskom jezične unitarizacije za vrijeme jugoslavenskih političkih asocijacija (51,1 % prema 35 % kod onih kojima ne smeta nekorištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji: razlika **+16,1 %**).
- U većoj se mjeri radije odlučuju na pisanje prema pravilu hrvatskoga jezika, a ne pravilu ili uvriježenu načinu pisanja unutar određene struke (37,9 % prema 22,1 % kod onih kojima ne smeta nekorištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji: razlika **+15,8 %**).
- Više misle da hrvatski jezik treba imati svoje središnje regulatorno tijelo (79,4 % prema 63,7 % kod onih kojima ne smeta nekorištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji: razlika **+15,7 %**).

- Više misle da će ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju dugoročno negativno utjecati na hrvatski jezik (36,7 % prema 21,5 % kod onih kojima ne smeta nekorištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji: razlika **+15,2 %**).
- Više misle da je hrvatski jezik zasebni jezik od bošnjačkoga (bosanskoga), crnogorskoga i srpskoga jezika (85,3 % prema 74,6 % kod onih kojima ne smeta nekorištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji: razlika **+10,7 %**).
- Više vjeruju da je pravopisno pitanje hrvatskoga jezika važno jezično pitanje i bitna stvar njihove osobne pismenosti (92,8 % prema 82,2 % kod onih kojima ne smeta nekorištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji: razlika **+10,6 %**).
- Više žele usavršiti pravilno pisanje (76,6 % prema 66,3 % kod onih kojima ne smeta nekorištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji: razlika **+10,3 %**).
- U većoj su mjeri spremni promijeniti svoju naviku pisanja ako bi neka zamišljena promjena pravopisnih pravila bila u skladu s njihovim stavovima (66,9 % prema 56,8 % kod onih kojima ne smeta nekorištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji: razlika **+10,1 %**).
- U manjoj su im mjeri prihvatljive pravopisne reforme koje idu za ciljem pojednostavnjivanja pisanja (59,4 % prema 68,6 % kod onih kojima ne smeta nekorištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji: razlika **-9,2 %**).
- Više vjeruju da pravila koja dopuštaju dvostrukosti u pisanju zbunjuju (62,9 % prema 53,9 % kod onih kojima ne smeta nekorištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji: razlika **+9 %**).
- U manjoj im je mjeri prihvatljivo da hrvatski, bošnjački (bosanski), crnogorski i srpski standardolozi međusobno surađuju i zajednički pišu nadnacionalne pravopisne priručnike (49,3 % prema 57,5 % kod onih kojima ne smeta nekorištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji: razlika **+8,2 %**).
- Više vjeruju da je opća razina pismenosti izvornih govornika hrvatskoga jezika niska (87,6 % prema 79,8 % kod onih kojima ne smeta nekorištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji: razlika **+7,8 %**).

1.2.6.4. Lokalizacija, prevođenje i softversko sučelje

Dva pitanja koja se tiču odnosa hrvatskoga i engleskoga jezika (podržavaju li ispitanici rad na softverskoj lokalizaciji te koji je odabir jezika sučelja na elektroničkim uređajima) imaju znakovite odgovore. Ispitanici s udjelom od 60 % podržavaju rad na prevođenju i lokalizaciji (iako je još uvijek prevelik postotak onih koji ne znaju ili nisu sigurni u svoje mišljenje – 17 %), ali pritom u jednakome omjeru odabiru englesko sučelje. To znači da govornici hrvatskoga jezika još ne misle da je hrvatsko nazivlje dovoljno razvijeno i jednoznačno, odnosno da se boje da se neće jednako dobro snalaziti u izbornicima na hrvatskome kao što to sada prevladavajuće čine na engleskome jeziku.

Jezična politika koja teži za time da se vlastiti jezik koristi u svim civilizacijskim uvjetima i kontekstima, pa tako i u računalnome mediju, može se nazvati razvijenom, a jezik suvremenim.

Drugim riječima, napori oko jezične lokalizacije, osobito računalne, moraju se intenzivirati jer bi svako daljnje oklijevanje i nečinjenje moglo postojeće nezadovoljavajuće stanje ne samo dugoročno utvrditi nego i pogoršati.

1.2.6.5. Pravopis, pismenost i norma

Ispitanici u velikoj većini smatraju da je za hrvatsko pisanje potreban pravopisni priručnik i da činjenica što ne postoji pravopisni priručnik za engleski jezik nema nikakve veze s hrvatskim jezikom (91,2 %). Također, ispitanici uvjerljivo smatraju da je pravopisno pitanje važno jezično pitanje kao i da ono predstavlja bitnu stvar njihove osobne pismenosti (86,8 %). Drugim riječima, povezanost pravopisa i pismenosti ukazuje na to da ispitanici smatraju da su hrvatski pravopisni priručnici potrebni pa su, očekivano, iskazali i pozitivno mišljenje o potrebi postojanja regulatornoga tijela za hrvatski jezik (70,6 %). Da ispitanici nisu uspostavili vezu između pravopisa i pismenosti, odgovor na važnost normiranja hrvatskoga jezika i postojanja pravopisnih priručnika vrlo bi vjerojatno bila niska. Normiranje je jezika tim važnije što ispitanici smatraju da je opća razina pismenosti izvornih govornika hrvatskoga jezika niska (83,6 %), a u tome nisu iznimka ni akademski obrazovani građani koji također trebaju lektorske usluge (80,3 %), bez obzira na svoju razinu obrazovanosti. Dvotrećinska potpora postojanju kroatističkoga regulatornog tijela uviđa se i u mišljenju 68,7 % ispitanika koji misle da internetsko pisanje negativno utječe na jezičnu pismenost. Veza regulatornosti i propadanja pismenosti u internetskoj eri može se potkrijepiti i podatkom o statističkome odudaranju ili znakovitosti u oprečnim odgovorima vezano za 20. pitanje: od onih koji misle da internet negativno utječe na pismenost, njih 77,5 % ujedno misli da je regulatorni nadzor nad jezikom

potreban; obrnuto ih je 55,6 % (od onih koji ne misle da internet negativno utječe na pismenost, tek 55,6 % ujedno misli da je potrebno središnje regulatorno tijelo).

Prema odgovorima na 31. pitanje (početci hrvatske pravopisne tradicije) jasno se uviđa da javnost na pravopis gleda vrlo simbolički – čak je 22,3 % ispitanika (396 osoba) odabralo da hrvatska pravopisna tradicija započinje u vrijeme prvih zapisanih latiničnih tekstova na hrvatskome jeziku iako se nekodificirano (autorsko) pisanje 14. i 15. stoljeća nikako ne bi moglo smatrati primjenjivim za suvremeno normiranje hrvatskoga jezika. Unatoč tome što je pravopis ograničen pismom, dio je ispitanika istaknuo vezu hrvatskoga pravopisa i glagoljičnoga pisma. Drugim riječima, brojnim ispitanicima pravopis nadilazi tehniku pisanja i ulazi u sferu identiteta.

Iz 32. pitanja može se zaključiti da uvjerljiva većina ispitanika drži logičnim da treba postojati samo jedan pravopis i jedinstvena pravila o pravilnome pisanju, dok tek 9,8 % smatra dobrim aktualno stanje hrvatskoga pravopisanja u kojemu opstoje različite pravopisne prakse. Samo je jedan ispitanik izrazio zanimljiv stav koji je važan po svojoj „kompromisnosti“ između ova dva gledišta: naime, izrečeno je da pravila trebaju biti jedinstvena, ali da izdavačke kuće ta pravila mogu različito grafički uobličiti, oprimjeriti, metodološki ostvariti te ciljati različite korisnike. U današnjoj situaciji to je kao da izdavači Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Matica hrvatska, Novi Liber i Školska knjiga usuglase pravila o pisanju, ali da se izdavanje pravopisnih priručnika prepusti tržišnoj utakmici.

1.2.6.6. Pravopisne reforme i njihova načela

Što se tiče odnosa ispitanika i pravopisnih reformi, dolazi se do zanimljivih odgovora. Iako bi se očekivalo da javnost većinom misli da nisu potrebne nove pravopisne reforme, dvije trećine ispitanika (izraženo apsolutnim brojem: 1202) smatra da su promjene prihvatljive ako idu za ciljem pojednostavnjivanja pisanja. Načelo jednostavnosti odabire se na prvome mjestu u 38. pitanju u kojemu se traži od ispitanika da poredaju pet pravopisoslovnih kriterija prema važnosti – na prvo ga mjesto stavlja 32,6 % ispitanika. Navedeni kriteriji promišljeni su za ovu anketnu prigodu te su im radi bolje razumljivosti pridružene krilatice, a ovdje se navode prema statističkoj važnosti:

1. Načelo jednostavnosti (kriterij „što lakše naučiti i zapamtiti, to manje griješiti“).
2. Načelo jednoznačnosti (kriterij „što manje iznimaka i višestrukosti“).
3. Načelo prihvaćenosti (kriterij „što raširenije, to prihvatljivije“).
4. Načelo usustavljenosti (kriterij „što znanstveno utvrđenije, to vjerodostojnije“).

5. Načelo tradicionalnosti (kriterij „što stalnije, to bolje“).

Načelo jednoznačnosti visoko je rangirano unatoč tome što su u dvama specifično usmjerenim pitanjima koja se odnose baš na pitanje pravopisne višestrukosti i postojanja iznimaka ispitanici znatno afirmativno o njima govorili (42,3 % nema ništa protiv dvostrukosti u pisanju, a 56,5 % nema ništa protiv iznimaka u pravilima).

Uočava se da je načelo usustavljenosti na predzadnjemu mjestu, a to načelo predstavlja znanstveni argument koji u većoj mjeri odabiru filolozi i oni koji su profesionalno bliski jezičnome normiranju. Ovime akademska javnost kao da želi reći da nije osobito spremna prihvaćati znanstvene kriterije promjene pisanja, osobito ako oni odudaraju od načela jednostavnosti. Relativno loše mišljenje o kroatističkoj normi može se uvidjeti i u 37. pitanju u kojemu se tražio odgovor na odabir pisanja dvaju suprotstavljenih pravila pisanja gdje jedan pripada pravilu hrvatskoga jezika, a drugi pravilu ili uvriježenome načinu pisanja unutar neke struke, a u kojemu se javnost dvotrećinski (65,9 % ili 1096) odlučila da bi prije odabrala mišljenje struke, a ne jezične norme. Još je znatniji odabir u pisanju imena iz nelatiničnih jezika u kojemu je čak 85,3 % odlučilo da bi imena pisalo prema međunarodnim smjernicama UN-a i normama ISO, a ne prema izgovornome načelu.

Na zadnjemu je mjestu načelo tradicionalnosti koje hrvatska akademska javnost, u konkurenciji drugih četiriju načela, smatra najmanje važnim.

Pravopisne su reforme, dakle, prihvatljive ako polaze od načela jednostavnosti, a najmanje su prihvatljive ako se pozivaju na tradiciju. Osim u 15. pitanju u kojemu je 65,3 % ispitanika izjavilo da im je reforma pravopisa prihvatljiv sociolingvistički čin, bitno je istaknuti da je hrvatska akademska zajednica u još jednome (39. pitanje) potvrdila to svoje mišljenje – čak se 60,8 % ili 1012 ispitanika pozitivno odredilo prema spremnosti na promjene svojih navika u pisanju hrvatskoga jezika. Oni su, zapravo, izjavili da na svoju naviku pisanja ne gledaju kao nešto što je čvrsto utemeljeno i nepodložno vanjskim utjecajima. Dvostruka potvrda na spremnost promjene vlastitih navika u pisanju hrvatskoga jezika jedan je važnih zaključaka ovoga anketnog istraživanja. Signal o 60,8 % ispitanika ohrabrujuće je važan jezičnim stručnjacima u svim budućim pravopisnim i jezikopisnim planiranjima.

Jedno od važnijih anketnih rezultata jest i visoka zastupljenost anketne populacije kojoj je prihvatljivo pisanje „podkrovlje“, „podpredsjednik“, „nadprosječan“, „predpotopni“, „podhodnik“, „bezpravni“ u hrvatskome jeziku (837 ispitanika) koji čine udio od čak 45,4 %. Ova neočekivano visoka prihvatljivost morfonoloških oblika govori u prilog da bi buduće

pravopisne reforme koje bi imale za cilj pomirenje hrvatskih pravopisnih tradicija i konačno rješavanje povijesno uvjetovanih pravopisnih sukoba mogle razmotriti ovo pravopisno mjesto. Više će o fonološkoj i morfonološkoj pravopisnoj osnovici biti riječi u drugim poglavljima.

1.2.6.7. Rasprostranjenost i utjecaj pravopisnih priručnika za hrvatski jezik

Pitanje pod rednim brojem 34. odnosilo se na uporabu aktualnih pravopisnih priručnika. Kumulativno gledano, najviše se koristi pravopis autora Babić-Finka-Moguš i njegovo školsko izdanje Babić-Ham-Moguš (58,7 %), a najmanje pravopis Badurina-Marković-Mićanović (10,2 %). Pravopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje i pravopis autora Anić-Silić potpuno su izjednačeni (prvi koristi 405 ispitanika, a drugi 401 ispitanik) što predstavlja udio od 30 % ispitanika.

Stopostotni odgovor u ovome pitanju značio bi da su svi ispitanici izjavili da koriste navedeni pravopis. Visoka disperzivnost odgovora potvrđuje snažnu podijeljenost hrvatske akademske zajednice u pravopisnim rješenjima. Valja spomenuti da se ispitanici u ovome pitanju nisu odlučivali između više odgovora nego da su imali višestruki odabir, čime još više iznenađuje loš rezultat pravopisa izdavača Matice hrvatske. Ovaj rezultat pobija opće rašireno mišljenje da je pravopis Matice hrvatske svojevrsni osuvremenjeni nasljednik pravopisa Anić-Silić. Ipak, vrlo je upitno hoće li moći i zadržati svoj udio jer je njegovo posljednje izdanje izišlo 2001., a novo se izdanje i ne očekuje. Uspoređujući ih prema kriteriju datuma izlaženja zadnjega izdanja, pravopis Anić-Silić mogao bi se nazvati „najstarije tiskanim suvremenim pravopisom hrvatskoga jezika“. S druge strane, zadnje izdani suvremeni pravopis hrvatskoga jezika, izdavača Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, koji se na tržištu nalazio nepunu godinu dana, zauzeo je čak 30 % tržišnoga udjela što ga čini, uz dopusnicu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta s preporukom za uporabu u osnovnim i srednjim školama, izglednim pravopisom čiji će udio i utjecaj rasti s vremenom.

1.2.6.8. Institucije i čimbenici u pravopisnome normiranju

Zadnje je pitanje u anketi važno po tome što su ispitanici trebali posložiti brojne predložene institucije i čimbenike po važnosti u pravopisnome normiranju. Odgovori su se mogli i isključiti pa je među 11 predloženih odgovora statističku važnost ostvarilo ovih pet institucija (poredano prema važnosti):

1. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
2. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
3. Sveučilište

4. Matica hrvatska
5. Resorno ministarstvo

Rezultati anketiranja u ovome pitanju ukazuju da hrvatska akademska zajednica daje veliku važnost institucijama, a zanemari pojedincima (učenici, nastavnici). Mediji i opća javnost također imaju vrlo nizak utjecaj – nalaze se tek na 8. mjestu.

Jedan od jasnih pokazatelja mišljenja ispitanika jest uvjerljivo mišljenje o Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje kao najvažnijoj instituciji u normiranju pravopisa – čak je 68 % ispitanika odlučilo da je on najvažniji institucionalni čimbenik (ponderirani prosjek 10,39), dok je, za usporedbu, sljedeći rezultat za prvo mjesto ostvarilo „sveučilište“ sa samo 6,61 % glasova. Također, najmanje je ispitanika isključilo IHJJ iz odgovora – 4,33 %, dok je sljedeća institucija koja se najmanje isključivala iz odgovora („sveučilište“) dobila 10,3 % glasova.

Iako bi, uspoređujući se s europskim zemljama, resorno ministarstvo trebalo imati izrazito snažnu ulogu u pravopisnome normiranju, mišljenje je hrvatske akademske zajednice da njegov utjecaj nije i ne bi trebao biti bitan. To vjerojatno odražava mišljenje o ulozi institucije Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta kao političkoga subjekta čija misija nije prihvatljiva za pravopisno normiranje hrvatskoga jezika.

Gledajući po ulogama, javnost je ovim odabirom izrekla sljedeće mišljenje: budući da je Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje javni znanstveni institut u Republici Hrvatskoj, ugled i rad znanstvene kroatističke institucije trebali bi biti nositelji pravopisnoga normiranja. Drugo, pak, mjesto uvjerljivo zauzima Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti s 25,1 % glasova (ponderirani prosjek 8,66) koja, posve tipično za akademije u svijetu, predstavlja čimbenik tradicije. Zanimljivo je za nadodati da su obje ove institucije centralizirani, homogenizirani i hijerarhizirani entiteti, dok je treće pozicionirano Sveučilište s ponderiranim prosjekom 8,27 entitet obilježen svojom decentraliziranošću i heterogeniziranošću. Četvrtopozicionirana Matica hrvatska s prosjekom od 8,22 ima bliski rezultat Sveučilištu, a ona ponajprije simbolizira središnju kulturnu ustanovu u Hrvatskoj. Drugim riječima, rezultat anketiranja snažno ide u korist ustanove koja je svoju djelatnost temeljno usmjerila na proučavanje jezika, i to u svojoj znanstvenoj ulozi, a daleko iza toga se važnost pridaje akademskoj tradiciji i monolitnosti, odnosno sveučilišnoj heterogenosti i širokom akademskom utjecaju te kulturnoj važnosti Matice hrvatske u hrvatskome društvu.

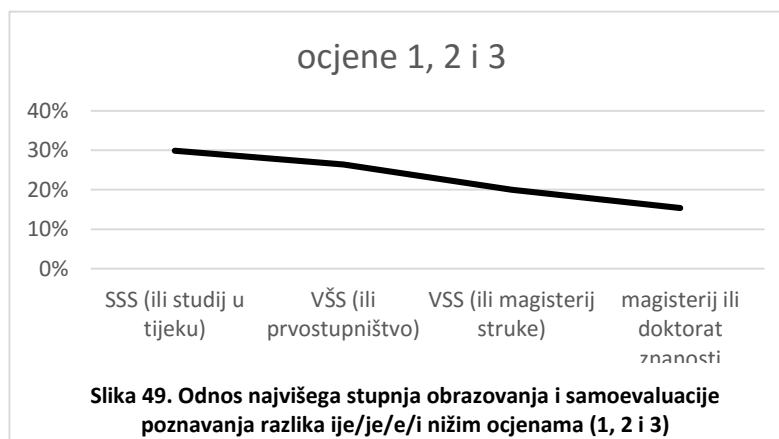
1.2.6.9. Odstupanja u odgovorima magistara i doktora znanosti u odnosu na studente

U ovome se istraživanju nastojalo usporediti odgovore onih koji su se izjasnili da je najviši stupanj njihova obrazovanja magisterij ili doktorat znanosti u odnosu na one koji imaju srednju stručnu spremu ili čiji je studij u tijeku. Usporedba se odnosi na 612 ispitanika iz prve i 467 iz druge skupine koji čine 30,6 % i 23,3 % ukupne anketne populacije. Odstupanja u stavovima poredana su po statističkoj važnosti.

- Više ih je ocijenilo svoje poznavanje razlika ije/je/e/i najvišom ocjenom izvrstan (42,5 % prema 21,7 % kod niže obrazovanih: razlika **+20,8 %**).
- U manjoj mjeri misle da je pravilno pisanje u hrvatskome jeziku lakše savladati nego što je to slučaj s engleskim jezikom (43 % prema 62 % kod niže obrazovanih: razlika **-19 %**).
- Više se koriste pravopisnim priručnikom autorā Anić-Silić (37,2 % prema 21,1 % kod niže obrazovanih: razlika **+16,1 %**) i manje se koriste pravopisnim priručnikom autora Babić-Finka-Moguš (45,5 % prema 52,8 % kod niže obrazovanih: razlika **-7,3 %**).
- U manjoj mjeri odgovara izjava o hrvatskome pravopisu „piši za oči, govori za uši“ (43,73 % prema 58,16 % kod niže obrazovanih: razlika **-14,4 %**).
- U većoj bi mjeri bili spremni promijeniti svoju naviku pisanja (66 % prema 51,7 % kod niže obrazovanih: razlika **+14,3 %**).
- U manjoj mjeri misle da je pravilno pisanje u hrvatskome jeziku lakše savladati nego što je to slučaj sa srpskim jezikom (23 % prema 37 % kod niže obrazovanih: razlika **-14 %**).
- U manjoj mjeri misle da je pravilno pisanje u hrvatskome jeziku teže savladati nego što je to slučaj s njemačkim jezikom (26 % prema 39 % kod niže obrazovanih: razlika **-13 %**).
- Više vjeruju da iznimke u pravilima ne zbunjuju i da nas u konačnici ne čine manje pismenima (60,9 % prema 49,4 % kod niže obrazovanih: razlika **+11,5 %**).
- Manje ih odabire hrvatski kao jezik sučelja na elektroničkim uređajima (32,4 % prema 43,6 % kod niže obrazovanih: razlika **-11,2 %**).
- U većoj mjeri misle da ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju dugoročno neće negativno utjecati na hrvatski jezik (74,7 % prema 64,9 % kod niže obrazovanih; razlika **-9,8 %**).
- Manje vjeruju da utjecaj interneta i društvenih mreža negativno utječe na jezičnu pismenost (65,8 % prema 74,5 % kod niže obrazovanih: razlika **-8,7 %**).

- Manje ih podržava rad na prevođenju i lokalizaciji softvera na hrvatski jezik (54,2 % prema 62,6 % kod niže obrazovanih: razlika **-8,4 %**).
- U manjoj mjeri vjeruju da hrvatski jezik treba imati svoje središnje regulatorno tijelo (67 % prema 75,4 % kod niže obrazovanih: razlika **-8,4 %**).
- U većoj im mjeri ne smeta nekorištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji (54,4 % prema 46,9 % kod niže obrazovanih: razlika **+7,5 %**).
- Više vjeruju da akademski obrazovanim građanima općenito treba lektorirati tekstove (81,2 % prema 73,7 % kod niže obrazovanih: razlika **+7,5 %**).
- U manjoj mjeri odabiru pisanje imena iz nelatiničnih jezika prema međunarodnim smjernicama UN-a i normama ISO (82,3 % prema 89,1 % kod niže obrazovanih: razlika **-6,8 %**).
- U većoj im je mjeri prihvatljivo pisanje „podkrovlje“, „podpredsjednik“, „nadprosječan“, „predpotopni“, „podhodnik“, „bezpravni“ u hrvatskome jeziku (49,1 % prema 42,7 % kod niže obrazovanih: razlika **+6,4 %**).
- U većoj im mjeri odgovara izjava o hrvatskome pravopisu da pravopis mora uvažiti promjene koje se događaju u jeziku (55,9 % prema 50,3 % kod niže obrazovanih: razlika **+5,6 %**).
- Manje im je prihvatljivo da hrvatski, bošnjački (bosanski), crnogorski i srpski standardolozi međusobno surađuju i zajednički pišu nadnacionalne pravopisne priručnike (49,1 % prema 54,6 % kod niže obrazovanih; razlika **-5,5 %**).
- U većoj mjeri imaju mišljenje da hrvatska pravopisna tradicija započinje u vrijeme prve standardizacije hrvatskoga jezika u drugoj polovici 19. stoljeća (29,6 % prema 24,2 % kod niže obrazovanih: razlika **+5,4 %**).

Zanimljivo je pratiti omjer obrazovanosti i poznavanja razlika ije/je/e/i. Nedovoljno visokom ocjenom (1, 2 i 3) tako se, očekivano, samoevaluiralo 30 % osoba sa završenom srednjom

školom, da bi taj postotak kontinuirano padao višim stupnjem obrazovanja i stao na 15 % kod magistra ili doktora znanosti.

1.2.6.10. Odstupanja u odgovorima hrvatskih filologa prema ostalima

Hrvatski se filolozi (368) u odnosu na ostale ispitanike (1632) razlikuju po sljedećim statistički odsudnim mjestima (odstupanja veća od 5 %; poredano po znatnosti odstupanja):

- Više ih podržava rad na prevođenju i lokalizaciji softvera na hrvatski jezik (76,6 % prema 53,8 % kod nefilologa: razlika **+22,8 %**).
- U većoj se mjeri koriste *Hrvatskim pravopisom* autorā Badurina-Marković-Mićanović (22,4 % prema 6,6 % kod nefilologa: razlika **+15,8 %**) i skupine autora Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (41,9 % prema 27 % kod nefilologa: razlika **+14,8 %**).
- U manjoj im je mjeri načelno prihvatljivo pisanje „podkrovlje“, „podpredsjednik“, „nadprosječan“, „predpotopni“, „podhodnik“, „bezpravni“ u hrvatskome jeziku (33,2 % prema 48,2 % kod nefilologa: razlika **-14,9 %**).
- Više ih je uvjereno da treba donijeti Zakon o javnoj uporabi hrvatskoga jezika (63,8 % prema 49,9 %: razlika **+13,9 %**).
- U većoj mjeri imaju mišljenje da hrvatska pravopisna tradicija započinje u vrijeme prve standardizacije hrvatskoga jezika u drugoj polovici 19. stoljeća (38,4 % prema 24,5 % kod nefilologa: razlika **+13,9 %**).
- Više im odgovora izjava da pravopis mora uvažiti promjene koje se događaju u jeziku (66,5 % prema 53,1 % kod nefilologa: razlika **+13,4 %**).
- U manjoj im je mjeri prihvatljivo da hrvatski, bošnjački (bosanski), crnogorski i srpski standardolozi međusobno surađuju i zajednički pišu nadnacionalne pravopisne priručnike (42,1 % prema 55,5 % kod nefilologa: razlika **-13,4 %**).
- U manjoj bi mjeri odabralo pisanje imena iz nelatiničnih jezika prema međunarodnim smjernicama UN-a i normama ISO (74,6 % prema 87,8 % kod nefilologa: razlika **-13,2 %**).
- U većoj mjeri misle da je pravilno pisanje u hrvatskome jeziku teže savladati nego što je to slučaj s engleskim jezikom (35 % prema 22 % kod nefilologa: razlika **+13 %**).
- Manje im odgovora izjava da je pravopis bolji što se manje mijenja (19 % prema 32 % kod nefilologa: razlika **-13 %**).
- Više ih misli da je fonološko i morfonološko uvjetovano pisanje te pisanje odraza ije/je/e/i strancima najteže savladati kada uče hrvatski jezik (38,7 % i 31,7 % prema

25,9 % i 22,7 % kod nefilologa: razlika **+12,7 %** i **+9 %**). Nefilolozi su u bitno većem omjeru odabrali odgovor „ne znam“ i „nisam siguran“ (36,4 % prema 14,5 %: razlika **+21,9 %**).

- U većoj bi se mjeri priklonilo pravilu pisanja hrvatskoga jezika u odnosu na pravilo ili uvriježeni način pisanja unutar neke struke kada bi imali međusobno suprotstavljena pravila pisanja (37,6 % prema 26,7 %: razlika **10,9 %**).
- Više im smeta nekorištenje hrvatskih dijakritičkih slova u elektroničkoj komunikaciji (43,7 % prema 54 % kod nefilologa: razlika **-10,3 %**).
- Najvažniji im je kriterij usustavljenosti u poretku pravopisnih načela po važnosti (26,7 % prema 16,7 % od nefilologa: razlika **+10 %**). Nefilozima je navažniji kriterij jednostavnosti (34,4 % prema 25 % kod filologa: razlika **+9,4 %**).
- Češće odabiru hrvatski kao jezik softverskoga sučelja na elektroničkim uređajima (43,7 % prema 34,2 % kod nefilologa: razlika **+9,6 %**).
- U većoj mjeri smatraju da hrvatski jezik treba imati svoje središnje regulatorno tijelo (76,8 % prema 69,2 % kod nefilologa: razlika **+7,6 %**).
- Više vjeruju da je opća razina pismenosti izvornih govornika hrvatskoga jezika niska (89,3 % prema 82,3 % kod nefilologa: razlika **+7 %**).
- U većoj mjeri vjeruju da bi hrvatski pravopis danas izgledao bitno drukčije da nije bio pod pritiskom jezične unitarizacije za vrijeme jugoslavenskih političkih asocijacija (47,8 % prema 40,9 % kod nefilologa: razlika **+6,9 %**).
- U većoj mjeri misle da je hrvatski zasebni jezik od bošnjačkoga (bosanskoga), crnogorskoga i srpskoga jezika (84,6 % prema 78,1 % kod nefilologa: razlika **+6,5 %**).
- U većoj su mjeri zadovoljni razinom vlastite pismenosti (91,4 % prema 85,4 % kod nefilologa: razlika **+6 %**).
- Manje vjeruju da će ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju dugoročno negativno utjecati na hrvatski jezik (22,3 % prema 28,2 % kod nefilologa: razlika **-5,9 %**).
- Radije bi odabralo pravilo pisanja koje je danas rasprostranjenije u zamišljenome slučaju da su ispitanici jezični standardolozi i da imaju dva načina ili više ravnopravnih načina pisanja te da moraju napisati pravilo pisanja o tome (41,5 % prema 36,1 % kod nefilologa: razlika **+5,4 %**).

1.2.6.11. Odstupanja u odgovorima onih koji se slažu da treba postojati središnje regulatorno tijelo u odnosu na one koji se ne slažu

Mišljenje o potrebi postojanja središnjega regulatornog tijela za hrvatski jezik utječe na druge stavove pa je vrijedno daljnjega istraživanja. Tako su međusobno uspoređeni odgovori ovisno o mišljenju na ovo 23. pitanje, a koji su poredani prema statističkoj važnosti. Oni koji se slažu da hrvatski jezik treba imati svoje središnje regulatorno tijelo:

- U bitno većoj mjeri misle da je potrebno donijeti Zakon o javnoj uporabi hrvatskoga jezika (63,6 % prema 25,5 % kod onih koji misle da nije potrebno središnje regulatorno tijelo za hrvatski jezik: razlika **+38,1 %**).
- U slučaju postojanja više ravnopravnih načina pisanja odabralo bi pravilo koje je tradicionalnije ili više u duhu hrvatskoga jezika (42,4 % prema 16,4 % kod onih koji misle da nije potrebno središnje regulatorno tijelo za hrvatski jezik¹⁹: razlika **+26 %**).
- U većoj mjeri misle da je hrvatski jezik zasebni jezik (86,7 % prema 61,5 % kod onih koji misle da nije potrebno središnje regulatorno tijelo za hrvatski jezik: razlika **+25,2 %**).
- Više žele usavršiti pravilno pisanje u hrvatskome jeziku (77,8 % prema 53,6 % kod onih koji misle da nije potrebno središnje regulatorno tijelo za hrvatski jezik: razlika **+24,2 %**).
- Više vjeruju da internet negativno utječe na pismenost (75,4 % prema 52,7 % kod onih koji misle da nije potrebno središnje regulatorno tijelo za hrvatski jezik: razlika **+22,7 %**).
- U većoj mjeri misle da bi hrvatski pravopis danas izgledao drukčije da nije bio pod pritiskom jezične unitarizacije za vrijeme jugoslavenskih političkih asocijacija (48,6 % prema 26,6 % kod onih koji misle da nije potrebno središnje regulatorno tijelo za hrvatski jezik: razlika **+22 %**).
- Znatno više vjeruju da je pravopisno pitanje hrvatskoga jezika važno jezično pitanje i bitna stvar njihove osobne pismenosti (93,3 % prema 71,3 % kod onih koji misle da nije potrebno središnje regulatorno tijelo za hrvatski jezik: razlika **+22 %**).
- Više vjeruju da pravila koja dopuštaju dvostrukosti u pisanju zbunjuju i negativno utječu na pismenost (63,6 % prema 43,6 % kod onih koji misle da nije potrebno središnje regulatorno tijelo za hrvatski jezik: razlika **+20 %**).

---

¹⁹ Oni bi odabrali pravilo koje bi potvrdilo pisanje koje je danas rasprostranjenije i to u čestotnosti 43,9 %.

- Više podržavaju rad na prevođenju i lokalizaciji softvera na hrvatski jezik (63,2 % prema 45,6 % kod onih koji misle da nije potrebno središnje regulatorno tijelo za hrvatski jezik: razlika **+17,6 %**).
- Znatno manje misle da hrvatski jezik ne treba pravopis (3,9 % prema 20,5 % kod onih koji misle da nije potrebno središnje regulatorno tijelo za hrvatski jezik: razlika **-16,6 %**).
- Prije odabiru hrvatsko jezično sučelje na elektroničkim uređajima (40,5 % prema 24,4 % kod onih koji misle da nije potrebno središnje regulatorno tijelo za hrvatski jezik: razlika **+16,1 %**).
- Više im smeta nekorištenje hrvatskih dijakritičkih slova u elektroničkoj komunikaciji na hrvatskome jeziku (42,4 % prema 26,4 % kod onih koji misle da nije potrebno središnje regulatorno tijelo za hrvatski jezik: razlika **+16 %**).
- Više vjeruju da će ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju dugoročno negativno utjecati na hrvatski jezik (31,8 % prema 15,9 % kod onih koji misle da nije potrebno središnje regulatorno tijelo za hrvatski jezik: razlika **+15,9 %**).
- Više vjeruju da iznimke u pravilima zbunjuju i negativno utječu na pismenost (47,4 % prema 34,2 % kod onih koji misle da nije potrebno središnje regulatorno tijelo za hrvatski jezik: razlika **+13,2 %**).
- Manje prihvaćaju hrvatsku, bošnjačku, crnogorsku i srpsku suradnju na zajedničkom pisanju nadnacionalnih pravopisnih priručnika (49,6 % prema 61,4 % kod onih koji misle da nije potrebno središnje regulatorno tijelo za hrvatski jezik: razlika **-11,8 %**).
- Više misle da je opća razina pismenosti izvornih govornika hrvatskoga jezika niska (86,4 % prema 76,7 % kod onih koji misle da nije potrebno središnje regulatorno tijelo za hrvatski jezik: razlika **+9,7 %**).

1.2.6.12. Pravopis između jezika i identiteta te smjernice za jezično planiranje

Devet anketnih pitanja ciljalo je propitati odnos jezika i identiteta te potvrditi pretpostavku o njihovoj povezanosti. Korelacija se tražila u sljedećim četirima temama:

1. Hrvatski jezik i drugi južnoslavenski jezici (njegova zasebnost i pisanje nacionalnih, a ne nadnacionalnih pravopisa).
2. Hrvatski jezik i zakonska regulativa (središnje regulatorno tijelo i Zakon o javnoj uporabi hrvatskoga jezika).

3. Hrvatski jezik i njegova politička povijest (utjecaj jugoslavenskih političkih asocijacija na razvoj hrvatskoga jezika).
4. Hrvatski jezik i pojedinac (pravopis kao bitna stvar osobne pismenosti, korištenje dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji, podrška prevođenju i lokalizaciji softvera za hrvatski jezik, odabir hrvatskoga jezika u softverskih sučeljima).

Početna je teza da će ispitanici koji su odgovorili na ovih devet pitanja afirmativno imati slične odgovore i bliski jezični svjetonazor. U sljedećoj su tablici prikazani odgovori na navedenih 9 pitanja. Znak plusa ili minusa označuje stav slaganja ili neslaganja s određenim stavom. Slaganje znači da je više onih koji su se o navedenoj temi izjasnili afirmativno u odnosu na one koji su na isto pitanje odgovorili negativno. I ovdje se vodila briga o statističkoj relevantnosti. Ako bi razlika bila manja od 5 %, u to je polje trebala biti upisana kosa crta. Tako u prvome retku sjecište polja označuje što oni koji vjeruju u zasebnost hrvatskoga jezika misle o drugim pitanjima. Drugim riječima, oni koji misle da je hrvatski zasebni jezik ujedno afirmativno odgovaraju na svih preostalih osam pitanja.

Tablica 48. Odstupanje afirmativnih i negativnih odgovora u 9 pitanja o vezi jezika i identiteta

	hrvatski je zasebni	za jednojezične pravopise	da za regulatorno tijelo	da zakonu o jeziku	politika je utjecala na pravopis	pravopis je važan	za pisanja ččšdž u e-komunikaciji	za lokalizaciju i prevođenje	za hrvatsko softversko sučelje	
hrvatski je zasebni		+27,8 %	+31,8 %	+26 %	+27,1 %	+21,9%	+13,8 %	+20,6 %	+17 %	186 %
za jednojezične pravopise	+18,3 %		+9,8 %	+15,4 %	+18,5 %	+8,6 %	+5,6 %	+7,5 %	+8,4 %	92,1 %
da za regulatorno tijelo	+25,2 %	+11,8 %		+38,1 %	+22 %	+22 %	+16 %	+17,6 %	+16,1 %	168,8 %
da zakonu o jeziku	+17,2 %	+15,3 %	+31,7 %		+20,6 %	+15,2 %	+18,9 %	+13,9 %	+14,9 %	147,7 %
politika je utjecala na pravopis	+18,2 %	+18,9 %	+18,8 %	+21 %		+8,2 %	+13,8 %	14,6 %	+15,6 %	129,1 %
pravopis je važan	+31,4 %	+18,8 %	+40 %	+33,3 %	+17,6 %		+19,7 %	+19,8 %	+14,1 %	194,7 %
za pisanje ččšdž u e-komunikaciji	+10,7 %	+8,1 %	+15,7 %	+21,5 %	+16 %	+10,6 %		+22,6 %	+23,9 %	129,1 %
za lokalizaciju i prevođenje	+18,3 %	+8,5 %	+19,2 %	+18,5 %	+17,8 %	+12,4 %	+22,4 %		+48,5 %	165,6 %
za hrvatsko softversko sučelje	+12,3 %	+9,6 %	+14,4 %	+17 %	+17,1 %	+7,3 %	+23,6 %	+47,7 %		149 %

U tablici se na dvama mjestima nalaze sjecišta dvaju stavova (primjerice, onaj o zasebnosti hrvatskoga jezika i afirmativnoga stava o potrebi postojanja regulatornoga tijela za hrvatski jezik): prvi je postotak (+25,2 %) dobiven razlikom rezultata pri filtriranju odgovora na afirmativne i negativne u 23. pitanju (ono o regulatornosti), a drugi je postotak (+31,8 %) dobiven razlikom rezultata pri filtriranju odgovora na afirmativne i negativne u 10. pitanju (ono o zasebnosti hrvatskoga jezika). Činjenica da su oba odgovora s istim predznakom govori o

potvrđi sigurnosti ispitanika o nekome pitanju pri ovoj dvostrukoj anketnoj provjeri rezultata koji se odnose na pitanja odnosa jezika i identiteta.

Prva stvar koja se uočava jest da niti jedno polje nema negativnu vrijednost. To znači da ne postoji niti jedno mjesto koje bi statistički odstupalo od uvriježenoga mišljenja određene skupine ispitanika. Dakle, unakrižnim i temeljitim ispitivanjem mišljenja utvrđeno je da predvidljivost rezultata, ujednačenost i dosljednost odgovora te statistička relevantnost idu u prilog potvrde pretpostavke da se na temelju ovih devet pitanja može sa sigurnošću uspostaviti dvije temeljne skupine ispitanika koje se jasno i znakovito dijele u razmišljanju na temama koje su tiču odnosa hrvatskoga jezika i identiteta njegovih govornika. Budući da imenovanje skupine na „afirmativnu“ i „negativnu“ nije metodološki ispravno jer uključuje vrijednosni sud, grupa koja snažnije povezuje jezik i identitet radno se imenuje kao „grupa A“, dok druga koja slabije povezuje jezik i identitet kao „grupa B“.

Grupa A, dakle, dosljedno zastupa sljedeće stavove:

1. Hrvatski je zasebni jezik u odnosu na bosanski (bošnjački), crnogorski i srpski jezik.
2. Nije prihvatljiva južnoslavenska standardološka suradnja i pisanje zajedničkih nadnacionalnih pravopisnih priručnika.
3. Hrvatski jezik treba imati svoje središnje regulatorno tijelo.
4. Treba postojati Zakon o javnoj uporabi hrvatskoga jezika.
5. Jezična unitarizacija za vrijeme jugoslavenskih političkih asocijacija bitno je utjecala na današnji izgled hrvatskoga pravopisa.
6. Pravopisno je pitanje važno jezično pitanje i bitna stvar njihove osobne pismenosti.
7. Nekorištenje hrvatskih diakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji nije dobra pisana praksa.
8. Podrška za rad na prevođenju i lokalizaciji softvera na hrvatski jezik.
9. Podrška za odabir hrvatskoga jezičnog sučelja na elektroničkim uređajima.

Grupa B zauzima posve suprotne stavove:

1. Hrvatski nije zasebni jezik u odnosu na bosanski (bošnjački), crnogorski i srpski jezik.
2. Prihvatljiva je južnoslavenska standardološka suradnja i pisanje zajedničkih nadnacionalnih pravopisnih priručnika.
3. Hrvatski jezik ne treba imati svoje središnje regulatorno tijelo.
4. Ne treba postojati Zakon o javnoj uporabi hrvatskoga jezika.

5. Jezična unitarizacija za vrijeme jugoslavenskih političkih asocijacija nije utjecala na današnji izgled hrvatskoga pravopisa.
6. Pravopisno pitanje nije važno jezično pitanje i nije bitna stvar njihove osobne pismenosti.
7. Nekorištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji nije pokazatelj loše tendencije u pisanoj praksi.
8. Ne podržava se rad na prevođenju i lokalizaciji softvera na hrvatski jezik.
9. Ne podržava se odabir hrvatskoga jezičnog sučelja na elektroničkim uređajima.

U sljedećoj je tablici njihov omjer promatran kroz apsolutan broj anketnih ispitanika:

Tablica 49. Brojčana usporedba stavova grupe A i B

	Grupa A	Grupa B	
hrvatski je zaseban za jednojezične pravopisne	1461	381	hrvatski nije zaseban za nadnacionalne pravopisne
da za regulatorno tijelo	865	977	ne za regulatorno tijelo
da zakonu o jeziku	1301	541	ne za zakon o jeziku
politika je utjecala na pravopis	966	876	politika nije utjecala na pravopis
pravopis je važan za pisanje ččšđž u e-komunikaciji	777	1065	pravopis nije važan protiv pisanja ččšđž u e-komunikaciji
za lokalizaciju i prevođenje	1600	242	protiv lokalizacije i prevođenja
za hrvatsko softversko sučelje	743	1023	za englesko softversko sučelje
	1138	485	
	705	1180	
	9556	6770	

Grupa A statistički je zastupljenija u petorim točkama, a grupa B u četvorim točkama. Zastupljenost ispitanika grupe A je 9556, a grupe B 6770 što čini omjer od 58,5 % prema 41,5 %.

U zadnjemu stupcu tablice koja prikazuje odstupanje afirmativnih i negativnih odgovora u 9 pitanja o vezi jezika i nacije zbrojeni su svi postotci u tome retku, a koji ukazuju na omjer suprotstavljenosti grupe A i B ovisno o mišljenju na navedeno pitanje. Uočava se da su grupe najpodijeljenije prema ovim trima mišljenjima:

1. Pravopis je važno jezično pitanje i bitna stvar nečije osobne pismenosti.
2. Hrvatski je zasebni jezik od bošnjačkoga (bosanskoga), crnogorskoga i srpskoga jezika.
3. Treba postojati središnje regulatorno tijelo za hrvatski jezik.

Gledaju li se specifično međuovisnosti odgovora na pojedina pitanja i najveću suprotstavljenost dviju skupina, ističu se sljedeća tri mjesta (označeno žutom pozadinskom bojom)²⁰:

1. Pitanje odabira hrvatskoga ili engleskoga jezika u softverskim sučeljima ovisno o mišljenju podržavaju li ispitanici rad na softverskoj lokalizaciji i prevođenju.
2. Pitanje regulatornoga tijela za hrvatski jezik ovisno o mišljenju je li pravopis važno jezično pitanje i bitna stvar nečije osobne pismenosti.
3. Pitanje podrške Zakonu o javnoj uporabi hrvatskoga jezika ovisno o mišljenju treba li središnje regulatorno tijelo za hrvatski jezik.

Tri statistički najmanje relevantna mjesta sukoba dviju skupina vezano za stavove o odnosu jezika i nacije jesu sljedeće teme (označeno zelenom pozadinskom bojom)²¹:

1. Pitanje odabira pisanja hrvatskih dijakritičkih znakova ovisno o mišljenju trebaju li južnoslavenski standardolozi zajednički pisati nadnacionalne pravopisne priručnike.
2. Pitanje gledanja pravopisa kao na važno jezično pitanje i bitne stvari nečije osobne pismenosti ovisno o odabiru hrvatskoga kao jezika softverskoga sučelja.
3. Pitanje podrške za rad na lokalizaciji i prevođenju ovisno o mišljenju trebaju li južnoslavenski standardolozi zajednički pisati nadnacionalne pravopisne priručnike.

Tablični prikaz može izraziti i brojčanu vrijednost o prosjeku neslaganja dviju suprotstavljenih skupina vezano za pitanja odnosa jezika i identiteta: u devet se pitanja skupina A i skupina B razlikuju u odgovorima u prosječnome statističkome omjeru od **21,3 %**.²²

1.2.7. Zaključak

Kada bi se željelo potaknuti provođenje anketnoga istraživanja unutar hrvatske akademske zajednice radi unapređenja razvoja (osobito humanističkih i društvenih) znanosti u Hrvatskoj, svakako bi trebalo razmisliti o donošenju međusveučilišnoga pravilnika koji bi regulirao provođenje akademskih anketa na hrvatskim sveučilištima. Sadašnji način ima brojne nedostatke i posve se oslanja na snalaženje pojedinca u, gledajući u cjelini, nedovoljno uređenim hrvatskim uvjetima i mnoštvu nepovezanih znanstveno-obrazovnih sredina. Neobično je da ne postoji skupna adresa e-pošte koja bi simbolizirala zajednički priopćajni kanal preko kojega bi se ostvarila hrvatska akademska komunikacija. Takav bi pravilnik, među

---

²⁰ Prosječna statistička suprotstavljenost skupine A i B u ovim trima pitanjima iznosi 42,2 %.

²¹ Prosječna statistička suprotstavljenost skupine A i B u ovim trima pitanjima iznosi 6,8 %.

²² Do ovoga se podatka došlo zbrojem redčanih vrijednosti posljednjega stupca i dijeljenjem sa 64 koji predstavlja broj sjecišta ili anketnih korelacija.

ostalim, regulirao sve anketne dimenzije: regulatornu, etičku i tehnološku, a kao rezultat bi imao stvaranje najboljih uvjeta za provođenje anketnoga istraživanja: osim što bi se centraliziranim administriranjem uštedjelo mnogo truda i vremena, profesionalizirala bi se anketna metodologija, čime bi se pozitivno metodološki utjecalo osobito na disertacijske ankete. Zadnje i ne najmanje važno, protokolizirala bi se tehnička potpora jer bi se uspostavljanjem zajedničke skupne adrese za cjelokupnu zajednicu (pa makar na različitim hijerarhijskim razinama) stvorio budući komunikacijski kanal za dijeljenje i mnogih drugih korisnih informacija među članovima akademske zajednice u Republici Hrvatskoj. Valja istaknuti i važan podatak da bi se takvo što vrlo jednostavno dalo osmisliti i izvesti.

Drugi zaključak tiče se činjenice da se ovakav tip ankete mora provoditi u regularnim vremenskim odsječcima²³ te da bi na sličnoj osnovi trebalo anketirati hrvatsku akademsku zajednicu u 2019. sa čijim bi odgovorima mnogi izraženi stavovi u 2014. dobili dodatnu vrijednost. Do tada bi se puno toga moglo usuglasiti oko hrvatske jezične politike te učiniti niz konkretnih akcija nakon kojih bi se mogli očekivati i bolji rezultati nego što su sada dobiveni.

Kroatistička bi jezična politika, imajući ove anketne rezultate na umu i u cilju dugoročnoga rješavanja pravopisnoga pitanja u očima javnosti, trebala raditi na sljedećim točkama:

1. Odnos pravopisne dijakronije i sinkronije.
2. Tumačenje kroatističke legislative i njezin doseg.
3. Pravopisna metodologija i kvaliteta pravopisnoga opisa.
4. Proučavanje i standardiziranje hrvatskoga elektroničkog pisanja i pismenosti.

Imajući u vidu ove četiri važne kroatističke točke, u disertaciji će se u idućim poglavljima raspravljati fokusirano upravo na njih i na prijedloge jezične politike u sljedećemu razdoblju.

Neosporna je činjenica da mnogi suvremeni pravopisni sukobi u hrvatskome jeziku imaju povijesnu motiviranost, a čije se posljedice neprevladanosti i danas osjećaju. U poglavlju o fonološkoj i morfonološkoj osnovici u pravopisu dat će se neke smjernice o mogućnostima pravopisnoga razvoja hrvatskoga jezika koji će nastojati pomiriti burnu pravopisnu povijest i trenutačno pisanje u cilju dolaska do trajnoga rješenja za pravopisno pitanje. To će predstavljati prijedlog ravnoteže fonoloških i morfonoloških pravopisnih točaka.

---

²³ Desetogodišnje bi razdoblje bilo prihvatljivo za općenito jezično praćenje, ali budući da je riječ o računalno-jezičnoj pismenosti u kojoj se češće događaju promjene, čini se da bi najprikladnije bilo petogodišnje razdoblje.

Anketni rezultati o spremnosti prihvaćanja pravopisnih reformi hrvatske akademske zajednice govore da bi važan motiv za pravopisnu reformu u hrvatskome jeziku morao biti kriterij pojednostavnjivanja pisanja, a što daje veliki kredit jezičnim normativistima u promišljanju strategije rada.

Osim istraženih anketnih rezultata (npr. otkriće povezanosti podrške za središnje regulatorno tijelo i zalaganja za Zakon o javnoj uporabi hrvatskoga jezika ili postojanje dviju skupina ispitanika i njihovih jasno podijeljenih stavova ovisno o tome smatraju li hrvatski zasebni jezik), anketa potencijalno nudi i druge zaključke koji bi se dali pravopisoslovno analizirati, međutim, zbog kvantitativnoga disertacijskog ograničenja omjera metodološkoga i teorijskoga dijela, daljnja se rasprava ostavlja drugim stručnjacima, a čemu će pridonijeti javno objavljeni anketni rezultati u Excelovoj tablici. Jedini uklonjeni podatci tiču se elektroničke adrese (IP adrese) s kojih su korisnici pristupali anketi. Anketni podatci bit će objavljeni i dostupni na osobnoj mrežnoj stranici.

Ovo je istraživanje trebalo ispitati odnos jezika i identiteta za koji se pretpostavljao da uzrokuje pravopisnu nestabilnost i sukobe. Ciljanim propitkivanjem međuuvjetovanosti odgovora na devet pitanja iz četiriju tema (hrvatski i drugi južnoslavenski standardni jezici, hrvatski i zakonska regulativa, hrvatski i njegova politička povijest, hrvatski i vlastito viđenje svoga jezika) koji predstavljaju ukupno 64 relacije, jasno su se prepoznale dvije skupine ispitanika radno nazvane „skupina A“ i „skupina B“ s dosljednim i predvidljivim odgovorima te statističkom relevantnošću. Jezičnopolitički i normativistički rad koji bi ciljao za time da ublaži pravopisne sukobe u suvremenoj hrvatskoj jezičnoj sredini mogao bi imati koristi iz donesenih zaključaka. Kvantitativni omjeri dviju skupina pokazuju veću zastupljenost skupine A prema skupini B, ali ne u znatnijemu omjeru. Skupina A zastupljenija je u pet pitanja, a skupina B u njih četiri. Relativni statistički omjer je 58,5 % prema 41,5 %. Upravo anketni pokazatelj o izjednačenosti ovih dviju skupina vezano za odnos jezika i identiteta govore u prilog da kroatistička jezična politika i jezično upravljanje hrvatskoga jezika apsolutno prioritetno mora raditi na umanjivanju tenzija i pravopisne sukobljenosti unutar hrvatske akademske zajednice. Kao što je već rečeno, uspjeh toga rada moći će se i kvantitativno izmjeriti prema uspostavljenoj anketnoj metodologiji u sljedećemu anketnom istraživanju koji bi se trebao dogoditi 2019.

Anketno istraživanje i propitkivanje hrvatske akademske zajednice o stavovima i razmišljanjima o četirima temama koji se tiču odnosa jezika i identiteta uobličeni u devet anketnih pitanja govori da bi ublažavanje suvremenih pravopisnih sukoba u hrvatskoj akademskoj zajednici doprinio rad hrvatskih standardologa na trima glavnim područjima:

1. Boljem razumijevanju statusa pravopisa hrvatskoga jezika i njegova utjecaja na suvremenu pismenost.
2. Boljem razjašnjavanju odnosa hrvatskoga standardnog jezika i drugih južnoslavenskih jezika.
3. Jasnije tumačenje važnosti središnjega regulatornoga tijela za hrvatski jezik.

1.3. Zaključak dviju provedenih anketa

Na temelju dviju provedenih anketa ustanovila su se pravopisna kvantitativna mjerila i njihovi ishodi u hrvatskome društvu. Predočila su se ključna sporna mjesta kroatističke struke koja će se u daljnjim poglavljima detaljnije razložiti, a u cilju određivanja smjernica razvoja upravljanja hrvatskim jezikom.

2. Pravopisna standardizacija u odabranim europskim jezicima

2.1. Južnoslavenski jezici

U ovome pregledu pozornost je na pravopisnim promjenama koje su se dogodile za vrijeme trajanja jugoslavenske države i nakon nje. Hrvatski će biti obrađen u vlastitome poglavlju.

2.1.1. Bošnjački

Situacija u bošnjačkome jeziku preslikava složenost društvenih odnosa izvanjezične stvarnosti. Već je sam naziv jezika kojim govore Bošnjaci u BiH problematičan – državljani BiH islamske vjeroispovijesti nazivaju se Bošnjacima koji govore bosanski jezik (Jahić 1999: 74), dok taj jezik Hrvati uglavnom, a Srbi redovito nazivaju bošnjačkim²⁴.

Naravno da govornici jezika A ne mogu određivati kako će se njihov materinski ili neki treći jezik zvati u jeziku B. (I obrnuto – govornici drugoga jezika ne mogu utjecati kako će inojezični govornici nazivati svoj vlastiti jezik.) Problem je jedino aktualan ako se govori o nazivlju unutar **jednoga standardnog jezika**. Budući da većina govornika prihvaća postojanje triju zasebnih jezičnih standarda, međujezični nazivoslovni problem ne postoji. Dva su prava problema: (i) ako se govornici standardnog jezika A međusobno dijele u pitanju nazivanja jezika B, te (ii) ako se nazivi za vlastite jezike različito prevode u jeziku A i B na treći jezik pa dođe do terminološke zbrke. Oba su pitanja za suvremenu kroatistiku složena i bitna te je na njih potrebno jasno odgovoriti. Govornici Bošnjaci u BiH konsenzusno smatraju da se njihov jezik naziva „bosanski“, srpski govornici u Srbiji i BiH taj jezik nazivaju „bošnjačkim“, dok se jedino većina hrvatskih govornika u Hrvatskoj i BiH koleba i ne zna točno kako bi nazivali materinski jezik Bošnjaka – „bosanskim“ ili „bošnjačkim“.

Hrvatskim i srpskim jezikoslovcima naziv *bosanski* prvotno označuje povijesni jezik u srednjovjekovnoj bosanskoj državi koji se zbog turbulentnih povijesnih događanja bitno razlikuje od današnjega jezika u BiH. Tek bi ga se, uvjetno rečeno, moglo protegnuti u značenju, kako se to rabi u stručnoj literaturi i u onoj koja nastoji biti politički korektna, makrojezika (u odnosu na mikrojezike kao organske idiome). Taj povijesni bosanski makrojezik nije samo izvor za bošnjačku naciju, on je ujedno i građa za hrvatski i srpski jezični identitet, a u tome leži i korijen problema.

---

²⁴ <http://web.archive.org/web/20080619103450/http://www.rastko.org.yu/filologija/odbor/odluka001.html>.
Tvrđnja da se u hrvatskome *uglavnom* rabi izraz „bošnjački jezik“, autor je donio na temelju vlastite procjene.

Ako je bosanski jezik prije imao makrojezičnu funkciju, on to danas više nema. U današnjoj Bosni i Hercegovini on ne označuje jedan organski govor nego se govori o trima standardnim jezicima u BiH. Ako bi se ipak željela izreći makrojezična konstrukcija, onda bi se reklo „bosanski jezici“ ili, još točnije, „bosanskohercegovački jezici“. Prihvatanje izraza „bosanski jezik“ u značenju makrojezičnoga, neorganskoga govora ne može biti prihvatljiv u hrvatskome jeziku jer je tvoren na isti način kao makrojezični konstrukt „srpskohrvatski“ ili „jezik BHS“.

Budući da Hrvati i Srbi nemaju svoja jezična regulatorna središta u BiH koja bi zagovarala različitost u odnosu na jezična središta u Zagrebu ili Beogradu, pitanje identiteta jezika Bošnjaka i jezične standardizacijske politike u BiH, jedino je otvoreno kod Bošnjaka, pa se u ovome poglavlju govori isključivo o jezičnoj politici za jezik kojim govore Bošnjaci u BiH.

Svoj jezik bošnjački jezikoslovci ne gledaju jedinstveno i smatraju ga ili zasebnim standardnim jezikom različitim od hrvatskoga i srpskoga, ili lokalnim nazivom za zajednički jezik Bošnjaka, Hrvata i Srba koji je naslijedio bivši jedinstveni jezični konstrukt „srpskohrvatski“ (Jahić 1999: 34).²⁵ Čini se da je drugo makrojezično tumačenje naziva bosanskoga jezika koji nadilazi bošnjački nacionalni okvir prihvaćenije i raširenije u Bosni i Hercegovini pa tako i bošnjačka Wikipedija o bosanskome jeziku kaže da se u njemu ravnopravno koristi latinica i ćirilica. Temeljni argument koji bošnjački jezikoslovci koriste u obranu svoga stava nije standardološki nego sociolingvistički: tvrdi se da se jezik građana u BiH treba nazivati ne po nacionalnome identitetu nego po državi odakle dolaze. Ovome argumentu, dakako, može se prigovoriti i terminološka tvorba jer bi tom logikom jezik u BiH trebao biti nazvan „bosanskohercegovačkim“, a ne „bosanskim“ jezikom. Na ovome se mjestu dalje ne ulazi u standardološko pitanje međusobnoga razlikovanja govorenoga jezika govornika širem gradova BiH prema čemu bi se utvrđivali drugi zaključci o postojanju jedinstvenoga jezika. Jedno od takvih istraživanja veze nacionalnoga i jezičnoga te odnosa bosanskoga i bošnjačkoga u BiH može se pronaći u rezultatima terenskoga anketnog istraživanja u Banja Luci, Sarajevu i Mostaru koje je rađeno na sociolingvističkome projektu Sveučilišta u Helsinkiju tijekom 2010. i 2011. (Jozić 2012).

U odnosu na bošnjačke jezikoslovce, želeći promovirati svoje nacionalne jezike i identitet te se oduprijeti (makro)jezičnoj unitarizacijskoj tendenciji (pojam koji osobito srpski jezikoslovci jasno i često izriču), srpski i hrvatski jezikoslovci suprotstavljaju se nazivu bosanski jezik,

---

²⁵ „Bošnjacima se ne može uskratiti pravo na historijski naziv za svoj jezik, bez obzira koliko se taj jezik razlikovao od drugih. (...) Okolnost da u našim novoštokavskim prilikama postoje tri naziva za jezik ne znači da su to zasebni jezici.“

ističući da se u srpskome, odnosno u hrvatskome jeziku Bošnjaka naziva „bošnjački“. Bošnjački se naziv tako koristi i u Izjavi Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti o položaju hrvatskoga jezika iz 2005., ali se uz njega u oblim zgradama navodi i izraz „bosanski“. Autor također smatra da je (kroatistički) normativno ispravnije govoriti o bošnjačkome nego o bosanskom jeziku pa će se u nastavku pisati o bošnjačkome jeziku u kontekstu kroatističkoga nazivlja (ne osporavajući, dakako, da svoj jezik Bošnjaci nazivaju bosanskim).

Zanimljiv je podatak s Wikipedije²⁶ da je naziv bošnjački u engleskome prijevodu *bosniak* bio u prvome ustavu BiH 1994., te da je on izmijenjen amandmanom iz 2002.

Državni zavod za statistiku RH na popisu stanovništva iz 2001. rabi naziv bošnjački, a 2011. bosanski što ukazuje na to da su to statističarima istoznačni pojmovi iako je taj odnos, kao što se vidi, za hrvatski jezik sporan.

Čini se da je jednostavnost izvođenja jezika iz naziva države i bošnjački pridjevni neologizam bio presudan međunarodnim normizacijskim krugovima u ISO 639 koji taj jezik nazivaju bosanskim (eng. *bosnian*, fr. *bosniaque*, njem. *bosnisch*), a ne bošnjačkim, čime se snažno pogodovalo bošnjačkome stavu.²⁷

S druge strane, one jezične kodifikacije svjetskih jezika koje ne govore o različitim jezicima na južnoslavenskim prostorima, primjerice frankofoni projekt *Observatoire Linguistique*²⁸, u svojem indoeuropskom filosektoru 55-AAA-g uopće ne spominje bošnjački/bosanski jezik iako je taj opis revidiran u studenome 2012.²⁹

Da postoji odnos naziva bosanski i bošnjački stariji od novovjekih društvenih odnosa, Bešker (2007: 49) dokazuje navodom iz putopisa kroz Bosnu iz 1660. autora Evliya „Çelebi“ ibn Derviş Mehmed Zilli koji je prerađen i objavljen u Sarajevu 1979., a u kojem navodi da se pučanstvo „u ovim krajevima u pučkom govoru zovu Bošnjaci. Samo, draže im je kad se kaže Bosanci.“

U poglavlju o bošnjačkome jeziku puno se pisalo o imenovanju jezika iz čega se zorno prikazuje terminološka uvjetovanost na jezičnu politiku u BiH. Ona je, dakle, vrlo složena, ima bitne društvene posljedice i odjeke te ukazuje na izrazito naglašenu bosanskohercegovačku društvenu heterogenost (neki bi radije možda govorili o *standardizacijskoj neuređenosti*). Primjer

---

²⁶ http://hr.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%A1nja%C4%8Dki_jezik

²⁷ http://www.loc.gov/standards/iso639-2/php/code_list.php

²⁸ <http://www.linguasphere.info/>

²⁹ http://www.linguasphere.info/lcontao/tl_files/pdf/master/OL-SITE%201999-2000%20MASTER%20ONE%20Sectors%205-Zones%2050-54.pdf

heterogenosti/neuređenosti vidljiv je već i na ustavnoj razini. Ustav Federacije BiH navodi „bosanski“ i hrvatski jezik kao službene jezike dok Ustav Republike Srpske, da bi izbjegao navođenje izraza „bosanski jezik“, u članku 7. navodi diplomatsku frazu da su službeni jezici u Republici Srpskoj „jezik srpskog naroda, jezik bošnjačkog naroda i jezik hrvatskog naroda“.

Prva pravopisna pravila „bosanskoga“ jezika opisana su u *Gramatici bosanskoga jezika* hrvatskoga autora Frane Vuletića 1890. (autorovo ime nije navedeno u knjizi upravo iz razloga boljega prihvaćanja djela), a koja je bila rezultat političke ideje Austro-Ugarske u promoviranju bosanske nacije i jezika. Ta je gramatika 18 godina poslije preimenovana u „Gramatiku srpsko-hrvatskoga jezika“. Odabir nazivlja (podmet, prirok, čest, pismena) nesumnjivo je kroatistički utjecaj iako je zanimljivo uočiti inovaciju sustavnoga provođenja grafema *gj* na mjestu *dj* ili *đ* (mlagji, gragjanin) ili dosljednijega provođenja jednačenja po mjestu tvorbe (pošljedica, razljutiti), a što se razlikovalo od tadašnjega hrvatskog standarda.

Prvi bošnjački (tj. bosanski) pravopis izdao je Senahid Halilović 1996. godine. Za njega i općenito o bosanskome pravopisu Jahić (Jahić 1999: 205-9) kaže da je više priručnik nego pravopis.³⁰

Među istaknutijim razmišljanjima Jahić ističe da je „postojanje šire zajedničke ortografske norme u interesu (...) svih naših slavensko-balkanskih jezika, jer one omogućavaju da se pisana komunikacija odvija neometano, da se putem zajedničkih pravila pisanja također olakša općenje“. Ipak, u nastavku ističe da „bosanski jezik (o čemu je već govoreno) pokazuje svoje zapadnije tendencije, naginjući više hrvatskom nego srpskom (...). Samim tim što savremeni bosanski jezik postaje dosljedno latinički, postavlja se pitanje dosljednosti (odnosno nedosljednosti) primjene fonološkoga principa pravopisa. Naime, pošto je latinica kao pismo zapadnija grafija (dakle, evropska), to njezino obilježje više vuče ka tradiciji etimološkoga pravopisa, kako to pokazuje slučaj sa pravopisom hrvatskoga jezika. U tom smislu, dakle, pravopisci bosanskoga jezika naći će se na raskrsnicama. (...) Vjerovatno je da će imati opravdanost izvorno pisanje imena, prezimena i geografskim pojmova iz stranih jezika. (...) Posebno pitanje, međutim, predstavlja pisanje geminacija (udvajanja) u turcizmima. Vjerovatno je da će se u tom pogledu morati ići na odstupanja od fonološkoga principa.“ (Jahić 1999: 208-9)

---

³⁰ „Da bi se, naime, uradio cjelovitiji pravopis jezika koji je decenijama bio nepriznat, izradi toga pravopisa mora prethoditi sistematsko naučno istraživanje ortografske i uopće pisane tradicije. Tek kad rezultati tih istraživanja budu prezentirani, moći će se raditi naučno i „društveno“ zasnovan *Pravopis*, kao rezultat autorskog timskog rada.“ (Jahić 1999: 208)

Da pravopisna standardizacija bošnjačkoga jezika još uvijek nije stabilan proces, vidi se i prema tome što bošnjački jezik još nema svoje službeno regulatorno tijelo. Nadalje, bošnjačka znanstvena zajednica smatra da postojeći pravopis iz 1996. ne zadovoljava te da je potrebno raditi na novome. Tako na mrežnim stranicama sarajevskoga Instituta za jezik³¹ stoji sljedeća informacija:

„U dosadašnjem radu na [pravopisnome, op. T. S.] projektu izgrađen je idejni koncept, elaborat, uputstva za obradu, pripremljen je jedan dio građe koja će biti korištena za ilustraciju, predloženi su autori i redakcija projekta. Međutim, iako je projekt zasnovan još početkom 2008. ni u 2011. ništa nije realizirano zbog nedostatka finansijske podrške iz Ministarstva obrazovanja i nauke koja bi omogućila angažiranje više stručnjaka iz lingvističkih nauka. Stoga se ovaj projekt prolongira za naredni period, ali se istovremeno vrše pripreme za početak njegove realizacije.“

Iako je Institut za jezik napravio sve projektne predradnje izgradnji svoga pravopisa, uključujući odabir tima, neobično je da se (pod pokroviteljstvom triju ministarstava u BiH) u 2013. pojavilo izdanje *Pravopisni priručnik bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika sa gramatikom*, ponajprije namijenjeno državljanima BiH u iseljeništvu, a koji je izazvao negativne reakcije struke i javnosti. Temeljno sporno mjesto jest (opet) naziv jezika te kojim je govornicima namijenjen. Naime, autori H. Hajdarević i A. Kršo smatraju da pišu pravopis *jednoga* jezika koji svaki narod naziva svojim imenom, ali svojim terminološkim odabirom nisu pridonijeli stabilnosti jezične standardizacije u BiH. Osim što taj stav ne predstavlja mišljenje većine bošnjačkih jezikoslovaca (primjerice, u zadnjim redcima svoje knjige Jahić govori o budućnosti bosanskoga jezika te jasno ističe snažnu i egzistencijalnu vezu bošnjačke nacije i bosanskoga jezika³²), naziv za jedinstveni jezik građana u BiH „bosanski/hrvatski/srpski“ ne prihvaća ni bošnjačka sredina nego isključivo „bosanski“, čime je korištenje kosih crta i trosastavnički terminološki odabir bio posve nepotreban. S druge strane, ako je djelo smjeralo zadovoljiti potrebe inozemnih sveučilišnih katedara i lektorata (koji posve pogrešno jezike ovih prostora i dalje nazivaju „bosansko/hrvatsko/srpskim“, „BHS“ ili čak „srpskohrvatskim“), onda se ozbiljan i ideološko motivirani propust očituje u tome što su taj „zajednički“ jezik pisali isključivo bošnjački autori bez hrvatskih i srpskih jezikoslovaca, odnosno bez njihovih normativnih središta. Drugim riječima, temeljni je problem što „jezik BHS“ autorima djela ne znači isto što i inozemnim sveučilišnim katedrama i lektoratima, kojima je djelo i bilo namijenjeno.

³¹ <http://www.izj.unsa.ba/2013-08-26-11-54-03/pravopis-bosanskog-jezika> s danom 22. kolovozom 2014.

³² „Jedino što se sa izvjesnom sigurnošću može reći za budućnost bosanskog jezika to je da od te njegove budućnosti uveliko zavisi budućnost i opstanak bošnjačkoga naroda.“ (Jahić 1999: 268)

Nadalje, bez obzira na tezu o jednome jeziku, neobično je da se autori smatraju relevantnim za normativno opisivanje hrvatskoga i srpskoga jezičnog standarda kojim govore hrvatski i srpski građani u BiH (isti je komentar bio postavljen i na predstavljanju knjige).

Hrvatski i srpski jezik odmaknuli su se u razvoju od svoje savjetničke standardizacijske faze i izdvojili pravopis od jezičnoga savjetništva. Za razliku od njih, Muratagić-Tuna (2005: 357) ne misli da je odvajanje tih dvaju perspektiva dobro za bošnjački jezik tvrdeći da je dovoljna tek jedna priručnička razina u kojoj treba tražiti odgovore na jezične upite: „*pravopis služi ljudima različitih profesija, različitog obrazovanja i interesovanja (a ne samo jezičarima), da na najbrži i najkraći način rješavaju određene dileme iz jezika, a njih je veoma mnogo* [kurziv istaknut u izvorniku, op. T. S.]. Baš zato pravopis mora biti mnogo širi i mora konačno izaći iz uobičajenih okvira.“

U navedenome je djelu autorice Muratagić-Tuna načinjen velik trud detaljnim uspoređivanjem ne samo pravopisnih pravila nego i pravopisnoga rječnika Hrvatskoga pravopisa autora Babić-Finka-Moguš i Pravopisa srpskoga jezika Matice srpske. Knjiga od 689 stranica koja do u tančine razlaže pravopisna pravila i retke rječnika zaključuje da u „bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku ima neusporedivo više sličnosti nego razlika“ (Muratagić-Tuna 2005: 334).

Djelo ima i izraženije teoretske promašaje, primjerice u tvrđenju da „[n]orma jednog književnog jezika postoji u njemu samome. Nju niko spolja ne stvara. Ona je ustvari cjelokupnost njegovih zakonitosti, zajedno uzetih pojava i procesa koji čine opći sistem“ (Muratagić-Tuna 2005: 13) u kojoj se objašnjenje ne odnosi na normu nego na (strukturalistički gledan) sustav. Sporna je i tvrdnja da je „nauka o jeziku utvrdila (...) u XIX stoljeću da je narodni jezik Srba i Hrvata jedan jezik“ (Muratagić-Tuna 2005: 15). Puno je točnija konstatacija da su tadašnji vodeći jezikoslovci odlučili da se međusobno dogovore o ujedinjavanju standardizacijskih središta i definiranju zajedničke jezične politike, nego što je „nauka o jeziku“ utvrdila istost jezika.

Zaključak pravopisne standardizacije bošnjačkoga jezika jest da je promatranje pravopisnih pravila u jeziku Bošnjaka tim zanimljivije što je pravopisna standardizacija arbitrarnija. Bošnjačka jezična politika na razmeđu je „politike trećega puta“ kao samostalnoga „bosanskog“ jezika i unifikacijske jezične tendencije nad cijelim državnim teritorijem BiH. Prvi je put obilježio vrijeme nakon raspada zajedničke države i početke državnoga osamostaljenja BiH, dok je drugi put onaj koji slijedi Institut za jezik u Sarajevu. Do većinske promjene mišljenja iz prve u drugu perspektivu došlo je nakon neuspješnih pokušaja bošnjačkih jezikoslovaca za

stvaranjem bošnjačkih jezičnih specifičnosti. Ta se prva faza razvoja bošnjačke etnolingvistike identificirala u razlikovanju prema hrvatskome i srpskome te je imala redukcijsku narav. Do sličnoga je zaključka došao i Bešker (2007: 59) koji je leksički istraživao izvor za Rječnik bosanskoga jezika: „Alija Isaković svoj leksikografski postupak temelji ne pozitivno, na obradi cjelovitoga leksičkog poklada Bosne i Hercegovine (...), nego negativno – tražeći razlike spram onoga što smatra karakterističnim za Hrvate/Hrvatsku, odnosno Srbe/Srbiju“.

Bošnjačka jezična politika provodi se tek u dijelovima Federacije BiH, primarno u onima u kojima žive Bošnjaci, pa se stanje pravopisne standardizacije u cijeloj BiH opisuje kao izrazito raznorodno i korelirajuće prema nazivu jezika. Nedogovor o osnovnim pitanjima, od naziva jezikā do bitno različitih gledišta na jezičnu politiku u BiH, prepreka su kvalitetnome radu na jezičnoj standardizaciji te indikator svih pravopisnoslovnih događanja u bošnjačkoj standardizacijskoj sredini. Jedinstvenu ili zajedničku jezičnu politiku za bošnjački jezik, koja nužno prethodi kvalitetnoj pravopisnoj standardizaciji, jednostavno je nemoguće zamisliti. Dok bošnjačka sredina smatra da su bosanski, hrvatski i srpski govori dio jedinstvenoga jezika koji slijedom toga treba imati i jedinstvenu jezičnu politiku, hrvatski i srpski jezikoslovci ne smatraju se pozvanima surađivati s bošnjačkim standardolozima koji ne priznaju zaseban standard hrvatskoga i srpskoga jezika u BiH.

Dok se god ovakva temeljna jezična i identifikacijska pitanja ne urede, teško je govoriti o stabilnome standardizacijskom procesu bošnjačkoga jezika iz koje bi se nazirali obrisi bošnjačke jezične politike, a prema kojoj bi se hrvatski standardolozi u svojoj želji za suradnjom mogli jednoznačno postaviti.

2.1.2. Crnogorski

Crnogorski se jezik nalazi u najlošijoj situaciji što se tiče prepoznatljivosti i priznatosti jer nije do kraja standardiziran – nema još ni svoju međunarodno pridruženu oznaku prema ISO 639. Status crnogorskoga jezika dodatno je ugrožen jer ga i sami Crnogorci ne doživljavaju materinskim. Prema popisu pučanstva Republike Hrvatske iz 2011. samo 19 % onih koji su se izjasnili Crnogorcima navodi da im je materinski jezik crnogorski. Crnogorski je jezični prostor pod utjecajem dominantno izražene srpske jezične politike i nacionalno-političkoga interesa koji ne priznaje crnogorski jezik i koji područje te države smatra srpskom jezičnom postojbinom. Da je taj jezični ekspanzionizam potpuno ozakonjen, potvrđuje podatak iz ustava SR Jugoslavije iz 1992., države koja je nastala raspadom SFRJ-a spajanjem SR Srbije i SR Crne Gore, jedinih republika koje nisu željele samostalnost, da je njezin službeni jezik „srpski jezik

ekavskog ili ijekavskog izgovora i ćirilično pismo, a latinično pismo je u službenoj upotrebi u skladu sa ustavom i zakonom“.³³ Ništa se nije promijenilo u korist crnogorskoga jezika ni deset godina poslije (2002.) nastajanjem Državne Zajednice Srbije i Crne Gore u čijoj se Ustavnoj povelji uopće ne spominje naziv jezika.

Trebalo je čekati osamostaljivanje crnogorske države da se stvore pretpostavke za razvoj crnogorskoga jezika. U članku 13. Ustava Crne Gore iz 2007. navodi se da je službeni jezik u Crnoj Gori crnogorski, da su ćirilično i latinično pismo ravnopravni te da su u službenoj upotrebi i srpski, bosanski (sic!), albanski i hrvatski jezik.

Međutim, ovako sročeni članak koji nedovoljno razlikuje status (i) službenoga jezika i (ii) jezika u službenoj upotrebi doveo je do toga da su obrazovne ustanove počele provoditi nastavu na srpskome jeziku pozivajući se na navedeni ustavni članak, a što je potvrdila i ozakonila Skupština Crne Gore 2. rujna 2011. Zakonom o izmjeni Opšteg Zakona o obrazovanju i vaspitanju:

„Nastava u ustanovi izvodi se na crnogorskom jeziku. Imajući u vidu istu lingvističku osnovu nastava u ustanovi izvodi se i na srpskom jeziku, kao jeziku u službenoj upotrebi. Poštujući prava manjinskih naroda u ustanovi izvodi se i na bosanskom, albanskom i hrvatskom jeziku, kao jezicima u službenoj upotrebi.“

Matica crnogorska pokrenula je inicijativu za pokretanje postupka za ocjenu ustavnosti i zakonitosti³⁴ navedenoga članka 11. ističući da je takvim izmijenjenim zakonom otvoren put da se u crnogorskim školama istovremeno izvodi na svim ustavom pobrojanim jezicima, a što predstavlja „pravni nonsens“.

Političkim trvenjima i trgovanjima Vlade i oporbe te lobističkim interesima situacija je dovedena do apsurdna, pa se ustavni naziv jezika počeo razlikovati od onoga koji se uči u školama. Crnogorskome jeziku priznavala se službenost, ali samo u kontekstu drugih jezika, što je dovelo do toga da su se nazivi jezičnih kolegija i katedara konstruirali kao „crnogorski – srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost“ ili „crnogorski-srpski; bosanski; hrvatski jezik i književnost“. Drugim riječima, nazivi kolegija nisu bili tvoreni sintetički kao, primjerice, „crnogorski, srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost“ nego analitički u kojemu su interpunkcijski znakovi imali važnu ulogu ukazivanja međusobna jezična odnosa njezinih sastavnica.

---

³³ Član 15 Ustava Savezne Republike Jugoslavije, Službeni list SRJ, br. 1/92 od 5. siječnja 1992.

³⁴ <http://www.maticacrnogorska.me/files/sud.pdf>

ZBIRKA TESTOVA ZA POLAGANJE
MATURSKOG I STRUČNOG ISPITA
IZ
CRNOGORSKOG - SRPSKOG,
BOSANSKOG, HRVATSKOG JEZIKA
I KNJIŽEVNOSTI

Izdavač:
ISPITNI CENTAR - PODGORICA
ZAVOD ZA UČEBNIKE I NASTAVNA SREDSTVA - PODGORICA

Za izdavača:
DR ŽELJKO JACHOVIĆ
NEBOJŠA DRAGOVIĆ

Slika 50. Zbirka zadataka iz C-SBH jezika i književnosti

U međuvremenu je Ustavni sud (28. srpnja 2013.) ocijenio da je zakonodavac derogirao ustavno načelo o crnogorskome jeziku kao jedinome službenom jeziku u Crnoj Gori, ali se nije htio baviti pitanjem naziva jezika jer je on proizišao kao politički dogovor prethodne Vlade i oporbe.³⁵

Glavni promicatelji crnogorskoga jezika su Matica crnogorska, osnovana 1993., Crnogorski PEN centar, osnovan 1990., i Institut za crnogorski jezik i književnost, osnovan 2003. (tako preimenovan 2010.). Važna osoba u montenegristici je Vojislav Nikčević koji je 1997. izdao prvi crnogorski pravopis.

Početak standardizacije crnogorskoga jezika konkretizirala se 2008. osnivanjem Savjeta za standardizaciju crnogorskoga jezika. To je tijelo imalo zadatak izraditi pravopis, gramatiku i rječnik. O tome opširno govori Čirgić (2010: 8):

„Umjesto posvećenoga rada na afirmaciji jezika, umjesto izrade udžbenika, dobar dio crnogorskih javnih radnika dao se u medijsku kampanju usmjerenu protiv samobitnosti crnogorskoga jezika. Zahtijevali su samo preimenovanje crnogorskoga jezika bez ikakvih izmjena standarda. Srpskohrvatski jezički model istican je gotovo kao neprevaziđen, a suštinski je za crnogorski jezik predlagana srpska standardnojezička ijekavska norma, koja je danas službena u Republici Srpskoj. (...) Komplex jezičke inferiornosti odbacivao je svaku crnogorsku karakteristiku, a za standardno je predlagano samo ono što su Srbi i Hrvati već prihvatili kao svoju normu.“

Crnogorski je jezik na početku svoje standardizacije izdignuo neke značajke tipične za crnogorsku dijalektnu organsku bazu na nacionalnu standardnu razinu (šetiti se [sjetiti se], đevojka [djevojka], ženica [zjenica]). Kao i svaka reformska inicijativa koja prisiljava

³⁵ <http://www.pobjeda.me/2013/07/28/ustavni-sud-crnogorski-jezik-je-stvar-ustava-ne-politickog-dogovora/#.U068Nc6pBQU>

pojedince da mijenjaju svoje navike, tako ni planiranje crnogorskoga jezika nije prošlo bez otpora u Savjetu za standardizaciju crnogorskoga jezika.³⁶ Da bi se u sredini bez dogovora uopće mogao napisati pravopis i gramatika, formirala se nova, međunarodna grupa, tzv. Ekspertna komisija u čijem su sastavu bili Milenko Perović (Sveučilište u Novom Sadu), Ljudmila Vasiljeva (Sveučilište u Lavovu) i hrvatski pravopisac Josip Silić (Sveučilište u Zagrebu).

Zbog važnosti pravopisnoga priručnika za crnogorski jezik i društvo, on nije izišao u izdanju koje bi bilo tipično za kroatističke prilike (u Hrvatskoj pravopise izdaje izdavačka kuća, kulturna ustanova ili javni znanstveni institut) – njegov je izdavač bilo Ministarstvo prosvjete i nauke (ekvivalent Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta u Republici Hrvatskoj).³⁷

Autori su naglasili da im je osnovica bila u pravopisnim rješenjima Pravopisa srpskohrvatskoga književnog jezika Matice srpske i Matice hrvatske (1960.), a da su uzimali u obzir najbolja rješenja i iz drugih pravopisa među kojima se ističe i Pravopis hrvatskoga jezika autora Badurine, Markovića i Mićanovića.

Važna inovacija koju je donijela međunarodna Ekspertna komisija za crnogorski pravopis jest uvođenje dvaju novih grafema u crnogorski slovopis – š³⁸ (meko š) i ž³⁹ (meko ž). Zapravo, pogrešno je govoriti o dvama novim slovima. Iako se to nigdje ne navodi, crnogorska slovopisna reforma uvela je četiri, a ne dva grafema, dva latinična i dva ćirilična (ć i 3)⁴⁰, a ako se gleda računalno, riječ je o 8 grafema (velika i mala slova svih četiriju grafema). Ista latinična slova imaju i Poljaci, ali se pokazuje problem s ćiriličnim grafemima jer ne postoje u slavenskim ćiriličnim pismima pa tako ni u unikodu. Da bi se ostvarili, mora se rabiti unikodni podskup pomoćnih dijakritičkih znakova u kojemu se nalazi grafem ´ (U+0301). Očekivalo bi se da su crnogorska standardizacijska tijela bila svjesna potrebe prijave tih nepostojećih ćiriličnih grafema unikodnome konzorciju, međutim na stranicama prijave novih grafema *Unicode*

---

³⁶ „Savjet je imao zadatak da do početka nove školske 2008/9. godine izradi pravopis crnogorskog jezika s pravopisnim rječnikom i gramatiku crnogorskog jezika. Rad Savjeta odvijao se tokom cijele 2008. godine dijelom zbog izuzetne obimnosti, složenosti i delikatnosti posla standardizacije crnogorskog jezika, a dijelom zbog toga što su početne i neznatne konceptijske razlike među članovima Savjeta oko bitnih pitanja samoidentifikacije crnogorskog jezika u međuvremenu postale nepremostive. Apelovanja na pojedine članove Savjeta da, zbog izuzetnog duhovnog i političkog značaja uspješne i naučno validne standardizacije, pokažu spremnost za traženje kompromisnih rješenja kojima bi vrijeme moralo biti najbolji sudija nijesu urodili plodom.“ (Predgovor Pravopisa crnogorskoga jezika i rječnik crnogorskoga jezika)

³⁷ <http://www.gov.me/files/1248442673.pdf>

³⁸ Grafem koji se nalazi na kodnome mjestu U+015B u unikodu.

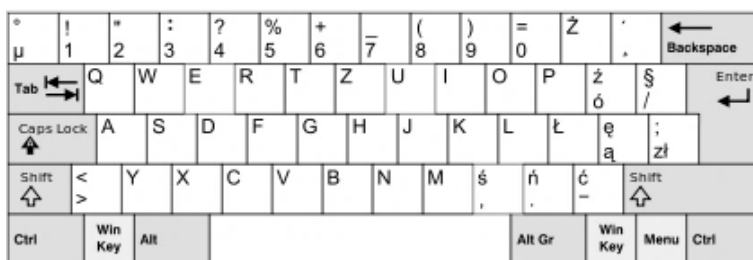
³⁹ Kodno mjesto U+017A.

⁴⁰ Da bi se oni mogli prikazati, ćirilična su se slova morala kombinirati s unikodnim podskupom dijakritičkih grafema. Više o ovoj problematici u nastavku.

*Character Proposals*⁴¹ nema ni spomena crnogorskoj prijavi. Nerad na ovome području ozbiljna je kritika crnogorskoj standardizaciji jer slovopisnu reformu nisu dovoljno široko sagledali.

U kontekstu jezikopisnoga proučavanja ova je promjena slovopisa crnogorskoga jezika vrlo važna jer se takve slovopisne reforme u jezicima događaju vrlo rijetko – u hrvatskome jeziku zadnji put prije stotinjak godina uvođenjem grafema *đ*.

Najveća poteškoća pri prihvaćanju ove promjene jest što dva nova znaka zahtijevaju i promjenu crnogorske tipkovnice, a ona je otežana zbog međunarodnoga nepriznatog statusa. Posao promjene tipkovnice mora biti vrlo pažljivo isplaniran i odrađen, a za to se mora konzultirati sa stručnjacima iz raznih područja, od informatičara, fontografa i tipografa do poslovnjaka, stenografa i političara. Promjena tipkovnice tiče se i međunarodne hardverske i softverske zajednice te nije kratkotrajni zadatak. Lasersko graviranje oznaka na postojećim tipkovnicama nije dobro rješenje, a još je lošije rješenje da se *ś* i *ź* postave na „pomoćna“ mjesta koja se aktiviraju s pomoću drugih tipaka. Poljska tipkovnica može im pritom biti samo grubi uzor jer se njihova abeceda u bitnome razlikuje od gajice.

Slika 51. Raspored tipaka na poljskoj tipkovnici (izvor: Wikipedia)

Nepostojanje crnogorske tipkovnice može bitno utjecati na prihvaćanje novih grafema kao i cjelokupne slovopisne reforme. Situacija u crnogorskim medijima to potvrđuje – u vrijeme ovoga istraživanja u glavnim tiskanim i internetskim medijima (Pobjeda, www.vijesti.me, Dnevne novine <http://www.dnovine.me/>) nije se nailazilo ni na jedan članak u kojemu su novi grafemi bili prihvaćeni.

Kao što se iz ovoga kratkog pregleda standardizacije crnogorskoga jezika može vidjeti, fokus jezikoslovaca primarno je bio usmjeren na imenovanje i osamostaljivanje jezika. Složena politička situacija u Crnoj Gori i kasna standardizacija uvjetovali su da su se temeljni jezični priručnici kasno pojavili (pravopis 2009., a gramatika 2010.).

⁴¹ <http://www.unicode.org/alloc/Pipeline.html>. Zadnji dan provjere bio je 18. ožujak 2015.

Glavnina kritika prema crnogorskim grafemima, koju i hrvatska javnost nedovoljno kritički preispituje i prenosi, jest „da ne postoje“. Takve se kritike lako mogu odbaciti: niti znak za tursku novčanu jedinicu liru nije postojao sve do svibnja 2012. i unikodne inačice 6.2 (₺; U+20BA). Ako nešto nije poznato ili nije dosad postojalo, ne znači da nije potrebno i da nema pravo da postoji. Osobitu štetu normativnome radu čine novinari koji pišući o osjetljivim pravopisnim, a onda i jezičnopolitičkim temama privlače čitatelje senzacionalističkim i netočnim naslovima. Tako, primjerice, novinarka Ivana Kalogjera u Jutarnjem listu 18. kolovoza 2011. navodi „Novi pravopis: Hrvati Crnogorcima uveli nova slova, za meko Š i Ž, i time ih izbezumili“.⁴²

Za pravopisnu se situaciju u Crnoj Gori može konstatirati da je u ranoj standardizacijskoj fazi i zbog specifične situacije još uvijek pod jakom prismotrom državne strukture. U budućnosti je moguće očekivati daljnje jezične reforme, osobito na leksičkome planu jer je u izradi rječnik crnogorskoga jezika. Lakić (2007: 333) kritično ocjenjuje jezični intervencionizam i za suvremeno normiranje crnogorskoga jezika navodi ključnu ulogu medija koji uspostavljanjem javnoga jezika kroz medije doprinose pidžinizaciji jezika i stvaranju hibridna jezika.

Crnogorski jezik prolazi tešku fazu vlastitoga samoostvarivanja i (samo)priznavanja, sve ono što je i hrvatska jezična zajednica prolazila, te im u tome hrvatski jezikoslovci mogu i trebaju pomoći.⁴³

Da bi se provela slovopisna reforma, nesporni je preduvjet postojanje kvalitetnoga standardološkog tijela, dok jezična zajednica mora biti motivirana za prihvaćanje promjena. Suvremeni korisnici često nemaju te odlike pa će u daljnjemu radu crnogorski standardolozi trebati uložiti dodatni trud.

2.1.3. Slovenski

Prva pravila o pisanju za slovenski jezik nalaze se u djelu *Zimske urice proste*, prvoj slovenskoj gramatici i pravopisu iz 1584. protestantskoga autora Adama Bohoriča. Prvi pravopis slovenskoga jezika napisao je Fran Levec u 1899., nakon kojega slijedi Anton Breznik s dva izdanja svojega *Slovenskoga pravopisa* iz 1920. i 1935. Od 1950. i prvoga izdanja *Slovenskoga pravopisa*, pravopisnu standardizaciju preuzima *Slovenska akademija znanosti in umetnosti*. Drugo izdanje izišlo je 1962., a treće 2001. Pravopis slovenskoga jezika i pripadajući rječnik

---

⁴² <http://www.jutarnji.hr/crnogorski-pravopis--hrvati-crnogorcima-uveli-nova-slova--za-meko-s-i-z--i-time-ih-izbezumili/966697/>

⁴³ Prioritetni je rad na međunarodnome priznavanju jezika, obrazovnoj i standardološkoj suradnji.

uvjerljivo je najveći pravopis među južnoslavenskim jezicima te obaseže 1800 stranica (službeni školski srpski i hrvatski pravopisi imaju prosječno 500-tinjak stranica, a najveći je hrvatski pravopis Anić-Silić iz 2001. sa 970 stranica).

Aktualni je pravopis nastajao skoro tri desetljeća. Kako se navodi u predgovoru⁴⁴, godine 1972. imenovana je *Komisija za slovensko gramatiko, pravopis in pravorečje pri SAZU*, a godinu dana nakon toga šire povjerenstvo. Rad na prijedlogu pravopisnih pravila rađen je sve do 1981. kada je izišao *Načrt pravil za novi slovenski pravopis*, a nakon kojega je uslijedila javna rasprava u kojoj je Institutu došlo više od stotinu primjedaba javnosti. U sljedećoj je godini imenovano povjerenstvo koje je razmotrilo sve pristigle primjedbe. Tek kada su pravopisna pravila bila usuglašena započet je rad na pravopisnome rječniku (1990.). Pridruženo je devet redaktora i četiri lematizatora (slo. *iztočničarji*), a posao je bio završen 2001. (na internetu je bio objavljen 2003.), čime je postao službenim pravopisom za slovenski jezik.

Iako je slovenski jezik također bio pod utjecajem ilirskoga pokreta (najvidljivije po preuzimanju gajice) iz kojega se razvijala jugoslavenska politička misao, slovenski je jezik zapravo samo u kratkome razdoblju bio pod jugoslavenskom unitarizacijskom jezičnom politikom, i to za vrijeme prve Jugoslavije (1920. – 1941.) kada je službeni naziv jezika u Sloveniji bio „srpskohrvatskoslovenački“. Slovenski je jezik imao tu sreću da se govorno dosta razlikovao od „srpskohrvatskoga“ pa je nakon Drugoga svjetskog rata imao potpunu normativnu slobodu i vlastiti razvoj.⁴⁵ Najveći izazov slovenskih standardologa bio je leksički plan preko kojega je u slovenski ulazilo dosta kroatizama i serbizama. Slovenci su obvezno morali učiti srpskohrvatski (tj. srpski jezik) jer je na njemu vođena državna administracija. I danas starije generacije bez većih poteškoća razumiju hrvatski, dok se mlađe generacije slabije snalaze (otprilike kao danas mlađi Hrvati poznaju ćirilično pismo).

Slovenski jezik ima centralističku standardizacijsku politiku, i to kroz rad *Instituta Fran Ramovš*⁴⁶ koji djeluje u sklopu *Slovenske akademije znanosti i umjetnosti*. Institut se, osim pravopisom, bavi i gramatičkim, leksikološkim i terminološkim radom. Jezična situacija vrlo je uređena i razvijena, kako standardizacijski tako i računalnojezikoslovno. Kao što se vidi iz razvoja pravopisanja, nema velikih potresa ili nacionalno-političkih tendencija koje se vežu uz

---

⁴⁴ http://bos.zrc-sazu.si/c/sp/sp2001_pravila_spremna_beseda.pdf

⁴⁵ Iako je ova tvrdnja nagađanje, pretpostavlja se da bi hrvatski jezik imao slični razvojni put kao slovenski da nije bio pod utjecajem jezične unitarizacije.

⁴⁶ Institut postoji od 1945., a od 1986. nosi sadašnje ime. Mrežna mu je adresa <http://isjfr.zrc-sazu.si/>.

slovenski pravopis iz jednostavnoga razloga što slovenski jezik niti u jednome trenutku nije bio ozbiljno ugrožen.

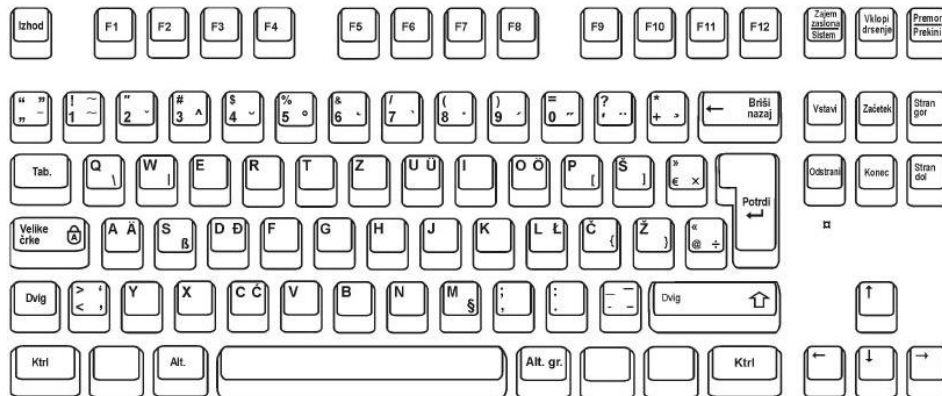
U vrijeme pisanja ovoga teksta slovenski jezik prolazi pripreme manje pravopisne reforme. Osnovano je Pravopisno povjerenstvo s dvije razine u čijemu su užemu krugu najodsudnije struke (npr. pravopisni normativist, fonetičar, predstavnik književnika), a u širem veći broj predstavnika iz raznih struka. Prema najavama promjene će se odnositi isključivo na osuvremenjivanje pravopisanja. Jedno od zanimljivih reformnih mjesta oko čega se traži konsenzus tiče se terminologiziranih posvojnih pridjeva i njegova pisanja malim/velikim početnim slovom, primjerice „Ahilova peta“, „Pitagorin poučak“. Naime, jezikoslovna struka smatra da ovi pridjevi nisu pravi posvojni pridjevi, nego samo da imaju njegov oblik (a to se može dokazati izrazom „njegova Ahilova peta“ koja ne bi bila ovjerena da je riječ o pravome posvojnem pridjevu) pa je pravopisom iz 2001. uvedeno pravilo pisanja malim početnim slovom. Kako javnost većinom nije prihvatila ovo jezikoslovno motivirano pravilo pisanja malim slovom, nego je polazila od etimološke i tvorbene veze s osobom čije se ime piše velikim početnim slovom, moguće je da će se izmijeniti navedeno pravilo u sljedećemu izdanju slovenskoga pravopisa.

U odnosu na hrvatske pravopisne priručnike koji se korisnički određuju kao školski, slovenski je pravopis bitno drugačiji i može se kategorizirati kao akademski. Bitno je većega opsega (skoro trostruko veći pravopisni rječnik nego IHJJ 2013), pisan je visokim akademskim stilom, a iz čega je proizišla potreba za postojanjem drugih pravopisnih priručnika (npr. Kocjan-Barle 1992., Skaza 2006.) za specifične korisnike. Pravila namijenjena za određeno općinstvo, dakako, ne odstupaju od norme, ali imaju biranu i bitno prilagođenu građu.

Znatna reforma vezana za slovenski jezik tiče se velike reforme slovenske tipkovnice. Tip slovenske tipkovnica je tzv. QWERTZ i od svojih je početaka bio zajednički za sve južnoslavenske jezike. Kako slovenski jezik ne sadržava dva grafema (ć, đ), bilo je pitanje vremena kada će se *Slovenski institut za standardizaciju* (ekvivalent Hrvatskome zavodu za norme) odlučiti za takvu reformu.

Provesti tipkovničku reformu složeniji je pothvat nego što je promjena pravopisnih pravila. Osim iznimne organizacije, izvjesni su i materijalni troškovi. Upravo će zato biti zanimljivo pratiti razvoj ove započete ambiciozne reforme (*Slovenski institut za standardizaciju* već je potvrdio novi tipkovnički standard). Naravno, za razliku od crnogorske tipkovničke reforme

koja tek treba uslijediti, slovenski jezik ima lakši posao jer je jednostavnije uklanjati nego dodavati nova slova.

Slika 52. Novi raspored slova na slovenskoj tipkovnici (izvor: Wikipedia)

Kao što se vidi, reforma slovenske tipkovnice nije se samo odnosila na micanje slova *ć* i *đ*. Za razliku od hrvatskoga jezika u kojemu je gotovo nevjerojatno da nije postojala svijest o potrebi prevođenja naziva i pokrata tipaka, slovenske su tipke lokalizirane (*izhod* umjesto *escape*, *velike črke* umjesto *caps lock*, *dvigalka* umjesto *shift* itd.). Vrlo je dobra odluka da se slova *ć* i *đ* potpuno ne izostavljaju nego da se stave na pomoćni položaj (koji se ostvaruje s pomoću tipke ALT GR). Također, uočava se da su slova *o*, *u* i *a* dobila pomoćne grafeme s istoimenim germanskim grafemima s prijegasima. Znakovi @ i € pomaknuti su na novooslobođena mjesta.

U zaključku, slovenski se jezik po mnogo čemu razlikuje u standardizacijskoj politici od južnoslavenskoga kruga jezika. Pravopisne reforme vrlo su nadzirani procesi, pravopisi nisu autorski nego urednički (9 članova uredništva) s nizom redaktora (koji nisu ujedno i članovi uredništva), jakom informatičkom potporom i s dovoljno vremena da se posao odradi najkvalitetnije moguće. Uspjeh jezičnih reformi i visoka organizacija dobar su zalag još obuhvatnijih aktualnih društvenih reformi kao što je promjena slovenske tipkovnice.

2.1.4. Srpski

Početak srpskoga pravopisanja i pravopisnih reformi veže se uz veliku jezičnu reformu Vuka Stefanovića Karadžića sredinom 19. stoljeća koji je starosrpski jezik (ili slavenosrpski, crkvenosrpski)⁴⁷ zamijenio narodnim govorom. Uspjeh u reformi temeljio se na pojednostavnjenju pisanja („jedan glas jedno slovo“) i posuvremenjivanju gramatike i leksika, a konačnu je prevagu odnio Đuro Daničić koji je u djelu „Rat za srpski jezik i pravopis“ iz

⁴⁷ Starosrpski je bio kombinacija staroslavenskoga, ruskoga, crkvenoga i narodnoga jezika kao arhaični jezik koji se znatno razlikovao od govorenoga jezika i zbog čega je predstavljao prepreku u daljnjemu razvoju rukopisanoga i tiskanoga srpskog jezika. Primarno se rabio u liturgiji i književnosti te se smatrao jezik više, obrazovane klase.

1847. snažno podržao njegovu reformu. Dodatna potvrda uspjeha Karadžićeve jezične reforme ostvarila se Bečkim književnim dogovorom 1850. na kojemu je jezična reforma (kroz koju su dotad zasebno prolazili i srpski i hrvatski i slovenski jezik u bitno različitim uvjetima), pretvorena u nacionalno-politički dogovor. Dva srpska jezikoslovca (Karadžić i Daničić), jedan slovenski (Miklošič) i čak pet hrvatskih književnika, publicista i političara (Mažuranić, Demeter, Kukuljević, Pacel i Pejaković) od kojih su samo dva bila jezikoslovca (Mažuranić i Pacel) vidjeli su, svaki sa svoje perspektive i iz svoga interesa, dugoročnu korist Bečkoga dogovora. Dok su hrvatski intelektualci naivno pokušali proširiti ilirizam i zajednički slavenski duh, Karadžić i Daničić u ovome su dogovoru vidjeli isključivo interes širenja utjecaja srpskoga jezika i začetak onoga što je kasnije postalo poznato kao srpskohrvatski jezik. Plemenita i zanosna ideja o jednome slavenskom narodu, jeziku i jezičnome standardu bila je povodom kasnijih srpskih nacionalno-političkih presezanja. Tvrdnja da je štokavska osnovica isključivo srpska i da su standardni jezici koji ju dijele (bošnjački, crnogorski i hrvatski) automatski srpski i danas je aktualna u dijelu srpskoga jezikoslovlja. Konačna potvrda uspjeha Karadžićeve jezične reforme dogodila se 1868., četiri godine nakon njegove smrti, kada je on službeno uveden u javnu uporabu.

Sve do 1923. srpski jezik nije imao pravopis. Pravi srpski pravopis izdao je tek Aleksandar Belić 1923. prema kojemu je 1929. Ministarstvo prosvjete Kraljevine SHS u sklopu svoje šestosječanjske diktature objavilo *Pravopisno uputstvo za sve osnovne, srednje i stručne škole Kraljevine S.H.S.*, a koje je trebalo poništiti razlike između Boranićeva i Belićeva pravopisa. Belićev Pravopis imao je još dva izdanja – 1930. i 1950. nakon kojih je uslijedio tzv. Novosadski pravopis 1960.

Glavno regulatorno tijelo za srpski jezik je *Odbor za standardizaciju srpskog jezika*⁴⁸ osnovan 1997. na inicijativu predsjednika *Srpske akademije nauka i umjetnosti* (SANU), *Crnogorske akademije nauka i umjetnosti* (CANU), *Akademije nauka i umjetnosti Republike Srpske* (ANURS), *Matice srpske*, *Instituta za srpski jezik* u Beogradu te niza fakulteta. Glavni pravopisni priručnici izdaju se u izdanju Matice srpske: *Pravopis srpskohrvatskoga jezika* (1960.) i *Pravopis srpskoga jezika* (2013.). Pravopis iz 2013. ima službenu potvrdu Ministarstva (*Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije*). Novosadski pravopis koji je imao za cilj pravopisnu unifikaciju i koji je razlike u govoru i pisanju Hrvata i Srba navodio samo kao „varijante istoga“ ili kao „istočnu i zapadnu varijantu“

---

⁴⁸ <http://www.rastko.rs/filologija/odbor/>

nije se bio primjenjivao za hrvatski jezik. Za razliku od hrvatskoga jezika koji je nakon *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* (1967.) morao hitno rješavati goruće pravopisno pitanje i definirati hrvatska pravopisna pravila (a što je rezultiralo četiri godine poslije povučenim pravopisom Babić-Finka-Moguš iz 1971.), Novosadski je pravopis dulje vrijeme bio primjenjivan za srpsko pisanje. Budući da su Hrvati radili na svojim pravopisnim rješenjima, vrlo je brzo postalo očito da je zajednički pravopis za srpsku uporabu anakron te da ga treba prilagoditi aktualnoj srpskoj jezičnoj situaciji. Kao reakcija na hrvatsko odbijanje zajedničkoga uređivanja pravopisnoga pitanja, jedanaest je srpskih jezikoslovaca u djelu „Prilozi pravopisu“ iz 1989. započelo novu standardizaciju srpskoga jezika na osnovi čega je izdan *Pravopis srpskoga jezika* (1993.), a koji je objavljen u ekavskome i ijekavskome izdanju istovjetnoga sadržaja.⁴⁹

U odnosu na Novosadski, Pravopis iz 1993. primarno je nadgradio transkripcijska pravila dok su pravopisna rješenja ostala iz 1960. Drugo (1994.) i treće izdanje (2002.), prema riječima autora u predgovoru, nisu bila mijenjana.⁵⁰ Na prvo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, tj. četvrto izdanje, trebalo je čekati čak 17 godina (2010.)⁵¹ što govori da je srpski jezik imao izraženu pravopisnu konzervativnost.⁵² Peto izdanje tiskano je 2013. Pravopisna reforma iz 2010. ostvarena je u organizaciji *Odbora za standardizaciju* kao projekt *Matice srpske*. Promijenjeno je pisanje ženskih dvojnih prezimena koja se sada pišu bez spojnice, atribucije i apozicije koje čine sastavni dio imena (npr. sveti, majka) pišu se velikim slovom („Sveti Nikola“, „Hram Svetoga Save“, „Majka Jugovića“), riječi kao dijelovi polusloženica koje ne mogu stajati samostalno pišu se sastavljeno za razliku od samostalnih riječi koje se sada, umjesto rastavljeno, pišu sa spojnicom (npr. *auto-prevoznik* [ali *autostrada*], *mini-suknja*, *foto-reporter*), a ustaljene se priložne riječi počinju pisati sastavljeno (npr. *doviđenja*, *ukoštac*, *dovraga*).⁵³ U stručnoj i široj srpskoj javnosti izmijenjena pravopisna pravila nisu izazvala burnu javnu raspravu koja bi se mogla usporediti s hrvatskim prilikama.

---

⁴⁹ Godine 1995. izdano je školsko izdanje s istim autorima i u obje inačice, ekavskoj i ijekavskoj.

⁵⁰ Treće izdanje dopunjeno je samo u rječničkome dijelu s tisuću novih odrednica.

Autori Pravopisa srpskoga jezika ne ističu na naslovnici podatak o izdanju, nego samo navode je li dopunjen i/ili izmijenjen pa je imenovanje izdanja brojem uvedeno u ovome tekstu radi preglednosti.

⁵¹ Autori su Mato Pižurica, Milorad Dešić, Živojin Stanojčić i Branislav Ostojić.

⁵² U međuvremenu je izdan i Dešić (1998.) koji nije u izdanju Matice srpske, ali se on bitno ne razlikuje od matičinih rješenja. Drugi pravopis Simić i dr. (1993., 1998.), prema izvorima, ima dosta novina, ali nije osobito raširen. Očekuje se da će najavljeni pravopisni priručnik autora Radmila Marojevića biti snažnije reformski obilježen jer najavljuje povratak triju slavenosrpskih grafema koje je Vuk Karadžić izbacio u svojoj reformi.

⁵³ Zanimljivo je napomenuti da je ovo prvo izdanje koje vraća naziv „zapeta“ umjesto kroatizma „zarež“, čime se raskidaju i zadnji preživjeli zajednički serbokroatistički terminološki dogovori.

Za srpsku jezičnu situaciju moglo bi se reći da je vrlo zrela da i srpski jezik nije zahvaćen većim društvenim promjenama krajem 20. stoljeća. To se osobito odnosi na ijekavsko pitanje i pismo prema čemu srpski jezikoslovci nemaju jedinstveno gledanje. Dominantna grupa oko Matice srpske i Odbora za standardizaciju, koju Greenberg⁵⁴ naziva „zagovornicima *statusa quo*“ (eng. *advocates of the „status quo“*) okrenuta je ekavskome izgovoru i ćirilici kao tradicionalnim točkama srpskoga jezika. Tako je i Pravopis srpskoga jezika (2010.) tiskan isključivo na ćirilici i u ekavštini. Ćirilichnome se pismu daje jasni prioritet: „Ћирилица је, по важности, прво и основно српско писмо, од седамдесетих година XX века запостављена, маргинализована и запуштена, од потискивања у службеној и јавној употреби до уметничке стагнације.“ (2010: 15). Ijekavski se i ekavski izgovor smatraju ravnopravnima (2010: 22), ali samo (politički) deklarativno – zapravo je ekavština ona koja je u službenoj i javnoj uporabi.

Druga jezikoslovna grupa snažnije je nacionalno-političko motivirana te želi afirmirati vukovsko-daničićevsku tradiciju i pokrenuti jezičnu reformu koja će ijekavštinu i latinicu učiniti ravnopravnima ekavštini i ćirilici, čime se želi postići političko objedinjavanje s govorom Srba izvan Republike Srbije (osobito se to odnosi na Srbe u Bosni i Hercegovini te Hrvatskoj). Sociolingvističkim raspadom srpskohrvatskoga jezika ova grupa nastoji osvijestiti neodrživost trenutalnoga srpskog jezičnog pitanja u kojemu postoje dva srpska jezika za isti narod te naglasiti potrebu jezične reforme koja bi obuhvatila sve srpske govore. Osim što bi time postigli jezično ujedinjavanje, srpski bi se jezik vratio na normu srpskih jezičnih reformatora 19. stoljeća prije jugoslavenskih idejnih asocijacija.

Iako je nedavna jezična reforma ekaviziranja srpskih govora u Bosni i Hercegovini neuspjela, čini se da srpski jezik u širini još čekaju izazovi jezičnoga planiranja koji bi razvoj jezika odvojio od nacionalno-političkih stremljenja koji idu na štetu drugih.

2.2. Pravopisna standardizacija u ostalim jezicima

2.2.1. Engleski

Stanje s engleskim jezikom bitno se razlikuje od svih drugih jezika koji se obrađuju u ovome poglavlju. Riječ je o najrasprostranjenijem svjetskom jeziku i najutjecajnijem jeziku znanosti i tehnologije što ga dovodi u složenu situaciju jezičnoga planiranja i razvoja. Upravo zbog svjetske rasprostranjenosti i heterogenosti treba tražiti odgovor na pitanje zašto engleski jezik nema svoj službeni pravopis ni središnje regulatorno tijelo koje ga standardizira na način kao

---

⁵⁴ Rad *Language, Nationalism and Serbian Politics* (<http://www.wilsoncenter.org/publication/182-language-nationalism-and-serbian-politics>).

što se je to slučaj u europskim jezicima (više o ovome u poglavlju „Nepostojanje anglističkoga regulatornog tijela“).

Iako engleski jezik ima dva izraza za pravopis, *spelling* i *orthography*⁵⁵, u engleskome jeziku značenja su im se približila pa ih mnogi danas i ne razlikuju iako je riječ o različitim pojmovima. Zbog specifičnoga povijesnog razvoja engleskoga jezika koji nije proveo potrebne pravopisne reforme kojim bi pojednostavnio i usustavio vezu pisanoga i izgovorenoga, mnogi se grafemi mogu izgovoriti na više načina. Tako, primjerice, engleska Wikipedija navodi da se kombinacija *ough* može izgovoriti na čak 10 načina (*though, tough, cough* itd.). Iz ovoga je proizišla situacija da se pravila engleskoga *spellings* ponajprije odnose na izgovorna pravila pa ne čudi da je engleska vikipedijska stranica posvećena temi pravopisa engleskoga jezika („*English orthography*“)⁵⁶ potpuno posvećena izgovoru te odnosu transkripcije IPA i zapisa grafema.

Consonants		
IPA	Spelling	Examples
/p/	p, pp, gh	pill, happy, hiccough
/b/	b, bb	bit, rabbit
/t/	t, tt, ed, pt, th, ct	ten, hitter, topped, pterodactyl, thyme, ctenoid
/d/	d, dd, ed, dh, t (in some dialects), tt (in some dialects)	dive, ladder, failed, dharna, waiter, flatter
/g/	g, gg, gue, gh	go, stagger, catalogue, ghost
/k/	c, k, ck, ch, cc, qu, cqu, cu, que, kk, kh, q, x (changing its/ks/ sound into its /k/ sound)	cat, key, tack, chord, account, liquor, acquis, biscuit, mosque, trekker, khan, burqa, excitement

Slika 53. Wikipedijski članak o engleskome pravopisu (izvor: Wikipedia)

Ova značajka engleskoga jezika objašnjava uobičajenost školskih natjecanja u engleskome govornom području koja testiraju znanje zapisivanja riječi prema izgovorenome, odnosno činjenicu da je za učenje engleskoga pisanja na početku školovanja potrebno uložiti veći trud.

Jedina pravopisna reforma koja je ostavila traga na današnjemu pisanju potekla je od pojedinca, a ne od ustanove ili vlasti. Riječ je o Noahu Websteru čiji je motiv za pravopisnim promjenama, kao i u mnogim drugim slučajevima pravopisne reforme, bio vođen i nacionalno-političkim osjećajem. Njegovo je razdoblje rada vezano uz američki rat za neovisnost od britanske krune i nezadovoljstvo obrazovnim standardima u ranim američkim školama. Enciklopedijski podatci

⁵⁵ Oxford Dictionary of English navodi da je *spelling* „the process or activity of writing or naming the letters of a word“, a *orthography* „the conventional spelling system of a language“. Ove dvije definicije nisu usklađene pa zbog toga mnogima i dalje nije posve jasna razlika (ili misle da su to puni sinonimi). Razlika je u tome što je *spelling* ponajprije odnos izgovorenoga i zapisanoga („sricanje“), dok je *orthography* ono što hrvatski govornicima vide kao „pravopis“. Iz ovoga nedovoljnoga razumijevanja i proizlazi nedovoljno točan naziv *spelling checker* umjesto kojega bi trebao stajati *orthographic checker*.

⁵⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/English_orthography

navode da je smatrao da je britanska administracija način pisanja u engleskome prisvojila i da se ponašala autoritativno prema drugima. Pobjedu u američkome ratu za nezavisnost Webster je iskoristio predloživši niz promjena pisanja ograničenih, logično, isključivo na američki engleski.⁵⁷ Webster je potrebu za pravopisnom reformom opravdao potrebom za pojednostavnjivanjem pisanja tako da zapisivanje bude u sustavnijoj vezi prema izgovorenome. Popis promjena⁵⁸ bio je znatan i odnosio se na veliki broj riječi.

WEBSTER WON SOME:		...AND LOST SOME:	
Before Webster	Webster's Change	Before Webster	Webster's Change
gaol	jail	ache	ake
mould	mold	soup	soop
travelled	traveled	sleigh	sley
honour	honor	sponge	spunge
centre	center	tongue	tung
humour	humor	cloak	cloke
masque	mask	determine	determin
publick	public	women	wimmen

Slika 54. Pregled Websterovih pravopisnih promjena (izvor: Merriam-Webster)

Svi prijedlozi promjene pisanja odnosili su se isključivo na vezu izgovorenoga i zapisanoga, tj. na ono što danas u engleskome podrazumijeva pojam *spelling*. Njegovo prvo leksikografsko djelo, *A Compendious Dictionary of the English Language* iz 1806., bilo je pisano novim pravopisom. Tek je dio promjena bio i prihvaćen.

Osim Websterove reforme, pojavilo se i nekoliko drugih pravopisnih inicijativa, ali nisu imale većega uspjeha i o kojima se jedva može pronaći dovoljno podataka.⁵⁹ Tako je *American Philological Association*, društvo više stotina profesora engleskoga, francuskoga i njemačkoga jezika, osnovano 1869., u desetak svojih godišnjih sastanaka od 1875. do 1886., čija se izvješća mogu naći u djelu March (1923), raspravljalo o potrebi pravopisne reforme. Društvo je jasno navelo da radi prema ugledu na europske akademije, osobito francusku (March 1923: 14), a rad je bio koordiniran s *Philological Society of England*. Na svojoj 9. sjednici održanoj 1883. oba udruženja predložila su *Joint Rules for Amended Spelling* sačinjena od 24 pravila pisanja (*are > ar; could > coud; whole > hole; ghost > gost, grilled > grild* itd.) i koja su dolazila s manjim

⁵⁷ Očito je da Websterovu pravopisnu reformu nije bilo moguće prihvatiti u Engleskoj te da je ona bila prožeta kontekstom američkih nacionalnih ciljeva. Pravopisna je tema na početku američke samostalnosti bila poslužila u formiranju američke nacije koji je, kao što su to radile i druge (europske) sredine, promicale i jačale vezu jezika i identiteta.

⁵⁸ <http://www.merriam-webster.com/info/spelling-reform.htm>

⁵⁹ Dobar pregled nalazi se u Scragg (1974).

pravopisnim rječnikom. Predložene promjene nisu se proširile, a od tada pa sve do danas engleski jezik više nije imao ozbiljnijih inicijativa za pravopisnim reformama.

Najbliže što bi se moglo nazvati pravopisom engleskoga jezika dio je koji se najčešće navodi kao dodatak rječnicima engleskoga jezika sa smjericama pisanja razgodaka i gramatičkih formulacija. Važno je napomenuti da je takav „dodatak“ rječnicima izdan i kao zasebno djelo – *Oxford A-Z of Grammar & Punctuation* (Seely 2009), pa bi se za ovu knjigu pravopisnih referencija čak moglo navesti da predstavlja „neslužbeni pravopis engleskoga jezika“. Pisan je leksikonski, obuhvaća sva očekivana pravopisna pravila, a ulazi i u gramatička pravila pisanja. O pisanju zareza, primjerice, navodi (slika 55) opisna pravila koja se bitno ne razlikuju od uputa za pisanje kakva su karakteristična za europske jezike s tipičnim pravopisnim priručnicima. Razlika je jedino u detaljnosti i u postojanju regulatornoga tijela koja navedena pravila normira.

comma

This punctuation mark has the following uses:

■ to separate the items in a list:

...tens of thousands of them: Christians, Hindus, Muslims, Sikhs.

■ to place a section of a sentence in *parenthesis* (as brackets do):

Bill the dog, happy as ever to be out and about, was sniffing everything in sight.

■ to mark the divisions between the *clauses* in a *complex sentence*:

These weedkillers may, if used on new lawns, damage young seedling grasses before they are well established.

■ to separate sections of a sentence to make it easier to read:

To make a hot compress, pour hot water into a bowl and then add the essential oil.

■ to introduce and/or end a piece of direct speech:

'No, sir,' said Stephen, 'and that is what is so curious.'

You do not need to use a comma between nouns that are in *apposition*:

my wife Dorothy

Alison and her friend Beth were attracted to the same man at a party.

Commas should be used to surround a noun that is in *parenthesis*:

Pete, his son, cleaned the garden aviary.

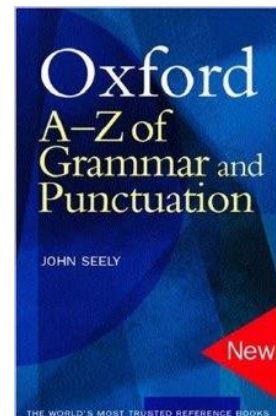
Use a comma when writing a number that is made up of four or more figures:

23,500 1,500 miles

but not in dates:

1 May 2004 the 1970s

Slika 55. Poglavlje o pisanju zareza u engleskome jeziku u Oxfordovu rječniku (izvor: Seely 2009)

Slika 56. Pravopisne smjernice u zasebnome djelu (Seely 2009)

Osim ovoga djela, također bi se morao napomenuti i *The Chicago Manual of Style* koji se objavljuje od 1906. na sveučilištu u Chicagu (šesnaest izdanja, zadnje 2010.) kao utjecajnome stilističkome priručniku za američki engleski koji navodi smjernice pisanja. Iako se ne smatra pravopisnim priručnikom s pisanom normom i pravilima nego stilističkim priručnikom sa smjericama „akademsoga pisma“, pogled na njegove odlomke dokazuje sličnost s tradicionalnim pravopisnim priručnicima. Iz toga se može zaključiti da opis jezične norme mora postojati u uređenome društvu, bez obzira na neslaganje o njezinoj društvenoj ulozi i zakonskoj snazi.

2.2.2. Francuski

Francuski je jedan od onih jezika u kojima se pisanje znatno razlikuje od izgovora pa je, očekivano, rječnik vrlo važan jezični priručnik koji bitno pomaže u pisanju. Bez rane jezične standardizacije i istaknutoga regulatornoga tijela nije bilo moguće zamisliti uspjeh francuske kolonijalne sile te ne čudi da je briga o jeziku jedna od tradicionalno najvažnijih nacionalnih prioriteta. Francuski jezik školski je primjer uređenoga regulatornog sustava koji je kroz stoljeća imao samo jedan desetogodišnji diskontinuitet, i to u vrijeme Francuske revolucije.

Povijest i sadašnjost francuske jezične standardizacije snažno se veže za Francusku akademiju (fr. *L'Académie française*), osnovane davne 1635., i koja predstavlja drugu najstariju poznatu ustanovu s tradicijom brige o jeziku. (Najstarija je talijanska *Accademia della Crusca*⁶⁰, osnovana 1582. u Firenci.) Kao što je iz simboličkoga naziva talijanske akademije moguće zaključiti⁶¹, povijest standardizacije i jezičnoga planiranja započeo je jezičnim purizmom.⁶² Kao i *Accademia della Crusca*, Francuska je akademija za jezik osnovana prva i prije drugih četiriju akademija (ostale su za književnost, znanost, umjetnost te moral i političke znanosti) u cilju brige o jeziku, a svoj je ugled tako proširila da je utjecala na osnivanje brojnih drugih europskih akademija (npr. danska i švedska akademija koje su jasno navodile francuski uzor).

Talijanska je akademija nastala u sutonu renesanse i s jasnom estetsko-umjetničkom pobudom na uzor jezika Francesca Petrarce, koji je pisao otprilike dvjesto godina prije osnivanja *Accademie della Crusca*. Ona, međutim, nije mogla biti prije osnovana iz jednostavnoga razloga što je širenje pismenosti imalo za uvjet otkriće tiskarstva, odnosno širenje i popularizaciju tiskanih knjiga (a to se dogodilo tek početkom 16. stoljeća). Kako su tiskane knjige bile pisane jezikom koji se razlikovao od arhaičnoga književnog jezika Francesca Petrarce, tadašnji su to jezikobrižnici pripisali jezičnoj nečistoći koju je trebalo ispraviti.

Za razliku od talijanskoga književnog slučaja, francuski je primjer više vezan uz srednjovjekovnu francusku državu. Nakon latinskoga, francuski je jezik 1539. postao službenim jezikom srednjovjekovne francuske države, a kako je ona u 17. stoljeću postala naj snažnija europska država, bilo je za očekivati da će se jezik zakonodavstva i plemstva željeti konzervirati. Ako je talijanska akademija nastala kao posljedica renesansnoga razdoblja i

---

⁶⁰ Naziv se akademije zbog njezina metaforična značenja ne prevodi, a doslovni bi prijevod bio „Akademija mekinja“ ili, protumačeno u duhu hrvatskoga jezika, „akademija kukolja“ ili „akademija koja se bavi odvajanjem žita od kukolja“ (u hrvatskoj frazeologiji poznat je izraz „odvajati žito od kukolja“, a ne „brašno od mekinja“).

⁶¹ Grb Akademije oslikava mlin zbog brašna koje je u srednjovjekovnoj Firenci simboliziralo čistoću.

⁶² Od samih se početaka briga o jeziku poistovjećivala s jezičnim čistunstvom, a to je bilo davno prije 19. stoljeća i vremena razvoja nacionalno-političkih pokreta i nastajanja političkih nacija, kojima se pogrešno pripisuje začetak jezičnoga čistunstva.

središta europske pismenosti s centrom u Firenci, onda je Francuska akademija služila pragmatičnim ciljevima imperijalističke francuske politike u kojima postojanje jedinstvena jezika ima važnu ulogu u pokazivanju političke snage.

Povijest francuskoga pravopisa promatra se unutar leksikografskoga djelovanja akademije čiji je primarni cilj bio izdavanje Rječnika Francuske akademije (fr. *Le Dictionnaire de l'Académie française*). Pravopisni priručnik ne postoji kao zasebno djelo, nego se pravila primjenjuju u novome izdanju rječnika, te je svako izdanje održavalo manje ili veće povijesne pravopisne promjene. Od 1694. do danas izdano je 8 izdanja rječnika⁶³, a 9. je izdanje u radu od 1992. i s tiskanim četirima sveskama do listopada 2012. (do slova Q).⁶⁴ Treba napomenuti da rad na 9. izdanju rječnika nije započinjao dok se pravopisna reforma nije provela i službeno proglasila standardom u 1990. Tek kada je pravopisna reforma bila dovršena, rad na rječniku mogao je započeti, a to se dogodilo nakon dvije godine (1992.).

Iako Francuska akademija ima važnu ulogu u normiranju jezika, da bi se planirane pravopisne promjene zakonodavno provele i dale državnički pečat, bilo je potrebno da francuski premijer 1989. osnuje *Vrhovno vijeće za francuski jezik* (fr. *Conseil supérieur de la langue française*) u cilju savjetovanja francuske vlade vezano za pitanja „korištenja, razvoja, obogaćivanja, promicanja i širenja francuskoga jezika u Francuskoj i izvan Francuske te u politici prema stranim jezicima“. Vrhovno vijeće čine 22 člana, predsjedava mu predsjednik francuske vlade (sic!), ima šest predstavnika (tri ministarstva – kulture, nacionalnoga obrazovanja i za frankofoniju, Francuska akademija, Akademija znanosti, Povjerenstvo za nazivlje i novotvorenice), a ostalo su članovi radnih tijela među kojima su isključivo jezični stručnjaci (točnije: navode se profesori francuskoga jezika, gramatičari, jezikoslovci, lektori i urednici rječnika⁶⁵). Vijeće je izradilo prijedlog pravopisne reforme i poslao ga relevantnim ustanovama. Prijedlozi su se odnosili na pet središnjih mjesta, primjerice promijenjeno pisanje vezano za spojnicu (uklanjanje spojnica u korist sastavljenoga pisanja, npr. kod posuđenica; pisanje spojnica između riječi kojima se označuju brojevi), znak kapicu (osim kad utječe na značenje, više nije obvezatno pisanje znaka ^), kao i na neka druga mjesta (pisanje množine

---

⁶³ U godinama 1694., 1718., 1740., 1762., 1798., 1835., 1878. i 1932 – 1935.

⁶⁴ Dijelovi sveska, kao i izvještaji o radu, objavljuju se u Službenome glasniku Republike Francuske o kojemu će kasnije biti riječi. Zadnji takav administrativni spis (fr. *documents administratifs*) iz listopada 2013. (dio rječnika *rechampi – réglage*) može se vidjeti na stranici http://academie-francaise.fr/sites/academie-francaise.fr/files/dae_20131003_0008_0001.pdf.

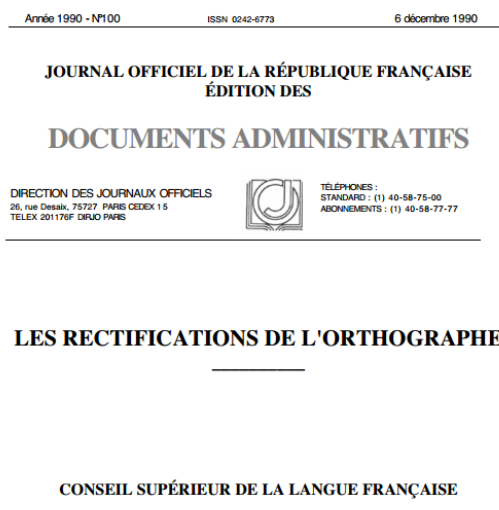
⁶⁵ „Ces experts de grande valeur, professeurs, grammairiens, linguistes, correcteurs, éditeurs de dictionnaires, unissent les compétences théoriques les plus sûres à une expérience confirmée des questions pratiques afférentes à l’orthographe.“

polusloženica, prošloga participa povratnih glagola i dr.). Reforma se odnosila za otprilike 2000 riječi. Godinu dana nakon toga (1990.) one su prihvaćene i predstavljene javnosti. Navođenje bitnijih protivljenja stane u jednu fusnotu.⁶⁶

Dvadeset godina poslije uvedenih promjena oba su najvažnija francuska jednojezična rječnika osvježila svoja izdanja (Larousse i Le Robert) prihvaćajući pravopisnu reformu. Nakon njih isto su napravili i drugi francuski izdavači.

Europska komisija prihvatila je nova pravopisna rješenja u 2005. i počela ih koristiti u svojim službenim dokumentima. Iste je godine i vlada u Quebecu preporučila svim nastavnicima da razmotre prihvaćanje novoga pisanja.

Za razliku od drugih europskih sredina, pravopisne se promjene u Francuskoj ne objavljuju novim izdanjima pravopisnoga priručnika ili jezičnim deklaracijama s jezikoslovnih skupova, nego objavom javnosti na najvišoj razini – u *Službenim novinama Republike Francuske* (fr. *Journal officiel de la République française*).⁶⁷ Važnost ovoga čina može se usporediti kao da se tekst pravopisnih pravila hrvatskoga jezika izda u Narodnim novinama⁶⁸, službenome glasniku Republike Hrvatske.

Slika 57. Objava pravopisne reforme u službenome glasniku Republike Francuske

⁶⁶ Protivljenje pravopisnim promjenama nije imalo uspjeha. Pokrenuta peticija protiv predloženih promjena te izjašnjavanje 15 akademika (od ukupno 40 članova) koji su se protivili promjenama nije rezultiralo dobivanju potpore javnosti prema prihvaćanju novoga pisanja.

⁶⁷ http://www.xn--acadmie-franaise-npb1a.fr/sites/academie-francaise.fr/files/rectifications_1990.pdf

⁶⁸ *Journal officiel* počeo se objavljivati 1868., u istoj godini kada je Ljudevit Gaj *Narodne novine* prodao *Zemaljskoj vladi Hrvatske, Slavonije i Dalmacije* te kada su one postale službeni vladin list u tadašnjoj Hrvatskoj.

Dokument od 17 stranica izdan je u kategoriji „administrativnih dokumenata“ (fr. *documents administratifs*). Objava teksta pravopisne reforme francuskoga jezika započinje dvama uvodnim tekstovima, stalnoga tajnika Francuske akademije i voditelja radne skupine te predsjednika vlade Republike Francuske u kojima se snažno ističe „poštovanje prema tradiciji“ i „briga za budućnost jezika“. Osim za Francusku, pravila su usuglašena i s Vijećem za francuski jezik u Quebecu te s Vijećem za francuski jezik u Belgiji.

Na jednoj su stranici navedena načela među kojima se ističe da pravila imaju prioritet primjene u trima područjima: „stvaranju novih riječi, osobito u znanosti i tehnologiji, u leksikografiji te u obrazovanju“.⁶⁹ Raščlamba pravopisnih promjena nalazi se na dvije i pol stranice, tekst pravopisnih pravila na 4 i pol stranice, a dokument završava s „preporukama leksikografima i stvaraocima neologizama“ (fr. *recommandations aux lexicographes et créateurs de néologismes*).

Pravopisna se reforma ne ograničuje samo na školsku uporabu, što je najčešće slučaj u europskim sredinama, nego na sve francuske državljane u svim njihovim aspektima života, a osobito se ističe u području znanosti, tehnologije, izdavaštva i potom obrazovanja. Objava pravopisnih pravila u službenome glasilu ima status zakonske preporuke što predstavlja najsnažniju manifestaciju zaštite jezika.

Ugled koji francuski jezik uživa u svjetskim standardizacijskim centrima logično proizlazi iz njegova kontinuiteta, tradicije brige koja se posvećuje za razvoj jezika te angažiranosti državne vlasti. Francuski se akademici (poznati pod imenom *les immortels* – „besmrtnici“) kao i glavni jezikoslovci ne boje podržati jezičnu politiku koja se temelji na čistunstvu. Unatoč činjenici što država ima snažan utjecaj na jezični razvoj i što pravopis ima široku zakonsku preporuku (dakle, ne samo za osnovne i srednje škole), tema upravljanja francuskim jezikom ne izaziva nezadovoljstvo javnosti.

2.2.3. Njemački

Prvi važniji napor na pravopisnoj standardizaciji potječe iz 1876. kada je pruska vlada pokrenula prvu pravopisnu konferenciju koja je trebala donijeti zaključke o jezičnoj standardizaciji cijeloga njemačkog carstva. Jedno od ključnih imena u njemačkome jezikoslovlju, Konrad Duden, svoju slavu stječe upravo pravopisnim djelom iz 1880. *Vollständiges Orthographisches Wörterbuch der deutschen Sprache* („Cjeloviti pravopisni

---

⁶⁹ „Les présentes propositions s’appliqueront en priorité dans trois domaines : la création de mots nouveaux, en particulier dans les sciences et les techniques, la confection des dictionnaires, l’enseignement.“

rječnik njemačkoga jezika“), a taj se pravopis uspješno širi na cjelokupno njemačko govorno područje te 1901. dobiva službeno priznanje. Od tada se pravopisna standardizacija njemačkoga jezika vezala za rad uredništva izdavačke kuće Duden čija su se djela smatrala *de facto* standardom pisanja.⁷⁰

Pravopisna se reforma trebala dogoditi u vrijeme trajanja Drugoga svjetskog rata u 1944., ali se zbog ratnoga stanja nije provela unatoč otisnutim primjercima izmijenjenih pravopisnih pravila. Neka od pravila koja su se trebala promijeniti odnosila su se na sljedeće točke: prilagodba pisanja stranih riječi prema njemačkome sustavu (*Delfin* umjesto *Delphin*), nezapisivanje trećega identičnog suglasnika (*Sauerstoffflasche* umjesto *Sauerstoffflasche*), rastavljanje riječi na kraju retka slijedi izgovorne, a ne tvorbene ili morfonološke slogove (*da-rüber*, *Fens-ter*) i dr.

U 80-im su godinama 20. stoljeća svoje pravopisne prijedloge slale tzv. Međunarodna radna grupa za pravopis (njem. *Internationaler Arbeitskreis für Orthographie*), odnosno Institut za njemački jezik u Mannheimu, ali oni nisu bili prihvaćeni nakon što je ministar kulture pozvao na javnu raspravu.

Treća važnija i zadnja pravopisna reforma (njem. *Rechtschreibreform*) dogodila se 1996. nakon drugoga prijedloga Međunarodne radne grupe za pravopis koji su prihvatile Njemačka, Austrija, Švicarska i Lihtenštajn u prijelaznome razdoblju (počevši od 1. kolovoza 1998.) potpisivanjem Zajedničke izjave o namjeri reforme njemačkoga pravopisa (njem. *Gemeinsame Absichtserklärung zur Neuregelung der deutschen Rechtschreibung*)⁷¹. Ova je pravopisna reforma imala odjeka i u našim medijskim prostorima zbog aktualnosti hrvatskih pravopisnih reformi tih godina. Pravopis je postao obvezatan za školu i javnu administraciju, ali je javna kampanja protiv novih pravila bila žestoka. Javnost je bila osjetljiva jer nije bila uključena u nastajanje novih pravila pa je za nova pravopisna rješenja doznala kad su ona već bila gotova nakon potpisivanja međunarodnoga Memoranduma o razumijevanju novih propisa u javnosti (njem. *Absichtserklärung sei die Regelung in der breiten Öffentlichkeit*). Reakcije su bile od sudskih prijava roditelja da je pravopisnom reformom povrijeđeno ustavno pravo roditelja da upravlja odgojem svoje djece preko protesta stotina pisaca i znanstvenika na frankfurtskome sajmu knjiga 1996. te djelovanja osnovanoga Društva za njemački pravopis i jezičnu kultivaciju – inicijativa protiv pravopisne reforme (njem. *Verein für deutsche Rechtschreibung und*

---

⁷⁰ Od sredine 50-ih godina 20. stoljeća utjecaj Dudenova rječnika dobio je dodatnu potvrdu kada je na konferenciji ministara obrazovanja i kulture njemačkih pokrajina Dudenov rječnik i pravopis proglašen obvezujućim.

⁷¹ http://rechtschreibrat.ids-mannheim.de/download/wiener_erklaerung.pdf

Sprachpflege – Initiative gegen die Rechtschreibreform) u 1997., pa sve do referenduma u njemačkoj pokrajini Schleswig-Holstein⁷² sa zaključkom odbacivanja novih pravopisnih pravila. Referendum o njemačkome pravopisu stvorio je pravni presedan i zamalo izazvao ustavnu krizu – otvoreno je pitanje odnosa savezne vlade i njemačkih pokrajina prema obrazovnim zakonima i ingerencijama, te smislenost i provedivost jezične reforme na nacionalnoj razini ako ih jedna od pokrajina odbije. Pokazalo se i da je pravopisnu reformu potrebno ozakoniti posebnim zakonom, a ne ostaviti ga na razini preporuka ili dogovora ministarskih skupina. Pokrajinska vlada odlučila je da se novi pravopis neće učiti u školama, ali da će i stara i nova pravila biti važeća. Cijela je pravopisna debata, kako to ističe Johnson (2005: 150), potekla od klasičnoga pitanja „tko upravlja njemačkim jezikom“.

Deset godina poslije predstavljenoga pravopisa osnovano je međunarodno *Vijeće za njemački pravopis* (njem. *Rat für deutsche Rechtschreibung*) s 38 stručnjaka iz raznih područja koji predstavljaju jezikoslovce, izdavače, pisce, novinare, učitelje i roditelje (sic!) koje je povuklo najkontroverznije promjene, čime je pravopis postao konačno prihvatljiv. Odlučeno je da će to Vijeće odsad provoditi pravopisnu standardizaciju i u budućnosti.

Neke od najbitnijih promjena odnosile su se na djelomično izbacivanje grafema koji se naziva „oštro s“ (njem. *scharfes S* ili *ß*) i zapisivanje *ss* umjesto njega, dopuštanje trostrukoga suglasnika (*Missstand*), prilagođavanje pisanja posuđenica prema njemačkome izgovoru (*Filosof*), ujednačivanje kriterija pisanja imenica velikim slovom, uklanjanje zapisivanja zamjenice drugoga lica jednine velikim slovom iz poštovanja (*du, dein* ali ne i *Du, Dein*), promjena hifenacije pri rastavljanju retka (*mei-stens* umjesto *meis-tens*), nesastavljeno pisanje glagola (*spazieren gehen* umjesto *spazierengehen* [jer je prezent *geht spanzieren*] itd.).

Zanimljiva je uloga njemačke akademije znanosti i jezika (njem. *Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung*) koja je prvo odbila biti članicom Vijeća za njemački pravopis da bi tek uz snažno lobiranje pristala biti dio Vijeća i sudjelovati u radu „zbog viših interesa i jedinstva njemačkoga jezika“. Jedna od osoba koje su odbijale sudjelovati u radu jest i akademkinja Elfriede Jelinek koja je napisala otvoreno pismo naglasivši svoje negodovanje:

---

⁷² Referendum je održan 27. rujna 1998. zajedno s izborima za Bundestag u kojemu je 56,4 % građana odbacilo nova pravila. Referendum je bio motiviran kritikom u kojoj se naglašavalo da od donošenja reforme pravila nisu usvojena – ni novinske kuće, ni književnici, kao ni Ministarstvo obrazovanja te da promjena pravopisnoga zakona ima nisku demokratsku kulturu.

„We will not kowtow [duboko se klanjati, op. T. S.] to any authorities seeking to impose a system on us, nor are we searching for compromises. As perfectionists in the art of language, we are not interested in second-rate solutions.“

Treba napomenuti da je u reformi pisanja bilo zagovornika i radikalnijih reformi koji su tražili promjenu pisanja svih općih imenica malim slovom, kao što su to proveli nordijski jezici, ali ti prijedlozi nisu prošli.

Iako je motiv za ulaženje u reformu bilo pojednostavnjenje pisanja i olakšavanje učenja, i unatoč tomu što je reforma pisanja pripremana dugo, bila strukovno predstavljena, imala podršku vlasti i potpisani ugovor germanofonih zemalja, pravopisne su reforme bile osporavane te su bile prihvaćene tek uz znatne kompromise. Posljedica provedenih promjena bila je činjenica da se pravopisna standardizacija izmaknula izvan isključivih ruku jezikoslovaca, čime je postupak bitno demokratiziran. Spor, dakle, nije bio u pravopisnome sadržaju nego u načinu provedbe. Iako je pitanje njemačkoga pravopisa izvan nacionalno-političkoga zanimanja i utjecaja, ta je tema izazvala toliku kontroverziju, javnu raspravu i medijsku isprovociranost kao da jest bilo riječ o ideološkoj pravopisnoj pozadini. Da pravopisne promjene nisu imale institucionalni oblik, sigurno je da nikada ne bi bile prihvaćene.

2.2.4. Skandinavski jezici⁷³

Za pravopisnu temu zanimljivi skandinavski jezici – danski, švedski i norveški⁷⁴ – promatraju se zajedno jer im je zajednički smjer jezične politike. Razlike među tim jezicima nemaju čvrsto utemeljene lingvističke kriterije pa nije neuobičajeno da se o njima često govori u zajedničkoj nordijskoj atribuciji. Osim sociolingvističkih razloga ovi se jezici razmatraju i jer su pravopisne reforme bitno utjecale na njihov razvoj pa će se moći promatrati utjecaj pravopisnih reformi na jezičnu standardizaciju. Skandinavska se civilizacija smatra visoko razvijenom sredinom pa će biti zanimljivo istražiti aspekte njihovih jezičnih promjena. Razlog više da se jezična politika nordijskih jezika može promatrati u jednome kontekstu jest i zajednička svijest za potrebom postojanja nacionalnih jezičnih tijela koji upravljaju nacionalnim jezikom, ali i s ne manje važnom misijom da taj razvoj usklađuju s drugim skandinavskim jezicima.

Iako se čine vrlo različitim sredinama, istražiti će se odnosi skandinavske i južnoslavenske skupine jezika (poglavlje „Južnoslavenski jezični prostor i nordijska deklaracija“) jer su neke

---

⁷³ Iako bi se ispravnije trebalo govoriti o sjevernogermanskim jezicima, rabi se kolokvijalni naziv „skandinavski“ zbog raširenosti i prepoznatljivosti.

⁷⁴ Zbog svoje veličine islandski i ferojski izvan su istraživačkoga interesa.

usporedne točke vrlo znakovite. Istraživanje jezičnih standardizacija za danski, norveški i švedski te proučavanje nordijske jezične politike provedeno je u cilju da će se uspoređivanjem bolje opisati i kontekstualizirati kroatistička jezična situacija.

Zanimljive veze skandinavskih i južnoslavenskih jezika su prema kriteriju međusobne razumljivosti (eng. *mutual intelligibility*) te jezičnopovijesnoj činjenici postojanja panskandinavskoga pokreta sredinom 19. stoljeća koji je analogan ilirskome pokretu. Iako je (barem jezikoslovcima) jasno da se kriterij međusobne razumljivosti ne može smatrati jedinim ili glavnim kriterijem za kategorizaciju standardnih jezika, svi su skandinavski jezici neusporedivo lakše došli do svoje zrele standardne faze dok je hrvatski morao prolaziti težak razvojni put do domaće i međunarodne prepoznatljivosti, a tim putem još uvijek osobito teško prolazi crnogorski jezik.⁷⁵ Visoka međusobna razumljivost skandinavskih govornika ni najmanje ne postavlja pitanje o opstojnosti, standardnosti ili međunarodnoj prepoznatljivosti skandinavskih jezika. Upravo suprotno, oni su svoju jezičnu bliskost iskoristili kao prednost za jezičnopolitičku suradnju o kojoj će se pisati u nastavku. Takvi su zdravi odnosi među skandinavskim standardnim jezicima mogući jer tamošnja akademska sredina ne poznaje pojam jezičnoga imperijalizma koji bi pod jezičnom sličnošću podvlačio političku ili etničku pripadnost.⁷⁶ Štoviše, nordijska se hiperonimna atribucija njeguje, a obuhvaća sve društvene aspekte (što je uspjeh sam za sebe) i kod govornika ima opću pozitivnu sliku.

2.2.4.1. Danski

Danskim se jezikom upravlja centralizirano preko *Danskoga vijeća*⁷⁷ (*Dansk Sprognævn*), službenoga, znanstvenoga tijela danskoga ministarstva kulture koje brine o razvoju jezika i koje je uređeno *Zakonom o Danskome vijeću* (*Lov om Dansk Sprognævn*⁷⁸). Osim što izdaju službeni pravopis (*Retskrivningsordbogen*) brinu se za nadograđivanje službenoga rječnika te imaju istaknutu savjetodavnu funkciju. Da bi se neko izdanje pravopisa odobrilo, *Dansko vijeće* piše prijedlog za promjene ministru kulture, a koji u suradnji s ministrom obrazovanja i prema *Zakonu o pravopisu* (*Lov om dansk retskrivning*⁷⁹) pravopisna pravila i pravopisni rječnik *Danskoga vijeća* čini službenim. *Zakon o pravopisu* donesen je 1997. Svaki zakon mora

---

⁷⁵ Vidi zasebno potpoglavlje o crnogorskom jeziku u poglavlju o južnoslavenskim jezicima.

⁷⁶ Iako je povijesno gledano danski znatno utjecao na razvoj norveškoga, prihvaćanje zasebnoga norveškoga jezičnog standarda ukazuje na visoko civiliziranu svijest danske kulture o sebi i drugima.

⁷⁷ <http://www.dsn.dk/>

⁷⁸ <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=84745>

⁷⁹ <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=84769>

odobriti i danska kraljica Margrethe II. pa tako i promjenu pravopisnoga pisanja. U tome se zakonu naznačuje da je pravopis služben ne samo u školama nego i u državnoj upravi i sudstvu.

Slika 58. Naslovnica pravopisa danskoga jezika iz 2012.

Dansko vijeće jasno naznačuje dva pravopisna načela prema kojima se navodi: tradicijsko načelo i načelo jezičnoga sustava⁸⁰ te obrazlaže sve svoje promjene, a odobrenje se mora dobiti čak i za promijenjena tipografska rješenja u pravopisnome rječniku.

Prvi pravopis danskoga jezika objavljen je 1872., dok utjecaj ministarstva obrazovanja na pravopisne promjene datira od 1891. Prva veća pravopisna promjena dogodila se 1948. (najvažnija promjena pisanja općih imenica malim slovima i dvoslova *aa* umjesto *å*). Prvi pravopis i rječnik *Danskoga vijeća* izdan je 1986.

Zadnje važeće pravopisno izdanje (4. izdanje) pravopisa danskoga jezika je iz 2012. U odnosu na 3. izdanje iz 2001. promjene su evolucijske, a sve su izmjene precizno navedene: promjene u pisanju spojnice (spojnice se odsad češće pišu, npr. *e-mail-adresse*, *Max Planck-Instituttet*), engleskih izraza (dopušta se i sastavljeno pisanje, npr. *login*, a ne samo *log-in*), manje je izostavnika, dopušta se pisanje i maloga slova kod akronima (*tv*, *dvd* pored *TV*, *DVD*), proširuje se pravopisni rječnik za 4500 natuknica itd. Također, odnedavno se liberaliziralo pravilo pisanja zareza u kojemu se korisnik može odlučiti za gramatički ili logički kriterij pisanja.

Pravopis se nalazi objavljen na internetskim stranicama <http://www.dsn.dk/>, a pravopisni rječnik sadržava 64.000 natuknica. Središnja stranica za javnost o danskome jeziku je <http://sproget.dk/>.

---

⁸⁰ „Nævnet skal i sit normeringsarbejde tage udgangspunkt i to principper: traditionsprincippet og sprogbudsprincippet.“ (iz objave Danskoga vijeća za prihvatanjem pravopisnoga izdanja, prema <http://www.dsn.dk/nyt/nyheder/2010/2010-09-23%20A%2001%20SKA%20Brev%20om%20aendringer%20i%20RO%202012%20KUM.pdf>)

Zanimljivo je napomenuti niz aktivnih projekata vezanih za danski pravopis poput istraživanja o imenima trgovačkih marki, o znanstvenome nazivlju itd., a koji govore o dobro financiranome i uspješnome radu na standardizaciji danskoga jezika.

2.2.4.2. Norveški

Norveški je najzanimljiviji primjer nordijskoga jezika u kojemu su pravopisne reforme, kao u hrvatskome, igrale važnu ulogu u njegovoj jezičnoj standardizaciji, odnosno u kojemu su se relativno nedavno (prije malo više od tri desetljeća) događale važnije pravopisne reforme. Za proučavanje jezičnoga planiranja i standardizacijske povijesti norveški nudi cijeli niz dragocjenih spoznaja, a neki ga stručnjaci nazivaju „*an interesting and fascinating example of linguistic pluralism and politically controlled language planning*“ (Bull 1993: 21) te uspješnim primjerom lingvističke demokracije.

Norveški se jezik smatra jednim jezikom s dvama pisanim oblicima (eng. *written form* ili *official form*, nor. *skriftspråk*). Iako bi se prema enciklopedijskim napisima o norveškome jeziku moglo zaključiti da su razlike među dva pisana oblika zapravo dvije uvriježene pravopisne tradicije, odnos između *bokmåla* i *nynorska*⁸¹ ipak nadilazi pravopis (iako ima važnu ulogu) i ulazi u leksik i gramatiku (razlika u rodovima, u tvorbi množine i dr.), pa se posve opravdano može govoriti o dvama posve različitim standardima (naziv *standard* će se i ovdje koristiti umjesto *pisana oblika*). Drugim riječima, tipološki nije pogrešno utvrditi da je riječ o dvama jezicima (na isti način kao što kajkavski i čakavski neki lingvisti poput Beškera promatraju različitim hrvatskim jezicima, a ne dijalektima štokavskoga). Iako se službeno govori o „jednome jeziku s dvama pisanim oblicima“, neobično je uočiti krupniju pogrešku u

---

⁸¹ Ovi bi se nazivi jezika u hrvatskome trebali fonološki prilagoditi te zapisivati kao „bukmolski“ i „ninorski“.

Appleovu AppStoreu pri popisu lokaliziranih jezika u kojemu se bukmolski razlikuje od norveškoga.⁸²

Information

Developer	Microsoft Corporation
Category	Productivity
Updated	29.01.2015.
Version	1.0.0
Size	22,5 MB
Rating	Rated 4+
Family Sharing	Yes
Compatibility	Requires iOS 8.0 or later. Compatible with iPhone, iPad, and iPod touch. This app is optimised for iPhone 5, iPhone 6, and iPhone 6 Plus.
Languages	Bokmål, Norwegian, Catalan, Croatian, Czech, Danish, Dutch, En, Finnish, French, German, Greek, Hu, Indonesian, Italian, Japanese, Ko, Malay, Polish, Portuguese, Romanian, Russian, Simplified Chinese, Slovak, Spanish, Swedish, Thai, Traditional Chinese, Turkish, Ukrainian, Vietnamese

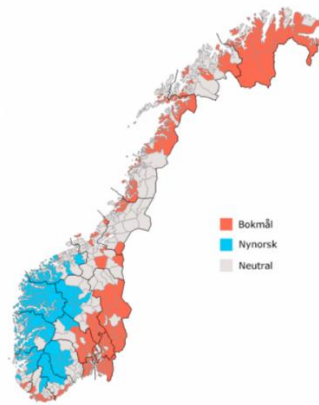
Slika 59. Razlikovanje bukmolskoga i norveškoga u Microsoftovu softveru za platformu iOS

Uz jezični kod za norveški jezik *no* u ISO 639-1 postoje još dva koda: *nb* i *nob* za bukmolski u ISO 639-1 i ISO 639-2, odnosno *nn* i *nno* za ninorski u ISO 639-1 i ISO 639-2.

O konkretnim razlikama dvaju standarda kao i o standardizacijskome procesu u Norveškoj može se naći više podataka u Maček (1997: 147. – 149.).

Da razlike među oblicima/standardima snažno razgraničavaju norveški jezik, govori podatak da se govornici norveškoga jasno dijele u ove dvije kategorije pa su tako urbane regije bliže *bokmålu*, a ruralne *nynorsku*.

⁸² Da je zacijelo riječ o neočekivano neotklonjenoj softverskoj, a ne jezičnoj pogrešci, govori podatak da jezik „norveški“ u nizu jezika nema ispravno abecedno sortiranje te da je zarez vjerojatno suvišan. *Bug* se od izlaska Microsoftove aplikacije na Appleov AppStore još uvijek nije ispravio iako je u međuvremenu izdano više nadogradnji i ispravaka na razini *localization improvements*.

Slika 60. Podjela norveških regija prema oblicima (izvor: Wikipedia)

Neobično je da ne postoji službeni norveški statistički podatak o točnome omjeru zastupljenosti govornika jednoga i drugoga standarda (popis pučanstva ne bilježi ovaj statistički podatak vjerojatno namjerno), pa se tako okvirno govori da 15-16 % djece u školi uči ninorski norveški kao svoj prvi standard (Bandle etc. 2002: 7), odnosno 80-90 % ukupne populacije koja rabi bukmolski norveški (Wikipedia⁸³).

Dihotomija norveške jezične osnovice osobito dolazi do izražaja u svakodnevnome životu. Tako, primjerice, roditelji na početku školovanja svoje djece odlučuju kojim će standardom oni započeti obrazovanje. Nadalje, cijela norveška Wikipedija dijeli se na bukmolsku i ninorsku s isti pojmovima opisanima na posve različiti način.⁸⁴

Kao i u svim drugim složenim jezičnim pitanjima, do tumačenja i geneze odnosa ne može se doći isključivo sinkronijskim gledanjem, a problematika je tim zanimljivija što se mogu naći poveznice u norveškoj i hrvatskoj ili crnogorskoj situaciji. Norveška stoljećima nije imala nezavisnost (od 1380. do 1814. bila je pod danskom krunom) pa je taj politički utjecaj, očekivano, morao ostaviti traga i na jezičnome planu. Norveška je osamostaljenje dočekala bez nacionalne književnosti i standardnoga jezika (većina govornika govorila je nekim oblikom norveškoga dijalekta) pa nije trebalo dugo čekati da se pojave nacionalne reforme u cilju afirmiranja norveških jezičnih posebitosti. Međutim, pojedinačni naponi najvažnijih pojedinaca toga razdoblja, Ivara Aasena, Knuda Knudsena i ostalih, nisu biti usklađeni pa je proces standardizacije krenuo različitim putovima. Ivar Aasen i drugi zamislili su da im standardni jezik bude sinteza dijalektnih norveških govora i staronordijskoga te je taj pristup bio revolucionarniji, rekonstrukcijski i snažnije nacionalno obilježen. Standard je predstavljen

⁸³ http://en.wikipedia.org/wiki/Languages_of_Norway

⁸⁴ Uočava se da rezultati pretraživanja prema ključnim riječima *Kroatia* (Hrvatska), *Dalmatia* (Dalmacija), *Europa* (Europa) vode bitno različitim tekstovima na <http://nn.wikipedia.org/wiki/Kroatia> i <http://no.wikipedia.org/wiki/Kroatia> te ostalim poveznicama.

1836. pod imenom *Landsmål* (u značenju „nacionalni jezik“), a temeljio se na jezičnoj inovaciji i čistunstvu. Godine 1929. *Landsmål* je administrativnim činom preimenovan u današnji naziv *Nynorsk* (u značenju „novonorveški“). Ninorske pristalice smatraju da je njihov standard jedini „pravi“ norveški jezik, a da su ostalo samo ostatci danskoga jezika.

Knud Knudsen krenuo je drugim standardizacijskim putem. Temelj za standardni jezik nije tražio u norveškim posebitostima i nacionalnome zanosu afirmiranja staronordijskih značajki nego je, kako je to najčešće slučaj, standardizaciju gradio na urbanome jeziku obrazovanih građana (tj. na danskome). Taj se jezik nazivao *Riksmål* (u značenju „državni jezik“), a svoje je drugo, suvremeno ime *bokmål* (u značenju „knjiški jezik“) dobio također u već spomenutoj 1929.

Od svoga nastanka pa sve do danas ova dva standardizacijska puta međusobno se bore za prevlast. Pobjedu je odnio bukmoški iz pragmatičnih razloga.⁸⁵ U nekim bi drugim civilizacijskim sredinama pobjednička opcija posve iskorijenila druge sustandarde⁸⁶, ali je tolerantno norveško društvo već u 1892. omogućilo da se đaci mogu odlučiti za jezični oblik poučavanja u osnovnim školama. I danas se oba oblika poučavaju u školama, a norveški se osnovnoškolci odlučuju za učenje pisanja samo jednoga, dok se drugi naknadno poučava. Od studenata i obrazovanih građana očekuje se poznavanje obaju standarda.

Prva velika pravopisna reforma⁸⁷ bila je 1862. i ona je približila pisanje govoru (primjerice, dvostruki su se samoglasnici koji obilježavaju dugi slog počeli pisati jednim samoglasnikom, *ph*, *qu* i *x* postali su *f*, *kw* i *ks*, imenice su se zapisivale malim slovom itd.). Zanimljivost je u tome da je to bila državna pravopisna intervencija i da se o jeziku tada puno debatiralo. Ta je pravopisna reforma bila uspješna (rješenja nisu bila sporna te su se brzo usvojila⁸⁸), a što je bitno doprinijelo povjerenju Norvežana u vlastitu državnu administraciju da se može nositi s reformom koja je imala svekoliku nacionalnu pozornost.

---

⁸⁵ Slično kao što su stranci u Jugoslaviji najčešće učili „srpskohrvatski“, a ne „hrvatskosrpski“. Srpskohrvatski je bio jezik glavnoga grada, državne administracije i vojske, nije se trebao ulagati dodatni napor u savladavanje razlika odraza jata, srpski je bio znatno okrenutiji internacionalizmima, imao je veći broj govornika u bivšoj SFRJ itd.

⁸⁶ Kao što je u Hrvatskoj pobjeda vukovske pravopisne škole posve dokinula dotadašnju pravopisnu praksu u hrvatskome jeziku bez mogućnosti ostavljanja prostora da se oba paralelno rabe.

⁸⁷ Točnije bi bilo reći „jezična reforma“ jer su se osim pravopisnih rješavala i morfološka i sintaktička pitanja. I ovdje se nalaze sličnosti s hrvatskom jezičnom reformom s kraja 19. stoljeća koja je promijenila padežne nastavke, te utjecala na sintaksu i slovopis.

⁸⁸ Za razliku od hrvatskoga slučaja u kojemu se dokinuto morfonološko pravopisno načelo još duže vremena održavalo u određenim sredinama i kod određenih autora koji nisu željeli napustiti tradicionalni način pisanja.

Kasnije pravopisne reforme odnosile su se ili na jedan (ninorski 1901.) ili na drugi standard (bukmolski 1907., 1981.), odnosno na oba standarda (1917., 1938., 1959.) (Bull 1993: 23). Reforme iz 1917. i 1938. ciljale su na približavanje standarda i pronalaženje kompromisnih rješenja, a ministarstvo je jasno odredilo mandatne ciljeve pravopisnoga povjerenstva.

To što su se pravopisne reforme događale u pravilnim vremenskim razmacima bilo je ciljano planiranje, a ne nasumično ponašanje državne administracije. Plan je norveških jezičnih planera bio od početaka pravopisnih reformi iz 1862. raditi na jezičnoj politici malih koraka. Svoj su jezik doživljavali kao alat s pomoću kojega su željeli doći do cilja – ujedinjavanja dvaju standarda u jedan.⁸⁹ Ta je reformistička ideja stapanja dvaju standarda dobila naziv *samnorsk*, a čemu su se konzervativniji krugovi snažno usprotivili te izborili da pravopisna reforma iz 1959. usvoji neka tada napuštena rješenja od prije drugoga svjetskog rata, čime se proces ujedinjavanja standarda zaustavio.

Nespремnost na prihvaćanje nacionalno motiviranih pravopisnih rješenja i neudaljavanje od danskoga jezika zadržala se do današnjega dana te je vraćen i stari naziv standarda *Riksmål*. Ova struja predstavlja dominantnu konzervativnu struju u norveškome jeziku iako, za razliku od *Bokmåla*, ovu inačicu nije službeno podržalo *Jezično vijeće* (nor. *Språkrådet*). Kako navode izvori, današnje najčitanije norveške dnevne novine, većina izdavača i građana piše upravo po *Riksmålu* te se on smatra *de facto* standardom.

Iza *Riksmåla* stoji *Norveška akademija za jezik i književnost* (nor. *Det Norske Akademi for Språk og Litteratur*)⁹⁰ osnovana 1953.

Za razliku od potonje akademije, *Jezično vijeće* (nor. *Språkrådet*)⁹¹ osnovano je 1974. i standardizira bukmoški i ninorski te je savjetničko tijelo norveškoga ministarstva kulture. Od 1974. do 2005. zvalo se *Norveško jezično vijeće* (nor. *Norsk Språkrådet*).

Kao što se može vidjeti, norveški jezik ima specifičnu i vrlo heterogenu standardizaciju (tradicionalni bukmoški ili *Riksmål*, standardni bukmoški i ninorski) koja je uvjetovana povijesnim političkim okolnostima i nacionalnim stavom. Ovome bi se mogao dodati i dosad nespomenuti *Høgnorsk* (u značenju „visoki norveški“) kao svojevrsni ogranak ninorskoga.

---

⁸⁹ Istim su reformskim ciljem nacionalnoga ujedinjavanja bili motivirani i hrvatski ilirci koji su dalekosežno promišljali i odlučili se za jedinstvenu standardnu osnovicu hrvatskoga jezika. Doduše, može se pretpostaviti da bi se Norvežani u hrvatskoj situaciji vjerojatnije odlučili na hibrid naših triju dijalekata kroz duže razdoblje prilagodbe. Hrvatski odabir bio je, kao i u drugim jezičnim reformama koje su uslijedile, isključiv, čime su žrtvovane dvije dijalektne osnove u daljnjemu razvoju, a prednost dana samo jednome rješenju – štokavskom.

⁹⁰ <http://www.riksmalsforbundet.no/>

⁹¹ <http://www.sprakrad.no/>

Tako bi se norveški jezik mogao kategorizirati prema dvama kriterijima: službenosti i političkome usmjerenju, a iz čega bi se dala izvesti četiri standarda.

	služben	neslužben
nacionalni	<i>Nynorsk</i>	<i>Høgnorsk</i>
društveni	<i>Bokmål</i>	<i>Riksmål</i>

Slika 61. Pregled nazivlja norveških jezičnih standarda

Policentrična standardizacija međusobno je podijelila, na jednoj strani, državno tijelo (*Jezično vijeće*), a na drugoj građansku udrugu (*Norveška akademija za jezik i književnost*), odnosno rezultirala je različitim školskim pisanjem u odnosu na jezik u medijima. Budući da je norveški jezik tako heterogen u svojoj osnovici, za očekivati je da dopušta dublete. Dubletnost je kategorizirana kao jednakovrijedna te dopuštena u školama.

Zanimljivo je spomenuti i inicijativu poznatu pod nazivom *samnordisk* koja je išla za time da se stvori zajednički pravopis za švedski, norveški i danski jezik. Nadalje, *Jezično vijeće* ne standardizira govoreni jezik, nego samo pisani. Za izgovor se navodi da se preporučuje slijediti govornikov dijalekt.

Za vrijeme Drugoga svjetskog rata kada je u Norveškoj bila kvislinška vlada ninorski se norveški snažnije širio, pa se navodi da je dozeo i do trećinske zastupljenosti u populaciji.

Zaključuje se da norveška iskustva mogu biti vrlo zanimljiva, osobito u aspektima važnosti pravopisa za jezičnu standardizaciju, policentrične pravopisne praksa, odnosa standarda, dijalekta i pisana oblika, te odnosa politike i nacije, odnosno državnoga i javnoga sektora.

2.2.4.3. Švedski

Standardni švedski jezik (šv. *standardsvenska*) naziva se *Rikssvenska* (u značenju „državni švedski“) ili *Högsvenska* (u značenju „visoki švedski“). Njegovom se standardizacijom, poput danskoga jezika, upravlja centralizirano preko *Jezičnoga vijeća (Språkrådet)*⁹² čiji rad koordinira *Institut za jezik i folkloristiku (šv. Institutet för språk och folkminnen)*. Institut je državna ustanova dok vijeće nije. Vijeće se tek dijelom financira državnim novcem i u njegov su rad uključene brojne ustanove i društva (od švedske akademije do prevoditelja, izdavača i pisaca), pa se smjernice smatraju *de facto* jezičnim standardima. Osim brigom za vlastiti jezik, *Jezično vijeće* odgovorno je i za švedski znakovni jezik, manjinske jezike, nadzire provedbu

⁹² <http://www.sprakradet.se/>

zakona o jeziku i, kako se to može pročitati na njihovoj mrežnoj stranici, „encourages the use of plain language by public agencies“.⁹³

Prvi službeni pravopis izdala je Švedska akademija 1801. Sredinom 19. stoljeća dominirao je panskandinavski pokret koji je zagovarao ujedinjenje pravopisa nordijskih zemalja, a 1885. osnovano je Švedsko pravopisno društvo (*Svenska rättstavningsällskapet*)

Pisanje švedskim jezikom usustavljeno je u drugoj polovici 19. stoljeća. Pod utjecajem njemačkoga jezika i gotičkoga fonta u kojemu su se velika i mala slova teže razaznavala, švedski jezik dugo nije imao pravila o pisanju velikih i malih slova.

Sadašnje švedsko pisanje uspostavljeno je nakon pravopisne reforme 1906.

U drugoj polovici 20. stoljeća Švedska je prolazila kroz veće gospodarske i političke promjene koje se uspostavile stabilan socijalistički društveni poredak. On je imao svoju posljedicu i u jeziku: godine 1960. dogodila se tzv. *du-reformen* (u doslovnome prijevodu „ti-reforma“) koja je ciljala na uniformnu uporabu osobne zamjenice u drugome licu jednine bez obzira na to obraća li se osobi koja je srednjega ili višega društvenog statusa, odnosno nižega statusa. Drugim riječima, ta je reforma zamjenjivala *vi/Vi* sa *ti*⁹⁴ i u tome je uspjela te se zamjenica *du* počela rabiti i za formalno obraćanje.

Važno je napomenuti da je, pravno gledano, švedski jezik dobio službeni status u Kraljevini Švedskoj tek u 2009. kao i da švedskim jezikom u Finskoj, u kojoj ima zakonski status službenoga jezika, regulira finsko vladino tijelo.

Švedski pravopis naziva se *Svenska skrivregler*. Višestoljetni rad na švedskome pravopisnu rječniku (šv. *Svenska Akademiens ordlista* ili SAOL)⁹⁵ dokazuje dugu tradiciju rada na jezičnoj standardizaciji. Izdaje ga Švedska akademija, osnovana 1786. upravo s primarnim ciljem rada na jeziku.⁹⁶ Ono što je kapitalni, povijesni *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* Jugoslavenske/Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti koji je u 23 sveska izlazio od 1880. do

---

⁹³ <http://www.xn--sprkochfolkminnen-brb.se/om-oss/verksamhet/about-the-institute.html>. Ova je zadaća Vijeća vrlo zanimljiva, a osobito način kako je ona predstavljena javnosti (navođenje kriterija obična [eng. *plain*] jezika, potreba za objašnjavanjem razloga u cilju podizanja povjerenja između građana i vlasti, nagrađivanje državnih ustanova za dobar rezultat provođenja smjernica itd.). Više o ovome: <http://www.xn--sprkochfolkminnen-brb.se/sprak/klarsprak/in-english.html>

⁹⁴ Blažu sociolingvistički uvjetovanu i leksičku promjenu prošli su i južnoslavenski jezici u Jugoslaviji u kojima su se dokidale tzv. klasne razlike među građanima obraćanjem nadređenima s „druže“ (u osnovnome značenju „prijatelj“).

⁹⁵ <http://www.svenskaakademien.se/ordlista>

⁹⁶ U statutu akademije navodi se da je „hitna zadaća rad na švedskome jeziku, na njegovoj čistoći, snazi i suverenosti“.

1976., to je u švedskome jeziku projekt izrade pravopisnoga rječnika koji je započeo 1898. i koji je dosad imao 13 svezaka, zadnji u 2013. Digitaliziran je i pretraživ na internetu od 1997.⁹⁷ Prema njemu se mogu vrlo precizno pratiti sve pravopisne promjene od izdanja do izdanja. Zadnja inačica sadržava 125 tisuća natuknica.

2.2.4.4. Deklaracija o nordijskoj jezičnoj politici

Razvijeni civilizacijski smjer skandinavskih zemalja rezultirao je, u južnoslavenskim okvirima nezamislivim projektom, stvaranjem zajedničke jezične politike objavljene 2006. u vidu *Deklaracije o nordijskoj jezičnoj politici (Deklaration om nordisk sprogpolitik)*⁹⁸ koju su potpisali predstavnici osam vlada⁹⁹ (pet ministara i tri člana vlada) Danske, Ferojskih Otočja, Grenlanda, Finske, Islanda, Norveške, Alandskih Otočja i Švedske u zajedničkoj višejezičnoj knjizi od 96 stranica u kojoj su ravnopravno navedeni tekstovi na danskome, ferojskome, grenlandskome (točnije kalalisuanskome), finskome, islandskome, laponskome (samijskome), norveškome, švedskome i engleskome.

Iako je tekst deklaracije moguće naći na svim navedenim jezicima, zbog njegove važnosti za temu disertacijskoga istraživanja kao i nepostojanjem prijevoda na hrvatski, on se ovdje predstavlja.¹⁰⁰

2.2.4.4.1. Preambula

Þorgerður Katrín Gunnarsdóttir, ministrica obrazovanja, znanosti i kulture,

Øystein Djupedal, ministar obrazovanja i istraživanja,

Bertel Haarder, ministar obrazovanja,

Leif Pagrotsky, ministar obrazovanja i istraživanja,

Antti Kalliomäki, ministar obrazovanja,

Doris Jakobsen, ministrica samoupravne vlade,

---

⁹⁷ Nažalost, hrvatski akademijin rječnik još uvijek nije priređen za mrežno izdanje.

⁹⁸ http://www.norden.org/en/publications/publikationer/2007-746/at_download/publicationfile

⁹⁹ Dansko ministarstvo obrazovanja, norveško ministarstvo obrazovanja i istraživanja, islandsko ministarstvo obrazovanja, znanosti i kulture, švedsko ministarstvo obrazovanja i istraživanja, finsko ministarstvo obrazovanja, grenlandski član danske vlade u ime grenlandskoga jezika, član ferojske vlade u ime ferojskoga jezika i član alandske vlade (autonomni dio Finske sa švedskom govornom većinom). Laponski jezik nije mogao biti zastupljen jer nema visokoga službenog predstavnika niti u jednoj skandinavskoj vladi, ali se svejedno tekst na ovome jeziku ravnopravno navodi sa svim ostalim jezicima.

¹⁰⁰ Tekst se prevodio s engleskoga izvornika. Na nekoliko su mjesta ostavljeni izvorni nazivi unutar uglatih zagrada kada se željelo osigurati da prijevod bude autentičan i razumljiv. Svi su kurzivi preneseni bez dodavanja novih. Odlomačna struktura vjerodostojno je prenesena.

Jógvan á Lakjuni, član ferojske vlade,

Camilla Gunell, članica alandske vlade,

...predlažu da Deklaracija o nordijskoj jezičnoj politici posluži kao temelj za jedinstveni, dalekosežni i učinkoviti doprinos jezične politike.

...izjavljuju da namjeravaju nastaviti trud prema dostizanju dugoročnih jezičnopolitičkih ciljeva deklaracije u nordijskoj jezičnoj politici.

Prva deklaracija o nordijskoj jezičnoj politici proizlazi iz potrebe za novom nordijskom jezičnom politikom koja će osigurati koheziju i povezanost Vijeća nordijskih ministara i njegova rada s jezikom.

Deklaracija nije pravno obvezujuća i stoga ne stupa na snagu u zakonodavstvu pet nordijskih zemalja i triju autonomnih područja. Javne mjere i kako će se djela navedena u deklaraciji financirati mogu varirati među pet nordijskih zemalja i triju autonomnih područja.

2.2.4.4.2. Deklaracija o nordijskoj jezičnoj politici

2.2.4.4.2.1. Uvod

Ovaj se tekst bavi nordijskim zemljama i njihovim jezicima. Pet je zemalja pokriveno nordijskom suradnjom: Danska, Finska, Island, Norveška i Švedska te tri autonomna područja: Ferojsko Otočje, Grenland i Alandsko Otočje. Dodatno, tu se nalazi i jedinstveno [eng. *continuous*] samijsko kulturno i jezično područje na norveškome, švedskome i finskome teritoriju.

Mi u nordijskim zemljama smatramo sve jezike ravnopravnima. Međutim, nemaju svi iste uloge. Jezik može biti *cjelovit i ključan za društvo* [eng. *complete and essential to society*]¹⁰¹ u odnosu na jezičnu zajednicu u kojoj se govori. Jezik je *cjelovit* u ovome smislu ako se može koristiti u svim društvenim područjima. Jezik je *ključan za društvo* ako se rabi u jezičnoj zajednici za službene potrebe, primjerice obrazovanje i zakonodavstvo.

Šest je jezika u nordijskim zemljama koji su i cjeloviti i ključni za društvo: danski, finski, ferojski, islandski, norveški (u oba pisana oblika Bokmål i Nynorsk) i švedski. Ne postoji suodnos „jedan prema jedan“ između jezika i zemlje, kao što je vidljivo npr. u Finskoj gdje su i finski i švedski službeni nacionalni jezici. Druga su dva jezika koja se mogu smatrati

---

¹⁰¹ Izraz *complete* zapravo znači „standardiziran i višefunkcionalan“, ali se ovdje prevodi kao „cjelovit“ radi providnosti i bliskosti s međusobnim prijevodima svih 9 jezika na koji je deklaracija prevedena.

ključnima za društvo, ali koja ne mogu biti upotrijebljena u svim društvenim područjima: to su različite inačice samijskoga i grendlandskoga jezika. Dodatno, tu su još brojni jezici s posebnim statusom: Meänkieli (tornedalijanski jezik), kvenski, različite inačice romskoga jezika, jidiš, njemački te različiti nordijski znakovni jezici.

Kada u ovome tekstu rabimo izraz *jezici nordijskih zemalja*, to se odnosi na sve ove jezike. Kada u ovome tekstu rabimo izraz *jezici nordijskih zemalja ključnih za društvo*, to se odnosi na danski, finski, ferojski, grenlandski, islandski, norveški, samijski i švedski, dok se izraz *jezici nordijskih zemalja ključnih za državu* odnosi samo na danski, finski, islandski, norveški i švedski.

Nadalje, u nordijskim se zemljama govori još 200-tinjak nenordijskih jezika te je useljavanjem u posljednjim desetljećima povećana jezična raznolikost.

Kada u ovome tekstu rabimo izraz *svi jezici u nordijskim zemljama*, to se odnosi na ukupnost jezika koji se govore u svim nordijskim zemljama.

Izraz *nordijski stanovnik* odnosi se na sve osobe koje prebivaju trajno u bilo kojoj nordijskoj zemlji.

2.2.4.4.2.2. Demokratska jezična politika za višejezičnu nordijsku zajednicu

Temelj za nordijsku jezičnu politiku je u tome da su jezici nordijskih zemalja ključnih za društvo snažni i vitalni, da takvi i ostanu, da budu ključni za društvo i nadalje te da se nordijska suradnja nastavi provoditi u skandinavskim jezicima, tj. u danskome, norveškome i švedskome.

2.2.4.4.2.3. Jezična prava nordijskih stanovnika

Nordijske su zemlje danas višejezične regije čiji stanovnici imaju dobre jezične vještine i u kojima jezična politika počiva na demokratskoj tradiciji. U globaliziranome svijetu nordijske zemlje mogu posljedično postati model za ostale regije s obzirom na jezično planiranje. Višejezičnost osigurava temelj za vještine, stvaralaštvo, perspektivu i međunarodne kontakte do mjere u kojoj je to nemoguće za jednojezično društvo. Njegovo razvijanje zahtijeva jedinstveni, dalekosežni i učinkoviti napor jezične politike.

Nordijska jezična politika temelji se na svim nordijskim stanovnicima koji imaju prava:

- *da* usvoje i govorene i pisane vještine u jeziku ključnome za društvo tako da mogu sudjelovati u radu društva

- *da* usvoje razumijevanje i poznavanje skandinavskoga jezika kao i razumijevanje drugih skandinavskih jezika tako da mogu sudjelovati u nordijskoj jezičnoj zajednici
- *da* usvoje jezik međunarodne važnosti tako da mogu sudjelovati u razvoju svjetske zajednice
- *da* sačuvaju i razviju svoj materinski jezik i svoj jezik nacionalne manjine.

2.2.4.4.2.4. Ciljevi

Nordijska jezična politika trebala bi, dakle, imati za cilj:

- *da* svi nordijski stanovnici budu u mogućnosti čitati i pisati jezik ili jezike koji su ključni za društvo u području gdje žive
- *da* svi nordijski stanovnici budu u mogućnosti međusobno komunicirati, poželjno u skandinavskome jeziku
- *da* svi nordijski stanovnici imaju osnovno znanje o jezičnim pravima u nordijskim zemljama i jezičnoj situaciji u nordijskim zemljama
- *da* svi nordijski stanovnici imaju vrlo dobro poznavanje barem jednoga jezika od međunarodne važnosti i dobro poznavanje još jednoga stranoga jezika
- *da* svi nordijski stanovnici imaju općenito znanje o tome što je jezik i kako on funkcionira.

Ti ciljevi također zahtijevaju da svi nordijski stanovnici pokažu toleranciju za raznovrsnost i različitost u jeziku, bez obzira na to bilo unutar jednoga jezika bilo između više jezika. U želji da se dosegnu ti ciljevi, ministri kulture i obrazovanja radit će na sljedećim četirima pitanjima: jezično razumijevanje i jezične vještine, usporedna uporaba jezika, višejezičnost te nordijske zemlje kao jezična pionirska regija [eng. *linguistic pioneering region*].

2.2.4.4.2.5. Četiri pitanja na kojima treba raditi

1. Jezično razumijevanje i jezične vještine

U želji da se dosegnu ovi ciljevi:

- razredno poučavanje susjednoga jezika treba biti unaprijeđeno, kao i poučavanje skandinavskih jezika kao jezika *lingua franca* te stranih jezika
- jezici nordijskih zemalja ključnih za društvo trebaju biti vidljivi u javnome životu, primjerice na televiziji i filmovima
- dostupnost knjiga na jezicima nordijskih zemalja ključnih za društvo treba biti promicana

- međunordijski rječnici trebaju biti sastavljeni u tiskanome i u elektroničkome obliku
- programi za strojno prevođenje za jezike nordijskih zemalja ključnih za društvo i programi za višejezično pretraživanje nordijskih baza podataka trebaju biti razvijeni.

2. Usporedna uporaba jezika

Usporedna uporaba jezika odnosi se na istovremenu uporabu više jezika unutar jednoga ili više područja. Ni jedan od jezika ne ukida ni ne zamjenjuje drugi; oni se rabe usporedno.

2.1. Usporedna uporaba engleskoga i jezika nordijskih zemalja

Nordijski stanovnici, čija je međunarodna komunikacija na engleskome jeziku dobra, imaju osobito povoljne uvjete za razvijanje vještina u usporednoj uporabi engleskoga i jednoga ili više jezika nordijskih zemalja u određenoj disciplini. Dosljedna politika promoviranja usporedne uporabe jezika zahtijeva:

- *da* je moguće upotrijebiti i jezike nordijskih zemalja ključnih za društvo i engleski kao jezik znanosti,
- *da* predstavljanje znanstvenih ishoda u jezicima nordijskih zemalja ključnih za društvo bude nagrađivano,
- *da* poučavanje u znanstvenome, tehničkom jeziku, osobito u pisanome obliku, bude i na engleskome i na jezicima nordijskih zemalja ključnih za društvo,
- *da* sveučilišta, koledži i druge znanstvene ustanove mogu razviti dugoročne strategije za svoj izbor jezika, usporednu uporabu jezika, jezične upute i potpore za prevođenje [eng. *translation grants*] unutar vlastitih područja,
- *da* nordijska terminološka tijela mogu nastaviti koordinirati nazivlje novih područja,
- *da* se od poslovnih i tržišno orijentiranih organizacija zahtijeva [eng. *urge*] da razviju strategije za usporednu uporabu jezika.

2.2. Usporedna uporaba jezika nordijskih zemalja

Uporaba usporednih jezika ne uključuje samo engleski jezik; ona se mora primijeniti na sve jezike nordijskih zemalja. To znači:

- da nordijske jezične konvencije moraju osigurati dobar pravni temelj za govornike jezika nordijskih zemalja ključnih za društvo,
- da nordijski stanovnici čiji materinski jezik nije nordijski, s jedne strane, trebaju temeljitu poduku iz nordijskoga jezika ključnoga za društvo, i s druge strane, priliku da rabe i razvijaju svoj materinski jezik.

3. Višejezičnost

Nordijske zemlje postaju sve više višejezične te mnogi nordijski stanovnici danas govore više jezika, osobito oni čiji se materinski jezik razlikuje od onoga glavnog jezika zemlje u kojoj žive. Ovo vrijedi za nordijske stanovnike iz sljedećih materinskih jezika:

- samijski, kvenski, Meänkieli (tornedalijanski), romski, jidiš, finski (u Švedskoj), njemački (u Danskoj), od kojih su svi službeni manjinski jezici u jednoj ili u više nordijskih zemalja. Nordijska jezična politika ima odgovornost prema svjetskoj zajednici da pazi da posebno jezici koji nigdje nisu nacionalni nastave živjeti i razvijati se, te da svi manjinski jezici nastave postojati. Važno je i da znakovni jezik također ima snažan položaj.
- Gotovo 200 drugih jezika materinski je jezik nordijskih stanovnika. Treba postojati stručna sredina u nordijskim zemljama koja ima stručno znanje ili koja se može pozvati na europsko znanje u većini tih jezika.

Grenlandski ima posebni položaj. To je većinski jezik na Grenlandu, ali ima relativno mali broj govornika. On se mora podržati tako da nastavi služiti kao jezik ključan za društvo.

4. Nordijske zemlje kao jezična pionirska regija

Nordijske se zemlje vide kao pionirska regija kada se dođe na jezična pitanja. Nordijsku jezičnu zajednicu karakteriziraju nastojanja svojih članova da međusobno razumiju i poštuju svoje materinske jezike. Nordijska suradnja na polju jezika je demokratska i providna, a ključna područja imaju javno financiranje. Postoji politička volja da se očuva nordijska jezična zajednica, između ostaloga kroz nordijske jezične konvencije. Ovaj nordijski model jezične zajednice i suradnje na polju jezika trebao bi biti istaknut u međunarodnome kontekstu. Nordijske zemlje trebale bi nastojati biti lideri u običnome jeziku [eng. *in the field of plain language*], tj. činjenju jezika koji rabe autoriteti jasnijima.

Bolje poznavanje područja od posebnoga interesa za jezičnu politiku može pomoći učvrstiti položaj nordijskih zemalja kao pionirske regije u jezičnim pitanjima.

Nordijski se ministri obvezuju da će ostvariti dugoročne ciljeve ove Deklaracije.

2.2.4.4.3. Raščlamba Deklaracije

Više je zanimljivih aspekata deklaracije zbog kojih ona predstavlja jedinstveni slučaj provođenja jezične politike. Moglo bi se reći da je udruživanje nordijskih zemalja i jezika ispred svoga vremena i da utire put kakav će možda jednoga dana postojati na području cijele Europske unije ili europskoga kontinenta. Ovim su se kohezivnim činom nordijske zemlje iskazale kao jezgra europskoga zajedništva ili onoga što bi ideja europskoga zajedništva trebala biti. Europska unija nema alternativu višejezičnosti i sav svoj razvoj vidi isključivo u pluralističkome društvu. Skandinavske su zemlje odabrale biti ispitni subjekt europskoga civilizacijskog projekta koji će, pokaže li se uspješnim, možda pokrenuti novu, zajedničku europsku jezičnu politiku. Ona se može opisati izrazom „jedinstvom kroz različitosti“ i oslikava državnički stav politikā nordijskih zemalja koje sada čine jednu nordijsku politiku. Državništvo se osobito ističe zadnjom rečenicom deklaracije u kojoj se naglašava da ovaj tekst deklaracije ne potpisuju samo navedeni ministri i članovi vlada nego općenito „nordijski ministri“ što implicira da će ju slijediti i njihovi ministri nasljednici. Također, da nije riječ o političkoj paroli, ističe se i njihova preuzeta *obveza* da će ostvarivati *dugoročne* ciljeve Deklaracije.¹⁰²

Osim proklamiranja zajedništva u sadašnjosti, deklaracija osigurava i smjer nordijskih jezičnih konvencija u budućnosti (harmonizacija se čak odvija i na razini pravopisnoga razvoja). Svaka buduća jezična inicijativa proći će kroz Vijeće nordijskih ministara. To se može usporediti s prenošenjem dijela političke suverenosti jedne zemlje na zajedničke europske institucije. Skandinavske su zemlje dio svojega jezičnoga upravljanja i politike prenijele na Vijeće nordijskih ministara.

O jezičnim politikama u Europskoj uniji i Vijeću Europe govorit će se u poglavlju „Jezična politika u Europskoj uniji“ i „Raščlamba stanja jezičnih politika u Europskoj uniji“. Ne postoji jedna europska jezična politika, ona je raznorodna te nacionalno i lokalnojezično određena. Europski koncept poticanja višejezičnosti kroz, primjerice, Europsku povelju o zaštiti regionalnih i manjinskih jezika pokušava ograničiti nacionalne jezične politike u njihovim dosezima. Europska jezična politika može se opisati kao normiranje višejezičnosti u perspektivi zaštite jezičnih manjina. S druge strane, viđenje višejezičnosti Nordijske deklaracije nadilazi

---

¹⁰² Zanimljivo je uočiti stil nordijske deklaracije koji završava s „obvezujemo se“. U kratkome pretraživanju više raznorodnih hrvatskih političkih, programskih, strategijskih i inih deklaracija (npr. stranačke deklaracije, akcijski planovi, Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije RH iz 2013., Deklaracija o znanju HAZU iz 2004., Konvencija o zaštiti i promicanju raznolikosti kulturnih izričaja, Strategija prometnoga razvoja RH itd.), nije nađena niti jedna takva završna konstatacija.

europski model. Nordijska jezična politika izravno je ustanovljena između zemalja članica dok se europska jezična politika gradi u hijerarhijski nadređenim zajedničkim institucijama (npr. Vijeće Europe, Europski parlament, Europska komisija i Vijeće Europske unije). Osim toga, nordijska jezična politika snažno naglašava i vlastiti jezik: naglašava učenje jezika „ključnoga za društvo“, razvoj e-pismenosti, potrebu dostupnosti sadržaja na lokalnome jeziku bez obzira na medij (knjige, TV, baze podataka), unapređenje vlastitih jezičnih tehnologija, ravnopravnu uporabu nordijskih jezika sa svjetskim jezicima u poslovnim sredinama itd. Može se reći da je model jezične politike Nordijske deklaracije jednako nacionalan koliko je i kozmopolitski: nudi se puna zaštita jezičnih manjina, ali se potiče njihova socijalizacija i učenje jezika „ključnih za društvo“. Onoliko koliko deklaracija potiče učenje svjetskih jezika, toliko se brine i za vlastitu terminološku ravnopravnost s engleskim i inim jezicima. Vlastiti se terminološki jezični razvoj osobito jasno navodi kao cilj, a ističe se i poticanje („nagrađivanje“) predstavljanja znanstvenih ishoda u jezicima nordijskih zemalja ključnih za društvo.

Još je nekoliko mjesta u deklaraciji koja su važna za raščlambu.

Prvo, ona ne isključuje niti jedan nordijski jezik, bez obzira na veličinu i utjecaj. Samijski jezik, koji nema državnu pokrivenost, ravnopravan je sa svima drugima. To znači da je jezična politika regionalno uključujuća i cjelovita, što je uspjeh sam za sebe.

Drugo, misija deklaracije nije bila osmisliti model samo za sebe i svoju regiju nego pionirski pokušati osmisliti opći model jezične politike koja bi mogla biti primijenjena u drugim sredinama.

Treće, uspostavljeni su različiti funkcionalni, nekvalificirajući statusi jezika u perspektivi državne administracije i društva u cjelini. Engleski se, potrebno je napomenuti, ne navodi kao jezik „ključan za društvo“ niti kao „ključan za državu“.

Četvrto, jasno se naznačuje da se jezična politika temelji na jezičnim pravima pojedinca, a ona su navedena.

Peto, jezična se politika promatra vrlo široko – i znakovni je jezik sredstvo sporazumijevanja pa je podložan jezičnome upravljanju i politici.

Iako će se utjecaj deklaracije vidjeti tek kasnije, već se sada može reći da je riječ o ključnome jezičnome dokumentu, nadogradnji postojećih europskih jezičnopolitičkih dokumenata, kako za jezikoslovnu struku, tako i za sve građane.

O mogućnosti suradnje između južnoslavenskih zemalja koje bi na ovaj ili sličan način udružile svoje jezičnopolitičke ciljeve govorit će se u poglavlju „Južnoslavenski jezični prostor i nordijska deklaracija“.

2.2.4.4.4. Nordijska jezična konvencija

*Nordijska jezična konvencija*¹⁰³ različit je dokument od *Deklaracije o nordijskoj jezičnoj politici*. Objavljen je 1. 3. 1987. pod pokroviteljstvom *Nordijskoga vijeća* i tiče se preporuka o jezičnim pravima govornika švedskoga, danskoga, norveškoga, finskoga i islandskoga.¹⁰⁴ Bitna je po tome što stanovnicima nordijskih zemalja (u vidu preporuke) omogućuje pravo da komuniciraju sa službenim tijelima u svim nordijskim zemljama bez potrebe plaćanja troškova prevoditelja. Pokriva zdravstvenu zaštitu, socijalna prava, porezni sustav, obrazovanje, zapošljavanje, policiju i sudove.

2.3. Zaključci i raščlamba o pravopisnoj standardizaciji europskih jezika

Cilj je ovoga poglavlja bio dati pregled standardizacijske prakse u europskim jezicima. Odabrane su najreprezentativnije sredine za koje je pretpostavljeno da će omogućiti stjecanje široke slike unutar koje će se moći bolje promotriti hrvatski jezik, a o kojemu će se govoriti u sljedećemu poglavlju. Odabrani su engleski, francuski i njemački od europskih jezika svjetske važnosti te nordijski jezici danski, norveški i švedski zbog svoje zanimljive društveno-jezične perspektive. Engleski, francuski i njemački prototipni su primjeri europskih i svjetskih jezika po kriteriju regulatornoga središta i odnosa prema pravopisnoj normi. Dok engleski ne posjeduje regulatorno središte i nema službeni pravopisni priručnik, francuski je primjer jezika s izraženom regulatornom svijješću i s visoko uređenom pravopisnom politikom. Njemački nije imao službeno regulatorno tijelo ni službeni pravopis, ali je zadnja pravopisna reforma potaknula njegovo osnivanje nakon čega je uspješno standardiziran njemački pravopis.

S druge strane, promatrani su skandinavski jezici, danski, norveški i švedski, kao primjer jezika sa zajedničkom jezičnom politikom koji čak i pravopisno upravljanje jezika međusobno koordiniraju. Za nordijsku se jezičnu politiku, kao što je rečeno, procjenjuje da je inkubatorski model buduće jedinstvene europske jezične politike koja je, unatoč postojanju zajedničkih standarda i ciljeva, još uvijek vrlo šarolika.

---

¹⁰³ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/language/the-nordic-language-convention>

¹⁰⁴ *Nordijsko vijeće* osnovalo je *Vijeće nordijskih ministara* koje stoji iza *Deklaracije o nordijskoj jezičnoj politici*.

Pregled ne bi bio dovoljan da nije opisana situacija i u južnoslavenskim standardizacijskim sredinama – bošnjačkoj, crnogorskoj, slovenskoj i srpskoj.

Zaključci koji će biti izneseni trebali bi pomoći boljemu razumijevanju hrvatske pravopisne tradicije i promišljanju budućnosti hrvatskoga jezika, a o kojemu će se govoriti u posljednjemu poglavlju.

2.3.1. Motivi za jezičnu standardizaciju

U ovome se poglavlju raspravlja o ključnim motivima nastanka jezične standardizacije. O upravljanju jezikom i jezičnoj standardizaciji Spolsky (2012: 418) kaže da je „one of the oldest of human phenomena“ te da počiva na „uninstructed individual desires for intervention and change“. Motivi su ovdje opisani kao dijakronijski promatrani argumenti, a mogu poslužiti i za suvremeno promišljanje. Neki su se vremenom promijenili pa je tako motiv za „jezičnom čistoćom“ (on je vodio osnivanju akademija i bio glavnim zadatkom jezične standardizacije) evoluirao u argument za jezičnu pravilnost. Istraživanje bi se moglo bitno proširiti kada bi se detaljnije ulazilo u standardizacijsku povijest (ne nužno samo jezičnu), ali se čini da navedenih pet motiva pokrivaju osnovnu sliku.

Svaka zemlja ima različitu standardizacijsku povijest i poredak važnosti motiva za uređivanje jezika. Za europske se akademije može reći da su osnivane iz petorih glavnih razloga, a iz kojih su proizašli sljedeći argumenti: autoritet, jedinstvo, pravilnost, pripadnost i tradicija. Njihov spoj utjecao je na početak jezične standardizacije.

2.3.1.1. Argument autoriteta

Standardizacija pretpostavlja središnje tijelo koje odlučuje o jezičnim pitanjima. Okupljajući najpismenije i najobrazovanije pojedince svoga vremena, akademije su bile centri jezične moći. Akademijinim se odlukama nije moglo prigovoriti jer su imali ekskluzivna znanja i utjecaj u društvu.

Uspostavljanje autoriteta i centralizacija moći poslužila je i za nadzor nad odabirom kriterija kojim se odlučivalo o budućnosti jezika. Tako je Francuska akademija izravno nadgledala obrazovanje umjetnika, odlučivala o stipendijama i dijelila priznanja, čime je bitno utjecala na umjetničke standarde u staroj Francuskoj.

Prihvatanjem središnjega jezičnog autoriteta dalo se povjerenje izabranima da odluče o kriterijima jezične kvalitete.

2.3.1.2. Argument jedinstva

Standardizacijom se jezika željelo homogenizirati i konzervirati jezik. Na primjeru latinskoga, starogrčkoga, staronordijskoga ili praslavenskoga jezika bilo je jasno da kada ne postoji jedinstvo u jezičnoj zajednici dolazi do njezina raspada. Jedinstveni je jezik značio i sigurnost za cijelo društvo koje se na taj način homogeniziralo i osjećalo međusobno povezano i blisko, osobito ako je bilo okruženo ratnom opasnošću ili tek izišlo iz nestabilnoga razdoblja. U slučaju francuskoga i španjolskoga jezika ovaj je argument bio od osobite važnosti jer su zemlje imale brojne svjetske kolonije u kojima je jedinstveni jezik bio sredstvo lakšega širenja utjecaja te znak međusobne povezanosti.

2.3.1.3. Argument pravilnosti

Motiv za osnivanje dviju najstarijih akademija, talijanske i francuske, želja je za jezičnim čistunstvom. Sigurno je da se pojam jezičnoga čistunstva i pravilnosti promijenio od 1582. (*Accademia della Crusca*) u odnosu na 1866. (početak rada JAZU/HAZU) i danas. Jezični purizam uvjetovan je postojanjem kategorije „pravilnoga“ i „nepravilnoga“ u jeziku, odnosno „prihvatljivijega“ i „manje prihvatljivoga“. Čistunstvo (kao dijakronijski fenomen), odnosno pravilnost (kao sinkronijski moment) i standardizacijski proces blisko su povezane stvari: standardizacija ili uspostavljanje zadanoga pretpostavlja pojavljivanje otklona od pravila i potrebu za ispravljanjem. Čistunstvo u jezičnoj povijesti uključivalo je pojmove „izvornoga“, „iskonskoga“ i „čistoga“ koji su u suvremenoj jezičnoj znanosti zastarjeli i zamijenjeni održavanjem jezične pravilnosti kao mjere otklona od zadanoga.¹⁰⁵ „Pravilnost“ je, dakako, vrlo široka kategorija i najlakše se može protumačiti kao „slijeđenje prethodno uspostavljenoga ili zadanoga“.

2.3.1.4. Argument pripadnosti

Ovaj se argument odnosio na psihološki i društveno-etnički uvjetovani osjećaj pripadnosti nekoj sredini, skupini, zajednici ili vlasti preko koje se dijelila zajednička povijest, kultura, podrijetlo, zemljopisno područje. Dijeljenje zajedničkoga je u konačnici vodilo komunikacijskoj razumljivosti i zajedničkome pisanom jeziku. Jezičnom se standardizacijom željela nadzirati veza jezika sa svojim društveno-etničkim kontekstom, a koji se kasnije u 19. stoljeću razvio u nacionalno-političku ideju.

---

¹⁰⁵ Tako bi, primjerice, oblik „porijeklo“ u suvremenoj standardologiji imao prednost u odnosu na „podrijetlo“ zbog etimološkoga argumenta pravilnosti i dosljednosti.

2.3.1.5. Argument tradicije

Da bi se nešto učinilo standardnim, potrebno ga je izdignuti iznad svih drugih pojava oblika. Kriterija za odabir može biti raznih, od kvantitativnih (raširenost i čestotnost) do kvalitativnih (sadržajnost i oblikovnost). Rano osnivanje talijanske i francuske akademije odraz je želje za protekcionizmom vlastite kulture. *Accademia della Crusca*, svjesna važnosti i utjecaja kulture, umjetnosti i književnosti svoga vremena, smatrala je da se standardizacija jezika mora inspirirati jezikom najvećih pisaca i slijediti ih.¹⁰⁶ Isti je argument tradicije bogate dubrovačke srednjovjekovne književnosti poslužio u izboru škokavske osnovice za standard hrvatskoga jezika, ali i drugih južnoslavenskih standardnih jezika. I danas relativno čest izraz „književni jezik“ ima kvalitativno određenje, tj. jezik koji je „viši“ u odnosu na svakodnevni govoreni te onaj koji se treba slijediti kao uzor.

2.3.2. Nepostojanje anglističkoga regulatornog tijela

Među svim promatranim standardizacijskim sredinama osobito iskače primjer engleskoga jezika koji nema središnje regulatorno tijelo ni službena pravopisna pravila. Budući da je po tome jedinstven među promatranim jezicima, u ovome se poglavlju raspravlja o uzrocima i posljedicama takva smjera jezičnoga razvoja.

Engleski je specifičan jezik jer ima više govornika koji slabo ili nikako govore engleski, nego onih kojima je materinski. Kao što engleski utječe na druge jezike, isto tako i drugi jezici na svim razinama utječu na njega. Što je jezik raznorodniji i što više na njega utječu različiti leksički i gramatički obrasci, veća je mogućnost jezičnoga raslojavanja. Nova istraživanja već govore o „svjetskim engleskim jezicima“ (eng. *world Englishes*; Crystal 1997) i o globalizacijskome jezičnom procesu¹⁰⁷ o kojemu se još nedovoljno zna da bi se shvatili pravi njegovi razmjeri (Pérez-Llantada & Ferguson 2006).

Zašto engleski jezik nije imao izgovornu i/ili pravopisnu reformu kao svi drugi jezici? Odgovor je jednostavan i dvojak. Prvi je odgovor: zato što engleski nikada nije imao središnju ustanovu za brigu o jeziku, ono što je *Accademia della Crusca* predstavljala za talijanski, *Académie*

---

¹⁰⁶ Akademija je i osnovana pod krilaticom „Brati najbolje cvijeće“ (tal. *Il più bel fior ne coglie*) koju su preuzeli iz jednoga Petrarčina stiha. Petrarčin je jezik bio model za talijanski jezik. Najvažnija osoba na početku standardizacije talijanskoga jezika bio je Pietro Bembo koji je upravo Petrarčina djela i stil osobito uvažavao (uz druge važne renesansne pisce kao što su Dante i Boccaccio).

¹⁰⁷ Glokalizacija izvorno dolazi iz gospodarstva, naziv je skovan prije 30-ak godina spajanjem riječi *globalizacija* i *lokalizacija*, a ima značenje, primjerice, globalnoga proizvoda koji se prilagođuje lokalnome tržištu. Tipičan je primjer izraz „kineska kuhinja“ za koju se pogrešno misli da je ona koja se domicilno konzumira iako je ona vrlo prilagođena europskome ukusu. Može se pretpostaviti da će zgodno skovani pridjev stopljenica „glokalan“ vrlo brzo ući i u hrvatske rječnike.

française za francuski ili *Real Academia Española* za španjolski jezik. Iz nepostojanja središnje institucije koja bi artikulirala motive i kanalizirala inicijativu brige za jezik proizlazi posljedica da engleski jezik danas nema službeni pravopis kao što ga imaju drugi jezici.

Drugi je odgovor taj što je engleski izrazito prostorno i civilizacijski raslojen jezik zbog čega nije moguće govoriti o jedinstvenome engleskom standardu pisanja. Posao provođenja pravopisne reforme teško je idejno i praktično ostvariv projekt i danas, kao što je bio zahtjevan i prije računalnoga doba: rad bi trebalo biti organiziran u čak 58 zemalja svijeta u kojima je engleski služben *de jure* uz tri zemlje u kojima je on služben *de facto* (Velika Britanija, SAD i Australija). Svaka bi se pravopisna reforma danas suočila s nevjerojatnim izazovima i vjerojatno ne bi opravdala uloženo vrijeme, energiju i novac.

Pravo je pitanje zašto engleski nije imao regulatornu ustanovu, osobito jer bi se to očekivalo u, recimo, eri viktorijanske Engleske (1832. – 1901.) koju je obilježio snažan razvoj društva i gospodarstva, veliki porast stanovništva, tiskane građe i općenitoga razvoja obrazovanja.¹⁰⁸ Tu se nameće mnoštvo pitanja. Zar su Francuska i Engleska, višestoljetni gospodarski i civilizacijski rivali, imale toliko različite geostrateške i jezičnopolitičke uvjete da bi se potpuno suprotno odnosile prema svome jeziku? Zašto je Francuska (kraljevina, carstvo i republika) toliko radila na normiranju jezika, a Engleska ga je u istome razdoblju posve ignorirala? Zar ponos nad bogatom književnošću pisanom na engleskome jeziku nije vodio zaključku da bi taj jezik trebalo konzervirati i uspostaviti kao buduću normu?

Čini se da nepostojanje regulatornoga tijela nije bio slobodni odabir, nego rezultat spleta povijesnih okolnosti koje su dovele do te situacije (vjerojatno se dio stručnjaka s ovom tvrdnjom ne bi složio). Pretpostavlja se da su povijesne i društvene okolnosti dovele do tako heterogene jezične situacije u kojima se nisu ispunili preduvjeti za centralističko jezično planiranje ili neki od navedenih petorih motiva za jezičnu standardizaciju. Možda argument leži u činjenici što engleski nikada nije bio proglašen službenim jezikom u Velikoj Britaniji, SAD-u i Australiji iz čega se može posljedično zaključiti da nije bilo ni potrebe za osnivanjem institucije za njegovu standardizaciju. Moguće je da su pravopisne reforme u vrijeme kada su se trebale dogoditi – kraj 18. i početak 19. stoljeća – bile zakočene zbog britanskoga gubitka rata na američkome kontinentu i koji je u pravopisnoj reformi Noaha Webstera vidio američko protivljenje i

---

¹⁰⁸ Engleska Wikipedia pod pojmom viktorijanizam navodi značajku „...the establishment of the gold standard and other programs meant to make orderly and regular the path of commerce, manufacturing and economic growth.“ Standardizacija jezika upravo je gore spomenuti „zlatni standard“ kojim se opisuje sustav s pomoću pravila i organizira jezični razvoj.

opoziciju višestoljetnome konzervativizmu britanske krune, a koja je time postala još rezerviranija prema ikakvim jezičnim promjenama.

Danas neki smatraju da je nepostojanje regulatornoga tijela prednost engleskoga nad drugim jezicima, a u nastavku će se kratko iznijeti njihovi argumenti.

Teoretičar Steven Pinker u svome predavanju „What our language habits reveal“ nastalome prema knjizi *The Stuff of Thought*¹⁰⁹ negativno se određuje prema činu jezične standardizacije tvrdeći da je zamisao zakonskoga određivanja nastajanja jezika – smiješna. (Navodi francusku novotvorenicu *courriel* kao predloženu istovrijednicu za engleski naziv *e-mail*.) Po njemu jezik je kolektivna ljudska tvorevina koja nastaje međudjelovanjem ljudskih umova te svako preskriptivno nastojanje radi protiv jezika samoga.¹¹⁰

Kritika s ove kognitivnojezikoslovne perspektive koja jezik promatra na razini konceptualizacije stvarnosti prema jezičnoj normi potpuno je promašena jer je tu riječ o posve različitim dimenzijama. Niti jezična standardizacija proskribira i ograničuje govornikov „interni jezik“ niti se kognitivna jezična spoznaja oslobađa kada ne postoji regulatorno jezično tijelo. To bi se moglo usporediti s kritikom vozača Formule 1 koji se ljuti na prometne zakone koji ga ograničuju u njegovu izražavanju stila vožnje.

Ova je kritika jezičnim standardolozima česta, a prouzročena je nedovoljnim poznavanjem ciljeva standardološkoga rada, ali i kadšto nedovoljno kvalitetnim radom standardologa koji jezično planiranje poistovjećuju s redukcionizmom. Jezično je upravljanje daleko više od čina odabiranja „pravilnoga“ od „nepravilnoga“. Jezična standardizacija ima istu svrhu kao i uspostavljanje zakonske regulative u pravnoj državi: kodifikacija službene komunikacije radi njezine jednoznačnosti i preciznosti. Borba protiv jezičnoga planiranja borba je protiv civiliziranoga i kultiviranoga jezika suvremenoga društva. Osim toga, preporučivanje najbolje prakse u najmanju je ruku prijateljski čin koji nikoga ne mora i ne treba ugroziti. Nadalje, kritika francuskoj ili bilo čijoj drugoj akademiji napad je i na engleski jezik koji, zapravo, ima svoje regulatorno tijelo samo ono nije službeno i opće prihvaćeno – to su izdavači dvaju rječnika

---

¹⁰⁹ Najvažnije misli iz knjige iznesene su na predavanju u sklopu konferencije TED održane u srpnju 2005. Predavanje se može pogledati (i pročitati) na stranicama http://www.ted.com/talks/steven_pinker_on_language_and_thought#t-75353.

¹¹⁰ Pinker je vjerojatno ponukan razmišljanjem da ako engleski jezik svih ovih stoljeća nije imao regulatorno tijelo i dalje funkcionira kao uređeni jezik, mora da postoje opravdani razlozi koji engleski čine tako jedinstvenim, a čiji bi model predstavljao demokratičniji i pravedniji jezični razvoj.

engleskoga jezika, Oxford i Merriam-Webster – u koji govornici zagledaju tražeći odgovore na jezične nedoumice.

Unatoč tome što je očito da sve ljudsko treba njegu i održavanje, pa tako i standardna jezična komunikacija, kritika jezičnoj regulatornosti nije trivijalna i može se očekivati jača potpora anglističkoga modela o „slobodnome razvijanju jezika bez ograničenja i pritisaka“, odnosno o tome da „jezik treba biti izraz demokratizacije kulture i civilizacije“.

Treba li doista imati u računalnoj eri 21. stoljeća organiziranu brigu za pisanom jezičnom standardizacijom?¹¹¹

Tolerancija na viševarijantnost zapisa riječi (primjerice, Merriam-Webster navodi pisanje *spell-checker*, Oxford Dictionary of English *spellchecker*, a internetski rječnik Dictionary.com *spell checker*) u engleskome se jeziku ne smatra „pravopisnim kaosom“ kao što se višeprovopisje u hrvatskome jeziku doživljava iznimnom pravopisnom neuređenošću koja se hitno mora urediti (primjer peticije Društva profesora hrvatskoga jezika sa 6000 potpisa u traženju jedinstvenoga i službenoga pravopisa u školama iz 2009.). Koliko god obje jezične situacije bile različite, toliko su i bliske: pravopisna viševarijantnost izravna je posljedica nepostojanja središnjega regulatornog tijela u obama jezicima, samo što se u engleskome to ne smatra propustom.

Engleski jezik (a hrvatski primjer to dodatno potvrđuje) zorno pokazuje što se događa s jezikom kada nema regulatornoga središta – jezična je standardizacija prepuštena tržišnim uvjetima i izdavačkim kućama. Standardizacija engleskoga jezika danas se provodi leksikografski, a to pogoduje jezičnome stanju u kojemu je govoreni i žargonski stil iznadprosječno zastupljen i doveden do terminološke normiranosti (primjerice, svakoj se dužoj riječi traži pokratak bez obzira na terminološke norme, npr. *Development Center – Dev Center*). Nadalje, nepostojanje pravopisnih pravila utječe na to da u engleski jezik ulaze riječi u svojim izvornim i neprilagođenim oblicima koji su potpuno novi za engleski jezik, čime se učenje dodatno usložnjuje (npr. preuzimanje grafema *cz* iz poljskoga u riječi *Czech*, *ff* iz staronordijskoga u riječi *fford* itd.).

Na gore postavljeno pitanje treba li postojati organizirana briga za jezičnu standardizaciju sada se može lakše odgovoriti: želi li se jezik prepustiti tržištu, uporabi, jezičnoj pragmatici i nenadziranome mišljenju opće javnosti, onda ne treba. Velika većina europskih država

---

¹¹¹ O kroatističkome aspektu ove teme više će se pisati u posebnome poglavlju „Institucionalizacija jezičnoga upravljanja hrvatskoga jezika“ i u „Uloga regulatornih jezičnih središta u društvu“.

odgovara suprotno – o jeziku se potrebno organizirano brinuti i normirati ga; pojam standardnoga u jeziku nije koliko je što uporabno rašireno. Važnost organizirane brige za jezik osobito se vidi na primjeru znakovnoga jezika – da bi se uspostavila komunikacija, osobito između međunarodnih govornika, mora postojati jezična kodifikacija, a ona se prirodno i najlakše uređuje regulatornim tijelom. Odnos standarda i komunikacije je razmjern: što je kodifikacija znakovnoga jezika izraženija, viša je razina komunikacijske razumljivosti.

Protivnici anglističkoga pristupa jezične standardizacije ističu i sljedeće: da je decentralizirani sustav tako dobar, onda engleski ne bi bio jedini među deset najvećih i najutjecajnijih svjetskih jezika koji taj sustav prihvaća.

Izmicanje standardologije iz stručnoga opsega rada i njegovo prepuštanje javnoj sferi nužno vodi ka deprofesionalizaciji i *crowdsourcingu*.¹¹² Ipak, model razvoja engleskoga jezika ima i svojih prednosti: za razliku od nacionalnih regulatornih tijela koji jezično planiranje često pretvaraju u spore i birokratizirane procedure obilježene sukobima i lobiranjima te čiji je uspjeh bitno obilježen uspjehom komunikacije s javnošću i društvenim elitama, tržišna orijentiranost jamči širinu deskriptivnoga pristupa jezičnoj građi. Ta se širina i spremnost na eksperimentalni jezični opis može vidjeti u engleskoj leksikografiji te ne čudi što je prvi rječnik izrađen prema korpusnoj metodologiji napisan upravo za engleski jezik¹¹³.

2.3.3. Kategorizacija pravopisne standardizacije

Promatrani europski jezici imali su i još uvijek imaju izrazito različite standardizacije i razvojne putove. Jedini slučaj standardizacijskoga usklađivanja različitih sredina primjer je nordijskih jezika. Kada bi se trebalo procijeniti kakva će biti budućnost normiranja europskih jezika, možda bi nordijski model jezična razvoja mogao biti odgovor. On predstavlja optimistično viđenu budućnost, a glavne su mu prepreke (pre)velike razlike u standardizacijskim razvojnim fazama pojedinih jezika (to osobito vrijedi za južnoslavenske jezike).

„Standardizacijska nespornost“, izraz koji bi predstavljao stupanj normativne kohezivnosti i prihvaćenosti u određenoj zajednici, najizraženija je kod jezika koji su rano krenuli u standardizaciju. Društvena podijeljenost i sukobi karakteristični su za zajednice koje su kasnije pokrenule pitanje jezičnoga standarda (bošnjački, crnogorski, norveški).

---

¹¹² Izraz *crowdsource* noviji je pojam koji označuje doprinos javnosti („mase“) kao izvora za neku aktivnost, intelektualnu, financijsku ili inu. Bilo bi vrlo zanimljivo napraviti istraživanje o odnosu standardizacije i *crowdsourcing* koncepcije i metodologije kakva je primjerice na Wikipediji. Možda bi se do bliskih rezultata moglo doći uspoređivanjem kvalitete Wiktionaryja s tradicionalnim rječničkim priručnicima.

¹¹³ Riječ je o Cobuildovu rječniku engleskoga jezika.

Utvrđeno je da se pravopisna standardizacija ne može provoditi bez jezičnoga autoriteta neke zajednice. Uvidjelo se da dok se nije organiziralo pravopisno regulatorno vijeće, pravopisna reforma za njemački jezik iz 1996. sigurno ne bi uspjela. Jezični autoritet može imati ustanova (npr. akademija) ili ovlašteno tijelo (npr. *Vrhovno vijeće za francuski jezik*), a čak ga može predstavljati i pojedinac (npr. Noah Webster). Svaka standardizacija pretpostavlja centralistički pristup u kojemu neki entitet preuzima odgovornost donošenja jezičnih prijedloga. Ne nalazi se nijedan jezik koji je bez pomoći zakonodavne vlasti sam standardizirao svoj pravopis.¹¹⁴

Pravopisna se standardizacija temeljno može podijeliti prema kriteriju inicijative. Inicijativa može doći od neke instancije političke vlasti u državi (npr. predsjednik, premijer, parlament, ministarstvo itd.), kao što je bio česti primjer u promatranim europskim jezicima u kojima država preuzima regulatornu inicijativu. Drugi je slučaj inicijative od „predlagatelja standardizacije“ ili nekog trećeg entiteta (ovo je suvremeni hrvatski standardizacijski slučaj sa Znanstvenim vijećem Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje kao i Pravopisnim povjerenstvom Matice hrvatske). Treći je način od javnosti i korisnika. I ovo je hrvatski primjer s peticijom Društva profesora hrvatskoga jezika koji su zahtijevali jedinstveni i službeni pravopis hrvatskoga jezika. Četvrta je inicijativa od izvršitelja standardizacije kada pravopisci sami procijene da je potrebno krenuti u standardizacijski posao te ga započnu provoditi. Pravopisna standardizacija dvaju hrvatskih pravopisa (BFM i Anić-Silić) obilježena je ovom inicijativom.

Europska pravopisna standardizacija bitno je zastupljena u prvome inicijativnome modelu.

Dva su osnovna načina provođenja pravopisnih reforma: leksikografski i ortografski.

Prvi je put dominantan u većini promatranih zemalja. Njegova je temeljna značajka da prednost daje rječniku, čime se i naziva leksikografski put. Tako Francuska akademija izdaje nova izdanja službenih francuskih rječnika i kroz njih provodi promjene pisanja što rječnike stavlja u središte pravopisnoga rada. Ovaj model pravopisnim pravilima ne daje toliku pozornost te se oni često ni ne ukoričuju.

Drugi je put u kojemu se kreće od pravila ka rječniku i tipičan je za južnoslavenske sredine. Pravopisni priručnici zasebna su djela i obuhvaćaju pravopisna pravila i pravopisni rječnik. Pravopisni rječnici imaju sekundarnu važnost te proizlaze iz pravila, pa se ovaj tip pravopisne

---

¹¹⁴ Ovaj zaključak ne podrazumijeva da je u tome činu uvijek primaran politički interes nego da se jezičnopolitički, standardizacijski interes redovito poklapao s političkim.

standardizacije može zamisliti i bez pravopisnih rječnika. Opisima se pravopisnih pravila daje osobita pozornost pa umijeće pisanja pravopisnih pravila čini posebnu granu standardologije.

Pravopisi se mogu podijeliti i na one koji su preporučeni ili propisani za školsku uporabu (hrvatski primjer) te one koji imaju širi djelokrug: za cijelu državnu administraciju koja uključuje i sudstvo (francuski primjer).

Promatrani nejužnoslavenski europski jezici rano su krenuli sa standardizacijom, ali su svi prošli kroz važnije suvremene pravopisne reforme u 20. stoljeću, od kojih je zadnji bio njemački u razdoblju od 1996. do 2006.

Pravopisna pitanja redovito izazivaju veliku pozornost društva, čime se dokazuje snažna sociolingvistička veza društva, identiteta i (pisana) jezika. Svaka promjena pisanja nužno se održava na kulturu i obrazovanje u zajednici.

Pravopisna se standardizacija dijeli i ovisno o širini angažmana struke. Dok je u francuskome primjeru jezična standardizacija primarno u rukama jezikoslovne struke, u drugima je ona široko disperzirana (njemački primjer).

Može se zaključiti da su se pravopisne promjene u europskim jezicima događale redovito te se procjenjuje da će ciklusno događati i dalje. Pisanje nije čin koji se jednom uspostavlja i koji se više ne mijenja. Upravo zbog toga postoji grana standardologije koja se bavi jezičnim planiranjem i jezičnom politikom. Danski primjer dokazuje da se pravopisne promjene mogu provoditi kontinuirano, ali u manjim evolutivnim koracima koji u javnosti ne izazivaju snažni negativni odjek. Okvirno govoreći, čini se da se prirodni pravopisni ciklusi u europskim jezicima događaju svakih 50-ak godina. Budući da početci europske pravopisne standardizacije datiraju stotinu i pedeset do dvije stotine godina (niz od dva do tri službena pravopisa suvremenoga jezika), još uvijek se ne može sa sigurnošću procijeniti skraćuje li se pravopisni standardizacijski ciklus ili se on produžuje. To će biti moguće uočiti tek za stotinjak godina. Za ovu disertacijsku temu to će biti osobito zanimljivo pitanje jer će se moći utvrditi utjecaj tehnologije i elektroničke pismenosti na jezik i promjenu pravopisnih navika i standarda pisanja. Iako se ne može konačno utvrditi odgovor na pitanje usporavaju li se pravopisne reforme u europskim jezicima i jesu li oni u svojoj zreloj eri zapisivanja jezika, može se konstatirati s velikom sigurnošću da se europska normativna središta trude aktualizirati pisanje i (p)osuvremeniti ga da bude dovoljno jednostavno, a pritom i tradicionalno utemeljeno.

Europska pravopisna praksa jedinstvena je po tome što se pravopisna standardizacija provodi u okviru posebno oformljenih i institucionaliziranih tijela. Potreba da se jezičnom politikom upravlja (nad)državno i centralistički osobito je izražena u nordijskoj sredini. Jezik je nacionalno važna stvar i instancije niže od nacionalnih ministarstava, odnosno Vijeća nordijskih ministara ne mogu se baviti jezičnom politikom. U hrvatskome slučaju taj je put zasada teško zamisliv zbog već tradicionalne političke obilježnosti (pristranosti) struktura vlasti u kojima jezik često služi kratkoročno postavljenim ciljevima i bez dostatnoga nadzora jezične struke.

Europska standardizacijska jezična tijela pokazuju visoku demokratičnost jer okupljaju službene predstavnike govornika iz drugih zemalja u kojima je navedeni jezik službeni. Standardizacija se, dakle, provodi za cijeli jezik, a ne samo za jednu zemlju. Bit će zanimljivo promatrati hoće li kroatistička normativna budućnost pokazati sličnu inicijativu prema hrvatskim govornicima čiji je jezik služben u Bosni i Hercegovini. Posve zajedničko za sve promatrane sredine, ključna uloga takvoga tijela kao i standardizacijskih ciljeva jest ne doprinosti unutarjezičnim razlikama nego održati jezičnu cjelovitost.

Europski se jezici prilično razlikuju u provođenju jezične politike pa ne bi trebalo čuditi ako se daljnjim razvojem kulturne i obrazovne suradnje zemalja u Europskoj uniji ne počnu pojavljivati inicijative koje će nastojati utjecati na ovo područje. Spektar se razlika može svesti na temeljnu opreku: s jedne je strane usamljeni anglistički model koji je potpuno decentraliziran, deregulatorizan i koji u središte stavlja javni jezik. S druge je strane francuski model koji slijede Danci i Šveđani gdje postoji državno regulirana središnja ustanova ili vijeće koja standardizaciju provodi primarno unutar jezične struke. Hrvatski, njemački i norveški model bio bi negdje između ova dva pristupa iako s velikim međusobnim razlikama i odstupanjima.

Budući da se jezici snažno razlikuju ovisno o tome kako pristupaju jezičnome upravljanju, moglo bi se promatrane jezike raščlaniti prema zamišljenome kriteriju „standardizacijske zrelosti i civiliziranosti jezične zajednice“ (važnost jezika u društvu, kontinuitet brige, podijeljenost jezične zajednice u pisanju, lakoća provođenja jezične politike i drugi kriteriji). Na pravopisne se reforme svugdje gleda s osobitom pozornošću, događaju se i reverzibilni procesi, a gdješto se pojavljuju i razlike između standardnoga i javnoga, odnosno između propisanoga i uvriježenoga pisanja. Kao standardizacijski najzreliji i najrazvijeniji jezik ističe se francuski primjer. Iako anglisti snažno kritiziraju francuski standardizacijski model zbog autokračnosti, centralizma i državnoga nadzora nad jezikom (a tome se može pridružiti i

kritika o rigidnoj francuskoj jezičnoj politici prema jezičnim manjinama), model upravljanja jezikom tradicionalno je uzor mnogima u Europi. Upravo će se zato uspješni francuski model jezične standardizacije projicirati na hrvatsku jezičnu politiku, te će se nastojati utvrditi može li on poslužiti kao primjer i Hrvatima.¹¹⁵ Francuska stoljetna tradicija brige o jeziku stvorila je „tržišno ime“ na koji druge zajednice koje teže takvim načelima rada gledaju sa zanimanjem. Primjer francuske pravopisne reforme dokazuje važnost organiziranoga pristupa. Upravo zbog snažnoga marketinškog pristupa promoviranja reformi u javnosti, one su relativno brzo bile prihvaćene i u jezičnotehnološkim alatima.

U jezičnim zajednicama s nacionalnim akademijama kao središnjim regulatornim tijelima izraženo je poštivanje pravne regulative koja se odnosi na jezik i jezične promjene. Jezik je pravno vrlo zaštićen i reguliran te se jezične reforme provode kao da se mijenja neki zakon: počinje uz poziv ministra kulture/obrazovanja ili se na njega čeka nakon što se napravi prijedlog. Ministar je onaj koji prijedlog daje na raspravu te o prijedlogu na kraju i odlučuje. Motivi za promjenu pisanja jasno su navedeni i javnost je obaviještena o njima, kao i razlozi određene pravopisne mijene. Njemački pristup promjene pravopisa vrlo je negativno odjeknuo upravo zbog nedovoljne transparentnosti – javnost se upoznala s rješenjima tek nakon što je inicijativa za njegovo provođenje već bila potpisana.

Pravopisni se reformisti moraju zapitati i neće li predloženo pisanje napraviti veću štetu nego korist – u Njemačkoj je pravopisna promjena skoro izazvala ustavnu krizu. S današnje bi se perspektive moglo prigovoriti da je organizacija provođenja pravopisne reforme za njemački jezik mogla biti i pozornije osmišljena, ali jezični normativisti za njemački jezik priznaju da nisu znali da će pravopisno pitanje izazvati takvu pozornost javnosti. To potvrđuje da se položaj jezika u suvremenome društvu bitno mijenja. U sljedećim se crtama navode zaključci iz njemačke pravopisne reforme:

1. Pitanje jezika nije više samo javni, nego i osobni kulturni i duhovni prostor za koji se pojedinci vežu, a unutar kojega kriteriji struke (jednostavnost, tradicionalnost, točnost, naučljivost itd.) imaju manju važnost od uvriježene navike koja obilježuje njihovu pismenost.

---

¹¹⁵ Vidi poglavlje „Zamišljena standardizacija hrvatskoga jezika prema francuskome scenariju“ i „Iskustvo francuske pravopisne reforme i utjecaj na Microsoftove proizvode“.

2. Kao i sva druga mjesta kojim se uređuje funkcioniranje suvremena društva, pravopis ima svoju zakonsku perspektivu pa svako planiranje promjene pisanja treba gledati i legislativno.
3. Regulatorna jezična središta promijenila su svoju ulogu – od svojih autoritetnih, autokratskih i centralističkih pozicija mijenjaju se u inicijatorske, savjetničke i koordinatorske ustanove. Upravljanje je jezikom demokratizirano, a javnost umjesto pasivnoga tijela preuzima aktivnu ulogu u javnoj raspravi. Pravopisi mijenjaju perspektivu iz autorskih u institucijske.

Također, pravopisne se reforme temeljno dijele u dva razreda: jedan je selekcijski (Fontenelle [2006: 4] ga naziva „filozofijom odabira ili – ili“), a drugi je opcionalistički („filozofija odabira i – i“). Selekcijski put znači da jezičnom reformom korisnici moraju odabrati jedno od dvaju rješenja (npr. njemački primjer), dok opcionalistički pristup dopušta usporedno korištenje i jednoga i drugoga rješenja (npr. francuski primjer).

Osim za južnoslavenske jezike, opisano je tek šest standardizacijskih putova europskih jezika (danski, engleski, francuski, norveški, njemački i švedski). Za cjelovitu sliku o motivima i čimbenicima pravopisnih reformi, ulogama i važnosti regulatornih centara te rezultatima tih jezičnih promjena u nacionalnim i internacionalnim sredinama trebalo bi istražiti i druge jezike koji su imali recentne pravopisne nadogradnje ili reforme (npr. nizozemski 1996. i 2005, rumunjski 2005, ruski 2007 i dr.), a čije su raščlambe ovdje izostavljene jer premašuju tematske i kvantitativne okvire i bitno ne doprinose uspostavljenoj tipologiji i standardizacijskome pregledu.

Na osnovi promatranih jezika zaključuje se da su se pravopisne promjene u europskim jezicima događale relativno nedavno te da se i dalje događaju. Mijenjanje načina pisanja smatra se brigom o jeziku, normalnim jezičnim razvojem i manifestacijom jezičnoga upravljanja normativnoga centra oko kojega razni društveni činitelji mogu imati različito mišljenje, ali čiji je rezultat u konačnici želja da pisani jezik bude u ravnoteži između tradicionalnoga i suvremenoga, između privatnoga i javnoga, između jezikoslovne struke i pojedinca.

Iako bi se promatrajući europske jezike načelno moglo obeshrabriti za ikakvo provođenje promjena pisanja, ono se mijenja kao i sve jezično te pisana praksa treba biti istovremeno i suvremena i tradicionalna. Pronaći tu tanku granicu dviju tendencija jednako je i lako i teško. Europske ortografske reforme događat će se dokle se god jezik mijenja, a jezik, sudeći prema

masovnoj jezičnoj e-pismenosti, prolazi kroz velike promjene. Sredine koje se neće prilagođavati vrlo će izvjesno doživjeti sudbinu pisanoga standardizacijskog sutona.

Naočigled se može učiniti da su pravopisne reforme u europskim jezicima udaljene od nacionalno-političkoga utjecaja, međutim to nije tako. Svaka jezična sredina nastoji odrediti i izraziti svoju vezu nacionalnoga i jezičnoga. Tako je posve vidljiva želja njemačke pravopisne reforme da se ona ne dogodi samo u Njemačkoj nego da se provede i u drugim njemački govorećim zemljama. Portugalski normativni centri bore se za poništavanje pravopisnih razlika koje sada postoje u Portugalu i u Brazilu, a taj je motiv primarno politički koji nastoji spriječiti jezičnu dezintegraciju i očuvati politički utjecaj ove europske zemlje u Brazilu. Želja dijela hrvatskih normativista za pravopisnim promjenama koje bi imale za cilj pomirenje hrvatskih pravopisnih tradicija – morfonološke i fonološke – također su jezičnopolitički motivirane i po tome nisu ništa manje važne od želje da se očuva jedinstvo portugalskoga jezika. Razlika je samo u viđenju dijela javnosti koje promjene u smjeru ispunjavanja „višega nacionalnog interesa“ mogu smatrati prirodnim ili nametnutim jezičnim elementom.

U sljedećemu se poglavlju istražuje i opisuje hrvatsko pravopisno stanje.

3. Pravopisna standardizacija u hrvatskome jeziku

3.1. Novija povijest hrvatske pravopisne standardizacije

Pravopisna standardizacija spada u područje jezične politike i upravljanja jezikom koji se u engleskome označuje pokratom LPP (eng. *language policy and planning*). Početci jezične standardizacije vežu se uz nastanak nacionalnoga identiteta (Wee 2011: 11 – 12). O vezi jezika i identiteta u kroatističkome okviru dosad nije bilo obuhvatnijih anketnih istraživanja koji bi ju potvrdili i detaljnije raščlaniti. Istraživanje na 2000 anketnih ispitanika (vidi poglavlje „Pravopis između jezika i identiteta te smjernice za jezično planiranje“) u devet pitanja iz četiriju odsudnih tema (hrvatski jezik i drugi južnoslavenski jezici, hrvatski jezik i zakonska regulativa, hrvatski jezik i njegova politička povijest, hrvatski jezik i pojedinac) potvrdilo je pretpostavku veze jezika i identiteta, odnosno jezika i nacionalnoga osjećaja. Anketa je pokazala jasnu podjelu dviju skupina s odgovorima koji su bili skupinski usklađeni, međuuvjetoani i predvidljivi. Opis suvremene povijesti hrvatske pravopisne standardizacije u nastavku će poglavlja dodatno potvrditi njezine zaključke.

Veza jezičnoga i nacionalnoga zna se promatrati primarno u negativnome kontekstu kroz redukcionističku, intervencionističku, purističku i ideološku perspektivu (Kordić 2000). Iako se ti momenti mogu naći u jezičnoj standardizaciji svake sredine, jezična se standardizacija ne temelji isključivo na njima da bi odnos jezičnoga i identificirajućega bilo nužno potrebno razbijati. Osim toga, nisu sve navedene perspektive zadano neželjene u jezičnoj politici. Tvrdnji da je purizam pojam suprotan od znanosti (Kordić 2000: 50-51), može se suprotstaviti mišljenje da je standardni jezik inherentno purističan i da sam pokušava iznaći izražajna sredstva za svoje potrebe (Brozović 1970).

Nadalje, kritika intervencionizma pravopisnoga normiranja također se može protuargumentirati činjenicom da ne postoji norma koja isključuje intervencionizam. Pravopisna norma intervenira u jezičnu praksu i ona sama po sebi nije ni dobra ni loša, ona je jednostavno potrebna kao što je u vrijeme masovnoga prometa potrebno regulirati promet da bi se povećala protočnost i smanjile prometne gužve i nesreće.

Je li normiranje znanost ili ideologija? Ako jezičnonormativno djelo i nije znanstveno djelo, ono mora nastajati na temelju znanstvene metodologije te počivati na znanstvenim načelima.

Polemike o odnosu jezika i identiteta dokazuju kritičnu ulogu i mjesto jezičnih normativista u današnjemu društvu. Da je utjecaj jezika na društvo te društva na jezik očit, jasno se potvrđuje

u svim europskim sredinama čiji jezici imaju službenost na državnoj razini, jezično zakonodavstvo, jezičnonormativna tijela i nacionalnojezične ustanove.

Bilo bi zanimljivo provesti istraživanje odnosa jezika i identiteta na nenacionalnome jeziku kao što je esperantno kao najrašireniji anacionalni međunarodni jezik na svijetu. Temeljno pitanje čiji bi odgovori mogli pomoći u promišljanju teme jest: „koliki je udio govornika esperanta koji su ga učili radi njegove *ideje* (o postojanju jednoga nadjezika nacionalnim jezicima itd.), a koliko je onih koji si ga učili radi *komunikacije* (ili drugih pobuda koje ne pretpostavljaju identitetski potencijal)?

Jezik i identitet bio je predmetom znanstvene konferencije Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku 2007. Ističu se neki od priloga: Pranjković (2007: 487-495) piše o glavnim sastavnicama hrvatskoga jezičnog identiteta te o politizaciji i mitologizaciji jezičnih pitanja. Pavlić, Peti-Stantić i Erdeljac (2007: 437-445) razmatraju primarnu standardizaciju i restandardizaciju u perspektivi dosezanja političkih ciljeva. Kursar (2007: 309-318) razmatra odnos očuvanja jezičnoga identiteta u prijevodu književnih tekstova. Hoyt (2007: 219-226) tumači sposobnost izražavanja urbanoga identiteta kroz jezik hip-hop glazbe. Blažević-Rončević-Šepić (2007: 51-58) zaključuju da jezik čuva primarno mjesto u samoidentifikaciji i u snažno obilježenim višejezičnim obiteljima (primjer u Istri s hrvatskim, srpskim i talijanskim jezikom) te rabe naziv „podijeljeni identitet“ za takve višejezične manjinske zajednice. Byron (2007: 103-112) objašnjava ulogu jezičnoga obrazovanja u stvaranju europskoga identiteta.

Kao što se vidi, svi oni ne dovode u pitanje vezu jezika i identiteta nego ju tumače u različitim kontekstima.

Dodatna potvrda veze jezične norme i identiteta je Spolsky (2004) koji definira četiri osnovne silnice koje definiraju jezičnu politiku neke zemlje (nacionalna ideologija, engleski kao globalni jezik, nacionalna sociolingvistička situacija, pojačana svijest o pravima jezičnih manjina), od kojih sve četiri sastavnice imaju obilježje identiteta.

Jedan od istaknutijih zaključaka disertacije Ćužić (2012: 222) jest da „pravopisna norma mora biti posljedica drugih jezičnih normi, a ne njihov uzrok, jer je povezana s fonološkim, gramatičkim i drugim lingvističkim spoznajama, premda ima i primjera kada pravopisanje utječe (ili želi utjecati) na druge norme ili njihov opis“. Ova je tvrdnja sporna iz dva razloga.

Prva spornost leži u zanemarivanju snažne veze pravopisne norme, kulture i identiteta. Budući da je pravopisno podložno društvenome dogovoru i sporazumu, a pitanje standardizacije nije

samo lingvistička spoznaja, nego se kadšto povodi posve nelingvističkim načelima kao što su kompromis ili glasovanje, ne može se zaključiti da pravopisna norma mora biti posljedica fonološkim, gramatičkim i drugim lingvističkim spoznajama.

Druga spornost proizlazi iz pogrešno postavljena odnosa uzroka i posljedice pravopisne norme. Onoliko koliko je pravopisna norma posljedično motivirana, toliko je i uzročno motivirana. Odnos uzroka i posljedice otvoreno je filozofsko pitanje te se vrlo teško može braniti tvrdnja da pravopisna norma mora biti posljedica drugih jezičnih normi. Primjerice, što ako nema drugih normi na koje bi se neka norma posljedično oslonila – nije li onda ona uzrok drugim normama? Zašto se sustav prometnih pravila ne bi mogao gledati kao uzrok uspostavljanja uređenijega prometna sustava, odnosno zašto bi on nužno morao posljedično proizlaziti iz drugih prometnih normi?

Uzročno-posljedični odnos pravopisne norme još je maglovitiji ako se on usporedi s rukopisnom normom i njezinim uzrocima i posljedicama. U zaključku se tvrdi da se na pravopisno normiranje i njegov kontekst ne može gledati jednosmjerno, bez obzira je li taj smjer uzročan ili posljedičan. Drugim riječima, pravopisna norma ne stoji isključivo u odnosu prema fonologiji, morfonologiji, sintaksi i drugim lingvističkim područjima jer je pisanje puno više od toga. To je idealističko i reduktivno gledanje na pisanje koje posve isključuje jezično normiranje u perspektivi jezičnoga upravljanja i jezične politike.

Zbog svoga inherentnoga tradicionalizma i ideološkoga potencijala, veza jezika i identiteta mjesto je koje izaziva glavnu kritiku suvremenoj standardologiji pa ju tako ne mogu izbjeći ni pravopisni normativisti u Hrvatskoj. Tema broja „Jezikometni derbi“ časopisa Zarez u broju 151. od 25. ožujka 2005., posvećena hrvatskome pravopisu, posve je usmjerena kritici pravopisa kao izraza određene društvene skupine koja drugim skupinama nameće svoje jezične simbole i koja općenito ima potrebe provoditi jezični intervencionizam bilo koje vrste, a osobito onaj koji se udaljava od govorenoga jezika slijedeći neke druge motive. Kritika koja se iščitava u časopisu Zarez jasno je imenovala tzv. političku desnicu angažiranu na pitanjima jezika (za razliku od tzv. političke ljevice za koju se ističe da se usmjeruje na stvarni život). Tvrdi se da tzv. politička desnica svoj prostor traži na području simboličkoga (iako je odnos jezika, identiteta i nacije isključivo simbolički). Kritika koja se iščitava iz tzv. lijeve političke misli – i sama je ideološki obojena kritika te također proizlazi iz odnosa jezika i identiteta koji se nastoji dokinuti.

I časopis Vijenac imao je tematski broj posvećen pravopisnim temama koji je Matica hrvatska priredila i izdala u 2005. pod nazivom „Jezik na križu. Križ na jeziku. Rasprava o pravopisnim pravilima“. U povodu izdavanja tzv. institutskoga pravopisa 2013. Jutarnji list priredio je posebnu knjižicu „Bitka za pravopis. Što kažu akademici i drugi glavni stručnjaci o novome pravopisu, o starima, i o sudbini hrvatskoga jezika 1995. – 2013.“. Iako bi svaki od tih priloga zaslužio pozornu raščlambu viđenja hrvatske jezične politike, može se općenito zaključiti da je točna tvrdnja akademika Katičića (1963) koji je pod osnovnim problemom normiranja standardnoga jezika naveo društvenu narav jezika. Imajući na umu spoznaju o sociolingvističkoj važnosti jezičnoga standarda, pravo je pitanje, dakle, kako *integrativno* pristupiti jezičnoj, pa tako i pravopisnoj standardizaciji koje neće dodatno stvarati pravopisno motivirane društvene sukobe. Ako je veza jezika i identiteta/nacije toliko jaka (možda bi se moglo reći i „uvjetovana“) i ako problem jezične standardizacije leži u društvenoj naravi jezika, onda je jedini mogući način provedbe jezične standardizacije *prihvatiti* tu vezu i standardizacijska rješenja tražiti na *društvenoj jezičnoj razini*. Čini se korisnije uložiti energiju u druge otvorene jezičnopolitičke teme nego u stalne pokušaje odvajanja govornika od svoga nacionalnojezičnoga određenja ili isključivanje jezičnoga identiteta iz pravopisnoga normiranja. Štoviše, postavlja se pitanje i korektnosti nazivanja nečije identifikacije „tradicionalističkim robovanjem prošlim vremenima“ kao što se može na više mjesta iščitati u Zarezu.

Drugim riječima, vezu jezika i identiteta trebala *prihvatiti*, a ne osuđivati. Umjesto odbacivanja veze, bitnije je raditi na njezinu *kultiviranju*. Takvo što dokazuje i skandinavska sredina u kojoj pojam nacionalnih jezika *nije* u suprotnosti s pojmom višejezičnosti. S istim je spoznajama liberalna demokracija prihvatila vezu nacionalnoga i religioznoga ili nacionalnoga ili kulturnoga. Dokle god vlastiti identitet ne ugrožava druge, ima pravo na život.

U razmatranju problema suvremenoga pravopisnog normiranja, dakle, važno je pitanje kultiviranja jezičnoga identiteta, ali se o njemu dalje više ne može govoriti jer otvara posve nove teme koje su izvan ovoga istraživanja. Što se tiče disertacijskoga istraživanja, rad na kultiviranju pravopisnoga normiranja može se iščitati kao rad na unapređenju pravopisoslovne metodologije ili odnosa norme i uporabe.

Potreba za kultiviranjem jezične sredine krajnji je zaključak i autora Peti-Stantić i Langston (2013: 272) kada govore o hrvatskome jezičnom pitanju danas, identitetima i ideologiji: „...smatramo da bi se u suvremenoj Hrvatskoj upravljanje jezikom moralo znatno više usmjeriti

na istinsko njegovanje jezične kulture zato što je ona, a uz nju i prava zainteresiranost za jezik jezične zajednice kojoj je taj jezik materinji, postala gotovo zaboravljen pojam.“

Tema odnosa jezične norme i uporabe dobro je zastupljena u kroatističkoj literaturi, ali ono što bi znatno doprinijelo kvaliteti pravopisnih priručnika jesu radovi na temu pravopisne metodologije, a takvih je relativno malo u odnosu na druge pravopisne sfere.¹¹⁶ Ipak, čini se da se takvi radovi sve više pojavljuju – među onima koji o tome središnje pišu jesu, primjerice, Portada & Stojanov (2009), Badurina (2010), Badurina & Matešić (2012), Matešić (2014), a tome se mogu ubrojiti i tri disertacije – osim Ramadanović (2012) i Čužić (2012), i ovaj se disertacijski tekst također svrstava u kategoriju metodološko-teorijskoga pravopisnog istraživanja. O potrebi rješavanja pravopisnih pitanja na metodološkoj razini piše i Badurina (2009: 7) u kontekstu, kako je imenovala, „hrvatskoga pravopisnog paradoksa“ kao prakse postojanja velikoga broja kroatističkih pravopisnih priručnika, „općinjenosti pravopisnim knjigama“ i zavidnom tradicijom njihove izrade, dok se, s druge strane, množe metodološki problemi u pisanju kao i služenju tim knjigama.

Odnos pravopisa i suvremenoga hrvatskog društva je složen, a spoznaje o njegovoj prirodi i vezama mogu biti osobito korisne za buduća promišljanja pravopisnoga planiranja. Nedovoljno isplanirane promjene pisanja nužno vode društvenim sukobima. Da su prva izdanja pravopisa BFM nakon 1990. bila dotjeranija, lišena tiskarskih pogrešaka i nedosljednosti, tvrdi Opačić (2007), pravopisnih potresa ne bi ni bilo.

U promjenu pravopisnih navika potrebno je ulagati puno strukovnoga i medijskoga truda. Tako je, primjerice, nesastavljeno pisanje niječnice medijski predstavljeno kao povratak na stariju hrvatsku tradiciju, a taj argument nije bio dovoljan da većina javnosti odluči promijeniti svoje pisanje. Većina se javnosti prema toj inicijativi ponijela prema jednoj od triju opcija: (i) nevjerovanje, (ii) suprotstavljanje ili (iii) ignoriranje. S današnje je perspektive sigurno da je planiranje *simboličkoga* povratka na stariju hrvatsku tradiciju pisanja (naglašava se simboličko jer se nije moguće posve vratiti na model staroga pisanja) možda moglo biti i bolje isplanirano s obzirom na medije i druge važne sudionike. Da javnost i drugi važni društveni akteri nisu bili pripremljeni i senzibilizirani, potvrđuje gotovo nevjerojatan podatak da je tadašnji predsjednik Vlade javno obznanio osobno neprihvatanje pravila pisanja Vijeća za normu koje je ta hrvatska

---

¹¹⁶ Ovdje se misli na suvremena pravopisna metodološka istraživanja. Jezičnopovijesna istraživanja slovpisa i pravopisa vrlo su dobro pokrivena.

Vlada osnovala upravo u cilju rada na pravopisnome pitanju, čime je napravljena medijska sabotaža Vijeća za normu.

Provođenje jezične politike ne razlikuje se od upravljanja drugim društvenim i političkim projektima. Ako je još u njemu snažno uključen interes javnosti i naglašeno pitanje (hrvatskoga) identiteta, koraci kroatističke jezične politike moraju biti bitno pozorniji i planiraniji.

Broj tekstova o općim pravopisnim temama izrazito je velik, osobito publicističkih¹¹⁷, a ako se uzmu u obzir samo oni koji raspravljaju o aspektu odnosa pravopisa i politike, više se može naći podataka u člancima Babić (2008a, 2008b), Bašić (2012a i 2012b), Grčević, Martina (2007), Grčević, Mario (2009, 2014), odnosno u zasebnim izdanjima u Bašić (1991) za 19. stoljeće, Katičić (2013: 213-242) za 19. stoljeće do Vijeća za normu HSJ, Samardžija (2012) za razdoblje od 1918. do 1941. i Samardžija (2008) za razdoblje NDH.

Puno je još neodgovorenih pitanja o suvremenoj hrvatskoj pravopisnoj standardizaciji na koja će tek trebati dati odgovor. Kako to da kroatistička tijela u zadnjih 25 godina suvremene normativne faze pune žarišnih pravopisnih pitanja nisu bila zainteresirana ciljano organizirati niti jednu znanstvenu konferenciju o pravopisnome pitanju nego je cijela debata prepuštena javnome medijskom prostoru i publicističkoj razini komunikacije?¹¹⁸ Zašto za pitanje hrvatskoga pravopisa ne postoji zbornik radova koji bi široko tematski opisao suvremeno pravopisoslovlje (od jezičnopovijesne analize i pravopisne metodologije do pravopisnih provjernika) nalik na Jakop & Dobrovoljc (2012) za slovenski jezik? U kojoj su mjeri kroatisti uopće spremni na kompromise koji se tiču standarda kao dogovora (a pravopis je dogovoreni standard) u cilju pronalaženja zajedničkoga rješenja? Koje su to pravopisne točke oko kojih bi se mogao postići konsenzus? Zašto se hrvatska pravopisna standardizacija stalno fokusira na školske pravopisne priručnike bez ambicije izgradnje akademskoga pravopisnog priručnika (ponavlja se usporedba sa slovenskim primjerom i pravopisom koji je rađen unutar Slovenske akademije, ali i Pravopisom srpskoga jezika iz 2002. za koji Ćužić kaže da „objašnjenja prerastaju nerijetko u pravopisnu studiju“)? Ako su trojica akademika (Stjepan Babić, Božidar Finka i Milan Moguš) autori pravopisa, zašto on nema pečat Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti?¹¹⁹ Ako je jedno kroatističko normativno samostalno ugasnulo s radom (Vijeće za

---

¹¹⁷ U više je brojeva časopisa *Jezik* tijekom 2004. i 2005. slijedno izlazila komentirana bibliografija publicističkih članaka o hrvatskome pravopisu. Autori Babić-Ham (2005) u 20 su hrvatskih novinskih izdanja samo za godinu 2000. i 2001. popisali čak 175 novinskih priloga vezano za pravopisnu temu.

¹¹⁸ Ovdje se pritom ne računa obraćanje Organizacijskoga odbora Petoga hrvatskog slavističkog kongresa (7. – 11. rujna 2010. u Rijeci) o potrebi donošenja jedinstvenoga pravopisa za hrvatski jezik.

¹¹⁹ Akademik Milan Moguš bio je i predsjednikom HAZU od 2004. do 2010.

normu hrvatskoga jezika 1998. – 2001.)¹²⁰, ako je jedna lijeva vlada (vlada Zorana Milanovića) ugasila normativno tijelo za hrvatski jezik koje je prethodna vlada osnovala (Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika 2005. – 2012.), zašto Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, koja ima tradicionalno središnju ulogu u hrvatskome društvu za hrvatski jezik, nije osnovala nevladino tijelo za hrvatski jezik, makar na savjetničkoj, ako već ne na normativnoj (školskoj) razini i tome tijelu svojim autoritetom dala legitimnost i kontinuitet?

Društveni utjecaj kroatističkoga regulatornog tijela ne smije ležati u podršci aktualne vlasti u zemlji nego u ugledu članova toga tijela, njihovome radu i njihovoj općoj koristi za rješavanje nacionalno važnih tema. Ako se rad normativnoga tijela za hrvatski jezik mora posebno financirati da bi obavljalo društvenu zadaću koju su kroatisti ionako dužni izvršavati svojim profesionalnim pozivom, onda je financijska kritika političara opravdana.

Vlada Ivica Račana, 16. listopada 2003., dvije godine nakon ugasnuća Vijeća za normu hrvatskoga jezika i dvije godine prije osnivanja Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika te na samome kraju svoga mandata prije smjene vlasti, donijela je Odluku o izradi strategije razvitka jezične kulture¹²¹. Cilj je bilo državno financirana izrada strategije razvoja jezika što je uključivalo „rad na postizanju hrvatskog jezičnog standarda, razvitku jezičnoga obrazovanja, odnosu hrvatskoga jezika prema drugim jezicima, te očuvanju hrvatskog jezičnog identiteta u službenom komuniciranju s Europskom unijom“. Iako je odluka o strategiji ciljala ispunjavati važne kroatističke jezičnopolitičke ciljeve, imala zajamčeno financiranje i visoko vladino predstavništvo (u povjerenstvu bi sjedili predstavnici čak triju ministarstava – Ministarstva prosvjete i športa, Ministarstva znanosti i tehnologije i Ministarstva kulture), rad je propao zbog kritike na prvi dio izrečene misije („rad na postizanju hrvatskog jezičnog standarda“). Iskaz u Vladinoj odluci o jezičnome standardu koji *tek treba postići*, hrvatski su jezikoslovci kritizirali izjavom da hrvatska jezična norma postoji od kraja 16. stoljeća i da Vladina restandardizacijska namjera služi skrivenim političkim i ideološkim ciljevima (Bašić 2005, Katičić 2004, Kovačec 2004, Babić 2004).

Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika u svome sedmogodišnjemu razdoblju (2005. – 2012.) imalo je važnu ulogu u pravopisnoj standardizaciji. Njegov je rad najopširnije opisan i kontekstualiziran u Peti-Stantić & Langston (2011, 2013: 142-149). Općenite kritike Vijeću bile su usmjerene na ustroj i način donošenja odluka, politički motiviranu jezičnu misiju,

---

¹²⁰ Ovaj je podatak dobiven u razgovoru s tadašnjom tajnicom Vijeća, dr. M. Mihaljević, koja je potvrdila da je Vijeće jednostavno prestalo s radom. Čini se da dokument o raspuštanju toga tijela ne postoji.

¹²¹ <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/307005.html>

nedovoljnu reprezentativnost stavova pojedinaca prema ustanovama koje su zastupali, centralizam predsjednika Vijeća prema istupima u medijima, ograničenost tema, kvalitetu zapisnika, čestoću zasjedanja, preveliku usmjerenost k akademskoj publici itd. Ukidanje Vijeća ponovno je izazvalo velike jezičnopolitičke polemike o hrvatskome jeziku u javnosti. Vijeće je ugašeno s danom 8. svibnjem 2012., a odluku o raspuštanju, prema riječima Sande Ham, „doslovce se iznudila“ nakon dva tjedna, 25. svibnja 2012. Ovako je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta argumentiralo svoju odluku (iz poruke Sande Ham skupnoj e-adresi Hrvatskoga filološkoga društva):

„Odluku o raspuštanju Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta donijelo je zato što smatramo da se jezikom na stručnoj i znanstvenoj razini trebaju baviti znanstveni instituti i visokoškolske ustanove (primjerice Institut za jezik i jezikoslovlje), koje je za to osnovala država koja ih i financira. Vijeće za normu nije bilo „demokratski izabrano tijelo“, kako tvrdi prof. dr. sc. Sanda Ham, nego od strane politike – bivšeg ministra Dragana Primorca – imenovano Vijeće. Kukuriku koalicija je, pak, u svom programu jasno rekla da politika neće arbitrirati ni u jednome stručnom pitanju, pa ni u jeziku. Ne želimo biti sudionici u politikantstvu. Osim toga, u protekle tri godine Vijeće se sastalo samo četiri puta.

Odluku o raspuštanju Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta donijelo je 8. svibnja 2012.

Naposljetku, odobravanje školskog pravopisa regulirano je Zakonom o udžbenicima i ostalim provedbenim aktima u kojima je jasno propisano da se pravopis uvrštava na listu pomoćnih nastavnih sredstava (pod uvjetom da je prošao zakonsku proceduru). Trenutačno je važeći samo jedan pravopis: Babić - Finka - Moguš, Hrvatski pravopis, IV. izdanje, Školska knjiga, 1996.“

Najvažniji prilozi raspravi o raspuštanju su HAZU (2012) i Katičić (2012). Treba istaknuti da dio hrvatske jezikoslovne zajednice nije reagirao (primjerice, Hrvatsko filološko društvo¹²² i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje¹²³). Hrvatsko filološko društvo nije se moglo usuglasiti

---

¹²² Petodnevnu raspravu na skupnoj e-adresi Hrvatskoga filološkoga društva otvorio je Marko Tadić, a u njoj je sudjelovalo 15 filologa (abecedno; pojedinci koji su dali bitan doprinos u raspravi su kurzivizirani): Marko Alerić, Božo Bekavac, Dijana Ćurković, Tamara Gazdić-Alerić, Sanda Ham, Marija Kraljević, Mate Kapović, Ranko Matasović, Milica Mihaljević, Vjekoslav Milićević, Snježana Mostarkić, Željana Nenadić El Mourtada, Anja Nikolić-Hoyt, Anita Peti-Stantić i Marko Tadić.

¹²³ Ta je tema bila točkom sjednice Znanstvenoga vijeća Instituta, ali nakon rasprave nije donesen zaključak o potrebnome medijskom istupu.

oko temeljnoga pitanja treba li istupiti u javnost zbog načina ukidanja stručnoga tijela ili bi cijeli rad Vijeća trebao biti prethodno preispitan, a na temelju čega bi se donijela ocjena društva o činu raspuštanja. Iz rasprave se moglo pročitati i dobrih prijedloga za buduće inicijative – primjerice, Marko Tadić konstatirao je da je kroatističko regulatorno tijelo trebao imenovati Hrvatski sabor, a ne ministar, čime bi se podigla kvaliteta rada u mnogim točkama.

Iako je struka bila podijeljena o radu Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika, anketni podatci jasno govore u prilog postojanju središnjega kroatističkog regulatornog tijela (čak 70,63 % ispitanika smatra da je ono potrebno). To, drugim riječima, znači da jezični normativisti imaju legitimnost da istupe pred strukovna kroatistička društva, tijela i ustanove kao i pred druge sudionike i zainteresirane strane te predlože načela rada kroatističkoga regulatornog tijela koja će biti objedinjujuća, konsenzusna i prioritarna. Procjenjuje se da će se u predstojećemu razdoblju na ovome pitanju jasno utvrditi zrelost kroatističke struke u ispunjavanju svoje društvene uloge u hrvatskome društvu.

Nepostojanje institucionalne brige za stabilni pravopisni razvoj te uzastopna osnivanja i raspuštanja normativnih tijela za hrvatski jezik što je vodilo stalnim medijskim sukobima, iskoristila je Matica hrvatska kao glavna i najstarija kulturna ustanova u zemlji. Matica se osjetila pozvanom da svojim kulturnim autoritetom brige za hrvatski jezik doprinese pravopisnoj standardizaciji.¹²⁴ Međutim, posao je od početka imao pogrešno postavljenu tezu: umjesto rada na osnivanju regulatornoga tijela, krenulo se u pisanje novoga pravopisa (2003.). Odjel za jezikoslovlje Matice hrvatske nije, nažalost, imao dovoljno snažnu integrativnu ulogu u kroatističkoj struci koji bi okupio kritičnu većinu i uspostavio model rada. Iako je njihova motivacija bila vrlo društveno opravdana i obećavajuća, Matičin projekt izgradnje novoga projekta nije ostvario postavljene ciljeve.

Prvo, njihova se jezična politika u javnosti gradila ključem uvođenja „novih i neopterećenih autora“ ili „traženja trećega, srednjega puta“ koji se politički u hrvatskome društvu nije pokazao plodnim. Umjesto trećega puta puno bi bolje bilo da se inzistiralo na pravopisnome konsenzusu, kompromisu i kroatističkome homogeniziranju.

---

¹²⁴ Upravo je to mjesto jasno istaknulo Predsjedništvo Matice hrvatske u svome Priopćenju o Hrvatskome pravopisu Matice hrvatske: „Matica hrvatska ne može više, u novim okolnostima, prihvaćati vaninstitucionalno prosuđivanje o jezičnim pitanjima...“. Također, i: „Matica hrvatska vjeruje da su velike napetosti u vezi s hrvatskim pravopisnim problemima posljedica prakse što se pravopisi nisu pripremali kroz strukovno institucijske dogovore, nego kao samostalan rad pojedinaca ili grupe“ (Vijenac 259, 5. veljače 2004.)
<http://www.matica.hr/vijenac/259/Priop%20C4%27enje%20o%20Hrvatskome%20pravopisu%20Matice%20hrvatske/>

Drugo, odlučivanje o pravopisnim rješenjima, bez obzira na stručnost i kompetentnost autora (osobito Lade Badurine kao plodne hrvatske pravopisne metodologinje), prepušteno je autorima.¹²⁵

Treće, rješenja nisu bila kompromisna koja bi zadovoljila obje suprotstavljene strane. Iako je pravopis bio bitno posuvremenjen i na nekim mjestima osobito inovativan, čime se dokazala neovisnost i samostalnost u radu, on je na onim simboličnim mjestima oko kojih se vodi cijeli pravopisni sukob bio na tragu rješenja iz pravopisa Anić-Silić. Dapače, pravopis je i izraženije odstupio od tradicionalnijega i konzervativnijega usmjerenja usvojivši fonološko pisanje posuđenica, čime su se navedene riječi počele smatrati (pravopisno i leksički) prihvaćenim riječima (npr. džakuzi i džus).

Prema anketnome istraživanju iz prvoga poglavlja, udio korisnika pravopisa Matice hrvatske među 2000 članova akademske zajednice iznosi tek 10,24 % i ta se vrijednost smatra iznenađujuće niskom. U zaključku opisa pravopisnoga rada Matice hrvatske ističe se da je šteta što Odjel za jezikoslovlje Matice hrvatske, umjesto u pisanje pravopisnih pravila, nije krenuo u osnivanje nadinstitucionalnoga kroatističkog tijela za hrvatski jezik ili široko koordinirao stručnjake koji bi uspostavili metodološke smjernice rada na pravopisu.

Pravopis Matice hrvatske dobio je odobrenje Agencije za odgoj i obrazovanje za uporabu u školama kao pomoćno nastavno sredstvo 28. veljače 2013., ali su se Pravilnikom o postupku odobravanja i uporabi pomoćnih nastavnih sredstava iz studenoga 2013. pravopisi isključili iz popisa nastavnih pomoćnih sredstava.

Pozvavši se na ciljeve svoje Znanstvene strategije 2010. – 2015.¹²⁶ i svoj profil javnoga znanstvenog instituta, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje sredinom 2012. najavio je da kreće u izradu novoga pravopisa. Četrnaestero je autora radilo godinu dana nakon čega je

---

¹²⁵ O ulozi za tu priliku oformljenoga Pravopisnoga povjerenstva Matice hrvatske pri odlučivanju o pravopisnim rješenjima nije nađeno dovoljno podataka. Ono se u Priopćenju samo rubno spominje bez navođenja jasne metodologije rada prigodom odlučivanja o pravopisnim rješenjima: „Matica hrvatska stoga je uz svoju stručnu skupinu koja priređuje pravopis sastavila pravopisno povjerenstvo. To je povjerenstvo pripravno primiti i razmotriti svako stručno i meritorno mišljenje koje bi u tome poslu moglo pomoći.“ (Vijenac 259) U pravopisnome povjerenstvu sjedili su Igor Zidić (predsjednik), Stjepan Damjanović, Tonko Maroević, Mirko Peti, Ivo Pranjković, Marko Samardžija (do 2006.), Zorislav Lukić (tajnik). Osim Marka Samardžije, znanstvenika koji je veliki dio svoga znanstvenoga opusa posvetio proučavanju jezične standardizacije i manjim dijelom Ive Pranjkovića, nitko od drugih članova nije bitno objavljivao pravopisne radove ili bio primarno vezan za taj dio normativistike. Bilo bi zanimljivo znati više o razlozima izlaska Marka Samardžije iz povjerenstva osim njegove poznate i više puta u medijima ponovljena iskaza „sigurno uspješnoga dangubljenja“ (Blažević 2009:109)

¹²⁶ http://ihji.hr/uploads/content/Strategija_IHJJ_2010-2015.pdf

uslijedila jednomjesečna javna rasprava. Rasprava je rezultirala s 400-tinjak priloga s raznih adresa:¹²⁷ od građana i sveučilišnih profesora do strukovnih udruga.

Novi pravopis na samome početku izazvao je, očekivano za temu, veliku medijsku pozornost, osobito kod angažiranih kroatističkih centara. Razred za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti¹²⁸ i Matica hrvatska¹²⁹ istupili su javnim obraćanjem u kojemu su kritizirali pojavu novoga pravopisa. Uredništva Glasa Koncila¹³⁰ i Jezika¹³¹ ogradili su se od pravopisnih rješenja, a o pravopisnoj metodologiji ili sadržaju kritično su pisali autori Bašić (2014a, 2014b, 2014c) i Bagdasarov (2013)¹³². Što se tiče publicističkih tekstova, ističu su autori Hrvoje Hitrec, Nenad Piskač, Sanda Ham, Mate Kapović i Snježana Kordić. Institutski pravopis bio je razlogom donošenja i dviju sudskih presuda. Urednici i autori institutskoga pravopisa aktivno su sudjelovali u medijskim polemikama, od javnih odgovora Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti¹³³ i Matici hrvatskoj¹³⁴ do brojnih medijskih obraćanja javnosti ili rasprava na Wikipedijinoj stranici posvećenoj temi povijesti hrvatskoga pravopisa.

Pravopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje odlukom je ministra Jovanovića 31. srpnja 2013. preporučeni pravopis u hrvatskim školama. Ta preporučenost ima i snagu normativnosti: izdavači školskih udžbenika koji se ne pridržavaju njegovih smjernica ne mogu biti uvršteni kao nastavna sredstva. Za svoj rad u listopadu 2014. autori su dobili Nagradu Ivan Filipović u području znanstvenoga i stručnoga rada.

O prihvaćenosti pravopisa IHJJ (2013) izvan školske uporabe i kritičkoj recepciji rano je govoriti jer je u vrijeme pisanja ovoga teksta on tek godinu i pol dana na snazi. Činjenica je da su barem dva konkurentna pravopisna priručnika imala javnu najavu, ali da se o njima (i dalje) ništa ne zna – prvi je pravopis Matice hrvatske koji je još 2010. planirao svoje treće izdanje¹³⁵, drugi je pravopis o kojemu je više govorio Slavko Goldstein, savjetnik premijera Milanovića

---

¹²⁷ <http://pravopis.hr/rasprava/> sadržava 396 priloga, ali je dio pristigao poštanskim putem.

¹²⁸ <http://www.vecernji.hr/hrvatska/poceo-jezicni-rat-akademici-protiv-novog-pravopisa-544248>

¹²⁹ <http://www.matica.hr/obavijesti/4/>

¹³⁰ <http://pravopis.hr/uploads/pdf/70ba87d91022fa1.pdf>

¹³¹ <http://www.hkv.hr/hrvatski-tjednik/17486-jezikoslovci-rekli-ne-hrvatskom-pravopisu-instituta-za-hrvatski-jezik-i-jezikoslovlje.html>

¹³² Također je napisano i mnoštvo priloga u novinama ili na internetskim portalima, npr.

<http://www.hkv.hr/izdvojeno/vai-prilozi/a-b/bagdasarov-artur/12119-qnaertanije-q-mzo-a-i-ministrova-savjetnika-goldsteina.html/>

¹³³ <http://ihjj.hr/novost/izjava-urednickoga-vijeca-i-autora-hrvatskoga-pravopisa/42/>

¹³⁴ <http://ihjj.hr/novost/urednistvo-i-autori-hrvatskoga-pravopisa-u-povodu-izjave-predsjednistva-matice-hrvatske-od-7-svibnja-2013/44/>

¹³⁵ Prema riječima iz intervjua glavnoga tajnika MH, Zorislava Lukića:

<http://www.matica.hr/vijenac/421/Matica%20hrvatska%20poma%20C5%BEe%20dru%20C5%A1tvu%20da%20bude%20uspje%20A1nije/>

za kulturu, u intervjuu Jutarnjemu listu 17. veljače 2012.¹³⁶ kao pravopis tročlanoga povjerenstva koje će imenovati ministar.

Institutski pravopis donio je dosta novosti u radu na pravopisnoj standardizaciji u odnosu na prethodnike – otvorenost medijima, snažnu marketinšku orijentiranost, suradnju s medijskim kućama, brzo reagiranje na kritičke medijske istupe, internetsku dostupnost i pretraživost u punome sadržajnom obliku, izraženu tipografsku i grafičku uređenost, neautorski pristup, javnu raspravu, uvođenje kategorije preporučivosti i dopuštenosti za sporna pravopisna mjesta itd. U hrvatskome pravopisu još se nije dogodio slučaj tako angažirana rada predstavljanja pravopisna priručnika po hrvatskim gradovima i školama što je rezultiralo s više od 70 susreta s nastavnicima i profesorima hrvatskoga jezika. Takav je napor, čini se, urodio plodom – nakon samo godine i pol dana koristi ga, prema anketnim pokazateljima, čak 30,5 % akademskih korisnika (od kojih je većina izvan školskoga obrazovnog sustava u kojemu je pravopis preporučiv dok se taj status ne odnosi na sveučilišta i druge javne znanstvene institute čiji su korisnici bili anketirani).

Vrijeme će pokazati hoće li njegova pojava u dugoročnim okvirima uspjeti smiriti hrvatska pravopisna sporenja i podignuti razinu pravopisne kulture u hrvatskome društvu. Uspije li u tome, njegov naručitelj – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – mogao bi imati istaknutu ulogu u okupljanju kroatističkih ustanova i stručnjaka u daljnjoj institucionalizaciji brige hrvatske jezične norme o čemu će se više govoriti u posljednjemu dijelu vezano za jezičnu politiku i upravljanje jezikom.

3.2. Jezičnopolitička situacija u Hrvatskoj danas

Promatrajući pravopisna zbivanja u hrvatskome jeziku mogao bi se steći dojam da je Hrvatima pravopis važniji nego što je to u drugim sredinama. Ipak, mogu se naći slučajevi u kojima su pravopisna pitanja još važnija i vidljivija u društvenome životu. Tako je Jutarnji list 7. srpnja 2014. objavio vijest da djevojčica imenom Harriet na Islandu nije mogla dobiti putovnicu, unatoč tome što ima pravo na islandsko državljanstvo, zato što joj ime nije na popisu dopuštenih imena na Islandu. Islandski zakon, naime, jasno navodi popis od 1853 legitimnih ženskih i 1712 legitimnih muških imena.¹³⁷ Islandsko ime mora imati islandski gramatički nastavak, islandsku gramatičku strukturu i biti zapisano pravopisom islandskoga jezika.

---

¹³⁶ <http://www.jutarnji.hr/ministre--moramo-imati-jedinstveni-pravopis--i-to-onaj-koji-ljudi-zele/1007257/>

¹³⁷ http://www.nordicnames.de/wiki/List_of_approved_Icelandic_female_names

Ovaj model provođenja pravopisne standardizacije mogao bi biti ocijenjen kao agresivan prema pravima pojedinca, međutim treba imati na umu da Island naseljava tek oko 320 tisuća stanovnika (kao dva grada Splita) i da male zajednice mogu vrlo lako i u kratkome vremenu proći znatne društvene promjene ako se ne pokušaju zaštititi od vanjskih utjecaja. Upravo zbog svoje veličine islandski je jezik visoko zaštićen i u službi državne politike koja nastoji očuvati zatečeni poredak i društvene odnose. Iz ovoga se primjera zaključuje o relativnosti kritike neke sredine zbog nespremnosti na društvene promjene koje ujedno mogu lako izazvati i promjenu identiteta. Ono što vrijedi za velike jezične sredine, ne mora nužno vrijediti i za male, i obrnuto. Jezična politika malih zemalja ne mora se nužno povoditi kriterijima velikih i najrazvijenijih svjetskih pravopisnih sredina.

Hrvatski pravopis ima veliku pozornost stručne i šire javnosti te se o njemu puno pisalo, a pravopisne su teme često izazivale emotivne reakcije ili bile političko-ideološki motivirane. Pravopisni sukobi imaju čak razmjera da se akademski članci pisani jednim pravopisnim rješenjem i objavljeni u časopisu koji zagovara druga pravopisna rješenja lektoriraju (v. Bašić 2012b: 70-71). Rezultati ankete provedene među članovima hrvatske akademske zajednice potvrđuju vezu jezičnoga i nacionalnoga mišljenja – sudionici su se podijelili u dvije jasno podijeljene skupine, pa se moglo zaključiti da akademska javnost povezuje svoj svjetonazor s pravopisnim odabirom. Pravopisima su se dosad često služile ideologije da bi se utjecao na nacionalni politički i društveni status, pa se tako i danas nailazi na politički interes u jezičnoj kodifikaciji kada dužnosnici i intelektualci javno ističu njima prihvatljive kriterije i načela nastajanja pravopisnoga djela. Tako, recimo, bivši ministar Jovanović u u intervjuu Jutarnjemu listu 17. veljače 2012. ističe:

„Polazim od načela da odlučujući utjecaj na formiranje jezika, pa prema tome i pravopisa, ima javni govornik, kojega primjenom i razradom slijedi lingvistička struka, zajedno s glavnim korisnicima - piscima, prevoditeljima, nakladnicima, novinarima, a u školama i s nastavnicima.“

U ovome viđenju pravopisci su prenositelji javnoga govora (čak ne javnoga pisanja) u jezičnu normu. Dakle, tvrdi se da je suvremeni govor i čestotnost nekoga oblika pisanja presudni čimbenik koji nadvladava druge pravopisno normativne kriterije. Ovaj poklič „pravopis narodu“ u kojemu je struka u drugome planu i pri kojemu se normiranje svodi na demokratski mehanizam brojanja glasova nije uobičajen u drugim standardizacijskim procesima koji se tiču humanističkih znanosti. To bi se moglo slikovito usporediti kada bi se historiografija vodila većinskim mišljenjem, a ne kvalitativnom analizom. Ili kada bi pravni sustav u normiranju

zakona polazio od toga da odlučujući utjecaj na njega ima građanin, a tek nakon njega pravna struka zajedno s drugim glavnim korisnicima – gospodarskim subjektima, društvenim skupinama i inima.

Uzimanje u obzir isključivo jedne perspektive, bez obzira na to bila ona sinkronijska ili dijakronijska, govornikova ili strukovna, lijeva ili desna, nužno slabi standardizacijski proces i vodi k destabilizaciji jezika i struke. Nije teško zamisliti kako bi izgledala leksička norma kada bi se povodila mjerilom govorene prakse i stupnja raširenosti leksičkih oblika.

Prikaz ovisnosti pravopisa o društveno-političkim preokretima najbolje je iznio Stjepko Težak (Koharević 2005: 29-30) u 11 povijesnih trenutaka, a za koje Koharević zaključuje: „Pravopisi su u Hrvatskoj uvijek bili ne samo jezični propis, nego i manifestacija društvene snage koja ih je propisivala ili odbacivala. Tako su pravopisi vrednovani kao društveni, a ne isključivo jezikoslovni projekti. Upravo stoga zlosretniji od njih uništeni su termičkim, a ne jezikoslovnim argumentima.“ Težak navodi sljedeće povijesne trenutke:

1. procvat parlamentarizma nakon Bachova apsolutizma
2. banovanje Ivana Mažuranića (1873. – 1880.)
3. banovanje Khuena Héderváryja (1883. – 1903.)
4. šestosječanjska diktatura Aleksandra Karađordževića (1929.)
5. uspostava Banovine Hrvatske (1939.)
6. Nezavisna Država Hrvatska (1941. – 1945.)
7. nova Jugoslavija i AVNOJ-ske jezične proklamacije
8. Novosadski dogovor i vrhunac jezičnoga unitarizma
9. hrvatsko proljeće (1971.)
10. Ustav SFRJ iz 1974.
11. samostalna Hrvatska.

Mićanović (2006: 45) navodi da je nastajanje standardnoga jezika isprepletana poviješću nacionalnoga identiteta. „Ma kako pretenciozno zvučilo, dio povijesti jedne države u neku se ruku zrcali u povijesti pravopisa“, navodi Čužić (2012: 81) i ističe da to nije ekskluzivan hrvatski fenomen. Povijesni razvoj engleskoga pisanja, prema Scholfieldu (1994: 57-65), također je obilježen političkim trenutcima: od dolaska Anglosaksonaca do normanskih osvajanja, od normanskih osvajanja do kraja srednjega vijeka, zatim razdoblja vlasti dinastija Tudor i Stuart.

Da je trenutačno mišljenje javnosti o hrvatskoj jezičnoj situaciji izrazito nepovoljno, dokazuje se pravopisnim prilogom iz Jutarnjega lista od 21. listopada 2009. u kojoj su se uvaženi članovi hrvatske intelektualne scene profesionalno vezani za jezik dali negativno mišljenje o pravopisu i pravopisnoj standardizaciji.¹³⁸ Iz samo 20 kratkih izjava izrečeno je mnoštvo razmišljanja koja ukazuju na nedovoljno poznavanje jezične standardologije kao i na vrlo kritičnu sliku o pravopisnoj standardizaciji hrvatskoga jezika koji bi trebali zabrinuti struku. Dio se pravopisnih razmišljanja jasno može okarakterizirati i predrasudama o kojima će se više govoriti u sljedećemu poglavlju.

Viktor Vresnik, urednik Jutarnjega lista, 12. kolovoza 2014. istaknuo je da je Republika Hrvatska općenito neuspješna zemlja jer je snažno emotivno vezana za prošlost i da će i dalje biti neuspješna sve dok ne raskine čvrstu vezu s njome. Iako je pisao o širokim društvenim temama, tema se može preslikati i na jezičnu situaciju. Naime, ključne su riječi „raskidanje s prošlošću“ na koje se često nailazi kao rješenje svih pravopisnonormativnih pitanja hrvatskoga jezika. Drži se da su pokušaji zaboravljanja, izbjegavanja ili potpunoga ignoriranja obična zavaravanja i općenito loš način za rješavanje emotivno zahtjevnih i kritičnih tema. Znatno je mudrije uspostavljanje kompromisa između detektiranih strana. Želi li se postići kvalitetan kompromis i nadići jezične razlike, bitno je razaznati motive dviju skupina i njihove teme u kojima se razlikuju. Govori li se konkretno o pravopisnome pitanju hrvatskoga jezika, rezultati ankete nad hrvatskom akademskom zajednicom jasno ukazuju na to koje su to dvije sukobljene strane i u kojim se oni pitanjima sukobljavaju. Odnos jezika i identiteta, odnosno jezika i nacionalnoga osjećaja koje je obrađeno kroz četiri teme (hrvatski i drugi južnoslavenski standardni jezici, hrvatski i zakonska regulativa, hrvatski i njegova politička povijest, hrvatski i vlastito viđenje svoga jezika) opisanih u devet anketnih pitanja dosljedno je, predvidljivo i sa statističkom relevantnošću potvrdio podjelu na dvije suprotstavljene strane. Anketa je pokazala priličnu kvantitativnu izjednačenost dviju skupina, a što dodatno učvršćuje potrebu iznalaženja rješenja za hrvatsko jezično pitanje jer niti jedna opcija svojom prevlašću nije dovoljno jaka da nametne svoje mišljenje. Ipak, kada se zna tko je sukobljen i oko čega, lakše je promišljati o rješenjima. Cilj kroatističke jezične politike ovdje je identičan cilju politike općenito: mirnim i promišljenim pristupom umanjiti tenzije i mjesta za moguće sukobe.

Iz svega se može zaključiti da, nažalost, zatečeno stanje jezične politike za hrvatski jezik danas nije zadovoljavajuće. Pravopisne teme u medijima imaju odjek „pravopisnih ratova“, hrvatske

---

¹³⁸ <http://www.jutarnji.hr/svejedno-nam-je--mi-se-pravopisom-ne-sluzimo/296905/>

su jezikoslovne, sveučilišne i kulturne ustanove i tijela podijeljeni u gledanju na pravopisno normiranje, jezična je struka unutar sebe nesigurna o smjeru i načinu jezične standardizacije, a kritika hrvatske javnosti prema struci doseže destruktivnu razinu („nedovoljno znanstveno bavljenje jezikom“, „arbitrarno usuglašavanje“, „trgovanje ili lobiranje nečijim političkim interesima“, „poslužničko kompromiserstvo“). U opisanoj situaciji čini se potrebnim istražiti i razložiti goruće pravopisne i pravopisoslovne teme, preispitati načela jezične standardizacije i hrvatsku jezičnu politiku, ali otići i korak dalje od sociolingvističkoga i standardološkoga aspekta te ispitati odnos pravopisa i pismenosti, uspostaviti vezu pravopisa i računalnoga pisanja te predložiti neke smjernice razvoja hrvatskoga jezika.

Da bi se mogla opisati trenutačna jezičnopolitička situacija u hrvatskome jeziku, bilo bi potrebno u određenome razdoblju pratiti medijske napise vezane za pravopisne tekstove. Nažalost, za potrebe ove disertacije nije se vremenski stigla napraviti takva raščlamba iako je za to bila spremna građa prikupljena više godina. U razdoblju od 14. siječnja 2006. do 12. rujna 2014. (devet godina) prikupljena su 4543 novinska napisa vezana za temu hrvatskoga jezika i objavljena u hrvatskim tiskovinama, a koji će biti naknadno istraženi. Oni su trebali poslužiti u raščlambi stajališta javnosti i struke prema pravopisnim i općim jezičnim temama, jezičnome planiranju i jezičnoj politici. Iako to istraživanje nije dovršeno, iz skica istraživanja te iz provedene ankete lako se mogu uočiti osnovni problemi hrvatske jezične standardologije koji će se prikazati temeljno u sljedećemu poglavlju o pravopisnim predrasudama o pismenosti na hrvatskome jeziku. Njihova obrada nadilazi kapacitete ovoga istraživanja, ali će dio biti prokomentiran. O razvoju hrvatske jezične politike raspravljat će se u zadnjemu poglavlju.

3.3. Pravopisna nerazumijevanja, spornosti, predrasude, zablude i mitovi o pismenosti na hrvatskome jeziku

U ovome se poglavlju polemizira s nekim općepoznatim i manje raširenim tvrdnjama i tezama koje se mogu čuti u javnosti o (hrvatskome) pravopisu i jezičnoj pismenosti. Istraživanje polemičnih točaka o hrvatskome jeziku nema samo svrhu osvještavanja slike koja šira javnost i intelektualci imaju o hrvatskome jeziku, nego želi ukazati na mjesta na koja bi jezična politika morala obratiti posebnu pozornost. Dio je razmišljanja javnosti izvučen iz anketnih dopisanih odgovora, a dio iz praćenja tekstova u medijima.

Svaka politika, pa tako i jezična, mora voditi medijska istraživanja da bi znala kvalitetno upravljati svojim postupcima u pronalaženju najboljih i najprihvatljivijih rješenja te upozoravati na nerazumijevanja, pogrešne teze, predrasude i zablude o jeziku i pismenosti.

Mediji bitno obilježuju i izgrađuju mišljenje javnosti o hrvatskome jeziku te je komunikacija jezičnih stručnjaka s njima od presudne važnosti za uspjeh jezične politike.

Dvadeset i pet popisanih spornih točaka, predrasuda, zabluda i mitova navedeno je abecednim redom.

3.3.1. „Djeca u školama moraju naučiti ispravno se služiti jezikom u pisanju i govoru, a ne opterećivati ih silnim pravilima.“

Standardni jezik nije organski govor i on se mora učiti. Viši („njegovani“) i obrazovni pisani stil podrazumijeva savladavanje pravila. Da bi se nazvali pismenima, hrvatski đaci moraju bitno manje učiti pisanje nego učenici u drugim jezičnim sredinama (ponajviše zbog fonološke prirode hrvatskoga pravopisa).

S druge strane, pravila moraju težiti optimalnosti i normativisti trebaju misliti o tome. Ako je za neki jezični opis potrebno mnoštvo pravila s iznimkama, nije li bolje reducirati broj pravila i iznimaka te uvesti jednostavnije i obuhvatnije pravilo kojim bi se ujedno smanjio broj pogrešaka?

3.3.2. „Dobro je ono što je praksa prihvatila.“

Afirmacijski stav o vezi raširenosti određenih jezičnih oblika i norme jedan je od najraširenijih mitova koji, zapravo, jezičnu struku svodi na bilježenje prihvaćenosti jezičnih entiteta i onda ih registrira i normira u svojim priručnicima. Njezina je spornost u tome što argument čestotnosti isključuje sadržaj. Rukopisna reforma hrvatskoga jezika koja se upravo provodi (Bežen-Reberski 2014.) nezamisliva je prema kriteriju rukopisne prihvaćenosti. Prihvaćenost također nije argument u drugim strukama, npr. medicini, gospodarstvu, zakonodavstvu itd.

Ovo se razmišljanje pojavljuje i u drugim oblicima:

- „Pravopis treba popisivati onako kako se jezikom njegovi govornici služe, a ne propisivati kako bi se trebali služiti.“
- „Norma je ono kako većina piše.“

3.3.3. „Hrvatskome je jeziku prirodaniji/dosljedniji/svojtveniji fonološki pravopis nego morfonološki.“

Tvrdnja o „prirodnoj vezi“ jednoga jezika s određenim pravopisom je predrasuda. Niti hrvatskome jeziku više odgovara fonološki, niti slovenskome više odgovara morfonološki

pravopis. To što netko osjeća da mu više odgovara jedno pravopisno načelo, samo je riječ o navici.¹³⁹

Iza jednoga i drugoga pravopisnog oblika stoje (glasovna i tvorbeno) načela koja imaju i drugi jezici na svijetu te je svaki u određenome trenutku svoga razvoja odlučio o modelu pisanja. Ne postoji stvarna veza između načela pisanja i određena jezika pa tako ni „iskonska“ veza određenoga jezika prema fonološkome ili morfonološkome pisanju. Jezik ne može biti „skloniji“ jednome obliku pisanja u odnosu na drugi.

3.3.4. „Jezik se mijenja samo u govoru.“

Oblik tvrdnje može se preobličiti i u: „Promjene se događaju samo u govoru, a promjene pisanja nisu relevantne te ih ne treba ni zagovarati.“

Upitno je što se ovdje misli pod jezičnim mijenjanjem. Dokazano je da se i pisani jezik mijenja neovisno o govoru, a čemu svjedoči računalna tehnologija. Zapisna je strana jezika jednakovrijedna govornoj te je zastarjelo lingvističko mišljenje da govor prethodi pisanju.

Oblik ove tvrdnje može izgledati i kao:

- „Pravopis treba uvažiti promjene koje se događaju u jeziku, a ne obratno.“
- „Pravopis treba legitimirati govornu praksu.“

3.3.5. „Koristim se pravopisom koji sam naučio u školi prije XY godina i od njega ne odustajem. To je radio i Krleža.“

Dio javnosti ne želi prihvatiti suvremena dostignuća jezične struke zbog svoga konzervativizma i takvo se ponašanje može očekivati u svakoj sredini. Smatra se da je prijašnja razina pismenosti bila zadovoljavajuća, bolja, „ispravnija“, „prirodnija“ u odnosu na današnju „iskvareniju“ u kojoj je pisani jezik „devalvirao“ i „metastazirao“.

Konzervativan je stav čest, ne samo u jeziku, a potiču ga česte promjene i reforme suvremenoga društva i mišljenje da promjene ne donose pozitivne pomake – gotovo je redovita praksa da svaka politička vlada provodi nove tehnološke, porezne, infrastrukturne i ine reforme te se konzervativan stav može opravdati zasićenjem prema novome. Ipak, životna praksa prije ili kasnije pobjeđuje defenzivni stav i otpor promjenama jer se pokazuje da se bez promjena ne

---

¹³⁹ Treba napomenuti i da se neki kroatisti ne bi složili s ovim tumačenjem smatrajući da je veza između jezika i njegova pravopisa inherentna, te da je hrvatskome jeziku „prirodnija“ fonološka pravopisna osnovica.

može. I oni koji se inspiriraju pravopisom koji je koristio Krleža prije ili kasnije će morati napisati e-poruku i pritom koristiti neka od suvremenijih pravila pisanja.

Ovaj stav može ukazivati i na problem identificiranja određenoga tipa pisanja s jezičnim sadržajem.

- „Ono što je prije bilo pisano, bilo je kvalitetnije.“
- „U 19. stoljeću ljepše se pisalo.“
- „Ovaj je pravopis najbolji jer su njime pisali najbolji hrvatski pisci.“

3.3.6. „Najbolje je imati samo jedan pravopis.“

Tvrdnja u obliku kakva se ovdje navodi je predrasuda. Njezin točniji oblik jest: „dobro je imati jedan standard koji opisuje javno pisanje i opću pismenost“.

Često se misli da je pravopis neka koherentna stvar, jedinstvena u svojem obliku, te da jedan jezik treba imati samo jedan pravopis. To je, ipak, samo idealizirajuća projekcija jer postoje brojni mikropravopisi ili pravopisne prakse proizišle iz struke, znanosti, navike ili pragmatizma. Pravopisi prometnih znakova, marketinga, bankarstva, kemije, informatike i tehnologije samo su primjeri strukovnih nomenklatura koji se razlikuju od pravila „knjižnoga“, „sveopćega“ standarda i kojima on ne može nametnuti svoje pravilo. Dakle, „knjižni“ ili „tekstni“ pravopis nije jedini propisani pravopis, nego samo jedan od standardnih načina pisanja. Jedini bi bio standard samo u kontekstu općega pisanja.

Primjeri strukovnih pravopisa: prometni znak s natpisom „Zagreb-Split“ umjesto „Zagreb – Split“, miješanje velikih i malih slova unutar riječi te marketinško isticanje dijelova sintagme u poslovnome nazivu (CARNet, InfoPress, Hrvatski Telekom), pisanje novčanih iznosa riječima bez razmaka u bankarskim transakcijama (šestisućadvjestoidvadesetkunaipedesetlipa), korištenje znaka jednakosti neposredno prije novčanih znamenaka (npr. =10.000,00 kn), korištenje različitih oblika slova u jednoj riječi (primjerice, β -D-etilen s korištenjem kurziva i smanjenih velikih slova [eng. *small-caps*]) itd.

Opći pravopisi preuzimaju strukovna pravila.¹⁴⁰ Ideal jednoga pravopisa za jedan jezik davno je izgubljen te se može reći da je suvremena civilizacija uspostavila višepravopisje kao zadanu mjeru.

---

¹⁴⁰ „Znakovi i oznake za mjerne jedinice i druge pojmove (matematičke, kemijske, glazbene, novčane...) nisu predmetom pravopisa i uče se iz priručnika pojedinih struka.“ Babić-Ham-Moguš (2005: 72)

S druge strane, ako se na pravopisne priručnike gleda kao na deskriptivne, a ne preskriptivne opise jezika, onda je postojanje različitih pravopisnih priručnika pojava koju treba pozdraviti. Katičić tvrdi da mora postojati konkurencija u opisu kakav je nekome „prikladniji, pregledniji, upotrebljiviji. Tu, u načelu, natjecanje ne bi trebalo nikada prestati.“¹⁴¹

Metodičari nastave tvrde da đacima treba samo jedno rješenje jer da je nedovoljno razvijenim umovima mogućnost izbora zbunjujuća. Međutim, ono što je dobro za đake, ne mora nužno značiti da je dobro i za akademske građane. Zašto bi se akademski obrazovani građani nužno morali prilagođavati školskome propisu pisanja? Zašto bi se, primjerice, kategorija preporučenosti i dopuštenosti morala izbacivati za sve pravopisne korisnike samo zato jer je đacima ona zbunjujuća? Već iz činjenice da postoji akademska i đачka razina opisa jezičnih pravila, može se, iz metodičke perspektive ali i iz deskriptivno-preskriptivnoga odnosa, govoriti o neminovnosti postojanja pravopisnoga izbora.

3.3.7. „Najbolji je onaj pravopis koji se najmanje mijenja.“

Na tvrdnju o potrebi za nepromjenjivim pravopisom ili tendenciji za što stabilnijim pisanjem često se može naći te se može reći da je dominantna u normativistici. Naizgled se čini logična, ali je, s druge strane, vrlo netočna zbog impliciranja važnosti konzerviranja jezika koji je inherentno obilježen dinamičnošću. Sve ljudsko je dinamično, od astronomskih i zemaljskih relacija, pa do molekularnih i vremenskih odnosa – zašto bi pravopis morao biti stalno isti? Ne mijenja li se i jezik zajedno sa svime što ga okružuje, pogotovo danas u vrijeme opće pisanosti, multimedijskosti i informacijskoga doba? Pravopisi se moraju posuvremenjivati onoliko koliko se i jezik osuvremenjuje, niti manje niti više. Jezik nije izoliran i samodostatan medij na što životni kontekst nema utjecaja.

Pravopisne promjene nužne su ako se njima:

- (i) uvode nove potrebne razlikovnosti,
- (ii) olakšava tumačenje postojećih fenomena,
- (iii) uspostavljaju sustavni(ji) okviri,
- (iv) obuhvaćaju nove pojavnosti.

Umjesto gornje tvrdnje preciznije bi bilo reći: „najbolji je onaj jezični opis koji što razlikovnije, jednostavnije, sustavnije, deskriptivnije i s manje pravila opisuje što više pojavnosti.“

Je li i drugi sustavi, npr. porezni ili prometni, bolji samim time što se manje mijenjaju?

---

¹⁴¹ <http://www.index.hr/vijesti/clanak/akademik-katicic-o-najavi-izradbe-novoga-pravopisa/192148.aspx>

3.3.8. „Ne koristim pravopise jer su puni novokovanica.“

Iako se čini da je izjavu nepotrebno posebno navoditi jer je očito pogrešna zbog nelogičnosti povezivanja leksika i pravopisa, važna je za jezičnu struku jer mnogi pravopise iz nekog razloga povezuju s tvorbom i leksikom. Tako je, primjerice, raščlamba upita koji su dolazili na adresu pravopis@ihjj.hr vezano za komunikaciju s javnosti oko komentiranja prijedloga teksta Hrvatskoga pravopisa Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje ukazala na to da se neobično veliki dio odgovora odnosio na posve nepravopisne teme, a od čega su leksičke primjedbe imale znatnu zastupljenost.

Također, spornost izjave može se iščitati i u još jednoj dimenziji – određeni korisnici ne žele koristiti jezične priručnike jer ih smatraju nedovoljno razumljivima, nemaju želje proširiti svoje znanje ili su emocionalno angažirani oko neke druge jezične teme.

Ova bi se izjava slikovito mogla izraziti kao: „ne vozim auto jer su mi pravila nedovoljno razumljiva“.

3.3.9. „Ne postoji pravopisno pitanje hrvatskoga jezika.“

Veliki broj pravopisnih nerazumijevanja, spornosti, predrasuda, zabluda i mitova govori da se o hrvatskoj pismenosti puno piše te da su stvoreni brojni antagonizmi. U disertaciji su predstavljeni anketni rezultati koji potvrđuju da je hrvatsko društvo binarno podijeljeno oko temeljnih pitanja odnosa identiteta i jezika. Također, opisano suvremeno stanje jezične politike za hrvatski jezik potvrđuje medijske sukobe različitih kroatističkih pravopisnih mišljenja.

Kada izraz „pravopisno pitanje hrvatskoga jezika“ bude semantički ispražnjen i izazvao nerazumijevanje sugovornika kao što je slučaj s izrazom „gramatičko pitanje hrvatskoga jezika“, onda će se moći konstatirati da ono doista i ne postoji.

3.3.10. „Ne treba nam jedinstveni pravopis.“

Ovome je razmišljanju bliska i ideološki obilježena izjava: „Na jedinstvenome pravopisu inzistira rigidna desnica (ili ljevica) (da bi unakazila hrvatski jezik).“

Jedinstveni standard opće pismenosti smjer je kojim idu sve europske sredine.

3.3.11. „Nikada ne treba mijenjati pisanje.“

Pisanje se prirodno mijenja kao i sve drugo što je ljudski obilježeno. Nepromijenjeno pisanje nije ultimativni ideal. Da se pismenost nikada nije mijenjala, danas bi se pisalo „črtami i rezami“, kako je posvjedočio Crnorizac Hrabar u 10. stoljeću.

3.3.12. „Pismenima ne treba pravopis.“

Ova je izjava točna onoliko koliko je točna „znam hrvatski, pa mi ne treba rječnik hrvatskoga jezika“. Pojavljuje se i u obliku: „Loš je pravopis koji se mora učiti.“

3.3.13. „Pravopis je dobar ako opisuje jezik, ali ga pritom ne mijenja i ne utječe na njega.“

Pravopisi su normativni jezični priručnici, a to znači da njihova funkcija nije samo deskriptivna nego i preskriptivna (i to za osnovnoškolsko i srednjoškolsko pisanje te za izdavače školskih udžbenika).

Smisao normativnoga priručnika upravo je da utječe na nečiju pismenost.

3.3.14. „Pravopis je dogovor pa je sasvim svejedno kako se piše.“

Česte promjene pravopisnih pravila i nestalna pisana praksa u dijelu javnosti može utjecati na zaključak o relativnosti pravopisnih dogovora i ostaviti negativnu sliku o jezičnoj struci. Ignoriranje normativističkoga rada dio je racionalizacije u nadilaženju nedoumica i teškoća u provođenju promjenjivoga standardnog pisanja. Za ovu je kritiku osobito odgovorna jezikoslovna struka.

Spornost ove izjave leži u svođenju cijeloga pravopisa na ograničeni broj pravopisnih pravila koji je podložniji mijenama. Velika se većina pravopisa ipak ne mijenja pa je tvrdnja da je svejedno kako se piše zbog pravopisne kolebljivosti u hrvatskome jeziku u svojoj osnovi ipak pogrešna.

Njezini su drugi oblici:

- „Budući da je pravopis proizvoljan, sasvim je svejedno kako se piše.“
- „Vrijednost pravopisa je precijenjena – on je običan dogovor.“

3.3.15. „Pravopis je tradicija, a tradiciju ne valja mijenjati.“

Odnos tradicije i pisanja puno je složeniji nego što ga ova neprecizna tvrdnja može predstaviti. Sve je dio neke tradicije. Tradicionalnost ne govori ništa o pravopisu kao takvome, a ono što predstavlja tradicionalni oblik ne govori ništa pozitivnoga ili negativnoga o stvari samoj. Sudionici su oni koji tradiciji pridaju važnost i vrednuju ju kroz civilizacijski ili psihološki okvir. Drugim riječima, (ne)provođenje promjene pisanja ne može počivati na obrambenome argumentu tradicije.

Uvijek će biti onih kojima će promjena manje ili više odgovarati, odnosno onih koji će se buniti da promjenom pravopisa (p)ostaju nepismeni.

Odnos tradicije i promjene može se ilustrirati odgovorom branitelja običaja održavanja španjolske koride kada su ih upitali o brojnim kritikama koride te o ljudskoj bestijalnosti i krvožednosti koja se tamo pokazuje: „Jest, korida je okrutna, ali je naša tradicija i na to smo ponosni. Ne želimo ju osuditi i dokinuti jer je duboko ukorijenjena u našu prepoznatljivost u svijetu.“

3.3.16. „Pravopis nije lingvističko pitanje jer je rezultat dogovora“

Sve su konvencije i standardi rezultati dogovora, ali to ne umanjuje njihovu važnost. Ni društveni zakoni nisu zadani, ali se pravna struka i znanost njima bavi u najboljoj vjeri za uređenje funkcioniranja društva. Računalna tehnologija također predstavlja manifestaciju struke koja se dogovorila i uspostavila prihvaćene standarde. Na isti način jezikoslovci standardiziraju pisanje i pismenost. Dakle, pravopis jest jezikoslovno pitanje, ali na razini struke, a ne znanosti. Da bi jezikoslovna struka mogla stvoriti priručnike o jezičnome izražavanju, jezikoslovna joj znanost mora potpomoći s pravopisnom metarazinom i metodologijom.

3.3.17. „Pravopisna norma samo je sredstvo jezičnoga purizma i kao takva nije ni potrebna.“

Pravopisno normiranje ima isti cilj kao i svako drugo suvremeno normiranje (tehnoško, zakonodavno, gospodarsko itd.). Ono može imati purističko obilježje (ako se pod purizmom misli na nazivlje), ali to ne znači da jezična norma nije potrebna. Puristička se jezična politika prije vodi kroz leksikografiju nego kroz pravopisnu normu, pa se ova izjava može smatrati zabudom o hrvatskome jeziku.

3.3.18. „Pravopisne promjene vezane su za društvene promjene.“

Iako je teza točna, navodi se u ovome poglavlju ne zbog svoje spornosti nego zbog nedovoljne preciznosti. Naime, nisu sve pravopisne promjene društveno uvjetovane kao što nemaju ni društvenu posljedičnost. Ovako sročena izjava implicira za pravopisnu normu da je stalno društveno angažirana.

Veza pravopisnih promjena s društvenim promjenama nije specifično hrvatska praksa te mnoge sredine kroz pravopisne promjene ostvaruju i društvene ciljeve. Istraživanje pravopisnih standardizacija u odabranim europskim jezicima pokazuje da su i znatno veći jezici od hrvatskoga, čak i oni sa statusom svjetskih jezika, imali manje ili veće promjene u zadnjih 20-ak godina te da su ih nastojali iskoristiti za svoje društvene ciljeve.

3.3.19. „Pravopisnim se promjenama uništava međugeneracijska komunikacija.“

Da se pravopisnim promjenama ugrožava komunikacija, pravopisna se norma ne bi mijenjala. Brojni su europski jezici koji su relativno nedavno izvršili promjenu pravopisne norme: češki, danski, francuski, nizozemski, njemački, rumunjski, ruski i španjolski. Jedan od ciljeva jezičnih reforma upravo je olakšavanje i ubrzavanje komunikacije.

Ovo je veća predrasuda o pravopisnome normiranju jer uključuje retoričko pretjerivanje.

3.3.20. „Promjenom se pravopisa čini prosvjetna šteta činjenja svih nepismenima.“

Tvrdnja je točna isključivo ako se pravopisne promjene provode selekcijski (odabir „ili – ili“). Većina pravopisnih reformi slijedi opcionalistički model (odabir „i – i“). Promišljeno upravljanje jezikom uvijek pretpostavlja prijelazne faze prihvaćanja novih pravila. Ona su redovito višegodišnja razdoblja za koje se vrijeme stigne upoznati izmjene i prilagoditi.

Dakle, evolutivna, a ne revolucionarna jezična promjena ne bi smjela nikoga učiniti nepismenim.

Također, jezične se promjene nikada ne provode unazadno (retrogradno). Stariji oblici pisanja uvijek ostaju nepromijenjeni kao spomenici jezične baštine, baš kao što se danas gleda na devetnaestostoljetnu književnost.

3.3.21. „Protivim se pravopisnim promjenama jer se pravila nameću.“

Ovo razmišljanje nije kritika jeziku, nego standardizacijskim tijelima i načinu kako se promjene provode. Svaka promjena pravila pretpostavlja prilagodbu na nove okolnosti, bez obzira na to je li riječ o jezičnim, zakonodavnim, prometnim ili drugim društvenim normama. Svako je pravilo u svojoj naravi isključivo. Nitko nema potpunu slobodu izražavanja u javnoj komunikaciji, nego slijedi prethodno određena pravila.

Ako se pravopisne promjene uvode opcionalističkim modelom („odabir i – i“) koji od korisnika ne zahtijeva prelazak na novo pisanje, nego se samo uspostavljaju preporuke za pisanje, ne može se govoriti o nametanju pravila.

Također, hrvatski pravopisni model ograničen je isključivo osnovnoškolskom i srednjoškolskom uporabom, pa se ne može govoriti o nametanju pisanja za druge građane.

3.3.22. „Smisao postojanja pravopisnoga priručnika dokidanje je nerazumijevanja i dvosmislenosti.“

Dokidanje razumijevanja i dvosmislenosti nije zadatak pravopisnoga ili jezikopisnoga priručnika. Nerazumijevanje i dvosmislenost postoji bez obzira na njega. Cilj postojanja pravopisnoga priručnika opis je suvremene i opće jezične norme pisanja.

3.3.23. „'Teška' mjesta u pravopisu treba dokinuti.“

Teza nije navedena zbog svoje spornosti ili predrasudnosti, nego zbog nerazumijevanja naravi pravopisne norme.

Osnovno je jezično načelo *ne* gubiti razlikovnost i čuvati jezično bogatstvo. Standardizacija koja dokida radi jezičnu destrukciju. Ako postoji značenjska razlikovnost između *č* i *ć*, *uime* i *u ime*, *Tuheljske toplice* i *Tuheljske Toplice*, *hrvatskosrpski* i *hrvatsko-srpski* itd., pravopisna ih norma neće poništavati. Temeljni je postulat: može li se nešto utemeljeno razlikovati, treba razlikovati.

3.3.24. „Tradicija je ono što ja pamtim.“

Navedenom tvrdnjom korisnici samoodređuju pojam tradicije i prema njoj se postavljaju. Prihvataju potrebu za slijeđenjem tradicije, ali se ona ograđuje od neosobnoga iskustva. Jezik se promatra isključivo u određenome kratkom razdoblju u zadnjih 20, 30 ili više godina. Polazišna točka odabire se ili prema nekome društvenom važnom događaju ili prema vlastitim proizvoljnim kronološkim relacijama. Jezik nije ništa više od osobnoga iskustva, hrvatski jezik postoji „samo sada“, a jezična pravila postoje samo za njih i za ovaj trenutak. U psihologiji se za ovakvo razmišljanje koristi naziv „iluzija kraja vremena“ (eng. *end of history illusion*)¹⁴². Jezik je i dijakronijska činjenica i sadašnje radnje imaju i vremenski utjecaj. Čine se mnoge stvari koje se sinkronijski ne mogu opravdati (npr. štednja za budućnost), a to se isto odnosi i na jezik. Normativisti kada promišljaju o jeziku, ne misle samo na jezik u svojoj isključivoj komunikacijskoj funkciji nego planiraju razvoj jezika u budućnosti. Stručnjaci propitkuju jezičnu prošlost i zamišljaju jezičnu budućnost te se po tome jasno mogu razlikovati stručnjaci od nestručnjaka. Liječnici na hranjenje ne gledaju u perspektivi trenutačnoga okusa hrane u ustima nego kakav će učinak određena hrana ostaviti na organizam.

---

¹⁴² O ovoj je iluziji Dan Gilbert imao vrlo zanimljivo predavanje na konferenciji TED (http://www.ted.com/talks/dan_gilbert_you_are_always_changing). „Human beings are works in progress that mistakenly think they're finished. (...)“

Na isti način kao što je okus zdrave hrane često inferiorniji okusu hrane zasićene aditivima i aromama, tako se nekada i jezik normativista može činiti udaljeniji od raširenoga, osobnoga ili govorenoga stila.

Jezik je i kontinuitet, a ne samo izravna i trenutačna komunikacija.

3.3.25. „Višeprovopisje je anarhija.“

Ne postigne li se dogovor o jedinstvenu pravopisnome uzusu, ne može se govoriti o pravopisnoj anarhiji. Anarhija u pismenosti bila bi kada se ne bi znalo kako zapisati i kada nema nikoga tko bi pomogao u izboru. Anarhija bi se, dakle, jedino mogla nazvati za slučaj jezika koji uopće nema pravopisni priručnik.

Pravopisna opreka kao što je to vid sastavljenoga i nesastavljenoga pisanja niječnice nema „anarhoidni karakter“ zato jer je riječ o dvostrukostima nekoliko oblika riječi jednoga glagola.

Zagovornici te tvrdnje smatraju da u uređenome društvu ne mogu paralelno opstojati dva međusobno suprotstavljena pravila istodobno. Međutim, ako se na pravopise gleda deskriptivno (a ne preskriptivno) kao izraze jezičnoga stila pojedinaca, struke ili društvenih skupina, onda su pravopisni idiolekti¹⁴³ logične manifestacije jezičnoga bogatstva. Upravo je jezik struke onaj koji uspostavlja vlastita pravila u odnosu na javno pisanje: određeni zapisi iz umjetnih jezika bitno se razlikuju od sličnoga zapisa za prirodni jezik.

Pojedinci koji žive od umjetničkoga pisanja trebaju imati punu slobodu izražavanja – čak i onu pravopisnu – te imati pravo ne biti lektorirani. Oni (primjerice, Tanja Torbarina i Inoslav Bešker) svoj stilski idiolekt grade na zapisnoj razini. Razvijena sredina mora biti dovoljno tolerantna kao i dovoljno zrela da ju takvi oblici ne ugrožavaju.

Pravopisna heterogenost nije anarhija kada postoje argumenti ili različite perspektive za jedan ili drugi oblik pisanja (npr. neslaganje oko pisanja „Europska unija“ ili „Europska Unija“, „Internet“ ili „Internet“). Anarhija je nepostojanje pravila o pisanju.

3.3.26. Zaključak o pravopisnim predrasudama

Nabrojeno je 25 tvrdnji i razmišljanja različite učestalosti na koje se nailazilo u anketi ili u praćenju javnih tekstova. Njima se tema nije iscrpila nego tek dao osnovni pregled rasprostranjenosti nedovoljne upućenosti javnosti u posao pravopisnoga normiranja. Nailazilo

---

¹⁴³ Za izraz „pravopisni idiolekt“ koji karakterizira skup značajka koje obilježuju nečiji način pisanja u pravopisnome smislu Jahić (1999: 206) promovira naziv „idiograf“.

se i na još mnoga druga sporna razmišljanja, ali ih se nije smatralo potrebnim posebno prokomentirati:

- O pravopisu treba odlučiti referendumom.
- Pravopisno rješenje treba odabrati ždrijebom.
- Prilikom dogovaranja pravopisnih rješenja pravopisce treba zatvoriti u jednu dvoranu i ne pustiti ih dok se ne slože.
- Pravopisi se mijenjaju jer postoji financijska korist.

Gore navedene predrasude mogu se podijeliti u 8 vrsta:

- stavovi o pravopisnim tijelima koja provode standardizaciju, o standardizacijskome postupku i njegovoj važnosti, jedinstvenoj pravopisnoj normi ili motivima za standardizaciju
- stavovi o odnosu jezika i nacije, jezika i društvenoga konteksta te stavovi o uzrocima i korijenima pravopisnoga pitanja hrvatskoga jezika
- stavovi o (hrvatskoj jezičnoj) tradiciji i konzervativnosti
- stavovi o odnosu pravopisa i pismenosti
- stavovi o odnosu pravopisa i jezičnoga čistunstva
- stavovi o odnosu hrvatske fonološke i morfonološke osnove
- stavovi o odnosu pisanja i govora
- stavovi o pravopiscima kao autorima.

Navedene točke bit će dobre teme za buduća anketna istraživanja jer će se po njima moći stvoriti još bolja slika o razinama osviještenosti ispitanika o tipičnim ili uvriježenim predrasudama ili zabrudama o hrvatskome jeziku, odnosno o njegovu standardizacijskom pravopisnom postupku.

Želi li smanjiti tendencije i sukobe, jezična politika mora misliti o tendencioznosti i snazi pravopisnih nerazumijevanja, spornosti, predrasuda, zabluda i mitova o hrvatskome jeziku. Pogrešno postavljene teze, generalizacije, poistovjećivanja i pretjerivanja osobito su opasne za jezičnu normativistiku jer se njima višegodišnji rad može jednom medijskom kampanjom poništiti.

U zaključku se ponavlja da je jezična struka jednim dijelom sama odgovorna za nizak stupanj povjerenja javnosti i izgrađenu lošu sliku. Da bi se takvo nepovoljno stanje promijenilo, navode se sljedeća mjesta na koja bi jezična politika morala obratiti pozornost i pokušati promijeniti

percepciju svoga identiteta u javnosti. O određenim navedenim prijedlozima još će se obrazlagati u daljnjim poglavljima (npr. poglavlje „Jezična politika za hrvatski jezik“).

1. Profesionalizirati i elitizirati svoj rad.
2. Napisati analizu SWOT (prednosti, slabosti, prilike i prijetnje) kao raščlambu situacije prije planiranja odabira strategije jezične politike za hrvatski jezik.
3. Odvojiti se od dnevne politike i podilaženja javnosti, biti transparentan, provoditi ankete širih razmjera, voditi promišljenu jezičnu politiku prema medijima, brižljivo dokumentirati rad te inzistirati na potrebi stvaranja širokoga konsenzusa oko temeljnih pitanja hrvatskoga jezika.
4. Centralizirati normativistički posao uspostavljanjem stručnoga tijela koje će svaku odluku bogato znanstveno obrazlagati i promatrati u kontekstu postavljenih ciljeva i prioriteta.
5. Napisati zelenu knjigu o hrvatskome jeziku prema kojoj će se izraditi strategija razvoja hrvatskoga jezika i njegova jezična politika.
6. Definirati kratkoročne, srednjoročne i dugoročne ciljeve te kroatističke prioritete.

3.4. Pregled pravopisne bibliografije hrvatskoga jezika od 1639. do 2015.

Ova je pravopisna bibliografija prvotno nastala za potrebe rada na pravopisu Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, a znatnije se dopunila, metodološki preradila i obradila za disertacijske potrebe u pregledu svih onih povijesnih i suvremenih djela koja su navodila i opisivala pravila pisanja na hrvatskome jeziku. Postoje još tri bibliografije – najopširniju sa 71 izdanjem sastavio je Ivan Marković čiju je zadnju inačicu od 19. 8. 2014. autor objavio na mrežnoj stranici Zagrebačke slavističke škole¹⁴⁴, drugu je objavila Lada Badurina (2005: 155-156) i koja obaseže 45 izdanja, a treću je izradila Adela Ptičar iz Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje sa 50 izdanja¹⁴⁵, a koja je poslužila kao osnova za Markovićev pregled. Hrvatska Wikipedia na stranici „Popis hrvatskih pravopisa“ navodi institutski izvor za svoju građu.

Ovaj je pregled pravopisne bibliografije rad u nastajanju i ne može se smatrati iscrpnim jer svi stariji izvori nisu bili provjereni. Recimo, još uvijek ne postoji pretisak Lanosovića iz 1778. i Relkovića iz 1767. pa se podatak o njihovome pravopisnome doprinosu preuzeo od drugih autora. Također, još uvijek se smatra deficitarni pregled hrvatskih iseljeničkih pravopisnih

---

¹⁴⁴ <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1793&naslov=hrvatski-pravopisi>

Inačice prije ove imale su nadnevak 4. 11. 2011. i 6. travnja 2009. (66 djela).

¹⁴⁵ <http://ihji.hr/page/pravopisi/13/>.

izdanja (uvršten je tek Tutavac iz 1971., objavljen u Buenos Airesu), a detaljnije bi trebalo provjeriti i suvremene mrežne izvore koji bi se mogli izdvajati svojim pristupom i sadržajem.

Pregled povijesti hrvatske pravopisne bibliografije ne može se temeljiti isključivo na suvremenim kriterijima gledanja na pravopisno djelo. Ono što se nekoć smatralo pravopisom, danas se tako više ne bi zvalo (npr. Gaj 1830)¹⁴⁶, a ono što bi se danas nazivalo pravopisnim sažetkom, u prošlosti je bilo tiskano kao manji (npr. Mažuranić 1869) ili kao veći dodatak gramatikama (npr. Volarić 1854) kao normativni¹⁴⁷ priručnik za pisanje. Granična godina prema kojoj se pravopisna djela mogu razdvojiti u **prijesuvremene** i **suvremene** jest 1892. kada je naredbom br. 13.863 ustanovljen prvi službeni pravopis u hrvatskome školstvu. Ova je podjela ustanovljena iz razloga jer se smatra da se pravopisna djela nastala prije 1892. ne mogu promatrati na jednak način kao djela nastala nakon administrativnoga uređenja hrvatskoga pravopisanja. Djela prije 1892. bila su „pionirska“, imala su normativni potencijal te su s razlogom popisana u pravopisnoj bibliografiji.

Budući da su se pravila pisanja navodila u raznim djelima i da se pojam pravopisa mijenjao kroz povijest, uvela se podjela na **pravopisna djela u užemu** i na **pravopisna djela u širemu smislu** (za pravopisna djela u širemu smislu Čužić (2012: 92) rabi izraz *pravopisi u 'sjeni'*). Pravopisna djela u užemu smislu odnose se na suvremeno tumačenje pravopisnih priručnika za hrvatski jezik kao **cjelovitih** djela s **uključenom normativnom sastavnicom, izvornim doprinosom** na razini **pravopisnoga sadržaja** (a ne samo metodologije) te s **primarnom pravopisnom funkcijom** (a ne nekom drugom, primjerice jezičnosavjetničkom, stilskom, vježbeničkom ili inom). Pravopisna djela u užemu smislu grafički se ističu uokvirenim odlomcima.

Treći kriterij podjele pravopisnih djela jest prema grafiji na **grafijski prijestandardna** i **grafijski standardna** pravopisna djela. Uočava se grafijski pravopisni kontinuitet od 1892. do danas koji je narušen samo jedanput, i to Tutavčevim *Hrvatskim pravopisom* iz 1971.

Osim u suvremenim pravopisnim priručnicima, odnosno u pravopisnim djelima u užemu smislu, pravila za pisanje na hrvatskome jeziku nalaze se i u:

1. pravopisnim priručnicima za čija su rješenja autori u predgovorima jasno istaknuli da su utemeljena na postojećim pravopisnim djelima te da pristupaju drugom

---

¹⁴⁶ Gajevo je djelo slovopisno, a ne pravopisno.

¹⁴⁷ Samardžija u pogovoru pretiska Brozova pravopisa (2014: 150-151) napominje naredbu br. 4108 Visoke dvorske kancelarije iz 1862.: „Pravopisa imadu se i učenici i učitelji u svim školskim poslovima držati onoga kojim su tiskane školske knjige.“

metodologijom opisa i/ili drugoj ciljanoj publici, npr. Grečl (1987.)¹⁴⁸, Protuđer (2010.)¹⁴⁹

2. udžbenicima, vježbenicama i zadaćnicama hrvatskoga jezika za osnovnu ili srednju školu koji obuhvaćaju pravopisno gradivo, npr. Peruško (1957.), Bikić (1997.), Čubrić i Barbaroša-Šikić (2012.), Kovač i Jukić (2013.)
3. udžbenicima hrvatskoga jezika za učenje hrvatskoga jezika za strance, pisani na hrvatskome ili inome jeziku, npr. Udier i Gulešić Machata (2014.)
4. starim gramatikama, npr. Tadijanović (1761.), (1766.), Relković (1767.), Lanosović (1778.), Kristijanović (1837.)¹⁵⁰, Volarić (1854.)¹⁵¹, Babukić (1854.), Veber Tkalčević (1859.)¹⁵², Mažuranić (1861.), (1869.)¹⁵³ itd.
5. slovopisnim priručnicima, npr. Džamanjić (1639.), Gaj (1830.)
6. pravopisnim rječnicima, npr. Tkalec (1886.), Gavazzi (1906.), Esih (1940.)
7. starim rječnicima, npr. Mikalja (1649.)
8. jezičnim savjetnicima, npr. Frol (1940.), Matković (2005), Jezični savjetnik Coca-Cole HBC Hrvatska (2012.)
9. općim jezičnim priručnicima, npr. Bičanić i dr. (2013.), Frančić-Petrović (2013.)
10. strukovnim priručnicima za pisanje, npr. Mimica-Vunić (1973.)

---

¹⁴⁸ Nađena su samo četiri izdanja Grečlovih djela – prvo iz 1987., sedmo i osmo iz 1990. te djelo iz 1991. istoga naziva i s drugim izdavačem, ali bez podatka o izdanju. Katalozi Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Knjižnice Filozofskoga fakulteta u Zagrebu te Knjižnice Grada Zagreba ne sadrže bibliografski podatak od drugoga do šestoga izdanja.

U predgovoru prvoga izdanja Grečl (1987: 5) na dva mjesta jasno ističe da je načinjen prema Anić-Silić (1986.), a napominje i da su „konceptija i neke formulacije“ preuzete iz osmoga školskoga izdanja Pravopisa hrvatskosrpskoga jezika iz 1970. Predgovor osmoga izdanja (1990: 5) navodi da se „konceptijski (...) ovo izdanje ne mijenja, jedino je usklađeno s **Hrvatskim pravopisom** S. Babića, B. Finke i M. Moguš (Zagreb, 1971).“ [istaknuo D. G.]

Izdanje iz 1991. nema predgovora pa ni podatka o usklađenosti, ali je uspoređivanjem dvaju izdanja jasno da je riječ o istome djelu kao i ono iz 1990.

¹⁴⁹ Ilija Protuđer autor je brojnih jezičnoškolskih pravopisnih priručnika, svi u autorovu vlastitu izdanju, a ovdje se navodi samo dio: *Slovnica, pravopis, rječnik: za drugi, treći i četvrti razred osnovne škole*, Split: Naklada Protuđer 2006.; *Hrvatski pravopis – rječnik: podsjetnik pravopisnoga rječnika*, Split: Naklada Protuđer 2006.; *Hrvatski pravopis za OŠ i SS; pravopisni rječnik*, Split: Naklada Protuđer ¹2006 ²2009. *Pravopis, pravogovor, rječnik hrvatskoga književnog jezika; priručnik za učenike osnovne i srednje škole; hrvatski pravopis – pravopisne pravila, pravogovor hrvatskoga književnog jezika, hrvatski pravopis – pravopisni rječnik*, Split: Naklada Protuđer, 2010. *Pravilno pišem hrvatski : hrvatski pravopis : pravopisna pravila*. Split: Naklada Protuđer 2006.

Autor napominje (2010: 7) da njegova pravila „najprije slijede pravopisna pravila *Hrvatskoga pravopisa* Babić, Finka, Moguš koji je bio u službenoj uporabi od 1994. do 2005., a onda su usklađena prema *Hrvatskome školskome pravopisu* Babića, Ham, Moguš iz 2005. i 2008. koji je MZPŠ preporučilo u osnovnim i srednjim školama. Također se slijede stajališta Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika“.

¹⁵⁰ Na stranicama 229. – 240. (pretisak iz 2012.) nalazi se četvrto poglavlje koje je posvećeno pravopisu.

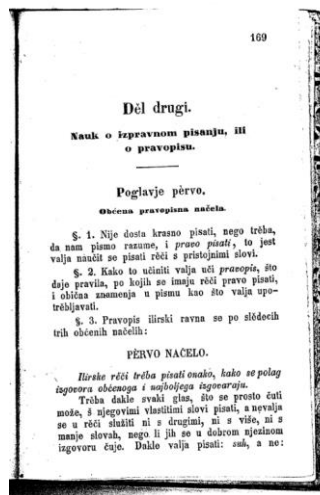
¹⁵¹ Na stranicama 169. – 185. nalazi se „děl drugi“ koji je posvećen pravopisu.

¹⁵² Na stranicama 165. – 177. (pretisak iz 2005.) nalazi se sedmo poglavlje „O pisanju“.

¹⁵³ Na stranicama 26. – 32. nalazi se poglavlje koje je posvećeno pravopisu.

11. repetitorijima, mementima ili podsjetnicima, npr. Soljačić (1938.), Protuđer (2006a), Puljiz (2009.)
12. jezičnim početnicama, slikovnicama ili ilustriranim djelima s pravopisnim temama, npr. Tadijanović (1761.), Bikić (1995.)
13. drugim djelima, npr. tiskani prilog programske aplikacije pravopisnoga provjernika Batnožić-Ranilović-Silić (1996.), poster, plakati, interaktivni CD-ROM-ovi, mrežne stranice o hrvatskome pravopisu (Pravopis hrvatskoga jezika na hrvatskoj Wikipediji¹⁵⁴ ili na stranici <http://hrvatskijezik.eu>).

Više podataka o starim hrvatskim pravopisnim priručnicima vidi u Ptičar (1990. i 1994.) i Tafra (2012).¹⁵⁵

Slika 62. Pravopisni dio u Volarićevoj Ilirskoj slovnici iz 1854.

U suvremeno vrijeme pojavila su se manja i veća djela koja su objavljivala pravopisna pravila za opću ili školsku uporabu, npr. Lončarić-Bičanić (2000.), Bičanić i dr. (2013.), Jezični priručnik Coca-Cole (2012.), Frančić-Petrović (2013.). Ta djela nemaju preskriptivnu ulogu nego suvremenu pravopisnu deskripciju općega ili posebnoga jezika. Svoju publiku ponajprije traže drukčijom metodologijom predstavljanja pravopisnoga znanja, a neka od njih idu i korak dalje (Bičanić i dr. 2013. i Frančić-Petrović 2013.). Tako, primjerice, iako naslov djela upućuje da je riječ tek o pregledu pravopisa hrvatskoga jezika, Bičanić na 181 stranici iznosi cjeloviti

¹⁵⁴ https://hr.wikipedia.org/wiki/Pravopis_hrvatskoga_jezika

¹⁵⁵ Tafra na stranici 383 navodi: „Pravopisnih pravila ima i u gramatikama, u jednim kao izdvojeni dio ili samo ono što je gramatički relevantno, kao što su rečenični znakovi, a u drugim kao dio gramatike. Babukić u Ilirskoj slovnici u zaglavku izlaže pravopisne odredbe samo kao dodatak gramatici, a ne kao dio gramatičkoga opisa, kako su to dotad imali hrvatski gramatičari, npr. Tadijanović i Reljković, ali i Mažuranić, koji u svojim Temeljima ilirskoga i latinskoga jezika smatra pravočitanje i pravopis dijelovima gramatike. Pravopisnih poglavlja nalazi se u Parčića, ali samo izlaganje o „etimološkom“ i „eufonijskom“ načelu. Zanimljivo je da Fran Volarić cijelu svoju slovnici (Ilirska slovnica, 1854) dijeli na dva dijela, na „nauk o izpravnom govoru ilirskog jezika“ i na „nauk o izpravnom pisanju, ili o pravopisu“. Veber u slovnici ima poglavlje „o razgodcih (interpunkcijah)“ u rečenici, a u skladnji i pravila o pisanju tuđih vlastitih imena i njihovu sklanjanju, što nema veze sa sintaksom.“

tekst pravopisnih pravila i 214 stranica pravopisnoga rječnika. Potrebno je detaljnije istražiti u kojoj su mjeri ona razlikovna u odnosu na aktualne pravopisne priručnike, ali ih se na temelju osnovnoga uvida zasad svrstava u pravopisna djela u širemu smislu i kao knjige s izvornim pravopisnim doprinosom na razini sadržaja. Da bi se smatrale pravopisnim djelima u užemu smislu, potrebno je zadovoljiti, osim kriterija cjelovitosti i izvornoga doprinosa, i ciljanu normativnu ulogu.

Za razliku od Grečla i Protuđera koji ističu da ne odstupaju od pravopisnih rješenja kakvi su u pravopisnim knjigama na koje se odnose, priređivačica Ljiljana Jojić (2004: 5) u predgovoru napominje da se držala „načela sažeto formuliranih u predgovoru i u uvodu *Pravopisa hrvatskoga jezika* Vladimira Anića i Josipa Silića“. Ovakva formulacija omogućila je ipak autorici da stvori metodološki i sadržajno drukčije djelo od Anić-Silićeva pravopisa, a što se potvrđuje u nastavku teksta na istoj stranici i iz kojega se razloga ovo djelo svrstava u autorske pravopisne knjige:

„U duhu tih načela naš je *Priručnik* zabilježio i neka otvorena pitanja našeg pravopisanja navodeći različitost rješenja koja su u upotrebi. Korisniku je prepušteno da odabere rješenje, a priređivači *Priručnika* drže da će daljnji razvoj hrvatske jezične i pravopisne kulture u životnoj praksi postepeno i na tim mjestima formulirati prevladavajuće norme. Rješenja koja zastupa Vladimir Anić korisnik će naći u samome *Rječniku*.“

Uočava se da je Jojić (2003) dotisnut triput, i to u godinama 2004., 2006. i 2009. Dotisnuta se izdanja ne vode brojčano, a svi imaju isti bibliografski podatak iz NSK s godinom 2003. kao i isti ISBN. Predgovor u Jojić (2004: 5) navodi da je *Pravopisni priručnik : dodatak Enciklopedijskome rječniku hrvatskoga jezika* zapravo drugo izdanje *Pravopisnoga priručnika : dodatak Velikom rječniku hrvatskoga jezika*. U ovom bibliometrijskom pristupu ne radi se razlika između nenumeriranoga, dotisnutoga izdanja i numeriranoga, neizmijenjenoga izdanja pa se tri dotiska smatraju kao tri izdanja.

Iako su autori Marković-Ajanović-Diklić svoj *Pravopisni priručnik srpskohrvatskog-hrvatskosrpskog jezika* pisali vjerujući da se obraćaju i govornicima hrvatskoga jezika (osobito u Bosni i Hercegovini), jezično gledano, taj se pravopis ne može tipološki svrstati među hrvatske pravopisne knjige. Kriteriju čitateljstva kojem se autor obraća nadređen je kriterij jezičnoga medija, a koji jasno upućuje da ono nije pisano za prosječnoga govornika hrvatskoga jezika u razdoblju od 1972. do 1991. kada je izlazilo njegovih 18 izdanja. Isti je status djela *Pravopisni priručnik bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika sa osnovama gramatike* autora

Hajdarević-Kršo (2013) ili *Pravopisna pravila ijekavskih glasovnih oblika* Jovana Vukovića iz 1949. i 1955.

Pregled pravopisne bibliografije, dakle, čine sljedeće kategorije pravopisnih knjiga:

- pravopisna djela u užemu smislu
- sva prijesuvremena djela koja popisuju pravopisna pravila
- suvremene pravopisne knjige s izvornim doprinosom na razini pravopisnoga sadržaja
- pravopisni rječnici

Nova izdanja, dotisci i pretisci uvrštavali su se u popis jer su i oni određeni pokazatelji interesa hrvatske struke i javnosti za pravopisnom tematikom, te su se računali u pravopisnoj bibliometriji i periodizaciji. Iako nije bibliografski standard, godine izdanja u popisima namjerno su istaknute.

S druge strane, u pregled pravopisne bibliografije za hrvatski jezik nisu se uključivale kategorije knjiga koje su na popisu na početku ovoga poglavlja označene rednim brojevima 1, 2, 3, 8, 10, 11, 12 i 13., a ovdje se nalazi njihov popis. Zbog velikoga broja djela u kategoriji 2, 3, 12 i 13, djela nisu sustavno popisana, nego su navedena samo najvažnija (Peruško 1957, Bikić 1997, Batnožić-Ranilović-Silić 1996.).

1. Marko Soljačić, *Repetitorij hrvatskosrpske gramatike i pravopisa*. Zagreb: Nakladna knjižara „Orbis“, **1938**.
2. Ivo Frol, *Kako ćeš pravilno pisati? Osnovne gramatičke i pravopisne upute*. Zagreb: Hrvatska naklada, **1940**.
3. Tone Peruško, *Pravopisni priručnik za riječi s glasovima č, ć, dž, đ, ije, je*, Zagreb: Školska knjiga, **1957**.
4. Ivo Mimica & Marko Vunić. *Priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika za stenografe, daktilografe i ostale birotehničare*, Hrvatsko stenografsko društvo, Zagreb ⁴**1973**.¹⁵⁶
5. Domagoj Grečl, *Osnove pravilnoga pisanja*. Zagreb: NIGRO Zadružna štampa, OOUR Izdavačka djelatnost, ¹**1987**. *Osnove pravilnoga pisanja u hrvatskome jeziku*. Zagreb: IGRO August Šenoa ⁷**1990**, ⁸**1990**. *Osnove pravilnoga pisanja u hrvatskome jeziku*. Zagreb – Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, **1991**.

---

¹⁵⁶ Prvi strukovni (funkcionalni) pravopis hrvatskoga jezika. Tiskano na pisaćemu stroju. NSK nema podataka o prvim trima izdanjima.

6. Slaven Batnožić, Branko Ranilović i Josip Silić, *Hrvatski računalni pravopis* (uz računalni program *spelling-checker*), Zagreb: Matica hrvatska – SYS, **1996**.
7. Vladimir Ante Bikić, *Pravopisni priručnik hrvatskoga jezika : za osnovnu školu*, Zagreb: Didakta, **1997**.
8. Mijo Lončarić, Ante Bičanić, *Priručnik za pravilno pisanje*, Zagreb: Profil ¹**1998**, ²**2000**
9. Marina Čubrić, Mirela Barbaroša-Šikić, *Praktični školski pravopis: s vježbama i zadacima*, Zagreb: Školska knjiga, ¹**2001**, ²**2002**, ³**2003**, ⁴**2004**, ⁵**2008**, ⁶**2012**.
10. Maja Matković, *Ah, taj hrvatski! Jezični savjetnik za svakoga*, Zagreb: Večernji list, **2005**.
11. Ilija Protuđer, *Slovnica, pravopis, rječnik: za drugi, treći i četvrti razred osnovne škole*, Split **2006**. *Hrvatski pravopis – rječnik: podsjetnik pravopisnoga rječnika*, Split **2006**. *Hrvatski pravopis za OŠ i SS; pravopisni rječnik*, Split ¹**2006** ²**2009**. *Pravopis, pravogovor, rječnik hrvatskoga književnog jezika; priručnik za učenike osnovne i srednje škole; hrvatski pravopis – pravopisne pravila, pravogovor hrvatskoga književnog jezika, hrvatski pravopis – pravopisni rječnik*, Split, **2010**.
12. Stjepan Puljiz (priređivač), *Memento hrvatskoga jezika – bit hrvatskoga pravopisa*. Zagreb: Mentor, **2009**.
13. *Jezični savjetnik Coca-Cole HBC Hrvatska – Hrvatski jezik u poslovnoj komunikaciji*, Igor Čutuk (urednik), Zagreb: Coca-Cola HBC Hrvatska d.o.o., ¹**2011**, ²**2012**

3.4.1. Grafijski prijestandardni

1. F. Raymund Giamagnik (Rajmund Džamanjić), *Nauk ja piisati dobro latinskiema slovima rieci yefika slovinskoga koyiemse Dvbrovcani, i sva Dalmatia kakko vlasctitiem svojiem yefikom flufcij*, Venecija **1639**. Pretisak: Bamberg. Fach Slavische Philologie der Universität **1991**.
2. Blaž Tadijanović, *Svaschta po mallo illiti kratko sloxenye immenah, i ricsih u illyrski, i nyemacski jezik*. Magdeburg, **1761**, Tropava, **1766**. Pretisak 1: Slavonski Brod **2005**. Pretisak 2: *Svašta po malo iliti kratko složenje imena i riči u ilirski i njemački jezik (1761)*. Pretisak: Zagreb. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje **2013**.
3. Matija Antun Relković, *Nova slavonska, i nimacska grammatika. Neue Slavonische und Deutsche Grammatik*. Zagreb, **1767**, Beč **1774**, **1789**.

4. *Kratki navuk za pravopiszanye horvatzsko za pòtrebnozt nàrodnih skol (Einleitung zur croatischen Rechtschreibung zum Gebrauche der Nationalschulen im Königreiche Kroatien)*, Budim **1779**. Pretisak: Zagreb. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje **2003**.
5. *Uputjenje k'slavonskomu pravopisanju za potrebu narodnieh ucsionica u Kraljestvu Slavonie (Anleitung zur slawonischen Rechtschreibung zum Gebrauche der Nationalschulen in dem Königreiche Slawonien)*, Budim (Ofen) **1779**. Pripisan Antunu Mandiću. Pretisak: Osijek **1998**.
6. *Naputchenye vu horvatzko pravopiszanye. Z-pravochtenyem y glaszomerenyem, za potrebnozt narodnih skol Vugerzkoga y Horvatzkoga Orszaga*, Budim **1780**.
7. *Naputchenye za horvatzki prav chteti y piszati*, Budim ¹**1808**, ²**1830**, ³**1832**. Pretisak: Zabok – Donja Stubica **2004**.
8. Ljudevit Gaj, *Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisaña, poleg mudroľubneh narodneh i prigospodarneh temeľov i zrokov*, Budim, **1830**. Pretisak: Zagreb. Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske, Sveučilišna naklada Liber, Nacionalna i sveučilišna biblioteka **1983**.
9. Ljudevit Gaj, *Pravopisz*, Danica, Zagreb **1835**.
10. Ignac Kristijanović, *Grammatika horvatskoga narječja*, Zagreb **1837**. Pretisak: Zagreb **2012**.
11. Antun Mažuranić, *Temelji ilirskoga i latinskoga jezika za početnike*. Zagreb **1839**, **1842**.
12. Josip Partaš, *Pravopis jezika ilirskoga*, Zagreb **1850**. Pretisak: Zagreb. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje **2002**.
13. Fran Volarić, *Ilirska slovnica za početne učionice*, Trst **1854**.
14. Vjekoslav Babukić, *Ilirska slovnica*, Zagreb **1854**. Pretisak: Zagreb. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje **2014**.
15. Antun Mažuranić, *Slovnica Hervatska. Za gimnazije i realne škole. Dio I. Rěčoslovje*. Zagreb ¹**1859**, ²**1861**, ³**1866**, ⁴**1869**.
16. Adolfo Veber Tkalčević, *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije*, Beč ¹**1859**. ²**1862**. Pretisak prvoga izdanja: Zagreb. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje **2005**.
17. Josip Tkalec, *Hrvatski pravopisni rječnik*, Zagreb **1886**.
18. Marcel Kušar, *Nauka o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga (fonetičkom i etimologijskom)*, naklada piščeva. Dubrovnik **1889**. Pretisak: Zagreb. Pergamena **2009**.

19. Petar Tutavac. *Pravopis hrvatskoga jezika*. Buenos Aires **1971**. Pretisak: Zagreb **2014**.¹⁵⁷

3.4.2. Grafijski standardni

20. Ivan Broz, *Hrvatski pravopis*, Zagreb ¹**1892**, ²**1893**. Pretisak prvoga izdanja: Zagreb. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje **2014**, Dragutin Boranić (priredio) *Dra Ivana Broza Hrvatski pravopis*, Zagreb ³**1904**, ⁴**1906**, ⁵**1911**, ⁶**1915**.

21. Artur Gavazzi, *Pravopisni rječnik : s pravilima za hrvatski jezik*, Zagreb ¹**1906** (anonimno), ²**1921** (priredio Milovan Gavazzi)

22. Dragutin Boranić, *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb ¹**1921**, ²**1923**, ³**1926**, ⁴**1928**, ⁵**1930**, *Pravopis hrvatskosrpskoga jezika*, Zagreb ⁶**1934**, ⁷**1937**, *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, ^x**1940**¹⁵⁸, ⁸**1941**, ⁹**1947**, ¹⁰**1951**

23. *Pravopisno uputstvo za sve osnovne, srednje i stručne škole Kraljevine S. H. S s kratkim tumačenjem i objašnjenjem*, Zagreb **1929**.

24. Ivan Esih, *Hrvatski pravopisni rječnik*, Zagreb **1940**.

25. Franjo Cipra, Petar Guberina i Kruno Krstić, *Hrvatski pravopis*, Zagreb **1941** (zabranjen). Pretisak: ArTresor, Zagreb **1998**.

26. Adolf Bratoljub Klaić (uz suradnju članova Hrvatskoga državnog ureda za jezik), *Koriensko pisanje*, Zagreb ¹**1942**, ²**1942**.

27. Franjo Cipra i Adolf Bratoljub Klaić (uz suradnju članova Ureda za hrvatski jezik), *Hrvatski pravopis*, Zagreb **1944**. Pretisak: *Hrvatski korijenski pravopis*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb **1992**.

28. Pravopisna komisija (stilizacija teksta: Ljudevit Jonke – Mihailo Stevanović): *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom*, Zagreb – Novi Sad **1960**.

29. Pravopisna komisija (prir. Ljudevit Jonke – Mihailo Stevanović), *Pravopis hrvatskosrpskoga jezika. Školsko izdanje*, Zagreb – Novi Sad ¹**1960**, ²**1962**, ³**1964**, ⁴**1966**, ⁵**1967**, ⁶**1968**, ⁷**1969**, ⁸**1970**.

30. Stjepan Babić, Božidar Finka i Milan Moguš, *Hrvatski pravopis*, Zagreb ¹**1971**. (zabranjen). Pretisci: London **1972** i **1984**, Zagreb **1990**. Zagreb ²**1994**, ³**1995**, ⁴**1996**, ⁵**2000**, ⁶**2002**, ⁷**2003**, ⁸**2004**, ⁹**2006**.

¹⁵⁷ Za ovo djelo bitno je da normira ikavski odraz jata, morfonološki pravopis i akademijina grafijska rješenja

¹⁵⁸ Ovo izdanje iz 1940. je tzv. banovinsko i predstavlja ponovno izdano četvrto izdanje iz 1928. Dakle, ono nije numerirano kako bi se to očekivalo ali se ovdje navodi kao zasebna naklada.

31. Vladimir Anić i Josip Silić, *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Sveučilišna naklada Liber – Školska knjiga, Zagreb ¹1986, ²1987, ³1990 (1994. povučen iz distribucije), *Pravopis hrvatskoga jezika*, Novi Liber – Školska knjiga, Zagreb 2001.

32. *Pravopisni priručnik : dodatak Velikom rječniku hrvatskoga jezika* (prir. Ljiljana Jojić), Zagreb ¹2003, ^x2004, ^x2006, ^x2009. *Pravopisni priručnik : dodatak Enciklopedijskome rječniku hrvatskoga jezika*, Zagreb ²2004.

33. Stjepan Babić, Sanda Ham i Milan Moguš, *Hrvatski školski pravopis*, Zagreb ¹2005, ²2008, ³2009, ⁴2012.

34. Lada Badurina, Ivan Marković i Krešimir Mićanović, *Hrvatski pravopis*, Zagreb ¹2007, ²2008.

35. Stjepan Babić i Milan Moguš, *Hrvatski pravopis*, Školska knjiga, Zagreb ¹2010, ²2011.

36. Ante Bičanić i dr. *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*, Croatica, Zagreb 2013.

37. Anđela Frančić i Bernardina Petrović, *Hrvatski jezik i jezična kultura*, Intergrafika-TTŽ, Zagreb 2013.

38. *Hrvatski pravopis*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2013.

3.4.3. Bibliometrijski zaključak o hrvatskim pravopisima

Prvo pravopisno djelo datira u 1639., a prvo pravopisno djelo u užemu smislu u 1850. (Partaš).

Prva institucionalna pravopisna standardizacija započinje tzv. Naredbom 6120 iz 1851.¹⁵⁹, a Broz 1892. smatra se prvim grafijski standardnim hrvatskim pravopisom i prvim službenim pravopisom.¹⁶⁰

¹⁵⁹ <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=2153&naslov=hrvatska-pravopisna-kolebanja-i-jezicna-politika-u-drugoj-polovici-19-stoljeca>

¹⁶⁰ Nisu svi stručnjaci suglasni o širini pojma Brozova prvenstva u pravopisnoj historiografiji. Badurina (1996: 12) Broza smatra „prvim hrvatskim pravopisom“, a Čužić (2012: 84) onim s kojim „počinje povijest suvremene kodificirane (pravopisne) norme ili preciznije povijest novostandardne norme“.

Kao što je već napomenuto, hrvatska fonološka pravopisna kodifikacija datira puno prije Broza (uz napomenu da se pojam kodifikacije mijenjao kroz povijest i da se pisanost Zagrebačke filološke škole ne može nazvati „nekodificiranim“), a treba biti i vrlo oprezan u tumačenju da je vukovska pravopisna tradicija početak hrvatskoga pravopisanja. Uostalom, pravopisna pravila pretpostavljaju cijeli niz kodifikacija od kojih su pravila jednačenja po mjestu tvorbe i zvučnosti tek njezin mali dio.

Umjesto podjele pravopisnih djela na „predvukovske“ i „vukovske“ koju smatramo zastarjelom i netočnom, ovaj bibliografski pregled uvodi druge kriterije kao što su grafijska standardnost, suvremenost, pravopisna cjelovitost s izvornim pravopisnim doprinosom te normativna ciljanost.

Kodifikacija hrvatskoga kajkavskoga jezika dogodila se 1779, a iste je godine kodificiran i „slavonski“ (tj. štokavski) koji je autorski pripisan Antunu Mandiću i čije se djelo može pronaći dostupno na mrežnim stranicama¹⁶¹.

Marković navodi sljedeće zanimljive relevantne bibliografske podatke vezano za izdanja: *Naputchenye vu horvatzko pravopiszanye* iz 1780. prošireno je izdanje *Kratkoga navuka za pravopiszanye horvatzsko za pòtrebnozt nàrodnih skol* iz 1779. Djelo *Naputchenye za horvatzki prav chteti y piszati* iz 1808. prerađeno je izdanje *Kratkoga navuka za pravopiszanye horvatzsko za pòtrebnozt nàrodnih skol* iz 1779. na način da je izbačen dio na njemačkome dijelu te se može smatrati prvim jednojezičnim hrvatskim pravopisom. Partašev *Pravopis jezika ilirskoga* predstavlja kodifikaciju zagrebačkoga (ilirskoga) pravopisa.

Priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika za stenografe, daktilografe i ostale birotehničare iz 1973. prvi je strukovni pravopis hrvatskoga jezika te je namijenjen za brzopis. Tiskano je na pisaćemu stroju, a Nacionalna i sveučilišna knjižnica nema podataka o prvim trima izdanjima.

U razdoblju od 376 godina, od 1639. do 2015., hrvatsko (pravo)pisanje opisano je u **38** djela, među kojima je **19** grafijski prijestandardnih i **19** standardnih.

Računaju li se nova izdanja, pretisci i dotisci, ukupan broj pravopisnih djela iznosi **110** od kojih je **41** prijestandardnih i **69** standardnih.

Što se tiče pravopisa u užemu smislu, govori se o **16** hrvatskih pravopisnih priručnika od kojih su **3** prijestandardna i **13** standardnih. Oni su izdani u **64** izdanja od kojih je **6** pisano prijestandardnom, a **58** standardnom grafijom.¹⁶²

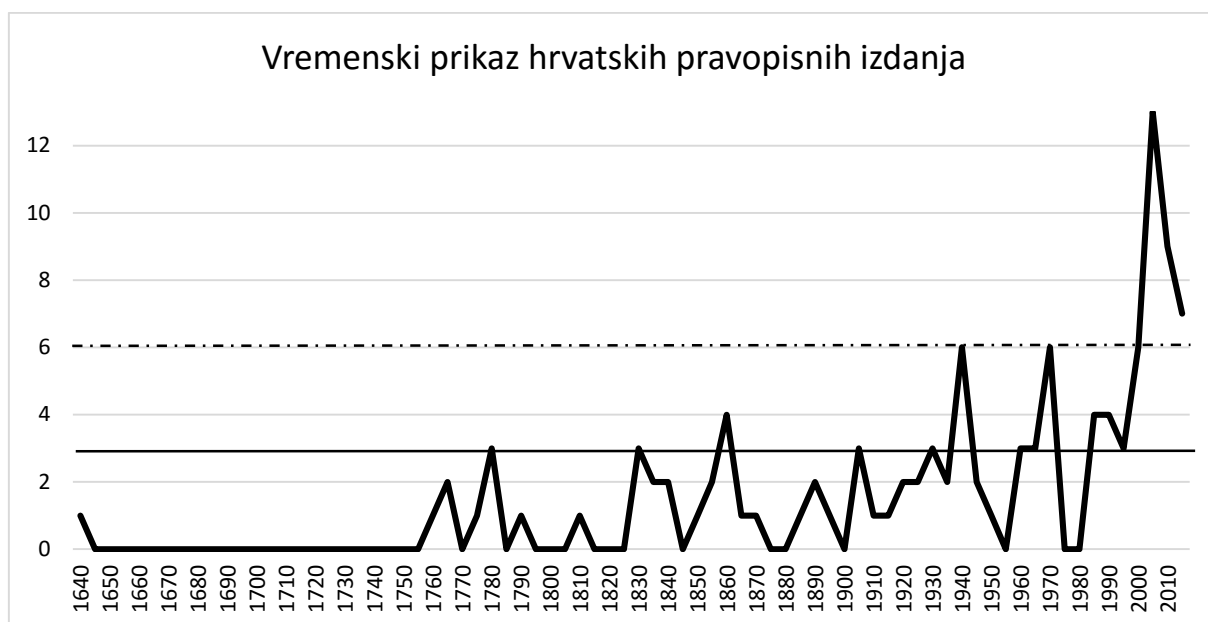
Na sljedećemu dijagramu predočila su se sva pravopisna izdanja u vremensku prikazu po petogodišnjim odsječcima u kojima su se djela izdana 1998., 1999., 2000., 2001. i 2002. svrstavala u jednu grupu pod nazivom „2000“, izdanja iz 2003., 2004., 2005., 2006. i 2007. u grupu pod nazivom „2005“ itd., počevši od 1640. pa sve do tekuće 2015.¹⁶³

---

¹⁶¹ <http://hazu.arhivpro.hr>

¹⁶² Zanimljiv je podatak da je od 2000. do 2013. svake godine izlazilo (barem) po jedno izdanje pravopisa (u užemu smislu).

¹⁶³ Na vodoravnoj su osi označena desetljeća, ali su podatci petogodišnji.

Slika 63. Vremenski prikaz hrvatskih pravopisa izdanja

Određivanjem donje granice broja pravopisnih izdanja u vrijednosti 3 tragalo se za dijagramskim vrhuncima, odnosno žarištima pravopisnih zbivanja (označeno punom crvenom vodoravnom crtom) te se dobilo vrhunce oko godina 1780., 1830., 1860., 1905., 1930., 1940., 1960-1970. i 1985-2010.

Navedene godine obilježilo bi sljedećih osam pravopisnih razvojnih faza:

- 1780. – razdoblje prve kodifikacije hrvatskih dijalektnih grafijski prijestandardnih pravopisa
- 1830. – razdoblje slovopisnoga uređenja
- 1860. – razdoblje kodifikacije morfonološkoga pravopisa Zagrebačke filološke škole
- 1905. – razdoblje kodifikacije fonološkoga pravopisa Vukovske filološke škole
- 1930. – razdoblje Boranićevih pravopisa
- 1940. – razdoblje povratka na morfonološki pravopis
- 1960-1970. – razdoblje pravopisne unitarizacije i novovjeke standardizacije hrvatskoga pravopisa
- 1985-2010. – razdoblje višeprovopisja i pravopisnih sukoba

Progresija pojavljivanja pravopisnih izdanja kontinuirana je od 1995., kulminirala je oko 2005., a nastavlja se do zadnjega petoljetnog razdoblja, 2015. U razdoblju višeprovopisja i pravopisnih sukoba pojavilo se čak 46 pravopisnih djela, od čega samo 13 u vršnim godinama oko 2005. Ne može se procijeniti hoće li i tekuće petogodišnje razdoblje biti jednako burno jer je dijagramski omeđeno s 2017., dvije i pol godine u budućnosti od nastanka ovoga istraživanja.

Razdoblje koje se vodi pod godinu 2015. za sada broji 7 pravopisnih izdanja, nastavlja bogatu aktivnost izdavanja pravopisnih knjiga i donosi pad u vrijednosti od dva izdanja u odnosu na razdoblje oko godine 2010.

Kada bi se, pak, u želji za manjom granulacijom podignula razina potrebnih tiskanih izdanja s tri na šest s namjerom da se još jasnije uspostavi pravopisno-bibliometrijska periodizacija (isprekidana crta), pojavila bi se tri razdoblja oko godina 1940., 1970. i 2000-2015.

Prema ovom bibliometrijskom istraživanju hrvatskih pravopisnih djela i izdanja može se zaključiti da je Hrvatima briga za vlastitim jezikom i načinom kako pišu vrlo postojana i kontinuirana te da je izraženija u prijelomnim godinama za hrvatsko društvo. Od prvoga razdoblja kodifikacije dijalektnih pravopisnih djela oko 1780., pa sve do razdoblja višepravopisja i pravopisnih ratova s kulminacijom u 2005., dijagramska krivulja pokazuje linearni rast broja pravopisnih izdanja i djela s izrazito velikim skokom u zadnjem, osmom razdoblju.

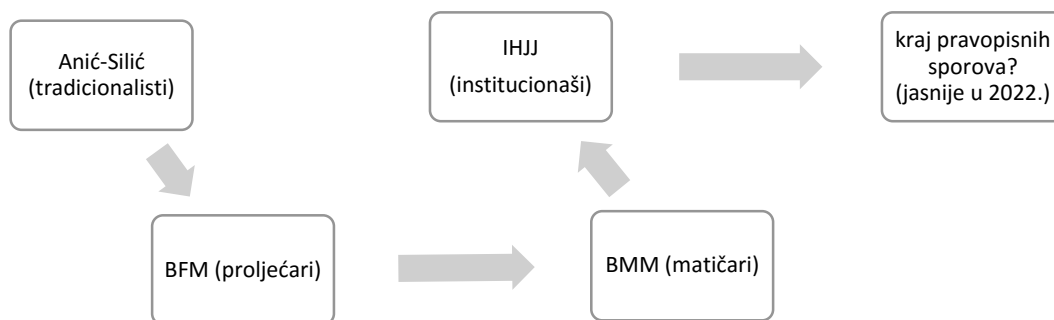
Iako se bibliometrijsko istraživanje treba nadopuniti ponajprije izvorima iz starijega hrvatskog pravopisnog razdoblja, promatranje dosad obrađene građe poklapa se s očekivanjima i podudara s tradicionalnom podjelom pravopisnih razdoblja.

Pravopisne se razvojne faze mogu povezati i sa žarišnim točkama odnosa jezika i identiteta: razdoblje vukovske pravopisne škole i jugoslavenske ideje, Šestosiječanjske diktature, drugoga svjetskog rata, Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga jezika, te zadnje razdoblje samostalne Hrvatske i pravopisnih ratova četiriju glavnih pravopisnih tabora: Anić-Silić („tradicionalisti“), BFM („proljećari“), BMM („matičari“) i IHJJ („institucionalisti“).

Njihov je razvojni put otprilike ovakav: proljećari su reakcija na tradicionaliste, matičari su reakcija na proljećare i regresija na tradicionaliste, institucionalisti su reakcija na matičare i predlagatelji kompromisnih rješenja.

Prava će se slika, dakako, moći dobiti tek vremenskim odmakom od jednoga desetljeća kada se budu mogla zbrojiti pravopisna djela oko godine 2020. koje će pokriti petoljetno razdoblje od 2018. do 2022. godine.

Slika 64. Prikaz linearnoga slijeda pravopisnih skupina

U odnosu na promatrane europske jezike hrvatski jezik ima brojne pravopisne priručnike i mnoga izdanja. Hrvatska su pravopisna djela, još od početaka u 1780-ih, služila za opismenjivanje pa su sadržavala objedinjene jezične informacije (upute za slovopis i pravopis, gramatička poglavlja). Takva su djela bila dostupnija i jeftinija od izdavanja rječnika (francuski leksikografski model pravopisne standardizacije). JAZU je osnovan u drugoj polovici 19. stoljeća s naglaskom na „filozofičko-juridičkom“, „matematičko-prirodoslovnom“ i „historičko-filološkom“ radu (to su nazivi prvih triju razreda). Povijesnojezična orijentacija Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti jasno se može prepoznati u izdavanju Rječnika JAZU (1880. – 1976.). JAZU nije imao misiju rada na kroatističkoj pravopisnoj standardizaciji pa nije, poput drugih usporedivih nacionalnih akademija, izdavala pravopisna djela. Prepuštanje pravopisnojezične standardizacije drugim entitetima bitno je utjecalo na daljnji jezični razvoj, a što je stotinu i pedeset godina nakon osnivanja JAZU kulminiralo izdavanjem brojnih pravopisnih izdanja, razdobljem višepravopisja i pravopisnomotiviranih društvenih sukoba.

3.5. Tematske jedinice hrvatskih pravopisa¹⁶⁴

U prošleme je poglavlju istaknuto da pregled historiografije pravopisnih priručnika prikazuje 15 pravopisnih djela u užemu smislu, čime je proširen obzor pravopisnih granica u odnosu na aktualno pravopisno historiografsko gledanje. Sljedeće zanimljivo pravopisnometodološko

¹⁶⁴ Ovo su istraživanje proveli T. Stojanov, K. Lewis i E. Ramadanović u lipnju 2012. za potrebe pravopisnoga tima Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje i rada na Hrvatskome pravopisu. Suautorima se zahvaljuje na dopuštenju da se rezultat toga rada objavi na ovome mjestu. U međuvremenu je u tablicu unesen Tutavac (1971).

pitanje jest o strukturi pravopisnih priručnika za hrvatski jezik. U ovome se dijelu raščlanjuju pravopisnotematske jedinice.

Za raščlambu tematskih jedinica potrebno je razlikovati različita izdanja istoga djela jer su neka bila u većoj ili manjoj mjeri dorađivana. Tako se posebno ističe Boranićev pravopis koji se izdavao od 1921. do 1951. i čijih 10 izdanja imaju uočljivih međusobnih razlika. Također, bit će zanimljivo usporediti prvo izdanje pravopisa Babić-Finka-Moguš iz 1971. (tzv. londonac) i četvrto izdanje iz 1996. koje je imalo službenu uporabu u školama.

Šesnaest suvremenih grafijskih pravopisa u užemu smislu imalo je 21 posebno odabrano referentno izdanje: Partaš (1850), Kušar (1889), Broz (1892), Broz-Boranić (1904), Boranić (1921), Boranić (1928), Boranić (1934.), Cipra-Guberina-Krstić (1941), Klaić (1942), Cipra-Klaić (1944), Boranić (1951), Matica hrvatska – Matica srpska (1960), Tutavac (1971), Babić-Finka-Moguš (1971), Anić-Silić (1987), Babić-Finka-Moguš (1996), Anić-Silić (2001), Babić-Ham-Moguš (2005), Badurina-Marković-Mićanović (2008), Babić-Moguš (2010), IHJJ (2013).

Pravopisi se međusobno metodološki razlikuju pa neki više ili manje sintetički obuhvaćaju više pravopisnih tema pod jednim poglavljem pa pravopise kadšto nije moguće posve jednoznačno usporediti. Ovim se pregledom oni kvalitativno ne uspoređuju (jer se, među ostalim, razlikuju i po vrsti) nego se utvrđuje zastupljenost hrvatskih pravopisnih tema i cjelina.

Tablica 50. Pregled pravopisnih cjelina u hrvatskim pravopisima

Teme ili poglavlja		Partaš 1850	Kušar 1889	Broz 1892	BB 1904	Bor. 1921	Bor. 1928	Bor. 1934	CGK 1941	Klaić 1942	CK 1944	Bor. 1951	MH/MS 1960	Tutavac 1971	BFM 1971	AS 1987	BFM 1996	AS 2001	BHM 2005	BMM 2008	BM 2010	IHJJ 2013		
		jezik; pismo; abeceda; slovopis								1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
i je/je/e/i; jekavski i ekavski izgovor	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	21
jednačenje i gubljenje glasova; kontakti i kombinacije fonema			1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	19
fonem č	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	20
fonem ć	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	20
fonem đ (dj)	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	20
fonem dž	1	1	1	1				1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	18
alternacija l/o	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1		1	1	1		1			17
suglasnik j			1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1		1	1	1		1	1		16
glas h		1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1		1		1		1			15
odnos grafema i fonema								1								1		1						3
pisanje suglasnika tj	1	1																						2

r		1				1															2	2	
pisanje suglasnika lj	1	1																				2	2
zamjenjivanje k, g, h sa c, z, s						1					1	1										3	3
suglasnik n						1																1	1
suglasnik t, d						1																1	1
suglasnik s, p						1																1	1
nepostojano a		1																				1	1
pisanje mukloga samoglasnika è		1																				1	1
infinitiv											1											1	1
točka			1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	18	18
točka sa zarezom			1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	18	18
upitnik			1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	18	18
uskličnik			1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	18	18
dvotočje			1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	18	18
zgrade			1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	18	18
navodnici			1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	18	18
zarez			1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	18	18
crtica		1	1	1			1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	17	17
naglasci, duljina i genitivni znak		1	1	1			1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	17	17
izostavnik			1	1			1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	16	16
pravopisni znakovi	1				1	1	1				1		1	1	1	1			1			11	11
trotočka (trotočje)							1		1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	12	12
crti			1	1	1	1					1	1	1	1	1			1				12	12
upitnik i uskličnik u kombinaciji							1							1	1	1	1			1	1	7	7
polunavodnici											1	1	1	1	1	1			1	1	1	8	8
zvjezdica			1							1		1	1			1			1	1	1	8	8
kosa crta										1		1		1	1	1			1	1	1	8	8
znak jednakosti											1	1	1			1			1	1	1	7	7
ostali pravopisni znakovi												1				1			1		1	4	4
paragraf										1						1				1	1	4	4
cрте														1		1			1			3	3
križić i kružić										1						1				1		3	3
slova kao interpunkcijski znakovi															1				1	1		3	3
brojke			1							1										1		3	3
znakovi za bilješke										1				1		1						3	3
višetochje															1					1		2	2
navodnici uz druge znakove															1					1		2	2
dvostruka crtica														1		1						2	2
nadrečenični znakovi															1					1		2	2
pisanje bez razgodaka															1					1		2	2
napomene o načinu pisanja i međusobnu kombiniranju interpunkcijskih znakova										1								1				2	2
znakovi podrijetla												1	1	1								3	3
znakovi < i >															1			1				2	2
znak ponavljanja										1										1		2	2
znak upućivanja																				1	1	2	2

2. fonologija
3. pravopisni i rečenični znakovi
4. veliko i malo slovo
5. sastavljeno i nesastavljeno pisanje
6. rastavljanje riječi
7. kraćenje riječi
8. pisanje stranih riječi
9. dodatci (rječnici, prilozi, savjeti itd.)

Na desnoj rubnici tablice brojevi predstavljaju zbrojeve određene teme kroz 21 pravopis pa je sortirana njihova čestotnost. Na dnu su tablice zbrojevi tema u određenome pravopisu.

Sadržajno najmanji pravopis jest Klaić (1942.) koji i nije klasični pravopisni priručnik nego zbog ratnih događanja brzo sastavljena reformatska objava o ponovnome povratku morfonološkome pravopisnom rješenju. Osim pravopisnoga rječnika, sadržava samo 4 teme: alternacija ije/je/e/i, jednačenje i gubljenje glasova, rastavljanje riječi te pisanje tuđica.

Visoku zastupljenost tema imaju, očekivano, recentni pravopisi (svi od 1987.), a među najsadržajnijima se našao i Cipra-Klaić (1944.) koji ima jednak broj cjelina (38) kao i Anić-Silić (1987.) i BMM (2008.).

Što su stalnice hrvatskih pravila? Samo je jedno poglavlje prisutno u svim pravopisima, a to je alternacija ije/je/e/i. U 20 od 21 pravopisa nalaze se četiri teme: fonem č, fonem ć, fonem đ (dj) te veliko i malo slovo. U 19 od 21 pravopisa nalazi se jednačenje i gubljenje glasova (uključujući kontakte i kombinacije fonema) te poglavlje o sastavljenome i nesastavljenome pisanju.

Uvodno poglavlje o hrvatskome jeziku, pismu, abecedi, slovopisu itd. pojavilo se s Boranićem (1934.) i od tada ga pravopisi redovito uvrštavaju (osim spomenutoga Klaića iz 1942.).

Poglavlja s pravopisnim i rečeničnim znakovima vrlo su bogata, a prvi pravopis koji je proširio osnovni skup znakova bio je Cipra-Klaić (1944.).

Iako je bjelina važan pravopisni znak, prvi pravopis koji je uveo zasebno poglavlje o njemu bio je zadnji, institutski pravopis iz 2013.

Očekivalo bi se da će hrvatski pravopisi bitno više pozornosti posvećivati transkripciji i transliteraciji stranih vlastitih imena kao jednoj od ključnih pravopisnih tema. Tek 7

pravopisnih djela o tome piše, a uvjerljivo je najzastupljenije u Anić-Silić (1987.) i BMM (2008.).

U novije vrijeme uz pravopisna pravila i pravopisni rječnik sve se češće uvrštavaju i raznorazni dodatci – rječnici kratica i nazivlja, pravila pisanja dopisa, jezični savjeti itd.

U odnosu na prve hrvatske pravopise (Partaš i Kušar), neke su pravopisne teme napuštene – riječ je o pisanju suglasnika *tj, lj*, nepostojanoga *a* i mukloga *è*.

Svi hrvatski pravopisi, od prvoga promatranoga iz 1850. do zadnjega iz 2013., metodološki slično obrađuju građu iz čega se može konstatirati da hrvatsko pravopisanje ima jasan kontinuitet.

3.6. Zaključak

Nakon rasprave o pravopisnoj standardizaciji odabranih europskih jezika, u ovome se poglavlju raščlanilo stanje vezano za hrvatski jezik. Zaključci iz obaju poglavlja poslužiti će građi zadnjega, petoga dijela o jezičnoj politici i upravljanju jezikom.

Kao što su i rezultati ankete pokazali, istraživanje o hrvatskoj pravopisnoj standardizaciji ne može izbjeći temu veze jezika i identiteta, a tako i pitanje upravljanja hrvatskim jezikom (njegova regulatorna institucionalizacija i normativna uloga). Unatoč aktualnoj i zanimljivoj temi, uočilo se da hrvatsko jezikoslovlje pravopisnoj standardizaciji još uvijek nije posvetilo dovoljno znanstvene pozornosti te da nedostaje istraživanja za brojna pravopisna pitanja (metodološka, normativnopovijesna, jezičnopolitička, računalnojezikoslovna itd.).

Osim što nije u dovoljnoj mjeri zakonski uređena, jezičnopolitička situacija u Hrvatskoj je složena i slojevita jer na nju utječu mnogi čimbenici i interesne društvene skupine. Jezičnoregulatorna tijela za hrvatski jezik imaju životni vijek trajanja jedne hrvatske političke vlasti. Hrvatske ih vlade osnivaju i raspuštaju, društvena se zajednica jasno podijelila, hrvatske jezikoslovne ustanove i entiteti imaju različite prioritete u promišljanju razvoja jezika te vode posve neusklađenu jezičnu politiku.

Proučavanjem medijskih napisa te iz rezultata anketnoga istraživanja uočena su brojna nerazumijevanja o hrvatskome pravopisanju koja su se, zbog razjedinjenosti hrvatskih normativnih tijela i nepostojanja usuglašene kroatističke jezične politike, pretvorila u ozbiljne predrasude i zablude. Osim što time bitno otežavaju ozbiljan normativni rad jezične struke, imaju i veliki potencijal spornosti jer su rašireni ne samo u hrvatskoj javnosti nego i u intelektualnoj zajednici. Odabrano je 25 najspornijih tvrdnji o hrvatskoj pravopisnoj normi te

su podijeljene u osam vrsta, a iz čega je predloženo šest mjera za jezičnu politiku za hrvatski jezik.

Prva tema o kojoj bi se kroatistička jezična politika trebala usuglasiti i pronaći konsenzus jest pitanje njezina cilja – slažu li se svi da je prvi cilj kroatističke jezične politike umanjiti jezičnomotivirane sukobe u hrvatskome društvu. Iz zajednički postavljenoga cilja bitno je lakše dalje graditi jezičnu politiku koja će težiti uređenome stanju hrvatskoga jezika.

Druga tema koja se proučavanjem jezičnopolitičke situacije u zemlji pokazala esencijalnom jest potreba za kultiviranjem jezičnoga identiteta.

Dosadašnje podjele hrvatskih pravopisnih razdoblja temelje se na povijesnim društveno-političkim događajima. Na temelju bibliometrijskoga istraživanja, 118 pravopisnih knjiga i izdanja podijeljena su u grafijski prijestandardni i grafijski standardni razred, odnosno u pravopisna djela u užemu i u širemu smislu. Dijagramskim predočavanjem prema petogodišnjim vremenskim odsječcima ustanovljena su žarišna pravopisna zbivanja te je izvedena nova, kvantitativno i bibliometrijski utemeljena periodizacija hrvatskoga pravopisanja u 8 razdoblja, utemeljena prema kriteriju pravopisnoga sadržaja.

Izvršeno je istraživanje nad 21 reprezentativnim izdanjem 16 pravopisnih priručnika u užemu smislu prema njihovim tematskim jedinicama te je ustanovljena deveteročlana temeljna struktura hrvatskih pravopisnih priručnika.

4. Računalni aspekti upravljanja jezikom i jezična e-pismenost

4.1. Računalni aspekti upravljanja jezikom

Zajednički referentni okvir za jezike pod jezičnim kompetencijama (CEFRL 2005: 13) smatra lingvističke, sociolingvističke i pragmatične kompetencije od kojih niti jedna ne uključuje kompetentnost za elektroničko pisanje i razvoj elektroničke pismenosti, što govori o nedovoljno izgrađenoj svijesti o širini jezičnih kompetencija i jezične pismenosti. Iz činjenice da elektronički medij bitno utječe na jezičnu uporabu, njegov razvoj i opis, zaključuje se da se jezična norma mora prilagoditi suvremenom stanju. To ne znači pritom da današnji prevladavajući jezik nužno ima normativni pravorijek, nego da se kriteriji koji proizlaze iz računalnoga pisanja moraju tretirati kao nova jezična (elektronička) pismenost, jednakovrijedna kriterijima rukopisanoga i tiskanoga hrvatskoga jezika.

Jezični normativisti danas moraju imati na umu neke posve nove fenomene koji ne ulaze u sferu tradicionalne lingvističke i sociolingvističke paradigme, kao što je zaštita jezika u elektroničkome dobu i osiguravanje preduvjeta da se jezici mogu elektronički zapisivati i ostvarivati bez obzira na uređaj, operativni sustav, platformu ili aplikaciju. Sve su to temeljna pitanja norme i zaštite jezika koja se također tiču svijesti o važnosti očuvanja jezičnoga bogatstva, ali sada s novim kontekstom u suvremenome dobu – od borbe za prihvaćanje unikoda u najširoj uporabi (Kovač prema Kovac/Kovach ili Erdoğan prema Erdogan) do poticanja programske lokalizacije i razvoja jezičnotehnoloških alata s pomoću kojih jezik postaje „digitalno suvremen“.

Problem se, dakle, uviđa u tome što ne postoji dovoljno izražena svijest jezične politike (ili jezičnih politika) u Europi koja bi prepoznala da jezični identitet ne počiva samo na sociolingvističkome nego i na elektroničkome planu. Administrativno oslužbljivanje jezika još uvijek ne zahvaća tehnološko-ostvarajnu stranu. Tako bi dokument *The European Language Portfolio* koji je razvio *Language Policy Division* Vijeća Europe trebao puno preciznije odrediti mjesta koja se samo u naznaci spominju te proširiti pojam jezičnih kompetencija i izvan konteksta učenja drugih jezika:

- „to support the development of learner autonomy, plurilingualism and intercultural awareness and competence;
- to allow users to record their language learning achievements and their experience of learning and using languages.“

Za razliku od Europskoga jezičnog portfolija, pojavljuju se drugi dokumenti koji otvaraju disertacijsku temu računalnih aspekata u jezičnome planiranju. Najvažniji europski strateški dokument koji povezuje pitanje jezika i računala jest *Strategic Research Agenda for Multilingual Europe 2020* koji je sastavio *META Technology Council*. Njega čine 32 visoko pozicionirana člana (ravnatelji, direktori, glavni istraživači i dr.) relevantnih ustanova iz područja privatnoga sektora, sveučilištā, znanstvenih institucija i državnih agencija.¹⁶⁵ *META Technology Council* mogao bi se nazvati „jezičnotehnološkim *think-tankom*“, neprofitnom organizacijom čiji se članovi bave istraživačkim radom i stvaranjem novih vrijednosti te je pokretač promjena znanstvene politike u europskim zemljama. Osim savjetničke uloge, njihova je istaknuta misija i ona u promicanju političkih, društvenih i gospodarskih strategija za razvoj jezičnih tehnologija. Strategija o kojoj je vijeće izdalo knjigu (SRAME 2012) bitno se tiče računalnih aspekata upravljanja jezikom – tamo se jasno navode strateški istraživački planovi u sljedećemu razdoblju.

META tehnološkim vijećem upravlja META-NET, mreža izvrsnosti koja skrbi o tehnološkim temeljima za višejezično europsko informacijsko društvo i razvoj jezičnih tehnologija. Njihov je cilj stvoriti zajednicu stručnjaka za strateška istraživanja i izgradnju otvorene platforme za razmjenu i dijeljenje jezičnih resursa.¹⁶⁶ META-NET ne čine samo jezičnotehnološke tvrtke i sveučilišne jedinice, nego i humanistički orijentirani entiteti među kojima je i EFNIL (v. poglavlje „Raščlamba stanja jezičnih politika u Europskoj uniji“), odnosno nacionalni jezični instituti (SRAME 2012: 31). Svi su jezični stručnjaci pozvani raditi na europskoj jezičnotehnološkoj platformi kao zbirki jezičnih resursa i usluga u dostizanju konačna cilja tehnološkoga premošćivanja jezičnih granica u govorenoj i pisanoj komunikaciji. U razvoju jezičnih tehnologija, smatra *META Technology Council*, trebaju sudjelovati nacionalne jezične ustanove koje se bave normiranjem jezika, odnosno svi oni koji utječu na jezičnu politiku u zemlji.

Only through an agreement and update of our national and international language policy frameworks, close cooperation between all stakeholders, and tightly coordinated collaboration can we realise the ambitious plan of researching, designing, developing and putting into practice a European platform [17]

---

¹⁶⁵ Neke od ustanova su (abecedno): Carnegie Mellon University, Corporate Language Management at Daimler AG, European Research Consortium for Informatics and Mathematics, DFKI, Google, Intel Corporation, Microsoft Research itd.

Broj zemalja ustanova članica META tehnološkoga vijeća je 14 (Češka, Francuska, Grčka, Irska, Italija, Latvija, Mađarska, Nizozemska, Njemačka, Rusija, Sjedinjene Američke Države, Španjolska, Švicarska i Velika Britanija).

¹⁶⁶ META-NET ima 60 članova iz 34 europske zemlje, a Hrvatsku predstavlja Marko Tadić, sveučilišni profesor sa Zavoda za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

that supports all citizens of Europe, and beyond, by providing, among others, sophisticated services for communication across language barriers. (SRAME 2012: 11)

Nacionalna jezična politika, dakle, mora biti svjesna jezične tehnologije jer se ona smatra ključnim pokretačem društva znanja.

Osnovna jezičnotehnološka tema koja se tiče nacionalnih normativnih ustanova je razvoj jezične elektroničke pismenosti. U nastavku se raspravlja o različitim aspektima jezične e-pismenosti (zapisnoj strani jezika kao normativnome pitanju, hrvatskome slovopisu u elektroničkome pisanju, razlikama pravopisnih i jezikopisnih jedinica, razinama jezikopisne pismenosti, pravopisnim provjericima, međunarodnim aspektima jezikopisne standardizacije itd.) kao temama suvremenoga pisanja koji područje upravljanja jezikom kao dijela kroatističke jezične politike čine tako aktualnima i zanimljivima.

4.1.1. Zapisna strana jezika kao normativno pitanje

Općenito se može zaključiti da hrvatski jezikoslovci računalno pisanje ne smatraju jezičnim pitanjem o kojemu bi se trebalo posebno razmišljati. Elektroničko se pisanje rubno normira u hrvatskim pravopisima, a njegov se razvoj ne smatra dijelom kroatističke jezične politike. Ipak, računalno pisanje utječe na jezik i mijenja ga (Crystal 2011: 57-77), pa se smatra da problematika zapisivanja jezika, bez obzira na korišteni medij i tehnologiju, **jest** standardološko pitanje. Osim što internetski medij narušava dosad čvrsto utemeljene razlike govora i pisanja (vremenska ograničenosti prema prostornoj; dinamičnost prema statičnosti; prolaznost prema trajnosti; Crystal 2011: 17), stav o nužnosti normativne pozornosti prema novome mediju potkrepljuje se sa sljedećim dvama argumentima: povijesno-tradicijskim i civilizacijsko-tehnološkim.

Povijesno-tradicijska argumentacija počiva na činjenici da je nemogućnost ostvarivanja (zapisivanja) grafema na vlastitome jeziku povijesno potvrđeni i višekratno viđeni jezični problem s kojim su se onodobni standardolozi već bavili (i uspješno ga rješavali). Upravo iz razloga nemogućnosti zapisivanja specifičnih slavenskih glasova stvorena su nova pisma (glagoljica i ćirilica) jer latinično pismo bilo imalo grafema s kojima bi se predstavljali. Dakle, rezultat nemogućnosti zapisivanja glasova riješio se na radikalna način izmišljanjem posve novih pisama. Drugi trenutak koji dodatno potvrđuje povijesnu argumentaciju tiče se vremena hrvatskoga grafijski prijestandardnoga doba koje se protezalo stoljećima sve do Gajeve reforme. Problem neodgovarajućega sustava pisanja na hrvatskome jeziku korištenjem latiničnoga pisma pojavio se od prvih hrvatskih latiničnih rukopisa kao što je Šibenska molitva

iz 1345. ili latiničnih inkunabula iz 1490. pa sve do prve polovice 19. stoljeća i pojave gajice. U tih šest stoljeća bila je niska hrvatskih jezikoslovaca koji su individualno nastojali urediti hrvatski slovopis, a što je rezultiralo brojnim i vrlo različitim načinima zapisivanja jezika.¹⁶⁷ Tako, primjerice, Mikalja u *Blagu jezika slovinskoga* (2011: 9) kaže: „Malobrojni su oni koji se slažu u ortografiji. Budući da ja pišem ilirski rječnik iz kojega moraju učiti dječaci, ne smijem slijediti bilo koju ortografiju¹⁶⁸, već izabrati najbolju od svih, a najboljom od svih valja smatrati onu ortografiju koja manje nego ostale mijenja izgovor latinskih slova.“

Povijesno-tradicijski argument, dakle, ukazuje na kontinuiranu šestostoljetnu svijest hrvatskih jezikoslovaca o postojanju problema zapisa hrvatskoga jezika.¹⁶⁹

Civilizacijsko-tehnološki argument odnosi se na civilizacijski stupanj razvoja današnjega društva i potrebu održavanja jezične ravnopravnosti. S teorijske je strane gledišta jasno da su svi svjetski jezici, bez obzira na mnogoljudnost, raširenost ili utjecajnost, međusobno potpuno ravnopravni te da je potrebno održavati jezičnu raznolikost. Na jezično se bogatstvo danas gleda kao na biološko bogatstvo, a svijest o zaštiti jezika od izumiranja ne razlikuje se od ekološke osviještenosti. Međutim, teorijsko je razmišljanje nedovoljno prihvaćeno na razini jezične računalne uporabe. Temeljni jezično-civilizacijski stav jest da se svako pismo i svaki jezik mora moći računalno ostvariti, a to se ostvarivanje može nazvati i ljudskim pravom. (Činjenica što ključni dokument, kao što je Sveopća deklaracija o jezičnim pravima, nažalost, ne spominje ovu jezičnu dimenziju samo dodatno potvrđuje civilizacijsko-tehnološki argument koji se ovdje obrazlaže.) Međutim, to što tehnologija *sada* u nedovoljnoj mjeri omogućuje primjenjivanje unikoda kao standarda računalnoga zapisa jezika u adresama mrežnih stranica, elektroničke pošte, SMS-ova, teletekstova i drugdje, ne znači da ne treba raditi pritisak na informatičku struku da se ono praktično i ostvari. Tehnologija koja to treba omogućiti već postoji, potrebno je samo osvijestiti potrebu i organizirati napore u inicijativu. Promicanje svijesti o kojemu govori civilizacijski argument, drži se, treba doći od strane jezikoslovne struke. Na tehnologiju se gleda kao na mogućnost jezičnoga ostvaraja, a ne kao na sredstvo jezičnoga dokidanja. Da tiskarska tehnologija (i tadašnja civilizacijska svijest) nije bila tako otvorena i prilagodljiva za nova pisma i jezike te da nije omogućivala tiskanje knjiga i na drugim jezicima i pismima, vrlo je vjerojatno da bi danas bilo puno manje jezične raznolikosti.

---

¹⁶⁷ Dobar pregled slovopisne historiografije može se naći u Badurina (2012)

¹⁶⁸ Mikalji ortografija znači slovopis.

¹⁶⁹ Dodalo bi se i: ...bez obzira na medij na kojem se ostvarivao.

Drugim riječima, civilizacijsko-tehnološki argument tvrdi da je pitanje elektroničkoga pisanja ujedno i pitanje jezičnoga prava pojedinaca u 21. stoljeću.

Zapisivanje je jezika, gledano kroz povijesnu, tradicijsku, civilizacijsku i tehnološku perspektivu, jezičan čin. Pisanje ili čin ostvarivanja jezika na zapisnoj, grafijskoj razini onoliko je jezično pitanje koliko je i govorenje ili čin ostvarivanja jezika na usmenoj, fonetskoj razini. Dakle, stručnjaci koji se bave jezičnim upravljanjem i jezičnom politikom moraju razmišljati o tome kakav se hrvatski jezik pojavljuje na elektroničkome mediju kao što razmišljaju o standardizaciji rukopisa (koji normira pravila pisanja na mediju za pisanje) i pravopisa (koji uglavnom normira pravila pisanja na tiskanome mediju).

Iz ovoga se nazire jedan od ciljeva hrvatske jezične politike: ulagati vrijeme i energiju u doseganje razine obrazovanosti da se hrvatski jezik zapisuje u skladu sa svojim sustavom. Osim što će unaprijediti hrvatski jezik i njegovu kulturu, takva će svijest doprinijeti i učenju stranih jezika i kultura, a što će potaknuti višejezičnost, toleranciju i višekulturnost.

Branka Tafra (2012: 384-385) jedna je od rijetkih kroatistica koja progovara o ciljevima pisane standardizacije u kontekstu disertacijskih zaključaka o jezikopisnoj standardizaciji i odnosa jezika i računala:

„Današnja jezična i pravopisna situacija može se usporediti s preporodnom u mnogo čemu. Još uvijek nakon toliko godina nije ustaljena pravopisna norma. Dok su preporoditelj i težili da se uključe u europski svijet, da kao i drugi narodi napreduju u svakom pogledu, mi se odmičemo od njega. Pravopis sa svojim uobičajenim poglavljima trebalo bi konačno skinuti s dnevnoga reda i rješavati nove pravopisne izazove koje ovo doba nameće. Pravopisna poglavlja traže nove naslove i nove medije za prikaz. Ako je ilircima bio gotovo nerješiv problem je li grafem za slogotvomi /r/ *er* ili *ar*, to se može shvatiti zato što nisu znali protumačiti njegovu fonološku narav jer još znanost o jeziku nije bila na tom stupnju razvoja. Zašto se danas gube snage na dvojbe staviti točku iza rednoga broja ili ne staviti, pisati spojnicu ili ne pisati, ako je to samo stvar dogovora? Dotle pravopisni problemi nastali zbog široke upotrebe literature na stranim jezicima i prihvaćanja znanstvenih spoznaja, tehnike, tehnologije, proizvoda, uglavnom s engleskoga područja, zbog povezanosti cijeloga svijeta novim oblicima komunikacije, ostaju po strani. (...) Kada je pak riječ o potrebama suvremene informacijske komunikacije, postavlja se pitanje jesu li kroatisti sposobni riješiti njezine zahtjeve? (...) Ne bi bilo lako uskladiti mišljenja, ali bi se morala jer je riječ o standardu, a za standard je potreban dogovor. Današnji bi se razgovor o

pravopisu trebao, dakle, ako želimo biti uključeni u svijet, voditi o standardu pisanja hrvatskoga u ASCII kodu (ili kodu ASCII?), koji bi trebao biti u skladu s ostalim sličnim standardima. S obzirom na to da je riječ o slovima kojih nema u međunarodnoj abecedi, tu imaju što reći jezikoslovci koji moraju voditi računa o raspodjeli hrvatskih fonema, ali i o praktičnosti svojih prijedloga.“

O odrazu i utjecaju jezične uporabe u normativnim priručnicima hrvatskoga govora (Matešić 2013: 39-51) dosta se raspravlja i smatra se otvorenim pitanjem. Kada se promišlja o elektroničkome pisanju, jezična uporaba ili uzus u drugome je planu – odakle se kreće jest dosad posve nenormirano područje koje ima perspektivu razvoja kroatističke standardizacije i jezične elektroničke pismenosti. Računalno zapisna strana jezika nije novi funkcionalni stil (iako se mogu uočiti svojstvene razlikovne značajke) – ona je novi medij i kao takvu ju treba promatrati. Novi je medij otvorio područje jezikopisnoga zapisa, različitoga od tradicionalnih pravopisnih tema, a o kojemu će se pisati u sljedećim poglavljima.

4.1.2. Hrvatski slovopis u elektroničkome pisanju

Svaki hrvatski pravopis navodi 30 slova abecede i latinicu u definiranju hrvatskoga slovopisa i pisma. Ustav u članku 12. propisuje službenu uporabu jezika i pisma, a Zakon o elektroničkim medijima propisuje u postotcima koliko hrvatskoga jezika mora biti na javnoj televiziji.¹⁷⁰ S druge strane, nigdje se u zakonima ne definira slovopis službenoga hrvatskog e-pisanja (zbog razlike tiskanih i e-medijā, to se ipak treba zasebno promatrati), te koji je njegov način prikazbe (tj. kodiranja) na zaslonu.

U elektroničkim tekstovima, nažalost, prevladava, ne hrvatska, nego engleska abeceda. Tako se SMS-ovi redovito pišu bez hrvatskih dijakritičkih znakova, teletext prikazuje vijesti na hrvatskome s engleskom abecedom, a isto je sa službenom komunikacijom elektroničkom poštom Hrvatske akademske i istraživačke mreže (CARNet), Srca, ministarstava i državnih ustanova, dok mrežne adrese (URL-ovi) nemaju unikatnu podršku.¹⁷¹

---

¹⁷⁰ Ovdje je zanimljivo spomenuti da Zakon o elektroničkim medijima, kao i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o elektroničkim medijima, doneseni 21. srpnja 2003. i 18. srpnja 2007. godine, niti riječju ne spominju internet ili elektroničku poštu iako bi se to od ovakvih zakona očekivalo, a što oslikava odnos hrvatskoga jezika i elektroničkih medija.

¹⁷¹ U slučaju kada mobitel podržava hrvatsku abecedu i kada mobilni operater omogućuje slanje i primanje SMS-ova napisanih hrvatskom abecedom, hrvatski dijakritički znakovi (č, ž, š, ć, đ) kodno (memorijski) zauzimaju dva puta više mjesta od odgovarajućih grafema bez dijakritičkih znakova, a što znači da je poruka SMS-a napisana hrvatskom abecedom bitno kraća, odnosno skuplja od one napisane engleskom abecedom. Praksa koja se vodi isključivo tehnološkim kriterijem i što manjim brojem prenesenih bajtova eterom slovopisno je diskriminirajuća. Iako bi za objašnjenje ovoga fenomena trebali ulaziti u tehničke detalje bežičnoga prijenosa podataka, činjenica je

Ako se vozila homologiraju dobivanjem potvrde o ispunjavanju uvjeta za vožnju u Republici Hrvatskoj, kao i svi drugi proizvodi koji se prodaju na domaćemu tržištu, zašto se ne propiše uredba da se u RH mogu prodavati isključivo televizori koji imaju mogućnost prikazivanja dijakritičkih znakova ili mobiteli koji su unikodno podržani? Na sadašnje pisanje zamjenskih znakova jednom će se gledati kao što se danas gleda na korištenje zamjenskih slova u grafijski prijestandardnome razdoblju hrvatske pismenosti. Normiranje unikodnoga standarda za hrvatski slovopis u elektroničkoj komunikaciji državnih tijela, ustanova, sveučilišta, javnih medija, administracije i drugih tijela (uključujući njihove mrežne stranice) hrvatskoj bi jezičnoj politici sigurno dalo i međunarodnu važnost, a vjerojatno i potaknulo druge sredine na reakciju. Ciljevi bi se ostvarili već kada bi se o e-grafiji samo dale preporuke u obliku javno objavljenih smjernica za elektroničko pisanje hrvatskim jezikom.

Dan 30. listopada 2009., kada je prvi puta u povijesti interneta organizacija ICANN (*Internet Corporation for Assigned Names and Numbers*) odobrila nelatinične grafeme za pisanje domenskih imena¹⁷², jednako je bitan kao i 21. veljače koji se obilježava kao Međunarodni dan materinskoga jezika. Prihvaćanju unikoda u pisanju vršnih domena nije, nažalost, svuda dočekano s veseljem jer tehnološki otežava globalno pretraživanje i dolazak na navedene stranice, ali je dobrodošao pomak ka prihvaćanju jezične raznolikosti i očuvanju jezičnih posebitosti. Metaforično rečeno, „poteškoća“ pri učitavanju tih stranica usporediva je „poteškoći“ koju je prvi slovoslagar imao kada je za neke druge jezike trebao oblikovati nova slova za tiskarski stroj. Za očekivati je da će se razvijatelji softvera i elektroničkoga sadržaja, kao i krajnji korisnici, brzo prilagoditi novim uvjetima: od jednostavnijega dolaska do virtualnih tipkovnica do boljih transliteracijskih prevodioca. Odluka ICANN-a u konačnici znači i da će se hrvatski grafemi s dijakritičkim znakovima konačno moći koristiti u internetskim adresama (npr. www.večernji.hr uz www.vecernji.hr). Ova bi odluka morala dovesti i do promjene članka 16. Pravilnika o ustrojstvu i upravljanju vršnom nacionalnom internetskom domenom u kojemu se navodi da se naziv domene sastoji od isključivo slova engleske abecede (uz spojnicu i brojeve). Unikodne mrežne adrese trenutačno se najviše koriste za arapsko pismo.

Sa stupnjem razvoja unikoda i pokrivenosti jezika i pisama može se biti vrlo zadovoljan. *The Unicode Consortium* neprofitna je i svjetski raširena organizacija čiji rad nadilazi tehnološku

---

da u Hrvatskoj ne postoji dovoljna svijest o potrebi promjene zatečenoga stanja, a posljedično ni pritisak da mobilni operateri unaprijede tehnologiju ili, u konačnici, da promijene režim naplate.

¹⁷² <https://www.icann.org/news/announcement-2010-05-05-en>

dimenziju, a što je očito već i iz popisa članova konzorcija – tu se, pored tehnoloških kompanija kao što su Apple, Google i Microsoft, nalaze i ministarstva (Ministarstvo za zaklade i vjerska pitanja Sultanata Oman), vlade (vlada Indije preko svoga Ministarstva za komunikacije i IT), sveučilišta (Berkeley), zajednice (The Mozilla Project), radne skupine (ekspertna skupina za zemljopisna imena Ujedinjenih naroda), a čak i religijske zajednice (Crkva Isusa Krista svetaca posljednjih dana). Računalni standard unikod bitno je civilizacijski unaprijedio jezičnu kulturu – s pomoću njega računalno se mogu koristiti sva standardizirana drevna i suvremena pisma, čime su jezici i pisma postali ravnopravni na praktičnoj razini. Pomalo je znakovito što do ideje unikoda nije došlo iz jezikoslovne nego iz informatičke struke.

Tablica 51. Razvoj unikodne standardizacije

Inačica unikoda	Godina objavljivanja	Broj kodificiranih pisama	Rast broja pisama u odnosu na prošlu inačicu	Broj naziva u glosarima	Broj glifova
8.0¹⁷³	2015.	129	5 %	/	120.737
7.x	2014.	123	32 %	454	113.021
6.x	2010.	93	45 %	453	109.449
5.x	2006.	64	23 %	399	99.089
4.x	2003.	52	36 %	339	96.447
3.x	1999.	38	52 %	253	49.259
2.x	1996.	25	4 %	150	38.960
1.x	1991.	24	/	bez podataka	7161

Unikod nije samo tehnološko rješenje – on je standard za sve svjetske jezike i pisma (bez obzira jesu li drevna ili suvremena). Kao što je internet danas dio uobičajene infrastrukture, tako bi i unikod trebao biti blizak svakome tko piše na računalu. Pogrešna je predodžba da hrvatska latinica prestaje s 30. slovom hrvatske abecede (i s možebitnim dodatkom ponekih grafema iz europskih latiničnih jezika) ili da hrvatski pravopisni priručnik normira pisanje samo riječi koje sadržavaju skup grafema iz hrvatskoga latiničnog podskupa. Latinično pismo, isključujući simbole i ligature, obaseže prema unikodu sedme inačice čak 1015 (vidljivih) grafema (ručno izračunan podatak). Hrvatski govornici trebaju učiti grafeme drugih jezika kao što se uče strani jezici i izrazi (i njihovo uklapanje u hrvatski jezik) te se takvo jezično ponašanje može nazvati civiliziranim. Ako se redovito piše „Nürnberg“ i „Atatürk“, zašto se ne ostvaruje „Erdoğan“? (Hrvatske dnevne novine gotovo redovito zapisuju oblik „Erdogan“.)

¹⁷³ Inačica 8.0 u vrijeme pisanja teksta nalazila se u ispitnoj fazi s planom objave u lipnju 2015. Navedeni brojevi podaci mogu se razlikovati u odnosu na završnu inačicu.

Unatoč razvijenoj i zreloj fazi unikoda, načelno se ne može biti zadovoljno načinom kako se komunikacijski uređaji i pripadajući softver koristi funkcijom umetanja, kako ih se naziva, „posebnih znakova“.

4.1.3. Suvremena jezična elektronička pismenost

Pismenost proizlazi iz kulture i tradicije svakoga pojedinog društva i ima svoj kontekst i uvjetovanost u raznim društvenim aspektima: povijesnom, zemljopisnom, kulturnom, političkom i drugom okviru. Temeljni oblici pismenosti, vještina pisanja, čitanja i računanja, davno su prepoznati kao osnovni preduvjeti civiliziranoga života. Oni se podrazumijevaju i sve zajednice koje se smatraju razvijenima njihovo usvajanje drže obvezatnim znanjima. Pismenost 21. stoljeća bitno se razlikuje u odnosu na prethodno razdoblje te se očekuje puno viša razina znanja. Danas se visoko pismena osoba smatra ona koja je osposobljena za čitanje s razumijevanjem, koja ima vještinu komuniciranja, zna strane jezike, koristi se suvremenim informacijskim i komunikacijskim tehnologijama, koja je vješta u timskome radu, spremna za trajno učenje itd. Skorašnja će se jezična elektronička pismenost ocjenjivati prema kvaliteti i brzini dolaženja do ključne informacije u komunikaciji s osobnim asistentima (eng. *personal assistant*), kako se danas popularno naziva kategorija softvera za govornu interakciju u koju spadaju alati Apple Siri, Google Now, Microsoft Cortana i ini). Pismenost jezične domene, dakle, snažno sinergizira sa svim drugim vrstama pismenosti (matematička, financijska, informatička itd.) te stvara svoju paradigmu i kriterije. Ovakva pismenost koja predstavlja glavni čimbenik razvoja i napretka društva traži odgovarajuće obrazovanje. Da bi se ono omogućilo, stručnjaci koji se bave jezičnom politikom i planiranjem nužno se moraju postaviti prema novim kategorijama pismenosti, a to znači istražiti kontekst hrvatskoga jezika prema računalstvu, jezičnoj elektroničkoj pismenosti i mjeri u kojoj se on prilagođava informacijskome društvu.

Suvremeni jezični obrazovni sustav mora poučavati polivalentnu jezičnu pismenost. Ograniči li se na jezikopisno područje (v. poglavlje „Jezikopis“), pitanje je omogućuje li suvremena metodika hrvatskoga jezika stjecanje sintetičkoga znanja koje nadilazi svladavanje temeljnih pravila vlastita jezika (pravopis, gramatika, leksik...)? Bi li se nastava hrvatskoga jezika mogla nadograditi novom vrstom pismenosti koja će polaziti od sljedećih kompetencija:

- znati oblikovati tekst u dokumentu (naslov, podnaslov, odlomci, bilješke, stilovi, citati, bibliografija...)
- znati oblikovati dokument (stupci, margine, indeksi, uvlačenja, sadržaji)

- znati timski i sinkronizirano raditi na istome dokumentu
- znati napisati izvješće, zapisnik, molbu, izjavu, životopis, punomoć, potvrdu, žalbu, skriptu, bilješke itd.
- znati sastaviti i stilizirati e-poruku, esej, školsku zadaću, seminar, raspravišni (forumski) napis, internetski oglas, novinsko pismo čitatelja, prijavu na posao, blog, poruku na društvenoj mreži, recenziju, kritiku, osvrt, reagiranje, javno pismo, poziv, tekst na mrežnoj stranici, mrežnu poveznicu itd.
- znati rabiti čitače e-knjiga (u hardverskome i softverskome aspektu), znati skriptirati e-knjige te znati upravljati bazom bilježaka
- znati pretraživati podatke
- znati rabiti pravopisne provjernike kao i druge jezičnotehnoške alate.

Prve digitalne učionice u kojima su učenicima podijeljena pločasta računala (tableti), u kojima se uči iz e-udžbenika i polažu e-ispiti već su pokrenute,¹⁷⁴ pa je pravo vrijeme da se o jezičnoj e-pismenosti razgovara u kontekstu upravljanja jezikom i jezične politike za hrvatski jezik. Dosadašnje tri reforme školstva, Hrvatski nacionalni obrazovni standard, Nacionalni okvirni kurikulum i Hrvatski kvalifikacijski okvir nisu vodile računa o jezičnoj e-pismenosti, a rad na četvrtoj reformi u Republici Hrvatskoj, pod nazivom „Cjelovita kurikularna reforma za rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje“, započeo je u siječnju 2015. i za nju se očekuje da bi trebala obuhvatiti nove oblike pismenosti.

U 2015. još se uvijek iščekuju prvi osobni digitalni asistenti (Siri, Now, Cortana) s kojima će se moći razgovarati na hrvatskome, a procjenjuje se da bi se oni mogli pojaviti do 2025. prilagođeni za hrvatsko tržište. Bit će vrlo zanimljivo pratiti utjecaj toga novoga medija na hrvatski jezik. Da će utjecaja biti, dokaz je povijesno potvrđena činjenica što su svi dosadašnji mediji bitno, ne samo na razini tehnologije, nego i sadržajno, utjecali na jezik pa tako i na jezičnu struku.

4.1.4. Pravopisni provjernici

Pravopisno planiranje treba imati na umu i sljedeći važni cilj: svaki bi pravopisni priručnik trebao ponuditi i vlastiti pravopisni provjernik (eng. *spelling checker*) u čijoj je osnovi pravopisni rječnik izrađen prema uspostavljenim pravopisnim pravilima. Sadašnja je praksa da su to bitno odvojene stvari – jezični regulatori bave se isključivo jezičnom perspektivom, a

---

¹⁷⁴ Riječ je o uvođenju digitalnoga sustava vrednovanja i praćenja ishoda učenja za čiju su provedbu zaduženi Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja i CARNet.

izrada se jezičnih alata posve prepušta tržištu. Tržišna načela nisu uvijek u suglasju s prioritetima vezano za jezična pitanja, pa se ovdje razmišlja o drukčijemu pristupu. Budući da se u petome dijelu opisuje mogućnost postojanja središnjega regulatornog tijela za hrvatski jezik, u računalnome aspektu upravljanja jezikom ističe se da bi jedna od njegovih zadaća zahvaćala i računalnojezikoslovne ciljeve.

Jezična regulatornost ne znači isključivo bavljenje normativnim jezičnim pitanjima nego i računalnojezičnu (morfološku, tvorbenu, korpusnu i inu) obradbu te razvoj odgovarajućega mrežnoga ili aplikativnoga softvera. Jedno od tih temeljnih softvera upravo je pravopisni provjernik.

Osim što pravopisna pravila primijenjena u vlastitome pravopisnom provjerniku imaju bitno veću šansu da budu prihvaćena u javnosti, korist je i za pravopisce jer će već u fazi jezičnoga planiranja morati imati na umu ostvarivost i funkcionalnost njihovih rješenja, čime će ona podignuti opću kvalitativnu razinu pravopisnih priručnika.

Koje su dobiti izrade pravopisnoga provjernika u kroatističkoj regulatornoj ustanovi usklađenoga s aktualnim izdanjima pravopisnih pravila (osim dodatnoga utjecaja i relevantnosti regularnoga središta u javnosti)?

1. *„Pravopisni provjernici neće se razvijati iz financijskih motiva nego iz kroatističkih“.*
Pravopisni se provjernici sada smatraju softverskim uradcima koji podliježu zakonima tržišta te ih izrađuju samo one softverske tvrtke koje u tome vide financijski interes. Tako je Microsoft napravio pravopisni provjernik za svoj Office, ali isključivo za Windows platformu. Ne postoji Microsoftov provjernik za sustav Macintosh kao što ne postoji Microsoft Office za Linux. Svi oni korisnici koji tipkaju na hrvatskome jeziku ograničeni su platformom i malim brojem alata čiji je razvoj u rukama jedne kompanije ili, pak, nekoliko pojedinaca koji dobrovoljno razvijaju vlastita rješenja. Razvoj jezičnotehnoloških alata ima visoki nacionalni interes, te bi svako društvo moralo poduzeti da ti alati budu razvijeni. Nacionalno važne stvari ne smiju se primarno voditi financijskim interesima. Pravopisni (i drugi) provjernici vrsta su softvera s nacionalnom primjenjivošću čiji bi se razvoj morao njegovati i unapređivati, a takvo stanje sada nije na djelu. Ako je misija kroatista raditi na društveno važnim jezičnim pitanjima i projektima, onda se pod jezičnom brigom smatra i rad na pravopisnim provjernicima. Bez postojanja široko dostupnih jezičnotehnoloških alata sredina se ne može nazvati tehnološki civiliziranom, a to znači da su jezična regulatorna središta dužna da svojoj

zajednici osiguraju pravopisne provjernike i za one platforme koje glavnome proizvođaču (Microsoftu) nisu tržišno zanimljiva. Drugim riječima, hrvatski će govornici željeti da jezični regulatori, osim rada na pravopisnim pravilima, budu zaduženi i za izradu pravopisnih rječnika u svojoj računalnoj implementaciji u vidu provjernika, čime se diže civilizacijska razina očekivanja od kroatista u kontekstu društvene i nacionalne angažiranosti i korisnosti. Taj bi se angažman vrlo vjerojatno mogao i komercijalno isplatiti, a što bi moglo daljnje financirati njegov razvoj.

2. *„Pravopisni će rječnici i provjernici biti kvalitetniji jer će se uključivanjem korpusne i računalnojezikoslovne obradbe rad dodatno profesionalizirati.“*

Veličina pravopisnih rječnika danas imaju relativno zadanu mjeru broja natuknica i autori ju ne bi smjeli premašiti. Tako je i pravopisni rječnik Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje mogao imati višestruko veći opseg da se smio premašiti predviđeni broj tiskanih stranica. Promjenom medija pravopisnoga rječnika iz tiskanoga u računalni, veličina više ne bi bila važna pa će rječnik moći biti iscrpan. To će ujedno značiti da će pravopisni rječnici bitno redefinirati svoju pojavnost: umjesto sadašnjega opisa samo onih natuknica koje su pravopisno relevantne, budući će opis sadržavati sve ono što se smatra standardnim oblikom zapisa na hrvatskome jeziku.

Također, korisnici će, osim kanonskoga oblika, imati mogućnost provjere i svih izvedenih oblika. Profesionalizacija podrazumijeva da će rječnici biti aktualniji, ažurirani, korpusno provjereni, integrirani s općim rječnikom i drugim jezičnim podacima (npr. terminološkim, jezičnosavjetničkim itd.), te obogaćeni s dodatnim softverskim uslugama kao što je hifenacija, lematizacija i dr.

3. *„Pravopisni će provjernici biti dostupniji i obogaćeniji.“*

Donedavno su pravopisni provjernici za platformu Microsoft Office mogli biti korišteni jedino uz kupovinu hrvatske inačice Office ili posebnoga jezičnoga paketa (*Microsoft Office Language Pack*). Uključivanjem jezičnoga regulatornog tijela u računalno pitanje pravopisne provjere, stvorit će se pretpostavka za punom dostupnošću jezičnih informacija za hrvatski jezik na raznim platformama i u različitim formatima.

U zaključku, računalna implementacija jezika donosi korist i za struku i za javnost te bi normativni centri trebali razmisliti o izradi i održavanju jezičnotehnoloških alata. To u praksi znači da bi se kroatistička tijela pretvarala iz tradicionalnih jezičnih ustanova u mjesta od kojih će hrvatska javnost imati još veću korist, a prema čemu bi se mogla pravdati i potreba za odgovarajućim financiranjem javnoga novca.

Uvjerljivo najkvalitetniji pravopisni provjernici na tržištu oni su koje je razvila tvrtka Microsoft u sklopu svojega paketa uredskih aplikacija Microsoft Office. Hrvatski je jezik rano dobio svoj pravopisni provjernik i nalazi se među prvih 40 jezika na svijetu što se smatra izvrsnim rezultatom. To što je hrvatski jezik na vrijeme ušao na jezičnotehnološki zemljovid doprinijelo je kasnijemu prepoznavanju hrvatskoga jezika kao ravnopravnoga lokalizacijskog jezika ostalim jezicima. Microsoft je sa svojom internom jezičnom politikom, koja su pogodovala razvoju jezičnih alata na lokalnim tržištima, pridonio raspadu srpskohrvatskoga jezičnog standarda u tehnološkome aspektu. Da se revolucija osobnoga računalstva dogodila desetak godina prije ili da je do političkoga osamostaljenja hrvatske države došlo desetak godina kasnije, moguće je zamisliti i drukčije scenarije razvoja hrvatskoga pravopisnog provjernika ili stanja jezičnih tehnologija za hrvatski jezik.

Hrvatski pravopisni provjernik za Word for Windows 6.0 i Office 95 razvila je danas ugasla tvrtka InfoLingua d. o. o. sredinom 90-ih godina prošloga stoljeća, a na njemu su radili Slaven Batnožić, Branko Ranilović i Josip Silić. Kao i za druge jezike, projekt razvoja bio je naručen te je bio automatski uvršten u Microsoft Office.¹⁷⁵ Prema riječima voditelja regionalnih projekata u Microsoftu, rezultat rada za hrvatski jezik bio je iznad Microsoftova očekivanja – osim zbog bogatstva leksičke baze i razrađene morfološke analize, provjernik je dolazio sa zasebno napravljenom aplikacijom *Gramatički tezaurus* koja se, unatoč zastarjeloj softverskoj infrastrukturi i činjenici da se više ne razvija, i dalje rado koristi.¹⁷⁶

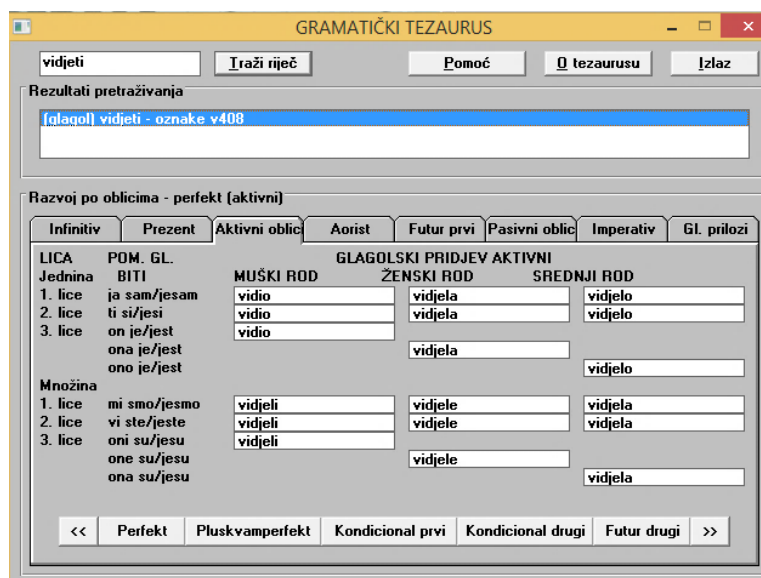
---

¹⁷⁵ Rješenje je za slovenski jezik razvila tvrtka Amebis iz Kamnika koja i dalje postoji te u znatnoj mjeri surađuje s Institutom za slovenski jezik Fran Ramovš. Provjernici za engleski jezik razvijeni su nezavisno u Sjedinjenim Državama u *Humanities Research Center* na *Brigham Young University*, dok je britanska inačica razvijena na *Cambridge University Press*. Češki je jezik obradila tvrtka Lingea (<http://www.lingea.com/>), finski Lingsoft (<http://www.lingsoft.fi/>), a mađarski tvrtka MorphoLogic (www.morphologic.hu). Zanimljivo je uočiti da je svim ovim tvrtkama rad na pravopisnome provjerniku utjecao na kasniji uspjeh na tržištu. Iako ih se dio više usmjerio klasičnim informatičkim rješenjima, neke su tvrtke nastavile razvijati jezično-tehnološke alate i u tome vidjele svoju tržišnu priliku.

Tržišnu nišu ugasle tvrtke InfoLingua danas je preuzela tvrtka Continuum (<http://www.continuum.hr/>) kao certificirani Microsoftov partner koji se bavi, među ostalim poslovnim aktivnostima, i lokalizacijom Microsoftova softvera na hrvatski.

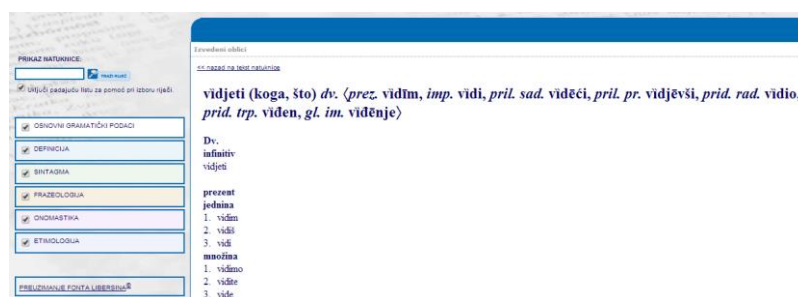
¹⁷⁶ Aplikacija je napravljena kao nusproizvod provjernika i nezavisno Microsoftovoj narudžbi te su autorska prava zadržana pod imenima trojice autora. Izdavači su bili Sys d. o. o. i Matica hrvatska koja je dobro procijenila da treba podržati ovaj jezičnotehnološki projekt.

Gramatički tezaurus obuhvaća 83.800 natuknica i više od 2 milijuna izvedenih oblika, dok je leksička baza za pravopisni provjernik veća i obuhvaća više od 100 tisuća natuknica. Uz aplikaciju autori su izdali i knjigu *Hrvatski računalni pravopis (uz računalni program spelling checker)*.

Slika 65. Aplikacija Gramatički tezaurus v1.2

Poznavajući izrazitu brzinu razvoja softvera i prosječno trogodišnju smjenu softverskih rješenja MS Office na tržištu, važnost se Gramatičkoga tezaurusa dokazuje i time što je jedna od rijetkih aplikacija koja se rabi skoro dva desetljeća (njegova je implementacija bila planirana za prastari operativni sustav Windows 95). Taj je softver bio i jedini koji se mogao koristiti sve do početka 2012. kada se pojavio Hrvatski jezični portal¹⁷⁷ Novoga Libera i Srca na kojemu se također mogao dobiti pregled izvedenih morfoloških oblika u hrvatskome jeziku.

Slika 66. Sučelje Hrvatskoga jezičnog portala na mrežnoj stranici <http://hjp.novi-liber.hr/>

Za Office 2007 (samo za engleski, njemački i španjolski) i Office 2010 Microsoft je odlučio prestati razvijati jezične alate kroz narudžbe vanjskim partnerima (eng. *outsourcing*) te je pokrenut obuhvatni *Proofing Tools Migration Project* koji je imao za cilj zamijeniti sve takve alate s internim tvrtkinim rješenjima. Naime, dotadašnja se politika pokazala tržišno manjkava pa je tvrtka morala umanjiti izloženost nestabilnostima vanjskih dobavljača, osigurati višu razinu sigurnosti, povećati skalabilnost i modularnost, ubrzati razvojni ciklus te, naravno, u

¹⁷⁷ <http://hjp.novi-liber.hr/>

konačnici smanjiti troškove. Tako se, primjerice, nastojao razviti jedinstveni hifenacijski algoritam (eng. *engine*) za sve jezike. To je značilo da je Microsoft odlučio samostalno razvijati provjernike, tezaure i hifenatore, čime se softverski razvoj odmaknuo od nacionalnih softverskih kuća te jezičnonormativnih središta. Takva je politika i danas, a to posljedično znači da svaka pravopisna i druga reforma treba proći kroz dugu tvrtkinu internu, ne posve razvidnu i otvorenu proceduru odlučivanja o potvrdi uvažavanja jezičnih promjena u nekoj zemlji, a o čemu se piše u sljedećemu poglavlju.

4.1.5. Iskustvo francuske pravopisne reforme i utjecaj na Microsoftove proizvode

Kao što se može procijeniti, provođenje jezičnih reformi ozbiljan je posao kako za regulatore tako i za kompanije koje ih prirodno svoga posla primjenjuju. Uvažavanje promjena u vodećemu softveru na tržištu utječe i bitno ubrzava prihvaćanje jezičnih promjena. Jezična politika koja želi uspješno provesti svoje jezične reforme, osim dosad naglašavane računalne dimenzije i pragmatičnih i funkcionalnih aspekata e-pisanja, mora biti svjesna i korporativnoga aspekta jezičnih promjena. Za razliku od akademskoga pristupa planiranja razvoja jezika, koji je vođen (ili bi trebao biti vođen) nacionalnim i kulturnim interesima u okvirima uspostavljene i prihvaćene jezične politike, kompanijskim pristupom jezičnoj politici ponajprije upravljaju gospodarski kriteriji.¹⁷⁸

U ovome poglavlju predstavlja se slučaj francuske pravopisne reforme i njegova utjecaja na Microsoftov proizvod francuskoga pravopisnog provjernika. Opis i nije tipičan jer je riječ o francuskome, jeziku s bitno drugačijim statusom od većine drugih jezika, ali navedeno iskustvo provođenja pravopisne reforme pisanja i utjecaja na Microsoftove alate može poslužiti kao primjer.

Francuska pravopisna reforma dogodila se 1990., a direktor francuskoga Microsofta formalno je najavio podršku i prihvaćanje tih rješenja nakon 13 godina (u listopadu 2003.) za sve proizvode. Microsoft suradnju s državnom administracijom i obrazovnim sektorom smatra ključnim poslovnim modelom, a u želji da se ne dogodi ugroza tržišnoga udjela od strane zajednice koja podržava otvoreni softver, oni načelno uvažavaju rezultate pravopisnih reformi, ali je postupak dugotrajan i uvjetovan.

---

¹⁷⁸ Tako su, primjerice, Microsoftovi kriteriji za ulaganje u razvoj jezičnih resursa (*Language Strategy Work*) gospodarski status neke zemlje i regije (prihodi Microsofta, brutonacionalni dohodak, statistički pokazatelj uspješnosti prodaje osobnih računala i poslužioaca), čimbenik kompetitivne prijetnje te ostali čimbenici (demografski podatci, spremnost izlaska na neko tržište, pravna pitanja, tržišni udio itd.).

Ključni čimbenici koji utječu na odluku o prihvaćanju rezultata pravopisne reforme za Microsoft jesu:

- u kojoj je mjeri ugrožen status glavnoga dobavljača softvera državnoj administraciji i akademskoj zajednici
- u kojoj je mjeri tvrtka ugrožena softverom alternativnih proizvođača koji prihvaća rezultate jezičnih promjena
- u kojoj bi mjeri tvrtka svojom pasivnošću, tj. (ne)prihvaćanjem imala pad reputacije u javnosti.

Microsoft kao privatna korporacija stavlja svoje poslovanje u prvi plan prigodom donošenja odluke o prihvaćanju rezultata pravopisne reforme, te su joj ini aspekti u drugome planu, osobito kriterij u kojoj mjeri pravopisna reforma odražava nacionalni konsenzus. Budući da je francuskoj reformi trebalo 13 godina do trenutka obećanja da će biti prihvaćena u Microsoftovim alatima, može se pretpostaviti koliko bi vremena trebalo nekoj drugoj, manjoj sredini da se izbori da se jezične promjene softverski ostvare (a osobito u onoj u kojoj reforma pisanja još nije potpuno zaživjela).

Sva su tri čimbenika bila ugrožena u Francuskoj: francuska je državna administracija, nalik na njemačku¹⁷⁹, propitkiivala prelazak na otvoreni softver, a softver u kategoriji samostalnih jezičnih provjernih (eng. *standalone proofing tools*) za francuski je jezik bujao i imao ozbiljnu tržišnu zastupljenost: Antidote, Cordial 10 i Prolexis. Jezične su reforme bile potpuno prihvaćene u javnosti i Microsoft si s marketinškoga gledišta nije smio dopustiti da velika kompanija propušta napraviti nešto što je od velike važnosti za neki drugi svjetski jezik.

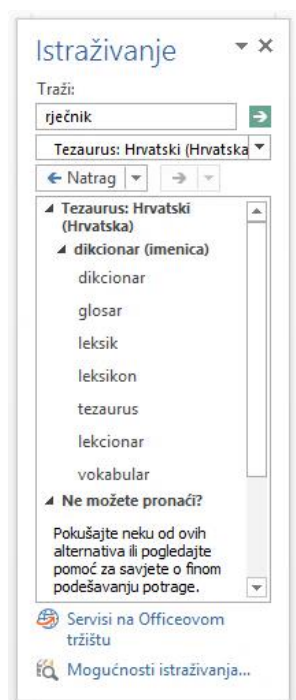
Sporedni čimbenici o prihvaćanju rezultata pravopisne reforme jesu:

- obvezatnost ili opcionalnost jezičnih promjena
- postojanje konsenzusa o nužnosti prihvaćanja promjena i stav javnosti prema njima
- stav najutjecajnijih predstavnika korisnika Microsoftova softvera o jezičnim promjenama: državna i akademska administracija, izdavači itd.
- zakonska ograničenja o nužnosti vremena prihvaćanja jezičnih promjena
- jesu li jezične promjene provedene i u drugim zemljama koje imaju navedeni jezik kao svoj službeni jezik.

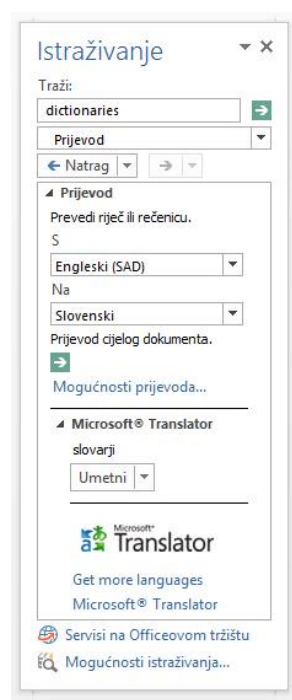
---

¹⁷⁹ U Njemačkoj je gradsko vijeće grada Münchena 28. 5. 2003. odlučilo započeti planiranje prelaska na otvoreni softver, a što je bilo iznenađenje za mnoge velike gradove koji su na ovaj način ostvarili bitnu uštedu u proračunu.

Oklijevanje priznavanja jezičnih promjena očekivano je za velike kompanije jer svaka promjena zahtijeva vremensko i novčano ulaganje. One se mogu odnositi na dio, a kod većih jezika i na sve jezično-tehnološke alate, što zahtijeva sustavnu implementaciju. Mogu biti zahvaćeni provjernički alati (regularni i kontekstni pravopisni provjernik, gramatički provjernik, stilski provjernik, tezaurus i hifenator), zatim jednojezični i dvojezični rječnici i prevodioci u opciji *Istraživanje* (eng. *Research Service*), ekvivalentni rječnici u drugim Microsoftovim aplikacijama ili na drugoj hardverskoj platformi (npr. MS Works, MSN, donedavno Encarta, mobilne aplikacije, Tablet PC, Surface, Windows Phone), rukopisni prepoznavač, interni Microsoftovi razvojni jezični alati itd.

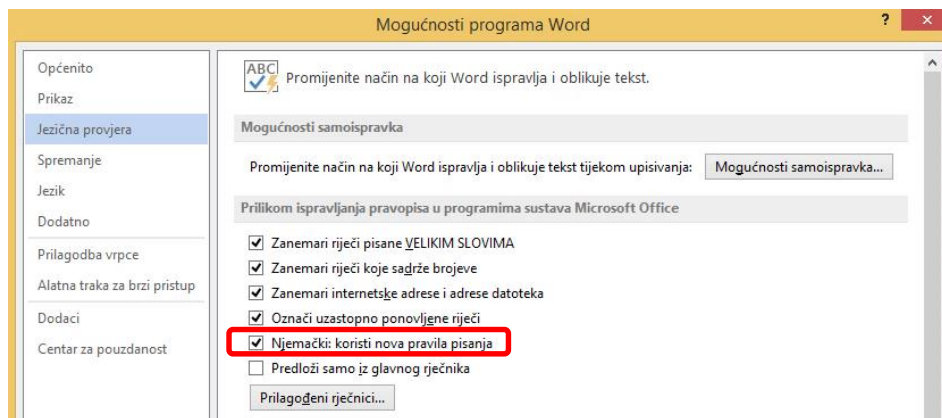
Slika 67. Microsoftov tezaurus za hrvatski jezik u Office 2013

Slika 68. Microsoftov prevodilac za slovenski jezik u Office 2013

U slučaju njemačkoga jezika u kojemu pravopisna reforma nije bila tako uspješna kao za francuski jezik, Microsoft je bio prinuđen napraviti kompromis i omogućiti opciju u Wordu da se uključi ili isključi provjeravanje prema aktualnoj reformi.

Slika 69. Opcija uključivanja pravopisnih pravila za njemačku pravopisnu reformu

Svaka promišljena jezična politika ne želi se dovesti u situaciju da se jezik u medijima razlikuje od jezika u standardizacijskim centrima, odnosno da se tipkani jezik na računalo razlikuje od jezika u tisku. U interesu je svake nacionalne jezične politike da jezično normativno središte bude u suradnji s tvrtkama koje razvijaju jezične alate. Postojanje središnjega regulatornog tijela, koje kanalizira i zastupa stavove lokalne jezične politike, doprinosi prilici da velike korporacije ozbiljno razmotre promjene svojih jezičnih alata.

4.2. Jezikopis

U suvremeno se doba pisanje znatno više ostvaruje računalno nego rukopisno. U svjetlu te spoznaje zanimljivo je promatrati na kojim su sve mjestima i na koji način slovopisna i pravopisna pravila pod utjecajem tipkovničkoga pisanja. U odnosu na pera i penkale tipkovnice donose duboke promjene u našim navikama i tehnici pisanja, pa je jasno da slovopisje i pravopisje treba uvažiti računalnu, tipkopisnu¹⁸⁰ pisanost te odrediti i opisati razinu pismenosti. S druge strane, pak, valja jasnije odrediti njezina načela, objasniti metodološki pristup i razdvojiti pravopisne od jezikopisnih fenomena.

Naziv jezikopis je novotvoren i preveo bi se na engleski kao *linguography*, a u ovome će se poglavlju opisati njegovo područje i razgraničenje prema pravopisu. Odredit će se jezikopisne jedinice i nazivlje, odnos jezika i tipografije u kontekstu plana izraza i sadržaja te će se predstaviti jezikopisni opis koji će polaziti od značenja, a ne od grafema (kako je uobičajeno u hrvatskim pravopisnim priručnicima).

Naziv jezikopis ili lingvografija (tj. jezikopisoslovlje ili lingvografistika) blizak je pojmu *pismoslovlja* ili grafolingvistike kao znanosti koja se bavi „opisom i raščlambom pisanih jezičnih oblika, uz razvijanje svojevrsne opće teorije pisma kao sastavnog dijela opće jezične

¹⁸⁰ Naziv *tipkopis* skovan je prema riječi *rukopis*.

teorije“ (prenosi Žagar 2007: 11). Grafolingvistika se kao naziv uobičajio rabiti kao dio lingvističkoga područja, osobito u paleografiji, dok je jezikopis novotvoreni pojam koji označuje interdisciplinarnost lingvistike, računalstva, tipografije i komunikacijskih znanosti. Dok grafolingvistika nema svojih jedinica, lingvografija ih ima i određuje se odnosom grafema i značenja. Lingvografija je prema *lingvografemu* ili jezičnome znaku općenito ono što je terminografija u odnosu na termine, leksikografija u odnosu na lekseme, ortografija u odnosu na ortografeme itd.

Formalna definicija pravopisa ne postoji jer je vrlo teško jednoznačno definirati njegove jedinice.¹⁸¹ Badurina (2006: 196) pokušava odrediti pravopis¹⁸², međutim ne govori o razlikovanju pravopisnih i nepravopisnih entiteta.

Pravopis je „skup pravila za ispravno bilježenje riječi nekog jezika korištenjem odgovarajućeg sustava znakova“ (HER 2002). Etimološki gledano, pravopis, ortografija ili *Rechtschreibung* podrazumijevaju „ispravno pisanje“, odnosno postojanje norme koja definira kriterije „pravilnoga zapisivanja“. Odnos pravila, smjernica i preporuka u normi može biti preskriptivni, deskriptivni i kombinirani. Praktično gledano, pravopisna su pitanja ona koja se odnose na način zapisivanja glasova, osobito na onim mjestima u kojima korisnici prema glasovnoj slici ne mogu znati kako se što zapisuje te u kojima onda posljedično griješe (u hrvatskome jeziku to su najčešće odnosi između *č* i *ć*, *ije* i *je*, velikoga i maloga slova, nesastavljenoga i sastavljenoga pisanja itd.). Ako jezik svoje pisanje temelji na fonološkome načelu koje je, barem u teoriji,¹⁸³ lakše svladati u odnosu na morfonološko ili ideogramsko pisanje, pretpostavka je da će korisnici manje pravopisno griješiti. Za razliku od hrvatskoga, učenje pravopisa za engleski jezik podrazumijeva ulaganje većega napora učenika da nauče pravilno zapisivati riječi, a zbog čega se uobičajeno organiziraju pravopisna natjecanja u anglističkim obrazovnim sustavima (eng. *English language spelling contest*).

Potrebno je pokušati uspostaviti temeljna jednoznačna određenja prema kojima će se pravopisni i jezikopisni entiteti moći razlikovati. Uspjeh preciznijega određenja pomoći će u kasnijim raspravama o jezičnome planiranju i određivanju granice jezičnonacionalnoga (ili lokalnoga)

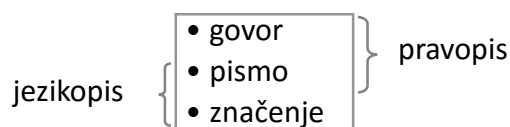
¹⁸¹ To je vrlo očito u Traskovu definiranju pravopisa (Trask 2005: 263-4) kao i u Simeonovim objašnjenjima pravopisne natuknice (Simeon 1969: 134).

¹⁸² „Da bi se o njom [tj. o pravopisnoj normi, op. T. S.] moglo suditi, bilo je nužno odrediti što pravopis (ili ortografija jest te, potom, utvrditi čvrste uporišne točke – pravopisne knjige – na temelju kojih će se moći o toj normi zaključivati.“

¹⁸³ Naime, ankeiranje hrvatske akademske zajednice pokazalo je da (pitanje 33.) više ispitanika (46 % prema 38 %) smatra da je savladavanje pravilnoga pisanja u engleskome lakše nego u hrvatskome jeziku.

prema jezičnomeđunarodnome (ili onoga što se odnosi na sve jezike koji dijele određeno pismo). Prije je toga potrebno metodološki prikazati i uspostaviti osnovne odnose.

Klasična lingvistička podjela na jezik i govor,¹⁸⁴ ovdje se, računalno motivirano, dijeli na trojstvo govorne, pisane i značenjske dimenzije. Pravopisni se opis tiče odnosa govora i pisanja, dok se jezikopisni opis tiče odnosa pisanja i značenja.

Slika 70. Prikaz temeljnih razlika pravopisnoga i jezikopisnoga opisa

Odnos fonema i grafema jasni je pravopisni problem pa tako i pravila o, primjerice, smjenjivanju *ije/je/e/i/ø*, pravila o pisanju *č, ć, dž, đ* ili ona o zapisivanju fonemskih kontakata. S druge strane, veza grafema i značenja, kao kod interpunkcije i pisanja razgodaka, jezikopisno je, a ne pravopisno pitanje. U interpunkcijama nema ničega čime bi određeni jezik mogao biti inovativan u odnosu na druge i čiji bi razgodci imali značenjsku razlikovnost. Izražavanje izjavnosti, upitnosti, stanki, nabranjanja, navođenja itd. zajedničko je svojstvo svih latiničnih jezika i mjesto u kojemu su jezici slični, a ne različiti. U interpunkciji nema semantike koja bi bila specifično nacionalna ili lokalna, hrvatska, engleska ili nordijska, te bi standardizacijska središta trebala težiti tome da se postojeće jezične razlike na razini razgodaka dokidaju.¹⁸⁵ Upravo zbog nepostojanja inherentne veze nekog jezika s interpunkcijom, plan interpunkcijske tradicije u drugome je planu.

To što postoji osam tipova parova navodničkih znakova za izražavanje jednoga značenja – navođenja, i što ih različiti (kroatistički ali i inojezični) pravopisni priručnici nedosljedno rabe za svoj jezik, tumači se kao ishod nedovoljne standardiziranosti, a ne bogatstva pisanoga izričaja jezika. Jezici koji dijele isto, latinično pismo, ne bi se trebali interpunkcijski razlikovati, a jezična bi politika europskih regulatornih tijela u svojem jezičnom planiranju trebala

¹⁸⁴ Ova je podjela epistemološki tradicionalna u jezikoslovnoj znanosti, a osobito ju je istraživao strukturalizam u kontekstu dihotomije znaka kao akustične slike i mentalne reprezentacije (označilac i označenik ili *signifié* i *signifiant*). Saussure je primarni fokus stavio na govornu dimenziju (Stojanov 2004: 54), a ovdje se, polazeći od računalnomotivirane istraživačke perspektive koja fokus stavlja na zapisnu stranu jezika, taj odnos proširuje. Tako se umjesto „označilac“ i „označenik“ kreće od „izraza“ (eng. *layout*) i „sadržaja“ (eng. *content*), odnosno od relacije jezik – zapis – govor.

¹⁸⁵ Motiv za takvo što isti je kao i uvođenje jedinstvenoga mjernoga sustava, prometnih znakova ili drugih vidova međunarodnih standarda. Može se reći da uvođenje interpunkcijske posebitosti u nekoj jezičnoj zajednici, primjerice španjolski način izražavanja upitnosti i uskličnosti (grafemi *¿* i *¡*), više govori o španjolskoj jezičnoj politici ustanove *Real Academia de la Lengua Española* nego o bogatstvu latiničnoga pisma.

homogenizirati zapisnu stranu jezika. Ujednačivanje zapisivanja jezika ne dokida standardan jezik – dapače, ono ga još više potvrđuje.¹⁸⁶

Latinični jezici međusobno dijele iste razgotke i imaju visoku interpunkcijsku podudarnost. Nije moguće „izmisliti“ novi razgodak. Jezične regulatorne sredine koje bi željele uspostaviti nova pravila izražavanja upita, usklika, stanke, navođenja, nabranjanja, izostavljanja itd. bile bi osuđene na neuspjeh.

Osim što interpunkcija nema svoju fonemsku reprezentaciju, čime je uspostavljen prvi kriterij jezikopisnosti, tako i iz njihove „nacionalnosti“, tj. činjenice da je riječ o tekstnim elementima zajedničkim za sve jezike istoga pisma, proizlazi drugi kriterij u uspostavljanju jezikopisnosti i razlikovanju prema pravopisnosti. Osim po ovim dvama primarnim kriterijima, jezikopis i pravopis razlikuju se i po dvama sekundarnim obilježjima.

Treće mjesto razlikovanja jezikopisa i pravopisa jest normativnost. Temeljni odgovor koji pravopisni priručnici trebaju nuditi jest *kako se nešto pravilno piše*, dok je prvotna zadaća jezikopisa odgovoriti na pitanje *kako se nešto zapisuje*. Kategorija pravilnosti karakteristična za pravopis pretpostavlja normativno određenje, dok se jezikopis obraća općenitome jezičnom zapisu. Pravopisno, odnosno normativno određenje po svojoj je naravi nužno dogovorno i to unutar jedne jezične sredine, dok se jezikopisno, odnosno deskriptivno određenje tiče zapisa na razini pisma i više jezika.

Četvrto mjesto razlike pravopisa od jezikopisa tiče se tehnologije. Sve ono što suvremena struka i znanost donosi u standardno pisanje, od nomenklaturnih pravila do međunarodnih normi o pisanju mjernih jedinica, bibliografskih podataka, transliteracijskih i transkripcijskih tablica itd., nije pravopisno nego jezikopisno područje. Pravopisni priručnici ne bi smjeli biti inovativni i mijenjati međunarodne norme te uvoditi vlastita rješenja. Priručnik koji prenosi pravila pisanja iz određene struke ili znanosti nije pravopis nego jezikopis. Ovaj bi se jezikopisni kriterij mogao nazvati i metajezičnim kriterijem.

Pitanje sastavljenoga i nesastavljenoga pisanja pripada pravopisu, a ne jezikopisu jer je ono vezano za fonemsku reprezentaciju. Upisivanje bjelina između riječi stvar je pojedinačnoga jezika.

---

¹⁸⁶ Na isti način kao što donošenje međunarodne i visoko standardizirane zakonske regulative ne dokida ičiju nacionalnu državu, tako ni normiranje zapisivanja jezika latiničnim pismom nije u suprotnosti prema nacionalnim jezicima i ovlastima regulatornih tijela. O ovim će razmišljanjima još biti riječi u poglavlju o upravljanju jezikom.

Budući da razlikovanje velikoga i maloga slova nije fonemski uvjetovano nego značenjski obilježeno, smatra se da bi ovo mjesto odnosa grafema i značenja također trebalo biti iznadjezično regulirano. Dakle, što se tiče pisanja velikoga i maloga slova smatra se da je riječ o jezikopisnome, a ne o pravopisnome problemu. Iako je to danas odluka svake jezične zajednice zasebno i nad čime normativna središta imaju punu suverenost, dobro bi uređena zajednica trebala težiti jedinstvenim pravilima jer bi razumijevanje jezika bilo lakše. Da je pisanje velikoga slova doista zajednička tekovina za latinična pisma, vidi se po tome što se u svim jezicima početak rečenice ili imena zapisuje velikim slovom.

Jezikopis ne dokida pravopis, kao što pravopis ne isključuje jezikopisni opis. Oba su jezična opisa potrebna, a razlikuju se po odnosu (a) govora ili značenja prema pismu, (b) nacionalnoga i međunarodnoga, (c) normativnoga i deskriptivnoga te (d) jezika i metajezika.

I pravopis i jezikopis po svojoj su naravi dogovorni, razlika je samo na kojoj razini. Dok su pravopisna pravila dogovorna na razini jednoga jezika (npr. sastavljeno ili nesastavljeno pisanje riječi), jezikopisna su na razini međunarodne zajednice (npr. pisanje mjernih jedinica). To što postoje jezikopisne jedinice koje se raznorodno tumače od jezika do jezika (npr. pitanje pisanja zareza), stvar je tradicionalnoga gledanja na jezik u perspektivi nacionalnoga prava na vlastito uređivanje svih njegovih pojavnih dimenzija. Vrlo raznolika pravila pisanja zareza proizišla su iz jezične potencije, a ne iz značenja. Zarez ima samo jedno (unikodno) značenje i po tome nema razloga da bi se jezici uopće međusobno trebali razlikovati po njegovu korištenju.

I pravopis i jezikopis opisi su ostvarena jezika. Pravopis je odnos fonema i grafema na razini jednoga jezika koji svoje posebitosti opisuje normativno. Jezikopis je odnos grafema i značenja na razini pisma koji metajezične pojavnosti opisuje deskriptivno.

Mišljenje koje se u ovoj disertaciji želi promovirati jest da bi pisanje razgodaka, velikoga i maloga slova i drugih jezikopisnih entiteta, bez obzira na to koliko se to činilo nemogućim ili nevjerojatnim, trebalo biti zajedničko za sve (europske) jezike, a ne kao danas u domeni svakoga pojedinačnog jezika. Da bi se takvo što ostvarilo, moralo bi postojati zajedničko regulatorno jezikopisno središte za sve (latinične) jezike.

Svaki puta kada u jezičnoj praksi ne vrijedi pravilo jednoga grafema koji predstavlja jedno značenje, cilj je jezikopisa istražiti i protumačiti taj odnos. Osim navedenoga primjera s navodničkim znakovima kod kojih je osam tipova parova navodničkih grafema za jedno (unikodno) značenje, pisanje vodoravnih crtnih znakova predstavlja obratni slučaj – jezici rabe najčešće dva grafema da bi predstavili 11 (unikodnih) značenja. (Stojanov 2015)

4.3. Pravopisoslovlje i jezikopisoslovlje

Nakon što je određen osnovni odnos između pravopisa i jezikopisa u odnosu na jezikoslovnu trodiobu glasa, pisma i značenja, potrebno je uspostaviti i njihovu disciplinarnost. Neobično je da naziv „pravopisoslovlje“ kao disciplina koja proučava pravopise dosad nije zabilježen te da se na ovome mjestu rabi po prvi puta.¹⁸⁷ Kao što svako istraživanje određenoga jezičnoga fenomena ima svoju disciplinu – gramatika ima gramatikologiju, leksik ima leksikologiju, termin ima terminologiju, enciklopedija imaju enciklopedistiku – tako i pravopisni priručnici trebaju imati područje koje se bavi pravopisnim entitetima, metodologijama i opisima.

Razlog nepostojanja discipline koja proučava pravopisnost vjerojatno je taj što se u stručnoj i znanstvenoj javnosti pravopisni rad ne smatra istraživačkim nego dogovornim, arbitrarnim i „nestalnim“ djelom, a iz čega proizlazi i nepostojanje izraza koji disciplinarno određuje područje. Bez obzira na perspektivu gledanja na njega, pravopisni se rad opisuje disciplinom koja proučava sinkronijske i dijakronijske aspekte hrvatskoga pravopisanja. Bez discipline koja proučava pravopise, rasprava bi o njima bila banalna i izvan pozornosti jezične struke.

Ako pravopisni priručnik kao djelo nije znanstveno djelo, ne znači da disciplina koja ih proučava nije znanstvena. Svaka metarazina jezičnoga opisa jest sustav sa znanstvenim danostima kroz metodološke, historiografske, sociolingvističke, psiholingvističke, računalne, slovopisne i druge aspekte koji kontekstualiziraju „skup propisa“ o kojima govori Šonje (2000)¹⁸⁸ u svojoj leksikografskoj definiciji pravopisa. Kao što je prije definirano, pravopisni se opisi odnose na pitanja fonema i grafema unutar jedne jezične norme. Ako se prihvaća normativistika kao znanstvena disciplina, onda se ni pravopisoslovlju ne smije uskratiti njegova znanstvenost u pravopisnome opisu.

Pravopisni su se fenomeni dosad u kroatistici ponajprije razgraničavali u odnosu prema fonologiji i morfonologiji, odnosno prema gramatičkim entitetima. Budući da je napravljen odmak od tradicionalnoga opisa, uspostavljaju se druge temeljne relacije koje bi trebale pomoći u izgradnji strukture i objašnjavanju odnosa između jezičnih disciplina. Riječ je o relacijama:

- opće – specifično,¹⁸⁹
- apstraktno – konkretno.

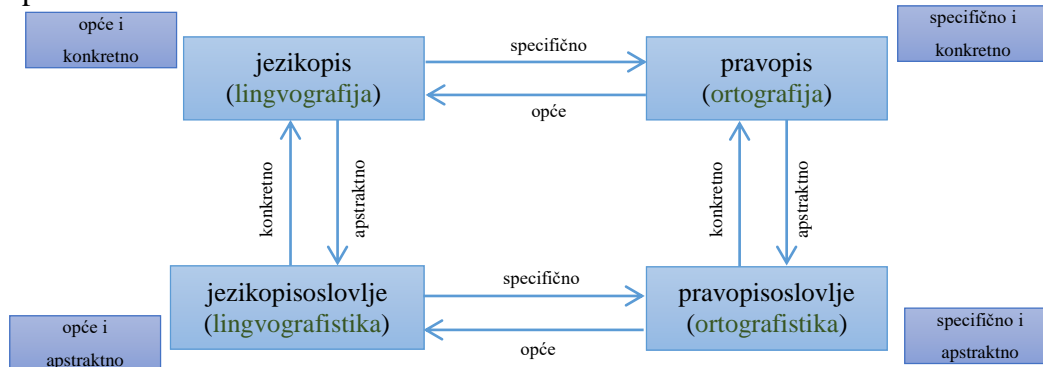
---

¹⁸⁷ Naziv se ne spominje u konzultiranoj literaturi, a ni tri ključne tražilice (Google, Bing, Yahoo) s višekratnim pretraživanjima od 22. kolovoza 2012. do 18. svibnja 2014. ne indeksiraju niti jedno mrežno mjesto iz čega se zaključuje da je naziv neologističan.

¹⁸⁸ „Skup propisa o pisanju nekim jezikom“.

¹⁸⁹ Odnos opće – specifično ne treba miješati s odnosom cjelina – dio.

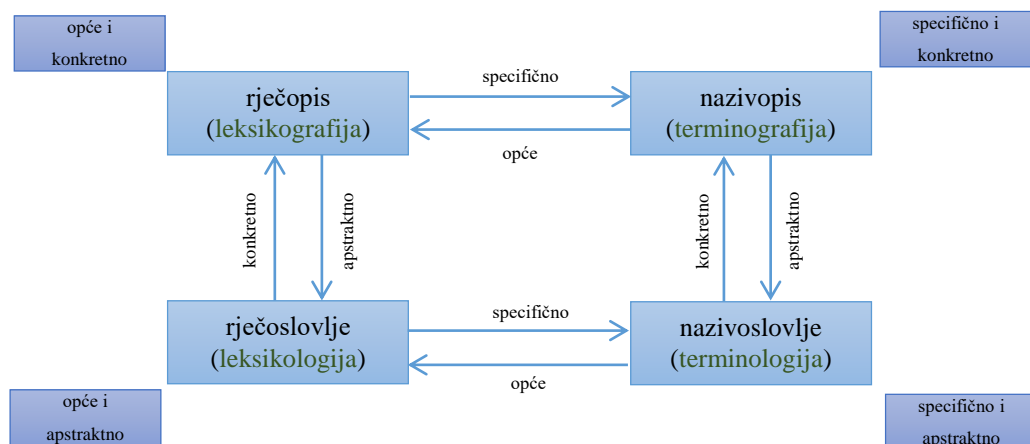
Relacija konkretnoga i apstraktnoga proizišla je iz dihotomije izraza i sadržaja, a relacija specifičnoga i općega iz dihotomije induktivnoga i deduktivnoga gledanja na jezik. Budući da je već predstavljena razlika pravopisa i jezikopisa, u sljedećemu se prikazu uspostavlja temeljni relacijski i terminološki četverokut pravopisoslovlja i jezikopisoslovlja u odnosu na pravopis i jezikopis.

Slika 71. Relacijski i terminološki četverokut jezikopisa i pravopisa

Terminološki gledano, analogno pravopisu (ortografiji) stoji jezikopis (lingvografija). Pravopisoslovlje bi se prevodilo kao ortografistika, a čemu je opreka jezikopisoslovlje ili lingvografistika.

Relacijama opće – specifično i konkretno – apstraktno mogu se transparentno opisati i druge jezične četverokutne mreže odnosa. Upravo zbog svojih poznatih međusobnih odnosa, na ovome se mjestu grafički prikazuje i odnos terminologije i terminografije, odnosno leksikologije i leksikografije. Na isti način kao što se iz relacija koje zatvaraju četverokutni okvir mogu uspostaviti nazivi leksem (za opće i konkretno) i termin (za specifično i konkretno), tako se hipotetski mogu uspostaviti i nepostojeći entiteti *lingvem (za opće i konkretno) i *ortem (za specifično i konkretno).

Slika 72. Relacijski i terminološki četverokut leksema i termina

U odnosu na uspostavljene i leksikalizirane kroatizme za internacionalizme „terminografija“ (nazivopis) i „terminologija“ (nazivoslovlje), može se govoriti o „rječoslovlju“ za leksikologiju i „rječopisu“ za leksikografiju. Ovi se kroatizmi mogu naći u suvremenoj uporabi, npr. Bagdasarov (2007).

Drugim riječima, podjela između leksikologije i terminologije prema leksikografiji i terminografiji, odnosno podjela između lingvografistike i ortografistike prema lingvografiji i ortografiji uvjetovana je odnosom plana sadržaja i izraza (tj. relacijom konkretnoga i apstraktnoga). Leksikologija, terminologija, lingvografistika i ortografistika pripadaju sadržajnome, a leksikografija, terminografija, lingvografija i ortografija izraznome planu. Između jedne i druge razine postoji snažna korelacija. Svaka logija ima svoju grafiju, kao i svaka grafija logiju. Na isti način grafistika ima svoju grafiju, kao i grafija grafistiku.

Odnos logije i grafije nije odnos govorenoga i pisanoga. Podjela na govoreno i pisano podjela je unutar same grafije (tj. plana izraza) i ta se kategorija može nazvati tek jednim oblikom jezičnoga ostvaraja. Osim grafije, druge manifestacije i oblici jezičnoga ostvaraja može biti pokazni jezik (npr. jezik gluhonijemih) ili nagovjesni jezik (npr. govor tijela).

Grafija je praksa jezične discipline ili konkretna, zapisna razina. Logija je metarazina grafije ili razina apstraktnoga, modeliranja, ustroja, kategorizacije.

S pomoću tih relacija i prikaza određena su dva jezična područja: jedno u sferi specifičnoga i konkretnoga – pravopis te općega i konkretnoga – jezikopis. Ovom se metodologijom nastojalo slikovito ukazati na postojanje jezikopisa kao onoga mjesta koje se bavi općom i deskriptivnom jezičnom konkretizacijom u međujezičnome kontekstu.

4.4. Računalna metodologija izradbe jezikopisa i jezikopisoslovna načela

Nakon definiranja jezikopisnoga i jezikopisoslovnoga slijedi određivanje osnovnih jezikopisnih jedinica i pojmova.

4.4.1. Određenje jezikopisnih jedinica i pojmova

Da bi se opisala jezikopisna metodologija, u ovome se poglavlju objašnjavaju osnovni pojmovi koji će se koristiti pri određivanju jezikopisnih jedinica. Temeljna je dihotomija, osobito prihvaćena u informatičkome svijetu, a preuzeta iz strukturalističkoga epistemološkog učenja, odnos sadržaja (eng. *content*) i izgleda (eng. *layout*). Iz nje proizlaze nazivi *glif*, *broj*, *slovo*, odnosno *grafem*, *brojka*, *slovka* preko kojih će se odgovoriti na pitanje čime se jezikopisoslovlje temeljno bavi: jezikopisnim sadržajem ili jezikopisnim izgledom?

Definiranjem naziva slovo/grafem, pismo, grafija, ortografija bavila se i Badurina (1996: 18, 2012: 65-66). Njezin je pristup jezikoslovni i uspostavlja odnos grafema prema fonemu, a što je bitno različito u odnosu na model u ovome radu koji proizlazi iz računalno motivirane relacije pisma, značenja i govora.

Žagar (2007: 35-36) citira Gallmanna (1985.) koji je grafička sredstva u pisanju dijelio na samostalna i nesamostalna, odnosno na grafeme u užemu i širem smislu. Samostalni su mu slova, pomoćni znakovi (npr. točka, dvotočka), prazni znakovi ili bjeline, brojke te posebni znakovi, dok se u nesamostalne uvrštavaju dijakritički znakovi. Zanimljivo je istaknuti da je Gallmann uspostavio svoj teorijski opis s ciljem rada na velikoj reformi njemačkoga pravopisa pa „[s]toga“, kako kaže Žagar (2007: 35), „svi opisi počivaju na raščlambi suvremenoga njemačkoga pisanja“. Ta spona „grafijskosti“ i pravopisa jednako je snažno prikazana i u ovome radu.

Pismo (eng. *writing system*) sustav je grafema, npr. latinično pismo, ćirilica, glagoljica itd.¹⁹⁰

Slovopis (eng. *script*; grafija) skup je grafema jednoga pisma koji se rabi u nekome jeziku, npr. hrvatska (bosanica), ruska i srpska ćirilica slovopisi su ćirilična pisma. Tako i latinično pismo ima više slovopisa – hrvatsko, slovensko, njemačko itd. Razgodci i simboli obuhvaćeni su slovopisom.

Grafem¹⁹¹ (eng. *grapheme*; pismeno; pisme) minimalna je razlikovna jedinica nekoga slovopisa ili pisma. Grafemi *č* i *ć* razlikuju se upravo zbog značenjske razlike koju ostvaraju u različitim riječima. Grafem je prihvaćeni naziv unikodnoga standarda.

Grafem je jedinica plana izraza kojemu u strukturalizmu nasuprotno stoji fonem. Njegova korespondencija sa znakovima nije nužno „jedan prema jedan“ pa više grafema može predstavljati jedan znak.

---

¹⁹⁰ U pisanju japanskoga jezika, primjerice, koriste se tri pisma: kanji, hiragana i katakana.

¹⁹¹ Tradicionalne definicije grafema (nazivaju se i *slovima* iako je to pojednostavnjeno tumačenje) redovito ističu njegovu vezu s fonemom, npr. *Hrvatski enciklopedijski rječnik* (HER 2002: 400) objašnjava da je grafem pisani ostvaraj fonema; *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika* (Boranić 1941: 4) ističe 30 glasova u abecedi, *Hrvatski školski pravopis* (2005: 11) govori o slovu kao pisanoj znaku za glas, a Simeon spominje „arhaički“ pravopis u kojima pisana riječ „zaostaje“ za govorenom (Simeon 1969: 135).

Suvremeniji pristupi, poput Matthews u *Concise Dictionary of Linguistics* (Matthews 1997: 152) ili za ovu temu ključni *The Unicode Standard, Version 5.0* (TUS 2006), grafeme ne promatraju u odnosu na glasove i foneme nego kao minimalne razlikovne jedinice u pismu ili kao uopćene inačice alografa (<http://unicode.org/glossary/>). Popović (1995) govori o grafememu (i odnosu prema alografu i grafemu), a što je nepravilna tvorba naziva zbog pogrešnoga izvođenja analogije *fon-fonem-alofon*, *morf-morfem-alomorf*. Dakle, trebalo bi izvoditi *graf-grafem-alograf*, a ne *grafem-grafemem-alograf*. Inzistira li se na *grafememu*, po toj bi logici trebalo imati *alografemem*, a ne *alograf*. Popović je, vjerojatno, tvorbom *grafemem* htio izbjeći višeznačni naziv *graf*.

Slijed grafema *l* i *j* čini znak *lj* i ta se vrsta grafema naziva digraf. Slijed grafema može se tipografski ostvariti i uklanjanjem bjeline, čime se oni spajaju u jedan znak – tako *a* i *e* čine ligaturni grafem *æ*, dok je njemački grafem *ß*, povijesno gledano, nastao sljubljuvanjem znaka *f* (malo latinično slovo za dugi *s*) i *z*.

Grafemi se dijele na **slovke** (eng. *letters*; abcćć), **brojke** (eng. *digits*; 12345), **razgotke**¹⁹² (eng. *punctuations*; !?;,-), **simbole**¹⁹³ (eng. *symbols*; %=€), **separatore**¹⁹⁴ (eng. *space characters*), **ideograme**¹⁹⁵ (eng. *ideographs*; 祥豊傘さ) i **piktograme**¹⁹⁶ (eng. *pictographs* ili *dingbats*; →☺☹☰).¹⁹⁷

Iako su razgodci i simboli vrlo različiti tipovi grafema, korisnici ih mogu zamijeniti jer pravopisni priručnici tradicionalno obrađuju simbole pod pravopisnim znakovima, primjerice % # & § - +. Razlog zašto ih pravopisi uvrštavaju u svoje opise jest što simboli dolaze u spoj s riječima iz čega je potrebno odrediti sastavljeno i nesastavljeno pisanje, rastavljanje u novi redak, sklanjanje itd. Jezikopis ne određuje pojmovnost ni korištenje simbola – to bi trebali definirati nomenklaturni priručnici struka iz kojih simboli dolaze.

Gallmann (1985: 10) grafeme definira kao „najmanje strukturne jedinice pisanoga jezika, koje se mogu definirati ne samo kao formalne, nego i kao funkcionalne jedinice“. S obzirom na zadatke pismovnih jedinica u tekstu, ustanovljuje šest funkcionalnih klasa u koje se uklapaju grafička sredstva: 1. osnovni grafemi (slova, diakritički znakovi), 2. ideogrami (brojevi,

---

¹⁹² Razgodci su zajednički naziv za strukturne znakove kojima se slova, dijelovi riječi, riječi, kratice, skupovi riječi, rečenice, odlomci, brojke i simboli obilježuju, ističu, pojašnjavaju, zamjenjuju i razgode (odvajaju). Pravopisni ih priručnici često dijele na pravopisne i rečenične, međutim ta podjela prema kriteriju opsega nije motivirana računalnom metodologijom pa ni ovdje nije dovoljno odsudna.

¹⁹³ Simboli su zajednički naziv za sve oznake u raznim strukama i područjima koji predstavljaju određeni pojam. Diješe se u brojne razrede: matematički (+ - = ≠ ⊗), logički (∧ ∨ ⊃ ⇒ ∀), valutni (€ \$ ¥ £ ₤), mjerni (kg Kb/s m³ °C %), glazbeni (♭ ♪ ♫ ♬ #), pravni (© ™ ® §) itd.

¹⁹⁴ Iako tradicionalnim filozofima može zvučati nelogično, ali i bjeline su znakovi. Računalno gledano, ne postoji samo jedna vrsta bjeline nego ih ima više (unikod poznaje čak 25 znakova bjeline, npr. neprelamajuća bjelina, brojevana bjelina, razdjelitelj retka itd.).

Na ovome će se mjestu ujedno objasniti osnovno nazivlje: **bjelina** (eng. *blank*) znak je koji prikazuje prazan položaj u nizu grafičkih znakova. (Ova je definicija preuzeta iz ISO 2382-4: 1987.) **Razmak** (eng. *space*) je *nadzorni znak* koji prouzrokuje pomak prema naprijed u retku bez proizvođenja bilo kojeg grafičkog znaka u ispisu ili na zaslonu. Najlakši način za razlikovanje ova dva pojma jest preko sljedećega primjera: „pritisni razmaknicu da napravi razmak koji iza sebe ostavlja bjelinu“. Standard ISO 1087-2 također razlikuje bjelinu od razmaka.

¹⁹⁵ Ideogrami su grafički znakovi koji primarno predstavljaju pojam ili ideju, a ne fonemsku reprezentaciju. Kinesko, japansko, korejsko i vijetnamsko pismo rabi ideograme.

¹⁹⁶ Piktogrami su tipografski simboli ili slike predmeta. Primjerice, klinasto se pismo razvilo iz piktograma (nacrtani vrč predstavljao je pivo). Inačica unikoda 7.0 donijela je bitnu novost ublažavanjem striktnih pravila za uvrštavanje piktograma pa je tako uvršteno novih 250 grafema među kojima su znakovi za sunčane naočale, čekić, satelit, raketu itd.

¹⁹⁷ Slijedeći unikod gornja bi se razredba mogla dodatno proširiti nadslovcima [^ ^], kontrolnim znakovima i drugim vrstama grafema.

posebni znakovi, pomoćni znakovi), 3. klasifikatori (npr. pisanje velikih početnih slova), 4. granični pokazatelji (npr. bjelina), 5. signalizatori rečenične intencije (uskličnik i upitnik), 6. signali i ispuštanja (npr. trotočje, pokratni znakovi). Nedostatak njegova pristupa jest u tome što polazi od nedovoljno računalno podržanoga modela. Smatra se da je unikod kao model, sustav i standard računalne formalizacije ljudskoga pisanja toliko razvijan i unapređivan od 1991. da ga lingvistički i primarno teorijsko usmjereni modeli ne mogu zamijeniti. Upravo se zato prednost u promišljanju grafema daje inženjerskome pristupu.

Znak (eng. *character*) najmanja je jedinica pisana jezika koja ima semantičku vrijednost. Znak je temeljna jedinica unikoda¹⁹⁸ (a ne grafem). Jezičnim pisanim znakovima bave se, dakako, i jezikoslovci, a u računalnoj dimenziji i računalni jezikoslovci.

Graf (eng. *glyph*; glif) jedinica je koja je vizualni ostvaraj grafema. Graf pripada planu izraza te se od grafema razlikuje po tome što je graf konkretno pisano predstavljanje grafema te je u istome odnosu kao i fon prema fonemu ili morf prema morfemu. Tako se, primjerice, grafem *a* može vizualizirati različitim glifovima **а** i **ɑ** ili *a* koji se međusobno mogu razlikovati prema fontu, serifnosti, debljini, veličini, kurzivnosti itd.

Kada, primjerice, ne bi bilo značenjske razlike između *č* i *ć*, oni se ne bi nazivali grafemima nego grafovima ili glifovima.

Grafovi se mogu nazvati i alografima, međutim oba bi se termina zbog višeznačnosti mogla zamijeniti engleskom informatičkom prevedenicom *glif* jer su to u osnovi iste stvari (pored toga da graf ima puno raširenije značenje oblika vizualizacije podataka). Za razliku od grafa koji možda ne mora nužno dovesti do zabune jer je riječ o dvama pojmovima iz različitih područja, alograf ima blisko značenje koje može zbuniti jer dolazi iz jezikoslovne struke. Alograf je, kako to tumači mrežna Proleksis enciklopedija¹⁹⁹, grafička inačica fonema, npr. u ruskome fonem *a* piše se i slovom *a* i slovom *я*, dok je rječnik Merriam-Webster²⁰⁰ bitno neodređeniji ističući da je alograf slovo abecede određenoga oblika (npr. *A* ili *a*). U informatičkome pristupu latinično *a* i ćirilično *я* različiti su znakovi (zauzimaju različita kodna mjesta) te su po tome i različiti grafemi, a ne alografi jednoga grafema. Ono što bi računalno gledano alografi predstavljali jesu različite grafičke manifestacije jednoga grafema kao što su oblik i vrsta fonta. Drugim riječima,

---

¹⁹⁸ Kao što je već spomenuto, unikod je prihvaćeni međunarodni standard kojim upravlja neprofitan, otvoren i nevladin *The Unicode Consortium* (<http://unicode.org/>) za potrebe računalnoga opisa znakova živih i neživih pisama.

¹⁹⁹ <http://proleksis.lzmk.hr/51268/>

²⁰⁰ <http://www.merriam-webster.com/dictionary/allograph>

naziv se alograf ne koristi jer bi njegovom uporabom razumijevanje jezikopisa u jezikoslovnoj zajednici moglo biti otežano pa je stoga najbolji izbor naziv glif.

Grafemima se bavi grafologija²⁰¹, a glifovima (fonto)grafija. Znak je jedinica plana sadržaja. Naočigled ima sličnu definiciju s grafemom, ali to su vrlo različite jedinice i valja ih jasno razlikovati.

4.4.2. Nazivlje prema planu sadržaja i izraza

Razlika plana sadržaja i izgleda dobro se uočava kada se govori o odnosu naziva **broj** (eng. *number*; tj. sadržaj) i **brojka** (eng. *digit*; tj. izraz): broj „šesnaest“ piše se u desetičnome (dekadskome) sustavu brojkama jedinicom i šesticom. Brojke ništica, jedinica, dvica, trica, četvrtica, petica, šestica, sedmica, osmica, devetica, desetica predstavljaju brojeve nula, jedan, dva, tri, četiri, pet, šest, sedam, osam, devet i deset.

Istim bi se načelom moglo razlikovati **slovo** (eng. *glyph*, glif) od **slovke** (eng. *letter*): slovka je (slovčani) entitet koji vizualizira slovni sadržaj (slovo). Slovo je slovni znak koji predstavlja (simbolizira) slovke. Tako možemo govoriti da se slovo ili glif č s unikodnim kodom U+010D i međunarodnim nazivom *latin small letter c with caron* u različitim razvojnim fazama hrvatskoga jezika zapisivao različitim slovka ili (slovnim) grafemskim ostvarajima (ch, č, ć...). Također se može reći da *A* i *a* predstavljaju jedno slovo, ali dva grafema. Također, znak je navodnika jedan, ali se može ostvariti različitim grafemima „“, » « i " " .

4.4.3. Abeceda i nizovi hrvatskoga jezika

Nakon što su određene minimalne jedinice, postavlja se pitanje što je abeceda ili ukupnost grafema hrvatskoga jezika. Bez definiranja abecede nije moguće opisati tradicionalni pojam „riječi“. Naziv riječ izrazito je višeznačan te zbog svoje izražene konotativnosti ne može poslužiti dovoljno precizno. Iako će mnoge jezikoslovne teorije preživjeti njegovo nedefiniranje, u zapisnome je opisu njegov opseg važan. Dva su formalna načina da se u jezikopisu definiraju jedinice veće od grafema. Prvi je negativistički način u kojemu se „riječ“ definira onime što ona nije. U ovome pristupu „riječ“ se određuje bjelinama, a što se često rabi u korpusnome jezikoslovlju kao segmentacijski kriterij. Drugi je afirmativni način koji polazi od sadržaja – on pretpostavlja definiranje abecede prema kojoj se određuje „riječ“. U ovome se jezikopisnome modelu kreće od afirmativnoga pristupa koji je temeljni i za računalnu znanost.

---

²⁰¹ Ako se fonemima bavi fonologija, onda se grafemima bavi grafologija. Međutim, naziv grafologija već postoji i označuje znanost koja proučava rukopise, čime se udaljuje od značenja grafema. Zapravo bi se moglo reći da se grafologija bavi glifovima, a ne grafemima. Žagar (2007) rabi naziv grafematika, a o čemu bi se moglo razmisliti.

Zanimljivo je istaknuti da je tvorac teorije i kategorizacije formalnih jezika upravo jezikoslovac (a ne informatičar, logičar ili matematičar) Noam Chomsky sredinom 1950-ih. Tako se, pojednostavnjeno rečeno, formalni jezik definiira kao $L = \{A, F\}$, u kojemu je A abeceda jezika, a F skup riječi u jeziku L . Jedan od jezika u hijerarhiji formalnih jezika regularni je jezik koji svoju abecedu opisuje operatorom $\setminus w$ obuhvaćajući sve alfanumeričke znakove i podcrtu²⁰².

Slika 73. Prikaz abecede $\setminus w$ regularnih izraza regex dijalekta JGSoft u aplikaciji RegexBuddy 4

Abeceda prirodnoga jezika kao što je hrvatski u jezikopisnome modelu koji se opisuje svakako mora biti osjetljiva na velika i mala slova jer oni na zapisnoj strani čine razliku (dokaz tomu je i što svaki pravopis ima poglavlje o velikome i malome slovu), dok, recimo, smanjena velika slova (eng. *small caps* ili SMALL CAPS) nisu posebna jer se s pomoću njih ne ostvaruje jezikopisna različitost. Kada bi se počeli značenjski razlikovati a, A, A, unikodni bi konzorcij morao smanjena velika slova uvrstiti kao ravnopravne znakove malim i velikim grafemima.

Ovako prikazana abeceda slaže svoje znakove u *nizove* (eng. *strings*) pa bi, umjesto izraza „riječ“, točnije bilo rabiti pojam niz.

Za razliku od gore navedene regularne abecede, jezikopisna abeceda uključuje i spojnicu (jer se niz *e-pošta* smatra jednom „riječju“ kao i primjeri *INA-om*, *jezično-umjetnički* ili nesastavljena riječ na kraju retka). Kada bi se, primjerice, *i/ili* smatrao jednim nizom, kosa bi se crta morala uvrstiti u popis znakova abecede. Drugim riječima, ističe se da abecedu ne definiira sastavljeno pisanje. To što se simbol za stupanj (°) piše sastavljeno s nizom (20°) ne znači da je on ujedno i član abecede.

Niz se može pojasniti i sljedećim testom: kada se u tekstu napisanome u Wordu dvoklikom odabere neka pojavnica, želi li se da se u primjeru „e-pošta“ obilježi samo „e“, odnosno „pošta“, ili cijeli niz „e-pošta“? Ako je odgovor potonji, onda je spojnica dio abecede hrvatskoga jezika.

Pravopisni priručnici tradicionalno navode da hrvatska abeceda ima 30 slova. To je za školsku razinu obrazovanja dovoljan podatak, ali nedovoljno točan za jezikopis koji se temelji na formalnijemu opisu grafemā i latiničnoga slovopisa.

²⁰² Podcrta, donja crta ili podvlaka (eng. *underscore* ili $\_$), računalno gledano, smatra se „slovom“, a ne razgotkom. Razlog tome je potreba za postojanjem znaka koji će vizualizirati bjelinu, ali bez svojstva razdvajanja pojavnica.

4.4.4. Jezikopis i tipografija

Iako se može činiti neobičnom usporedba jezikopisa i tipografije, zapravo su ova dva područja povezana. Tipografijom se bave grafički inženjeri prigodom (tehničkoga i umjetničkoga) uređivanja izgleda teksta i prijeloma, a pretpostavlja poslove, od onih najosnovnijih, poput izbora fonta i njegove veličine, do spacioniranja, proreda, uvlačenja, hifenacije itd. Tipografi se, drugim riječima, bave *izgledom* i *dizajnom* riječi i teksta. Veza s jezikopisom ostvaruje se u sljedećoj točki: ako je tekstu tipografija izgled, onda mu je jezikopis sadržaj. Jezikopis je ono mjesto u kojemu se, primjerice, definiraju i oprimjeruju vrste vodoravnih crta razlikujući ih sadržajno, značenjski i uporabno. O istoj pojavnosti – vodoravnim crtama – govori i tipografija koja se brine o njihovu izgledu. Jezikopis ne uzima u obzir crtičnu duljinu (tj. izgled), nego opisuje semantičke razlike između različitih vrsta središnjih crta.

U kojoj mjeri tipografija utječe na jezik? Jedan od dokaza snažnoga utjecaja tipografskih kriterija u svakodnevni život je, primjerice, uvođenje registarskih tablica zapisanih arapskim brojkama i latiničnom abecedom u Narodnoj Republici Kini, a izbacivanje njima prirodnoga odabira ideogramskoga han-pisma koji se koristi u pisanju mandarinskoga jezika.

Slika 74. Primjer registarske pločice u NR Kini (izvor: Wikipedia)

Ono se objašnjava činjenicom veće čitljivosti latiničnoga pisma. Latinični je brojevni sustav kraći²⁰³, jednostavniji²⁰⁴, jednoznačniji²⁰⁵ i ergonomičniji²⁰⁶ iz čega proizlazi argument vizualnosti i čitljivosti kojim se bave tipografi.²⁰⁷

---

²⁰³ Broj 451 u službenome pojednostavnjenom han-pismu izgleda 肆佰伍拾壹, a u tradicionalnome pojednostavnjenom 四百五十一. Kineski jezik zapisuje na način „4-sto-5-deset-1“.

²⁰⁴ Han-pismo za označivanje brojeva nije jedinstveno te se brojevi mogu zapisati na četiri načina (pet ako se uključi i Pinyin): tradicionalni, pojednostavnjeni, službeni tradicionalni i službeni pojednostavnjeni.

²⁰⁵ Japanski i kineski jezik različito se odnose prema ničnici (brojka 0) pri zapisivanju brojeva te jedan zapis može predstavljati dva različita broja.

²⁰⁶ Potrebno je manje rukopisnih poteza pri zapisivanju arapskih brojeva u latiničnome pismu, nego kineskih u han-pismu.

Neki smatraju da je ovo jedan od ključnih razloga zašto se glagoljica nije duže održala kao slavensko pismo (za razliku od glagoljice, ćirilica se u većoj mjeri oslanja na grčki alfabet koji je rukopisno optimiziraniji od glagoljice).

²⁰⁷ U nedostatku boljega naziva, „vizualnost i čitljivost“ mogla bi se nazvati i drukčije: bliskošću plana izraza i plana sadržaja. Znak ima blizak odnos sadržaja i izgleda kada je asocijativna veza (o čijoj arbitrarnosti govori Saussure) snažnija, odnosno kada je konceptualizacija (o čemu govore kognitivni lingvisti) izravnija. Drugim riječima, bliskost izraza i sadržaja razlog je koji je naveo Kineze da počnu preuzimati pisanje arapskim brojkama i latiničnim pismom.

Koja su druga zanimljiva mjesta spoja tipografije i jezikopisa?

Prvo je razlika odlomka i retka (eng. *paragraph break* i *line break*) koji se tiču sadržaja, a ne izgleda teksta. Tipografu je svaki novi red isti jer promatra primarno grafički (kao što je korisniku na računalu dovoljna jedna tipka *enter/return* na tipkovnici), ali se sadržajno razlikuju dvije vrste „novoga reda“: ona koja odvaja odlomke (prvo značenje tipke *enter* na tipkovnici) i ona koja odvaja retke (tipkovnička kombinacija u *Microsoftovu Officeu* SHIFT+ENTER). Razlikovanje ovih dviju funkcija stvar je jezikopisa.²⁰⁸

Drugo mjesto bliskoga spoja tipografije i jezikopisa je u prijelomu riječi. Tipograf će vizualno promatrati prelamanje riječi, a jezikopisac će određivati njegovo mjesto i pravilo prijeloma. Estetski (tipografski) kriteriji presuđuju da se znak neprelamajućega razmaka (eng. *non-breaking space*) rabi u titulama, između titule i imena, između brojaka i mjernih jedinica itd. Da prijelom reda koji ne lomi riječ nije jezikopisni problem, dokazuje se i terminološki – ne postoji znak „neprelamajuće bjeline“ nego „neprelamajućega razmaka“, a što upućuje na (tipografsku) funkciju, ne na (jezikopisni) znak.

Isto se razlikovanje aspekta sadržaja od izgleda uočava i u brojnim drugim znanostima i područjima – od logike i psihologije do teologije i filozofije, a važan je i u računalstvu: standard unikod bilježi i razlikuje znakove i grafeme, dok se izgledom bave tvorci fontova. Dakle, unikod pridjeljuje grafemu A jednoznačni i sveopći (univerzalni) kod U+0041 i opisuje ga kao *Latin Capital Letter A*, dok grafemu © pridružuje kod U+00A9 opisujući ga međunarodnom nazivom *Copyright Sign*. Kako će A i © točno izgledati, ovisi o estetskim fontografskim mjerilima.

Hrvatski pravopisi, kao što je pravopis Matice hrvatske, posve drukčije gledaju na odnos jezika i tipografije. Tako se, primjerice, tvrdi da se i „različiti tipovi slova mogu smatrati interpunkcijskim znakovima“ (BMM 2007: 47). Jezikopisno gledano, različiti tipovi slova (masni, ukošeni i osnovni oblici – e, e i e) inačice su istoga grafema (baš kao što su to podvučeni e, precrtani e, dvostruko precrtani e itd.) te nemaju posebno značenje jer se međusobno razlikuju samo po svojem izgledu, a ne i po sadržaju. Drugim riječima, oni uopće ne pripadaju ni u jezikopisnu, a ni u pravopisnu tematiku. Tipovi slova isključivo su tipografska rješenja.²⁰⁹ To

---

²⁰⁸ Na isti se način može reći da je i bjelina (praznina među riječima) jezikopisni problem jer zahvaća aspekt sadržaja prema kojemu se utvrđuje da ne postoji samo jedna vrsta bjeline. S druge strane, „praznina“ promatrana kroz aspekt izgleda tipografski je problem.

²⁰⁹ Prvopisni priručnici koji smatraju da pravopis mora definirati korištenje ukošenih, masnih i drugih oblika riječi, jendako tako mora uključiti i opis korištenja spacioniranja, uvlačenja, načina obilježavanja bilježaka (fusnota), pa sve do kategoriziranja vrsta naslova i primjene različitih fontova.

što, primjerice, u leksikografiji istaknuti tipografski oblici riječi predstavljaju neki jezični sadržaj stvar je isključivo dogovora jezične struke i dizajna sadržaja za lakše snalaženje korisnicima, ali ne i inherentnoga značenjskoga razlikovanja.

Tipografija je snažno vezana za jezikopis jer su novi mediji uvijek evoluirali pisanje. Evolucija se dogodila prelaskom pisanja s kamena na papir kada su izumljena mala slova, otkrićem tiskarstva kada je uvedeno razlikovanje raznih navodnika i vodoravnih crtnih znakova, a dogodilo se i prelaskom na elektroničko pisanje razlikovanjem grafemskoga izgleda i sadržaja te uvođenjem unikodne prikazbe. Jezična normativistika će, prije ili kasnije, morati početi prihvaćati opise pisanih entiteta koji će nadilaziti disciplinarno područje i školsku primjenu te uvažiti činjenicu da je suvremena pismenost pod snažnim utjecajem tipkovničkoga pisanja. Ignoriranje računalne dimenzije jezika i pitanja njegova zapisivanja na računalima ishodit će već viđenim scenarijem – problematika će se prepustiti računalcima koji na e-pisanje gledaju isključivo iz perspektive vlastite struke, a o kojoj se u disertaciji jasno utvrđuje da ne nudi kvalitetan model upravljanja nad elektroničkim pisanjem na hrvatskome jeziku.

4.4.5. Jezikopisna pravila

Nakon što je opisan jezikopisni sadržaj i izraz te uspostavljene osnovne jedinice i njihovo nazivlje, u nastavku će se prikazati razlika pravopisne i jezikopisne metodologije jezičnoga opisa. Kao što je navedeno, jezikopisni opis kreće od odnosa grafema i značenja te se u bitnome razlikuje od pravopisnoga sadržaja koji je opisan odnosom govora i grafema. Umjesto tradicionalne podjele iz pravopisnih priručnika koja se temelji na grafemu (veliko i malo slovo, pravopisni i interpunkcijski znakovi, fonemi č, ć, dž, đ, smjenjivanje ije/je/e/i/ø itd.), jezikopisni opis okrenut je jezičnome značenju i funkcionalnosti. Tako se, primjerice, pisanje brojeva nalazi u raznim poglavljima: u poglavlju o spojnici, crtici, sastavljenome i nesastavljenome pisanju, a pisanje nadnevaka u poglavlju o skraćenicama, spojnici, crtici, sastavljenome i nesastavljenome pisanju. Jezikopisni opis ta mjesta funkcionalno i značenjski objedinjuje. Pisanje brojeva nalazilo bi se u poglavlju u kojemu se funkcionalno opisuje zapisivanje brojeva u izražavanju dosega, prijelaza, raspona, kratkih i dugih oblika nadnevaka, zapisa vremena, kratkih i dugih oblika telefonskih brojeva, adresa itd. Umjesto zasebnoga poglavlja o sastavljenome i nesastavljenome pisanju određenih vrsta riječi, kako se pristupa u tradicionalnim pravopisnim priručnicima, jezikopisni opis kreće od opisa zapisivanja jezičnih entiteta kao što su osobna imena, naselja, ustanove i drugih mjesta.

Poneki pravopisni priručnici kadšto uključuju funkcionalni opis (npr. obuhvaćaju poglavlja o kraćenju imena ljudi, pisanju bibliografskih jedinica, sklonidbi stranih imena itd.), ali se on ne provodi dosljedno.

Za funkcionalni se jezični opis smatra da metodički bolje utječe na svladavanje pravila pismenosti, a jezikopisni opis tome može pomoći. Takav integrativni pristup jezičnome znanju može se obraniti i metodičkim argumentom. Finski obrazovni sustav, koji (ponovno) kreće u veliku obrazovnu reformu u cilju završetka u 2020., planira napustiti učenje po predmetima i uvesti učenje po temama.²¹⁰ Ako se cijelo školsko obrazovanje može tematski dijeliti, sigurno je da bi se moglo napraviti i za područje jezične pismenosti opisane u pravopisno-jezikopisnim priručnicima. Argumenti za tematsko učenje vrlo bi se vjerojatno dali upotrijebiti u korist jezikopisnoga pristupa pismenosti u odnosu na tradicionalni pravopisni opis.

U nastavku se navode izdvojeni primjeri pisanja brojeva koji ciljaju predstaviti metodologiju opisa jezikopisnih jedinica. Jezikopisna pravila podrazumijeva navođenje pravila različitih stilova (npr. matematički, informatički, školski, viši opći itd.).

4.4.5.1. Pisanje brojeva

Negativne vrijednosti brojeva pišu se znakom minusa (U+2212) bez razmaka.

-b	-8
----	----

Izvan struke moguće je znak minusa ostvariti spojnicom (U+002D) ili crticom (U+2013).

-b	-1
-b	-6

U računalstvu negativna se vrijednost isključivo zapisuje znakom minus-spojnice (U+002D).

-b	-9
----	----

Pozitivni brojevi nemaju bjelinu ispred broja.

+b	+9
----	----

Decimalna mjesta obilježavaju se zarezom.

b,bb	7,87
------	------

²¹⁰ Jutarnji list, 25. 3. 2015., str. 13

b,bbbbbb	3,02166
----------	---------

Decimalni brojevi koji označuju softversku inačicu i koji su dio imena pišu se s točkom.

Tržišno_ime b.b	Windows 8.1
Tržišno_ime b.b.b.	KitKat 4.4.2

Zarez se koristi u skraćenu pisanju brojeva kada se želi navesti sažeta ili okvirna vrijednost. U tom je slučaju obvezatno korištenje naziva jedinice da ne dođe do zabune s decimalnim zarezom.

b,b tis.	1,2 tis.
b,b milijuna	9,8 milijuna
b,b mlrd.	10,56 mlrd.

U tehničkim se strukama višeznamenasti brojevi pišu bez bjeline.

U izvanstručnome pisanju peteroznamenastih i većih brojeva tisućice se mogu odvajati bjelinom ili točkom radi olakšanja čitanja.

Decimalni se brojevi ne odvajaju bjelinom ili točkom.

Četveroznamenasti brojevi ne odvajaju se bjelinom ili točkom.

bb.bbb	40.000
bb bbb	40 000
bb.bbb,b	35.591,9
bb bbb,b	35 581,9
b.bbb.bbb	1.300.333
b bbb bbb	1 300 333

4.4.5.2. Matematičke operacije

Pisanje matematičkih formula, dijagrama, grafova, kemijskih struktura i ostalih algebarskih zapisa iz drugih struka ostvaruje se jezikom za obilježavanje LaTeX.

U izvanstručnome pisanju matematički operatori preporučeno se pišu s bjelinom.

Iza otvorenih i ispred zatvorenih zagrada ne stavlja se bjelina.

Za oduzimanje se koristi znak minusa (U+2212), a u informatičkoj struci minus-spojnicica (U+002D).

Za množenje se koristi zvjezdica (U+002A), srednja točka (U+00B7) ili množni križić (U+00D7). Ne preporučuje se koristiti latinično slovo x.

Za dijeljenje se koristi dvotočka (U+003A) ili znak dijeljenja (U+00F7).

$b - b$	$5 - 2$
$b \cdot b$	$2 \cdot 4$
$b \times b$	61×5
$(b - b) = (b : b)$	$(4 - 2) = (4 : 2)$

Za dijeljenje se ne koristi znak rastuće crte (U+002F) jer ima značenje razlomka i dijela. U pisanju razlomka i dijela ne treba se koristiti bjelina ispred i iza znaka rastuće kose crte.

b/b	$2/5$ (znak razlomka čita se: „dva kroz pet“)
b/b	$2/5$ (znak dijela čita se: „dvije petine“)

Za eksponenciju koristi se znak kapice (U+005E). Ispred i iza znaka kapice ne stavlja se bjelina.

b^b	2^5 (čita se: „dva na petu“)
-------	--------------------------------

4.4.5.3. Rasponi

Rasponi izraženi brojkama koji označavaju glavne brojeve pišu se s crticom (U+2013) i bjelinama.

$b - b$	$3 - 5$
	20000 – 25000

Rasponi izraženi brojkama koje označavaju redne brojeve pišu se na isti način.

$b. - b.$	$3. - 5.$
	1991. – 2014.

Rasponi izraženi brojkama koje označavaju cjeline i podcjeline pišu se na isti način i točkom kao separatorom. Zadnja oznake podcjeline može i ne mora završavati točkom.

b.b – b.b	3.5 – 7.1
b.b.b. – b.b.b.	3.5.2. – 7.6.8.

4.4.5.4. Pisanje nadnevaka

U tehničkom²¹¹ i računalnom stilu ništica se može pisati prije jednoznamenaste brojke koja obilježuje dan i mjesec. U drugome stilu to nije nužno te ju je prirodnije izostaviti.

gggg.	1998.
(gggg.)	(1998.)

Godine se mogu pisati i skraćeno korištenjem izostavnika (U+0027) umjesto prvih dviju brojaka koji označavaju tisućljeće i stoljeće, i to samo u slučaju kada je okolinom jednoznačno određivo o kojem je tisućljeću i stoljeću riječ.

'gg.	'80.
------	------

Skraćeno pisanje isključivo mjeseca i godine piše se sa znakom kose crte bez razmaka.

mm./gggg.	5./2000.
mm/gggg	05/2000 (samo u tehničkom stilu)
mm/gg	05/00 (samo u tehničkom stilu)

U punome obliku nadnevka piše se prvo dan, zatim mjesec pa godina.

Umjesto broja, u višemu pisanom stilu izražavanje mjeseca zapisuje se riječima. Pritom je mjesec u genitivnu padežu.

dd. mm. gggg.	6. 3. 1993.
	6. III. 1993.
	06. 03. 1993. (samo u tehničkom stilu)
dd. mjesec gggg.	6. ožujka 1993.

Tehnički oblik zapisa ovisi o konkretnome slučaju, a najrasprostranjeniji je onaj s pomoću kojega je najlakše računalno sortirati. Između sastavnica piše se spojica (U+002D).

²¹¹ Ovdje se detaljnije ne specificira što je „tehnički stil“ jer bi to nepotrebno proširilo temu.

gggg-mm-dd	1993-05-12 (samo u tehničkome stilu)
------------	--------------------------------------

Ispusti li se u pisanju nadnevka podatak o danu, pisanje mjeseca riječima mora biti u nominativnu padežu.

mjesec gggg.	ožujak 1993.
--------------	--------------

Ima li potrebe za time, moguće je koristiti i skraćene oblike imena mjeseca.

siječanj	sij.
ožujak	ož. ili ožu.
srpanj	srp.

U višemenu se stilu skraćunica za mjesec ne koristi kada se navodi samo mjesec i godina, bez podatka o danu.

~~mj. gggg.~~	~~ož. 1993.~~
mjesec gggg.	ožujak 1993.

Želi li se istaknuti dan u tjednu, on se piše prije nadnevka odvojen zarezom.

dan, dd. mjeseca gggg. petak, 18. srpnja 2004.
--

U službenim dopisima kada se na vrhu ili dnu dokumenta navodi ovaj oblik pisanja, dan u tjednu može biti pisan i velikim početnim slovom.

Dan, dd. mjeseca gggg. Petak, 18. srpnja 2004.
--

Umjesto punoga naziva dana, u tehničkome obliku zapisa moguće je koristiti skraćene oblike riječi dana u tjednu ako je i naziv mjeseca pokraćen.

dn., dd. mj. gggg.	pet., 18. srp. 2004. (samo u tehničkome stilu)
Dn., dd. mj. gggg.	Pet., 18. srp. 2004. (samo u tehničkome stilu)

Skraćeni oblici za dane u tjednu jesu:

ponedjeljak	pon.
utorak	ut. ili uto.
srijeda	sr. ili sri.

četvrtak	čet.
petak	pet.
subota	sub.
nedjelja	ned.

4.4.5.5. Dosezi

U višemu stilu dosezi se pišu crticom (U+2013) i bjelinama ispred i iza nje.

U tehničkome obliku zapisa može se pisati spojnicom (U+002D) i bez bjelina.

gggg-gggg.	1990-1995. (samo u tehničkome stilu)
gggg. – gggg.	1990. – 1995.
(gggg-gggg.)	(1990-1995.) (samo u tehničkome stilu)
(gggg. – gggg.)	(1990. – 1995.)

Skraćeni dosezi godina i desetljeća pišu se spojnicom i bez izostavnika u drugome dijelu. U višemu stilu dosezi godina ne pišu se skraćeno.

Godine se skraćuju kada je doseg unutar istoga desetljeća, a desetljeća se skraćuju kada je doseg unutar istoga stoljeća.

gggg-gg.	1939-45. (samo u tehničkome stilu)
(gggg-gg.)	(1939-45.) (samo u tehničkome stilu)
gggg-g.	1941-5. (samo u tehničkome stilu)
(gggg-g.)	(1941-5.) (samo u tehničkome stilu)

U višemu stilu pisanja dosega mjeseci i godina koristi se crtica (U+2013) s bjelinama. Preporučuje se pisanje mjeseci riječima.

mjesec gggg. – mjesec gggg.	rujan 1850. – rujan 1950.
-----------------------------	---------------------------

U pisanju dosega mjeseci riječima koji su u istoj godini, koristi se crtica (U+2013) s bjelinama.

mjesec – mjesec gggg.	svibanj – listopad 1998.
-----------------------	--------------------------

U skraćenome i tehničkome obliku zapisa dosega mjeseci koji su u istoj godini, koristi se spojnica (U+002D) bez bjelina.

mm-mm. gggg.	5-10. 1998. (samo u tehničkome stilu)
	05-10. 1998. (samo u tehničkome stilu)
	V-X. 1998. (samo u tehničkome stilu)

U skraćenome i tehničkome obliku zapisa doseg danā u istome mjesecu i godini pišu se spojnicom (U+002D) bez bjelina.

dd-dd. mm. gggg.	12-24. 5. 1998. (samo u tehničkome stilu)
	12-24. V. 1998. (samo u tehničkome stilu)

Dosezi dana u različitim mjesecima ali u istoj godini pišu se crticom (U+2013) s bjelinama.

dd. mm. – dd. mm. gggg.	1. 6. – 16. 9. 2002.
dd. mjeseca – dd. mjeseca gggg.	1. lipnja – 16. rujna 2002.

U pisanju punih oblika nadnevaka koristi se crtica (U+2013) s bjelinama.

dd. mm. gggg. – dd. mm. gggg.	12. 11. 1845. – 5. 2. 1901.
	12. XI. 1845. – 5. II. 1901.
dd. mjesec gggg. – dd. mjesec gggg.	30. travnja 1931. – 12. svibnja 1934.

Dosege s punim oblikom nadnevka moguće je skratiti korištenjem prijedloga „od“ i „do“.

od dd. do dd. mm. gggg.	od 16. do 31. 1. 2008.
	od 16. do 31. I. 2008.
od dd. do dd. mjeseca gggg.	od 16. do 31. siječnja 2008.
od dd. mm. do dd. mm. gggg.	od 20. 11. do 7. 12. 1999.
	od 20. XI. do 7. XII. 1999.
od dd. mjeseca do dd. mjeseca gggg.	od 20. studenog do 7. prosinca 1999.
od dd. mm. gggg. do dd. mm. gggg.	od 14. 2. 1898. do 22. 4. 1901.
	od 14. II. 1898. do 22. IV. 1901.

od dd. mjesec gggg. do dd. mjesec gggg. od 14. veljače 1898. do 22. travnja 1901.

Pisanje „od – do“ koristi se za samo onaj dio nadnevka koji je različit. Ne preporučuje se:

~~od 16. 1. do 31. 1. 2008.~~ od 16. do 31. 1. 2008.

U tehničkome obliku zapisa rastuća crta (U+002F) može se koristiti za odjeljivanje dana, mjeseca i godine. Brojevi ne trebaju biti redni. Radi kvalitetnijega sortiranja bolje je odabrati poredak godina, mjesec, dan.

dd/mm/gggg 23/12/2006

gggg/mm/dd 2006/12/23

Pisanje postotnih dosegâ u višemu stilu ostvaruje se crticom (U+2013) s bjelinama. U skraćenome i tehničkome obliku zapisa koristi se spojnica (U+002D) bez bjelina.

bb % – bb % 45 % – 50,1 %

bb-bb % 45-50,1 %

4.4.5.6. Prijelazi

Rastuća crta (U+002F) koristi se u pisanju nadnevaka kao prijelaz iz jednoga vremena u drugo. Iz toga razloga brojke koje označavaju dane, mjesece i godine međusobno moraju biti slijedne. Ispred i iza rastuće crte nema bjeline. Isto pravilo vrijedi i za pisanje danâ, mjesecâ i godinâ riječima).

gggg/gggg. 1999/2000.

(gggg/gggg.) (1999/2000.)

mjesec/mjesec kolovoz/rujan

dd/dd. 29/30.

Skraćeni oblici zapisa dosegâ postoje samo za godine i desetljeća. Godine se skraćuju kada je doseg unutar istoga desetljeća, a desetljeća se skraćuju kada je doseg unutar istoga stoljeća.

Kada je riječ o prijelaznim godinama, koristi se znak rastuće crte (U+002F), a kada je riječ o dosegâ, koristi se spojnica (U+002D).

gggg/gg. 1939/40.

(gggg/gg.)	(1939/40.)
gggg/g.	1941/2.

U pisanju prijelaza mjeseci u istoj godini koji se pišu riječima koristi se rastuća crta bez bjelina.

mjesec/mjesec gggg.	svibanj/lipanj 1998.
---------------------	----------------------

Skraćeno pisanje prijelaza dana u pisanju punih nadnevaka izgleda ovako:

dd/dd. mm. gggg.	12/13. 5. 1998.
	12/13. V. 1998.
	12/13. svibnja 1998.

4.4.5.7. Sklanjanje brojeva u određivanju razdoblja

Sklanjanje brojeva koji označavaju razdoblja množinskim dometcima *-ih*, *-im*, *-ima*, *-tih*, *-tim*, *-tima* obilježava se spojnicom (U+002D).

b-ih	90-ih
b-im	1990-im
b-tima	1500-tima

Skraćeni oblik sklanjanja brojeva koji označuju desetljeća ne trebaju imati izostavnik.

b-ih	80-ih
b-ima	40-ima

4.4.6. Međunarodna jezikopisna standardizacija

Usporede li se dijelovi pravopisnih priručnika različitih jezika, uočavaju se brojna mjesta u kojima se oni podudaraju. To su svi oni primjeri pisanoga jezika koji opisuju raznorazne formativne konstrukcije poput pisanja adresa, telefonskih brojeva, brojaka, nadnevaka, vremena itd. Dio formativnoga pisanja međunarodno je standardiziran, a najbolji je primjer pisanje mjernih jedinica koje je zbog potrebe brze i jednoznačne komunikacije na tehničkoj razini „izdignut“ na međunarodni plan i standardiziran. Tako se u hrvatskome više ne koriste stare mjerne jedinice (stopa, lakat, hvat, ralo, jutro i dr.), a odstupa se i od kroatističkoga pravila

nepisanja točke iza skraćenice (*m* umjesto *m.*). Nacionalni jezici na svim tehničkim mjestima nemaju „ingerencije“ za uvođenje vlastitih inovacija.²¹²

Organizacija ISO (eng. *International Standard Organization*) standardizirala je brojna područja, npr. oznake ili kodove za jezike (ISO 639-1, 639-2 i 639-3), oznake za valute (ISO 4217), oznake za zemlje (ISO 3166-1), a jedan od takvih standarda o kojima se pisalo je i unikod kao slovopisna norma (ISO/IEC 10646). Neke pak oznake, kao što su telefonski kodovi, nisu do kraja standardizirani, nego samo imaju preporuku (E.164). Drugim riječima, dio je pisanja standardiziran i ne uređuje se na nacionalnoj razini. Ponajprije je riječ o tehničkom zapisivanju, međutim ima i drugih jezikopisnih mjesta koja bi mogla biti zajednička za više jezika i međunarodno propisana. Koji je kriterij odabira? To su sva ona zapisna mjesta u kojima se jezici u bitnome ne razlikuju, a tiču se formativnoga pisanja: zapisivanje vremena, nadnevaka, brojaka, adresa, titula itd. Tome se može pridružiti i interpunkcija. Interpunkcijski znakovi kao funkcionalne i strukturne grafemske oznake nemaju lokalno ili nacionalno jezično određenje. Razgodci su inherentno univerzalni na razini pisma pa nacionalni normativisti ne mogu izmišljati nove grafeme. Iz toga se razloga zaključuje da bi međunarodnu jezikopisnu kodifikaciju trebalo proširiti, a čime bi se olakšalo korisnicima. Osim što bi zapamćivanje pravila vlastitoga jezika kao i učenje novih jezika bilo jednostavnije, jezici bi se počeli međusobno približavati, a jezična bi standardizacija potaknula i civilizacijsko usklađivanje. Primjerice, iz propisivanja zajedničkoga zapisa adresa i poštanskih brojeva moguće je da bi se stvorio jedinstveni sustav brojeva poštanskih ureda (recimo, u Europskoj uniji).

Koliko se god ideja činila sporna ili utopistička, na jezik se ovdje gleda kao na mjesto koje spaja različite sredine. To što se jezici razlikuju ne znači da se ne mogu donositi zajedničke smjernice ili pravila. Jezikopis je onaj zajednički dio jezika koji treba formalizirati u svim njegovim tehničkim aspektima nalik na druge društvene standarde koji objedinjuju i spajaju. Argumenti za jezikopisno planiranje potvrđuju se općenitim ciljevima standardizacije Hrvatskoga zavoda za norme i Državnoga zavoda za mjeriteljstvo.

Globalizacijski učinci imaju utjecaj na pisanje pa tako i na opću pismenost. Taj je utjecaj osobito vidljiv razvojem tehnologije, a on će biti još vidljiviji kako jezik i pisanje budu sve više pratili suvremene društvene trendove. Kako je jeziku inherentna promjena, ali i norma, tako je

---

²¹² Slično je s državnopravnim pristupanjem Republike Hrvatske euroatlantskim integracijama – država se odriče dijela svoje suverenosti nad postavljanjem vlastitih pravila i zakona te prihvata one zajedničke koji slijede viši cilj.

potrebno razmišljati o međunarodnoj jezikopisnoj standardizaciji odnosa grafema i značenja koja je najvidljivija na formativnim oblicima zapisa i u interpunkciji.

Za pravopisnu se normu, utemeljenu na relaciji grafemske i glasovne strane, utvrdila važnost pravopisne tradicije i identiteta. Jezikopisno normiranje, s druge strane, nije nacionalno i ne tiče se samo jednoga jezika nego je internacionalno i tiče se pisma. Jezikopis bi po tome trebao nadilaziti unutarjezičnu normu, pa se o toj jezičnoj razini treba razgovarati na međunarodnoj razini.

4.5. Zaključak

U poglavlju se govorilo o računalnome mediju koji je bitno utjecao na razvoj pisanja te o odgovarajućim aspektima opisa i upravljanja jezikom. Utvrđeno je da jezična standardizacija mora voditi brigu o jezičnoj elektroničkoj pismenosti. Posebitost elektroničkoga medija i njegov doprinos suvremenoj pisanosti i pismenosti predstavljen je jezikopisnim modelom opisa hrvatskoga jezika koji polazi od odnosa sadržaja i izraza, odnosno značenja i grafema te računalno motivirana opisa minimalne jezične jedinice.

Nakon poglavlja dijakronijskih i sinkronijskih opisa pravopisne standardizacije, u zadnjemu se poglavlju opisuje europska i kroatistička jezična politika u perspektivi jezične elektroničke pismenosti i upravljanja jezikom u sadašnjosti i u budućnosti.

5. Jezična politika i upravljanje jezikom

5.1. Predgovor

Kaže se da je pisana riječ nastala u onome trenutku kada se neki podatak o trgovini ili poreznoj obvezi trebao sačuvati, odnosno kada je bilo potrebno prenijeti poruku udaljenoj osobi. Pisanje knjiga prije tiskarstva bilo je vrlo skupo, pa se procjenjuje da je cijena jedne prepisane biblije u srednjemu vijeku iznosila koliko bi danas iznosio novi automobil. Otkrićem tiskarstva širenje pisane riječi eksplodiralo je te su objava i prijenos poruka postale dostupnije. U elektroničkoj eri zapisivanje je posve demokratizirano i nikada se kao do sada nije dnevno proizvodilo toliko teksta. Osim kvantitativne strane pisanja, bitna se promjena dogodila i na kvalitativnoj. U informacijskome se mileniju dogodila akademska inflacija nad pismenošću. Prije je trebalo manje da bismo se nazvali pismenom osobom dok danas treba puno više, a ta se ljestvica i dalje podiže. Promijenila se i narav pismenosti: biti pismen više ne znači imati sposobnost pisanja kao da je on materinski jezik niti sposobnost pisanja i govorenja kao što pišu i govore najbolji pisci (odakle i potječe anakroni izraz „književni jezik“). Biti pismen nikada nije bilo teže nego danas i postavlja se pitanje što je suvremena pisanost i pismenost, u kojemu se obimu metodika pismenosti mora promijeniti i koji su to kriteriji osnovnoškolske, srednjoškolske i akademske pismenosti. Osim pismenosti, promjena se dogodila i na planu nepismenosti: nepismen u 21. stoljeću bitno je različit pojam u odnosu na nepismenost 20. stoljeća. Nepismenost danas bi se mogla opisati nemogućnošću ili nesposobnošću da se „nauči, razuč i izuč“, kako je to sročio Inoslav Bešker.

Disciplina jezičnoga planiranja i jezične politike pripada primijenjenoj lingvistici i/ili sociolingvistici, a u literaturi se često obilježuje pokratom LPP prema engleskome *Language policy and planning*. Peti-Stantić & Langston (2013: 127) umjesto raširenijega naziva jezičnoga planiranja radije se odlučuju za izraz „upravljanje jezikom“. Sudeći po suvremenoj objavljenj literaturi i djelatnostima Europske federacije nacionalnih instituta za jezik (EFNIL), LPP je danas ponajprije usmjeren na sinkronijsko sociolingvističko istraživanje odnosa govornika prema službenim (manjinskim i nacionalnim) jezicima. Takvo pragmatično gledanje na ulogu sociolingvističke znanosti zna zanemariti dijakronijsko standardološko proučavanje koje nije isključivo okrenuto prošlosti nego i budućnosti. Uostalom, naziv discipline – planiranje ili upravljanje – upućuje da je ono okrenuto budućnosti, da se odvija danas za sutra te da svaka jezična sredina koja se smatra razvijenom mora imati svoju standardizacijsku politiku.

Posve je nesporno da je jezik mnogima nosilac identiteta i kulture, a ta činjenica, umjesto uzaludne borbe razbijanja jezičnoga i osobnoga/društvenoga identiteta, treba potaknuti postojanje dugoročno promišljene jezične politike, kao što postoje znanstvena i kulturna politika. Identitet koji proizlazi iz zajedničkoga jezika može se koristiti u političke svrhe, a kadšto se i zlorabi za ratne ciljeve: dokaz da jezik može imati i snažniji identitet od nacionalnoga jest politika ruskoga predsjednika Putina početkom 2014. u osvit rata u istočnoj Ukrajini prema kojoj se isticalo da će ruska vojska braniti sve one koji govore ruski, bez obzira na etničku pripadnost.

Literatura o jezičnim politikama i upravljanju jezikom vrlo je bogata. U temeljnu i opću literaturu izdavaju se Kaplan & Baldauf (1997), Wright (2004), Ricento (2006), Shohamy (2006), Ferguson (2006), Spolsky (2012) i Wee (2013), a osobito je zanimljiv i polemičan Joseph (2006). Među popularnoznanstvenim knjigama ističu se Phillipson (2003), Fishman (2006) i Beason (2006).

Literatura koja opisuje jezične politike za određene jezike, područja ili zemlje osobito je obimna. Najutjecajniji je izdavač Multilingual Matters s dosad 12 izdanih knjiga s nadnaslovom „Language Planning & Policy“. Od europskih zemalja tu su Kaplan & Baldauf (2005) za Mađarsku, Finsku i Švedsku, Baldauf & Kaplan (2006) za Češku, Europsku uniju i Sjevernu Irsku te Kaplan & Baldauf (2008) za baltičke zemlje, Irsku i Italiju. Za očekivati je da će se pojaviti i izdanje u kojem će se opisati i stanje u Republici Hrvatskoj. Od ostalih izdavača navodi se Bermel (2007) za češki jezik, Zhou & Sun (2004) za kineski, Grenoble (2003) za bivši SSSR te Ager (1996) za Englesku i Francusku.

Ispitivanje akademske zajednice u Hrvatskoj pokazuje (podatak o svakom petom akademskom građaninu koji ne vjeruje u postojanje zasebnoga hrvatskog jezičnog standarda) da hrvatska jezična politika još uvijek, nažalost, mora tumačiti vlastiti identitet ne samo inozemnoj nego i domaćoj javnosti. Novija kroatistička jezikoslovna izdanja redovito su okrenuta pitanjima jezičnoga identiteta (Kordić 2010, Kapović 2010, Kolo 2012, Katičić 2013, Peti-Stantić & Langston 2013).

Osim nacionalnoga i društvenoga okvira, jezična se politika može promatrati i kroz višejezične, obrazovne, tehnološke, gospodarske, kulturne i ine kontekste. Tako, primjerice, Grin (2003a) raščlanjuje vezu gospodarstva i jezika te načine na koje oni utječu jedno na drugo, Liddicoat (2007) odnos jezika i pismenosti, Lambert & Shohamy (2000) vezu jezične politike s

pedagogijom, Schiffman (1996) jezičnu kulturu i jezičnu politiku, Cooper (1989) jezično upravljanje i društvene promjene, a Ager (2001) motivaciju za jezično planiranje.

Europska unija ima vrlo jasne smjernice razvoja jezične politike u perspektivi višejezičnosti i obrazovanja, a o čemu će se raspravljati u poglavlju „Jezična politika u Europskoj uniji“.

Niz bijelih knjiga izdavača Springer u kojemu je hrvatski jezik obrađen (Tadić, Brozović-Rončević, Kapetanović 2012) otvara i osvještava temu potrebe za jezičnim upravljanjem vezano za računalne tehnologije i jezičnotehnološke alate. Iako je planiranje i razvoj računalno dostupnih resursa vrlo zanimljivo područje o kojemu će se sigurno još dosta razgovarati, obradit će se utjecaj računalne tehnologije na jezik kao medij kroz koji se komunikacija ostvaruje, a koja pritom utječe i na jezični sadržaj i na jezični oblik.

5.2. Jezična politika u Europskoj uniji

Jezična politika u Europskoj uniji slojevita je kao i ustroj ove organizacije te se o razvoju jezika i upravljanju jezikom razgovara na raznim razinama. U ovome se dijelu raspravlja o jezičnoj politici Europske unije, a u sljedećemu će se dati kratak pregled jezičnih politika zemalja članica unutar Europske unije. Zbog opsežnosti teme tome se neće pristupiti posve sustavno, ali će zaključci moći poslužiti u stvaranju slike o jezičnoj politici te o kontekstu kroatističke struke prema europskoj praksi. Najbolji izvori podataka za ovu temu su Grin (2003b), Baldauf & Kaplan (2005), Kaplan & Baldauf (2006), Spolsky (2012: 570-592) i Baldauf (2012: 233-248).

Za razliku od jezične politike u Europi za koju se može načelno utvrditi da je dobar primjer zaštite različitosti jezika na svjetskoj razini, jezična politika kakva se provodila (i još uvijek provodi) u bivšim kolonijama velikih imperijalnih sila, poglavito Velike Britanije, Francuske, Nizozemske, Španjolske i drugih, slijedila je imperijalne ciljeve i bila promicana gospodarskom, političkom, društvenom, kulturnom, obrazovnom i drugom dominacijom i eksploatacijom. O temama odnosa političke teorije i jezične politike, jezičnome imperijalizmu, gospodarskim aspektima jezične politike i kritičkome osvrtu na jezičnu politiku dosta se može iščitati u Ricento (2006).

Pretražujući bazu EUR-Lex²¹³ prema ključnim riječima *language policy*, *language planning* i drugima dobiva se mnoštvo dokumenata koji ih spominju. Zbog ograničenoga tematskog okvira

---

²¹³ Baza objedinjuje pravne dokumente i zakone službenih jezika Europske unije te obuhvaća sve kategorije pravnih tekstova, od službenih dokumenata kao što su uredbe, direktive, odluke i sudski predmeti do odgovorenih upita članova Europskoga parlamenta službenim tijelima, a nalazi se na stranicama <http://eur-lex.europa.eu/>.

neće se detaljnije razlagati zakonodavni i pravnojezikoslovni aspekti u Europskoj uniji, nego će se predstaviti pregled i glavne smjernice jezične politike koje će u nastavku biti vezane za kontekst hrvatskoga jezika i upravljanja njime.

Dobar pregled jezične politike u Europskoj uniji može se naći i u King etc. (2011), osobito u 3. poglavlju *A Brief Overview of Language Policy in Europe* kao i u Spolsky (2012) u 28. poglavlju *Language policy in the European Union (EU)*.

Temeljni dokument Europske unije kao zajednice država je Lisabonski ugovor (eng. *Treaty of Lisbon*), potpisan 2007. i ratificiran 2009. u kojem se riječ „jezik“ i „jezični“ pojavljuju 26 puta, i to u šest tematski relevantnih pravnih članaka. Drugi dokument, koji je trebao biti ustav EU, ali nije bio prihvaćen kao takav, jest Povelja o temeljnim pravima Europske unije iz 2000. Oba su ta dokumenta vrlo općenita i ne mogu se smatrati dokumentima jezične politike u užemu smislu.

Jezična politika u Europskoj uniji jedno je od ključnih identiteta ove političke zajednice, a najbolje se može opisati poznatim sloganom „jedinstva u različitosti“ (eng. *unity in diversity*) koji je upravo proizišao iz jezične perspektive. Jezična je politika i strategija razvoja jezika u Europskoj uniji transparentno, ali policentrično područje koje je podređeno četirima temeljnim i pragmatičnim ciljevima:

- A. Višejezičnost – poticanje višejezičnosti, očuvanje jezične raznolikosti i borba protiv jezične diskriminacije,
- B. Obrazovanje – poboljšavanje sustava jezičnoga obrazovanja, cjeloživotno učenje, diseminacija jezika članica (cilj poznavanja dvaju jezika pored materinskoga),²¹⁴
- C. Manjine – zaštita prava manjina,
- D. Ljudska prava – zaštita prava pojedinca i temeljnih sloboda.

Policentrično područje znači da se jezikom bavi više institucija i tijela EU. Sve se tri glavne institucije koje vode Europsku uniju bave jezikom – Europski parlament, Vijeće Europske unije i Europska komisija, kao i Vijeće Europe kao institucija izvan okvira Europske unije. Europski parlament bavi se jezikom u sklopu Odbora za kulturu i obrazovanje²¹⁵, Vijeće Europske unije (eng. *Council of the European Union*) u sklopu djelatnosti „obrazovanje, mladi, kultura i

---

²¹⁴ http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.13.6.html

²¹⁵ Europski parlament ima 22 stalna odbora od kojih se jedan („Kultura i obrazovanje“) odnosi na jezik. Među šest njegovih ovlasti i nadležnosti nalazi se i „zaštita i promicanje kulturne i jezične raznolikosti“. <http://www.europarl.europa.eu/committees/hr/CULT/home.html>

sport“²¹⁶, a Europska komisija (eng. *European Commission*) u dijelu svoga resora koji se naziva „obrazovanje, kultura, višejezičnost i mladi“²¹⁷. S druge strane, Europska komisija ima svoju podjelu na političke aktivnosti među kojima se navodi „kultura, obrazovanje i mladi“, a koja obuhvaća i područje jezika.²¹⁸ Također, jezična se politika gradi i u Odboru regija (eng. *Committee of the Regions*) kroz rad Komisije za obrazovanje, mlade, kulturu i istraživanje (eng. *Education, Youth, Culture and Research* ili EDUC).²¹⁹

Kao što se može uočiti iz naziva područja i institucionalne i političke diverzifikacije, pitanje jezične politike i jezičnoga upravljanja vrlo je heterogeno područje.

Još ako se k tome doda da se jezičnom politikom bavi i Jedinica za jezičnu politiku²²⁰ (eng. *Language Policy Unit*) Vijeća Europe²²¹ (eng. *Council of Europe*) kao samostalna i međunarodna organizacija na europskome kontinentu, posve odvojena od unutarnjega ustroja Europske unije, može se vidjeti koliko je pitanje jezične politike važno za europske zemlje, odnosno koliko ti odnosi među resorima i politikama u Europskoj uniji i izvan nje mogu biti složeni. Unatoč resornoj i političkoj širini, četiri se temeljna cilja jezične politike, kao što je navedeno u prethodnim odlomcima, jasno mogu raspoznati.

Sve te politike koje se fokusiraju na četiri glavna cilja stvorile su i četiri središnja dokumenta od koja su prva dva bitnije jezično određena: Europsku povelju o regionalnim ili manjinskim jezicima²²² (eng. *European Charter for Regional or Minority Languages* ili u skraćenici ECRML), Zajednički europski referentni okvir za jezik²²³ (eng. *Common European Framework of Reference for Languages* ili u skraćenici CEFRL ili CEF), Okvirna konvencija za zaštitu

---

²¹⁶ Vijeće Europske unije ima deset političkih prioriteta koji bi se, uvjetno rečeno, mogli nazvati „ministarstvima EU“ (poljoprivreda i ribarstvo, konkurentnost, okoliš, vanjski poslovi itd.), a jedno od njih je i „obrazovanje, mladi, kultura i sport“. Nalazi se na <http://www.consilium.europa.eu/policies?lang=hr>.

²¹⁷ Europska komisija kao glavno izvršno tijelo Europske unije ima više područja djelovanja koji nisu sukladni s podjelom po odborima Europskoga parlamenta, odnosno podjelom po političkim prioritetima Vijeća Europske unije. Područja djelovanja ili resori Europske komisije su regionalna politika, proširenje, znanost i istraživanje, informatička znanost i mediji, zaštita potrošača itd., a jedno od njih je i obrazovanje, kultura, višejezičnost i mladi. Do 1. siječnja 2007. jezična su pitanja bila u sklopu resora „obrazovanje, učenje i kultura“, od 1. siječnja 2007. osnovan je zaseban resor „višejezičnost“ (koji je vodio rumunjski povjerenik Leonard Orban) da bi se 9. veljače 2010. ponovno spojio s bivšim resorom novoga imena „obrazovanje, kultura, višejezičnost i mladi“, a tako se zove i u 2014. u vrijeme pisanja ovoga teksta.

²¹⁸ http://ec.europa.eu/policies/culture_education_youth_hr.htm

²¹⁹ <http://cor.europa.eu/hr/activities/commissions/educ/Pages/educ.aspx>

²²⁰ <http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/>

²²¹ Vijeće Europe nije isto što i Vijeće Europske unije ili Europsko vijeće. Vijeće Europe je organizacija sa zadacima jačanja demokracije, ljudskih prava i pravne države na europskome kontinentu.

²²² http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/Charter/Charter_hr.pdf

²²³ Zajednički europski referentni okvir za jezik na hrvatski je preveden i objavljen 2005. Riječ je o kvalitativnim i metodološkim smjernicama Vijeća Europe koje opisuju znanje učenika stranih jezika i obrazovnu metodiku.

nacionalnih manjina (eng. *Framework Convention for the Protection of National Minorities*)²²⁴ i Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (eng. *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*).²²⁵ Zanimljivo je uočiti da su svi ovi dokumenti nastali u Vijeću Europe, a ne u službenim tijelima Europske unije iz čega se zaključuje da se pitanje jezične politike i razvoja europskih jezika promišlja za cijeli europski kontinent, a ne samo za pravnu uniju. Ovaj je politički odabir dobar jer je obuhvatniji te govori da se jeziku pristupa nadinstitucionalno, nadnacionalno i nadregionalno (na isti način kao što se pristupa i ljudskim pravima).

Europska povelja bavi se prvim europskim jezičnopolitičkim ciljem (poticanjem višejezičnosti), Okvir za jezik drugim (poboljšavanjem sustava jezičnoga obrazovanja), Okvirna konvencija trećim (zaštita prava manjina), a Konvencija četvrtim ciljem (zaštita prava pojedinca). Sva se ta četiri dokumenta nastala u Europi tiču jezične politike, čime bitno određuju i okvir jezične politike za hrvatski jezik, odnosno jezične politike u Republici Hrvatskoj.

Europsku povelju o regionalnim ili manjinskim jezicima predložilo je Vijeće Europe 5. studenoga 1992. kao međudržavni ugovor, a potpisalo je 33 zemalja od kojih ju je 25 ujedno i ratificiralo, dok 8 zemalja još uvijek čeka na ratifikaciju.²²⁶ Od zemalja u kojima je povelja na snazi 17 je članica Europske unije²²⁷, a 8 izvan nje.²²⁸

Zemlje Europske unije koje nisu potpisale Europsku povelju o regionalnim ili manjinskim jezicima jesu (11): Belgija, Bugarska, Estonija, Francuska, Island, Irska, Italija, Latvija, Litva, Malta, Portugal.

Da bi povelja postala valjana, moralo ju je potpisati minimalno pet zemalja. Zajedno s drugih pet zemalja (Finska, Mađarska, Lihtenštajn, Nizozemska i Norveška), Republika Hrvatska među prvim je zemljama u kojima su povelje stupile na snagu, čime se može nazvati zemljom ustanoviteljicom. Ratificirana je na sjednici Hrvatskoga sabora 17. listopada 1997. kada je

---

²²⁴

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800c1307>

²²⁵ <http://www.zakon.hr/z/364/%28Europska%29-Konvencija-za-za%C5%A1titu-ljudskih-prava-i-temeljnih-sloboda>

²²⁶ Azerbajdžan (potpisano 2001.), Francuska (1999.), Island (1999.), Italija (2000.), Malta (1992.), Moldavija (2002.), Rusija (2001.), Makedonija (1996.). Pregledna tablica zemalja:

<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=8&DF=&CL=ENG>

²²⁷ Austrija, Cipar, Češka, Danska, Finska, Hrvatska, Luksemburg, Mađarska, Nizozemska, Njemačka, Poljska, Rumunjska, Slovačka, Slovenija, Španjolska, Švedska, Ujedinjeno Kraljevstvo.

²²⁸ Armenija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Lihtenštajn, Norveška, Srbija, Švicarska, Ukrajina,

donesen Zakon o potvrđivanju Europske povelje o regionalnim i manjinskim jezicima (Narodne novine, Međunarodni ugovori, broj 18/97).²²⁹

Povelja je zamišljena kao zbir načina koje jedna državna administracija može poduzeti u zaštiti regionalnih i manjinskih jezika. Od 68 pravnih članaka koji ukupno obuhvaćaju 98 mjera za potporu nekome jeziku u određenoj državi, obvezatan je odabir minimalno 35 pravnih članaka iz najmanje šest područja javnoga života. Manjinski jezici u nekoj zemlji mogu se međusobno razlikovati po broju prihvaćenih mjera. Za potrebe ove disertacije bilo bi preuzetno ulaziti u pravne dokumente i uspoređivati točku po točku prema kojima svaka od država potpisnica jamči jezična prava svojim manjinama, ali bi takvo istraživanje bilo potrebno izvršiti te usporediti mjere zaštite Republike Hrvatske prema svojih sedam manjinskih jezika.²³⁰

Države potpisnice dužne su podnositi redovita periodična izvješća o primjeni povelje. Hrvatska se izvješća nalaze na mrežnim stranicama Ministarstva pravosuđa Republike Hrvatske.²³¹

Nakon slanja izvješća Vijeće ih ministara raščlanjuje i donosi preporuke za poboljšanje mjera zaštite regionalnih i manjinskih jezika.

U sljedećoj tablici moguće je dobiti osnovni brojčani pregled zemalja pristupnica povelje i ustanoviti da je prosjek regionalnih ili manjinskih jezika po zemlji šest, prosjek broja preporuka po izvješću pet, prosjek broja stranica izvješća 106, a prosjek broja dosad poslanih izvješća 3,6. Republika Hrvatska, statistički gledano, ostvarila je srednje rezultate u prvim trima kategorijama, a pozitivno odskoče u zadnjoj kategoriji s većim brojem odaslanih izvješća. Osim Lihtenštajna i Luksemburga čija su izvješća nevažna jer nemaju regionalnih ni manjinskih jezika, zemlja s najviše poslanih izvješća je Norveška. Najopsežnija izvješća imaju Rumunjska, Austrija i Španjolska, a mora se navesti i pozitivan primjer Hrvatske čije je izvješće, kao malo koje, bogato tablicama i konkretnim novčanim vrijednostima koje je država utrošila u zaštitu

---

²²⁹ http://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/1997_10_18_121.html

²³⁰ U tome bi istraživanju trebalo poći od sljedećega popisa deklarativnih mjera na koje su se obvezale zemlje potpisnice:

<http://conventions.coe.int/treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=148&CM=1&DF=&CL=ENG&VL=1>.

²³¹ Na stranici <https://pravosudje.gov.hr/europska-povelja-o-regionalnim-ili-manjinskim-jezicima-5536/5536> moguće je doći do prva četiri izvješća (prvo za razdoblje 1997. – 1998., drugo za 1999. – 2001., treće za 2002. – 2005., četvrto za 2006. – 2008., dok se do petoga mora doći pretraživanjem Središnjega državnog portala i zapisnika sjednica Vlade RH. Peto izvješće Republike Hrvatske o primjeni Europske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima koje obuhvaća razdoblje od 2009. do 2012. doneseno je u listopadu 2013. (obveza je bila donijeti do siječnja 2013.), a nalazi se na <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Sjednice/Arhiva/125.%20-%202023.pdf>. Zanimljivo je uočiti da četvrto i peto izvješće, unatoč tome što ih je Vlada RH prihvatila na svojim sjednicama, i dalje stoje objavljeni na internetu s oznakom „prijedlog“ na vrhu dokumenta (podatak pronađen s danom 3. 12. 2014.). Također, sadržaj petoga izvješća ima pogrešno indeksiran sadržaj koji je prenesen iz četvrtoga izvješća.

svojih regionalnih i manjinskih jezika. Zemlje s najvećim brojem preporuka Vijeća ministara za poboljšanjem zatečenoga stanja su Ukrajina (7) i Njemačka (6,6), a zemlje s najmanjim brojem preporuka, iz čega bi se dalo zaključiti da je stanje s regionalnim ili manjinskim jezicima zadovoljavajuće, jesu Švicarska (3), Cipar (3,5) i Danska (3,5).

Zemlje s najvećim brojem regionalnih ili manjinskih jezika („najheterogenije zemlje“) jesu Rumunjska, Poljska, BiH, Ukrajina i Srbija, dok su zemlje s najmanjim brojem zaštićenih jezika („najhomogenije zemlje“) Danska, Cipar, Crna Gora, Finska i Švicarska.

Tablica 52. Pregled zemalja potpisnica Europske povelje i rezultata izvješćivanja

<i>zemlja članica</i>	broj dosad poslanih izvješća	broj stranica zadnjega izvješća	prosjeak preporuka po izvješću	broj manj. ili reg. jezika²³²
<i>Armenija</i>	3	88	4,3	4
<i>Austrija</i>	3	240	5,6	6
<i>BiH</i>	1	31	5	15
<i>Cipar</i>	4	26	3,5	2
<i>Crna Gora</i>	3	76	4 ²³³	2
<i>Češka</i>	3	64	5 ²³⁴	4
<i>Danska</i>	4	20	3,5	1
<i>Finska</i>	4	96 + 11 priloga	4,75	2
<i>Hrvatska</i>	5	102	5,4	7
<i>Lihtenštajn</i>	6	3	0 ²³⁵	0
<i>Luksemburg</i>	3	2	0 ²³⁶	0
<i>Mađarska</i>	5	126	5,2	7
<i>Nizozemska</i>	4	30	4	5
<i>Norveška</i>	6	56	4,4 ²³⁷	4
<i>Njemačka</i>	5	104	6,6	7
<i>Poljska</i>	1	80	6	15
<i>Rumunjska</i>	1	269	6	20
<i>Slovačka</i>	3	144	6	9
<i>Slovenija</i>	4	109	5,25	3
<i>Srbija</i>	2	227 + 2 priloga	5,5	11
<i>Španjolska</i>	4	181	5,6 ²³⁸	6
<i>Švedska</i>	5	106	5,5 ²³⁹	5
<i>Švicarska</i>	5	48	3	2
<i>Ujedinjeno Kraljevstvo</i>	4	60	5,7	6
<i>Ukrajina</i>	2	168	7	13

²³² Na službenim stranicama nije moguće pronaći točne podatke o jezicima. Osim Wikipedijina izvora, ovo se istraživanje temelji na izvješću glavnoga tajnika Vijeća Europe parlamentarnoj skupštini Vijeća Europe sa stanjem 16. siječnjem 2012. koje se može pronaći na stranici <http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileId=13028&Language=en>.

²³³ Treće izvješće još nije evaluirano pa je prosjek računat prema prvim dvama izvješćima.

²³⁴ Treće izvješće još nije evaluirano pa je prosjek računat prema prvim dvama izvješćima.

²³⁵ Lihtenštajn nema regionalnih ili manjinskih jezika.

²³⁶ Luksemburg nema regionalnih ili manjinskih jezika.

²³⁷ Šesto izvješće još nije evaluirano pa je prosjek računat prema prvih pet izvješća.

²³⁸ Četvrto izvješće još nije evaluirano pa je prosjek računat prema prvim trima izvješćima.

²³⁹ Peto izvješće još nije evaluirano pa je prosjek računat prema prvim četvorim izvješćima.

Povelja obuhvaća 84 jezika koje rabe 206 nacionalnih manjina ili jezičnih skupina. Čini se da još nije napravljena precizna studija svih zemalja prema 98 mjera zaštite regionalnih i manjinskih jezika. Dostupna izvješća jedino navode opća zakonska mjesta, pa se tako navodi da Republika Hrvatska prihvaća dio II. (članak 7.) i dio III. (članci 8. – 14.). Točan popis preuzetih obveza Republike Hrvatske prema Vijeću Europe u zaštićivanju manjinskih jezika u mehanizmu Europske povelje može se pronaći u članku trećem (dio II.) Zakona o potvrđivanju Europske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima od 22. listopada 1997. Tamo su nabrojane 42 mjere zaštite koje vrijede za svih sedam manjinskih jezika u Republici Hrvatskoj. Opće izvješće glavnoga tajnika skupštini Vijeća Europe navodi samo podatak da od 206 nacionalnih manjina ili jezičnih skupina 76 ih se odnosi samo na dio II., a 122 na dio II. i dio III., dok ih je 8 koji imaju i jedan i drugi dio, ali ovisno o regiji.

Gledajući dio II. i dio III. najzastupljeniji jezici jesu:

1. romski (u 16 zemalja)
2. gruzijski i njemački (u 12 zemalja)
3. slovački (u 9 zemalja)
4. jidiš, mađarski, ukrajinski (u 8 zemalja)
5. hrvatski i rusinski (u 6 zemalja).

Hrvatski je, kako je već navedeno, zaštićen u 6 zemalja i spada među devet najraseljenijih jezika od 84 nacionalnih, regionalnih i manjinskih jezika u Europi. (Deveto mjesto dijeli s rusinskim jezikom.)

Gleda li se isključivo dio III., koji obuhvaća bitno snažnije mjere za promicanje uporabe regionalnih ili manjinskih jezika u javnome životu (u obrazovanju, sudstvu, upravnim tijelima i javnim službama, medijima itd.), najzastupljeniji zaštićeni jezici jesu:

1. mađarski i slovački (u 8 zemalja)
2. njemački i romski (u 7 zemalja)
3. ukrajinski (u 6 zemalja)
4. češki (u 5 zemalja)
5. hrvatski, bugarski, poljski, rumunjski, rusinski, ruski i talijanski (u 4 zemlje).

U ovoj kategorizaciji hrvatski se, uz šest drugih jezika, pojavljuje kao sedmi najraseljeniji jezik (taj položaj dijeli s još drugih šest jezika) među 84 drugih autohtonih jezika u Europi.

Uzme li se u obzir broj izvornih govornika²⁴⁰ jezika u potonjoj podjeli najraseljenijih jezika, može se uspostaviti sljedeći poredak najraseljenijih jezika:

1. rusinski – 620 tis.
2. romski – 3 mil.
3. slovački – 5 mil.
4. hrvatski – 5,5 mil.
5. bugarski – 6,8 mil.
6. češki – 10 mil.
7. mađarski – 13-14 mil.
8. rumunjski – 24 mil.
9. ukrajinski – 30 mil.
10. poljski – 40 mil.

Prema ovoj kategorijalno poredanoj tablici najmanjih i najraseljenijih manjinskih jezika prema Europskoj povelji, hrvatski jezik spada na 4. mjesto. Uzme li se u obzir činjenica da rusinski i romski nemaju status službenoga jezika na državnoj razini te vlastitu nacionalnu državu, hrvatski bi, među svim jezicima koji imaju nacionalnu pokrivenost, bio **drugi** najraseljeniji jezik. (Prvo mjesto zauzima slovački.) Zaključak ove usporedbe trebao bi govoriti u prilog važnosti organiziranoga rada na zaštiti hrvatskoga jezika. Iz iznesenih podataka može se uočiti da su slavenski jezici najraseljeniji i najdezintegriraniji među europskim jezicima.

Neobično je da Slovenija ima samo tri regionalna ili manjinska jezika (talijanski, mađarski i romski) jer se o hrvatskome, njemačkome i srpskome jeziku u Sloveniji teško može govoriti u kontekstu migracijskih jezika za koje se Europska povelja ne odnosi. (Dokaza da je hrvatski autohtoni manjinski jezik ima više, a među njima se ističe podatak o autohtonim stanovnicima hrvatskoga podrijetla koji žive uz državnu granicu s Hrvatskom kao i podatak da se hrvatski jezik izborno uči u sedam osnovnih i dvije srednje škole u Sloveniji.) Zbog pitanja broja manjinskih jezika Republika Slovenija dobila je višekratnu preporuku (popularno nazvanu „opomenu“) Vijeća Europe.²⁴¹ Slovenski Institut za etnička pitanja i Ministarstvo kulture

---

²⁴⁰ Podatci o broju govornika preuzeti su s engleske Wikipedije.

²⁴¹ Zadnja preporuka je s nadnevkom 16. travnjom 2014. (http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/Recommendations/SloveniaCMRec4_en.pdf), a jasno se navodi smjernica za priznavanje njemačkoga, hrvatskoga i srpskoga jezika kao najvažniji među četirima prioritetima preporuke Vijeća ministara („recognise German, Croatian and Serbian as minority languages traditionally spoken in Slovenia and apply the provisions of Part II to these languages, in co-operation with the speakers“). U prethodnim trima preporukama traži se ili „promjena stava o hrvatskome jeziku kao manjini“ ili kao „zemljopisna identifikacija hrvatskih govornika u Sloveniji“.

Republike Slovenije odgovorilo je studijom *Ethnic vitality of the areas inhabited by small indigenous ethnic minority communities and aborigines* na prigovor Vijeća Europe argumentirajući da je učenje hrvatskoga jezika iznimka, a ne pravilo, niti da postoje ustaljeni i sistemski određeni oblici takve nastave. Također, naveo se podatak da u slovenskome društvu postoji visoki stupanj kulturne asimilacije stranih zajednica i njihovih pripadnika te da je uočljiva stigmatizacija koja se u slovenskome društvu vezuje uz pripadnike manjinskih jezika, osobito s područja bivše Jugoslavije. Potonja tvrdnja upravo bi trebala biti argument za jezičnu zaštitu tih manjina, a ne odobravanje zatečena stanja i čina nedjelovanja.²⁴²

Iako se može učiniti da je jezična politika u Europskoj uniji vrlo određena i jasna, ciljevi i rezultati europskoga projekta *Languages in Europe – theory, policy, practice* (skraćeno LETPP)²⁴³ pokazuju da se europske ideje o višejezičnosti moraju bolje istražiti kako bi bile kvalitetno i spremno primijenjene u nacionalnim zajednicama. Među zaključcima se upravo ističe „zadivljujuća demokratska ironija vidljiva u činjenici da je temeljni projektni cilj propitkivanje nekih temelja (jezičnih) politike europskih institucija i država EU“ (LETPP 2011: 5).

„The issue of multilingualism has been hotly debated over the last two decades, and despite much effort and progress, the way we first apply theory to policy, and then put the resulting policies into practice can still have varying results.

This project aims to address these issues and formulate the questions which need to be asked to help language policy have a more central role in national and international policy debates.

The LETPP project brings together decision makers and stakeholders in business, education and government to look at case-studies, exchange ideas and consider actions. We can then start to decide what the next steps need to be to "unlock the gates of languages" to the citizens of the next decade.“²⁴⁴

Može se konstatirati da je europska jezična politika uspostavljena i usklađena na teoretskoj razini, ali nedovoljno zadovoljavajuće i na praktičnoj, primijenjenoj razini. Tu bi se moglo istaknuti nedovoljno riješeno pitanje jezične regulatornosti, e-jezika i e-pismenosti, jezične

---

²⁴² Uočava se da među 7 manjinskih jezika u Republici Hrvatskoj (češki, mađarski, rusinski, slovački, srpski, talijanski, ukrajinski) nema slovenskoga, bošnjačkoga ni crnogorskoga, ali treba napomenuti da ne postoje ni preporuke Vijeća Europe da bi se oni trebali uvrštavati kao autohtoni manjinski jezici u Hrvatskoj.

²⁴³ <http://www.letpp.eu/>

²⁴⁴ <http://www.letpp.eu/component/content/article/104>. Rezultati istraživanja nalaze se objavljeni u dokumentu *Languages in Europe towards 2020. Analysis and Proposals from LETPP Consultation and Review* iz 2011.

tehnologije i jezičnih alata, europskoga znakovnoga jezika, neusklađenosti nacionalnih standardizacijskih politika i njihova različita stupnja razvoja itd.

Budući da je jezična politika u Europskoj uniji određena europskim, regionalnim i nacionalnim okvirima, ona je ujedno i endocentrična i egzocentrična – istovremeno je i nacionalna i europska.

Programsko-projektni istraživački ciljevi nisu isto što i ciljevi jezične politike u Europskoj uniji te se ona ne može usko promatrati kroz perspektivu gospodarskoga okvira plana proračuna za istraživanje i razvoj koji se financiraju u desetogodišnjemu (ili kraćemu) razdoblju (trenutačno je aktivna strategija *Europe 2020*) ili kroz programsko-projektne natječajne raspise kao što su Erasmus i Erasmus+²⁴⁵, Creative Europe²⁴⁶, Comenius²⁴⁷, Leonardo da Vinci i Grundvig, iako je, dakako, i to smjernica koja dodatno opisuje trenutačnu europsku politiku.

Jezičnu politiku neke zemlje određuju i Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina kao i Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda Vijeća Europe koji tematski bitno nadilaze jezična pitanja i koji se ovdje neće raščlanjivati. Zanimljivo je istaknuti da su Francuska i Turska (osim Andore i Monaka kao gradova država) jedine države na europskome kontinentu koje nisu potpisnice ni Europske povelje za zaštitu regionalnih ili manjinskih jezika ni Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina.²⁴⁸

Drugi službeni dokumenti koji utječu na stvaranje europske jezične politike ili nacionalnih jezičnih politika jesu (abecedno):

- Briselska deklaracija o učenju jezika EFNIL-a (službeno još neprevedena na hrvatski)²⁴⁹
- Budimpeštanska rezolucija o leksičkim izazovima višejezične Europe EFNIL-a iz 2012.²⁵⁰
- Dablinška deklaracija o odnosu između službenih jezika i regionalnih i manjinskih jezika u Europi iz 2009. (službeno još neprevedena na hrvatski)²⁵¹
- Firentinska rezolucija o uporabi jezika u visokom školstvu i znanosti EFNIL-a iz 2014.²⁵²

---

²⁴⁵ http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/index_hr.htm

²⁴⁶ http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/index_en.htm

²⁴⁷ http://eacea.ec.europa.eu/static/en/overview/comenius_overview.htm

²⁴⁸ Više o francuskoj jezičnopolitičkoj debati o Europskoj povelji na stranici Wikipedije:

http://en.wikipedia.org/wiki/Language_policy_in_France#cite_ref-5.

²⁴⁹ <http://www.efnil.org/documents/brussels-declaration-on-language-learning>

²⁵⁰ <http://www.efnil.org/documents/budapest-resolution/hrvatski>

²⁵¹ <http://www.efnil.org/documents/dublin-declaration-1/english>

²⁵² <http://www.efnil.org/documents/florence-resolution/hrvatski>

- Lisabonska rezolucija o jezičnoj uporabi u poslovanju i trgovini u Europi iz 2008. (službeno još neprevedena na hrvatski)²⁵³
- Riška rezolucija o nacionalnoj i europskoj jezičnoj politici EFNIL-a iz 2007 (službeno još neprevedena na hrvatski)²⁵⁴

5.3. Raščlamba stanja jezičnih politika u Europskoj uniji

Jezična politika u Europskoj uniji temeljno se bavi perspektivom jezika i njegova odnosa prema govornicima. Bez obzira na veliku važnost višejezičnosti u Europskoj uniji, to nije i ne smije biti jedino mjerilo uspješnosti europske jezične politike i planiranja. Dobro vođena jezična politika sustavno će obuhvatiti sve njezine perspektive, a o čijim će implikacijama kasnije biti više riječi.

Europski kontinent bitno je različit od drugih dijelova svijeta svojom izrazitom nacionalnom heterogenošću, ali i visokom civilizacijskom integriranost. Civilizacijska integritetnost pretpostavlja proces uspostavljanja kvalitativnih normi kroz suradnju. Jedno je od mjesta u kojemu ne postoji standard i ujednačena metodologija rada razvoj nacionalnih jezika. Kao što je utvrđeno, postojanje zajedničkih europskih jezičnih deklaracija i jezične politike ne dovodi do suradnje standardizacijskih jezičnih tijela. Jedno od mjesta koje bi moglo koordinirati takvu vrstu jezične politike Europska je federacija nacionalnih instituta za jezik (eng. *European Federation of National Institutions for Language*, EFNIL, www.efnil.org)²⁵⁵, osnovana 14. listopada 2003., kao krovna europska organizacija koja okuplja nacionalna standardizacijska tijela za jezična pitanja i koju čini 36 ustanova članica iz 30 zemalja te još dvije ustanove kao pridružene članice. Neke zemlje imaju po 2 predstavnika: Estonija, Njemačka, Italija, Latvija, Litva, Velika Britanija²⁵⁶.

Europska jezična koordinacija razvijena je samo za neke lingvističke djelatnosti, kao što je leksikografija s vrlo aktivnim Europskim udruženjem za leksikografiju (eng. *European Association for Lexicography* ili EURALEX)²⁵⁷ ili terminologiju s Europskim udruženjem za nazivlje (eng. *European Association for Terminology* ili EAFT)²⁵⁸ dok su druge normative

²⁵³ <http://www.efnil.org/documents/lisbon-resolution>

²⁵⁴ <http://www.efnil.org/documents/riga-resolution/english>

²⁵⁵ <http://www.efnil.org/>

²⁵⁶ Vezano za poglavlje o pravopisnoj standardizaciji u europskim zemljama zanimljivo je istaknuti da engleski jezik predstavljaju *British Council* i *Oxford English Dictionary*. Njemački jezik predstavljaju *Institut für Deutsche Sprache* (hrv. Institut za njemački jezik) iz Mannheima i *Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung* (hrv. Njemačka akademija za jezik i pjesništvo).

²⁵⁷ <http://www.euralex.org/>

²⁵⁸ <http://www.eaft-aet.net/>

djelatnosti posve izvan europske facilitacije, koordinacije i suradnje, primjerice gramatologija, pravopisoslovlje ili jezična legislativa.

Da bi se stvorila bolja slika o stanju i razvijenosti nacionalnih jezičnih politika, kao i da bi mogao bolje usmjeravati svoje aktivnosti, EFNIL u petogodišnjim ciklusima, počevši od 2004. do zadnjega iz 2014., svojim članicama šalje upitnike (eng. *The European Language Monitor*, ELM, <http://efnil.org/projects/elm/>) s 81 pitanjem²⁵⁹ prema kojima se može dobiti dobra slika o stanju jezične politike u Europi. Svježe prikupljeni podatci iz 2014. s upitnika ELM3, dostupni na njihovim mrežnim stranicama, analizirat će se s namjerom da se usporedbom s rezultatima istraživanja s relevantnim uzorkom stvori slika o jezičnoj politici za hrvatski jezik, odnosno o njegovu kontekstu u odnosu na druge sredine. Iako su svi prikupljeni rezultati vrlo zanimljivi za sociolingvističke studije, neki se aspekti ovdje neće raščlanjivati (primjerice, pitanje uporabe jezika u školstvu i visokome obrazovanju). Predstavnik za hrvatski jezik je Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje koji je (tek) od 2013. postao punopravni član²⁶⁰, a zbog čega, nažalost, ne postoje anketni odgovori za hrvatski jezik. ELM4 koji će obuhvatiti i hrvatske podatke održat će se 2017.

Pitanja na koja se traže odgovori temelje se oko sljedećih točaka (prevedeno sa stranica EFNIL-a):

- službeni jezik prema regionalnim i manjinskim jezicima
- jezična legislativa i administrativna jezična regulacija u zemlji i njezinim regijama uključujući imigracijske zakone i državljanstvo
- naputci i uporaba nacionalnoga jezika i drugih jezika u osnovnome i srednjoškolskome obrazovanju kao i u stručnome obrazovanju
- naputci i uporaba nacionalnoga jezika i drugih jezika u visokoškolskome obrazovanju i istraživanju
- uporaba jezika u nacionalnoj i regionalnoj politici, javnoj administraciji i ustanovama suda
- uporaba jezika u masovnim medijima i kulturnim institucijama u zemlji
- uporaba nacionalnoga jezika u nacionalnoj i međunarodnoj industriji i trgovini
- uporaba nacionalnoga jezika za sinkronizaciju i/ili podslovljivanje (titlovanje) uvezenih filmova i televizijskih emisija

---

²⁵⁹ Pitanja su grupirana u 8 skupina i višestruko su ugniježdjena ili s više traženih podataka pod jednim pitanjem. Ukupan broj redaka u priređenoj Excelovoj tablici za potrebe ovoga istraživanja jest 161.

²⁶⁰ <http://ihji.hr/novost/institut-za-hrvatski-jezik-i-jezik-postao-punopravni-clan-efnil-a/55/>

- uporaba nacionalnoga jezika kao službenoga jezika u drugim zemljama i/ili regijama
- naputci i uporaba nacionalnoga jezika kao stranoga jezika u drugim zemljama i regijama
- uporaba nacionalnoga jezika u međunarodnim ustanovama
- službeno i/ili javno financiranje jezičnih institucija
- privatne organizacije za nacionalne i/ili druge jezike.

Prikupljanje odgovora s trećega kruga završeno je krajem 2013., a objavljeno je na mrežnim stranicama u rujnu 2014. Od 30 zemalja članica dvije nacionalne sredine nisu ispunile europski upitnik: Španjolska i Luksemburg (Hrvatska nije ispunila upitnik jer je, kao što je napomenuto, ušla u članstvo EFNIL-a 2013.).

Podatci s EFNIL-ova upitnika vrlo su važni jer za točnost odgovora stoje nacionalni instituti za jezik ili regulatorne ustanove u navedenim zemljama, čime zaključci istraživanja kvalitativno odskaču od općih enciklopedijskih podataka kakvi se, primjerice, mogu naći na Wikipediji.

Anketa ima i svojih nedostataka na razini nedovoljno usustavljene anketne metodologije, a ističu se sljedeća mjesta. Unatoč jasnim kriterijima odabira, ispitanici nisu uvijek dovoljno ujednačeno odgovarali na pitanja te je očito da na mjestima odgovori moraju biti reevaluirani (npr. navođenje „iranskoga jezika“ u Danskoj). Pitanja također znaju biti preopćenita, čime se utječe da ispitanici odgovaraju prešaroliko, a ne precizno, kratko i jasno. Zatim se uočava nedovoljna usklađenost ispitanika koji za isti jezik odgovaraju različito, a što upućuje na potrebu, primjerice, jasnijega razjednačivanja regionalne od nacionalne jezične pokrivenosti – u Austriji kažu da je njemački služben još u Njemačkoj, Belgiji, Luksemburgu, Mađarskoj i Sloveniji, a u Njemačkoj kažu da je on služben u Austriji, Belgiji (regionalno), Luksemburgu i u Italiji (regionalno). Dakle, Nijemci ne spominju Mađarsku i Sloveniju, a Austrijanci ne navode Italiju. Također, podatak da je njemački jezik proglašen za manjinskim jezikom u Republici Sloveniji ne odgovara činjeničnome stanju u 2014. godini.

Jedno od gorućih mjesta na kojoj je EFNIL pozvan da posreduje jest bolja definicija regionalnoga i manjinskoga jezika čije je razlikovanje vrlo problematično. Tako Mađarska i Slovačka imaju čak 14, odnosno 12 manjinskih jezika, dok pritom čak 11 zemalja nemaju niti jedan manjinski jezik (Belgija, Bugarska, Cipar, Francuska, Grčka, Island, Irska, Latvija, Litva, Malta, Portugal) među kojima se posebno ističe Francuska za koju se izrijekom tvrdi da u njoj ne postoje jezične manjine („La France ne reconnaît pas le concept de minorités nationales ou de groupes de population distincts.“; u prijevodu: Francuska ne priznaje pojam nacionalne ili skupinske manjine.) Znajući za povijesno uvjetovanu europsku jezičnu heterogenost, vrlo se

neobičnim čini podatak da čak šest zemalja nema niti jedan regionalni ili manjinski jezik (Bugarska, Francuska, Grčka, Island, Latvija i Litva).²⁶¹ Vjerojatno upravo u ovome leži razlog zašto Francuska (uz Tursku) jedina na europskome kontinentu nije članica Europske povelje o zaštiti regionalnih ili manjinskih jezika.

Objašnjenje i preciznije postavljeno pitanje trebalo bi biti ponuđeno i za upit 1.4.1. o jezicima koji se mogu koristiti u pokrajinskim sudovima i parlamentima, odnosno u pokrajinskoj administraciji, a u kojemu su slovenski i estonski predstavnici odgovorili s „any“ („bilo koji“) odgovarajući u okvirima mogućnosti, a ne stvarnosti.

Također, EFNIL-ova anketa trebala bi posebno obratiti pozornost na znakovne jezike jer su određene zemlje počele navoditi vlastite znakovne jezike kao službene manjinske jezike (Austrija i austrijski [sic!] znakovni jezik), a Norveška ide i korak dalje pa svoj znakovni jezik proglašava drugim službenim nacionalnim jezikom (iako bi praksa pokazala da je to samo na deklarativnoj razini). Na Islandu je islandski znakovni jezik izvankategorijalno naveden kao „ostali jezici“. Budući da je standardizacija znakovnih jezika općenito još u ranoj fazi, postavlja se pitanje može li se sada možda početi raditi na uspostavi nadjezičnih znakovnih standarda. Nažalost, niti jedna zemlja ne spominje umjetne jezike (recimo, esperanto kao najrašireniji), ali bi takva inicijativa EFNIL-a sigurno mogla potaknuti ozbiljnije promišljanje učenja esperanta čija je ideja vrlo sukladna ideji očuvanja jezičnoga bogatstva na europskome kontinentu i koja je, među ostalim, i iznjedrila ideju svjetskoga jezika.

Kategorija službenosti problematična je i zbog razlike između deklarativne i praktične perspektive: formalno gledano, svi su službeni jezici u državama članicama ujedno i službeni jezici Europske unije. Ako je službenost druga riječ za odabir jezika komunikacije državne administracije s građanstvom, može li se službenim nazvati odabir jezika komunikacije građanstva s državnom (i ostalom) administracijom? Kako objasniti da neka zemlja svoj glavni jezik legislativno ne proglašava službenim (npr. Danska, Velika Britanija), ali im pritom zakoni mogu biti službeni jedino ako su napisani na danskome, odnosno engleskome (*de facto* umjesto *de iure*). Razlika od deklarativnoga do praktičnoga zna biti vrlo izražena: tako je nedavno objavljen podatak da drugi najrasprostranjeniji jezik u Engleskoj nakon engleskoga nije velški, irski ili škotski nego poljski – jezik radnih useljenika. Govori ga 546 tisuća ljudi, tek 3 % manje govornika nego velški u Walesu. Iako mogu imati bitan udio, imigrantski jezici uglavnom nisu

---

²⁶¹ Bugarska, iako ne priznaje regionalne ili manjinske jezike, navodi da su prava građana kojima bugarski nije materinski „zajamčeno da ga koriste i studiraju zajedno s bugarskim“. Postavlja se pitanje što točno znači „zajedničko korištenje“?

predmet bavljenja jezične politike, a ako se spominju, onda je redovito riječ o kontekstu potrebe i poticanja da se imigranti jezično integriraju u svoje sredine učenjem jezika domaćina.

Rasprava o kategoriji službenosti jezika može se protegnuti i na upitan status standardnoga jezika prema svojim dijalektima. EFNIL-ov upitnik ne obrađuje dijalektne govore pa ih rijetko koji ispitanici spominju u kontekstu kategorizacije na regionalne, manjinske i „ostale“, ali i to je nešto što bi trebalo imati na umu jer su dijalekti, strukturalistički gledano, također jezici unutar jezika, osobito ako se može govoriti o standardiziranim i književnim dijalektima koji su iznad organskih govora. Dijalektna je slika EFNIL-ovim članicama zanimljiva samo ako je sporan status dijalekta prema standardnome jeziku – tako se navodi dijalekt vōro u južnoj Estoniji koji neki smatraju zasebnim jezikom, a neki dijalektom estonskoga ili *barranquenho* kao dijalekt grada Barrancos u južnome Portugalu koji također neki smatraju zasebnim jezikom.

Nisu jasni ni EFNIL-ovi kriteriji navođenja broja govornika određenoga manjinskog jezika (zbog čega se u Hrvatskoj oko uvođenja srpskoga jezika i ćirilicnoga pisma u Vukovaru stvorila velika politička afera) – je li relevantan podatak s popisa stanovništva o broju izjašnjenih građana koji se osjećaju pripadnicima određene manjine ili broj onih koji i jezik odabiru kao svoj materinski?²⁶² (Poljaci i Rumunji navode podatak da mora biti 20 % stanovništva da bi se njihov jezik obuhvatio općenitim jezičnim pravima kao što je pristup lokalnoj administraciji i pravnome sustavu.)

Budući da je riječ o prikupljanju vrlo važnih jezičnih podataka prema kojima se razvija jezična politika na europskome kontinentu, možda bi umjesto ankete EFNIL-a bilo potrebno provesti takvo prikupljanje podataka i istraživanje na razini Vijeća Europe. Time bi se izbjeglo da neke zemlje ne pošalju svoje rezultate ili da budu isključene jer nisu članice EFNIL-a (npr. Švicarska). Možda bi rezultati mogli biti potpunije sagledani kada bi se usporedili s rezultatima s popisa stanovništva u pojedinim zemljama, odnosno uključili podatke iz europske statističke agencije Eurostata.

EFNIL-ova anketa, kao i Europska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima pokazale su svoju najslabiju točku – pitanje službenosti jezika. Tradicionalna podjela na nacionalne, regionalne i manjinske u mnogim je aspektima sporna.

Čini se da bi pravi zaključci EFNIL-ove ankete mogli biti na metodološkoj anketnoj razini i u prilici usklađivanja vrlo različitih jezičnih politika na europskome kontinentu, davanju

---

²⁶² Vukovarski slučaj pokazuje da te brojke znaju biti vrlo različite – dok je građana srpske nacionalnosti trećina u gradu Vukovaru, samo je 20 % onih kojih se izjasnilo da im je srpski jezik materinski.

smjernica za „najbolju praksu“ te uočavanju problematičnih mjesta u jezičnim politikama. EFNIL bi, zapravo, mogao potaknuti međunarodnu raspravu o jezičnim politikama i mogućnostima njihove suradnje u duhu integracije Europske unije i postizanja zlatnoga standarda, a ne se zadržati samo na koordinacijskoj funkciji koja ne pretpostavlja donošenje akcijskih planova. Jezična politika koja samo opisuje, a ne planira, nije politika.

Primjer Belgije je simptomatičan za tako predloženi budući angažman EFNIL-a. Zbog neuređenih političkih pitanja, jezično je izjašnjavanje zabranjeno na popisima stanovništva zakonom iz 1961. pa tako nije poznat točan omjer govornika triju glavnih jezika u Belgiji i o njemu se može samo nagađati. Znajući za odnos jezika i identiteta, postavlja se pitanje kako je moguće pitanje o materinskome jeziku izbjeći među temeljnim pitanjima, a pritom istovremeno pitati za nečiji religijski ili nacionalni identitet.

Iako se čini da je jasno razlikovanje autohtonih stanovnika i „gospodarskih useljenika“, primjer Republike Slovenije i nepriznavanja hrvatskoga i srpskoga jezika govori u prilog činjenici da je potrebno uspostaviti kriterije s pomoću kojih bi se točnije odredili pravni mehanizmi zaštite manjinskih jezika i osobne jezične slobode.

Kada se govori o zaštiti manjinskih jezika, propušta se govoriti i o razinama zaštite nacionalnih jezika koji u današnje vrijeme pojačane gospodarske migracije stanovništva i otvorenih granica osobito dolazi do izražaja. Što je potrebno mijenjati ili je li uopće potrebno išta mijenjati kada neki nacionalni jezik kontinuirano kroz vrijeme ima pad broja govornika? Koja je razina alarmantnosti nakon koje se nacionalnim jezicima dopušta provoditi specifične mjere?

EFNIL-ova anketa i obrada koja slijedi²⁶³ ukazuje na brojna pitanja jezične politike na koja je potrebno odgovoriti, a dio te rasprave, u mjeri u kojoj je to moguće, opisat će se u ovome istraživanju. Još se jednom napominje da su sljedeći rezultati prikupljeni od nacionalnih jezičnih ustanova iz 27 zemalja te da ne predstavljaju cjelokupne rezultate jezičnoga stanja na europskome kontinentu.

U 27 promatranih zemalja proglašena su 23 nacionalna jezika (bugarski, češki, danski, engleski, estonski, finski, francuski, grčki, irski, islandski, litavski, mađarski, malteški, nizozemski, njemački, poljski, portugalski, rumunjski, slovački, slovenski, švedski, talijanski i turski) i još 15 regionalnih jezika (češki, francuski, hrvatski, latvijski, mađarski, mirandeški [u Portugalu],

---

²⁶³ Svi su podatci javno dostupni i prikazani tablično i grafički. Na ovome se mjestu oni obrađuju i raščlanjuju.

nizozemski, norveški znakovni jezik, njemački, rumunjski, samijski, slovački, slovenski, talijanski i velški). Dakle, 85,1 % zemalja ima svoj nacionalni službeni jezik.

„Jednojezične zemlje“ ili zemlje s jednim službenim nacionalnim jezikom i bez službenih regionalnih jezika obuhvaćaju 59,2 % ukupno promatranih zemalja (16 od 27). To su: Bugarska, Češka, Danska, Estonija, Francuska, Njemačka, Grčka, Mađarska, Island, Italija, Litva, Nizozemska, Poljska, Rumunjska, Slovačka i Švedska.

Jedina zemlja bez nacionalno službenoga jezika je Belgija čiji su francuski, nizozemski i njemački samo u statusu regionalnih jezika. Zemlje s dva službena nacionalna jezika su Cipar (grčki i turski), Finska (finski i švedski), Irska (irski i engleski) te Malta (malteški i engleski). Jedina zemlja s više od 2 službena nacionalna jezika je Norveška s bukmaljskim norveškim, ninorskim norveškim i norveškim znakovnim jezikom kao također službenim jezikom na nacionalnoj razini.

Službeni jezici na nacionalnoj razini koji imaju manje od 75 % rasprostranjenosti kod govornika jesu (poredano od najmanje prema većoj rasprostranjenosti): irski u Irskoj (<5 %), engleski na Malti (6-10 %), ninorski norveški u Norveškoj (11-25 %), turski na Cipru (11-25 %), estonski u Estoniji (51-75 %) i latvijski (51-75 %). Ako bi se isključili engleski i turski kao službeni jezici u drugim zemljama u kojima je on nacionalno rasprostranjen, irski i ninorski norveški mogu se nazvati najugroženijim službenim jezicima na nacionalnoj razini prema kriteriju udjela govornika u matičnoj zemlji. Estonski i latvijski bili bi u drugoj razini ugroženosti. (Latvijski jezik je u Latviji regionalno, a ne nacionalno služben.) Ostali jezici s većom od tročetvrtinskom raširenosti izvan su pozornosti. Promatraju li se regionalni jezici i osim latvijskoga slučaja, oni koji nemaju i nacionalnu razinu pokrivenosti su mirandeški, samijski i velški.

Najrasprostranjeniji nacionalno službeni jezici i broj zemalja (poredano po čestotnosti): engleski (3), grčki (2), njemački (2), švedski (2).

Svoj službeni ili nacionalni jezik u ustavu definira 17 zemalja EFNIL-a, a deset ga zemalja uopće ne spominje. Oni koji se ne spominju su Češka, Danska, Grčka, Island, Italija, Nizozemska, Norveška, Njemačka, Švedska i Velika Britanija.

Zemlje s više od jednoga regionalno službenoga jezika su Austrija (6), Belgija (3) i Slovenija (3). Najrasprostranjeniji regionalno službeni jezici i broj zemalja: mađarski (2), rumunjski (2).

Broj zemalja koje imaju manjinske jezike sa zakonskom snagom (smiju se rabiti na regionalnim sudovima i parlamentima te u regionalnoj administraciji) jest 16. U zagradama je njihov broj: Austrija (1), Češka (1), Danska (2), Estonija („Russian or other foreign language“), Finska (1), Njemačka (3), Velika Britanija (4), Mađarska (14), Italija (3), Nizozemska (1), Norveška (4), Poljska (3), Rumunjska (3), Slovačka (12), Slovenija („bilo koji“), Švedska (3).

Manjinskih je jezika ukupno 38 + 3²⁶⁴ (poredano po abecedi): austrijski znakovni jezik, armenijski, bjeloruski, bajaški, bugarski, češki, danski, ferojski, finski, francuski, frizijski, grčki, grenlandski, hrvatski, irski, islandski, jidiš, kašupski, mađarski, meankieli, moravski, njemački, poljski, rumunjski, romski, ruski, rusinski, samijski, slovački, slovenski, sorbijanski donji, sorbijanski gornji, srpski, škotski gelički (eng. *Scottish Gaelic*), škotski (eng. *Scots*), švedski, ukrajinski, irski škotski (eng. *Ulster Scots*).

Pored nacionalno službenih, regionalno službenih i manjinskih jezika, u četvrtu skupinu spadaju tzv. „ostali“ jezici u kojima je ukupno 40 jezika: albanski, armenski, bjeloruski, bugarski, ciparski arapski, donjosaksonski (niz. *Nedersaksisch*), francijski (fr. *Francique*), hrvatski, irski škotski, irski znakovni jezik, islandski znakovni jezik, jidiš, karaimski, karelski, kornski, kurbeča (eng. *Kurbetcha*), lemkijski ili lemko (eng. *Lemkian*), limburški, litavski, livonijski, lorenski, njemački, pikardski, poljski, romski, srpski, šampanjski (fr. *Champenois*), šelta (eng. *Shelta*), švedski znakovni jezik, ukrajinski, valonski, zapadnoarmenijski. Zadnja dva unosa EFNIL-ove ankete u kategoriji ostalih jezika na području Europe doslovno se prenose na francuskome jeziku, a čiji unositelji nisu dali preciznije podatke: *Thiois brabançon* (germanski jezik u Belgiji) te *France métropolitaine & 6 langues à statut particulier* u Francuskoj.

Popis „ostalih“ jezika znakovito ukazuju na šaroliku metodologiju prikupljanja podataka i nedovoljno razrađeni status „nejezika“, dijalekta ili jednostavno kategorije u koju se svrstavaju svi oni drugi jezici koji nisu nacionalno, regionalno ili manjinski službeni.

Status engleskoga jezika kao jezika znanosti i u kojemu se često odvija komunikacija administracije Europske unije nije obuhvaćen ovim upitnikom. Od zemlje do zemlje njegov se položaj bitno razlikuje te bi bilo potrebno detaljnije ispitati njegovu službenu uključenost u kontekstu EFNIL-a.

„Ostali“ se jezici razlikuju od jezika gospodarskih useljenika. Upitnik je tražio popis triju najgovorenijih jezika u nekoj zemlji prve i druge generacije imigranata (uz važnu napomenu da

---

²⁶⁴ Za tri jezika Nijemci nisu znali bi li ih svrstali među manjinske: sjevernofrizijski, saterlandski frizijski i niskonjemački.

na nekim popisima pučanstva nema podatka o govorenome jeziku nego o zemlji podrijetla) te je navedeno ukupno 36 jezika (poredano čestotno, a onda abecedno):

- 6 – arapski ili arapske varijante (uključujući pandžabski)
- 5 – ruski, turski
- 4 – poljski
- 3 – albanski, kineski, ukrajinski
- 2 – bjeloruski, engleski, finski, litavski, njemački, rumunjski, somalijski, srpski, ukrajinski
- 1 – armenski, berberski jezici, bošnjački, češki, estonski, hrvatski, iranski, kabuverdijanski (eng. *kabuverdianu*), makedonski, moldavski, portugalski, romski, slovački, srpskohrvatski, španjolski, talijanski, *tigrinya*, urdski, vijetnamski.

Mnoge zemlje članice EFNIL-a imaju svoje zakone o jeziku – ističe se njih 19 od 28, ali bi podatak o osam zemalja koje nemaju poseban zakon o jeziku trebalo dodatno provjeriti jer se anketno pitanje moglo i preciznije postaviti. Na pitanje „Is there a language law stipulating what language is (or what languages are) to be used in official matters?“ sljedećih 8 zemalja odgovara negativno: Danska, Njemačka, Italija, Mađarska, Nizozemska, Portugal, Rumunjska i Velika Britanija. Naime, pitanje o postojanju zakona o jeziku ima upitnu relevantnost jer 7 od 8 gore navedenih zemalja navodi da postoji neki drugi zakon, pored ustava i zakona o jeziku, u kojemu se određuje uporaba jezika u vlasti, javnoj administraciji i/ili sudskim institucijama. Jedina zemlja koja odgovara negativno je Rumunjska.

Što se tiče poznavanja nacionalnoga i/ili službenoga jezika i legislativnih propisa vezano za dobivanje stalnoga boravišta i državljanstva u europskim zemljama, Republika Hrvatska nalazi se u većinskoj skupini zemalja koje traže poznavanje jezika za oba statusa. Ova će skupina biti brojnija za jednu državu više jer se navodi da Republika Češka planira uvesti poznavanje češkoga jezika i za stjecanje svoga državljanstva. Za sada, Češka i Malta jedine su zemlje koje poznavanje svoga jezika uvjetuju samo za dobivanje stalnoga boravišta. Druga je skupina zemalja koja traži poznavanje jezika samo za dobivanje državljanstva, dok je pet država na europskome kontinentu uključenih u EFNIL-ovo anketiranje i u ovo istraživanje koje ne uvjetuju poznavanje jezika za stjecanje stalnoga boravka ni državljanstva. Te zemlje mogu imati i neke druge mehanizme kojima nastoje utjecati na jezično stanje u zemlji pa tako Norveška ima obvezu završavanja tečaja norveškoga jezika u trajanju od 300 sati.

Ova je tema određena člankom 8. Zakona o hrvatskom državljanstvu iz 1991., odnosno člankom 96. Zakona o strancima, NN 74/13 (za pitanje stalnoga boravišta) u kojima se ističe da stranci trebaju dokazati poznavanje hrvatskoga jezika i latiničnoga pisma te hrvatsku kulturu i društveno uređenje.²⁶⁵

Tablica 53. Prikaz legislativne prakse u europskim državama vezano za pitanje poznavanja službenoga ili nacionalnoga jezika u dobivanju stalnoga boravišta i/ili državljanstva

	broj zemalja	popis zemalja
<i>traže poznavanje nacionalnoga ili službenoga jezika samo za dobivanje stalnoga boravišta</i>	2	Češka, Malta
<i>traže poznavanje nacionalnoga ili službenoga jezika samo za dobivanje državljanstva</i>	9	Bugarska, Finska, Francuska, Mađarska, Island, Litva, Poljska, Slovenija, Velika Britanija
<i>traže poznavanje nacionalnoga ili službenoga jezika i za dobivanje stalnoga boravišta i za državljanstvo</i>	10	Austrija, Danska, Estonija, Hrvatska, Njemačka, Grčka, Latvija, Nizozemska, Portugal, Slovačka
<i>ne traže poznavanje nacionalnoga ili službenoga jezika niti za jedno</i>	5	Cipar, Irska, Italija, Norveška, Švedska

U ovome kratkom pregledu i obradi rezultata EFNIL-ove ankete može se zaključiti da ono predstavlja najtočniji i najrecentniji prikaz jezične politike u europskim zemljama, puno točnije od vikipedijskih podataka ili vladinih godišnjih statističkih almanaha jer iza njih stoje potpisi ravnatelja nacionalnih instituta za jezik u godini 2013./2014. Podatci iz upitnika mogu i moraju poslužiti da se jezične politike na europskome kontinentu međusobno usporede te da se donesu standardi i uoče specifičnosti, zanimljivosti, ali i odstupanja na koja bi se moglo utjecati. S teoretske strane gledano, vrlo je upitna kategorija „ostalih“ jezika – upitnik pokazuje da se ovdje svrstavaju svi oni jezici koji ne ulaze u prethodne tri skupine te da je kategorija prešarolika. Svaki bi jezik morao imati jasan status, a osobito je bitno uspostaviti mjerila za razlikovanje dijalekata i jezika, barem na jezičnopolitičkoj razini.

Osim najvažnijega cilja upitnika – umanjivanje razlika u gledanju na jezičnu kategorizaciju među ustanovama članicama EFNIL-a – on može poslužiti, nalik na ovu jezičnu raščlambu, u promišljanju razvoja vlastita jezika i njegove jezične politike. Sigurno je da ne može biti ista jezična politika za jezično heterogene zemlje, kao i za jezično homogene zemlje, zemlje s malo govornika i zemlje s puno govornika. Podatak koji se iznio u prethodnome poglavlju o hrvatskome jeziku kao drugome najraseljenijem jeziku u Europi (a koji ima nacionalnu državu)

²⁶⁵ To se ne odnosi na strance koji imaju neprekidno 3 godine odobreni privremeni boravak ili 10 godina izbjegličkoga statusa u Republici Hrvatskoj, odnosno one koje su imali prebivalište u RH na dan 8. listopada 1991. te koji su korisnici programa povratka ili obnove ili stambenoga zbrinjavanja

mora biti indikativan u promišljanju hrvatske jezične politike. Za hrvatsku sociolingvistiku podatci iz EFNIL-ova upitnika imaju visoki analitički, ali i sintetički potencijal.

Pitanje jezične politike nije nešto što pripada prošlosti. Ona se uređuje deklaracijama, pravilnicima i zakonima da bi se reguliralo sadašnje i buduće stanje. Manjinski i regionalni, pa čak i nacionalno standardni i službeni jezici pojavljuju se i danas te će se pojavljivati i ubuduće. Primjerice, crnogorski jezik postao je nacionalno službeni jezik u Crnoj Gori 2007., velški je 2011. postao regionalno služben u Velikoj Britaniji, a očekuje se da će uskoro i škotski gelski također dobiti status regionalno službenog jezika u Velikoj Britaniji.

Jezična politika unutar Europske unije, kao što se može vidjeti, složeno je pitanje. EFNIL-ova kategorizacija, koja jezike dijeli u četiri kategorije ovisno o razini službenosti (jezici s nacionalnom razinom službenosti, jezici s regionalnom razinom službenosti, jezici manjina sa zakonskom snagom i ostali jezici), pokazuje da već tipologija službenosti jezika nije potpuna i da izaziva neslaganje. Ulrich Ammon u Spolsky (2012: 575-578), koji se ograničuje na Europsku uniju, drukčije prilazi jezičnoj tipologiji i gradi ju ovisno o funkcionalnoj hijerarhiji:

- radni jezici institucija EU (pet jezika)
- službeni jezici EU (24 jezika)
- nacionalno službeni jezici država članica EU (25 jezika)
- regionalno službeni jezici država članica EU (nenaveden broj jezika)
- autohtoni manjinski jezici država članica EU pod zaštitom Europske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima (nepoznat broj jezika)
- autohtoni manjinski jezici država članica EU izvan zaštite Europske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima (nepoznat broj jezika)
- egzogeni ili neautohtoni manjinski jezici (nepoznat broj jezika).

Pred europskom sociolingvistikom stoje veliki izazovi. Jedan je od njih, unatoč velikim naporima europskih institucija u promicanju višejezičnosti i jezične raznolikosti, pad broja govornika tzv. malih jezika i jaki utjecaj jezične globalizacije. Neke zemlje imaju fiksne kvote broja govornika da bi jezik bio proglašen regionalno službenim²⁶⁶, a to bi se moglo pokazati kao opasnost za jezike s malo govornika. Velški jezik proglašen je regionalno služben upravo zato da se smanji pad broja govornika – podatci iz 2011. govore da trenutno tek 19 % govornika u Walesu govori velški i taj udio prilično opada s vremenom. Može se pretpostaviti

---

²⁶⁶ U poljskome „The Act of 6th of January 2005 on National and Ethnic Minorities and on Regional Language“ ističe se da mora biti 20 % govornika da bi se jezik priznao kao regionalni.

da bi on i dalje opadao da velška sociolingvistika nije osjetila potrebu za donošenjem „Welsh Language Measure“ u 2011. o čijim će se prvim učincima moći suditi za desetak godina.

Rješenje s određivanjem fiksnoga i relativnoga udjela govornika moglo bi biti povoljno za standardne jezike koji imaju svoje nacionalne sredine, ali je sigurno problematično za jezike koji nemaju nacionalnu službenost i jezičnoga regulatora, kao što je primjer s rusinskim, romskim i nekim drugim jezicima.

Nacionalne jezične politike imaju veliki izazov pomiriti utjecaj jezične globalizacije i pad broja govornika malih govorenih jezika. One sredine koje to budu uspijevale, smatrat će se razvijenima i naprednima.

Izazov jezične politike u Europi očituje se u nastojanju nadilaženja tradicionalne podjele jezika na „velike“ i „male“. Puno je njezinih ciljeva, a jedan od istaknutijih je omogućiti razvoj jezika s malim brojem govornika bez ugrožavanja prava pojedinaca (slučaj zakona o imenovanju djece na Islandu). EFNIL-ov upitnik vrlo je koristan pokazatelj o jezičnome stanju na europskome kontinentu te se treba provoditi i dalje. Njegova obrada i zaključci iz upitnika morali bi utjecati na planiranje jezične politike, uspostavljanja kriterija prioriteta te provođenja konkretnih mjera. Tako je posve jasno da regionalno službeni jezici koji nemaju i svoju nacionalnu službenost trebaju biti osobito čuvani od nestajanja te utvrditi status dijalekata prema službenim jezicima. Zbog rasprostranjenosti govornika romskoga i jidiša, EFNIL-ov upitnik mora se nadopuniti posebnim pitanjima vezano za njihov status. Položaj romskoga i jidiša varira od manjinskoga statusa preko „ostaloga“ pa do nespominjanja. Svakako je potrebno pojačati napore međusobna učenja susjednih jezika (jezika u dodiru) jer je neprihvatljiv podatak o vrlo slaboj vezi hrvatskoga i slovenskoga u odnosu na njihovu uzajamno ključnu turističku, gospodarsku, prometnu i civilizacijsku povezanost.

5.4. Jezična politika za hrvatski jezik

Normativistički kroatistički rad jedan je od vidova brige za jezik. Međutim, političkim, vojnim, kulturnim, znanstvenim i svim drugim integracijama Republike Hrvatske u raznorazne regionalne, europske i svjetske asocijacije upravljanje razvojem jezika ima novu funkciju i važnost. U bogatome višenacionalnom, višejezičnom i višekulturnom dinamičkom društvu koje s lakoćom nadilazi sva ograničenja i tradicije bitno je preispitati položaj hrvatskoga jezika. Sve ravnopravnija uporaba engleskoga jezika, utjecaj žargonizacije i polifunkcionalne jezične gospodarnosti daje osobitu važnost politici planiranja jezika.

S legislativne se strane postavlja pitanje tko je zadužen za brigu nad jezicima sedam službenih manjina u Hrvatskoj, odnosno tko ostvaruje provođenje zaključaka Europske povelje o regionalnim ili manjim jezicima? Postoji li instancija koja se brine za hrvatski jezik u inozemstvu bez obzira na njegovu kategoriju službenosti? Jesu li kroatističke katedre na stranim sveučilištima i na koji način povezane i organizirane u svojem radu? Koja je uloga hrvatskih društava i zajednica u svijetu s obzirom na hrvatski jezik te mogu li one koordinacijom bolje služiti svojoj svrsi? U kojim je zemljama moguće osigurati državna sredstva za zaštitu hrvatskoga jezika? Je li hrvatski znakovni jezik dobro razvijen i je li njegovo učenje dostupno svima? U kojoj su mjeri temeljni jezični priručnici suvremeni, koliko su školsko usmjereni, a koliko zadovoljavaju potrebe cijeloga društva? Obuhvaćaju li pravopisni (jezikopisni) priručnici i pravila elektroničkoga pisanja? Postoji li strategija razvoja hrvatskoga jezika? Tko je odgovoran za donošenje, a tko za izvršavanje odluka, tko nadzire donositelje odluka, a tko izvršitelje? Kakva je komunikacija jezičnih normativista s medijima i javnošću? Je li hrvatska javnost zadovoljna radom jezičnih normativista i smatra li da su njihova proračunska sredstva premala ili prevelika za ciljeve koji su postavljeni? Što se može napraviti da se promijeniti stanje u Republici Sloveniji oko pitanja priznavanja hrvatskoga jezika kao manjinskoga i što parlamentarni zastupnik koji bi zastupao hrvatsku manjinu i hrvatski jezik može učiniti za svoje govornike? Kakav bi njegov odnos trebao biti s kroatističkim ustanovama? Postoji li Zakon o javnoj uporabi hrvatskoga jezika, a ako on ne postoji, treba li postojati? Ako treba postojati, zašto ne postoji? U kakvome je stanju hrvatsko znanstveno i stručno nazivlje i je li ono u dovoljnoj mjeri prošireno? Postoji li organiziran terminološki rad i odgovarajuća terminološka izobrazba terminologa? U kojoj je mjeri nacionalno važna pisana građa digitalizirana? Postoji li nacionalni korpus tekstova na hrvatskome jeziku i koja je njegova uloga u društvu i stručnoj zajednici?

Kovačec (2012: 107 – 111) osobito polemično ističe stanje kroatističke jezične politike, a ističe da je „Hrvatska danas jedina slavenska zemlja koja nema zakona o standardnom jeziku i njegovoj uporabi“ te postavlja retoričko pitanje o potrebi donošenja nove deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga jezika.

„Bi li to što *hrvatske vlasti* uporno odbijaju donošenje Zakona o uporabi hrvatskog jezika i naprasno ukida Vijeće za jezičnu normu trebalo značiti da je Hrvatska pametnija i bolja od Srbije, Slovenije, Slovačke, Poljske, Rusije itd.? Ili je to možda nužan uvjet da se oko jezika nastavimo gložiti i nakon eventualnog ulaska u Europsku uniju? Ili treba ostaviti mogućnost *stranim centrima moći* da hrvatskom jezičnom politikom

upravljaju onako kako su to činili posljednja dva stoljeća? No o tome malo tko od hrvatskih političara danas razmišlja...“ [kurzivi su preuzeti iz izvornoga teksta, op. T. S.].

Na sva ova i brojna druga pitanja mora odgovoriti jezična politika za hrvatski jezik. Aktualna pitanja o jezičnoj politici dobro su predstavljena u časopisu Kolo 5-6 s temom broja „Položaj hrvatskoga jezika – jučer, danas, sutra“ u kojem je niz autora iznijelo svoja viđenja koja je referentna za temu. Ranko Matasović (2012: 167-171) piše o četirima crnim scenarijima o budućnosti hrvatskoga jezika te zaključuje:

„Hrvatski je jezik nacionalna institucija, koju su izgrađivale generacije najboljih umova i najnadarenijih umjetnika ove zemlje. Kao takav, i on dijeli sudbinu drugih najviših kulturnih i znanstvenih institucija u Hrvatskoj, i trpi zbog drastičnog pada povjerenja u njih.“ [izvorni je tekst pisan kurzivom, op. T. S.]

Sva trojica autora koja pišu o institucionalnoj jezičnoj politici te o kroatističkome zakonodavstvu, Ernest Fišer (2012: 93-98), Mario Grčević (2012: 143-166) i Artur Bagdasarov (2012: 135-142) slažu se da je središnje regulatorno tijelo potrebno kao i zakon o javnoj uporabi jezika.

Da bi se moglo upustiti u raspravu o institucionalizaciji brige o hrvatskome jeziku, regulatornome središtu, jezikopisnome razvoju i suvremenoj elektroničkoj pismenosti potrebno je šire opisati stanje hrvatskoga jezika u društvu. Također, bilo bi potrebno usmjeriti pozornost i istražiti ulogu jezičnotehnoloških alata, jezičnih korpusa i terminoloških baza podataka kao sredstava u jezičnome planiranju, ali se ove teme ostavljaju za neko novo istraživanje.

Jezična legislativa za 30 europskih jezika najbolje je opisana na stranici EFNIL-a <http://www.efnil.org/documents/language-legislation-version-2007>, a među kojima se nalazi i dokument o stanju u Republici Hrvatskoj. Taj je tekst objavljen u prosincu 2014., a pripremio ga je Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje kao član EFNIL-a te predstavlja trenutno najbolji legislativni pregled jezične politike u Republici Hrvatskoj. O općenitim problemima jezičke politike za hrvatski govore Peti-Stantić i Langston (2013), a specifična se problematika obrađuje u nizu publikacija iz kojih se može dobiti dobra slika o upravljanju hrvatskim jezikom, među kojima se, navedu li se samo najrecentniji i najutjecajniji autori, mogu istaknuti Vince (2002), Moguš (2009), Badurina (2010), Samardžija (2012), Tafra (2012) i Katičić (2013) koji osobito detaljno ulaze u dijakronijske aspekte pisane jezične standardizacije, odnosno časopis Kolo s dvije teme broja (u 2012. Položaj hrvatskoga jezika – jučer, danas, sutra, a u 2013. Peta

obljetnica međunarodnoga priznanja hrvatskoga jezika). Povijesna dimenzija kodificiranja hrvatske književnojezične norme iz inozemne (poljske) perspektive obrađena je u Oczkova (2010.). Može se zaključiti da je literatura o dijakronijskome proučavanju hrvatske pisanosti vrlo bogata (bitno bogatija od one koja se primarno bavi sinkronijskim pregledom i raščlambom). Budući da se ova disertacija ne bavi bitno dijakronijskim pregledom nego problematizira hrvatsku jezičnu politiku i upravljanje jezikom te zalazi u pravopisne, jezikopisne i računalnojezikoslovne aspekte, važno je napomenuti i doktorsku disertaciju Čužić (2012) s opisom teorijsko-metodoloških problema hrvatske pravopisne prakse.

Ne postoji stanje kao što je nepostojanje jezične politike. I nečinjenje je određeni vid jezične politike. Jezična politika postoji i bez jezičnoga upravljanja, ali bi ona morala biti kroatistički nadziran, a ne nasumični proces. U kontekstu jezične politike cilj je upravljanja jezikom umanjivanje jezično motiviranih sukoba u društvu. U kontekstu pravopisa cilj je upravljanja jezikom razvoj pismenosti koji se ostvaruje hrvatskim jezikom, a u kontekstu računalstva razvoj jezične elektroničke pismenosti.

Preporuka Europskoga parlamenta i Vijeća (eng. *Recommendation of the European Parliament and of the Council*) od 18. prosinca 2006. o ključnim kompetencijama za cjeloživotno obrazovanje²⁶⁷, a čije smjernice uvažava i hrvatska Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije, jest da je jezična pismenost jedna od ključnih kompetencija. Strategija obrazovanja jasno ističe vezu jezika i identiteta te naglašava odgojno-obrazovni cilj: „promicati i razvijati svijest o hrvatskomu jeziku kao bitnomu čimbeniku hrvatskoga identiteta, sustavno njegovati hrvatski standardni (književni) jezik u svim područjima, ciklusima i na svim razinama odgojno-obrazovnoga sustava“ (SOZT 2013: 21).

Razvijene europske nacionalne sredine svoju jezičnu politiku odabiru usklađene s europskim smjericama jezične politike, a nacionalni predstavnici normativnih jezičnih tijela mudro koriste preporuke u dobivanju europskoga novca za razvoj vlastitih jezičnih resursa. Tako je, primjerice, 24. rujna 2014. predstavljen višejezični portal za učenje slovačkoga jezika i upoznavanje sa slovačkom kulturom²⁶⁸ čiji je razvoj financirala Europska komisija u sklopu programa za cjeloživotno obrazovanje. Prvotno zamišljen u prijevodu na pet jezika, a u trenutku predstavljanja stranica ostvaren na čak 12 jezika, među kojima se nalazi i hrvatski, ali i esperanto, Slovake.eu opravdao je ulaganja dobrom posjećenošću i statusom važnoga

---

²⁶⁷ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32006H0962>

²⁶⁸ <http://slovake.eu/hr/>

internetskoga mjesta za promicanje slovačke kulture i identiteta. Među glavnim izvoditeljima projekta iz pet zemalja važnu je ulogu odigrao Zavod za lingvistiku Ljudovita Štura Slovačke akademije znanosti, glavne ustanove za standardizaciju slovačkoga jezika²⁶⁹, pandan Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Republici Hrvatskoj. Nacionalno standardizacijsko tijelo uspjelo je u nakani da ključne tehnološke, standardizacijske i nacionalne ciljeve rada na jeziku financira kroz projekt razvoja e-učenja slovačkoga jezika. Portal uključuje i razvoj e-knjižnice i korpusa fundamentalnih tekstova na slovačkome, interaktivni rječnik, gramatiku, multimedijske priloge pa sve do zapisa slovačkih viceva, izreka i poslovice. Takvim sveobuhvatnim projektom slovački se jezik prometnuo među razvijenije i tehnološki civiliziranije slavenske jezike. Pitanje je trenutka kada će i sve druge sredine krenuti ovim putem te ne treba velika vizija i analitika u zaključivanju da bi takvo internetsko mjesto trebao dobiti i hrvatski jezik.

Jezično planiranje ili upravljanje jezikom može se nazvati „akcijskim planom“ jezične politike kao njezinim konvencionalnim i potrebnim korakom za sustavnim i kritičkim procesom donošenja odluka u nekom jezičnom području u cilju promjene aktualnoga stanja (LETTP 2011: 19).

Ti akcijski planovi mogu se predočiti kroz, primjerice, tzv. bijele papire ili knjige koje je META-NET u pokroviteljstvu Europske komisije analitički dao istražiti za 31 europski jezik i objavio kod uglednoga izdavača Springer u nizu *White Paper Series* u kontekstu teme o stanju jezičnih resursa u digitalnome dobu. Za hrvatski jezik bijelu su knjigu napisali Marko Tadić, Dunja Brozović Rončević i Amir Kapetanović, a izdana je 2012. pod naslovom „Hrvatski jezik u digitalnom dobu“. Bijela knjiga kao analitički i pregledni dokument o stanju hrvatskoga jezika u digitalnome dobu može pomoći prilikom izrade nacionalnih i nadnacionalnih strategija razvoja jezičnih tehnologija u koje je uključen hrvatski jezik. S druge strane, nedostatak ove knjige je u tome što se nedovoljno jasno predstavlja konkretan akcijski plan za hrvatski jezik koji se očekuje od dokumenta koji se naziva bijelom knjigom. Akcijski plan ne može biti zaključna rečenica o nedostatnome financiranju i žaljenje o slaboj istraživačkoj sceni u zemlji. Zapravo, bijeloj knjizi potrebno je da prethodi tzv. zelena knjiga o hrvatskome jeziku koja cilja da potakne raspravu o određenoj temi te da se iz stimulirane debate i strukovnih konzultacija donesu zaključci koji bi bili zapisani u vidu akcijskoga plana ili bijele knjige o hrvatskome jeziku. Nije poznato u kojoj je mjeri bijela knjiga o hrvatskome jeziku imala utjecaja u izradi

---

²⁶⁹ <http://www.juls.savba.sk/english.html>

nacionalne strategije za znanost u Republici Hrvatskoj, ali je sigurno da je takav dokument vrlo potreban ne samo u računalnojezikoslovnome kontekstu nego i općenito. Na isti način kao što postoji Strategija engleskoga kao nacionalnoga jezika (eng. *English National Languages Strategy*) tako bi trebala postojati i strategija razvoja hrvatskoga jezika o kojemu istražuje jezikoslovna disciplina jezičnoga upravljanja u skladu s uspostavljenom jezičnom politikom. Nepostojanje jezične politike, dakako, upravljanje jezikom čini nemogućom zadaćom. Hrvatska jezična sredina jednostavno mora iznaći organizacijske i intelektualne kapacitete koji bi takve ambiciozne projekte izveli. Ako to nije moguće, ona se u ovakav posao mora ući združeno s drugim sredinama. Naime, iste probleme imaju i drugi bliski jezici, a o čijoj će se pretpostavci za suradnju raspravljati na drugome mjestu.

Zelena i bijela knjiga pišu se kada postoji javni interes za određenu tematiku, kada postoji nerazumijevanje ili kada se želi spriječiti pogrešno razumijevanje, kada se traži konsenzus, kada struka želi objasniti različite pristupe sa svojim prednostima i nedostacima, kada se želi ukazati na opasnosti nedjelovanja i pojasniti potrebu za određenim mjerama. Zelena knjiga o jezičnim pitanjima otvara javnu raspravu, dok bijela uspostavlja strateške ciljeve i plan njegova razvoja. Bijela se knjiga najlakše može usporediti s Deklaracijom o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika – deklaracija je manifest skupine koja se smatra odsudnom i odgovornom za određenu temu i u kojoj oni javno obznanjuju svoje stavove. Za razliku od deklaracije, bijela knjiga osim zaključaka iznosi studiju o problematici. Razliku deklarativnoga i studioznoga diskursa može se podastrijeti s pomoću informacije o primatelju poruke – ono što je deklarativno, obznanjuje se javnosti, a ono što se studiozno raspravlja, upućuje se udionicima (eng. *stakeholders*), zainteresiranim skupinama, široj stručnoj javnosti, donositeljima odluka i općenito njihovim provoditeljima. Bijela knjiga iz koje se ne bi jasno raspoznavale mjere, smjernice, kriteriji i razine provođenja akcija ili iz koje se ne bi znalo kome su upućene te informacije, ne može se nazvati bijelom knjigom. Čim postoji potreba za tumačenjem određene teme u vidu bijele knjige, to govori da je riječ o važnoj temi koja zahvaća veliki populacijski udio ili zahtijeva poseban proračunski plan. Takve je teme dobro temeljno pripremiti za istraživanje i to najbolje u prethodnoj etapi zelene knjige. Aktualne kroatističke teme koje najbolje mogu oprimjeriti potrebu za zelenom knjigom jesu pitanje zakonskoga uređenja jezika (hrvatski kao rijedak primjer slavenskoga jezika koji nema svoj zakon o javnoj uporabi), pitanje postojanja regulatornoga tijela (pitanje treba li postojati i ako da, prema kojim načelima, kriterijima i s kojim opsegom), pitanje kroatističkih lektorata u svijetu (kako harmonizirati kroatističke ciljeve s tzv. politikom jezika BCS, *Bosnian-Croatian-Serbian*, na sveučilišnim

katedrama u svijetu), pitanje prioriteta stručnih i znanstvenih istraživanja iz kroatistike (što su kratkoročni, srednjoročni i dugoročni istraživački ciljevi), pitanje terminološke lokalizacije (u kojoj je mjeri potrebno prevoditi jezik softvera na hrvatski), pitanje objedinjavanja digitalizacijskih projekata i harmonizacija digitalizacijskih ciljeva (u kojoj je mjeri građa na hrvatskome dostupna javnosti) itd. Zelena je knjiga, dakle, ona koja cilja uspostaviti javni i providni („demokratski“) dijalog o struci pod njezinim nadzorom iz čega će struka dobiti legitimitet da uspostavi strateške ciljeve i plan razvoja hrvatskoga jezika. Zelena knjiga o hrvatskome pravopisu, primjerice, predstavljala bi neobvezujući dokument kroatističke struke u prikupljanju mišljenja o potrebi izrade hrvatskoga pravopisa i njegovim načelima, a iz čega bi proizišla bijela knjiga koja bi jasno morala odgovoriti na sljedeća pitanja:

- zašto se izrađuje novi pravopis
- zašto postojeći pravopisi nisu više odgovarajući
- tko su ljudi koji će izrađivati nova pravopisna pravila i u kojoj su mjeri kompetentni
- tko su korisnici novoga pravopisa i komu je sve namijenjen
- u kojoj su mjeri nova pravopisna pravila različita od postojećih
- što se točno želi riješiti i kojom metodologijom
- što se ne planira rješavati i što nije pravopisno pitanje
- koji su kriteriji prema kojima će se donositi nova pravopisna pravila
- koji je općeniti stav prema dvostrukostima, statusu preporučenoga prema dopuštenome itd.

Iako se čini da norma ne treba konzultaciju s javnošću i širom strukom da bi iznijela takve zaključke, očiti sukobi koji se ciklički događaju u hrvatskome društvu povezani s jezičnim pitanjima govore da je takvo što potrebno. Mišljenje da je potrebna zelena knjiga o hrvatskome jeziku proizlazi iz teze o snažnoj vezi jezika, njegove zajednice i jezičnoga identiteta, a koja se dokazala i u zaključcima anketnoga poglavlja hrvatske akademske zajednice.

Međutim, ne misle svi stručnjaci da je navedena veza način rješavanja jezičnopolitičkih pitanja. Wee (2011), Blommaert (1999) i Spolsky (2012) smatraju da se ozbiljna pitanja jezične politike i upravljanja jezikom riješe nalik na rješenje gordijska čvora: upravljanje jezikom bit će bitno jednostavnije ako se prekine spona koja povezuje jezik s njegovim identitetom i zajednicom. Wee (2011: 21) tako ističe potrebu za kritičkom reevaluacijom toga koncepta i navodi da je njegovo raskidanje stvar „intelektualne zrelosti u području“ („The critical reevaluation of concept such as language, community and identity is part and parcel of the intellectual maturity

of the field“). Njihovo polazište, vjerojatno, polazi od paralelizma trokuta religija = identitet = kultura koju je zapadna civilizacija svjetonazorski nadišla sa sekularizacijom, pa predlažu da bi takav model trebao biti uveden na razini jezik = identitet = kultura. Jezične teme, po njima, često su ideološki obojene i to bi se željelo spriječiti.

U kroatističkome kontekstu čini se da bi se raskidom trokuta dovelo do bitne promjene naravi svakoga entiteta, čime se problem ne bi riješio nego zaobišao. Kao da se (zamišljeni) spor oko standardizacije rukopisnoga pisanja izbjegne tako da se učenje pisanja posve izbací iz škola. Jedini je dugoročni i kvalitetni ishod spora da struka i društvo budu dovoljno zreli i da se dogovore o rješenju koje objedinjuje, a ne dijeli.

Političke nacije u Europskoj uniji blisko su vezane za vlastiti jezični identitet, a on je pak snažno povezan s jezičnim obrazovanjem i promicanjem njegova učenja. Jezici i kulture koji imaju najsvjetliju budućnost oni su za kojima vlada veliki interes za učenjem. Može se stoga utvrditi da bi jedan od važnih ciljeva (hrvatske) jezične standardizacijske politike trebao biti promatran u kontekstu promicanja učenja (hrvatskoga) jezika i razvoja njegove obrazovne i znanstvene perspektive. Standardizacijski argumenti koji bi doprinosili ovim ciljevima, snažno se ističe, trebali bi imati dodatnu težinu. Drugim riječima, mjerljiv kriterij uspjeha jezične politike jest koliko se vlastiti jezik uči, kakav je interes za njega i koje su to razine kompetencije poznavanja i pismenosti hrvatskoga jezika na osnovnoškolskoj, srednjoškolskoj i akademskoj razini obrazovanja. Drži se da mora postojati strategija razvoja hrvatskoga standardnog jezika u kojoj bi bila definirana jezična politika, navedeni mjerljivi kriteriji i akcijski plan za njezino provođenje. Do nje bi se, pak, trebalo doći preko zelene knjige i široke komunikacije struke i znanosti s javnošću. Tako bi i terminološka politika koja se izgrađuje u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje u sklopu programa Struna (<http://struna.ihjj.hr/>) mogla u većoj mjeri utjecati i na druge kroatističke odjele ili centre koji se u svome radu bitno koriste terminologijom (od privatnih tvrtki koje se bave hrvatskom softverskom lokalizacijom do državnih i nadržavnih ustanova kao što su Ured za pisani prijevod Europske komisije, Opća uprava za pismeno prevođenje te drugi jezični odjeli za prevođenje na hrvatski jezik u institucijama EU-a). Nema financijske opravdanosti da Hrvatska zaklada za znanost financira razvoj strukovnoga nazivlja u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje te da se obrazuju institutski terminološki stručnjaci ako se njihovo znanje šire društveno ne iskoristi.

Da bi se ijedna strategija mogla razviti, mora se počí od zatečena stanja i raščlambe prednosti i nedostataka u struci. To znači da strategija razvoja hrvatskoga jezika mora uključiti tzv. analizu SWOT (eng. *strengths, weaknesses, opportunities and threats*). Takve raščlambe najčešće pišu

ustanove pri svojim evaluacijama, ali se mogu zamisliti i za uopćenije teme kao što je jezični razvoj. Žele li se provesti kroatističke akcije, mora biti jasno tko je zadužen za provođenje jezičnopolitičkih ciljeva i u kojim razdobljima. Sve akcije moraju imati navedene opasnosti neprovođenja ili pasivnosti. Sva ona mjerljiva mjesta prema kojima se može kvalitativno pratiti stanje pismenosti, treba uključiti u analizu SWOT. Tako, primjerice, baze podataka s godišnjim rezultatima mature Nacionalnoga centra za vanjsko vrednovanje mogu se iskoristiti za istraživanje o stanju pismenosti maturanata pri polaganju hrvatskoga jezika. Nadalje, prijedlog petogodišnjih pravopisnih upitnika na uzorku od 10.000 akademskih obrazovanih građana također može biti dobro mjesto očitavanja stanja. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje koji je izdavač hrvatskoga pravopisa iz 2013. trebao bi pratiti prihvaćenost pravopisnih rješenja u javnosti i u kojoj su mjeri ona zaživjela te razmotriti naknadne izmjene i možebitne prilagodbe. Jedna od stvari u kojima bi standardolozi mogli unaprijediti svoj rad prema uzoru na računalstvo jest vođenje tzv. *history logova*, dokumenata u kojima se detaljno navode sve izmjene koje su izvršene u odnosu na prošla (pravopisna) izdanja. Oni mogu biti vrlo opširni te su potrebni jer evidentiraju ispravljene nedostatke i pogreške te pružaju informaciju o dopunama. Nema razloga zašto se oni, u cilju veće providnosti kroatističkoga rada na standardizaciji, ne bi mogli voditi i za djela kao što su pravopisni priručnici. Time bi javnost točno mogla vidjeti što se promijenilo u odnosu na prošlo izdanje, koja su pravopisna pravila nova, a koja su izbačena, koliko je rječničkih natuknica dodano itd. Strategija pravopisnoga razvoja jezika ne bi se smjela osloniti na dosadašnju praksu da se novim izdanjima samo istakne bibliografski podatak o „popravljenome“ ili o „izmijenjenome“ izdanju, a da korisnik pritom ne zna na što se točno odnosi.

Izraz „jezična politika“, kako ga tumači Wikipedia („language politics is the way language and linguistic differences between peoples are dealt with in the political arena“), pogrešan je. To je tumačenje kako politika gleda na jezik. Jezikoslovno gledanje na jezičnu politiku upravljanje je i zadavanje smjernica razvoja nekoga jezika, otprilike kao natalitetna politika – to nije politika načina premošćivanja natalitetnih razlika među ljudima, nego politika odabira najboljega puta do određenoga cilja. Jezična politika bavi se jezikom kao alatom, a svaki se alat mora održavati.

Proučavajući zakonodavstvo u Republici Hrvatskoj čini se da je hrvatski jezik zakonski vrlo zaštićen te se i u javnosti zna isticati da zbog toga Zakon o javnoj uporabi hrvatskoga jezika nije potreban. Tako je prema Zakonu o Hrvatskoj radioteleviziji (klasa 011-01/10-01/146, urbroj 71-05-03/1-10-2 od 6. prosinca 2010., čl. 10) Hrvatski sabor jasno odredio postotak

(40 %) u kojemu se mora emitirati program na hrvatskome jeziku u općemu televizijskom programskom kanalu Hrvatske radiotelevizije. U Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti potrošača (klasa 011-01/09-01/117, urbroj 71-05-03/1-09-2 od 30. 6. 2009., čl. 9) navodi se da podatci o proizvodu (deklaracije) „moraju biti jasni, vidljivi i čitljivi te napisani hrvatskim jezikom i latiničnim pismom ili znakovima i piktogramima lako razumljivim potrošaču, što ne isključuje mogućnost istodobne uporabe i drugih jezika“.

Međutim, cijela je jedna jezična dimenzija standardizacijski i zakonodavno zapostavljena i nekodificirana. Korištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji civilizacijski (tj. tehnološki, infrastrukturno i financijski) nedovoljno je uređeno područje (v. poglavlje „Hrvatski slovoпись u elektroničkome pisanju“). Ne postoji propis koji bi službenu elektroničku korespondenciju na hrvatskome jeziku kodificirao prema hrvatskoj abecedi, pa se i dalje dopušta da tehnički neuređeno stanje presuđuje u korist engleske abecede.

Jezična politika za jedan jezik mora biti jedinstvena i ne smije se dogoditi da ih ima više jer bi njezina podijeljenost posljedično vodila smjenjivanju, natjecanju i političkim okvirima. Jezična politika, dakle, nužno mora biti objedinjujuća, nacionalna i konsenzusna baš kao što bi to u osnovi trebala biti obrazovna ili natalitetna politika. Jezična politika mora biti iznad osobnih interesa, interesa političkih/institucionalnih skupina (lobija) i stranaka. Regulatorno tijelo ne smije biti povezano ni s jednom političkom strankom, frakcijom ili ideologijom, a jedini mu interes mora biti zaštita i razvoj hrvatskoga jezika. Sve ono što je u prilogu njegove zaštite i razvoja spada u nacionalni interes.

Postavlja se pitanje koliko je bitno uspostaviti tako zamišljenu jezičnu politiku i što bi se dogodilo jeziku njezinim nepostojanjem? Jezičnu politiku treba razlikovati od regulatornoga tijela. Osim dvokratnoga rada u desetogodišnjemu razdoblju Vijeća za normu, hrvatski jezik nije imao institucionalizirano regulatorno tijelo (a i ta je tvrdnja upitna jer su oba vijeća imala ponajprije savjetničku funkciju). Jezična politika za hrvatski jezik stvarala se deklaracijama i branila znanstveničkim ili javnim angažmanom pojedinaca ili ustanova. Jezična politika za hrvatski jezik u vrijeme Jugoslavije nije mogla biti institucionalizirana zbog političkih razloga. Ipak, mora se primijetiti da je neobično da postoji Akcijski plan za provedbu Ustavnoga zakona o pravima nacionalnih manjina²⁷⁰ o čijoj se provedbi kroz godišnja izvješća izravno izvješćuje Vlada Republike Hrvatske, dok za nacionalni jezik ne postoji ni strategija razvoja ni akcijski plan, a ni regulatorno tijelo.

---

²⁷⁰ <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=11256>

Ne bi se smjelo više dopuštati da se nacionalno važnim pitanjem kao što je budućnost hrvatskoga jezika ne upravlja organizirano, racionalno i smjerno. Planirati razvoj jezika i jezične pismenosti jednako je važno kao planirati razvoj obrazovanja i građanskoga društva. Jezična politika može se graditi i bez regulatornoga tijela, ali to je teži i lošiji način koji nužno dovodi do poteškoća u provođenju jer ono što nije jasno ustrojeno i određeno, ima veće šanse za neuspjehom. Jezik je prevažan osobni i društveni entitet da ne bi bio upravljan. Izgradnja jezične politike bez regulatornoga tijela jednako je kao pokušati provesti obrazovnu reformu bez Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta, prepuštajući odluke nastavnicima i školama. Jezična politika koja bi se svela u želje, primjerice, „dobro je prevoditi programsku podršku na hrvatski“ nije održiva jer ne bi odražavala ozbiljnost u namjeri provođenja ideje. Sve važno u suvremenome društvu, bez obzira na razinu uopćenosti, mora imati svoju jasno definiranu politiku, od urbanoga prostora i gospodarenja otpadom do gospodarstva i nataliteta. Tako se, recimo, znanstvenoj politici pridaje osobito velika pozornost jer se od nje očekuje jak utjecaj na gospodarstvo. Znanstvena je politika u Republici Hrvatskoj osobito plodno područje koje stvara puno dokumenata (zakona, uredba, pravilnika, strategija, akcijskih planova, programa i inih) koji ju određuju, potpomažu ili usmjeravaju, a ovdje se nekategorijalno navode tek neki važniji u Republici Hrvatskoj (abecednim redom):

- Akcijski plan za podizanje apsorpcijskih kapaciteta Republike Hrvatske u Okvirnim programima za istraživanje Europske unije
- Akcijski plan za poticanje ulaganja u znanost i istraživanje
- Nacionalni strateški referentni okvir
- Operativni program Konkurentnost i kohezija
- Operativni program Učinkoviti ljudski potencijali
- Sporazum o partnerstvu između RH i Europske komisije za korištenje EU strukturnih i investicijskih fondova za rast i radna mjesta
- Strategija Europa 2020.
- Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije MZOS RH
- Strateški plan za razdoblje 2014. – 2016. Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta
- Znanstvena i tehnološka politika RH.

Bez obzira na sadašnji ili budući uspjeh znanstvene politike u RH, o njoj se ozbiljno razgovara. Razvoj hrvatskoga jezika i pismenosti nema ni jedan takav dokument (najbliže je tome

Znanstvena strategija Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje²⁷¹, ali je ona ograničena prostornim, infrastrukturnim, kadrovskim i financijskim mogućnostima IHJJ-a).

Postojanje regulatornoga tijela i jezične politike za hrvatski jezik (ne ulazeći što prethodi čemu) jamčilo bi govornicima da će njihov jezični identitet biti zaštićen i razvijan u skladu s europskom praksom razvoja i zaštite nacionalnih jezika. Jezična politika koju provode tijela Europske unije i Vijeća Europe, kao što je već pojašnjeno, ponajprije se odnose na pitanja jezičnoga obrazovanja, višejezičnosti i prava jezičnih manjina. S druge strane, nacionalna razina jezične politike uspostavlja nacionalnu jezičnu razinu kao što je jezična norma ili razvoj jezičnotehnoloških alata.

Proučavanju odnosa jezične politike i norme hrvatskoga jezika bilo bi potrebno posvetiti posve drugo istraživanje. Ovaj je odnos iznimno važan, osobito za hrvatske prilike u kojima su normativna načela i rješenja kritizirana, odnosno u kojima je plodna debata o njihovom odnosu – od implicitnosti jezične politike koja proizlazi iz norme (npr. Bašić 2005) do zagovaranja nepostojanja jezične politike zbog preizražene purističke normativne crte koja proizlazi iz nje (Kordić 2010). Temeljno se generički dijeli na dva tipa, ovisno o tome odakle se polazi: od jezične politike prema normi (odozgor) ili od norme prema jezičnoj politici (odozdolno). Prevladavajuće kroatističko gledanje na ovaj odnos jest odozdolno koje u središte stavlja (standardni) jezik i prema njemu gradi ostale relacije. Tako je i Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika, prema Odluci o osnivanju, većinu svojih zadaća usmjerio upravo na normativna pitanja dok su jezičnopolitički aspekti ipak u drugome planu. Metodološki put koji se ovdje ističe kao prioritarniji je odozorni jer postavlja jezičnu politiku iznad norme ističući da je norma tek jedan od njegovih ishoda. Temeljni nedostatak Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika upravo je u tome što nije bio regulator jezične politike nego norme (uočljivo i iz imena). Potreba za postojanjem regulatornoga tijela koji će voditi hrvatsku jezičnu politiku u cjelini nadređena je usko zamišljenome kroatističkom normativnom tijelu.

Jezična politika za hrvatski jezik u cjelini znači promatranje jezika ne samo kroz izjednačavajuću (homogenizirajuću) nego i kroz bogatstvenu (heterogenizirajuću) perspektivu. Alain Finkielkraut, francuski filozof, navodi podatak da se u francuskim školama kultura (koja potiče osobnost) marginalizira radi postizanja sveopće jednakosti. U skladu s tim promišljanjem može se zamisliti da se pravopisna norma, koja bi proizlazila iz viših jezičnopolitičkih ciljeva a ne bila sama sebi cilj, dopusti heterogenost na široj osnovi. Tako, primjerice, pravopis Instituta

---

²⁷¹ http://ihjj.hr/uploads/content/Strategija_IHJJ_2010-2015.pdf

za hrvatski jezik i jezikoslovlje na kategorijalnoj razini uvodi odnos preporučenosti i dopuštenosti, ali tek za nekoliko aktualnih i spornih pravopisnih mjesta, čime se postigao kompromisni cilj. Pravo je pitanje zašto se ta ideja ne bi proširila i na znatno širi pravopisni opseg kao što je, koliko se god to činilo neobičnim ali u skladu s dugoročnom i objedinjujućom kroatističkom jezičnom politikom, fonološko-morfonološka pravopisna osnovica i dopuštanje pisanja morfonološkim pravopisnim načelom na razini dopuštene (ne preporučene) pravopisne varijacije? Anketni su pokazatelji vrlo obećavajući u načelnoj prihvatljivosti pisanja oblika „podhodnik“, „pretpotopni“, „nadkrovlje“, „podpredsjednik“ itd. (49,12 % visokoobrazovanih građana smatra ih prihvatljivim pisanjem). Možda bi upravo umjerena morfonološka pravopisna mjesta mogao biti način rješavanja pravopisnoga pitanja hrvatskoga jezika i test za testiranje vlastita stava o prihvaćanju jezika koji nije isključivo u funkciji, finkelkrautovski rečeno, (pravopisnoga) izjednačivanja nego (pravopisnoga) bogaćenja.

Duboko uvriježeno gledanje na pravopisna rješenja isključivo iz perspektive jezične norme, a ne jezične politike koja joj prethodi, proizvelo je raširenu predrasudu da je jedinstveno pisanje isključivi kroatistički cilj. Jedinstveno bi pisanje trebalo demitologizirati i istražiti odnos kulture, idiolekta i standarda. Europska praksa potvrđuje postojanje i ekskluzivnoga („ili-ili“) i inkluzivnoga („i-i“) normativnoga pisanja (Fontenelle 2006: 4).

Rezultati anketnoga istraživanja iz prvoga poglavlja mogu dati neke smjernice hrvatske jezične politike i na pravopisnome i na jezikopisnome planu. Temeljni bi cilj trebao biti umanjivanje tenzija i suprotstavljenosti dviju društvenih skupina, radno nazvanih A i B, za čiji se odnos zaključilo da proizvode sukobe koje razvijena jezična zajednica ne bi trebala sadržavati (recimo, vrlo različito gledanje na zajedničku jezičnu povijest, jezičnu identifikaciju ili standardizacijske ciljeve). Na temeljnim bi i ishodišnim temama trebalo stvoriti dogovor struke i javnosti, dok se oko drugih pitanja, očekivano, sredina može i treba razlikovati (npr. metodološka pitanja ili načini dolaska do određenoga cilja).

Kada pravopisna povijest bude izazivala manju pozornost i angažiranost ili kada će hrvatska akademska zajednica jedinstvenije gledati na samostalnost hrvatskoga standardnog jezika u odnosu na druge južnoslavenske standardne jezike itd., tada će jezična situacija biti bez mogućnosti izazivanja podjela prema pitanju odnosa jezika i nacije. Također, kada stavovi obiju skupina (A i B) više ne budu predvidljivi i oštro podijeljeni, moći će se reći da je postignut još jedan dugoročni cilj hrvatske jezične politike.

Jezična politika za hrvatski jezik ima puno dugoročnih ciljeva koje mora ispuniti. Belaj (2009) navodi četiri zadatka jezikoslovne kroatistike danas od kojih su prva dva bitna za ovu temu: (i) napuštanje stalnoga i sveprisutnoga određivanja izražajnih mogućnosti hrvatskoga jezika uspoređivanjem s drugim jezicima te (ii) prestanak politički motiviranih podjela. Budući da je politika i ideologija igrala toliko ključnu ulogu u hrvatskoj pravopisnoj prošlosti koje su posljedično vodile sukobima, kvalitetno vođena jezična politika morat će znati naći rješenje za sukob tzv. političke ljevice i tzv. političke desnice.

I danas, 123 godine nakon Brozova pravopisa, još uvijek je aktualna tema vukovske pravopisne škole na koju se gleda vrlo različito: od prirodna jezična razvoja i smjene dviju škola do nasilnoga dokidanja nacionalnoga identiteta, a o čemu najbolju sliku daje Samardžija (2014) u pogovoru pretiska Brozova pravopisa. Ako opredjeljivanje samo za jednu stranu izaziva sukobe, moguće je da jezičnu politiku vodi kompromisnost koja će uvažiti dio jedne i dio druge strane. Takav bi pristup mogao biti višestranu kritiziran, ali je najpravedniji. Na primjeru pravopisne teme kompromis je uspostavljena ravnoteža tradicionalnoga i suvremenoga pisanja koje će, s jedne strane, obuhvatiti i jedan dio tradicionalnih morfonoloških oblika u kategoriji „dopuštenoga“ (npr. ukidanje pravila o jednačenju po zvučnosti za neke predmetke, npr. pod-, nad-, pred-), a s druge strane slijediti suvremeno računalno pisanje i unositi nužne izmjene koje proizlaze iz naravi elektroničke komunikacije (npr. ukidanja pravila pisanja spojnice na početku prelomljena retka kada je riječ o prijelomu polusloženica, prilagođavanje pisanja pravopisnih znakova, dopuštanje veće slobode u akronimizaciji i pisanju spojnica itd.).

Iako se prijedlog odstupanja od pravila o jednačenju po zvučnosti u cilju uspostavljanja ravnoteže između tradicionalnoga i suvremenoga pisanja može činiti radikalno, on je logičan odabir koji će pomiriti dvije strane. Dopuštanje pravopisnih inačica nikoga ne bi smjelo ugroziti jer takav način zapisa nije obavezan. Kategorija preporučenoga i dopuštenoga pridonosi slobodi odabira, a ne nametanju određenoga rješenja. Oni koji pravopisnoj standardizaciji zamjeraju isključivost neće moći prigovoriti jer ih novo dopuštanje ne tjera na promjenu, a oni koji kritiziraju nedovoljnu tradicionalnost imat će razloga za zadovoljstvo. Drugim riječima, uvedena kategorija „preporučenoga“ i „dopuštenoga“ u institutskome pravopisu može obuhvatiti i više od triju pravopisnih simbola²⁷² (pisanje množinskih oblika -td-, -dc- i ini, sastavljeno i nesastavljeno pisanje niječnice te pokriveno *r*). Jezična politika koja bi slijedila

---

²⁷² Silić rabi naziv „pravopisno markirane riječi“.

ovu ulogu, dakako, morala bi biti hrabra i poduzetna, ali bi vjerojatno napravila povijesni čin u smirivanju ideološki motiviranih pravopisnih pitanja.

Na primjeru norveškoga jezičnog pitanja, koji se može usporediti u mnogim crtama s hrvatskim prilikama, vidi se da je prihvaćanje dvostrukosti i alternativnih oblika pisanja posve društveno prihvatljiv čin. Varijantnost nije nesnalaženje, anarhija i manja pismenost nego sloboda, demokracija, mogućnost odabira, uvažavanje tradicije te bogatstvo. Upravo se ovaj model smatra prijedlogom buduće hrvatske jezične politike.

To što hrvatski jezik u svojoj prošlosti nije imao dovoljno snažnu jezičnu politiku koja bi ga odvojila od političkih stremljenja i sačuvala od snažnih zaokreta smjera razvoja, imperativni je argument da ga danas ima. Budući da je odnos fonološke i morfonološke osnove jedno od podjela u hrvatskome društvu, ključno je da se on konačno razriješi. Jezična politika koja ignorira potrebu za jezičnome integrativnošću je, ovdje se drži, neodgovarajuća i izvan službe dugoročnih jezičnopolitičkih ciljeva. Ignoriranje i nerješavanje toga pitanja vodi samo u daljnje sukobe i ne pridonosi smirivanju povijesno uvjetovanih sukoba. Jedini se ispravni put smatra onaj kompromisni koji će jednom zauvijek zatvoriti teme koje opterećuju hrvatsko društvo više od stoljeća.

Nesporna je činjenica da mediji danas igraju presudnu ulogu u jezičnoj standardizaciji. Onoliko koliko se ulaže vremena u rad na nekom jezičnome pitanju, višestruko treba uložiti u predstavljanje toga rješenja struci i javnosti. Uspješno vođena jezična politika za hrvatski jezik očituje se u njegovanome odnosu s novinarima i uredništvima te ulaganjem napora da se o jezičnim pitanjima ne piše senzacionalistički i površno. Međutim, danas se među stručnjacima može uočiti i općenito precjenjivanje važnosti medija pri standardizaciji pisanja i pismenosti. Naime, argument rasprostranjenosti nekog oblika pisanja gotovo da se smatra nepisanim zakonom prema kojem bi se pravopisna i jezikopisna standardizacija trebala povoditi. Visoka čestotnost ne bi smjela biti ključni normativni kriterij. Osim toga, suvremene javne tražilice indeksiraju suvremeni jezik medija u nerazmjerno većemu udjelu u odnosu na nepublicistički i drugi slabije dostupni jezik, čime stvaraju netočne jezične podatke o rasprostranjenosti. Želi li se jezična politika za hrvatski jezik koristiti statističkim podacima, jasno se pokazuje potreba postojanja dobro uravnotežena korpusa hrvatskih tekstova u kojemu će čestotnost medijskih napisa biti u odnosu s jezičnom kvalitetom, žanrom i funkcionalnim stilovima.

Podružnice dviju snažnih medijskih kuća, CNN-a i Al Jazeera – N1 i Al Jazeera Balkans, odnedavno su stvorile zajednički medijski prostor Republike Hrvatske, Bosne i Hercegovine te

Republike Srbije. Ovo nudi dobru priliku za provođenjem istraživanja o izazovima i prilikama međusobnoga utjecaja triju standardnih jezika u postjugoslavenskome razdoblju, a što će doprinijeti razvoju hrvatske jezične politike u odnosu na južnoslavenski jezični prostor. O ovome odnosu, kao i o usporedbi južnoslavenske i nordijske jezične sredine, više će biti riječi u zasebnome poglavlju.

Osim uspjeha u rješavanju unutarnjih sukoba u hrvatskome društvu, želi li se nazvati uspješnom, kroatistička će jezična politika morati uspostaviti jasne kriterije praćenja kvalitete svojega rada. Neki su od njih prilično jasni: broj govornika hrvatskoga jezika, interes koji vlada za učenjem, kvaliteta pismenosti na osnovnoškolskoj, srednjoškolskoj i akademskoj razini obrazovanja, suradnja inozemnih hrvatskih jezičnih centara i matičnih ustanova, suradnja kroatističkih ustanova s 11 hrvatskih članova (popularno nazvanih „zastupnika“) Europskoga parlamenta o domaćoj jezičnoj politici vezano za zastupanje interesa struke u Europskome parlamentu itd.

Čini se da je najprioritetniji cilj postići dogovor unutar struke o važnosti regulatornoga središta. O temi institucionalizacije brige za hrvatski jezik i potrebi postojanja središnjega regulatornoga tijela raspravljat će se u sljedećim poglavljima.

5.5. Institucionalizacija jezičnoga upravljanja hrvatskoga jezika

Osim u dvama kratkotrajnim razdobljima (1998. – 2001. i 2005. – 2012.), za hrvatski jezik ne postoji niti jedno nadinstitucionalno kroatističko stručno tijelo. Briga je o hrvatskome jeziku heterogizirana i svedena na razinu pojedinačnih ustanova, tijela, zavoda, odsjeka, odjela ili društava. Ovaj odabir standardizacijskoga načela rada nije nepoznat u drugim sredinama (engleski jezik).

U ožujku 2013. Zvonko Kusić, predsjednik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, osnovao je Odbor za zaštitu dobara od nacionalnoga interesa²⁷³ u cilju valorizacije dobara, zaštite i racionalizacije njegova gospodarenja. Odbor se dijeli u dvije podskupine – prirodna i kulturna. U kulturnome se segmentu navodi hrvatski jezik kao nacionalno dobro. Najavljena je publikacija pod nazivom „Deklaracija“ krajem 2014. s rezultatima rada 60-ak multidisciplinarnih stručnjaka o hrvatskim nacionalnim dobrima. Njegov je argument da se nacionalno važne stvari moraju riješiti širokim konsenzusom kao znakom zrelosti društva te da je hrvatskome društvu nužno potreban konsenzus, a Akademija je ona ustanova koja do nje

---

²⁷³ [http://info.hazu.hr/hr/o-akademiji/znanstvena vijeca/odbor zastita dni/](http://info.hazu.hr/hr/o-akademiji/znanstvena_vijeca/odbor_zastita_dni/). Više se podataka o osnivanju može pronaći u Ljetopisu HAZU za 2013. – http://info.hazu.hr/upload/file/Dokumenti/LJETOPIS_ZA_2013.pdf.

može doći i osigurati ga. Iako do ožujka 2015. Odbor na svojim mrežnim stranicama nema bitnijih objava svoga rada, za pretpostaviti je da će on imati društveni utjecaj na razvoj hrvatskoga jezika.

Svi važni jezični dogovori i deklaracije, Bečki književni dogovor iz 1850., Novosadski dogovor iz 1954., Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika iz 1967., imaju zajedničku točku da su ih potpisivali pojedinci iz uže jezične struke i izvan nje te da je širina potpisa trebala ostaviti dojam intelektualne snage i ozbiljnosti. Primjerice, Novosadski dogovor potpisivali su i književnici, akademici, glumci i ini čime se željela pokazati intelektualna širina, naglasiti važnost poruke te uvjeriti javnost u općeprihvatljivost i općeprihvaćenost njihovih stavova. Same ustanove koje bi stajale iza neke ideje nisu dovoljne da bi se za njih dobila šira društvena potpora. Zbog čega je tako? Zato jer potpisnici potpisuju dokument koji ulazi u nečije privatno pisanje, u odabir nazivanja vlastita jezika određenim imenom, dakle, koji zadire u emocionalnu sferu pojedinca, njegove osobne stavove i svjetonazor. Time se dokazuje da koliko god ustanove bile važne za uspostavu jezične norme, toliko su bitni i pojedinci koji će ih poduprijeti.

Činjenica je da se dio kroatista boji deinstitucionalizacije brige o hrvatskome jeziku. Svježi je primjer Deklaracija iz 1967. koja je svoju snagu crpila upravo iz potpisa 18 znanstvenih i kulturnih ustanova u Hrvatskoj, čime je stvoren preduvjet da se o njoj može govoriti kao o najvažnijem suvremenom dokumentu o hrvatskome jeziku. Da taj broj nije bio tako velik i da Deklaracija nije uključivala najvažnije hrvatske jezikoslovce, vrlo je upitno bi li razvoj hrvatskoga jezika bio isti. Danas, s odmakom od 48 godina, može se reći da Deklaracija nije bila dovoljna da bi rezultirala institucionaliziranjem ili daljnjim kroatističkim homogeniziranjem hrvatske jezične politike.

Deklaracija će biti aktualna i živa dokle će god postojati opasnosti po naziv ili položaj hrvatskoga jezika o čemu se u njoj pisalo. Ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju i prihvaćanjem hrvatskoga jezika u svome nacionalnom imenu dio se njezinih ciljeva ispunio.

Što se događa s kroatističkim inicijativama ako nemaju širu zajednicu koja ju podupire može se vrlo jasno pokazati s Podgorskom deklaracijom o položaju i javnoj uporabi hrvatskoga jezika u Republici Hrvatskoj i Europskoj uniji potpisanoj 22. svibnja 2010. u Podgori u sklopu znanstvenoga skupa *Hrvatski jezik: od politički nepriznatog jezika do jednog od službenih jezika Europske unije* koji je održan od 20. do 22. svibnja 2010. u Podgori. Mjesto za potpisivanje dobro je odabrano (rodno mjesto don Mihovila Pavlinovića, važnoga borca za

javnu uporabu hrvatskoga jezika), vrijeme je bilo tempirano – početak rasprave o donošenju zakona o javnoj uporabi hrvatskoga jezika i trajanje pretpristupnih pregovora s EU-om. Međutim, nisu ostvarene tri stvari koje su bile namjeravane: prvo, deklaracija je organizacijski bila provedena unutar manjega kroatističkog skupa i s manjim brojem podupiratelja. Iako je cilj deklaracije podržalo Vijeće za normu hrvatskoga jezika, ono mu nije izravno potpisnikom. Deklaracija je trebala masovniju potporu hrvatskih ustanova kao što ju je ostvarila ona iz 1967. Drugo, nije izazvala veći odjek u javnosti, a što je primarni cilj svake deklaracije. Svaka bi deklaracija u najmanju ruku trebala svoju vlastitu mrežnu stranicu sa svim odsudnim podacima kao i prikazanim dokumentom s potpisima. Krajem 2014. tekst Podgorske deklaracije jedva se mogao pronaći na internetu (na stranicama Hrvatskoga informativnoga centra i to zahvaljujući posredniku – časopisu Hrvatsko slovo koje je izvijestilo o tome činu).²⁷⁴ Upravo iz toga razloga mnogi jezikoslovci, a ni šira javnost nisu bili svjesni njezina postojanja.

Treći razlog neuspjeha ove deklaracije nalazio se u njezinu sadržaju: svi navedeni ciljevi deklaracije nemaju trajnu vrijednost. Glavni joj je cilj bio „da u što kraćem roku, a najkasnije do kraja 2010., usvoji *Zakon o javnoj uporabi hrvatskoga jezika*“ koji je zasjenio druge dugoročne ciljeve poput isticanja potrebe korištenja hrvatskoga jezika u marketingu ili u pravnim dokumentima²⁷⁵. Kao što se zna, Hrvatski sabor nije izglasao predloženi Zakon o javnoj uporabi hrvatskoga jezika. Umjesto isticanja rokova u deklaracijama ili navođenja točnoga naziva zakona („Zakon o javnoj uporabi hrvatskoga jezika“) bolje je i dugoročnije navesti ciljeve koji se trebaju postići usvajanjem toga zakona. Da je tako napravljeno, ovaj bi tekst Deklaracije i danas bio aktualan.

Znakovit je i odlomak sedmi koji se tiče naziva hrvatskoga jezika i tzv. jezika BHS koji se smjerno odnosi na Vladu RH i njezine pregovarače.²⁷⁶ U ovome se dijelu također vidi miješanje kratkoročnoga i dugoročnoga planiranja jezika: pregovori su završili pa bi se prema tome moglo smatrati da je taj odlomak „završen“. Međutim, borba za naziv hrvatskoga jezika na inozemnim sveučilištima i u akademskoj zajednici itekako je otvorena. Ovaj je tekst 7. odlomka Deklaracije

---

²⁷⁴ <http://www.hic.hr/hrvatsko-slovo/hrv-slovo030610.html>

²⁷⁵ „6. Pozivamo sve građane RH, a poglavito znanstvene i kulturne ustanove te javne medije, da njeguju krajnju osjetljivost prema svim pokušajima da se, služeći se mogućim i već prisutnim izgovorima o tzv. ekonomičnosti, praktičnosti i „olakšanoj“ komunikaciji, u javnoj uporabi rabe strani jezici, primjerice u oglašavanju, pri sklapanju poslovnih i radnih ugovora, u poslovnome komuniciranju i sl.“

²⁷⁶ „7. Vladu RH i njezine pregovarače molimo i u ime uspomene na don Mihovila Pavlinovića i sve druge koji su u minulima stoljećima branili, obranili i razvijali hrvatski jezik da ni pod kakvim uvjetima, mogućim ucjenama i izgovorima ne pristanu da se praksa provođenja europske jezične politike u odnosu na slavenske narode jugoistočne Europe svede na uporabu jednog „zajedničkog“ ili „svima razumljivoga nadjezika“ koji se krije pod nakaradnom kraticom b/h/s.“

trebalo odvojiti u dvije dimenzije: nezamjenjivanje hrvatskoga naziva jezika trajni je cilj, a posebno se trebalo naglasiti, i to ne unutar istoga odlomka, da se tekst deklaracije osobito upućuje Vladi RH, njezinim pregovaračima prigodom državne asocijacije s EU-om.

Navedena su barem tri argumenta zbog kojih se smatra da se planiranje jezika kroz deklarativno iskazivanje mora provoditi opreznije i dugoročnije.

Iz ovoga se iskustva može zaključiti da deklaracije o hrvatskome jeziku ne bi trebali donositi pojedinci nego ustanove, a to je jedan od argumenta u prilog potrebe postojanja nacionalnoga tijela koje se brine o hrvatskome jeziku. Deklaracije koje bi bile potpisivane pojedinačno svojim bi se sadržajem trebale odnositi isključivo na onu kroatističku temu koja se ili tiče osobnoga stava ili ona kroz koju se želi postići masovnost. Takva je, recimo, Hrvatska deklaracija o otvorenome pristupu iz 2012.²⁷⁷

U želji da deklarativni dokumenti imaju trajnu vrijednosti, ističe se da se u dokumente koji se tiču upravljanja jezikom ne smiju uvrštavati rokovi. Takvi podatci uobičajeno idu u drugu vrstu dokumenata (tzv. vremenski planovi).

Osim Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga jezika iz 1967.²⁷⁸, treba spomenuti još jedan ključan dokument ili manifest – Izjava Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti o položaju hrvatskoga jezika iz 2005.²⁷⁹

5.6. Uloga regulatornih jezičnih središta u društvu

Na početku terminološka napomena: regulatorno se po definiciji razlikuje od normativnoga. Normativno je svako ono (jezično) tijelo ili središte koje uspostavlja i provodi (jezičnu) normu, dok regulatorno (ili regulativno) pretpostavlja legislativnu i administrativnu funkciju. Tako je, primjerice, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje normativno središte za hrvatski jezik, ali nema status regulatornoga tijela za hrvatski jezik koje mu može odrediti samo državna administracija. Pridjev „regulatorni“ u hrvatskome jeziku često se upravo rabi u kontekstu državnih regulatornih tijela koje provode odgovarajuću politiku, npr. HAKOM (Hrvatska agencija za poštu i elektroničke komunikacije). Naravno, regulatorno tijelo ne mora nužno biti pod izravnim nadzorom države – dobar su primjer tijela koja se smatraju nezavisna i samostalna

---

²⁷⁷ <http://www.fer.unizg.hr/oa2012/deklaracija>

²⁷⁸ Postoji i Sarajevska deklaracija o hrvatskom jeziku iz 1971. koja je tzv. sestriinski dokument Deklaraciji iz 1967. pa se ne kategorizira zasebno nego kao njezin odvjetak.

²⁷⁹

http://hr.wikisource.org/wiki/Izjava_Hrvatske_akademije_znanosti_i_umjetnosti_o_polo%C5%BEaju_hrvatskog_jezika

u svome radu (npr. Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga – HANFA, Hrvatska narodna banka – HNB i druge).

John Edwards u Spolsky (2012: 418) tvrdi da je upravljanje jezikom jedan od najstarijih ljudskih fenomena i da je sukob zagovornika jezičnoga preskriptivizma s jedne strane i zagovornika prirodnosti jezične evolucije „rat koji nikada ne prestaje“.

Dugogodišnji proučavatelj hrvatske standardizacijske povijesti, Marko Samardžija, potvrđuje tezu da je hrvatski jezik imao neobično puno turbulentnih trenutaka i velikih previranja u svojoj novijoj povijesti. Ta su previranja išla toliko daleko da su se pravopisne promjene p(r)ovodile političkim režimima (1892., 1942., 1945., 1960.) i dovodile do zabranjivanja tiskanja, raspačavanja ili povlačenja iz prodaje (1941., 1971.). Ne treba stoga ni čuditi da se na agresivno vođenu jezičnu politiku dio društva oglušio – manje je poznat podatak da se dio hrvatske javnosti, osobito krug blizak Hrvatskoj seljačkoj stranci u tridesetim godinama 20. stoljeća nije odrekao morfonološkoga pravopisa, unatoč činjenici da je Broz (1892.) bio na snazi više od 30 godina.²⁸⁰ Isto se protivljenje može iščitati iz podatka da se čak 30 % akademskih građana još uvijek koristi Anić-Silićevim pravopisom kao izravno suprotstavljenoj opciji jezične politike okupljene oko pravopisnoga standarda Babić-Finka-Moguš.

U uvjetima normiranja jezika pod izraženim utjecajem izvanjezičnih čimbenika, u kojima je jezična politika pod bitnim povećalom javnosti i s nepovoljnim kontekstom jezičnopovijesnoga iskustva, jezični regulator ima bitnu ulogu amortiziranja neželjenih tendencija i pritisaka. Postupak upravljanja jezikom na taj se način čini providnijim.

Polazi li se iz perspektive društvenoga nadzora nad jezičnom standardizacijom ili iz društvenoga dogovora kao čina demokratske prakse, govori se o društveno uvjetovanim argumentima za uspostavljanje jezičnoga regulatornog tijela, odnosno o kriteriju **društvene uloge**. Važnost društvene uloge regulatornoga tijela manji je u uvjetima jezičnoga razvoja bez političkoga i ideološkoga angažmana te visokoga povjerenja zajednice u normativne institucije. Procjenjuje se da bi uspostavljanje regulatornoga središta trebao biti kroatistički cilj jer će

---

²⁸⁰ „Unatoč svemu ono glavno, „jedinstvo u pravopisu“, usuprot svim nadama i optimističkim najavama, *Hrvatskim pravopisom* (misli se na Brozov pravopis iz 1892., op. T. S.) tada ipak nije postignuto: izvan školstva, državne uprave, unionističkih tiskovina i vukovske filologije, tj. u hrvatskoj književnosti, novinarstvu i uopće izdavaštvu kontinuirano je pisanje različitim inačicama tradicionalnoga („etimološkog“) pravopisa, a tako je, unatoč Boranićevim pravopisnim priručnicima, različitim intenzitetom u pojedinim razdobljima, ostalo sve do svibnja 1945.“ (Iz pogovora M. Samardžije, str. 184., u pretisku Brozova pravopisa iz 1892. u 2014.)

utjecati na smanjenje podjela u hrvatskome društvu prouzročenih jezičnom politikom u prošlosti.

Drugi kriterij za uspostavljanje jezičnoga regulatornog tijela njegova je uloga **upravljanja razvojem jezika**. Kvalitetno vođena jezična politika podrazumijeva postojanje regulatornoga središta. Regulatornim se središtem bitno lakše utječe na razvoj jezika, a to potvrđuju europska jezična središta. Hrvatsko pravopisanje zorni je primjer što se događa s jezikom bez njega: inflacija pravopisnonormativnih priručnika koji vodi antagoniziranju javnosti prema policentričnoj normi i kasnija podjela prema nacionalno-političkom ključu.

Upravljanje razvoja jezika podrazumijeva donošenje odluka. Spolsky (2009) konstatira da se regulatornost očitava u postojanju jezičnih odabira („language management [...] is basically about choices“). Kada jezičnih odabira ne bi bilo, regulatorna tijela ne bi imala funkciju. Jezik u suvremenome dobu pun je jezičnih odabira jer je mnoštvo novih konteksta: međudržavne integracije, aktualne reforme školstva i visokoga obrazovanja, suvremena jezična elektronička pismenost, rasprava o donošenju zakona o javnoj jezičnoj uporabi itd. Dakle, drži se da bi uspostavljanjem regulatornoga središta za hrvatski jezik bilo bitno lakše donositi razvojne odluke o hrvatskome jeziku.

Treći kriterij za uspostavljanje regulatornoga središta uloga je **normiranja suvremene jezične pismenosti**. To je funkcionalni kriterij koji potvrđuje da visoko standardizirani dio jezika, kao što su nazivlje ili mjerne jedinice, ne izazivaju nesporazum, čime se ulaganje u standardizaciju isplatilo. Tehnički aspekti zapisivanja jezika doneseni su izvan jezikoslovne struke i u međunarodnome okruženju, ali ostali sadržajni dio jezika tiče se kroatista (pravopisna, gramatička, leksička i druga norma). Pitanje reguliranja standardnoga jezika i pismenosti smatra se uvjetom bez kojega se razvijeni jezici ne mogu nazvati razvijenim.

Četvrta je uloga regulatornih središta **promocijska**. Potrebu za osnivanjem regulatornih tijela Spolsky (2012: 430) tumači kroz želju za službenom jezičnom prepoznatljivošću, promocijom i zaštitom („desires for formal language recognition, promotion and protection“). Engleski jezik zbog svoga statusa prvoga svjetskog jezika te jezika znanosti i tehnologije nema potrebu za službenom jezičnom prepoznatljivošću, promocijom i zaštitom, pa se i time dodatno objašnjava razlog nepostojanja engleskoga regulatornog tijela.

Iz četiriju navedenih uloga – društvene, razvojne, normativne i promocijske – proizlazi zaključak da je regulatorno središte za hrvatski jezik potrebno.

Treba razlikovati uloge regulatornih jezičnih središta u društvu od petorih motiva za jezičnu standardizaciju (v. poglavlje „Motivi za jezičnu standardizaciju“). Naime, jezična je standardizacija tek jedna od uloga regulatornoga tijela. Osim toga, jezična se standardizacija može odvijati i bez postojanja regulatornih tijela, ali se ističe da taj model ima brojne nedostatke.

Pregled rasprostranjenosti regulatornih središta za europske jezike ukazuje na prevladavajuću praksu njihova postojanja. Glavna kritika u radu, kako ističe Edwards u Spolsky (2012: 419), tiče se preskriptivne naravi upravljanja jezikom. Da je postojanje regulatornoga središta argument civiliziranosti i razvijenosti neke jezične zajednice, dokazuje da se takva središta u svijetu osnivaju, a ne ukidaju. Jedno od zadnjih osnovanih regulatornih središta ono je u Njemačkoj čije je osnivanje presudno utjecalo na rješenje desetogodišnjega pravopisnog neuređenog stanja. *Rat für deutsche Rechtschreibung*, doduše, ograničio je svoju regulatornost samo na pravopisnu razinu, ali je ispunilo svoju regulatornu funkciju, čime je opravdao razloge za osnivanje. Iz toga se vidi da nemaju sva regulatorna središta sličan profil ili nacionalnu zadaću (osobito ako se uspoređi njemačko Vijeće s Francuskom akademijom).

Centar za grčki jezik²⁸¹ (grč. *Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας*) sličan je Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje jer ga financira Ministarstvo znanosti kao istraživački institut s lingvističkim i leksikografskim profilom, ali koji služi i kao koordinacijsko i izvršno tijelo Ministarstva prosvjete u pitanjima jezične politike.

Za iscrpan zaključak o vezi postojanja regulatornih tijela u nekoj zajednici i uređenosti jezika morali bi se raščlaniti svi europski jezici koji nemaju svoje regulatorne centre (zasad su pronađeni samo bošnjački, crnogorski, hrvatski i engleski u toj kategoriji). Svi popisani jezici imaju navedena službena regulatorna tijela za jezična pitanja.²⁸²

- baskijski: Grupa čuvara baskijskoga jezika (bas. *Euskaltzaindia*)²⁸³ i UZEI (regionalno vladino tijelo)²⁸⁴
- bugarski: Institut za bugarski jezik pri Bugarskoj akademiji znanosti (bug. *Институт за български език при БАН*)²⁸⁵

---

²⁸¹ <http://www.greeklanguage.gr/>

²⁸² Na Wikipediji se može pronaći popis jezičnih regulatornih tijela (http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_language_regulators), ali se on ponajprije vodi kriterijem popisivanja centara koji se bave nacionalnim standardnim jezikom, a ne središnjih regulatornih tijela sa službenom funkcijom u svojoj zemlji (što se vidi iz navođenja Sveučilišta u Sarajevu kao tijela koje standardizira bošnjački jezik).

²⁸³ <http://www.euskaltzaindia.net/>

²⁸⁴ <http://www.uzei.com/>

²⁸⁵ www.ibl.bas.bg

- danski: Povjerenstvo za danski jezik (dan. *Dansk Sprognævn*)²⁸⁶
- češki: Institut za češki jezik (češ. *Ústav pro jazyk český*)²⁸⁷
- estonski: Institut za estonski jezik (es. *Eesti Keele Instituut*)²⁸⁸
- finski: Institut za jezike Finske (fin. *Kotimaisten kielten keskus*)²⁸⁹
- francuski: Francuska akademija (fr. *Académie française*)²⁹⁰
- katalanski: Valencijska jezična akademija (kat. *Acadèmia Valenciana de la Llengua*)²⁹¹
- mađarski: Znanstveni institut za jezikoslovlje Mađarske akademije znanosti (mađ. *Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete*)²⁹²
- nizozemski: Savez za nizozemski jezik (niz. *Nederlandse Taalunie*)²⁹³
- norveški: Vijeće za norveški jezik (nor. *Norwegian Language Council*)²⁹⁴
- njemački: Vijeće za njemački pravopis (njem. *Rat für deutsche Rechtschreibung*)²⁹⁵
- poljski: Vijeće za poljski jezik (polj. *Rada Języka Polskiego*)²⁹⁶
- portugalski: *Academia das Ciências de Lisboa, Classe de Letras*²⁹⁷
- rumunjski: Institut za jezikoslovlje Rumunjske akademije (rum. *Institutul de Lingvistică al Academiei Române*)²⁹⁸
- ruski: Institut za ruski jezik V. V. Vinogradova Ruske akademije znanosti (ru. *Институт русского языка имени В. В. Виноградова РАН*)²⁹⁹
- slovački: Institut za jezikoslovlje Ľudovíta Štúra Slovačke akademije znanosti (sl. *Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej Akadémie Vied*)³⁰⁰
- slovenski: *Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša Slovenske akademije znanosti in umetnosti*³⁰¹
- srpski: Vijeće za standardizaciju srpskoga jezika (srp. *Одбор за стандардизацију српског језика*)³⁰²

²⁸⁶ <http://www.dsn.dk/>

²⁸⁷ <http://www.ujc.cas.cz/>

²⁸⁸ <http://en.eki.ee/>

²⁸⁹ <http://www.kotus.fi>

²⁹⁰ <http://www.academie-francaise.fr/>

²⁹¹ <http://www.avl.gva.es/>

²⁹² <http://www.nytud.hu/>

²⁹³ <http://taalunie.org/>

²⁹⁴ <http://www.sprakrad.no/>

²⁹⁵ <http://rechtschreibrat.ids-mannheim.de/>

²⁹⁶ <http://www.rjp.pan.pl/>

²⁹⁷ <http://www.acad-ciencias.pt/>

²⁹⁸ <http://www.lingv.ro/>

²⁹⁹ <http://www.ruslang.ru/>

³⁰⁰ <http://www.juls.savba.sk/>

³⁰¹ <http://isjfr.zrc-sazu.si/>

³⁰² http://www.rastko.org.rs/filologija/odbor/index_c.html

- španjolski: (šp. *Real Academia Española*)³⁰³
- švedski: Vijeće za švedski jezik (šv. *Språkrådet*)³⁰⁴
- talijanski: *Accademia della Crusca*³⁰⁵
- ukrajinski: Institut za ukrajinski jezik Nacionalne akademije znanosti (ukr. *Інститут української мови НАН України*)³⁰⁶

Kritika regulatornih tijela može se temeljiti upravo kroz njezine četiri uloge. Iz društvene se uloge može izvesti kritika prevelike koncentracije jezične moći. Razvojna se uloga može pretvoriti u manipulativnost, normativna u preskriptivizam, a promocijska uloga u prenadzirani protekcionizam.

Regulatorno tijelo koje će moći ispuniti svoje četiri uloge, a da pritom izbjegne navedene četiri kritike, moći će se nazvati visokorazvijenim jezičnim tijelom koje ispunjava svoju zadaću u društvu.

Koju bi zadaću regulatorno središte za hrvatski jezik trebalo imalo u odnosu na bivše Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika? Ovo bi mogla biti posve odvojena tema i predmet velike rasprave jezičnih stručnjaka, a na ovome se mjestu daje viđenje o njegovim ciljevima.

Regulatorno središte ne bi trebalo biti sastavljeno isključivo od jezikoslovaca, nego i od stručnjaka iz drugih područja jer je njegova društvena zadaća proširena i na pitanja jezičnih prava, jezične legislative, brige o manjinskim jezicima u RH, jezičnim poučavanjem i učenjem, primjenom jezika na računalu itd. U njegovome bi radu trebali sudjelovati i sociolozi, pravnici, pedagozi, nastavnici, računalni jezikoslovci i ini. Takvo bi tijelo moglo izrađivati prijedlog Zakona o javnoj uporabi hrvatskoga jezika, baviti se izradom pitanja za mature na kojima se polaže hrvatski jezik ili uspostavljalo kriterije standardizacije testova hrvatskoga jezika za đake, studente i strance. Takvo bi središte moglo potaknuti punu širinu rasprave o jezičnoj elektroničkoj pismenosti, uključujući pitanje hrvatske tipkovnice i kvalitete pravopisnih provjernika.

Međunarodna zadaća toga središta bila bi koordinacija s Ministarstvom kulture, Ministarstvom vanjskih poslova i Ministarstvom znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske s jedne strane te kroatističkih lektorata i sveučilišnih katedara s druge. Zatim, suradnja s hrvatskim

---

³⁰³ <http://www.rae.es/>

³⁰⁴ <http://www.sprakochfolkminnen.se/>

³⁰⁵ <http://www.accademiadellacrusca.it>

³⁰⁶ <http://www1.nas.gov.ua/institutes/iium/>

društvima i zajednicama u svijetu koji predstavljaju hrvatske manjinske i regionalne govornike te poticanje njihove međusobne koordinacije. Države koje su priznale hrvatski jezik kao regionalni ili manjinski (Austrija, Bosna i Hercegovina, Mađarska, Rumunjska, Slovačka i Srbija) poticane su da sastavljaju svoja trogodišnja izvješća u suradnji s predstavnicima govornika ili hrvatskih društava i zajednica. Kroatističko regulatorno središte može pomoći hrvatskim lokalnim zajednicama u komunikaciji s Vijećem Europe u pitanjima povezanih s provedbom povelje u određenoj zemlji, odnosno s lobiranjem za neke druge aspekte (primjerice, još uvijek sporna uporaba hrvatskoga jezika u Bosni i Hercegovini te Sloveniji).

Hrvatski bi jezik preko svoga regulatornoga središta dobio institucionalnu i infrastrukturnu kulturnu zaštitu kao što to imaju veliki nacionalni jezici (njemački Goethe-Institut, španjolski Instituto Cervantes ili francuski Institut Français). Ono bi moglo bitno pomoći u promicanju hrvatske kulture, učenja hrvatskoga jezika za strance, opskrbljivanju kroatističke literature za katedre na kojima se uči hrvatski jezik itd.

Da bi moglo obavljati ovako postavljenu ambicioznu misiju, regulatorno bi središte za hrvatski jezik moralo osnovati resorno ministarstvo (ili još bolje Hrvatski sabor), imati pravni karakter i svoj proračun. Naravno, politička neutralnost i neovisnost u njegovu je radu podrazumijevana.

Peti-Stantić – Langston (2012: 128-155) opisuju hrvatske institucije jezičnoga planiranja i navode četiri tijela – raspušteno Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika, Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje i Maticu hrvatsku. Autori su propustili navesti odjele i odsjeke za kroatistiku na hrvatskim sveučilištima. Katedra za hrvatski standardni jezik na Filozofskome fakultetu 2010. imala je 60. obljetnicu (Cvikić 2010), a znanstvenici s te katedre proizveli su više standardnih kroatističkih priručnika (uz druge standardološke i jezikoslovne prinose).

Dakle, što se tiče infrastrukturne razine kroatistika ima kapaciteta i resursa da organizacijski i infrastrukturno podrži rad regulatornoga tijela. Ustanova koja bi, sudeći prema prirodi i opsegu svoga postojećega posla, mogla koordinirati i organizirati rad svih hrvatskih kroatističkih centara čini se da bi bio Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje preko Odjela za hrvatski standardni jezik, iako bi regulatorno tijelo, ne ulazeći u određivanje financijskih okvira i strukturnih odnosa, trebalo imati svoj posebni proračun.

Jedan od mogućih načina rada jest da se ustanove članice toga tijela podijele po područjima pa da se jedni usmjere na učenje i poučavanje, drugi na terminologiju, treći na jezično zakonodavstvo, četvrti na komunikaciju sa strukovnim tijelima (kao što je Hrvatsko filološko

društvo, Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku i ini), peti na organizaciju sjednica i skupova itd.

Dobar primjer uspjele jezične regulatornosti koja je u vrlo kratkome roku bila posve prihvaćena i u javnosti i u stručnim krugovima jest standardizacija hrvatskoga rukopisa (Bežen-Reberski 2014). Taj bi uspješni primjer mogao biti uzor za neke druge kodifikacije i suradnju među ustanovama i stručnjacima.

O ideji provedbe institucionalizacije brige o hrvatskome jeziku Stjepan Damjanović je govorio u intervjuu Jutarnjemu listu, 13. travnja 2013.:

„Jezik je opće dobro i stručnjaci u mnogim situacijama trebaju imati savjetodavnu ulogu. Treba li nam državno tijelo koje će davati smjernice u najvažnijim pitanjima? Treba li nam Zakon o javnoj uporabi hrvatskoga jezika i ako treba, što u njega (ne) treba ući? Osobno mislim da nam trebaju i tijelo i zakon. Ako nećemo tijelo, onda moramo jednu od postojećih institucija tako opremiti da ona bude sposobna obavljati takve zadatke.“

Na tragu zagovaranja institucionalizacije jezika govorio je i Marko Samardžija 23. prosinca 2005. u intervjuu u Večernjemu listu:³⁰⁷

„Sve dotle dok se hrvatska jezična politika ne bude vodila institucionalno (a za to je potrebno imati središnju nacionalnu stručnu ustanovu), nego u neformalnim krugovima ili preko ad hoc sazvanih povjerenstava, odbora ili komisija – u kakvima sam svojedobno i sam uspješno dangubio – koje jedan ministar imenuje, a sljedeći ignorira ili raspušta, bojim se da će sve u vezi s hrvatskim standardnim jezikom i njegovim pravopisom ostati „uređeno“ onako kako jest, a možda, uz nešto sreće, bude i gore.“

Buduća bi rasprava o regulatornome središtu morala definirati aspekte rada, njegove pravilničke uredbe o načinu donošenja odluka, odnos s osnivačem (Vlada Republike Hrvatske ili Hrvatski sabor), razinu pravne snage, potreban iznos za financiranje, samostalnost rada, područja djelatnost, profil, omjer administrativnoga, istraživačkoga i konzultativnoga rada, odnos s drugim agencijama i tijelima, sjedište, naziv i odgovornosti.

S obzirom na Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika i njegove zapisnike sa sjednica, rad bi budućega regulatornog tijela za hrvatski jezik morao biti znatnije medijski vidljiv.

Model rada mogao bi biti profesionaliziran tako da se vezuje na opis postojećih radnih mjesta zaposlenih kroatista, čime bi se spriječilo pitanje opravdanosti njegova financiranja. Takvo se regulatorno tijelo ne bi moglo raspustiti ili jednostavno financijski ugroziti.

---

³⁰⁷ <http://www.vecernji.hr/ne-moze-premier-sanader-s-nogu-odlucivati-o-pravopisu-814103>

Kao posljedica uspješne provedbe rukopisne standardizacije rukopisnoga pisanja na hrvatskome jeziku kao i, do sada uspješnoga rada na pravopisnome normiranju (nakon godinu i pol dana od njegova izlaska u javnost čak 30,5 % akademski obrazovanih građana koristi pravopis IHJJ 2013), postavilo se pitanje može li Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje obnašati ulogu kroatističkoga regulatornog središta. I drugi bi argumenti njemu išli u prilog: riječ je o javnome znanstvenom institutu koji ima svoju infrastrukturu i zaposlenike s kroatističkom širinom. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje osnovan je upravo za proučavanje kroatističkih pitanja unutar Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i u svojem je statutu određen za obavljanje djelatnosti koje su blisko vezane za reguliranje pitanje hrvatskoga jezika (a među kojima se nalazi izdavanje normativnih priručnika).

Moguća kritika koja proizlazi iz pretvaranja javnoga znanstvenog instituta u kroatističkoga regulatora leži u viđenju naravi regulatornoga tijela: ako se regulatorno tijelo zamisli kao nadinstitucionalno, onda o razvoju hrvatskoga jezika skrbi više ustanova koje zajedničkim radom uspostavljaju standardološki dogovor. Suradnja više ustanova već je samim time čin koji predstavlja dodatnu vrijednost određenim rješenjima.

Dakle, važno je kroatističko pitanje vezano za jezičnoga regulatora smatra li se da tu ulogu treba obavljati jedna ustanova ili se ono mora uspostaviti nadinstitucionalno. (Dio upućenih stručnjaka smatra da je drugi izbor gotovo nevjerojatan u hrvatskoj sredini.)

Drugo je središnje pitanje što bi kroatistička regulatornost sve trebala obuhvaćati (sve četiri uloge s početka poglavlja ili samo neke od njih).

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje već sada obavlja neke regulatorne funkcije u hrvatskome društvu prema kao što su forenzičkolingvistička ekspertiza u službi zakonodavstva (primjerice, zahtjevi za jezičnim tumačenjima sudskih instancija), odgovaranje na službene upite ministarstvima ili medijskim kućama.

Svi modeli imaju potencijalne prednosti i nedostatke. Odabirom institucionalnoga, a ne nadinstitucionalnoga okvira ima za nedostatak mogući sukob članstva u regulatornome tijelu i ustroju radnoga mjesta. Nadinstitucionalni model pak može se pokazati potpuno neučinkovit u mreži odnosa različitih interesa.

Institucionalni pristup nesumnjivo je lakši, ali i manje društveno važan u odnosu na nadinstitucionalni koji cjelovito cilja urediti jezik u društvu.

Čini se da bi optimalna struktura mogla biti postavljena tako da se rad ustroji na temelju doprinosa najjačih funkcija i prednosti svih kroatističkih sastavnica u hrvatskome društvu. Primjerice, operativni zadatci najlakše se i najbolje rješavaju hijerarhijskim pristupom koji podrazumijeva radni odnos poslodavca i zaposlenika, čime bi Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje mogao biti dobar odabir za organizaciju konferencija ili pisanje normativnih priručnika. S druge strane, Matica hrvatska ima snažnu izdavačku djelatnost i ustanova koja okuplja brojne ogranke u domovini i svijetu te koje ima integrativnu kulturnu ulogu u hrvatskome društvu. Croaticum bi se bavio učenjem i testiranjem hrvatskoga jezika za strance, a takve bi se jedinstvene uloge trebale naći i za Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti, obrazovne ustanove, odjele i odsjeke te strukovna tijela.

Treba napomenuti i da pretvaranje neke ustanove u jezičnoga regulatora nužno pretpostavlja bitnu promjenu u poslovanju navedene ustanove. U slučaju javnoga znanstvenog instituta to znači i promjenu statuta jer regulatornost u velikome dijelu svoje djelatnosti, osim znanstveno-istraživačkoga rada, pretpostavlja obavljanje brojnih administrativnih zadataka.

5.7. Zamišljena standardizacija hrvatskoga jezika prema francuskome scenariju

Francuska se jezična politika zna isticati kao primjer hrvatskim standardolozima i mogući okvir razvoja hrvatskoga jezika. Da bi se bolje uočili suvremeni problemi hrvatske jezične standardizacije, usporedit će se standardizacijski model francuske jezične sredine sa stoljetnom tradicijom brige o jeziku, koja se u sociolingvističkoj literaturi dosta opisivala, te će se izvesti zamišljeni scenarij francuskoga standardizacijskoga primjera preslikan na hrvatski jezik:

„Hrvatskome jeziku niti u jednome trenutku povijesti nije bila ugrožena samostalnost, ime i međunarodna prepoznatljivost. Republika Hrvatska ima dugu tradiciju suverenosti i samostalnosti te je gospodarski snažna država s bogatom kulturom i književnošću. Hrvatski jezični unitaristi nisu postojali i hrvatski je pravopis, nakon Gajeve slovopisne reforme i standardizacije škokavske osnovice sredinom 19. stoljeća, utemeljen na Zagrebačkoj filološkoj školi i morfonološkome pravopisu. Dosad su postojala samo dva pravopisna izdanja (1878. i 1932.) koje je izdala Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti s evolucijskim pravopisnim promjenama u oba izdanja. Nitko osim HAZU-a nema društveni legitimitet izdavanja novih pravopisa. Od 1971. govori se da treba izraditi treće, posuvremenjeno izdanje te Hrvatski sabor 1989. osniva Vijeće za pravopisnu normu hrvatskoga jezika u kojemu su predsjednik vlade kao predsjedavajući, predstavnici Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta, Ministarstva kulture, Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje i Matice

hrvatske, te članovi iz Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža, Školske knjige, gramatičari i standardolozi s odsjeka/odjela za kroatistiku devet hrvatskih sveučilišta, kao i nekoliko uvaženijih hrvatskih lektora i profesora hrvatskoga jezika u osnovnim i srednjim školama. Vijeće za pravopisnu normu u godinu dana sastavlja prijedlog pet važnijih pravopisnih promjena za hrvatski jezik te sastavlja izvještaj o radu na 17 stranica te ga šalje Hrvatskome saboru na prihvaćanje. Među načelima rada ističu se tri prioriteta područja utjecaja ovih pravopisnih promjena: za stvaranje neologizama, osobito strukovnoga nazivlja znanosti i tehnologije, za izdavanje novih rječnika te za obrazovanje. U završnome dijelu navode se posebne preporuke za terminografe, leksikografe i neologističare. Izvještaj se odmah jednoglasno prihvaća i objavljuje u Narodnim novinama. Javnost to prihvaća i sve izdavačke kuće prilagođavaju svoj pravopis. Sve katedre za hrvatski jezik u svijetu svjesne su ovih promjena i prihvaćaju ih. Nakon pisma istaknutih hrvatskih političara direktoru Microsofta, u roku od 13 godina pravopisna rješenja ugrađuju se u pravopisni provjernik i svi ga francuski korisnici u Wordu koriste za automatsko ispravljanje teksta. Zemlje u kojima je hrvatski jezik služben slažu se sa zaključcima Vijeća za pravopisnu normu, čime je treća pravopisna reforma standardnoga hrvatskoga jezika od 1878. završena u godinu dana.“³⁰⁸

5.8. Južnoslavenski jezični prostor i nordijska deklaracija

Više je razloga zašto je zanimljivo usporediti južnoslavenski jezični prostor i nordijsku deklaraciju o jezičnoj politici, a navode se tri aspekta.

Prvo, zanimljiv je **organizacijski** aspekt deklaracije. Postavlja se pitanje koliki je napor morao biti učinjen da se osam članova nordijskih vlada usklade i dogovore o strateški važnim nacionalnim jezičnim temama s dugoročnim dosezima. U kojoj je mjeri moguće da neka jezična tema spoji političare s južnoslavenskih prostora (Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Srbije, Makedonije i Bugarske) u cilju potpisivanja neke strateške i dugoročno zamišljene zajedničke deklaracije?

Drugo, za južnoslavenski se jezični prostor može konstatirati da još uvijek prolazi fazu **standardizacijske dezintegracije** (Greenberg 2004), za razliku od integrirajuće jezične politike nordijskih zemalja. Nordijsku je deklaraciju u kontekstu južnoslavenske jezične politike vrlo teško zamisliti. Zašto je tomu tako? U nedostatku uvjerljivijih argumenata možda bi se moglo protumačiti činjenicom da južnoslavenska jezična zajednica ne osjeća potrebu za

---

³⁰⁸ Jedno od rijetkih mjesta na koje bi Francuzi mogli pozavidjeti Hrvatima je postojanje velikoga povijesnog Rječnika u izdanju JAZU koji je nastajao od 1880. do 1976., djelo koje nema svoj ekvivalent na francuskome jeziku. Njihov je rad na povijesnome rječniku započeo 1778., ali nije odmakao dalje od slova A.

zajedništvom, a iz toga ni volju za međusobnom suradnjom ili potrebu za organiziranošću. Razlog zašto nema jezičnopolitičke suradnje predstavlja treći zanimljiv poredbeni moment – u južnoslavenskome prostoru još uvijek vladaju elementi **jezičnoga imperijalizma** i snažnih nacionalističkih stremljenja. Dok svaki pojedini nordijski jezik prihvaća standardnost ostalih nordijskih jezika, dominantan dio srpske jezične politike ne priznaje crnogorski jezik³⁰⁹ i prihvaća tendenciozne, ideološki motivirane ideje o bošnjačkome i hrvatskome kao dijelu srpskoga jezičnog standarda. Da bi jezičnopolitičke sredine mogle uskladiti svoje ciljeve i međusobno surađivati, njihov okvir za suradnju mora biti utemeljen na drugim načelima o kojima se govori o nastavku.

Kad se pogledaju naslovi dvaju važnih dokumenata za hrvatski jezik deklaracijske važnosti – oni iz 1967. i 2005. – lako se uoče duboko različite okolnosti. Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga jezika kao i Izjava o položaju hrvatskoga jezika HAZU bavi se (samo) jednim jezikom, i to u aspektima koji bi trebali biti nesporni i razumljivi sami po sebi – svojim nazivom i svojim položajem. Skandinavci bi vjerojatno za takve dokumente pretpostavili da pripadaju standardizacijskoj fazi s prijelaza 19. na 20. stoljeće, no hrvatski su jezikoslovci morali pisati ove izjave iz nužde i prijeteće opasnosti zbog čega su ih izdignuli na deklaracijsku razinu. Jezična je situacija sredinom 70-ih godina prošloga stoljeća bila toliko alarmantna da ne čudi da je okupila tako veliki broj potpisnika, a bez koje bi standardizacijski put hrvatskoga jezika danas vrlo vjerojatno izgledao drukčije. Hrvatski se jezik borio za opstojnost³¹⁰ i njegov neuspjeh nije bio opcija – kao i prije u povijesti, sudbina jezika bila je vezana za opstojnost političke nacije.

Da bi povoljan i optimističan scenarij suradnje među južnoslavenskim jezicima bio moguć, mora se dubinski promijeniti nekoliko čimbenika.

Prvo, jezična politika morala bi počivati na demokratskoj praksi.

Drugo, jezici bi se morali smatrati istinski ravnopravnima.

Treće, jezična politika ne bi smjela biti prostor za promoviranje ičijega jezičnog, vjerskog ili nacionalnog nadvlašća ili hegemonije.

---

³⁰⁹ Vidi poglavlje o crnogorskome jeziku.

³¹⁰ Do sociolingvističkoga konteksta deklaracije iz 1967. moglo bi se doći i jednostavnom leksičkom analizom koja uočava negativne emocije koje proizlaze iz sljedećih riječi i izraza: borba, zaobilažena, iskrivljena i kršena načela, tendencije etatizma, unitarizma i hegemonizma, nametanje „državnoga jezika“, potiskivanje i dovođenje u neravnopravni položaj itd. Činjenica da nordijska deklaracija ne sadržava niti jednu ovako negativno intoniranu riječ dodatno potvrđuje težak moment hrvatskoga jezika u 70-im godinama prošloga stoljeća.

Četvrto, jezici bi morali podignuti vlastitu razinu standardiziranosti te uskladiti svoje standardizacijske kriterije i ciljeve.

Iako suradnja možda u ovome trenutku nije moguća cjelovito i na svim razinama, to ne znači da hrvatska jezična politika ne treba osmisliti suradnju i pristupiti onim sredinama koji su već sada spremni za nju. Ako su slovensko i hrvatsko gospodarsko, kulturno i medijsko tržište snažno vezani jedno za drugo³¹¹, nema razloga da i jezična suradnja ne bude na razmjernoj visini. Iako bez konkretnih podataka, može se načelno utvrditi da većina Hrvata uglavnom vrlo slabo razumije i još slabije govori slovenski. Obje bi sredine imale veću korist od boljega međusobnog poznavanja jezika te bi hrvatske i slovenske škole i fakulteti mogle nuditi drugi jezik kao izborni predmet ili kolegij.

Budući dokumenti o jezičnoj politici koji će proizlaziti s južnoslavenskih prostora ne bi smjeli biti uokvireni u političke manifeste ili imati cilj podupiranja jezičnoga imperijalizma. Oni moraju biti nadstranački i nadideološki te uspostavljati istinski ravnopravnu suradnju. Nažalost, hrvatska i općenito južnoslavenska jezična situacija i danas osjeća posljedice desetljećima nerješavanoga i zatiranoga nacionalnoga pitanja kao neuspjeloga političkog i ideološkog eksperimenta, a koji je otvorio prostor za Memorandum SANU iz 1986. i ratni kaos koji je uslijedio.³¹² Ideja nepriznavanja različitosti standardnih jezika koji dijele štokavsku osnovicu nije novoga vijeka, a srpska ju je jezična politika gradila od Vuka Stefanovića Karadžića i Đure Daničića. Tako i danas posvemašnje identificiranje srednjovjekovnih zapadnoćiriličnih dokumenata kao dijelova srpskoga jezičnog korpusa ili poistovjećivanje štokavske osnovice srpskoj jezičnoj etnogenezi definira srpsku jezičnu politiku na štetu drugih jezičnih sredina (npr. svrstavanje hrvatske dubrovačke književnosti srpskoj u ediciji Deset stoleća srpske književnosti Matica srpske). Nažalost, jezičnome imperijalizmu doprinosile su i zablude generacija

---

³¹¹ Slovenski su državljani najveći kupci hrvatskoga nekretninskoga tržišta te najbrojniji strani turisti. Hrvatsko i slovensko tržište snažno je okrenuto jedno drugome pa su obostrani izvoz i uvoz na četvrtome mjestu po veličini (<http://www.indexmundi.com/factbook/compare/slovenia.croatia/economy>).

³¹² „Ostrašćena revnost kojoj je cilj konstituisanje zasebnog hrvatskog jezika što se izgrađuje u protivstavu prema svakoj ideji o zajedničkom jeziku Hrvata i Srba ne ostavlja dugoročno mnogo izgleda srpskom narodu u Hrvatskoj da očuva svoj nacionalni identitet. Izuzimajući period postojanja NDH, Srbi u Hrvatskoj nikada u prošlosti nisu bili toliko ugroženi koliko su danas. Rešenje njihovog nacionalnog položaja nameće se kao prvorazredno političko pitanje. Ukoliko se rešenja ne pronađu, posledice mogu biti višestruko štetne, ne samo po odnose u Hrvatskoj već i po čitavu Jugoslaviju.“

Mišljenja da je Memorandum SANU imao ključnu ulogu u raspadu SFRJ kao i da je bitno doprinio jugoslavenskim ratovima ima dosta, od srpske Wikipedije (http://sh.wikipedia.org/wiki/Srpska_akademija_nauka_i_umetnosti) do tvrdnje samih srpskih intelektualaca kao što je, primjerice, čuveno pismo Stevana Dedijera iz 2003. u kojem se zalaže za ukidanje SANU zbog velikosrpskoga šovinizma“ (http://www.yurope.com/zines/republika/arhiva/2002/299/299_13.html).

hrvatskih intelektualaca o jedinstvenome jeziku i standardu kao i pravopisne reforme koje su ciljale dokinuti svako razlikovanje.

Da bi se uspostavila kvalitetna suradnja južnoslavenskih jezičnih politika, moraju se nadići povijesno opterećene konotativne veze bivših političkih asocijacija. Katalizator uređenih odnosa moglo bi biti pitanje mogućnosti postojanja zajedničkoga opisa jezične povijesti u 20. stoljeću. Interes za suradnjom mora se graditi na temelju sadašnjih i budućih potreba, oprilike na razini rada mješovita Međuvladina odbora za zaštitu prava manjina između Republike Hrvatske i Republike Srbije koje međusobno školuju nastavnike hrvatskoga jezika u Srbiji i nastavnike srpskoga jezika u Hrvatskoj.

Političarima treba oduzeti ingerenciju brige nad jezikom i pismom jer je njihov dosadašnji doprinos redovito pristran i u službi drugih interesa. Tako se, recimo, način uvođenja višejezičnosti i višepismenosti u Vukovaru smatra pogrešnim smjerom vođenja jezične politike. Jezična politika mora polaziti od jezičnih stručnjaka, a ne od političara. Potpuno je pogrešna ideja da se jezik ili pismo uvodi uz nazočnost policije, demonstranata, noćnih uništavanja državnih znamenja, tjelesnih ozljeđivanja i osjećaja „izdanosti“. Uvođenje višejezičnosti ili višepismenosti mora biti *prirodan proces*, a politički diskurs oslobođen od jezičnih tema. S druge strane, dok su političari branili uvođenje višejezičnosti u Vukovaru rezultatima popisa pučanstva po kojemu je presudan kriterij trećinske zastupljenosti nacionalne manjine, u cijeloj je Istarskoj županiji uvedena dvojezičnost iako je samo jedno mjesto zadovoljavalo uvjet trećinske zastupljenosti nacionalne manjine.³¹³ Štetnost neuključivanja jezikoslovne struke pri uvođenju višejezičnosti vidljiva je i u nespretnosti pri promjeni imena gradova u Istri. Uvođenje višejezičnosti ne znači da gradovi trebaju mijenjati imena i da se dva imena stapaju u jedan nego da dva jezika postaju, neovisno jedan od drugome, službena. Tako je Pula promijenila svoje ime u Pula-Pola (statut grada u istome dokumentu navodi čak 3 inačice zapisa: Pula-Pola, Pula–Pola, Pula - Pola). Imena gradova u dvama jezicima funkcioniraju posve nezavisno i spajanje imena kao što je provedeno u Istri primjer je nedovoljno kvalitetno promišljene jezične politike u Republici Hrvatskoj.

Nordijska deklaracija može poslužiti i kao pogled u (najbolje zamišljenu, ali moguću) hrvatsku budućnost u južnoslavenskome kontekstu – viziju u kojoj se jezični prostor popularizira i

---

³¹³ Od 41 grada ili općine Istarske županije samo je jedna koja premašuje potrebnu trećinsku kvotu za uvođenje višejezičnosti – riječ je o općini Grožnjan na čijem području živi 39,4 % onih koji su se na zadnjem popisu pučanstva etnički izjasnili Talijanima.

Uvođenje talijanskoga jezika opravdalo se tradicijskim razlogom.

pluralizira. Skandinavske su zemlje pisale svoju deklaraciju i sa sviješću o svojoj imigracijskoj moći (navodeći da se u nordijskome prostoru govori čak 200-tinjak jezika) te su na ovaj način nacionalno dodatno osnažile potrebu učenja vlastitoga/vlastitih jezika koje jasno definiraju kao „jezicima ključnima za društvo“. Na mnogo je mjesta moguće iščitati potvrdu o potrebi učenja nordijskih jezika, čime se osigurava širenje jezičnoga korpusa i nordijskoga utjecaja. Iako je još rano govoriti o ovim aspektima hrvatske jezične politike, potrebno je već sada razmišljati o njezinim dugoročnim ciljevima i metodama.

Skandinavski i drugi europski jezici također imaju snažno izraženu državnu politiku upravljanja jezikom, ali se ona temeljito razlikuje od kroatističke i južnoslavenske sredine. Glavna je razlika u jezičnopolitičkoj svijesti – ona je centripetalna i integrirajuća, za razliku od južnoslavenskih prostora koje su centrifugalne i dezintegrirajuće. Zaključak nije originalan i može se naići kod mnogih filologa, ali se u odnosu na njih ovdje čini važna razlika: dezintegrirajući razvoj standardnih južnoslavenskih jezika **nije** retrogradni civilizacijski čin kao takav, nego prirodan proces u koji su ovdašnji jezici, za razliku od drugih, jednostavno ušli kasnije.

Upravo je zato proučavanje standardizacijskoga razvoja i jezične politike zanimljivo područje zbog obilja događanja u kratkome vremenu i na malenome prostoru. Proučavatelji imaju i jedinstvenu povijesnu prigodu da su suvremenici nastajanju jezika u svojim standardizacijskim počecima (primjer bošnjačkoga i crnogorskoga jezika). Promatranje njihova razvoja svojevrsni je povratak u vlastitu prošlost i obogaćuje proučavanje jezične povijesti.

Također, bavljenje ovom temom osobito je zahvalno jer se na temelju tuđih standardizacijskih iskustava mogu lakše predvidjeti nadolazeći izazovi hrvatske jezične politike kao i uočiti načini njihova rješavanja.

5.9. Jezične promjene i društvo

U javnosti se znaju čuti negativno intonirani komentari o normativističkim intervencijama u jeziku. Sally (2005: 149) taj problem tumači različitim perspektivama – znanstvenici polaze od strukture, a javnost od navike. Dakle, svaka vrsta upravljanja jezikom i standardizacija već unaprijed ima stigmatu napada na individualni način pisanja i zadiranja u osobni prostor jezičnoga izražavanja (unatoč tome što regulatorna tijela ne kodificiraju jezik na razini idiolekta nego javnoga jezika u funkciji službene komunikacije). Društveni sukobi do kojih dolazi zbog jezičnih promjena uvjetovani su i različitim gledanjem na funkciju jezika u zajednici: objektivističko gledanje smatra da je pojedinac u središtu društva i da su njegovi interesi važniji i od zajednice i od društva kao takvoga, dok jezična normativnost nužno promatra jezični

fenomen obratno, i to kao ukupnost međudjelovanja svih članova društvene zajednice koji su jezikom objedinjeni. Dio stručne javnosti koji dijeli antinormativno raspoloženje osjetljivo je na bilo kakvu jezičnu promjenu s argumentacijom da su sve intervencije u jeziku nepotrebne. Ta skupina najčešće identificira planiranje jezika s političkim ciljevima koji se manifestiraju u jeziku i o čemu gradi unaprijed negativno stajalište.

Temeljna literatura o jezičnim promjenama u odnosu na etničku, društvenu, spolnu, rodnu i drugu pripadnost obrađena je u Labov (2001.), a ovdje se opisuje samo jedan dio, i to onaj vezan za promjene u pisanju kao i njihovu dugoročnu održivost.

Suvremena je civilizacija u 20. stoljeću doživjela puno veće, važnije i obuhvatnije reforme od pravopisnih, a koje su uspjele zaživjeti isključivo zahvaljujući dobroj organizaciji i komunikaciji s javnosti. Sudeći prema teškoćama s kojima se suočavaju jezični političari u provođenju jezičnih promjena, lako se zapitati ima li ičega toliko specifičnoga u pravopisnim i drugim jezičnim promjenama da bi one unaprijed bile osuđene na kontroverzije i teško prihvaćanje u javnosti te što su glavni razlozi neuspjeha jezičnih reformi. Odgovor bi se mogao tražiti u prirodnoj ljudskoj nespremnosti za promjenu. Teškoće koje se pojavljuju pri provođenju promjena jednako su složene bez obzira na područje života i čini se da jezik nije ni po čemu toliko specifičan da bi se morao promatrati u posebnim okvirima. Tako su, primjerice, Šveđani 1967. jedva uspjeli promijeniti prometno pravilo vožnje lijevom stranom kolnika na desnu stranu iako su svi prometni argumenti jasno ukazivali na potrebu prihvaćanja promjene (sigurnosni razlozi, okruženje zemalja, dostupnost vozila kojima je upravljač na lijevoj strani itd.).³¹⁴ Navika je bila toliko jaka da i najracionalniji argumenti nisu mogli uvjeriti javnost u nužnost promjene pravila vožnje.

Još aktualniji bi se primjer mogao navesti vezano za zastarjeli Microsoftov operativni sustav Windows XP koji je, unatoč svojoj inferiornosti u odnosu na novije sustave³¹⁵, i dalje u znatnoj uporabi, osobito u bankarstvu, zdravstvu i državnoj administraciji u kojima bi se očekivala veća ulaganja u računalnu infrastrukturu. Iako je Microsoft godinama najavljivao prekid podrške za njega i višekratno ju produljivao (podrška je trajala čak 12 godina, a očekivano trajanje podrške za operativni sustav u Microsoftu je oko 5 godina), korisnici su i dalje ostajali na njemu – svako je četvrto računalo pogonjeno operativnim sustavom Windows XP.³¹⁶ Iako je jasno da se

---

³¹⁴ Rezultat referenduma o toj promjeni proveden samo 12 godina prije (1955.) bio je čak 83 % protiv.

³¹⁵ Inferiornost prema kriterijima računalnih zahtjeva, sigurnosti, lakoće prilagodbe, podrške za novi hardver i softver itd.

³¹⁶ Prema jednoj od vodećih analitičkih kuća Net Application Windows XP u vrijeme pisanja teksta (travanj 2014.) imao je zastupljenost od 26,29 % (<http://www.netmarketshare.com/>).

promjene ne provode bez faze prilagodbe, ovo iskustvo govori da vrijeme prihvaćanja promjena ne smije biti ni predugo zbog opasnosti od slanja pogrešne poruke o važnosti promjene.

Važna razlika izvanjezičnih fenomena (promjena vožnje, valute, mjernih jedinica itd.) u odnosu na jezične jest što stara pravopisna pravila ostaju i dalje vidljiva (otisnuta su i kao takva dostupna). Iz toga proizlazi i sljedeće iskustvo: dok bi paralelna vožnja i lijevom i desnom stranom blokiralo promet, ili usporedna uporaba više novčanih ili mjernih jedinica unazadilo gospodarstveni sustav, kod višepravopisja takav se kaos ne bi dogodio, pa se promjena ne smatra osobito bitnom za društvo.

Na višepravopisje se može gledati kao na jezično, kulturno bogatstvo samo ako ne oslabljuje komunikacijsku moć i ne otežava učenje i uporabu.

Za predložene (društvene) promjene koje će biti u mogućnosti zadovoljiti potrebe ili očekivanja pojedinca kao i potrebe ili očekivanja društvene skupine može se utvrditi da imaju veliku priliku da budu prihvaćene. Iz toga bi jezikoslovni normativisti mogli izvući zaključak o jezičnim promjenama na razini pisanja: oni prijedlozi koji će uravnotežiti osobno pisanje s pisanjem društvenih skupina bit će lakše provedivi. Jezične promjene koje polaze primarno od osobnoga pisanja, odnosno od društvene skupine imat će veću šansu izazivanja sukoba i protivljenja.

Viktor Žmegač rekao je da je jezik temelj kulture³¹⁷ i time dodatno potvrdio ključnu vezu jezika i identiteta. Promjene kulturoloških paradigmi i obrazaca mogu biti motivirane jezičnim promjenama. Društvene promjene moguće je provoditi preko jezika. Ovom se vezom jednostavno mogu protumačiti hrvatske jezičnopovijesne prilike. Velike društvene promjene koje su se događale u zadnjih stopedesetak godina bile su najavljene sociolingvističkim trenutcima: Bečki dogovor 1850. otvorio je put jugoslavenskoj ideji, višedesetljetno pravopisno nezadovoljstvo i nagomilane jezične frustracije prve polovice 20. stoljeća najavilo je radikalne reforme u Drugome svjetskom ratu, Deklaracija iz 1967. vodila je k hrvatskome proljeću, a hrvatsko potpisivanje Europske povelje o regionalnim i manjinskim jezicima 1997. najavilo je euroatlantske integracije Republike Hrvatske i razvijanje demokratskih standarda u zemlji. Jezična događanja kao da predviđaju društvene odnose. Tako se može procijeniti da bi izrada strategije razvoja hrvatskoga jezika i uspostavljanje kroatističkoga regulatornog tijela mogli iznijeti neke nove društvene okolnosti. Na isti način kao što je društvo vezano za jezik, tako je i jezik vezan za društvo. Jezične promjene koje nadžive (nadvladaju ili premoste) društvena i kulturološki uvjetovana ograničenja ili granice dokazuju zrelost i civiliziranost jezične sredine.

---

³¹⁷ Intervju u Jutarnjemu listu 27. rujna 2014.

Dok je značajka suvremenoga društva redovita promjena političkih odnosa i smjena vlasti, jezična politika bi morala biti stalnija i stabilnija.

Demografi u Republici Hrvatskoj govore o vrlo lošim pokazateljima stanja nataliteta i populacijske politike. Zemlju je napustilo više stotina tisuća ljudi u najboljim produktivnim i fertilnim godinama na kojima se temelji razvoj bogatstva društva. Govori se da daljnji demografski pad vodi u tešku krizu, a o snažnoj vezi gospodarskih padova i recesija s demografskom slikom postoje vrlo uvjerljivi dokazi (npr. Dent 2014). Jedno od rješenja problema populacijske politike u Hrvatskoj koji se spominju jest useljavanje 350 do 400 tisuća stranaca u sljedećemu desetljeću, a što je nezanemariv udio od skoro desetak posto ukupnoga hrvatskog stanovništva. Socijalizacija tako velikoga useljavanja iznimno je zahtjevan projekt koji ima i svoje dugoročne rizike. Zbog migracije 300 tisuća novih stanovnika unutar jednoga desetljeća, austrijski parlament bio je spreman donijeti u veljači 2015. bitno strožiji zakon koji regulira rad islamske vjerske zajednice, a koji, među ostalim, cilja za time da se islamsko vjersko poučavanje u većoj mjeri prilagodi njemačkoj jezičnoj sredini.³¹⁸

Hrvatska jezična politika mora se pripremiti na scenarij velikoga useljavanja ljudi koji ne govore hrvatski. Možda je uspostavljanje kroatističkoga regulatornog tijela i kvalitetno osmišljena jezična politika onaj impuls nagovještaja velikih društvenih promjena o čemu se govorilo u prethodnome odlomku i način prebrođivanja izazova koji čekaju ovo društvo.

5.10. Ciljevi normiranja pisanja i načela hrvatske pravopisne standardizacije

Talijanski i francuski jezik vrlo su rano krenuli u standardizaciju osnivanjem akademija u 1582. i 1635. Zašto je standardizacija započela baš tada, a ne prije ili kasnije? Potreba za nadzorom nad jezikom pojavila se kada se pisani jezik počeo znatnije širiti, a što se dogodilo tiskarstvom koje je revolucioniralo pismenost na europskome kontinentu. Bilo je potrebno stotinu i pedeset do dvjesto godina da se tiskani jezik toliko raširi da središta moći zaključče da je potrebno organizirati jezično izražavanje. Reformacija i protureformacija dodatno su potvrdili moć tiska i potaknuli potrebu za unifikacijom jezika kao sredstva za misionarsku djelatnost. Nije stoga čudno što je prva akademija osnovana upravo u srednjovjekovnoj Italiji, zemlji središta Katoličke Crkve i renesanse. Protureformacija na hrvatskim prostorima izravno je utjecala na pojavu prvih rječnika i gramatika. Hrvatski jezik u tom je razdoblju imao važnu misionarsku misiju jer je trebao poslužiti da svojim alternativnim i hiperonimnim, ilirskim ili slovinskim imenom, objedini narode na balkanskim prostorima, a preko kojega bi se onda lakše provodila

---

³¹⁸ http://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXV/II_00469/fname_384213.pdf

i evangelizacija i protureformacija (osobito na području Bosne na čijemu je području bilo rašireno bogumilstvo). U ovoj ideji Katoličke crkve vidi se korijen ideje „jednoga jezika“ koji će kasnije dobiti novu dimenziju i okvir.

Dakle, može se zaključiti da su početci jezične standardizacije bitno vezani za tisak kao medij kroz koji se jezik prenosio.

Ako su razvoj tiskarstva, potreba širenja vjere i utvrđivanje srednjovjekovne vlasti i moći toliko snažno utjecali na jezik, može se zamisliti koliko globalizacija, tehnološko doba i masovna internetska produkcija teksta utječu na suvremeni jezik kroz nove medije. Jedna od zanimljivih posljedica „nove pismenosti“ jest činjenica da je temeljni suvremeni civilizacijski cilj – masovno opismenjivanje učenjem vještine pisanja (i čitanja) – dobio bitnu preinaku: od 2010. godine 45 država u SAD-u ukinulo je obvezno učenje rukopisanja.³¹⁹

Rukopisanje se napušta, a pitanje je hoće li nastava jezične pismenosti u skorij budućnosti postati jednako anakrona i zastarjela. Što je, zapravo, pisanje i pismenost?

Tradicionalni jezikoslovci tvrde da je primarni cilj pisanja slovni prikaz glasova koji se proizvode pri govoru (Follick 1965: 21, Frost 1989: 168). Suvremeno tumačenje nadilazi fonetsko fokusiranje kao središnje u jeziku jer se takvom definicijom ne mogu objasniti ideogramska pisma kao ni dobro objasniti semantička narav jezika. Ono tvrdi da pisanje slijedi značenje, a ne foneme. Kada bi cilj pisanja bila utilitarizacija jezika za izgovaranje, književnost ne bi imala smisla. Jezik je više od govora i nadilazi isključivo funkcionalističko tumačenje, a što potvrđuje kognitivna lingvistika s tumačenjem jezika s pomoću proučavanja specifičnih i univerzalnih pojmova. Središnja u jeziku nije fonetika nego semantika. Kao što postoji semantika izgovorenoga, tako postoji i semantika zapisanoga, a te dvije strane nisu podudarne; osim toga, mnoštvo je toga što se zapisuje, a što nema svoju glasovnu interpretaciju (npr. razgodci i emotikoni).

Ovdje se ne želi ulaziti u jedno od temeljnih psiholingvističkih pitanja prvenstva govora ili jezika, odnosno fonološke ili zapisne naravi mentalnoga leksikona³²⁰ iz čega bi se zaključivalo o prioritetima jezičnoga opisa. Odgovor na to pitanje nije ključan za temu, nego je bitno

---

³¹⁹ Učitelji mogu odabrati žele li da djeca imaju poduku ili ne. Pisanje se uči odmah na računalu. Finski obrazovni sustav, jedan od najnaprednijih na svijetu, zbog posljedica digitalne revolucije od jeseni 2016. u osnovnim školama neće više poučavati pisana slova, nego samo tiskana.

³²⁰ Jedno je tumačenje da je grafemska informacija ukodirana u fonološku informaciju, a drugo je da je grafemska informacija odvojena od fonološke. To drugo tumačenje izvodi zaključak da se glasovna reprezentacija uspostavlja tek nakon leksičke.

razlikovno isticanje dimenzije fonološkoga i značenjskoga u pisanju. Drugim riječima, ističe se da cilj pisanja nije samo uspostavljanje veze s glasovnim nego i s pojmovnim. Pravila koja određuju vezu pisanja s glasovnim nazivaju se fonološkim pravilima, a onaj dio koji uspostavlja vezu sa značenjem semantičkim pravilima. Fonološka pravila govore kako se zapisuje ono što se izgovara, a semantička pravila upućuju na zapisivanje koje je u vezi sa značenjem. Pravilo jednačenja je fonološko, a pravilo o pisanju spojnice je semantičko, čime se dodatno potvrđuje podjela pravopisnoga i jezikopisnoga iz četvrtoga dijela: pravopisno je ono što stvara odnos grafema i fonema, a jezikopisno odnos grafema i značenja.

Raspravljajući o pisanju jezika ne može se ne spomenuti riječ tradicija. Može li cilj normiranja pisanja biti očuvanje tradicije?

T. S. Eliot je 1919. napisao čuveni esej „Tradition and the Individual Talent“ u kojem piše o tradiciji.³²¹

„Eliot begins the essay by pointing out that the word ‘tradition’ is generally regarded as a word of censure. It is a word disagreeable to the English ears. (...) This brings Eliot to a consideration of the value and significance of tradition. Tradition does not mean a blind adherence to the ways of the previous generation or generations. (...) Tradition represents the accumulated wisdom and experience of ages, and so its knowledge is essential for really great and noble achievements.“

Alain Finkielkraut u knjizi „Nesretni identitet“ piše o problemu europske imigracije koja udaljava prošlost od europskoga nasljeđa. Tvrdi da postoji kriza prenošenja tradicije u sadašnjost. Prenosjenje kulture, povijesti i tradicije nekada se podrazumijevalo, a danas, zbog opsesije sadašnjošću i samodostatnošću, odgovornost integriranja djece kao novodošlih u ovaj svijet više nije osigurana.

Čovjeka određuju potrebe i interesi, ali se njegov identitet ne smije svesti na njih. Jezična je tradicija identifikacijska veza pojedinca s njegovom kulturom i poviješću, a dok se god ne narušava identifikacija, promjena tradicije je dopuštena. Drugim riječima, trebalo bi razlikovati tradicijski ili tradicionalni pravopis od pravopisne tradicije. Tradicijski pravopis je, recimo, pisanje „sch“ za grafem „š“, ali on ne pretpostavlja pravopisnu tradiciju jer se ne uspostavlja identifikacijski kontinuitet. Pisanje „promičba“ (umjesto „promidžba“) kod nekih je pravopisna tradicija (jer je uspostavljena kulturno-povijesna identifikacijska veza), a kod drugih tradicijski

---

³²¹ <http://neoenglishsystem.blogspot.com/2010/12/tradition-and-individual-talent.html>

pravopis. Uspostavljanje normativna odnosa za sva takva sporna pravopisna mjesta predmet je jezične politike.

Brozović (1970) ističe da standardni jezik mora imati propis i ograničenje. Kao i drugi standardi, standardni je jezik mjerilo stupnja civilizacije. Što se prihvaća prirodnije, to bolje – viša je razina njegove civiliziranosti. Ovo se može parafrazirati na pitanje pravopisne tradicije: što se pravopisna tradicija prihvaća prirodnije, to je viša razina identifikacijskoga kontinuiteta.

Utvrđeno je da su ciljevi normiranja pisanja zapisivanje glasova, prenošenje značenja i ostvarivanje pravopisne tradicije koja je identifikacijski kodirana. Identifikacijski kodirana pravopisna tradicija drugi je izraz za jezični identitet, a može se i kvantitativno izraziti s pomoću raščlanjenih statističkih podataka s popisa pučanstva 2011. U želji da se razazna odnos između osjećaja pripadnosti određenoj naciji i veza s materinskim jezikom građana Republike Hrvatske, otkriva se da je jezični identitet i dalje vrlo izražen, ali da pokazuje i zanimljive sociolingvističke otklone.

Broj stanovnika: 4.284.889

Izjasnili se za materinski jezik:

- hrvatski: 4.096.305 (95,6 %)
- srpski: 52.879 (1,2 %)
- bosanski: 16.856 (0,3 %)
- srpsko-hrvatski: 7822 (0,1 %)
- hrvatsko-srpski: 3059 (0,07 %)

Zaključci:

1. Samo 6 % onih koji su se izjasnili Židovima naveli su materinski jezik hebrejski (popis ne sadržava opciju za jezik jidiš).
2. Samo 19 % onih koji su se izjasnili Crnogorcima naveli su materinski jezik crnogorski.
3. Samo 28% onih koji su se izjasnili Srbima naveli su materinski jezik srpski. Ako se ovome broju pridruži jezik „srpsko-hrvatski“, onda je postotak 33 %.

Broj onih koji su se nacionalno izjasnili kao Srbi je 186 tisuća, što znači da je čak oko 120 tisuća nacionalno opredijeljenih Srba izjavilo da im je hrvatski materinski jezik.

4. Albanci, Poljaci i Turci jedini su koji gotovo da imaju odnos 1 : 1 između osjećaja pripadnosti naciji i svome materinskom jeziku.

5. Materinske jezike rumunjski, ruski i talijanski odabralo je više građana nego što ih se izjasnilo da se osjećaju Rumunjima, Rusima i Talijanima.
6. Ukupan broj građana s popisa stanovništva 2011. koji se nisu izjasnili Hrvatima, a izjavili su da im je materinski hrvatski: 221.984 ili 54 % svih nehrvata u Republici Hrvatskoj.

U Republici Hrvatskoj može se reći da je veza jezika i nacije važna za Hrvate, Albance, Poljake i Turke, u manjoj mjeri za Srbe i Crnogorce, a vrlo slaba kod Židova. U slučaju rumunjskoga, ruskoga i talijanskoga jezika jezični je identitet izraženiji od nacionalnoga.

Nakon istaknutih ciljeva normiranja pisanja lakše je uspostaviti pravopisna načela. Brozović (2007: 41-44) piše o načelima koja se dijele, ovisno o pisanoj praksi, na (i) interpunkcijska, (ii) odnos maloga i velikoga slova, (iii) rastavljeno i sastavljeno pisanje te (iv) pisanje izgovaranih glasova. Brozović tvrdi da je najvažnije četvrto načelo te ga dalje klasificira u sedam razreda (fonetsko, fonološko, morfonološko, etimološko, historijsko, arbitrarno i ideografsko). Promatrajući druge autore, osobito Dobrovoljc (2004: 15-39) te razrađujući Brozovićeve podjele, Čužić (2012: 35-57) navodi i opisuje osam načela „pravopisne (nad)norme“: inherentnost, ustaljenost, jedinstvenost, varijantnost, obveznost, dogovornost, eksplicitnost i vizualnost.

U radu na Hrvatskome pravopisu IHJJ (2013) sva su se ta navedena načela činila presnažno teorijski usmjerena te je za donošenje pravopisne metodologije bilo ipak potrebno polaziti od praktičnijih pravopisnih kriterija. U predgovoru IHJJ (2013: VII-IX) navodi se osam načela: sustavnost, tradicija, ovjerenost ili potvrđenost u uporabi, jednostavnost, normativna hijerarhija, otvorenost prema korisnicima, primjerenost korisnicima i ekonomičnost.

Navedenih institutskih osam svedeno je na pet temeljnih kriterija, a njihovim se kombinacijama mogu izvoditi druga načela. Čini se da se neke institutske kategorije međusobno prožimaju – recimo, načelo ekonomičnosti („kratko i jasno“) kao podvrsta načela jednostavnosti („bez dvostrukosti“).

Do pet temeljnih kriterija došlo se praktičnim putem – dedukcijom imperativnih retoričkih poredaba. Motiv za razredbu kriterija i argumenata nije bio iznalaženje univerzalnoga pravopisnog obrasca prema kojemu bi se neko pravopisno pravilo ili primjer prihvatio ili odbacio, nego tek utvrđivanje „mjere spornosti“ kao dijela kroatističkoga metodološkog promišljanja. To su:

1. kriterij jednostavnosti („što lakše naučiti i zapamtiti, to manje griješiti“)
2. kriterij jednoznačnosti („što manje iznimaka i višestrukosti“)
3. kriterij tradicionalnosti („što stalnije, to bolje“)
4. kriterij usustavljenosti („što znanstveno utvrđenije, to vjerodostojnije“)
5. kriterij prihvaćenosti („što raširenije, to prihvatljivije“).

Zadnje poglavlje disertacijskoga istraživanja nastojalo je argumentirati okvir kroatističke jezične politike u budućnosti sa snažnom integrativnom funkcijom u hrvatskome društvu i s dobro isplaniranom simbiozom tradicije i suvremenoga, pojedinca i skupine, kao i rukopisanoga, tiskanoga i tipkanoga te pravopisnoga i jezikopisnoga.

6. Pogovor prije zaključka

6.1. Uvod

„We are confident that the impact of our technologies [misli se na jezične tehnologije koje se razvijaju unutar programa Obzor 2020, op. T. S.] will be so immense that they will be able to help establishing a sense of a European identity in the majority of European citizens“, misao je META Technology Councila u Rehm & Uszkoreit (2012: 71) u zaključku studije o strateškome istraživačkom planu višejezične Europe za 2020. kada se govori o utjecaju jezičnih tehnologija u europskome znanstveno-istraživačkom prostoru i odnosu prema jezičnim politikama zemalja članica Europske unije. Jezičnotehnološki stratezi na europskome kontinentu smatraju da će nove jezične tehnologije imati snažan utjecaj na (europski) identitet.

Veza informacijske i komunikacijske tehnologije s jezičnom politikom i jezičnim planiranjem temeljni je motiv odabira disertacijske teme. Računala bitno utječu na pisanje ne samo kao novi medij na kojem se ostvaruje, nego i svojim sadržajem koji proizlazi iz primjene računalne tehnologije. Bez obzira na velike promjene koje su se dogodile na pragu 21. stoljeća, od preuzimanja primata pisanoga teksta u odnosu na govoreni jezik i pojava novih medija na kojima se pismenost dominantno ostvaruje do bitno izmijenjenoga jezičnopolitičkog konteksta standardnih jezika u ujedinjenoj Europi, veza govornika sa svojim jezičnim identitetom i dalje je snažna. Štoviše, o odnosu jezika i identiteta može se govoriti i izvan tradicionalne i jezičnopovijesne perspektive. Zagovaranje promjene naravi rada jezičnih regulatora u 21. stoljeću ne znači dokidanje veze govornika i njegova jezična identiteta. Nova elektronička jezična pisanost nije u suprotnosti sa sferom tradicionalnoga i naviknutoga pisanja.

Temeljna misao iz koje se izvodi disertacijska rasprava jest sljedeća: jezična se pismenost u elektroničkoj eri bitno promijenila, a to je moment koji jezikoslovci ne smiju ignorirati. Normiranje jezika mora voditi brigu i o suvremenoj pisanosti i pismenosti te uključiti računalnojezične aspekte u jezičnu politiku. Kroatistička struka, kako se vidjelo u raspravi, ima osobito važan zadatak – urediti model normativne brige za hrvatski jezik da bi on bio u mogućnosti razvijati jezične alate i služiti svojim govornicima na najsuvremeniji način. Suvremeni način, kako se pokazalo, pretpostavlja institucionalnu brigu o razvoju jezika. Briga za hrvatski jezik ima vrlo široku perspektivu i podrazumijeva razvoj e-hrvatskoga kao i poticanje izgradnje jezičnotehnoloških rješenja koja, primjerice, pretvaraju govor u tekst za potrebe praćenja televizijskoga sadržaja osoba s poteškoćama u slušnoj recepciji.

Jezična pisanost kao jezični ostvaraj bitno se veže za sudbinu ljudske kulture i civilizacije. Najvažniji jezičnopovijesni trenutci vezani za promjenu jezičnoga medija utjecali su na razvoj društva: od prvoga zapisivanja na kamenu, glinenim pločicama i papirusu pa sve do tiskarstva i današnjega postinformacijskog i semantičkog doba. Budući da je odnos jezika i društva tako uzajamno prožet, jezični regulatori imaju i veliku društvenu i kulturnu odgovornost. U skladu s time zaključuje se da sadašnja primarno pasivna i konzultativna uloga jezičnih regulatora treba pomak u aktivan i cjelovit jezičnopolitički društveni angažman obilježen sustavnim radom na jezičnome planiranju i razvoju.

Irski gospodarski stručnjak David McWilliams u svome pozvanom govoru na tehnološkome skupu *Bug Future Show 2015* u Zagrebu rekao je da je postojanje plana i strategije jedino što razlikuje gospodarski uspješne i razvijene sredine od onih neuspješnih i nerazvijenih. McWilliamsova tvrdnja može se jednako proširiti na jezik: postojanje plana i strategije jedino je što razlikuje jezičnocivilizacijski uspješne i razvijene sredine od onih neuspješnih i nerazvijenih. Da bi se suvremena kroatistika mogla okarakterizirati uspješnom, potrebna joj je koordinacija, dogovor i zajedništvo, a takvo se što znatno lakše postiže postojanjem regulatornoga tijela koje okuplja interdisciplinarnu i nacionalnu širinu s kapacitetom i ingerencijom ispunjavanja ključnih zadaća hrvatskoga jezika.

Koja je veza nove elektroničke jezične pisanosti i pismenosti za pitanje pravopisa? Taj se dio ostvarenoga jezika detaljnije razmatra te se uvodi jezikopisna pismenost različita od pravopisne. Razlikovanje pravopisa i jezikopisa temelji se na odnosu glasovnoga i zapisnoga, odnosno zapisnoga i semantičkoga. Dok je pravopis endocentrični i unutarjezični, jezikopis je izvanjezični i internacionalni fenomen. Jezikopisne relacije, kao što su interpunkcija ili zapisivanje formativnih oblika, tiču se pisma, a ne jednoga jezika iz čega se zaključuje o međunarodnoj i međujezičnoj standardizaciji na razini (latiničnoga) pisma. Zapisnoj strani jezika na razini jezikopisa trebalo bi se dogoditi ono što se prethodno dogodilo jezičnome zakonodavstvu – usklađivanje i harmonizacija jezičnoga upravljanja. Zašto ne bi postojala europska (latinična i ćirilčna) tipkovnica i zašto regulatorni centri, nalik na standardizaciju tehničkoga pisanja koja se provodi na međunarodnoj razini, ne bi u većoj mjeri surađivali na standardizaciji onoga dijela jezika koji je svima zajednički? Ta bi se suradnja nacionalnih jezičnih ustanova mogla ostvariti preko postojeće infrastrukture kao što su EFNIL, META-NET ili pak *Language Policy Unit* Vijeća Europe.

6.2. O pravopisnoj standardizaciji hrvatskoga jezika i drugim odabranim jezicima

Promatrala se pravopisna standardizacija u četirima južnoslavenskim (bošnjački, crnogorski, slovenski i srpski), trima nordijskim (danski, norveški i švedski) te trima europskim jezicima sa svjetskom rasprostranjenošću (engleski, francuski i njemački).

Među južnoslavenskom skupinom jezika uvjerljivo najstabilnije je stanje u slovenskome jeziku, a zaključilo se da je temeljni razlog tomu nepostojanje bitnije jezičnopovijesne unifikacijske tendencije, odnosno nenarušavanje odnosa jezika i identiteta.

Razlog uspješnosti nordijskih jezika u jezičnoj politici je njihova međusobna suradnja i usklađivanje velikoga dijela upravljanja jezikom, a iz čega je proizišla i Deklaracija o nordijskoj jezičnoj politici koja je dokazala demokratske vrijednosti, želju za suradnjom, jezičnu ravnopravnost i međusobno prihvaćanje i uvažavanje svih osam nordijskih jezika. Nordijska deklaracija jasno se ogradila od jezičnoga imperijalizma i ideološkoga presezanja jednoga jezika prema drugome. Deklaracija je zbog svoje važnosti prevedena na hrvatski.

Engleski, francuski i njemački imaju bitno različit razvoj pravopisne standardizacije i predstavljaju tri jezičnopolitička modela: engleski bez regulatornoga tijela i bez službenoga pravopisa, francuski s vrlo izraženom centralističkom regulatornom ulogom francuske akademije i s naglašenom pravopisnom regulatornošću te njemački s turbulentnom pravopisnom standardizacijom koja je zamalo prouzročila ustavnu krizu i čijemu je pravopisnome dogovoru potpomoglo nedavno uspostavljeno regulatorno pravopisno središte.

Na temelju provedena istraživanja navedeno je pet motiva za jezičnu standardizaciju: argumenti autoriteta, jedinstva, pravilnosti, pripadnosti i tradicije, koji i danas bitno utječu na rad regulatornih jezičnih tijela.

Pravopisna je standardizacija kategorizirana u odnosu prema kriteriju naručitelja (politička vlast ili strukovno tijelo), izvršitelja (akademija, ovlašteno tijelo, pojedinac ili skupina autora) i korisnika (školski u odnosu na državnu administraciju i sudstvo). Iz ove bi se tipologije dale izvesti i brojne druge, npr. prema kriteriju tolerantnosti (seleksijski ili opcijski), utjecaja javnosti (javna rasprava ili bez nje) ili normativne odluke (jezikoslovno odlučivanje ili široka interdisciplinarna rasprava) itd.

Zaključilo se da postupak pravopisne standardizacije nije davno i jednokratno završeni proces nego mjesto kontinuirane nadogradnje te da su brojni standardni jezici relativno nedavno

također prolazili kroz pravopisne promjene (češki, danski, francuski, nizozemski, njemački, rumunjski, ruski i španjolski).

Na temelju provedenoga četverogodišnjeg anketiranja studenata uspostavljen je indeks pravopisne spornosti i njegova kategorizacija u šest razreda – jedan je razred pravopisno nespornoga pisanja, a preostalih pet razreda predstavljaju vrlo niski, niski, umjereni, visoki i vrlo visoki stupanj pravopisne spornosti. Na temelju odgovora 526 studenata iz 41 anketnoga primjera zaključilo se da je ukupni indeks spornosti u 3. razredu, tj. umjereni sporan. Na temelju ovoga indeksa predloženo je kvantitativno mjerenje pravopisne spornosti i u sljedećim studentskim generacijama, a iz čega će se moći dugoročno promatrati i uspjeh najnovije hrvatske pravopisne standardizacije Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Na temelju rezultata 2000 ispitanika s prvoga provedenog istraživanja hrvatske akademske zajednice o kroatističkim pravopisnim temama temeljni je zaključak da su takva istraživanja indikativna i potrebna te da bi se trebala ponavljati u petogodišnjim ciklusima. Predložena je metodologija istraživanja kao i rješenja određenih tehničkih aspekata koji se vežu za internetsko anketiranje. Ciljanim propitkivanjem međuuvjetovanosti odgovora na 9 pitanja iz četiriju tema (hrvatski i drugi južnoslavenski standardni jezici, hrvatski i zakonska regulativa, hrvatski i njegova politička povijest, hrvatski i vlastito viđenje svoga jezika) koji predstavljaju ukupno 64 relacije, jasno su se prepoznale dvije skupine ispitanika koje su se radno nazvale „skupina A“ i „skupina B“ s dosljednim i predvidljivim odgovorima te statističkom relevantnošću. Pretpostavka da korijene pravopisne nestabilnosti i sukobe treba tražiti u neriješenome odnosu jezika i nacije, odnosno jezika i identiteta jest potvrđena, a omjer skupine „A“ prema skupini „B“ čini 58,5 % prema 41,5 %. U želji za stjecanjem bolje slike o pravopisnome radu jezičnih normativista u akademskoj javnosti, jasno su utvrđene četiri osjetljive teme na kojoj hrvatska jezična politika mora aktivno raditi: (i) odnos pravopisne dijakronije i sinkronije, (ii) tumačenje i dosezi kroatističke legislative, (iii) pravopisna metodologija i kvaliteta pravopisnoga opisa te (iv) proučavanje i standardiziranje hrvatskoga elektroničkog pisanja i pismenosti. Tri su pitanja na koja hrvatska akademska javnost traži odgovor od jezične normativistike: (i) koja je veza hrvatskoga pravopisa sa suvremenom pisanošću i pismenošću, (ii) koji je odnos hrvatskoga standardnog jezika i drugih južnoslavenskih jezika te (iii) koliko je važno postojanje središnjega regulatornog tijela za hrvatski jezik.

Za potrebe raščlambe hrvatske pravopisne standardizacije napravljena je treća bibliografija pravopisnih djela za hrvatski jezik od 1639. do 2014. Osnovna podjela nije bila ona koja pravopise dijeli na „stare i suvremene“, „prijevukovske i vukovske“, „dodvadesetostoljetne i

dvadesetostoljetne“, „prijestandardnojezične i standardnojezične“, „prijestandardnopravopisne i standardnopravopisne“, nego na grafijski prijestandardne i grafijski standardne pravopisne priručnike. Iz pravopisoslovne historiografije doneseni su sljedeći bibliometrijski zaključci: slovopis i pravopis hrvatskoga jezika od 1639. do 2014. opisan je u 42 djela, od kojih je 18 grafijski prijestandardnih i 24 grafijski standardnih. Računaju li se pretisci i nova izdanja, ukupan broj pravopisnih djela iznosi 118 od kojih je 40 grafijski prijestandardnih i 78 grafijski standardnih. Što se tiče pravopisnih priručnika u užemu smislu, govori se o 16 hrvatskih pravopisnih priručnika od kojih su 2 grafijski prijestandardna i 14 grafijski standardnih, a oni zajedno čine ukupno 62 izdanja. Sva su pravopisna izdanja kronološki prikazana u petogodišnjim odsječcima te su ustanovljena žarišta pravopisnih zbivanja u godinama oko 1780., 1830., 1905., 1940., 1970. i 2005., a koje su okarakterizirane pravopisnim razvojnih fazama: (i) razdoblje prve kodifikacije hrvatskih dijalektnih grafijski prijestandardnih pravopisa (1780.), (ii) razdoblje slovopisnoga uređenja (1830.), (iii) razdoblje kodifikacije morfonološkoga pravopisa (1960.), (iv) razdoblje kodifikacije fonološkoga pravopisa (1905.), (v) razdoblje Boranićevih pravopisa (1920. – 1930.), (vi) razdoblje povratka na morfonološki pravopis (1940.), (vii) razdoblje pravopisne unitarizacije i standardizacije hrvatskoga pravopisa (1960. – 1975.). (viii) razdoblje višepravopisja i pravopisnih ratova.

Pravopisni su priručnici promatrani i prema pravopisnim cjelinama i poglavljima. Oni obuhvaćaju 84 tematske cjeline koje se osnovno dijele u 9 poglavlja iz čega se zaključilo o kroatističkim pravopisnotematskim stalnicama.

O hrvatskoj pravopisnoj standardizaciji zaključilo se da ima dugu i spornu povijest za čije je razumijevanje važno promatrati širi jezičnopolitički kontekst. Pravopisna rješenja u jezičnoj su povijesti bila nametana i obilježena ideološkom pripadnošću iz čega je proizišlo kroatističko pravopisno pitanje te motivirani i determinirani odnosi govornika prema svome identitetu. Nerješavani kroatistički problemi danas se manifestiraju iskrivljenom medijskom slikom o pravopisoslovlju i kroatističkoj normativnoj struci, njezinoj ulozi u društvu, jezičnome planiranju i jezičnoj politici. Popisano je i prokomentirano 25 pravopisnih nerazumijevanja, predrasuda i zabluda podijeljenih u 8 tematskih cjelina. Medijsko praćenje upravo tih tema može biti mjerilo odnosa javnosti prema hrvatskome pravopisu. Da bi promijenila svoju percepciju u javnosti i umanjila ideološki motivirane sukobe, kroatističkome se pravopisoslovlju kao i općenitoj jezičnoj politici predložilo šest točaka: (i) profesionalizacija i elitizacija jezične politike, (ii) izvođenje analize SWOT za hrvatski jezik, (iii) nadilaženje dnevne politike i inzistiranje na potrebi stvaranja širokoga konsenzusa oko temeljnih pitanja

hrvatskoga jezika, (iv) centralizacija i institucionalizacija normativnoga tijela koje će voditi osobitu brigu o odnosima prema medijima, (v) izrađivanje zelene knjige o hrvatskome jeziku na čijem će se temelju izraditi strategija razvoja hrvatskoga jezika i njegova jezična politika, (vi) definiranje kratkoročnih, srednjoročnih i dugoročnih ciljeva te kroatističkih prioriteta.

6.3. O jezikopisu, računalnim aspektima upravljanja jezikom i jezičnoj e-pismenosti
Tradicionalna lingvistička podjela jezika i govora, za potrebe pravopisoslovnoga proučavanja promijenila se u trojstvo govorne, zapisne i značenjske strane. Prema toj podjeli uspostavlja se odnos između pravopisa i jezikopisa u čemu su pravopisne jedinice određene odnosom govora i grafije, a jezikopisne jedinice odnosom grafije i značenja. Dok se pravopisna dimenzija tiče samo jednoga jezika (npr. jednačenje po mjestu tvorbe i zvučnosti), jezikopis ima izvanjezičnu i međujezičnu perspektivu (npr. pisanje pravopisnih znakova i formativnih oblika) te se vezuje za (latinično) pismo, a iz čega se zaključuje o potrebi jezikopisne standardizacije na međunarodnoj razini.

Iz računalne metodologije izradbe jezikopisa uspostavljena su jezikopisoslovna načela, temeljno nazivlje, definiran je odnos prema tipografiji te su navedeni primjeri jezikopisnoga opisa hrvatskoga jezika.

Suvremena kroatistička norma nedovoljno prihvaća jezičnu elektroničku pisanost i pismenost kao odnos jezičnoga ostvaraja i jezičnoga propisa. Grafija i jezični ostvaraj jesu jezična pitanja bez obzira na ostvareni medij. Na njih jezična politika mora misliti, a taj se stav potkrepljuje dvama argumentima: povijesno-tradicijskim (dijakronijska perspektiva kontinuirane šestostoljetne svijesti hrvatskih jezikoslovaca o problemu zapisa hrvatskoga jezika) i civilizacijsko-tehnološkim (sinkronijska perspektiva kao pitanje jezičnoga prava pojedinca za nediskriminirajući pristup elektroničkoga zapisivanja vlastitoga jezika). Kroatističko jezikopisoslovno upravljanje, među ostalim, pretpostavlja promicanje hrvatske abecede u elektroničkoj komunikaciji, brigu da se SMS-ovi koji sadržavaju hrvatske dijakritičke znakove ne naplaćuju više nego što se naplaćuju poruke pisane bez njih, zalaganje za softversku lokalizaciju itd.

Korisnike danas ne zanima samo kako se standardno piše, oni trebaju općenito uputu o pisanju. Osim pravopisne pismenosti čija je briga kontinuirana u hrvatskome društvu, jezični priručnici za suvremeno pisanje moraju šire opisivati jezičnu uporabu i jezikopisnu pismenost, a to pretpostavlja i informacije o oblikovanju teksta na računalu, oblikovanje dokumenata, timski i sinkroni rad na istome dokumentu, umijeće pisanja različitih tekstnih oblika, znanje korištenja

e-knjiga, vještina pretraživanja podataka pa sve do korištenja računalnojezičnih resursa za hrvatski jezik.

6.4. O jezičnoj politici i upravljanju jezikom

Zbog specifične jezične situacije i 24 službena jezika unutar jedne zajednice država, istražena je tema jezične politike u Europskoj uniji, te su istaknuta njezina četiri temeljna i pragmatična cilja (višejezičnost, obrazovanje, manjine i ljudska prava) određena četirima temeljnim dokumentima – Europskom poveljom o regionalnim ili manjinskim jezicima, Zajedničkim europskim referentnim okvirom za jezik, Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina i Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Pored ovoga četverokuta dokumenata, koji ujedno opisuju i kroatističku jezičnu politiku, navedeni su i drugi dokumenti koji na nju izravno ili neizravno utječu ili bi mogli utjecati: Briselska deklaracija o učenju jezika, Budampeštanska rezolucija o leksičkim izazovima višejezične Europe, Dablinška deklaracija o odnosu između službenih jezika i regionalnih i manjinskih jezika u Europi, Firentinska rezolucija o uporabi jezika u visokom školstvu i znanosti, Lisabonska rezolucija o jezičnoj uporabi u poslovanju i trgovini u Europi te Riška rezolucija o nacionalnoj i europskoj jezičnoj politici.

Europska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima detaljnije je raščlanjena te je opisan kontekst hrvatskoga jezika kao regionalnoga ili manjinskoga u Europi, odnosno o stanju regionalnih ili manjinskih jezika u Republici Hrvatskoj. Hrvatski jezik dijeli peto mjesto najraseljenijih jezika među 84 drugih autohtonih jezika u Europi (iza mađarskoga, slovačkoga, njemačkoga, romskoga, ukrajinskoga i češkoga), a ako se uzme u obzir broj izvornih govornika, hrvatski je jezik drugi najraseljeniji nacionalni jezik na europskome kontinentu (nakon slovačkoga).

Zbog toga što predstavlja najtočniji, najrecentniji i najsustavniji prikaz jezične politike u europskim zemljama, provedeno je istraživanje rezultata EFNIL-ove petogodišnje ankete i navedena su upitna anketna metodološka mjesta. Iako su rezultati ankete predstavljeni na mrežnim stranicama, nedostaje anketna raščlamba pa je ona izrađena u cilju promišljanja kroatističke jezične politike i njezine europske kontekstualizacije.

Hrvatska jezična politika nastojala se prikazati u svojoj recentnoj povijesti s naglaskom na perspektivu jezičnoga planiranja i razvoja. Istraživanje je pokazalo da su političke nacije u Europi blisko vezane za svoj jezični identitet, te da izražena suvremena sociolingvistička

reevaluacija veze jezika, društva i identiteta nije u suprotnosti s ciljevima dokumenata koji grade ili opisuju jezičnu politiku na europskome kontinentu.

Iznesena su tri mjerila uspjeha hrvatske jezične politike: (i) interes za učenjem hrvatskoga jezika, (ii) stupanj razvoja obrazovne i znanstvene kroatističke perspektive te (iii) umanjivanje tenzija suprotstavljenosti dviju opisanih društvenih skupina vezano za kroatistička pitanja. Standardizacijski argumenti koji bi doprinosili uspjehu tih ciljeva trebali bi imati dodatnu težinu.

Budući da se tvrdi da jezik nema isključivo komunikacijsku funkciju, pravopisno i jezikopisno planiranje ne treba se voditi isključivo komunikacijskim argumentima kao što je kriterij čestotnosti i rasprostranjenosti, a što se danas često uzima kao najodsudniji argument u jezičnome normiranju. Jezična politika, dakle, treba promatrati šire od isključivo komunikacijske funkcije jezika.

Navedena je potreba za zelenom knjigom o hrvatskome jeziku i otvaranjem rasprave o metodologiji, ciljevima, sustavnosti, konsenzusnosti i sudionicima koja bi potencijalno mogla voditi važnomu kroatističkom dokumentu – strategiji razvoja hrvatskoga jezika. Rasprava iz zelene knjige o hrvatskome jeziku trebala bi odgovoriti na temeljna kroatistička pitanja, kao što je potreba postojanja središnjega regulatornog tijela za hrvatski jezik, potreba postojanja zakona o javnoj uporabi hrvatskoga jezika, odnos jezične politike i norme, odnos prema drugim južnoslavenskim jezicima, načini zaštite hrvatskoga jezika u elektroničkoj eri itd. Za razliku od deklarativnoga pristupa i individualnih ili skupinskih nastojanja i zalaganja koji je obilježio recentnu kroatističku jezičnu politiku, strategija razvoja hrvatskoga jezika radno bi angažirao sve zainteresirane kroatističke centre i vodio ka konsenzusnome, uređenome, distribuiranome i modularnome sustavu jezičnoga upravljanja.

Iz rasprave se zaključilo da bi razvoj jezika trebalo planirati odozgorim (od jezične politike prema normi), a ne odozdoim putem (od norme prema jezičnoj politici) koji je karakterizirao Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika. Navedene su četiri uloge regulatornoga središta: društvena, razvojna, normativna i promocijska, a iz kojih se zaključuje da je regulatorno središte za pitanje hrvatskoga jezika potrebno.

Usporedbom najrazvijenije europske jezičnopolitičke sredine (nordijski primjer) i južnoslavenske jezične sredine uočena su ključna mjesta za koja se utvrdilo da predstavljaju točke bez čijega rješavanja nije moguće kvalitetnije izgrađivati jezičnopolitičku suradnju. Četiri

je preduvjeta uspješne suradnje: (i) demokratska praksa, (ii) jezična ravnopravnost, (iii) izostajanje hegemonijskih tendencija te (iv) usklađenost standardizacijskih kriterija i ciljeva.

Za predlagane (društvene ili jezične) promjene koje će biti u mogućnosti zadovoljiti potrebe ili očekivanja pojedinca, kao i potrebe ili očekivanja društvene skupine, zaključilo se da imaju veliku priliku da će biti prihvaćene.

6.5. Smjernice za razvoj hrvatske jezične politike

Iz zaključaka disertacijskoga istraživanja mogu se iznijeti i sljedeće smjernice za razvoj hrvatske jezične politike.

1. Politika „ostavimo prošlost iza sebe, okrenimo se budućnosti“ nije dovoljna u traženju nacionalnoga konsenzusa u stvaranju središnjega regulatornog tijela za hrvatski jezik. Da bi se stvorio istinski konsenzus u hrvatskome društvu čije će smjernice biti općeprihvaćene, potrebno je stvoriti platformu na temelju koje će biti moguće napraviti premošćivanje podjela. Ublažavanje jezičnopolitičkih tendencija i njihovo pomirenje (koje ima veze i sa širim nacionalnim konotacijama) ne treba voditi metodom zaboravljanja prošlosti ili guranja osjetljivih tema iz jezične povijesti pod tepih. Ta se mjesta moraju riješiti isključivo instrumentarijem struke koju vodi kompromisna ideja.
2. Kao što obrazovna i znanstvena politika treba biti nacionalno dobro lišeno stranačkih i ideoloških interesa, isto vrijedi i za jezičnu politiku. Jedini rad koji će imati dugoročnu perspektivu onaj je koji se neće moći prikloniti tzv. lijevoj ili desnoj političkoj opciji, odnosno onaj koji će se povoditi isključivo interesom brige za hrvatski jezik i željom za njegovim razvojem. Nadživljavanje političke garniture mora biti prvi kratkoročni cilj jezične politike.
3. Prvi je prioritet jezične politike iznaći način suradnje kroatističkih centara, a da pritom njihove razlike u profilima djelatnosti ili u osobnim mišljenjima ne ugroze daljnju komunikaciju.
4. Kroatistička jezična politika treba težiti suradnji sa svim onim južnoslavenskim sredinama koje žele suradnju prema modelu nordijskih zemalja kao primjer najrazvijenije europske jezične politike za koji se očekuje da bi mogao postati i uzor drugim europskim jezičnim politikama.
5. Jezična politika mora težiti zadovoljavanju, a ne antagoniziranju građana. Razlika između zadovoljavanja i antagoniziranja nalazi se u dvama kriterijima: prvo, ona jezična politika koja polazi od jezične struke jedina može pridonositi rješavanju otvorenih pitanja, za razliku

od politički motiviranih argumenata koji vode u daljnje sukobe i podjele. Drugi kriterij jest razina spornosti – ona jezična politika koja ima manji konfliktni potencijal, bolji je odabir za jezičnopolitičko rješenje.

6. Osim temeljnoga cilja jezične politike koji teži umanjivanju jezičnomotiviranih sukoba u društvu iz prethodne točke, drugi esencijalni cilj jezične politike je potreba za kultiviranjem hrvatskoga jezičnog identiteta.

7. Zaključak

U disertaciji je istražena pravopisna standardizacija i čimbenici pravopisnih reformi u odabranim južnoslavenskim i drugim europskim jezicima koji su tipološki i kategorijalno važni: nordijski krug jezika (danski, norveški i švedski) kao visoko razvijena jezična sredina te engleski, francuski i njemački kao predstavnici europskih svjetskih jezika koji su na bitno različite načine pravopisnoga normiranja i institucionalizacije jezičnoga upravljanja dolazili do suvremenoga jezičnog stanja.

Zbog deficitarnosti sličnih analiza o hrvatskome jeziku, disertacija sadržava ciljano anketno istraživanje. Tako se radi utvrđivanja prosječne pravopisne pismenosti hrvatskih studenata nefilološkoga usmjerenja provela anketna raščlamba na 526 studenata informatike Tehničkoga veleučilišta u Zagrebu u četirima slijednim akademskim godinama od 2011. do 2015.

U cilju određivanja stavova hrvatske akademske zajednice provelo se obuhvatnije anketno istraživanje na temelju uzorka od 2000 ispitanika vezano za pitanja jezičnih reformi, pravopisa i pravopisoslovlja, pravopisne samoevaluacije, zadovoljstva vlastitom i općom razinom pismenošću, podržavanja inicijativa za softversku lokalizaciju i rada na prevedenu softveru, standardološke i uporabne odvojenosti hrvatskoga od drugih srednjojužnoslavenskih jezika, utjecaja političke integracije Republike Hrvatske u Europskoj uniji na položaj i budućnost hrvatskoga jezika, utjecaja interneta i računalnoga pisanja na razvoj jezika, odnosa hrvatskoga prema drugim jezicima u kontekstu učenja hrvatskoga kao inoga jezika i druga specifična pitanja.

Opisao se razvoj normativne prakse u hrvatskome pravopisoslovlju te se razložilo područje pravopisnoga planiranja i kriterija jezične politike. Istražen je odnos tradicionalnoga i elektroničkoga pisanja na hrvatskome jeziku, utjecaj računalne tehnologije na suvremeno pisanje, granica jezičnoga, tipografskoga i računalnoga, norme i deskriptivnosti te pravopisa i pismenosti. Iz predstavljene podjele grafijski pravopisnih i jezikopisnih jedinica razvijena je rasprava o položaju hrvatskoga jezika u suvremenome informacijskom društvu u kojemu elektronički medij i prevlast tipkanoga teksta u odnosu na rukopisani i tiskani mijenja hrvatski jezik i pravopisoslovni kontekst tradicionalnih normativnih priručnika o jezičnome zapisivanju.

U situaciji u kojoj je hrvatska pravopisna tematika pod velikom pozornošću stručne i šire javnosti i čije su teme često izazivale emotivne reakcije ili bili politički motivirane, bilo je potrebno istražiti i preispitati načela jezične standardizacije i hrvatsku jezičnu politiku, ali otići

i korak dalje od sociolingvističkoga i standardološkoga aspekta te ispitati odnos pravopisa i pismenosti, odnosno uspostaviti vezu pravopisa i računalnoga pisanja.

Cijela jedna jezična dimenzija standardizacijski i zakonodavno je zapostavljena i nekodificirana. Osim nedovoljno razvijene softverske lokalizacije i jezičnotehnoloških alata, korištenje hrvatskih dijakritičkih znakova u elektroničkoj komunikaciji civilizacijski (tehnoški, infrastrukturno i financijski) nedovoljno je uređeno područje.

Istražujući kontekst hrvatskoga jezika prema računalstvu, jezičnoj e-pismenosti i mjeri u kojoj se jezik prilagođava informacijskome društvu, nastojalo se ukazati na nužnost redefiniranja jezičnoga planiranja kao i nove pismenosti za čije se potrebe mora prilagoditi i sustav obrazovanja.

Da bi promijenila svoju percepciju u javnosti i umanjila ideološki motivirane sukobe, kroatističkome se pravopisoslovlju kao i općenitoj jezičnoj politici predložilo šest točaka.

Disertacija je ciljala uvjeriti da je potrebna zelena knjiga o razvoju pismenosti na hrvatskome jeziku iz koje bi proizišla strategija njegova razvoja s definiranom jezičnom politikom, navedenim mjerljivim kriterijima i akcijskim plan za njezino provođenje.

Razložila su se tri cilja kroatističke jezične politike: (i) smanjivanje jezičnomotiviranih sukoba u hrvatskome društvu, (ii) kultiviranje jezičnoga identiteta i (iii) promicanje učenja jezika i razvoj njegove obrazovne i znanstvene perspektive.

Da bi se suvremena kroatistika mogla okarakterizirati uspješnom, potrebna joj je koordinacija, dogovor i zajedništvo, a takvo se što znatno lakše postiže postojanjem regulatornoga tijela koje okuplja interdisciplinarnu i nacionalnu širinu s kapacitetom i ingerencijom ispunjavanja ključnih zadaća hrvatskoga jezika.

Navedeno je pet standardizacijskih motiva i četiri uloge jezičnoga regulatornog tijela: društvena, razvojna, normativna i promocijska. Ostavlja se daljnjoj kroatističkoj raspravi odabir modela (institucionalni ili nadinstitucionalni) i broj uloga koje bi ono trebalo preuzeti u hrvatskome društvu.

U želji za stjecanjem bolje slike o pravopisnome radu jezičnih normativista u akademskoj javnosti, jasno su utvrđene četiri osjetljive teme na kojima hrvatska jezična politika mora aktivno raditi: (i) odnos pravopisne dijakronije i sinkronije, (ii) tumačenje i dosezi kroatističke legislative, (iii) pravopisna metodologija i kvaliteta pravopisnoga opisa te (iv) proučavanje i standardiziranje hrvatskoga elektroničkog pisanja i pismenosti.

Popis literature

- Ager, Dennis. 1996. *Language Policy in Britain and France. The Processes of Policy*. Cassell
- Ager, Dennis. 2001. *Motivation in Language Planning and Language Policy*. Multilingual Matters
- Aronoff, Mark; Rees-Miller, Janie (eds.). 2003. *The Handbook of Linguistics*. Blackwell Publishers
- Babić, Stjepan & Ham, Sanda. 2005. Pravopisni rat. Komentirana bibliografija publicističkih članaka o hrvatskom pravopisu objavljenih u 2000. i 2001. godini. *Jezik*. 52, str. 139-148
- Babić, Stjepan. 2001. *Hrvatska jezikoslovna prenja*. Zagreb: Nakladni zavod Globus
- Babić, Stjepan. 2004. Zbrka oko hrvatskoga jezičnog standarda. *Jezik*. 51/2
- Babić, Stjepan. 2005. *Temelji Hrvatskomu pravopisu*. Zagreb: Školska knjiga
- Babić, Stjepan. 2008a. Vrući kesten u ministarskim rukama. *Jezik*. Vol. 55. No. 2, str. 54-64
- Babić, Stjepan. 2008b. O uništenom hrvatskom prijenovosadskom pravopisu. *Jezik*. Vol. 55. No. 2, str. 54-64
- Badurina, Lada & Matešić, Mihaela. 2012. Jezik i pravopis: teorijsko-metodološki pristup pravopisnom normiranju. *Croatica et Slavica Iadertina*, Vol. 7/1 No. 7
- Badurina, Lada. 1996. *Kratka osnova hrvatskoga pravopisanja. Metodologija rada na pravopisu*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka
- Badurina, Lada. 2005. Hrvatska pravopisna norma u 20. stoljeću. *Hrvatski jezik u XX. stoljeću*. Zbornik. Uredila Jelena Hekman. Matica hrvatska.
- Badurina, Lada. 2010. Standardizacijski procesi u 20. stoljeću. *Povijest hrvatskoga jezika – Književne prakse sedamdesetih / Mićanović, Krešimir (ur.)*. Zagreb: Zagrebačka slavistička škola
- Badurina, Lada. 2012. *Hrvatski slovoпис i pravopis u predstandardizacijskome razdoblju*. // *Povijest hrvatskoga jezika / Književnost i kultura devedesetih / Mićanović, Krešimir (ur.)*. Zagreb : Zagrebačka slavistička škola, 2012. 65-96
- Bagdasarov, R. Artur. 2003. Novi hrvatski pravopis. *Kolo. Časopis Matice hrvatske za književnost, umjetnost i kulturu*. Vol. 6.

- Bagdasarov, R. Artur. 2007. *Новый хорватско-русский словарь*. Воентехиниздат, Москва
- Bagdasarov, R. Artur. 2012. Zakon o hrvatskom jeziku i pravopisni konsenzus. *Kolo. Časopis Matice hrvatske za književnost, umjetnost i kulturu*. Broj 5-6, str. 135-142
- Baker, Philip. 1997. *Developing ways of writing vernaculars: problems and solutions in a historical perspective*, u: Andrée Tabouret-Keller, Robert B. Le Page, Penelope Gardner-Chlorus and Gabrielle Varro, (eds.), *Vernacular literacy: A re-evaluation*, pp. 93-141. Oxford: Clarendon Press, 1997
- Baldauf, Richard B. & Kaplan, Robert B. (eds.). 2005. *Language Planning & Policy in Europe. Hungary, Finland and Sweden*. Vol. 1. Multilingual Matters Ltd.
- Baldauf, Richard B. & Kaplan, Robert B. (eds.). 2006. *Language Planning & Policy in Europe. The Czech Republic, The European Union and Northern Ireland*. Vol. 2. Multilingual Matters Ltd.
- Baldauf, Richard B. & Kaplan, Robert B. 1997. *Language Planning From Practice to Theory*. Multilingual Matters
- Baldauf, Richard B. 2012. *Introduction – Language Planning: Where have we been? Where might we be going?* RBLA. Belo Horizonte, v. 12, n. 2, str. 233-248
- Bandle, Oscar; Braunnmuller, Kurt; Jahr, Ernst Hakon; Karker, Allan; Naumann, Hans-Peter; Telemann, Ulf; Elmevik, Lennart; Widmark, Gun. 2002. *The Nordic Language area and the languages in the north of Europe*. Volume 1. Walter de Gruyter
- Bastardas-Boada, Albert. 2004. Linguistic Sustainability for a Multilingual Humanity. Plenarni govor na X. *Linguapax Congress* na temi *Linguistic diversity, sustainability and peace*, Forum 2004, Barcelona (<http://bibliotecavirtualut.suagm.edu/Glossa/Journal/jun2007/Linguistic%20Sustainability%20for%20a%20Multilingual%20Humanity.pdf>)
- Bašić, Nataša 2014b. U povodu objave Hrvatskoga pravopisa Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje: griješe li grješnici ili grešnici? *Jezik*. Vol. 61. No. 3, str. 106-114
- Bašić, Nataša. 1991. V. S. Karadžić između jezikoslovlja i politike. Zagreb: Školske novine
- Bašić, Nataša. 2005. Jezična politika kao razgradnja hrvatskih jezičnih norma. *Jezik* 52. Str. 7-21.

- Bašić, Nataša. 2012a. Hrvatski jezik i jezikoslovlje danas: normativni prijevori i politička osporavanja (prvi dio). *Jezik*. Vol. 59, no. 1, str. 20-27
- Bašić, Nataša. 2012b. Hrvatski jezik i jezikoslovlje danas: normativni prijevori i politička osporavanja (drugi dio). *Jezik*. Vol. 59, no. 2, str. 60-27
- Bašić, Nataša. 2014a. U povodu objave Hrvatskoga pravopisa Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje: politika ili struka? *Jezik*. Vol. 61. No. 1-2
- Bašić, Nataša. 2014c. U povodu objave Hrvatskoga pravopisa Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje: znanstveni pravopis i javna rasprava. *Jezik*. Vol 61. No. 4-5, str. 183-189
- Batnožić, Slaven; Ranilović, Branko; Silić, Josip. 1996. *Hrvatski računalni pravopis. Gramatičko-pravopisni računalni vodič*. Zagreb: Matica hrvatska, Sys d.o.o.
- Beason, Larry. 2006. *Eyes before Ease. The Unsolved Mysteries and Secret History of Spelling*. McGraw-Hill
- Belaj, Branimir. 2009. *Nekoliko napomena o zadacima jezikoslovne kroatistike danas*. Objavljeno na mrežnim stranicama Hrvatske slavističke škole: <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1826&naslov=nekoliko-napomena-o-zadacima-jezikoslovne-kroatistike-danas>
- Bermel, Neil. 2007. *Linguistic Authority, Language Ideology, and Metaphor. The Czech Orthography Wars*. Mouton de Gruyter
- Bešker, Inoslav. 2007. *Filološke nedoumice*. Naklada Jesenski i Turk. Zagreb
- Bežen, Ante; Reberski, Siniša. 2014. *Početno pisanje na hrvatskome jeziku*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb
- BHM 2005. Babić, Stjepan; Ham, Sanda; Mogaš, Milan 2005. *Hrvatski školski pravopis*, Zagreb: Školska knjiga
- Bičanić, Ante; Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2013. *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskog jezika*. Croatica. Zagreb
- Bikić, Ante Vladimir. 1995. *Ilustrirana pravila pisanja u hrvatskome jeziku za najmlađe*. Zagreb: Didakta
- Bikić, Ante Vladimir. 1997. *Pravopisni priručnik hrvatskoga jezika : za osnovnu školu*. Zagreb: Didakta

- Blažević, Branka & Rončević, Marina & Šepić, Tatjana. 2007. Etnicitet, identitet i jezici kao čimbenici očuvanja kulturnog naslijeđa naroda. U: *Jezik i identiteti*. Zbornik HDLP 2007 (ur. Jagoda Granić), str. 51-58
- Blažević, Vera. 2009. O jeziku s Markom Samardžijom. *Hrvatistika*. Vol. 3. No. 3.
- Blommaert, J. (ur.). 1999. *Language Ideological Debates*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- BMM: Badurina, Lada; Marković, Ivan; Mićanović, Krešimir. 2008. *Hrvatski pravopis*. Matica hrvatska
- Boranić, Dragutin 1941. *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*, osmo izdanje, Zagreb: Izdanje Nakladnoga zavoda Banovine Hrvatske
- Brlić-Mažuranić, Ivana. 2014. *Čudnovate zgode šegrta Hlapića. Pripovjest za malu djecu. Šest konaka za šegrta Hlapića. Igrokaz za djecu*. Večernji list – Matica hrvatska
- Broz, Ivan. 2014. *Hrvatski pravopis / Ivan Broz. Pogovor Hrvatskomu pravopisu Ivana Broza / Marko Samardžija*. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Biblioteka Hrvatska jezična riznica. Niz Pretisci : knj. 14
- Brozović, Dalibor. 1970. *Standardni jezik. Teorija usporedbe, geneze, povijest, suvremena zbilja*. Zagreb: Matica hrvatska
- Brozović, Dalibor. 2006. *Neka bitna pitanja hrvatskoga jezičnog standarda*. Zagreb: Školska knjiga
- Brozović, Dalibor. 2007. *Prvo lice jednine*. Hrvatski leksikografski institut Bosne i Hercegovine
- Bull, Tove. 1993. *Conflicting ideologies in contemporary Norwegian language planning u: Language Conflict and Language Planning* (ed. Jahr, Ernst H.). Mouton de Gruyter
- Byron, Michael. 2007. Exploring Languages, Identities and Education in a European Perspective. U: *Jezik i identiteti*. Zbornik HDLP 2007 (ur. Jagoda Granić), str. 103-112
- CEFRL 2005. (*Common European Framework of Reference for Languages*.) *Zajednički europski referentni okvir za jezike – učenje, poučavanje i vrednovanje*. Zagreb: Školska knjiga
- Cooper, Robert L. 1989. *Language planning and Social Change*. Cambridge University Press

- Crystal, David. 1997. *English as a Global Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal, David. 2011. *Internet Linguistics. A Student Guide*. New York: Routledge.
- Cvikić, Lidija. 2010. Proslava 60. obljetnice Katedre za hrvatski standardni jezik. *LAHOR* – 9 (2010)
- Čadež, Tomislav. 2013. *Bitka za pravopis. Što kažu akademici i drugi glavni stručnjaci o novome pravopisu, o starima, i o sudbini hrvatskoga jezika 1995.-2013*. Zagreb: EPH Media
- Čirgić, Adnan. 2010. *Povodom standardizacije crnogorskog jezika*. Cetinje: Matica crnogorska
- Čirgić, Adnan; Pranjković, Ivo; Silić, Josip. 2010. *Gramatika crnogorskoga jezika*. Podgorica: Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore.
- Čubrić, Marina; Barbaroša-Šikić, Mirela. 2012. *Praktični školski pravopis: s vježbama i zadacima*. Šesto izdanje. Zagreb: Školska knjiga
- Ćužić, Tomislav. 2012. *Teorijsko-metodološki problemi hrvatske pravopisne norme*. Neobjavljeni doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Daničić, Đuro. 1847. *Rat za srpski jezik i pravopis*. Štamparija Peštanskoga univerziteta. Budim
- Dent, Harry. 2014. *The Demographic Cliff: How to Survive and Prosper During the Great Deflation of 2014-2019*. Penguin
- Felici, James. 2003. *The Complete Manual of Typography*. Peachpit Press
- Ferguson, Gibson. 2006. *Language Planning and Education*. Edinburgh Textbook in Applied Linguistics. Edinburgh University Press
- Fišer, Ernest. 2012. Riječ unaprijed – o nužnosti zaštite hrvatskoga jezika. *Kolo. Časopis Matice hrvatske za književnost, umjetnost i kulturu*. Broj 5-6, str. 93-98
- Follick, Mont. 1965. *The Case for Spelling Reform*. Victoria University of Manchester. Bath: Pitman Press
- Fontenelle, Thierry. 2006. Developing a Lexicon for a new French Spell-Checker. U: Corino, E., Marello, C., Onesti, C. (eds.) *Proceedings of the XIIth EURALEX International Congress*, Università di Torino. 151-158

- Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2005. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada
- Frančić, Anđela; Petrović, Bernardina. 2013. *Hrvatski jezik i jezična kultura*. Zaprešić: Visoka škola za poslovanje i upravljanje „Baltazar Adam Krčelić“
- Frol, Ivo. 1940. *Kako ćeš pravilno pisati? Osnovne gramatičke i pravopisne upute*. Zagreb: Hrvatska naklada
- Frost, Ram. 1989. Orthography and Phonology: The Psychological Reality of Orthographic Depth. *Haskins Laboratories Status Report on Speech Research SR-99/100*. 162-171
- Gallmann, Peter. 1985. *Graphische Elemente der gescriebenen Sprache*. Tübingen
- Gramatika bosanskoga jezika za srednje škole. Dio I. i II. Nauka o glasovima i oblicima*. 1890. Sarajevo
- Grčević, Mario. 2009. Jernej Kopitar kao strateg Karadžićeve književnojezične reforme. *Filologija* 53, str. 1-53
- Grčević, Mario. 2012. Institucionalna jezična politika u Republici Hrvatskoj i položaj hrvatskoga jezika danas. *Kolo. Časopis Matice hrvatske za književnost, umjetnost i kulturu*. Broj 5-6, str. 143-166
- Grčević, Mario. 2014. Vanjskopolitički utjecaji na hrvatski književnojezični razvoj u drugoj polovici XIX. stoljeća. *Jezik*. Vol. 61, No. 4-5, str. 174-183
- Grčević, Martina. 2007. Vergleichende Darstellung der sprachpolitischen Tendenzen. *Filologija*. Vol. 48, str. 41-73
- Grečl, Domagoj. *Osnove pravilnoga pisanja*. Zagreb: NIGRO Zadružna štampa, OOUR Izdavačka djelatnost, ¹1987. *Osnove pravilnoga pisanja u hrvatskome jeziku*. Zagreb: IGRO August Šenoa ⁷1990, ⁸1990. *Osnove pravilnoga pisanja u hrvatskome jeziku*. Zagreb – Ljubljana: Založba Mladinska knjiga 1991.
- Greenberg, Robert D. 2004. *Language and Identity in the Balkans. Serbo-Croatian and its Disintegration*. Oxford University Press
- Grenoble, Lenore A. 2003. *Language Policy in the Soviet Union*. Kluwer Academic Publishers
- Grin, François. 2003a. *Language Planning and Economics*. Current Issues in Language Planning. Volume 4, Issue 1. Routledge

- Grin, François. 2003b. *Language Policy Evaluation and the European Charter for Regional or Minority Languages*. Palgrave Macmillan
- Hajdarević, Hadžem; Kršo, Aida. 2013. *Pravopisni priručnik bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika sa gramatikom*. Institut za jezik. Sarajevo.
- Halilović, Senahid. *Pravopis bosanskoga jezika za osnovne i srednje škole*. Dom štampe. Zenica 2004.
- Halilović, Senahid. 1996. *Pravopis bosanskoga jezika*. Kulturno društvo Bošnjaka Preporod. Sarajevo
- HAZU 2012. Izjava Razreda za filološke znanosti u povodu odluke o ukidanju Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika. *Filologija*, Br. 58, str. 235-236
- Hekman, Jelena (priredila). 2005. *Jezik na križu. Križ na jeziku. Rasprava o pravopisnim pravilima*. Zagreb: Matica hrvatska
- HER 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber
- Hoyt, D. Alexander. 2007. The Expression of Urban Identity in Croatian Hip Hop Lyrics. U: *Jezik i identiteti*. Zbornik HDLP 2007 (ur. Jagoda Granić), str. 219-226
- Hrvatski pravopis. Inačica za javnu raspravu*. 2013. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje i Jutarnji list.
- IHJJ: *Hrvatski pravopis*. 2013. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb
- Jahić, Dževad. 1999. *Bosanski jezik u 100 pitanja i 100 odgovora*. Ljiljan. Sarajevo
- Jakop, Nataša & Dobrovoljc, Helena (ur.). 2012. *Pravopisna stikanja. Razprave o pravopisnih vprašanjih*. Ljubljana : Založba ZRC
- Jezični savjetnik Coca-Cole HBC Hrvatska – Hrvatski jezik u poslovnoj komunikaciji*, Igor Ćutuk (urednik), Zagreb: Coca-Cola HBC Hrvatska d.o.o., ¹2011, ²2012.
- Johnson, Sally. 2005. *Spelling Trouble? Language, Ideology and the Reform of German Orthography*. Multilingual Matters Ltd
- Joseph, John. 2006. *Language and Politics*. Edinburgh University Press. Prevedeno poglavlje „Language and Nation“ (Jezik i nacija) može se naći u JAT. Časopis studenata kroatistike. Godina II, broj 2, ožujak 2015.

- Jozić, Željko. 2012. *Linguistic (Un)reality in Contemporary Bosnia and Herzegovina // Slavica Helsingiensia*, 41, 33-46.
- Kaplan, Robert B. & Baldauf Jr., Richard B. (eds.) 2005. *Language Planning & Policy. Europe, Vol. 1. Hungary, Finland and Sweden*. Multilingual Matters
- Kaplan, Robert B. & Baldauf Jr., Richard B. (eds.) 2008. *Language Planning & Policy. Europe, Vol. 3. The Baltic States, Ireland and Italy*. Multilingual Matters
- Kapović, Mate. 2010. *Čiji je jezik?* Zagreb: Algoritam
- Katičić, Radoslav. 2004. *Hrvatski jezični standard*. Predavanja održana u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, sv. 73. HAZU
- Katičić, Radoslav. 2012. Bivše Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika. *Jezik*. God. 59. Br. 5, str. 161-200
- Katičić, Radoslav. 2013. *Hrvatski jezik*. Školska knjiga. Zagreb
- King, Lid; Byrne, Nick; Djouadj, Imke; Lo Bianco, Joseph; Stoicheva, Maria. 2011. *Languages in Europe Towards 2020. Analysis and proposals from the LETPP consultation and review*. LETPP Consortium.
- Kocjan-Barle, Marta. 1992. *Abeceda pravopisa*. Državna založba Slovenije
- Koharević, Nebojša. 2005. Pravopisni križ svejedno gori (Kratka povijest hrvatskih pravopisa). *Jezik na križu. Križ na jeziku. Lektori i jezična kultura*. Priredila Jelena Hekman, Zagreb: Matica hrvatska. 29-37
- Kolo 2012: *Tema broja: Položaj hrvatskoga jezika – jučer, danas, sutra*. Kolo 5-6 / 2012. Matica hrvatska
- Kolo 2013: *Tema broja: 5. obljetnica međunarodnoga priznanja hrvatskoga jezika*. Kolo 6 / 2013. Matica hrvatska
- Kordić, Snježana. 2010. *Jezik i nacionalizam*. Zagreb: Durieux
- Kovač, Slavica; Jukić, Mirjana. 2013. *Hrvatska krijesnica. Udžbenik hrvatskoga jezika za VI. razred osnovne škole*. Treće izdanje. Naklada Ljevak
- Kovačec, August. 2004. Izazovi globalizacije i hrvatski jezični standard. *Jezik*. 51/2
- Kovačec, August. 2012. Hrvatska danas – bez sustavne jezične politike. *Kolo* 5-6, str. 107-111

- Kovačević, Marko. 1998. *Hrvatski jezik između norme i stila. Jezični članci, polemike i rasprave*. Zagreb: Nakladni zavod Globus
- Kryžan-Stanojević, Barbara (ur.). 2013. *Javni jezik kao poligon jezičnih eksperimenata*. Zagreb: srednja europa
- Kryžan-Stanojević, Barbara. 2013. Od forme do norme. U: Kryžan-Stanojević, Barbara (ur.). 2013. *Javni jezik kao poligon jezičnih eksperimenata*. Zagreb: srednja europa
- Kursar, Marija. 2007. Očuvanje identiteta u prijevodu književnog teksta. U: *Jezič i identiteti*. Zbornik HDLP 2007 (ur. Jagoda Granić), str. 309-318
- Labov, William. 2001. *Principles of Linguistic Change, Volume II, Social Factors*. Wiley-Blackwell
- Lakić, Igor. 2007. Crnogorski jezik – traženje identiteta. U: *Jezič i identiteti*. Zbornik HDLP 2007 (ur. Jagoda Granić), str. 329-336
- Lambert, Richard D. & Shohamy, Elana. 2000. *Language Policy and Pedagogy*. John Benjamins Publishing Company
- LETPP 2011. *Languages in Europe towards 2020. Analysis and Proposals from LETPP Consultation and Review*.
http://www.languagescompany.com/images/stories/docs/resources/letpp_languages_in_europe.pdf
- Liddicoat, Anthony J. (ur.) 2007. *Language Planning and Policy: Issues in Language Planning and Literacy*. Multilingual Matters Ltd.
- Litosseliti, Lia (ur.). 2010. *Research Methods in Linguistics*. London & New York: Continuum
- Lyons, John. 1997. *Language and Linguistics. An Introduction*. Cambridge University Press
- Maček, Dora. 1997. Simbolika i pragmatika standardizacije jezika. *Suvremena lingvistika*. 43/44, str. 141-151
- March, Francis Andrew. 1923. *The spelling Reform...* United States. Bureau of Education. (reprint)
- Marković, Svetozar; Ajanović, Mustafa; Diklić, Zvonimir. *Pravopisni priručnik srpskohrvatskog-hrvatskosrpskog jezika*. Sarajevo: Svjetlost ¹1972, ²1975, ³1977, ⁴1978, ⁷1980, ¹²1985, ¹⁵1988, ¹⁶1989, ¹⁷1990, ¹⁸1991.
- Matešić, Mihaela. 2013. Odras jezične uporabe u normativnim priručnicima hrvatskoga jezika. U: Kryžan-Stanojević, Barbara (ur.). 2013. *Javni jezik kao poligon jezičnih eksperimenata*. Zagreb: srednja europa

- Matešić, Mihaela. 2014. Metodologija morfonološkoga pravopisa (metodološki postupci u *Hrvatskome pravopisu* iz 1944. godine). *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 40/2, str. 349-363
- Matković, Maja. 2005. *Ah, taj hrvatski! Jezični savjetnik za svakoga*, Zagreb: Večernji list
- Matthews, P. M. 1997. *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics*, Oxford University Press
- Mićanović, Krešimir. 2006. *Hrvatski s naglaskom: standard i jezični varijeteti*. Disput
- Мићуновић, Љубо. 2004. *Ценни правопис српскога језика с правописним речником*. Седмо допуњено издање. Београд: Victrix
- Mikalja, Jakov. 2011. *Blago jezika slovinskoga 1649-1651. Transkripcija i leksikografska interpretacija* (pretisak). Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
- Moguš, Milan. 2009. *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Treće, prošireno hrvatsko izdanje. Nakladni zavod Globus. Zagreb
- Muratagić-Tuna, Hasnija. 2005. *Bosanski, hrvatski, srpski. Aktuelni pravopisi (sličnosti i razlike)*. Bosansko filološko društvo. Sarajevo
- Nikčević, Vojislav. 1997. *Pravopis crnogorskoga jezika*. Cetinje: Crnogorski PEN centar
- Oczkova, Barbara. 2010. *Hrvati i njihov jezik. Iz povijesti kodificiranja književnojezične norme*. Prijevod s poljskoga. Školska knjiga
- Opačić, Nives. 2007. *Pravopisi*. Objavljeno na mrežnim stranicama Zagrebačke slavističke škole: <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1850&naslov=pravopisi>
- Pavlić, Goran & Peti-Stantić, Anita & Erdeljac, Vlasta. 2007. Nacionalni identitet kao jezični identitet. U: *Jezik i identiteti*. Zbornik HDLP 2007 (ur. Jagoda Granić), str. 437-445
- Pérez-Llantada, Carmen; Ferguson, Gibson R. 2006. *English as a GloCalization Phenomenon. Observations from a Linguistic Microcosm*. Universitat de València.
- Peruško, Tone. 1957. *Pravopisni priručnik za riječi s glasovima č, ć, dž, đ, ije, je*. Zagreb: Školska knjiga
- Pešikan, Mitar; Jerković, Jovan; Pižurica, Mato. 1993¹ 1994², 2002³. *Pravopis srpskoga jezika*. Matica srpska: Novi Sad
- Pešikan, Mitar; Karadža-Garić, Mevlida; Pižurica, Mato (urednici). 1989. *Prilozi pravopisu*. Novi Sad: Matica srpska
- Peti-Stantić, Anita; Langston, Keith. 2011. A Language academy by any other name(s): The case of Croatia. *Language Policy*. Springer Verlag

- Peti-Stantić, Anita; Langston, Keith. 2013. *Hrvatsko jezično pitanje danas. Identiteti i ideologije*. Zagreb: srednja europa
- Phillipson, Robert. 2003. *English-Only Europe? Challenging Language Policy*. Routledge
- Položaj hrvatskoga jezika – jučer, danas, sutra*. Kolo 5-6. Zagreb
- Popović, Milenko 1978. *Razvoj i principi pravopisa ruskog i hrvatskosrpskog*, *Suvremena lingvistika* 17 (1978), Zagreb
- Popović, Milenko 1995. *Alograf - grafem - grafemem (i principi pravopisa hrvatskog, ruskog i ukrajinskog)*, Zagreb: *Filologija* 24/25, str. 291-296
- Portada, Tomislav & Stojanov, Tomislav. 2009. O vodoravnim crticama u hrvatskome pravopisu. *Filologija*. Vol. 52, str. 91-120
- Pranjković, Ivo. 2007. Glavne sastavnice hrvatskoga jezičnog identiteta. U: *Jezik i identiteti*. Zbornik HDLP 2007 (ur. Jagoda Granić), str. 487-495
- Pravopis crnogorskoga jezika i rječnik crnogorskoga jezika (pravopisni rječnik). 2009. Podgorica: Ministarstvo prosvjete i nauke
- Protuđer, Ilija. 2006a. *Pravilno pišem hrvatski : hrvatski pravopis : pravopisna pravila*, Split: Naklada Protuđer
- Protuđer, Ilija. 2006b. *Slovnica, pravopis, rječnik: za drugi, treći i četvrti razred osnovne škole*, Split: Naklada Protuđer
- Protuđer, Ilija. 2006c. *Hrvatski pravopis – rječnik: podsjetnik pravopisnoga rječnika*, Split: Naklada Protuđer
- Protuđer, Ilija. 2006d. *Hrvatski pravopis za OŠ i SS; pravopisni rječnik*, Split: Naklada Protuđer
¹2006 ²2009.
- Protuđer, Ilija. 2010. *Pravopis, pravogovor, rječnik hrvatskoga jezika. Priručnik za učenike osnovne i srednje škole*. Split: Naklada Protuđer
- Ptičar, Adela. 1990. Hrvatski pravopisni priručnici u drugoj polovici 18. stoljeća. *Rasprave Zavoda za jezik*, Sv. 16, str. 229-236
- Ptičar, Adela. 1994. Prvi slavonski pravopis. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*. Sv. 20, str. 273-280
- Puljiz, Stjepan (priređivač). 2009. *Memento hrvatskoga jezika – bit hrvatskoga pravopisa*. Zagreb: Mentor
- Ramadanović, Ermina. 2012. *Sastavljeno i rastavljeno pisanje u hrvatskome jeziku*. Doktorska disertacija u rukopisu. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

- Rehm, Georg & Uszkoreit, Hans (ur.). 2012. *Strategic Research Agenda for Multilingual Europe 2020*. META Technology Council. Springer
- Ricento, Thomas (ur.). 2006. *An Introduction to Language Policy. Theory and Method*. Blackwell Publishing
- Samardžija, Marko. 2008. *Hrvatski jezik, pravopis i jezična politika u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada
- Samardžija, Marko. 2012. *Hrvatski jezik i pravopis od ujedinjenja do kraja Banovine Hrvatske (1918.-1941.)*. Zagreb: Školska knjiga
- Schiffman, Harold F. 1996. *Linguistic Culture and Language Policy*. Routledge
- Scholfield, J. 1994. Writing and Spelling: The View from Linguistics. U: *Handbook of spelling: Theory, process and intervention*. Wiley, str. 51-71
- Scragg, D. G. 1974. *The history of English spelling*. Manchester: Manchester University Press
- Sebba, Mark. 2011. *Spelling and Society. The culture and politics of orthography around the world*. Cambridge University Press
- Seely, John. 2009. *Oxford A-Z of Grammar and Punctuation*. Oxford University Press
- Shohamy, Elana. 2006. *Language Policy. Hidden agendas and new approaches*. Routledge
- Simeon, Rikard 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Zagreb: Matica hrvatska
- Skaza, Jože. 2006. *Žepni pravopis za vsakdanjo rabo*. Ljubljana: Založništvo JUTRO
- Soljačić, Marko. 1938. *Repetitorij hrvatskosrpske gramatike i pravopisa*. Zagreb: Nakladna knjižara „Orbis“
- SOZT. 2013. *Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.
- Spolsky, Bernard (ed.) 2012. *The Cambridge Handbook of Language Policy*. Cambridge University Press
- Spolsky, Bernard. 2009. *Language Management*. Cambridge University Press
- SRAME. 2012. *Strategic Research Agenda for Multilingual Europe 2020. Presented by META Technology Council*. Georg Rehm & Hans Uszkoreit (eds.). Springer
- Stojanov, Tomislav. 2015. Jezičnopovijesni i računalnojezikoslovni aspekti opisa i normiranja pisanja vodoravnih crta u hrvatskome jeziku. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. U tisku
- Stojković, Marijan. 2005. *Hrvatske jezične i pravopisne dvojbe*. Zagreb: Pergamena
- Škiljan, Dubravko. 1988. *Jezična politika*. Zagreb: Naprijed
- Šonje, Jure 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslava Krleže i Školska knjiga

- Tadić, Marko. 2003. *Jezične tehnologije i hrvatski jezik*. Zagreb: Ex Libris
- Tadić, Marko; Brozović-Rončević, Dunja; Kapetanović, Amir. 2012. *The Croatian Language in the Digital Age. Hrvatski jezik u digitalnom dobu*. White Paper Series. Niz Bijeke Knjige. Springer
- Tafra, Branka. 1993. O hrvatskim vukovcima iz drugoga kuta. *Rasprave ZHJ*, Sv. 19, str. 363-376
- Tafra, Branka. 2012. *Prinosi povijesti hrvatskoga jezikoslovlja*. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
- Trask, Robert Lawrence 1999. *Key Concepts in Language and Linguistics*. Routledge
- Trask, Robert Lawrence 2005. *Temeljni lingvistički pojmovi*, Zagreb: Školska knjiga
- TUS 2006. *The Unicode Standard, Version 5.0*, The Unicode Consortium: Addison-Wesley Professional, 5th edition
- Tutavac, Pero. 1971. *Pravopis hrvatskoga jezika. Priručno izdanje*. Buenos Aires: Svitlenik. Pretisak: *Zbornik radova s Devetih neretvanskih književnih, znanstvenih i kulturnih susreta „Petar Tutavac Bilić : hrvatski publicist, književnik, jezikoslovac i prevoditelj“*, Zagreb, 2014.
- Udier, Sanda Lucija; Gulešić Machata, Milvia. 2014. *Razgovarajte s nama – gramatika i pravopis hrvatskoga jezika s vježbama za razine B2-C1*. Zagreb: FF Press
- Ustav Crne Gore*. 2007.
- Ustav Savezne Republike Jugoslavije*. Službeni list SRJ, br. 1/92 od 5. siječnja 1992.
- Vignjević, Jelena. 2013. Jezičnostilske osobitosti rukopisa i prvotiska *Čudnovatih zgoda šegrta Hlapića* u jezičnopovijesnom kontekstu. *Libri & Liberi*, 2(2), str. 241-251
- Vince, Zlatko. 2002. *Putovima hrvatskoga književnog jezika. Lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora*. Treće, dopunjeno izdanje. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske
- Vuković, Jovan. 1949. *Pravopisna pravila ijekavskih glasovnih oblika : sa pravopisnim rječnikom ijekavizama*. Sarajevo: Svjetlost
- Vuković, Jovan. 1955. *Pravopisna pravila ijekavskih glasovnih oblika*. Sarajevo: Veselin Masleša
- Vuletić, Frane (pripisano). 1890. *Gramatika bosanskoga jezika za srednje škole. Dio I. i II. Nauka o glasovima i oblicima*. Zemaljska vlada BiH. Sarajevo
- Wee, Lionel. 2011. Language policy and planning. *Routledge Handbook of Applied Linguistics*. (ed.) Simpson, James.

- Wright, Sue. 2004. *Language Policy and Language Planning. From Nationalism to Globalisation*. Palgrave Macmillan
- Zhou, Minglang & Sun, Hongkain. 2004. *Language Policy in the People's Republic of China. Theory and Practice Since 1949*. Kluwer Academic Publishers
- Žagar, Mateo 2007. *Grafolingvistika srednjovjekovnih tekstova*. Matica hrvatska. Zagreb

Prilog A – popis slika

Slika 1. Prikaz omjera čestotnih skupina za 41 anketni primjer iz tablice 39.....	21
Slika 2. Prikaz indeksa odstupanja po skupinama za 41 anketni primjer iz tablice 39.....	23
Slika 3. Anketni primjeri prema razredima pravopisne spornosti.....	33
Slika 4. Omjer odustalih ispitanika prema skupinama anketnih pitanja	46
Slika 5. Prikaz omjera najmanje i najviše odustalih ispitanika prema ustanovama.....	46
Slika 6. Prikaz odgovora na 1. pitanje o dobi ispitanika.....	47
Slika 7. Prikaz odgovora na 2. pitanje o spolu ispitanika	48
Slika 8. Prikaz odgovora na 3. pitanje o najvišem stupnju obrazovanja ispitanika	48
Slika 9. Prikaz odgovora na 4. pitanje o pripadnosti filološkoj struci	48
Slika 10. Prikaz odgovora na 5. pitanje o materinskome hrvatskom jeziku	49
Slika 11. Prikaz odgovora na 6. pitanje o poznavanju razlika ije/je/e/i	49
Slika 12. Prikaz odgovora na 7. pitanje o korištenju dijakritičkih znakova u e-komunikaciji. 50	
Slika 13. Prikaz odgovora na 8. pitanje o podržavanju rada na prevođenju i lokalizaciji softvera	51
Slika 14. Prikaz odgovora na 9. pitanje o preferiranome odabiru jezika na sučelju softvera ..	51
Slika 15. Prikaz odgovora na 10. pitanje o zasebnosti hrvatskoga u odnosu na druge južnoslavenske jezike.....	52
Slika 16. Prikaz odgovora na 11. pitanje o pravopisnoj suradnji južnoslavenskih standardologa	52
Slika 17. Prikaz odgovora na 12. pitanje o važnosti pravopisa ispitaniku	53
Slika 18. Prikaz odgovora na 13. pitanje o zadovoljstvu vlastitom pismenošću.....	53
Slika 19. Prikaz odgovora na 14. pitanje o razini pismenosti izvornih govornika hrvatskoga jezika	53
Slika 20. Prikaz odgovora na 15. pitanje o prihvatljivosti pravopisnih reformi	54
Slika 21. Prikaz odgovora na 18. pitanje o zbunjivanju dvostrukoga pisanja.....	54
Slika 22. Prikaz odgovora na 19. pitanje o pravopisnim iznimkama.....	54
Slika 23. Prikaz odgovora na 20. pitanje o utjecaju interneta i društvenih mreža na jezik.....	54
Slika 24. Prikaz odgovora na 16. pitanje o utjecaju EU-a na hrvatski jezik	55
Slika 25. Prikaz odgovora na 17. pitanje o vezi hrvatskoga pravopisa i jugoslavenskih političkih asocijacija.....	55
Slika 26. Prikaz odgovora na 21. pitanje o potrebi lektoriranja tekstova obrazovanim građanima	55

Slika 27. Prikaz odgovora na 22. pitanje o potrebnosti pravopisa za hrvatski jezik	55
Slika 28. Prikaz odgovora na 23. pitanje o potrebi postojanja središnjega regulatornoga tijela za hrvatski jezik.....	56
Slika 29. Prikaz odgovora na 26. pitanje o potrebi donošenja Zakona o javnoj uporabi hrvatskoga jezika.....	56
Slika 30. Prikaz odgovora na 24. pitanje o prihvatljivosti pisanja (1)	56
Slika 31. Prikaz odgovora na 25. pitanje o prihvatljivosti pisanja (2)	56
Slika 32. Prikaz odgovora na 27. pitanje o težini savladavanja pravopisnih poglavlja za strance.....	57
Slika 33. Prikaz odgovora na 28. pitanje o stajalištu o hrvatskome pravopisu	58
Slika 34. Pregled odgovora na 29. pitanje o pravopisnoj otvorenosti i zatvorenosti	58
Slika 35. Prikaz odgovora na 30. pitanje o odnosu prema pravilnome pisanju	59
Slika 36. Prikaz odgovora na 31. pitanje o početku pravopisne tradicije za hrvatski jezik	61
Slika 37. Prikaz odgovora na 32. pitanje o potrebi postojanja međusobno konkurentnih pravopisnih priručnika za hrvatski jezik	61
Slika 38. Prikaz odgovora na 33. pitanje o usporedbi lakoće savladavanja pravilnoga pisanja u drugim jezicima u odnosu na hrvatski.....	62
Slika 39. Prikaz odgovora na 34. pitanje o odabiru pravopisnih priručnika za hrvatski jezik .	63
Slika 40. Prikaz omjera odabira samo jednoga pravopisnog priručnika	64
Slika 41. Prikaz odgovora na 35. pitanje o odabiru kriterija za pravopisno pravilo u slučaju više ravnopravnih načina pisanja	65
Slika 42. Prikaz odgovora na 36. pitanje o pisanju imena iz nelatiničnih jezika	65
Slika 43. Prikaz odgovora na 37. pitanje o izboru pisanja u slučaju suprotstavljenih pravila pisanja hrvatskoga jezika i pravila struke	66
Slika 44. Prikaz odgovora na 38. pitanje o poretku pravopisoslovnih načela.....	67
Slika 45. Prikaz odgovora na 39. pitanje o spremnosti promjene navike pisanja	67
Slika 46. Prikaz grafikonskih rezultata na 40. pitanje o važnosti institucija u normiranju pravopisa	69
Slika 47. Prikaz tabličnih rezultata za 40. pitanje o važnosti institucija u normiranju pravopisa	69
Slika 48. Odnos odgovora ovisno o stavu ispitanika je li hrvatski zasebni ili nije	74
Slika 49. Odnos najvišega stupnja obrazovanja i samoevaluacije poznavanja razlika ije/je/e/i nižim ocjenama (1, 2 i 3).....	84
Slika 50. Zbirka zadataka iz C-SBH jezika i književnosti	104

Slika 51. Raspored tipaka na poljskoj tipkovnici (izvor: Wikipedia)	106
Slika 52. Novi raspored slova na slovenskoj tipkovnici (izvor: Wikipedia).....	110
Slika 53. Wikipedijski članak o engleskome pravopisu (izvor: Wikipedia)	114
Slika 54. Pregled Websterovih pravopisnih promjena (izvor: Merriam-Webster)	115
Slika 55. Poglavlje o pisanju zareza u engleskome jeziku u Oxfordovu rječniku (izvor: Seely 2009).....	116
Slika 56. Pravopisne smjernice u zasebnome djelu (Seely 2009)	116
Slika 57. Objava pravopisne reforme u službenome glasniku Republike Francuske	119
Slika 58. Naslovnica pravopisa danskoga jezika iz 2012.....	125
Slika 59. Razlikovanje bukmolskoga i norveškoga u Microsoftovu softveru za platformu iOS	127
Slika 60. Podjela norveških regija prema oblicima (izvor: Wikipedia)	128
Slika 61. Pregled nazivlja norveških jezičnih standarda	131
Slika 62. Pravopisni dio u Volarićevoj Ilirskoj slovnici iz 1854.	185
Slika 63. Vremenski prikaz hrvatskih pravopisa izdanja	193
Slika 64. Prikaz linearnoga slijeda pravopisnih skupina.....	195
Slika 65. Aplikacija Gramatički tezaurus v1.2.....	215
Slika 66. Sučelje Hrvatskoga jezičnog portala na mrežnoj stranici http://hjp.novi-liber.hr/ .	215
Slika 67. Microsoftov tezaurus za hrvatski jezik u Office 2013	218
Slika 68. Microsoftov prevodilac za slovenski jezik u Office 2013	218
Slika 69. Opcija uključivanja pravopisnih pravila za njemačku pravopisnu reformu.....	219
Slika 70. Prikaz temeljnih razlika pravopisnoga i jezikopisnoga opisa	221
Slika 71. Relacijski i terminološki četverokut jezikopisa i pravopisa.....	225
Slika 72. Relacijski i terminološki četverokut leksema i termina	225
Slika 73. Prikaz abecede \w regularnih izraza regex dijalekta JGSoft u aplikaciji RegexBuddy 4.....	231
Slika 74. Primjer registarske pločice u NR Kini (izvor: Wikipedia).....	232

Prilog B – popis tablica

Tablica 1. Prikaz anketnoga upitnika	8
Tablica 2. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>petak</i>	9
Tablica 3. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>patak</i>	9
Tablica 4. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>iscjedak</i>	9
Tablica 5. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>redak</i>	9
Tablica 6. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>bitak</i>	10
Tablica 7. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>nebitak</i>	10
Tablica 8. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>predak</i>	10
Tablica 9. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>napredak</i>	10
Tablica 10. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>napitak</i>	10
Tablica 11. Prikaz anketnih rezultata – dativ od <i>pripovijetka</i>	11
Tablica 12. Prikaz anketnih rezultata – dativ od <i>zagonetka</i>	11
Tablica 13. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>crijep</i>	11
Tablica 14. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>zadatak</i>	11
Tablica 15. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>podatak</i>	11
Tablica 16. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>brijeg</i>	12
Tablica 17. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>grijev</i>	12
Tablica 18. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>svitak</i>	12
Tablica 19. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>otpadak</i>	12
Tablica 20. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>ostatak</i>	13
Tablica 21. Prikaz anketnih rezultata – dativ od <i>žabovlatka</i>	13
Tablica 22. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>privitak</i>	13
Tablica 23. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>usadak</i>	13
Tablica 24. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>nacrtak</i>	13
Tablica 25. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>sudac</i>	14
Tablica 26. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>svetac</i>	14
Tablica 27. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>svetak</i>	14
Tablica 28. Prikaz anketnih rezultata – množina od <i>curetak</i>	14
Tablica 29. Prikaz anketnih rezultata – umanjena od <i>strijela</i>	15
Tablica 30. Prikaz anketnih rezultata – umanjena od <i>brijeg</i>	15
Tablica 31. Prikaz anketnih rezultata – osoba koja griješi	15
Tablica 32. Prikaz anketnih rezultata – osoba bez grijeha.....	15

Tablica 33. Prikaz anketnih rezultata – nesvršeni od <i>spriječiti</i>	16
Tablica 34. Prikaz anketnih rezultata – nesvršeni od <i>unaprijediti</i>	16
Tablica 35. Prikaz anketnih rezultata – niječni prezent glagola <i>htjeti</i>	16
Tablica 36. Prikaz anketnih rezultata – <i>pogreške/pogrješke</i>	16
Tablica 37. Prikaz anketnih rezultata – lokativ imena <i>Johnny</i>	17
Tablica 38. Prikaz anketnih rezultata – lokativ od <i>zadatak</i>	17
Tablica 39. Zbirni rezultati anketiranja studenata TVZ-a 2012. – 2015.	20
Tablica 40. Čestotno poredani oblici prema prosjeku pojavljivanja 2012. – 2015. (izvadak tablice 39).....	22
Tablica 41. Indeks odstupanja poredan od najmanjega do najvećega (izvadak tablice 39).....	24
Tablica 42. Indeks relevantnosti poredan od najvećega prema manjemu (izvadak tablice 39).....	25
Tablica 43. Poredani primjeri zbroja prosjeka 2012. – 2015. i indeksa relevantnosti koji čine indeks spornosti.....	27
Tablica 44. Ispitanici prema ustanovama	39
Tablica 45. Ispitanici prema mreži	40
Tablica 46. Ostali ispitanici iz Republike Hrvatske	41
Tablica 47. Ispitanici prema zemljama i mrežama.....	41
Tablica 48. Odstupanje afirmativnih i negativnih odgovora u 9 pitanja o vezi jezika i identiteta	89
Tablica 49. Brojčana usporedba stavova grupe A i B	91
Tablica 50. Pregled pravopisnih cjelina u hrvatskim pravopisima	196
Tablica 51. Razvoj unikodne standardizacije.....	209
Tablica 52. Pregled zemalja potpisnica Europske povelje i rezultata izvješćivanja	253
Tablica 53. Prikaz legislativne prakse u europskim državama vezano za pitanje poznavanja službenoga ili nacionalnoga jezika u dobivanju stalnoga boravišta i/ili državljanstva.....	267

Životopis autora s popisom objavljenih djela

Rođen 1973. u Zagrebu, završio studij kroatistike na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a magistrirao 2004. s temom *Sintagmatske strukture u hrvatskome jeziku*.

Zaposlen na Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje kao viši stručni suradnik na Odjelu za opće jezikoslovlje.

Usavršavao se na jednomjesečnim studijskim boravcima u *Centre for Corpus Research* na *University of Birmingham* (Ujedinjeno Kraljevstvo) u 2004. te na *Fryske Akademy* i *Instituut voor Nederlandse Lexicologie* (Nizozemska) u 2015.

Dobitnik Rektorove nagrade Sveučilišta u Zagrebu 1995. i Nagrade Ivan Filipović Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta za 2013.

Područja interesa: korpusno jezikoslovlje, e-učenje, jezična e-pismenost, pravopis, morfologija, sintaksa, terminologija, leksikografija, jezične tehnologije.

Objavio desetak izvornih i preglednih znanstvenih radova. Autorski suradnik jedne knjige.

Dio radova:

1. Stojanov, T. 2015. Jezičnopovijesni i računalnojezikoslovni aspekti opisa i normiranja pisanja vodoravnih crta u hrvatskome jeziku. // *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 41 (2015), 1; 127-161
2. skupina autora. 2013. *Hrvatski pravopis* (gl. ur. Željko Jozić). Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb
3. Stojanov, T., Vučić, Z. 2012. Korpusnojezikoslovna obradba tekstova Sportskih novosti. N-gramsko modeliranje dohvaćanja podataka i vizualizacija. *Filologija* 59, str. 103-129
4. Portada, T., Stojanov, T. 2009. O vodoravnim crticama u hrvatskome pravopisu. *Filologija* 52, str. 91-120
5. Ćavar, D., Jazbec, I. P., Stojanov, T. 2009. CroMo – Morphological Analysis for Standard Croatian and its Synchronic and Diachronic Dialects and Variants. *Finite-State Methods and Natural Language Processing – Postprocessing of the 7th International Workshop FSMNLP 2008*. IOS Press, str. 183-190
6. Stojanov, T. 2006. Saussureova sintagmatika i pitanje naziva jedinica sintakse skupine. *Filologija* 46-47, str. 271-284
7. Stojanov, T. 2002. Razredba zamjenica i zamjениčnih pridjeva te pravila sintaktičke povratnosti. *Suvremena lingvistika* 51-52, str. 227-243

